

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

“ZUNUN KADİRİ’NİN HİKÂYESİNİN
DİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME”
(İnceleme – Metin – Aktarma – Dizin)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Ümit ŞAHİN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Gülsine UZUN
II. DANIŞMAN
Prof. Dr. Alimcan İNAYET

OCAK, 2014
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

**ZUNUN KADİRİ’NİN HİKÂYELERİNİN
DİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME”**
(İnceleme – Metin – Aktarma – Dizin)

Ümit ŞAHİN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :
Tezin Sözlü Savunma Tarihi :

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Gülsine UZUN

II. Tez Danışmanı : Prof. Dr. Alimcan İNAYET

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali AKAR

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

OCAK, 2014

MUĞLA

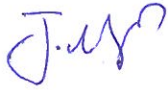
TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 26/12/2013 tarih ve 615/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/b maddesine göre, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Ümit ŞAHİN'in "ZUNUN KADIRI'NİN HİKAYELERİNİN DİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME (İnceleme – Metin – Aktarma – Dizin) adlı tezini incelemiş ve aday 03/01/2014 tarihinde saat 14.29 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..KABUL... olduğuna ay. birliği.. ile karar verildi.

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Gülsine UZUN

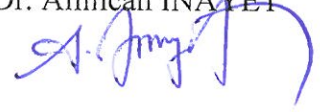
Üye

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV

II. Tez Danışmanı

Prof. Dr. Alimean İNAYET

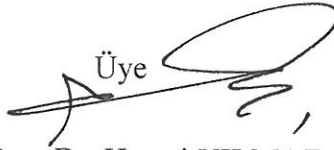

Üye

Prof. Dr. Ali AKAR

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Zunun Kadiri'nin Hikâyelerinin Dili Üzerine Bir İnceleme (İnceleme – Metin – Aktarma – Dizin)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30.01.2014

ÜMİT ŞAHİN

İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ		
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN	MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.	
Soyadı: ŞAHİN	Adı : Ümit	Kayıt No:
TEZİN ADI		
Türkçe : “ZUNUN KADİRİ’NİN HİKÂYELERİNİN DİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME” (Metin – Aktarma – İnceleme – Dizin)		
Y. Dil : “A ANALYSIS ON THE LANGUAGE OF ZUNUN KADİRİ’S NOVELS (Analysis – Texture – Translation – İndex)		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
☒	☐	☐
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi		
Fakülte : -		
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü		
Diğer Kuruluşlar: -		
Tarih : -		
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayınlayan :		
Basım Yeri :		
Basım Tarihi :		
ISBN :		
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı : UZUN, Gülsine – İNAYET, Alimcan		
Ünvanı : Yrd. Doç. Dr. – Prof. Dr.		

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI:XXIX+389

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

- 1.Yeni Uygur Türkçesi
2. Zunun Kadiri
3. Yeni Uygur Edebiyatı

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Yeni Uygur Türkçesi
2. Zunun Kadiri
3. Yeni Uygur Edebiyatı
4. Türk Lehçeleri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Modern Uyghur Turkish
2. Zunun Kadiri
3. Modern Uyghur Literatur
4. Turkic Dialects

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 30./01/2014

ÖZET

Çalışmamızın konusu Çağdaş Uygur Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden biri olan Zunun Kadiri'nin Çeñiğiş adlı hikâye kitabında yer alan “Şepket Hemşirisi”, “Ehmetcan Kasimi”, “Esleş”, “Kızıl Gül”, “Behtiħanniñ Hayati”, “Reħmet” ve “Altunning Tesiride”adlı yedi hikâyenin inceleme, metin, aktarma, ve dizin çalışmasıdır.

Çalışmanın giriş bölümünde Uygur Edebiyatı hakkında genel bilgiler verilmiş, Zunun Kadiri'nin hayatı ve edebi kişiliğinden bahsedilmiştir.

İnceleme bölümünde ilk önce Uygur Alfabesinden bahsedilmiş, ses bilgisi bölümünde ise metinde yer alan sesler, ses uyumları ve ses olayları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Şekil bilgisi bölümünde hikâyeler Türkiye Türkolojisinde kabul gören sisteme bağlı kalınarak incelenmiştir.

Metin bölümünde hikâyelerin transkripsiyonu yapılmış, transkripsiyonu yapılan hikâyeler cümle cümle numaralandırılmıştır. Aktarma bölümünde ise transkripsiyonlu hikâyeler Türkiye Türkçesi'ne aktarılmış, her paragrafa numara verilmiştir.

Dizin bölümünde transkripsiyonlu metinde yer alan bütün kelimeler alfabetik olarak sıralanmış, alıntı kelimelerin hangi dilden alıntı olduğu belirtilmiştir. Metinde birden fazla anlamda kullanılan kelimeler, kullanıldıkları anlamlara göre ayrılmıştır.

ABSTRACT

The subject to our study is the study of analysis, texture, translation, and index of seven stories called “Şepket Hemşirisi”, “Ehmetcan Kasimi”, “Esleş”, “Kızıl Gül”, “Behtihanniñ Hayati”, “Rehmet” and “Altunning Tesiride” included in the book called Çeníkiş written by Zunun Kadiri, one of the important representatives of the Modern Uyghur Literature.

In the introduction part of our study, general information about the Uyghur Literature has been given and the life and literal personality of Zunun Kadiri has been mentioned.

In the analysis part, the Uyghur alphabet has firstly been mentioned and in the phonology part, detailed information has been presented about the sound events, sound harmony and the sounds in texture. In the morphology part, stories have been studied in regards to the system recognized in the Turkey Turkology.

In the text part, the transcription of the stories has been done and these transcribed stories have been numbered sentence by sentence. In the translation part, the stories with transcriptions have been translated into Turkish and each paragraph has been numbered.

In the index part, all of the words have been ranged alphabetically, original languages of quotation words have been remarked. The words used in the text more than one meaning have been classified according to their meanings.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖN SÖZ.....	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	XIII
1. UYGUR EDEBİYATI	XIII
1.1. İSLAMİYET ÖNCESİ UYGUR EDEBİYATI	XIII
1.2. İSLAMİ DÖNEM UYGUR EDEBİYATI.....	XIV
1.3. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATI.....	XV
2. ZUNUN KADİRİ'NİN HAYATI (1912-1989).....	XVII
2.1. EDEBİ KİŞİLİĞİ	XVIII
BİRİNCİ BÖLÜM – İNCELEME	1
1. UYGUR ALFABESİ.....	1
2. SES BİLGİSİ.....	2
2.1. ÜNLÜLER	2
2.1.1. Ünlülerin Sınıflandırılması.....	2
2.1.1.1. Çıkış Yeri ve Dilin Durumuna Göre Ünlüler	2
2.1.1.2. Ağzın Açıklığına Göre Ünlüler	2
2.1.1.3. Dudakların Durumuna Göre Ünlüler.....	2
2.1.2. Ünlülerin Özellikleri.....	3
2.1.2.1. /a/	3
2.1.2.2. /e/	3
2.1.2.3. /ë/	3
2.1.2.4. /i/.....	4
2.1.2.5. /o/.....	4
2.1.2.6. /ö/.....	4
2.1.2.7. /u/.....	5
2.1.2.8. /ü/.....	5
2.2. ÜNSÜZLER	5
2.2.1. Dudak Ünsüzleri /p/, /b/, /m/	6

2.2.1.1. /p/.....	6
2.2.1.2. /b/.....	6
2.2.1.3. /m/.....	7
2.2.2. Diş-Dudak Ünsüzleri /v/, /f/.....	7
2.2.2.1. /v/.....	7
2.2.2.2. /f/.....	7
2.2.3. Diş Damak Ünsüzleri /d/, /t/, /n/, /z/, /s/.....	7
2.2.3.1. /d/.....	7
2.2.3.2. /t/.....	8
2.2.3.3. /n/.....	8
2.2.3.4. /z/.....	8
2.2.3.5. /s/.....	8
2.2.4. Diş Ünsüzleri /ç/, /ç/, /j/, /ş/.....	9
2.2.4.1. /ç/.....	9
2.2.4.2. /ç/.....	9
2.2.4.3. /j/.....	9
2.2.4.4. /ş/.....	9
2.2.5. Ön Damak Ünsüzleri /g/, /k/, /l/, /r/, /y/.....	10
2.2.5.1. /g/.....	10
2.2.5.2. /k/.....	10
2.2.5.3. /l/.....	10
2.2.5.4. /r/.....	10
2.2.5.5. /y/.....	11
2.2.6. Arka Damak Ünsüzleri /ğ/, /k/, /h/, /ñ/.....	11
2.2.6.1. /ğ/.....	11
2.2.6.2. /k/.....	11
2.2.6.3. /h/.....	11
2.2.6.4. /ñ/.....	12
2.2.7. Gırtlak Ünsüzü /h/.....	12
2.2.7.1. /h/.....	12
2.3. SES ÖZELLİKLERİ VE SES OLAYLARI.....	12

2.3.1. Ünlü Uyumları.....	12
2.3.1.1. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu	12
2.3.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu	13
2.3.2. Ünlü Değişmeleri	14
2.3.2.1. Ünlü Daralması	14
2.3.2.1.1. a > è	14
2.3.2.1.2. e > è	14
2.3.2.1.3. a > e	15
2.3.2.1.4. a > i.....	15
2.3.2.1.5. e > i.....	15
2.3.2.1.6. o > u.....	16
2.3.2.1.7. ö > ü.....	16
2.3.2.2. Ünlü Yuvarlaklaşması	16
2.3.2.2.1. a > o	16
2.3.2.2.2. e > ö.....	16
2.3.2.3. Ünlü İncelmesi	17
2.3.2.3.1. ı > i	17
2.3.2.4. Ünlü Genişlemesi	17
2.3.2.4.1. u > o.....	17
2.3.2.4.2. ü > ö.....	17
2.3.2.4.3. i > è.....	17
2.3.2.4.4. i > e, ı > a.....	18
2.3.2.5. Ünlü Düşmesi	18
2.3.2.6. Ünlü Türemesi.....	18
2.3.2.7. Ünlü Kaynaşması	19
2.3.3. Ünsüz Uyumu.....	19
2.3.4. Ünsüz Değişmeleri	19
2.3.4.1. Benzeşme	19
2.3.4.2. Tonsuzlaşma.....	19
2.3.4.3. Tonlulaşma	20
2.3.4.4. Diğer Ünsüz Değişmeleri	20

2.3.4.4.1. b- > m-	20
2.3.4.4.2. b- > p-	20
2.3.4.4.3. b- > b-	20
2.3.4.4.4. -b- > -v-	21
2.3.4.4.5. /f /> /p/	21
2.3.4.4.6. k > k, k̄ > k̄	21
2.3.4.4.7. -k- > -h-	22
2.3.4.4.8. s- > ç-	22
2.3.4.4.9. t- > t-	22
2.3.4.4.10. t- > ş-	22
2.3.4.4.11. -z > -s	22
2.3.4.4.12. -ç- > -ç-	22
2.3.4.5. İkizleşme	23
2.3.4.6. Tekleşme	23
2.3.4.7. Ünsüz düşmesi	23
2.3.4.8. Ünsüz Türemesi	23
2.3.4.9. Göçüşme	24
2.3.4.10. Hece Kaynaşması	24
2.3.4.11. Hece Düşmesi	24
3. ŞEKİL BİLGİSİ	25
3.1. BASİT KELİME	25
3.2. TÜREMİŞ KELİME	25
3.2.1. Yapım Ekleri	25
3.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler	25
3.2.1.1.1. İsimden isim yapan yabancı ekler	29
3.2.1.1.1.1. Ön Ek Şeklinde Olanlar	29
3.2.1.1.1.2. Son Ek Şeklinde Olanlar	29
3.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler	30
3.2.1.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler	33
3.2.1.3.1. Çatı Ekleri	33
3.2.1.3.2. Geçişlilik Ekleri	34

3.2.1.3.3. Diğer Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	35
3.2.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler	36
3.3. BİRLEŞİK KELİME.....	39
3.4. İSİMLER.....	39
3.4.1. Çokluk Eki.....	39
3.4.2. İyelik Ekleri.....	40
3.4.3. Hal Ekleri	41
3.4.3.1. Yalın Hâl	42
3.4.3.2. İlgi Hali	42
3.4.3.3. Yükleme Hali	42
3.4.3.4. Yönelme Hali	42
3.4.3.5. Bulunma Hali	42
3.4.3.6. Çıkma Hali	43
3.4.3.7. Eşitlik ve Benzerlik Hali	43
3.4.3.8. Vasıta Hali.....	43
3.4.3.9. Sınırlama Hali	43
3.4.4. Soru Eki.....	44
3.4.5. Aitlik Eki.....	44
3.4.6. İsimlerde Bildirme.....	44
3.4.6.1. Şimdiki Zaman	44
3.4.6.2. Görülen Geçmiş Zaman	45
3.4.6.3. Duyulan Geçmiş Zaman.....	46
3.4.6.4. Şart	46
3.5. SIFATLAR.....	47
3.5.1. Niteleme Sıfatları	47
3.5.1.1. Sıfatlarda Derecelendirme.....	47
3.5.1.1.1. Ek Yardımıyla Derecelendirme.....	47
3.5.1.1.2. Zarf Yardımıyla Derecelendirme	48
3.5.1.2. Sıfatlarda Pekiştirme	48
3.5.2. Belirtme Sıfatları	48
3.5.2.1. İşaret Sıfatları	48

3.5.2.2. Sayı Sıfatları	49
3.5.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	49
3.5.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları	49
3.5.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları	50
3.5.2.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları	50
3.5.2.2.5. Kesir Sayı Sıfatları	50
3.5.2.3. Belirsizlik Sıfatları	50
3.5.2.4. Soru Sıfatları	51
3.6. ZAMİRLER	51
3.6.1. Şahıs Zamirleri	51
3.6.2. İşaret Zamirleri	54
3.6.3. Belirsizlik Zamirleri	55
3.6.4. Soru Zamirleri	56
3.6.5. Dönüşlülük Zamiri	57
3.7. FİİLLER	58
3.7.1. Fiillerde Şahıs Ekleri	58
3.7.2. Basit Kipler	59
3.7.2.1. Bildirme Kipleri	60
3.7.2.1.1. Geniş Zaman	60
3.7.2.1.2. Şimdiki Zaman	61
3.7.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman	62
3.7.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman	63
3.7.2.1.5. Gelecek Zaman	65
3.7.2.2. Tasarlama/Dilek Kipleri	66
3.7.2.2.1. Şart Kipi	66
3.7.2.2.2. Emir Kipi	67
3.7.2.2.3. Gereklilik Kipi	68
3.7.2.2.4. İstek Kipi	69
3.7.3. Birleşik Kipler	69
3.7.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi	70
3.7.3.1.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	70

3.7.3.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	71
3.7.3.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi	71
3.7.3.1.4. Şimdiki Zamanın Hikâyesi	73
3.7.3.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi	74
3.7.3.1.6. İstek Çekiminin Hikâyesi	74
3.7.3.1.7. Şart Çekiminin Hikâyesi	75
3.7.3.1.8. Gereklilik Çekiminin Hikâyesi.....	75
3.7.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi	76
3.7.3.2.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti	76
3.7.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti	77
3.7.3.2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti	78
3.7.3.2.4. Şart Çekiminin Rivayeti	79
3.7.3.2.5. İstek Çekiminin Rivayeti.....	79
3.7.3.2.6. Gereklilik Çekiminin Rivayeti	79
3.7.3.3. Şart Birleşik Çekimi	80
3.7.3.3.1. Duyulan Geçmiş Zamanın şartı.....	80
3.7.3.3.2. Geniş Zamanın Şartı.....	81
3.7.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı	81
3.7.4. Fiilimsiler	82
3.7.4.1. İsim Fiil	82
3.7.4.2. Sıfat Fiil.....	83
3.7.4.3. Zarf Fiil	85
3.7.5. Tasvir Fiilleri.....	88
3.7.5.1. Yeterlilik.....	88
3.7.5.2. Tezlik.....	89
3.7.5.3. Süreklilik	89
3.8. ZARFLAR.....	90
3.8.1. Yer Zarfları.....	90
3.8.2. Zaman Zarfları.....	92
3.8.3. Tarz Zarfları	94
3.8.4. Miktar Zarfları.....	96

3.8.5. Soru Zarfları	97
3.9. EDATLAR	98
3.9.1. Son Çekim Edatları	98
3.9.1.1. İsimlerin Yalın Hali, Zamirlerin İlgi Hali İle Birleşen Edatlar .	98
3.9.1.2. İsimlerin Yönelme Hali İle Birleşen Edatlar	99
3.9.1.3. İsimlerin Çıkma Hali İle Birleşen Edatlar	99
3.9.2. Pekiştirme Edatları	100
3.10. BAĞLAÇLAR	103
3.10.1. Sıralama Bağlaçları	103
3.10.2. Denkleştirme Bağlaçları	103
3.10.3. Karşılaştırma Bağlaçları	103
3.10.4. Cümle Başı Bağlaçları	104
3.10.4.1. Fakat anlamı verenler	104
3.10.4.2. Eğer Anlamı Verenler	105
3.10.4.3. Çünkü Anlamı Verenler	105
3.10.4.4. Netice ve İzah Bildirenler.....	105
3.10.4.5. Benzerlik Anlamı Verenler	106
3.11. ÜNLEMLER	107
3.11.1. Duygu Ünlemleri.....	107
3.11.2. Seslenme Ünlemleri	108
3.11.3. Gösterme Ünlemleri	109
3.11.4. Sorma Ünlemleri	109
3.11.5. Cevap Ünlemleri	109
İKİNCİ BÖLÜM – METİN	111
1. ŞEPKET HEMŞİRİSİ	111
2. EHMETCAN KASİMİ	117
3. ESLEŞ	134
4. KIZILGÜL	145
5. BEHTİHANNİÑ HAYATI.....	152
6. REHMET	165
7. ALTUNNİÑ TESİRİDE	171

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – AKTARMA	176
1. ŞEFKAT HEMŞİRESİ.....	176
2. AHMETCAN KASIMI	182
3. HATIRA.....	198
4. KIZILGÜL	209
5. BAHTİHAN'IN HAYATI.....	216
6. RAHMET	228
7. ALTININ ETKİSİ	234
DİZİN	239
SONUÇ	387
KAYNAKÇA	389

ÖN SÖZ

Türk dilinin Güney-Doğu (Karluk) grubuna mensup olan ve bugün Çin Halk Cumhuriyeti'nin Şincan Uygur Otonom Bölgesi olarak adlandırılan Doğu Türkistan'da ve Kazakistan'da konuşulmakta olan Uygur Türkçesi, Türk lehçeleri arasında yazılı geleneği eskilere dayanan, tarihten günümüze çeşitli alfabelerle birçok eserin meydana getirildiği bir lehçedir. Yeni Uygur Türkçesi Eski Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Kıpçak Türkçesi ve son olarak Çağatay Türkçesi dönemlerinin devamı niteliğindedir. Geçmişten bugüne kadar Uygur Türkleri Köktürk, Soğd, Mani, Brahmi, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. Bugün Doğu Türkistan'da imlası Yeni Uygur Türkçesinin ses bilgisine uygun olarak düzenlenmiş Uygur-Arap alfabesi, Kazakistan'da ise Kiril alfabesi kullanılmaktadır.

Biz bu çalışmada Zunun Kadiri'nin vefatından sonra 1998 yılında Şince Helk Neşriyatı tarafından bazı hikayelerinin bir araya getirilmesiyle neşredilen “Çenikiş” adlı hikaye kitabında yer alan yedi hikayeyi seçtik. İncelediğimiz metinde yer alan eserler 1948-1960 yılları arasında kaleme alınmıştır. Hikayelerde dönemin siyasi ve sosyal şartlarından bahsedilmiş, Uygur Türklerinin o yıllarda karşılaştığı sıkıntılardan bahsedilmiş, toplumda baş gösteren çarpıklıklar dile getirilmiştir. Ayrıca kaleme alındığı yılların dil özelliklerini göstermesi açısından da önemlidir.

Yapılan bu çalışmayla Zunun Kadiri'nin yukarıda adı geçen hikâyeleri Türkiye Türkçesine kazandırılmış, incelenen metin üzerinden Yeni Uygur Türkçesi'nin grameri meydana getirilmiştir.

Çalışmanın transkripsiyon ve aktarma bölümlerinde yol gösteren, Yeni Uygur Türkçesinde yazılmış kaynaklara ulaşmamı sağlayan ve kendisi de bir Uygur Türkü olan ortak danışmanım Prof. Dr. Alimcan İNAYET hocama, dizin bölümünde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Ekrem AYAN hocama, sık sık bilgisine başvurduğum Yrd. Doç. Dr. Hayati YILMAZ hocama, çalışma boyunca sorularımı cevapsız bırakmayan Prof. Dr. Ali AKAR ve Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV hocalarıma, çalışmanın hazırlanışı sırasında beni yönlendiren, her zaman öğrencisi

olmaktan gurur duyduğum danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gülsine UZUN hocama, ayrıca bölüm hocalarıma, aileme ve nişanlıma teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

Al.	Almanca
Ar.	Arapça
Ç.	Çince
ET.	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Moğ.	Moğolca
Rus.	Rusça
TT.	Türkiye Türkçesi
YU.	Yeni Uygur Türkçesi

GİRİŞ

1. UYGUR EDEBİYATI

Uygur Türklerinin edebiyatı İslamiyet öncesi Uygur Edebiyatı, İslamî dönem Uygur Edebiyatı ve Çağdaş Uygur Edebiyatı olarak üç dönemde incelenebilir.

1.1. İSLAMİYET ÖNCESİ UYGUR EDEBİYATI

Eski Uygur Türklerinin yazılı edebiyatı, taşlar ve kayalar üzerine yazılmış metinlerle başlar. Göktürklerin “bengü taş, bitig” dediği yazıtlara Uygurlar, “bing yıllık tümen künlük bitig” adını vermiştir. Göktürk yazıtlarındaki uzun cümleli ve mecazlı anlatımlara karşın, Uygur yazıtlarındaki cümleler daha kısa, mecazlı ifadeler daha azdır (Tezcan 1984: 126). Eski Uygur ve Hakaniye lehçesi ile yazılmış zengin bir yazılı edebiyatı olan (Kaşgarlı 1998: 36) Uygur Türklerine ait bu Köktürk harfli metinlerin adları şunlardır: Taryat, Şine-Usu, Tes, Somon-Servey, Suci, Karabalsagun, Gürbelcin, Somon-Tes bitigleri bu yazıtlardandır. (Ercilasun 2012: 134). 753 yılında “Tenride Bolmuş El Etmiş Bilge Kagan” ünvanıyla tahta çıkan Moyun Çor tarafından dikilen Taryat yazıtında Uygur Kağanlığının kuruluşundan yazıtın dikildiği yıla kadar geçen olaylar, askeri başarılar ve Göktürk-Uygur ilişkilerinden söz edilmektedir. İkinci Uygur Kağanı Moyun Çor’un mezar yazıtı olarak 760 yılında dikilen Şine Usu yazıtında ise Taryat yazıtına göre daha çok bilgi içermektedir. Yazı geleneği bakımından Göktürk yazıt dikme geleneğinin devamı olan bu yazıtlardan Karabalsagun yazıtının üstünde Çince ve Soğdca metinler de yer almaktadır (Tezcan 1984: 126-127).

Uygur Edebiyatı’nın en parlak dönemi, Uygurların 840 yılında bugünkü Doğu Türkistan coğrafyası olan Turfan vadisi ve Kansu’ya yerleşmeleriyle başlar. Bu bölgelerde kısa sürede yerleşik hayata geçen Uygurlar Maniheizm, Budizm, Hıristiyanlık dinleri çerçevesinde ciddi bir edebiyat oluşturmuşlar, çok sayıda eser üretmişlerdir (Tezcan 1984: 127). Manici edebiyata ait Aprın Çor Tigin’in şiirleri, *Irk Bitig* “Fal Kitabı”, *İki Yıltız Nom* “İki Yıldız Kanunu”; Budacı edebiyata ait *Altun Yaruk* “Altın Işık”, *Sekiz Yükme* “Sekiz Tomar”, *Prens Kalyanamkara* ve

Papamkara “İyi Düşünceli Şehzade ve Kötü Düşünceli Şehzade” İslamiyet öncesi Uygur Edebiyatının bazı eserlerindendir (Ercilasun 2012: 226). Aprın Çor Tigin’in tarafından yazılan Türk edebiyatının ilk lirik şiiri de Uygurlara aittir (Arat 1987: 480).

1.2. İSLAMİ DÖNEM UYGUR EDEBİYATI

Uygurlar 10. yüzyılın başlarında İslamiyet’i seçmişlerdir. Türk dilinin en temel ve önemli eserleri arasında olan Divanü Lûgat-it Türk, Kutadgu Bilig ve Atabetü’l Hakayık gibi eserler Uygur sahasında yazılan eserlerdendir (Doğan-Durmuş 2002: 292). 13. ve 15. Yüzyıllar arasında İslam dini Uygurlar arasında giderek güçlenmiş, Arap ve Fars edebiyatının tesiri ile de Uygur yazılı edebiyatı dil, mazmun ve üslup bakımından büyük değişikliklere uğramıştır. Böylece Uygur edebiyatında yeni bir dönem başlamıştır. 14. yüzyıl şairi Sekkakî, mensur eserler üreten ünlü yazar Nasreddin Rabguzî, “Gul ve Nevruz” adlı meşhur destanıyla bilinen ve 16. yüzyılın başlarında yaşayan Lutfî, bu dönemdeki Uygur edebiyatının önemli edebî şahsiyetlerindendir (Kaşgarlı 1998: 42).

13. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar, Uygur edebiyatı Çağatay edebiyatı olarak devam etmiştir (Kaşgarlı 1988: 43). 15. yüzyılda, manzum ve mensur eserleriyle yalnızca Çağatay edebiyatının değil, bütün Türk edebiyatının önde gelen simalarından biri Alî Şîr Nevâîdir. Çocukluk dönemlerinden itibaren iyi bir eğitim alan Nevâî, çocukluğundan hayatının sonuna kadar yazdığı şiirlerini yedi farklı divanda toplamıştır. Altı mesnevi kaleme alan şairin bir kısım eserleri de tezkire, hal tercümesi ve hatıra türlerindedir. Fars dilinde de eser verene Nevâî’nin Türkçenin Farsçadan üstün bir dil olduğunu savunması ve Türkçe ile de yüksek bir edebiyat meydana getirmenin mümkün olduğunu bizzat kendi eserleriyle göstermesi, genç şairleri Türkçe yazmaya teşvik etmesiyle kültür ve edebiyat hayatımızdaki yeri oldukça önemlidir (Kartal-Şentürk 2005: 168).

Mehmet Emin Hocam Kulu’nun “Muhabbetnâme” ve “Mihnetkâm” adlı destanı, şair Molla Elem Şehyarî’nin “Gül ve Bülbül” destanı, Muhammed Sıddık’ın “Divan-ı Zelili”, Ömer Bâkî’nin “Ferhad ile Şirin”, “Leyla ve Mecnun” adlı eserleri 17. ve 18. yüzyıl Uygur edebiyatının edebî eserlerindendir. 19. yüzyılda yaşamış ve

Nevâî'nin izinden giden Abdurrahim Nizârî'nin yedi destanı içine alan “Muhabbet Destanları Divanı” adlı hacimli eseri de dikkate değer eserlerdendir (Kaşgarlı 1988: 43) 19. yüzyıl, Çağdaş Uygur edebiyatının temelini atıldığı bir dönemdir. Bu dönemde Klasik Uygur Edebiyatı şekil ve içerik açısından kendini yenileyerek ortaya çıkmıştır. Çin hâkimiyeti ve Uygur halkı arasında yaşanan şiddetli çatışmalar, çiftçilerin ayaklanmaları, Uygur Türklerinin bağımsızlık mücadeleleri, edebiyatta ele alınmıştır. Bu dönemde ayrıca yabancı dillerden pek çok eser Uygur Türkçesine çevrilmiş, Uygur Türkçesi edebiyatta daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Muhammed Sadık Kaşgarî, Molla Sıdık Yerkendî, Molla Rehim, Huşhal Garibî, Abdurrahim Nizârî, Turdi Garibî, Nevruz Ahun Ziyâî, Seburî, Niyazî, Dilber Dorga, Muhammed Niyaz Yarkendî, Molla Muhammedniyaz, Molla Şakir, Molla Kurban, Asiy, Molla Bilal Nazimî, Molla Musa Sayramî, Hüseyincan Ekber Tecelli, Abdulkadir Damolla 19. yüzyıl Uygur edebiyatında eser veren isimlerdir. (Emet 2007: 508-509).

1.3. ÇAĞDAŞ UYGUR EDEBİYATI

19. yüzyıla kadar klasik edebiyat geleneğinin devam ettiği Uygur edebiyatında 20. yüzyılın başlarında yeni edebî türler görülmeye başlanmıştır. Bu devirdeki Uygur Edebiyatında drama, hikâyeye, roman, hece vezninde şiir ve destan türünde eserler verilmeye başlanmıştır. (Kaşgarlı 1998: 55) 20. yüzyıl Uygur Edebiyatının ana konusunu Çin'e karşı verilen bağımsızlık mücadelesi oluşturmuştur. Eserlerde Doğu Türkistan halkının sosyal yaşamı işlenmiştir. Arzu Muhammed'in *Emir Ali*, Umudî'nin *Cengname*, Muhammed Alem'in *Tarih-i Kaşgar*, Kasım Bey'in *Gulca Vakıatları Bayanı*, Muhammed Salih Yarkendî'nin *Gazat'ül Müslimin*, Molla Bilal bin Molla Yusuf'un *Gazat der Mülki Çin*, Seyid Muhammed'in *Şerh-i Şikestename*, Molla Şakir'in *Zafername*, Şeyh Garibî'nin *Tarihname-i Yakup Han*, Kurban Süfi Seferbay'ın *Tarih be Dövlet*, Molla Musa Sayramî'nin *Tarih-i Emینیye* ve *Tarih-i Hamidî* adlı eserleri Uygur halkının sosyal yaşamı ve sıkıntılarının dile getirildiği eserlerdir (Kolcu 2004: 623).

20. yüzyılın başlarında Gaspıralı İsmail Hakkı Bey'in “Dilde, İşte, Fikirde Birlik” düsturuna bağlı kalınarak bütün Türk dünyasında etkili olan Ceditçilik akımı

Doğu Türkistan’da da etkili olmuştur. Bu kapsamda Doğu Türkistan’da Ceditçilik okulları açılmış, hemen ardından gazetecilik ve yayıncılık faaliyetlerine başlanmıştır. Bu kapsamda Matbaa-yı Hurşid, Matbaa-yı Nur, Şivit adlarında bazı matbaalar kurulmuş, matbaaların kurulmasıyla birlikte pek çok gazete yayınlanmıştır. 1911 yılında Kaşgar şehrinde çıkarılan *Añ* “Fikir” gazetesi, 1922 yılında çıkarılan *İli Dihkanliri* “İli Çiftçileri” gazetesi, 1934 yılında çıkarılan *Şıncañ Uygurlari Geziti* “Şıncañ Uygurları Gazetesi”, *Keşker Şıncañ Geziti* “Kaşkar Şıncañ Gazetesi”, 1924 yılında çıkarılan *Şıncañ Geziti* “Şıncañ Gazetesi”, 1924 yılında çıkarılan *İli Şıncañ Geziti* “İli Şıncañ Gazetesi”, 1939 yılında çıkarılan *İnkilabçıl Yaşlar Geziti* “İnkılapçı Gençler Gazetesi” bu dönemde çıkarılan en önemli gazetelerdendir. Ceditçilik akımının etkisiyle *Erk Geziti* “Hürriyet Gazetesi”, *Cahangirlikke Karşı Birlik Sep Jurnalı* “Emperyalizme Karşı Birlik Dergisi”, *Helk Birlik Sepi Jurnalı* “Halk Birliği Dergisi”, *Yeñi Şıncañ Jurnalı* “Yeni Şıncañ Dergisi” *Cenuptin Avaz Jurnalı* “Güneyden Ses Dergisi” *Küreş Jurnalı* “Savaş Dergisi” gibi bazı dergiler çıkarılmıştır. (Baran 2007: 194-196)

1949 yılında Çin’de Mao Devriminin gerçekleşmesinden sonra, Uygur Edebiyatı’nda baskı devri başlamıştır. Yazar ve şairlerin büyük bir kısmının hapslere atıldığı veya öldürüldüğü bu dönemde millî edebiyat yasaklanmış, bunun yerine devrimi ve yeni rejimi öven romanlar, öyküler yazılmıştır (Kolcu 2004: 625).

Mao’nun ölümüyle birlikte Çin’de uygulanan açıklık politikası, Uygur edebiyatına da yansımış, yeniden millî konular işlenmeye başlamıştır. 1978 yılına roman türünde sadece bir tane eser yazılmışken, 1980 sonrası neşredilen roman sayısı on beşe ulaşır (Kaşgarlı 1988: 61). Armiya Nimşehit, Ahmet Ziyati, Abdülaziz Mehsum, Lutpulla Muttelip, Elkem Ehtem, Zunun Kadiri, Tayipcan Ali, Turgun Almas, Abdurihim Teleşov Ötkür Çağdaş Uygur Edebiyatının en önemli isimlerindendir (Baran 2007: 200).

Mao’nun ölümüyle tekrar gelişme gösteren Uygur Edebiyatında bu durum fazla sürmemiştir. 1990 yılında çıkan ayaklanmadan sonra baskı ve sansür politikası yine baş göstermiş ve millî eserlere yasaklar getirilmiştir. (Baran 2007: 205)

Doğu Türkistan dışında yaşayan Uygur Türklerinin bir kısmı Türkiye, Almanya ve Kazakistan'da yayın faaliyetlerini sürdürmektedirler (Kolcu 2004: 625).

2. ZUNUN KADİRİ'NİN HAYATI (1912-1989)

Çağdaş Uygur Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden Zunun Kadiri 1912 yılının Haziran ayında Tarbagatay vilayetinin Dörbilcin kasabasında dünyaya gelir. Üç yaşına geldiğinde ailesi ile birlikte Gulca şehrine göç ederler. Beş yaşında annesini kaybeden Zunun Kadiri yedi yaşında babası tarafından Ablağun isimli hocaya dini mektepe verir. Dini mektepten sonra fennî (modern) okula devam eden yazar, on üç yaşına geldiğinde babasını da kaybeder ve bu yüzden eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalır. Çeşitli evlerde hizmetçilik, uşaklık gibi işlerde çalışarak hayatını devam ettirir. (Polat 1998: 2) 1935 yılında Gulca şehrinde açılan öğretmenlik kursuna katılır, aynı şehirde öğretmen olarak çalışır. 1937 yılında Urumçi'ye gelen yazar, iki yıl ortaokulda, üç yıl meslek lisesinde eğitimine devam eder. 1941 yılında Gulca'ya geri döner. 1944 yılında patlak veren 3 vilayet inkılâbında ön saflarda yer alır ve savaş muhabiri olarak görev yapar. 1945 yılından itibaren bazı yayın organlarında yazarlık ve başyazarlık görevlerinde çalışan Zunun Kadiri 1954 yılında Gulca Kızlar Lisesinde öğretmen olarak görev yapar. 1954 yılında Urumçi'ye döner ve Kültür Bakanlığının yaratıcılık bölümünde görev yapar. (Abdurrêhim 1998: 161) Aynı yıl Çin Yazarlar Birliği üyesi ve Şincañ şubesi mesleki üyesi olur (İsmail-İslam 1993: 39-40). Zunun Kadiri Yenilikçi Gençler Teşkilatının "*Küreş*", Şincañ'da Huzur ve Halkçılığı Koruma Demokrasi İttifakının *İttipak*" adlı dergilerinde ve bunun gibi bir çok dergi ve gazetelerde yazar ve baş yazar olarak çalışmıştır. (Abdurrêhim 1998: 161)

1959 -1962 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti Milletvekili, Uygur Muhtar Bölgesi Siyasî Danışma Komitesi Yürütme Kurulu Üyesi, Uygur Muhtar Bölgesi Edebiyat ve Sanatçılar Birliği'nin başkan yardımcılığı görevlerinde bulunan Kadiri, 1957 yılında Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te düzenlenen Asya-Afrika Yazarlar Kongresi'ne katılır. Mao ve Çin komünist yönetiminin müstemleke ve zorbacı siyasetine karşı çıktığı için 1962 yılında bütün görevlerinden alınarak eğitim kamplarına gönderilen yazar, bu kamplarda çok eziyet çeker. Mao'nun ölümünden

ardından 1978 yılında bu kamplardan kurtulur. Fakat sağlığı son derece bozulmuştur. Ağır hasta halde 1989 yılında Kazakistan'a akrabalarını ziyarete gelen Zunun Kadiri 24 Haziran 1989 tarihinde Alma-Ata şehrinde hayatını kaybeder. Burada defnedilir. Kazakistan'da soydaşları tarafından yaptırılmış bir heykeli bulunmaktadır (Kaşgarlı 1988: 206-207).

2.1. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Çocukluğundan beri halk destanlarına, masallarına, meddahların kıssa ve cenknamelerine büyük ilgi duyan yazar, okuma yazma öğrenir öğrenmez Ali Şir Nevai'nin, Meşref'in eserlerini, Firdevsi'nin "Şehname"sini, Şeyh Sadi'nin "Gülistan" adlı eserlerini okumuştur. Rus yazar Maksim Gorki'nin Tatarca'ya ve Özbekçe'ye çevrilmiş eserlerini, Sadrettin Ayni ve Ömer Muhammedi'nin eserlerini de okumuştur (İnayet 2009: 76).

Modern Uygur Edebiyatının temel taşlarından biri sayılan Zunun Kadiri'nin ilk eseri 1937 yılında yazdığı "Cehaletniñ Capasi" adlı eserdir (Abdurrêhim 1998: 162). Bu üç perdelik drama türündeki eserinden sonra "Gül'nisa", "Uçraşqanda", "Partizanlar Etriti", "Her İşniñ Yoli Bar", "Günçem" gibi drama türündeki birkaç eseri daha arka arkaya yayınlanır (Sultan 1997: 107). 1945 yılında ünlü eseri Ğerip-Senem adlı eseri tiyatrolarda sahnelenir (İsmail-İslam 1993: 40-41).

1944 yılından itibaren Zunun Kadiri'nin edebî olarak kendini daha da geliştirdiği söylenebilir. Drama yazarlığının yanı sıra hikâye yazarlığıyla da meşgul olan yazar bir kısım şiirsel konularda da yazılar yazar. Yazarın bu dönemde yazdığı yazılar edebiyat-sanat camiasında büyük ilgi görür. Bilhassa 1940'lı yılların sonlarına doğru yazarın edebî yaratıcılığı yeni bir gelişme devrine girer. Yazar bu devirde "Rodupay", İkki Barmıķim Bilen", "Küçükke Hucum", Muellimniñ Hêti", "Mağdur Ketkende" gibi birkaç meşhur hikâyesini kaleme alır. Bu hikâyeler, o devirde tarihî ve sosyal şartlar altında maddî ve manevî açıdan zorluklarla karşılaşan Uygur halkının, acı dolu hatıralarını usta bir şekilde tasvir eden ve yazarın kendi edebî yeteneğini ortaya çıkaran eserlerdir (Sultan 1997: 108). "Çimen" şiiri, "Ehmetcan Qasimi", Hatircem Bolğan Aile", "Behtihanniñ Hayati" gibi hatıra yazıları, "Maksim Gorki", "Rohiy Ozuk Toğrisida" makalesi, "Çöce Bilen

S gizhan”, “Koşçı Bilen aşkan”, “Altunniñ Tesiride” gibi masalları Zunun Kadiri’nin diğ r  nemli eserleridir (Abdurr him 1998: 162). Yazarın “Folklore Nasıl Bakmak Gerek” ve “S zl  Çocuk Edebiyatı Hakkında” makaleleri (Polat 1988: 1) halk bilimi konularıyla da ilgilendiği g stermektedir.

Zunun Kadiri kendi yazdığı eserlerin yanında çeşitli dillerden ve T rk lehçelerinden Uygur T rkesine çevirmiş olduğu eserler de vardır. Rus Yazar A. Maksim Gorki’nin bazı eserleri,  zbek Yazar Mirkerim Asımcın’ın “Astirabat”, Tatar yazar Adil Kutey’in “Tapşurulmıgan H tler” Doğu T rkistanlı Kazak şair Tañcarık’in “G ndipay” adlı eserleri Zunun Kadiri’nin Uygur T rkesine çevirdiği eserlerdir (Polat 1998: 1). Kadiri’nin eserlerinin bir çođu Çinceye çevrilmiş, bir kısım eserleri çeşitli d nya dillerine çevrilmiştir. Ayrıca yazarına bazı eserleri Çin Halk Cumhuriyeti çapında ve Şincañ Uygur  zerk b lgesi çapında  d llendirilir. (Abdurr him 1998: 163).

1950’li yılların başları Zunun Kadiri’nin hik yeciliğinde bir d n m noktasıdır. “ niķiş”, “Kızilg l”, “Guman”, “Behtihanniñ Hayatı”, “Rehmet” adındaki bazı hik yelerini ve “Toy” adlı dramasını, “G rip - Senem” senaryosunu “G zep” adlı romanının  nemli bir kısmını kaleme alır. 1960-1970’li yıllarda Çin h k meti tarafından eğitim kamplarına g nderilen Zunun Kadiri’nin bu yılları edeb  açıdan da kısır geçer. Bu zorlu d nemlerinde yazarın eserlerine rejim tarafından yasaklar getirilir. 1980’li yıllarda eğitim kamplarından kurtulan yazar “Zunun Kadiri Eslimiliri” adıyla otobiyografik bir eser kaleme alır (Sultan 1997: 109).

1956 yılında drama eserlerinin bir arada yer aldığı “G nem”, 1983 yılında hikaye ve hatıra yazılarının yer aldığı “ niķiş”, 1984 yılında hatıraların bir arada yer aldığı “Hatiriler”, 1987 yılında “Mesel ve  ekler” adıyla manzum masalların yer aldığı kitabı, 1981 yılında “G rip - Senem” adlı drama eserinin senaryosu yayınlanır. 1992 yılında b t n eserleri “Zunun Kadiri Eserliri” adıyla yayınlanır (Abdurr him 1998: 163).

BİRİNCİ BÖLÜM – İNCELEME

1. UYGUR ALFABESİ

Günümüzde Uygur Türkleri Doğu Türkistan'da Arap alfabesi, Kazakistan'da ise Kiril alfabesi (Ercilasun 2005: 18-19) kullanmaktadırlar. Doğu Türkistan'da Arap alfabesiyle yazılan YU'da 32 harf bulunmaktadır.

ئا	(Aa)	ق	(Qq)
ئە ە	(Ee)	ك	(Kk)
ب	(Bb)	گ	(Gg)
پ	(Pp)	ڭ	(Ńñ)
تا	(Tt)	ل	(Ll)
ج	(Cc)	م	(Mm)
چ	(Çç)	ن	(Nn)
خ	(Hh)	ھ	(Hh)
د	(Dd)	ئو و	(Oo)
ر	(Rr)	ئۇ ۇ	(Uu)
ز	(Zz)	ئۆ ۆ	(Öö)
ژ	(Jj)	ئۈ ۈ	(Üü)
س	(Ss)	ۋ	(Vv)
ش	(Şş)	ئې ې	(Èè)
غ	(Ğğ)	ئى ى	(İi)
فا	(Ff)	ي	(Yy)

2. SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER

YU'da 8 tane ünlü bulunmaktadır. Bu ünlüler /a/, /e/, /è/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleridir.

2.1.1. Ünlülerin Sınıflandırılması

YU'da ünlüler çıkış yerine ve dilin durumuna göre, ağzın açıklığına göre ve dudakların durumuna göre olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılır (Coşkun 1998: 808-809).

2.1.1.1. Çıkış Yeri ve Dilin Durumuna Göre Ünlüler

Çıkış yeri ve dilin durumuna göre ünlüler kalın ve ince ünlüler olarak ikiye ayrılır. YU'da kalın ünlüler /a/, /o/, /u/ ünlüleri, ince ünlüler ise /e/, /è/, /i/, /ö/, /ü/ ünlüleridir.

2.1.1.2. Ağzın Açıklığına Göre Ünlüler

Ağzın açıklığına göre ünlüler geniş (açık), dar (kapalı) ünlüler şeklinde ikiye ayrılır. YU'da geniş ünlüler /e/, /ö/, /o/, /a/ ünlüleri; dar ünlüler ise /i/, /ü/, /u/, /è/ ünlüleridir.

2.1.1.3. Dudakların Durumuna Göre Ünlüler

Ünlüler dudakların durumuna göre düz ve yuvarlak olarak ikiye ayrılır. YU'da düz ünlüler /a/, /e/, /i/, /è/ ünlüleri, yuvarlak ünlüler ise /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleridir (Öztürk 2005: 5).

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	-	o	u
İnce	e	è i	ö	ü

2.1.2. Ünlülerin Özellikleri

TT'den farklı olarak daha dar ve kapalı bir /è/ ünlüsü bulunur, /ı/ ünlüsü alfabede yer almaz. Yine TT'den farklı olarak /e/ ünlüsü konuşma dilinde daha geniş ve açık telaffuz edilir.

İmlâda gösterilmeyen /ı/ sesinin yerini /i/ sesi almıştır. Ancak konuşma dilinde art damak ünsüzleriyle birlikte kullandığında /ı/ ünlüsüne yakın bir ses hissedilir (Yazıcı Ersoy 2007: 365).

Örnekler: *açlık* “açlık” 2/203; *kağış* “beddua” 6/116; *kılık* “kılık” 2/238; *kir* “kır” 2/227; *kiriş* “kırk” 1/20; *kızıl* “kızıl, kırmızı” 4/6

2.1.2.1. /a/

Kalın, düz ve geniş bir ses olan /a/ ünlüsü ile YU'da kelime başında, ortasında ve sonunda yer alır.

Örnekler: *açar* “yoksul” 2/205; *adem* “adam, kişi” 2/15; *bala* “çocuk, evlat” 6/57, *ormanlık* “ormanlık” 4/4; *oyunçak* “oyuncak” 6/94; *piçak* “bıçak” 3/222; *say* “nehir, dere” 2/127; *siyaset* “siyaset” 2/45; *şair* “şair” 2/208; *tamaka* “tütün” 4/33

2.1.2.2. /e/

İnce, düz ve geniş bir ünlüdür. Kelime başında, ortasında ve sonunda yer alır.

Örnekler: *beden* “beden, vücut” 7/23; *beş* “beş” 1/31; *beter* “beter” 5/208; *ceñçi* “asker, savaşçı” 1/109; *çiçen* “akıllı, zeki” 5/141; *çöçek* “hikâye” 3/156; *dereh* “ağaç” 4/13; *ehval* “ahval, durum” 2/231; *emgek* “iş, emek” 4/63; *gezel* “gazel, türkü” 3/139; *yem* “yem” 4/125

/e/ ünlüsü art damak ünsüzleriyle birlikte kullanıldığında /a/ ünlüsüne yakın telaffuz edilir. (Öztürk 2010: 5)

Örnekler: *beht* “şans, talih” 2/10; *ehmek* “ahmak” 4/37; *eğil* “akıl” 3/313; *gezep* “gazap” 7/57

2.1.2.3. /è/

İnce, düz ve dar bir ünlüdür. Türkçe kökenli kelimelerin ilk hecesinde, alıntı kelimelerde ise her hecede görülür.

Örnekler: *égir* “ağır” 1/35; *égil* “ahır” 5/203; *érik* “arık” 3/5; *déhkan* “çiftçi” 4/122; *gézit* “gazete” 4/35; *kilométir* “kilometre” 4/4; *pèoner* “piyoner, öncü” 6/132

2.1.2.4. /i/

İnce, düz ve dar bir ses olan /i/ ünlüsü metnimizde kelime başı, ortası ve sonunda görülür. Ünlülerin özellikleri bölümünün başında da belirttiğimiz gibi YU’da /i/ ünlüsü yerini /i/ ünlüsüne bırakmıştır. Fakat art damak ünsüzleriyle birlikte telaffuz edildiği zaman söz konusu ünlünün /i/ ünlüsüne yakın telaffuz edildiği görülür.

Örnekler: *ige* “iye, sahip” 2/138; *inağ* “dost” 5/140; *birak* “fakat, ama” 6/88; *pikir* “fikir” 4/49; *kilik* “kılık” 5/92; *kıyapet* “kıyafet, görünüm” 5/158; *kiz* “kız” 4/8; *hekiy* “hakiki, gerçek” 2/95; *tarlık* “kıskaçlık” 4/107

2.1.2.5. /o/

Kalın, geniş ve yuvarlak bir ünlüdür. Metnimizde /o/ ünlüsü Türkçe kelimelerde Türk Dili’nin genel temayüllerine bağlı olarak sadece ilk hecede yer alır. Alıntı kelimelerde ise başta, ortada ve yer alır.

Örnekler: *oçak* “ocak” 5/56; *oğ* “ok, mermi” 1/17; *oğul* “oğul” 5/182; *oñ* “sağ” 1/27; *orum* “tutam” 5/184; *oyun* “oyun” 3/93; *ov* “av” 2/110; *abroy* “itibar” 2/138; *akop* “mevzi, siper” 1/85; *aptol* “makine yağı” 3/13; *bolka* “çekiç” 6/86; *folklor* “folklor” 2/264; *horaz* “horoz” 3/173; *hotun* “kadın” 5/173; *import* “ithalat” 2/258; *koça* “cadde, sokak” 2/270

2.1.2.6. /ö/

İnce, geniş ve yuvarlak bir ses olan /ö/ ünlüsü, /o/ ünlüsünde olduğu gibi Türkçe kökenli kelimelerde sadece ilk hecede yer alırken, alıntı kelimelerin her hecesinde görülür.

Örnekler: *köktaş* “ot” 4/52; *köçet* “fidan” 2/303; *köñül* “gönül” 2143; *mökün-* “gizlenmek, saklanmak” 3/172; *söyümlük* “sevimli” 2/111; *söy-* “sevmek” 2/169; *şöhret* “şöhret” 7/31; *töt* “dört” 6/106; *tömür* “demir” 4/109; *yölen-* “dayanmak” 4/51

2.1.2.7. /u/

Kalın, dar ve yuvarlak bir ünlüdür. /u/ ünlüsü Metnimizde kelime başında, ortasında, sonunda ve birçok ekte kullanılır.

Örnekler: *u* “o” 4/20; *uç-* “uçmak” 1/108; *upuk* “ufuk” 3/248; *uluğ* “ulu, yüce” 2/141; *uruş* “savaş, dövüş” 1/43; *uzun* “uzun” 6/117; *burutluk* “bıyıklı” 2/86; *buzul-* “bozulmak” 5/233; *cesur* “cesur” 2/156; *çuñkurluk* “derinlik” 3/140; *golluk* “geniş omuzlu” 3/200; *horun* “tembel” 5/272; *kayğu* “kaygı” 3/139; *Uygur* “Uygur” 1/28

2.1.2.8. /ü/

İnce, dar ve yuvarlak bir ses olan /ü/ ünlüsü Metnimizde kelime başında, ortasında, sonunda ve eklerde sıklıkla kullanılır.

Örnekler: *ün* “ün, ses” 5/261; *ülge* “örnek” 2/278; *üşşük* “soğuk” 5/253; *üzül-* “kopmak, kesilmek” 5/165; *üsteñ* “kanal, arık” 2/67; *bügün* “bugün” 2/37; *cüre-* “yürümek” 3/44; *düşmen* “düşman” 1/16; *hökümet* “hükümet” 2/210; *höpüp* “çavuş kuşu” 2/293; *işligüçi* “çalışan” 5/75

2.2. ÜNSÜZLER

Arap alfabesiyle yazılan Yeni Uygur alfabesinde 24 tane ünsüz bulunmaktadır. Bunlar; /b/, /p/, /t/, /c/, /ç/, /h/, /h/, /d/, /r/, /z/, /j/, /s/, /ş/, /k/, /k/, /f/, /g/, /ğ/, /ñ/, /l/, /m/, /n/, /v/, /y/ ünsüzleridir (Öztürk 2010: 5). TT’den farklı olarak YU’da /h/, /k/, /ğ/, /ñ/ ünsüzleri bulunur. Fakat bu sesler TT’de ağızlarda mevcuttur.

Aşağıdaki tabloda YU’da bulunan ünsüzler teşekkül noktalarına göre sıralanmıştır (Öztürk 2010: 6).

			Çift Dudak	Diş-Dudak	Diş-Diş Eti	Diş Eti	Ön Damak	Arka Damak	Gırtlak
Sürtünmesiz	Yumuşak	Genizsi	m		n	n		ñ	
		Akıcı					ly		
		Titrek					r		
Sürtümlü	Süresiz	Yumuşak	b		d	c	g		
		Sert	p		t	ç	k	ķ	
	Sürekli	Yumuşak		v	z	j		ğ	
		Sert		f	s	ş		h	h

2.2.1. Dudak Ünsüzleri /p/, /b/, /m/

2.2.1.1. /p/

Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüz olan /p/ sesi metnimizde kelime başlarında sadece alıntı kelimelerde görülmektedir. Fakat nadiren de olsa kimi Türkçe kökenli kelimelerde de kelime başında bulunur. Arapça ve Farsça alıntı kelimelerdeki kelime başı, ortası ve sonundaki /f/ sesi metnimizde /p/ sesi ile karşılanmıştır.

Örnekler: *pütün* “bütün” 1/1; *piçak* “bıçak” 3/222; *pötküz-* “bağlattırmak” 5/180; *apaķ* “bembeyaz” 5/31; *apar-* “götürmek” 2/133; *apet* “afet” 6/20; *capa* “cefa, eziyet” 4/101; *çapan* “cüppe, palto” 1/41; *pacie* “facia” 3/219; *paraset* “feraset” 7/31; *payda* “fayda” 6/119; *peket* “fakat” 3/57; *aptap* “güneş” 3/18; *ipade* “ifade” 3/65; *köp* “çok” 2/19; *külpet* “külfet” 5/216

2.2.1.2. /b/

Tonlu ve patlayıcı bir ses olan /b/ ünsüzü Türkçe kökenli kelimelerde sadece başta yer alır, alıntı kelimelerde ise ortada ve sonda bulunur.

Örnekler: *bağlam* “deste” 5/269; *baķkuçi* “çoban” 2/112; *barañ* “bağ” 4/5; *barmaķ* “parmak” 4/21; *baylık* “zenginlik” 2/28; *ber-* “vermek” 3/48; *bol-* “olmak”

2/19; *böşük* “beşik” 6/11; *bundak* “böyle” 1/44; *cavab* “cevap” 3/48; *eceb* “şaşırtıcı” 7/82; *edeb* “edep” 3/119; *hêsab* “hesap” 2/295; *seveb* “sebepe” 4/119; *abroy* “itibar, saygınlık” 2/138

2.2.1.3. /m/

Tonlu ve akıcı bir ses olan /m/ ünsüzü metnimizde kelime başında, ortasında ve sonunda yer alabilir.

Örnekler: *men* “ben” 2/303; *meñgü* “sonsuz” 5/271; *meñiz* “yüz, çehre” 5/63; *micez* “karakter, huy” 3/59; *üzüm* “üzüm” 4/5; *adem* “adam, kişi” 3/47; *bitim* “karar” 2/40; *bomba* “bomba” 1/67; *çimildit-* “gözlerini kırıştırmak” 5/168; *dem* “dinlenme” 2/74

2.2.2. Diş-Dudak Ünsüzleri /v/, /f/

2.2.2.1. /v/

Tonlu ve sızıcı bir ünsüz olan /v/ sesi metnimizde alıntı kelimeler ve tabiat taklidi kelimeler dışında başta yer almaz.

Örnekler: *vacip* “vacip” 7/41; *vapat* “vefat” 2/226; *veke* “vaka” 3/66; *vizvud* “takım” 1/118; *avaķ* “zayıf” 3/31; *bovak* “çocuk, yavru” 5/173; *çavak* “alkış” 5/44; *deva* “dava” 3/226; *ehval* “ahval” 2/231; *mavu* “işte bu” 6/116; *ov* “av” 2/210

2.2.2.2. /f/

Tonsuz ve sızıcı bir ünsüz olan /f/ sesi metnimizde sadece Rusçadan alıntı olan kelimelerde görülür.

Örnekler: *faşist* “faşist” 2/50; *fêodallik* “feodallık” 4/97; *fêvral* “şubat” 2/31; *folklor* “folklor” 2/264; *form* “form, biçim” 1/13

2.2.3. Diş Damak Ünsüzleri /d/, /t/, /n/, /z/, /s/

2.2.3.1. /d/

Tonlu, patlayıcı ve sızıcı bir ünsüz olan /d/ sesi metnimizde kelime başında genellikle alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler: *dad* “imdat” 3/152; *dada* “baba” 3/102; *dala* “bozkır, step” 2/165; *dana* “akıllı, bilge” 2/218; *das* “leğen” 5/211; *dastiĥan* “sofra örtüsü” 6/9; *de-*

“söylemek, demek” 1/5; *dem* “dinlenme” 2/74; *adaş-* “şaşırmak” 2/55; *birdek* “aynı” 2/201; *hede* “abla” 5/275; *şad* “neşeli” 5/71

2.2.3.2. /t/

Patlayıcı ve tonsuz bir ünsüz olan /t/ ünsüzü metnimizde kelime başı, ortası ve sonunda görülür.

Örnekler: *talaş* “tartışma, dalaşma” 3/207; *tamaka* “tütün” 4/33; *tekşür-* “incelemek” 7/35; *teñ* “denk, eşit” 5/272; *tinşa-* “dinlemek” 3/57; *toğkuz* “dokuz” 1/27; *ahtur-* “aramak” 6/101; *at-* “atmak, fırlatmak” 3/185; *çatak* “aksilik” 2/189; *ete* “yarın, ertesi gün” 2/267; *köter-* 1/78 kaldırmak”

2.2.3.3. /n/

/n/ sesi, akıcı ve genizsi bir ünsüzdür. Metnimizde kelime başında birkaç Türkçe kökenli kelime dışında, Arapça ve Farsça alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler: *nağşa* “şarkı” 3/84; *namaz* “namaz” 3/104; *naşta* “kahvaltı” 5/124; *neççe* “kaç, ne kadar” 6/27; *nerse* “şey, nesne” 1/98; *neme* “ne” 1/41; *nurğun* “çok” 2/174; *nur* “ışık” 5/214

2.2.3.4. /z/

Tonlu ve sızıcı bir ses olan /z/ ünsüzü metnimizde alıntı kelimeler dışında başta yer almaz.

Örnekler: *zal* “salon” 1/42; *zaman* “zaman” 5/167; *zedival* “duvar halısı” 3/90; *zer* “altın” 7/1; *yüz* “yüz” 1/11; *ağiz* “ağız” 1/124; *arzu* “arzu” 2/314; *biz* “biz” 2/81; *boğuzla-* “boğazlamak” 7/51; *köz* “göz” 2/201; *közle-* “gözlemek” 4/19

2.2.3.5. /s/

Tonsuz ve sızıcı bir ses olan /s/ ünsüzü metnimizde başta, ortada ve sonda yer alır.

Örnekler: *sakal* “sakal” 7/4; *saklık* “sağlık” 1/62; *sana-* “saymak” 1/6; *sañgila-* “sallanmak” 2/84; *emes* “değil” 1/38; *ensire-* “endişelenmek” 2/61; *körset-* “göstermek” 5/160; *nerse* “şey, nesne” 2/273; *ösmür* “çocukluk” 3/33; *taşka-* “elemek” 7/40

2.2.4. Diş Ünsüzleri /c/, /ç/, /j/, /ş/

2.2.4.1. /c/

/c/ sesi tonlu ve patlayıcı bir ünsüzdür. /ç/ ünsüzünün tonlusudur. Türkçe kelimelerde başta ve sonda yer almaz.

Örnekler: *cahalet* “cahillik” 2/23; *cay* “yer, mekan” 1/15; *cesur* “cesur” 2/156; *cèdel* “kavga” 3/194; *cüret* “cüret” 2/9; *acrat-* “ayırma” 1/16; *icazet* “izin” 7/40; *pacie* “facia” 3/219; *tac* “tac” 7/1; *vacip* “vacip” 7/41; *vec* “sebe” 2/18

2.2.4.2. /ç/

/ç/ sesi tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür.

Örnekler: *çaç* “saç” 5/184; *çañ* “toz” 2/169; *çaķna-* “parlamak” 5/214; *çöçek* “hikaye” 3/156; *çüşençe* “fikir” 5/111; *açar* “yoksul” 3/144; *bağçe* “bahçe” 5/125; *êçil-* “açılmak” 5/73; *içküz-* “içirmek” 5/180; *keçķurun* “gece vakti” 4/46; *oçaķ* “ocak” 5/56

2.2.4.3. /j/

Tonlu ve sızıcı bir ünsüz olan /j/ alıntı kelimelerde görülür.

Örnekler: *jurnal* “dergi” 2/246; *üjme* “dut” 2/268; *kaj* “dik başlı” 3/118; *kajlık* “dik başlılık” 3/79

2.2.4.4. /ş/

Tonsuz ve sızıcı bir ünsüz olan /ş/ ünsüzü alıntı kelimeler ve tabiat taklidi kelimeler dışında başta yer almaz.

Örnekler: *şah* “dal” 4/15; *şair* “şair” 2/208; *şamal* “rüzgar” 5/253; *şerin* “şirin” 5/50; *şilte-* “sallamak” 6/29; *şora-* “emmek” 5/191; *şivirle-* “fısıldamak” 1/113; *aş* “aş, yemek” 5/107; *çüşlük* “ögle zamanı” 5/114; *keliş* “geliş, gelmek” 2/74; *taş* “dış” 2/28

2.2.5. Ön Damak Ünsüzleri /g/, /k/, /l/, /r/, /y/

2.2.5.1. /g/

Tonlu ve patlayıcı bir ses olan /g/ ünsüzü metnimizde alıntı kelimelerde ve tabiat taklidi kelimelerde başta yer alır. ET'deki kelime başı /k/ sesi korunduğu için Türkçe kelimelerde başta nadiren görülür.

Örnekler: *gañgira*- “sersemlemek, aklını şaşırmaq” 2/23; *gez* “kez” 7/75; *gep* “laf, söz” 3/82; *güllen*- “çiçeklenmek” 2/315; *guman* “şüphesiz” 3/20; *göş* “et” 5/121; *güzel* “güzel” 2/86; *gürkire*- “gürüldemek” 3/247; *güzellik* “güzellik” 2/97

2.2.5.2. /k/

Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür. ET'de kelime başında bulunan /k/ sesi metnimizde korunmuştur. /k/ sesine başta, ortada, sonda sıklıkla rastlamak mümkündür.

Örnekler: *kaçat* “tokat” 3/189; *karivat* “yatak” 5/29; *kelgüsi* “gelecek” 5/112; *kimhap* “simli kumaşla yapılmış palto” 7/1; *kişi* “kişi” 1/9; *kir* “kir” 2/58; *köpey*- “çoğalmak, artmak” 1/75; *kel*- “gelmek” 4/36; *kül*- “gülmek” 2/140; *aka* “abi, ağabey” 5/276; *bekitil*- “kapatılmak, kilitlenmek” 7/75; *ölke* “ülke” 2/70; *seksen* “seksen” 3/207; *sekkiz* “sekiz” 1/138

2.2.5.3. /l/

Tonlu, yumuşak ve akıcı bir ünsüz olan /l/ sesi Türkçe kelimelerde başta yer almaz. Alıntı kelimeler ve tabiat taklidi kelimelerde ise başta yer alır.

Örnekler: *lağayla*- “boş gezmek” 4/133; *lağilda*- “tir tir titremek” 7/9; *layık* “layık, uygun” 4/55; *lëssor* “süspansiyon yayı” 3/7; *liniye* “hat” 1/61; *loğulda*- “alev alev yanmak” 3/177; *mal* “mal, eşya” 2/203; *muñluk* “hüzünlü, kederli” 3/141; *oğul* “oğul” 1/44; *sila*- “okşamak” 4/125

2.2.5.4. /r/

Tonlu, titretilen ve akıcı bir ünsüz olan /r/ sesi metnimizde kelime başında sadece alıntı kelimelerde yer alır.

Örnekler: *radio* “radyo” 2/208; *Ramizan* “Ramazan” 3/223; *rastlık* “doğruluk” 4/135; *rehmet* “teşekkür” 2/179; *resva* “rezil” 2/43; *roşen* “açık, net”

2/31; *roh* “moral” 5/150; *ara* “ara” 3/120; *arilaş* “karışık” 7/54; *birinçi* “birinci” 1/25; *keltür*- “getirmek” 7/58

2.2.5.5. /y/

Tonlu, yumuşak ve akıcı bir ünsüz olan /y/ sesi metnimizde başta, ortada ve sonda yer alır.

Örnekler: *yağ*- “yağmak” 2/6; *yahşi* “iyi” 4/127; *yağa* “kenar” 3/172; *yasaş* “yapma” 2/271; *yoşur*- “gizlenmek” 1/13; *yumşak* “yumuşak” 3/106; *yol* “yol” 2/23; *baylık* “zengin” 2/28; *boy* “boy” 3/18; *köyümçan* “şefkatli, özenli” 6/72; *kaynağ* “kaynamış, sıcak” 1/136; *Uygur* “Uygur” 1/28

2.2.6. Arka Damak Ünsüzleri /ğ/, /k/, /h/, /ñ/

2.2.6.1. /ğ/

Tonlu ve patlayıcı bir ünsüz olan /ğ/ sesi metnimizde kelime başında daha çok alıntı kelimelerde bulunur.

Örnekler: *ğayet* “gayet” 2/226; *ğem* “gam, dert” 5/269; *ğeyur* “cesaretli” 2/21; *ğol* “ağaç gövdesi, dal” 4/33; *ğudunşa*- “aksilik yapmak” 4/55; *agduruş* “çevirme, döndürme” 4/26; *belvağ* “kemer, kuşak” 1/13; *kağa* “karga” 2/136; *kağış* “beddua” 6/116; *kurğuçi* “kurucu” 3/233; *Uygur* “Uygur” 1/28

2.2.6.2. /k/

Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüz olan /k/ ünsüzü metnimizde başta, ortada ve sonda yer alır.

Örnekler: *kaça* “kâse” 4/92; *kañçi* “kamçı” 4/122; *kan* “kan” 3/213; *kara*- “bakmak” 6/64; *kerindaş* “kardeş” 7/17; *ağ* “beyaz” 5/44; *alıkan* “avuç” 5/62; *bağkuçi* “çoban” 2/112; *oğ* “mermi, kurşun” 1/122; *ulağ* “çalıştırılan hayvan” 4/126; *yağa* “yaka, kenar” 3/172

2.2.6.3. /h/

Tonsuz ve patlayıcı bir ünsüz olan /h/ sesi genellikle alıntı kelimelerde görülür. Kimi Türkçe kelimelerde ise k ile nöbetleştiği görülür.

Örnekler: *hacayin* “patron” 5/201; *hana* “hane, ev” 2/118; *hanim* “hanım, bayan” 2/188; *helk* “halk” 1/48; *hezine* “hazine” 7/10; *hislet* “vasıf, özellik” 7/79; *ahtur-* “aramak” 6/101; *baḥşi* “hekim, otacı” 5/159; *daḥan* “üfürükçü” 5/159; *maḥta-* “övmek, takdir etmek” 2/200

2.2.6.4. /ñ/

Tonlu, yumuşak ve genizsi bir ses olan /ñ/ ünsüzü kelime başında kullanılmaz. Kelime ortasında ve sonunda ise sıklıkla kullanılır.

Örnekler: *añlaş* “duyma, işitme” 5/3; *barañ* “bağ” 4/5; *ceñ* “savaş” 1/59; *çañ* “toz” 5/133; *çiñ* “sağlam, sıkı” 1/44; *dañgal* “tezek, kurumuş çamur parçası” 4/106; *keñ* “geniş” 2/57; *meñgü* “ebedi, sonsuz” 2/13; *mēñe* “beyin” 1/105; *miñ* “bin” 1/73; *navareñ* “rengârenk” 4/6

2.2.7. Gırtlak Ünsüzü /h/

2.2.7.1. /h/

Tonsuz bir ünsüz olan /h/ sesine metnimizde kelimenin her yerinde rastlamak mümkündür. Alıntı kelimelerde sıkça görülür.

Örnekler: *hadise* “hadise” 2/11; *harva* “araba” 3/41; *hañrat-* “anırtmak” 3/159; *hasira-* “yorulmak” 2/130; *hedis* “hadis” 3/58; *hoḳuḳ* “hukuk” 2/237; *hödde* “sorumluluk” 2/278; *ahval* “ahval, durum” 7/12; *bahar* “bahar” 4/1; *cahan* “cihan, dünya” 7/11; *bēhiş* “cennet” 6/59

2.3. SES ÖZELLİKLERİ VE SES OLAYLARI

2.3.1. Ünlü Uyumları

Türk Dilinin genelinde olduğu gibi metnimizde de damak (kalınlık-incelik) uyumu ve dudak (düzlük-yuvarlaklık) uyumu vardır.

2.3.1.1. Damak (Kalınlık-İncelik) Uyumu

Damak uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır (Ergin 2004: 70). İncelediğimiz metinde tam bir damak uyumundan bahsedilemez. Damak uyumuna sahip kelimeler olmakla birlikte, uyuma girmeyen birçok kelime de bulunmaktadır. Bu uyumsuzluklar genellikle ekler ve kökler

arasında daha çok görülür: *aka* “abi” 5/276, *birinçi* “birinci” 2/71, *bölünge* “bölünen” 1/78, *çüşençe* “fikir” 5/111, *emgekçi* “işçi” 2/302, *erkinlik* “hürriyet” 1/48, *keçimen* “geçerim” 7/20, *koydum* “koydum” 6/29, *ölgüdek* “ölürcesine” 6/106,

Metnimizde ünlü uyumunu bozan en önemli özellik /ı/ ünlüsünün olmamasıdır. İnce sıradan kelimeye kalın sıradan eklerin getirilmesi, bazı eklerin tek şekilli olması da damak uyumunu bozan diğer sebeplerdir: *bésilmay* 3/193 “azalmadan”, *aççık* “acı” 2/11, *salçılar* “salcılar” 2/158, *berelmeyiğanlikim* “veremeyişim” 2/15, *karıganidim* “bakmıştım” 3/16, *işlardin* “işlerden” 5/56, *koşakni* “şarkıyı” 5/262, *yan > yèniğa* “yanına” 1/31, *oğuğuçi* “öğrenci” 6/98, *kulak > kulıkida* “kulağında” 1/113, *dada > dadisi* “babası” 3/98, *bala > balılar* “çocuklar” 5/61, *ana > anılar* “analar” 5/62, *sakal > sakilini* “sakalını” 7/7, *vağit > vağtida* “vaktinde” 6/106, *oynavatğandek* “oynarcasına” 2/70

2.3.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu

Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre onu izleyen hecelerdeki ünlülerin, kelimenin ilk hecesi düz ünlülü ise düz, yuvarlak ünlülü ise dar yuvarlak veya geniş düz gelmesine dudak (düzlük-yuvarlaklık) uyumu denir. (Korkmaz 2010: 151) YU’da tam bir dudak uyumundan bahsedilemez. Dudak uyumuna giren kelimeler olduğu gibi bu kurala uymayan pek çok kelime de vardır. (Coşkun 1988: 797) İncelediğimiz metinde de aynı durum söz konusudur.

tömür “demir” 3/172, *yügürdük* “koştuk” 1/7, *tuyuksiz* “birden” 2/56, *kötürülgen* “yükselen” 2/72, *şopur* “şoför” 3/13, *tokğuz* “dokuz” 3/84, *bolğan* “olan” 3/136, *munçağ* “boncuk” 4/8, *yetmeydiğan* “yetişmeyen” 4/17, *külüvetti* “gülüverdi” 4/70, *olturuñlar* “oturunuz” 5/47, *Tursunaydin* “Dursunaydan” 5/90, *süpürüp* “süpürüp” 6/90

Bazı eklerin yalnızca ince-düz-dar ünlülü olmaları, bazılarının da yuvarlak-dar ünlülü olmaları dudak uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.

İnce-düz-dar ünlülü ekler: -siz, -kına/-kine/-ğina/-gine, -ki/-ki/-ği/-gi,-çi, -miz/-imiz/-ümüz/-umuz, -niñ, -(i)ñiz, -i, -tin/-din, -ti/-di, -kın/-kin/-ğın/-gin

ķorkumsuz “korkusuz” 7/79; *pombulakķına* “ŗişmanca” 5/10; *azģina* “azıcık” 6/71; *burunķi* “önceki” 3/30; *aldamķi* “aldatıcı” 5/213; *ağdurimiz* “çeviririz” 4/60; *baŗiņiz* “başınız” 7/70; *ķoli* “eli” 3/13; *anlimastin* “anlamadan” 6/4; *ötti* “geçti” 2/20; *yatķin* “yat” 4/112

Yuvarlak dar ünlü ekler: -ķuç/-küç/ģuç/-ģüç, -ķuçi/-küçi/-ģuçi/-ģüçi, -ķur/-kür/-gur/-gür, -ķu/-kü/-ģu/-ģü, -tur/-dur, -mu, -çuķ, -mtul, -sun, -tu/-du, -tuķ/-duķ, -ķuz/-küz/-ģuz/-ģüz, -tur/-dur/-tür/-dür

baķķuçi “çoban” 1/44; *çalģuçi* “çalģıcı” 2/191; *ķarangū* “karanlık” 5/256; *caylaŗtur-* “yerleŗtirmek” 2/123; *barmu* “var mı” 2/272; *atsun* “atsın” 3/172; *aŗidu* “yiyor” 2/45; *berduķ* “verdik” 4/96; *içķüz-* “içirmek” 5/180; *almaŗtur-* “deģiŗtirmek” 3/61

2.3.2. Ünlü Deģişmeleri

2.3.2.1. Ünlü Daralması

Geniş ünlülerin daralması olayıdır. Bu olayda düz ünlülerle düz ünlüler, yuvarlak ünlülerle yuvarlak ünlüler yer deģiŗtirir ve dudak uyumunda bir bozulma görülmez. Dudak uyumunda bir bozulma meydana getirmeyen daralma olayı YU’nun bir tercihidir. TT’de geniş seslerin tercih edildiği yerlerde, YU’da genellikle dar sesler tercih edilir (Coŗkun 1998: 809).

2.3.2.1.1. a >  

İlk hecesi açık olan veya ek alarak açık hale gelen kelimelerin ilk hecesindeki geniş /a/ sesi, ikinci hecedeki /i/ sesinin etkisiyle daralarak / / sesine dönüşür: *b giŗla-* 5/169 < ET *bađıŗla-* “hediye etmek”, * gir* 1/35 < ET *agir* “ağır”, * giz* 2/233 < ET *agız* “ağız”, *t riķ* 3/152 < ET *tarığ* “darı”, *y ķin* 1/29 < ET *yaķın* “yakın”, *ç çil-* 1/133 < *çaç-il-* “saçılmak”, * çip* 7/10 < *aç-ip* “açıp”, *b ŗini* 2/90 < *baŗ+ni* “başını”, *ç çip* 4/6 < *çaç-ip* “saçmak”, *ç çini* 7/3 < *çaç+ni* “saçını”

Arapça ve Farsça alıntı kelimelerde ilk hecede uzun olan /a/ ünlüsünde deģişme görülmez: *canim* 7/13 < Far. *c n+im* “canım”, *cayida* 5/43 < Far *c y+ida* “yerinde”, *halıģa* 2/172 < Ar. *h l+i+ģa* “haline”

2.3.2.1.2. e >  

İlk hecesi açık olan veya ek alarak açık hale gelen kelimelerin ilk hecesindeki geniş /e/ sesi, ikinci hecedeki /i/ sesinin etkisiyle daralarak /ê/ sesine dönüşür: *bêril-* 2/284 < *ber-il-* “verilmek”, *bêsil-* 3/248 < *bas-il-* “azalmak”, *çêkiş* 4/33 < *çek-iş* “sigara içmek”, *êzil-* 2/29 < *ez-il-* “ezilmek”, *kêlin* 4/8 < ET *kelin* “gelin”, *mêtr* 2/156 < Rus. *metr* “metre”, *sêzil-* 3/70 < *sez-il-* “sezilmek”, *bêgi* 3/128 < *beğ+i* “beyi”

Bu durumdaki kelimelerden bazılarında kapalı hece ek alarak açık hece konumuna geçtiği halde değişme görülmez: *beşinçi* 5/182 “beşinci”, *tem+i* 5/107 “tadı”, *ter+i+miz+ni* 5/191 “terimizi”, *micez+i+din* 6/73 “huyundan”, *key-ivêl-ip* 3/109 “giyiverip”, *ķimmet+i+ge* 5/231 “kıymetine”

2.3.2.1.3. a > e

Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin ilk hecesinde bulunan /a/ sesi metnimizde yer alan örneklerde ön damağa geçerek /e/ olur: *beht* 2/10 < Far. *baht* “baht, talih”, *ceynimaz* 3/104 < Far. *câynamâz* “seccade”, *deva* 3/226 < Ar. *da'vâ* “dava”, *eceb* 7/69 < Ar. *aceb* “şaşırtıcı”, *edli* 7/37 < Ar. *adli* “adalet”, *ehval* 2/231 < Ar. *ahvâl* “ahval, durum”, *ezimet* 3/121 < Ar. *azamet* “büyüklük”

2.3.2.1.4. a > i

İki veya daha fazla heceli kelimelerin, ikinci veya daha sonraki heceleri ek alıp açık hece konumuna geçince /a/ ünlüsü /i/ ünlüsüne döner: *aççiklinip* 2/149 < *aççiklan-ip* “öfkelenip”, *atisi* 6/23 < *ata+si* “atası, babası”, *başķilarnimu* 2/140 < *başķa+lar+ni+mu* “başķalarını da”, *çanikidin* 4/29 < *çanaķ+i+din* “çanaķından”, *ķaçisi* 4/92 < *ķaça+si* “kasesi”, *arķiĝa* 1/69 < *arķa+ĝa* “arkaya”

İkinci veya daha sonraki hece konumunda bulunan ekler de aynı özelliği gösterir: *akilirimĝa* 3/108 < *aka+lar+im+ĝa* “abilerime”, *yakilirigā* 3/172 < *yaka+lar+i+ĝa*

Yukarıda belirtilen yapıda olduğu halde Arapça ve Farsçadan geçen ve /a/ ünlüsü uzun olan kelimelerde bu değişim görülmez: *balāĝa* 2/233 < Ar. *belâ* “bela”, *cazaliridin* 7/35 < Ar. *cezâ* “ceza”, *kardin* 6/98 < Ar. “iş”, *yadigimu* 1/99 < Far. *yâd* “yad”, *avazliri* < Far. *âvâz* “avaz, ses”

2.3.2.1.5. e > i

Birden fazla heceli kelimelerin son hecesi ek alıp açık orta hece durumuna geçince bu hecelerdeki /e/ ünlüsü daralarak /i/ ünlüsüne döner: *ceynikini* 3/11 < *ceynek+i+ni* “dirseğini”, *çinisi* 6/9 < *çine+si* “porselen bardağı”, *bağçıga* 5/8 < *bağçe+ga* “bahçeye”, *bezmiğe* 3/130 < *bezme+ge* “şölene, ziyafete”, *elimini* 4/118 < *elem+i+ni* “üzüntüsünü”, *gevdilik* 2/69 < *gevde+lik* “vücutlu”, *gelibisi* 5/65 < *gelibe+si* “başarısı”, *ğeyritini* 2/134 < *ğeyret+i+ni* “gayretini”, *tamçilirini* 1/3 < *tamçe+ler+i+ni* “damlalarını”, *hedisi* 5/273 < *hede+si* “ablası

2.3.2.1.6. o > u

Metnimizde bir örnekte /o/ ünlüsünün daralarak /u/ olduğu da görülür: *u* 1/17 < ET *ol* “o”

2.3.2.1.7. ö > ü

Metnimizde bazı kelimelerde nadiren /ö/ ünlüsünün daralarak ü ünlüsü olduğu da görülür: *ügen-* 4/101 < ET *öğren-* “öğrenmek”, *üsteñ* 2/67 < ET *östeñ* “kanal, arık”

2.3.2.2. Ünlü Yuvarlaklaşması

Bazı kelimelerde, ön ve iç ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli fonetik nedenlerle yuvarlaklaşmasına denir (Korkmaz 2010: 230).

2.3.2.2.1. a > o

Metnimizde ilk hecedeki /a/ ünlüsü ikinci hecedeki /u/ ünlüsünün etkisiyle ya da dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşarak /o/ ünlüsüne döner: *oçuğ* 2/22 < ET *açuğ* “açık”, *horun* 2/295 < Ar. *ħarûn* “tembel”, *hotun* 5/173 < ET *katun* “kadın”, *koğun* 2/287 < ET *kağun* “kavun”, *nomus* 1/49 < Ar. *nâmus* “namus”, *yoruğ* 2/22 < ET *yaruk* “ışık”, *tohu* 6/69 < ET *takiğu* “tavuk”, *toz* 5/249 < Ar. *tâvus* “tavus kuşu”, *ov* 2/210 < ET *av* “av”

2.3.2.2.2. e > ö

Metnimizde ilk hecedeki /e/ ünlüsü ikinci hecedeki /ü/ ünlüsünün etkisiyle ya da dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşarak /ö/ ünlüsüne döner: *tömür* 3/172 <

ET. *temür* “demir”, *böşük* 5/211 < ET. *beşik* “beşik”, *dölet* 7/82 < Far. *devlet* “devlet”, *növet* 1/42 < Ar. *nevet* “nöbet”, *söy-* 2/169 < ET *sev-* “sevmek”

2.3.2.3. Ünlü İncelmesi

Bazı ünsüzlerin etkisiyle kelimenin türlü hecelerinde kalın sırada bulunan ünlülerin veya ünlülerden birinin ince sıraya geçmesine ünlü incelmesi denir (Korkmaz 2010: 228). Metnimizde ünlü incelmesinin yaygın olarak görülmesinin sebebi ise /ı/ sesinin imlada bulunmamasıdır.

2.3.2.3.1. ı > i

Bugünkü Yeni Uygur Türkçesinin alfabesinde /ı/ sesinin bir karşılığı yoktur ve bütün /ı/’ların incelenerek /i/ sesi olduğu kabul edilir (Öztürk 2010: 13): *açlık* 4/63 “açlık”, *ağiz* 7/76 “ağız”, *barlık* 1/84 “hepsi, bütün”, *çaķır-* 2/79 “çağırarak, davet etmek”, *kıpkızıl* 4/7 “kıpkızıl”, *kız* 5/236 “kız”, *yıģıl-* 3/109 “yığılmak, toplanmak”

2.3.2.4. Ünlü Genişlemesi

Kelime içindeki dar ünlülerin çeşitli nedenlerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş ünlülere dönüşmesine denir. (Korkmaz 2010: 227)

2.3.2.4.1. u > o

Yabancı dillerden geçen bazı alıntı kelimelerin ilk hecesindeki /u/ sesi genişleyerek /o/ sesine döner: *hoķuk* 2/237 < Ar. *ħukūk* “hukuk”, *ħop* 7/71 < Far. *ħūb* “tamam, olur”, *koça* 2/270 < Far. *kūçe* “cadde, sokak”, *omumiy* 5/48 < Ar. *umūmī* “umumi, genel”, *roh* 5/150 < Ar. *rūh* “moral”, *roşen* 2/31 < Far. *rūşen* “açık, net”, *somka* 1/94 < Rus. *sumka* “çanta”, *şoħ* 3/38 < Far. *şūħ* “şımarık, haylaz”

2.3.2.4.2. ü > ö

Yabancı dillerden geçen bazı alıntı kelimelerin ilk hecesindeki /ü/ sesi genişleyerek /ö/ sesine döner: *ħodde* 2/277 < Ar. *üddah* “sorumluluk”, *ħöküm* 7/33 < Ar. *ħüküm* “hüküm”, *ħösin* 4/1 < Ar. *ħüsn* “güzellik”

2.3.2.4.3. i > é

Alıntı kelimelerin bazılarında ilk hecedeki /i/ sesi genişleyerek /è/ sesine döner: *éhtimal* 4/47 < Ar. *ihimâl* “ihtimal”, *éhtiyat* 2/61 < Ar. *ihityât* “ihtiyat”, *élan* 5/80 < Ar. *i‘lan* “ilan”, *déhkan* 4/122 < Far. *dihkân* “çiftçi”, *héç* 1/90 < Far. *hiç* “hiç”, *méhnet* 2/158 < Ar. *miñnet* “emek, iş”, *pêşane* 1/56 < Far. *pîşânî* “alın”, *şêir* 2/200 < Ar. *şî‘r* “şiiir”, *şêrin* 5/50 < Far. *şîrîn* “şirin

2.3.2.4.4. i > e, ı > a

alte 1/36 < *altı* “altı”, *yette* 5/191 < *yeti* “yedi”, *toğra* 2/99 < *toğru* ~ *toğrı* “doğru”, *tère* 1/12 < *teri* “deri”

2.3.2.5. Ünlü Düşmesi

Türlü ses etkileri altında kelimelerin iç ve son seslerinde bulunan bazı ünlülerin düşmesine denir. (Korkmaz 2010: 227) Metnimizde tespit ettiğimiz ünlü düşmesi örnekleri şunlardır: *köñli* 3/246 < *köñül+i* “gönlü”, *siñlim* 1/38 < *siñil+im* “kız kardeşim”, *ornida* 3/33 < *orun+i+da* “yerinde”, *aşkara* 1/4 < *âşikâre* “aşikar”, *boyniğa* 5/151 < *boyun+i+ğa* “boynuna”, *burni* 3/210 < *burun+i* “burnu”

2.3.2.6. Ünlü Türemesi

Ses özelliklerine veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayıdır. (Korkmaz 2010: 229) Metnimiz desonu çift ünsüzle biten Arapça ve Farsça alıntı kelimelerde iki ünsüzün arasına dar ünlüler girer: *isim* 2/310 < Ar. *ism* “isim”, *mülük* 3/226 < Ar. *mülk* “mülk”, *ömür* 5/125 < Ar. *‘ömr* “ömür”, *rehim* 5/185 < Ar. *rahm* “acıma”, *şekil* 2/306 < Ar. *şekl* “şekil”

Ruşçadan geçen alıntı kelimelerde ortada, başta veya sonda bulunan iki ünsüzün arasına dar ünlülerin girdiği görülür: *ékisport* 2/258 < Rus. *eksport* “ihraç”, *damkirat* 3/7 < Rus. *domkrat* “kriko”, *bilindaz* 1/85 < Rus. *blindaj* “karargah”, *galistuk* 6/76 < Rus. *galstuk* “kravat”, *noyabir* 1/138 < Rus. *noyabr* “kasım”,

Alıntı kelimelerde başta iki ünsüzün yan yana olduğu durumlarda ünlü türemesi görülür: *istanuk* 1/17 < Rus. *stanok* “makine”, *üstel* 5/117 < Rus. *stol* “masa”

2.3.2.7. Ünlü Kaynaşması

Birleşik kelime kuruluşlarında yan yana gelen iki ünlünün kaynaşarak tek ünlü durumuna gelmesine denir (Korkmaz 2010: 228). Bu ünlü bazen önceki, bazen sonraki ünlüye benzer: *nerse* 1/98 < *ne erse* “nesne, şey”, *heydelmeydiken* 4/56 < *heydelmeydu éken* “çift süremezler”, *sorağçikensengu* 3/203 < *sorağçi ékensengu* “hakim misin?”

2.3.3. Ünsüz Uyumu

Kelimelerin eklerle genişletilmesi sırasında veya yan yana gelen hecelerde tonlu ünsüzlerden ve ünlülerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra genellikle tonsuz ünsüzlerin gelmesine ünsüz uyumu denir (Korkmaz 2010: 232). Metnimizdeki örnekleri şunlardır: *arılıқта* 2/271 “aralıkta”, *bizge* 1/60 “bize”, *ibarettur* 2/28 “ibarettir”, *bildi* 2/158 “bildi”, *kaymuğtur-* 2/207 “zihnini karıştırmak”, *kılışka* 2/61 “yapmaya”

Metnimizde bazı eklerin ünsüz uyumuna uymadıkları görülmüştür: *ikki+nçi* 1/16 “ikinci”, *nemune+çi* 4/137 “yenilikçi” , *on+çe* 1/95 “onca”, *terep+dar* 2/48 “tarafdar”, *kız+çağ* 5/63 “kızcağız”

Alıntı kelimelerde ünsüz uyumu aranmaz.

2.3.4. Ünsüz Değişmeleri

2.3.4.1. Benzeşme

Kelime içinde bir sesin, boğumlanma noktası veya niteliği bakımından yan yana veya aralıklı duran bir başka sesle benzer veya eş duruma getirilmesine denir. Niteliği bakımından yarı benzeşme, tam benzeşme, yakın benzeşme, ilerleyici benzeşme ve gerileyici benzeşme türlerine ayrılır (Korkmaz 2010: 41). Metnimizde yer alan bazı benzeşme örnekleri şunlardır: *kimmetlik* 2/17 < Ar. *kıymet* “kıymet”, *çaç* 5/184 < *saç* “saç”, *çüş-* 2/168 < *tüş-* “binmek”

2.3.4.2. Tonsuzlaşma

Ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşimlerini kaybederek tonsuzluk niteliği kazanmasına denir. (Korkmaz 2010: 215) ET’de /g/ ve /ğ/ ünsüzleri TT’de eriyerek kaybolmuştur. İncelediğimiz metinde ise bu sesler sertleşerek /k/ ve /k/ ünsüzlerine

dönüşmüştür: *aççık* 2/11 < ET *açığ* “acı”, *atlık* 2/74 < ET *atlıg* “meşhur”, *başlık* 5/191 < ET *başlıg* “başlı”, *ölük* 3/208 < ET *ölüg* “ölüm”, *özlük* 1/27 < ET *közlüg* “gözlü”, *ķuruķ* 2/17 < ET *ķuruĝ* “kuru”

2.3.4.3. Tonlulaşma

Tonsuz /p/, /ç/, /t/, /k/ gibi ünsüzler ile biten kelimelerin sonuna ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde, kelime sonundaki tonsuz sert ünsüzlerin yumuşayarak tonlu /b/, /c/, /d/, /g/, /ĝ/ ünsüzlerine dönüşmesine tonlulaşma denir (Korkmaz 2010: 215). Metnimizdeki örnekleri şunlardır: *ékenligini* 1/9 < *éken-lik-i-ni* “olduĝunu”, *ķiliĝini* 2/288 < *ķilik+i+ni* “kılıĝını”, *ayıĝi* 4/3 < *ayak+i* “ayaĝı”

Yabancı dilden giren bazı kelimelerde sondaki /p/ (<b/) ünsüzünün tonlulaşarak /v/ olduĝu görülür: *tertivini* 3/129 < *tertib+ini*

Aynı durumda olan bazı yabancı kelimelerde vurgudan dolayı bir deĝişme görülmez: *ehmiyetini* 6/108 < *ehmiyet+i+ni* “önemini”, *ĝezepiņizdin* 7/79 < *ĝezep+i+ņiz+din* “gazabınızdan”, *hékmitini* 7/59 < *hékmet+i+ni* “hikmetini”

2.3.4.4. Diĝer Ünsüz Deĝişmeleri

2.3.4.4.1. b- > m-

ET’de /b/ ile başlayan ve içinde geniz ünsüzü bulunduran kelimelerde baştaki /b/ sesinin incelediĝimiz metinde /m/ olduĝu görülür: *men* 1/7 < ET *ben* “ben”, *meņĝü* 2/13 < ET *beņĝü* “ebedi, sonsuz”, *meniz* 5/63 < ET *beņiz* “beniz, yüz”, *miņ* 1/73 < ET *biņ* “bin”, *mozay* 5/203 < ET *buzay* “buzay”, *muņ* 3/140 < ET *buņ* “keder, elem, sıkıntı”, *muz* 3/152 < ET *buz* “buz”

2.3.4.4.2. b- > p-

ET’de /b/ ile başlayan ve içinde ötümsüz ünsüz bulunduran kelimelerde baştaki /b/ sesinin /p/ olduĝu görülür: *palta* /6/106 < ET *baltu* “balta”, *piçak* 3/222 < ET *bıçak* “bıçak”, *put* 3/159 < ET *but* “but, bacak”, *püt-* 2/275 < ET *bit-* “bitmek”, *pütün* 1/1 < ET *bütün* “bütün”

2.3.4.4.3. b- > b-

TT’de /v/ ünsüzüne dönmüş olan kelime başı /b/ ünsüzü metnimizde korunmuştur: *bar-* 5/141 < ET *bar-* “varmak”, *bar* 3/188 < ET *bar* “var”, *ber-* 2/102 < ET *ber-* “vermek”

2.3.4.4.4. -b- > -v-

YU’da özellikle alıntı kelimelerde iki ünlü arasında kalan /b/ ünsüzünün /v/ olduğu görülür (Öztürk 2001: 213). Bu ses değişimi metnimizdeki alıntı kelimelerde de görülmüştür: *seveb* 4/119 < Ar. *sebeb* “sebep”, *sevri* 7/68 < Ar. *şabr* “sabır”, *aķivet* 3/225 < Ar. *âķibet* “akıbet”, *baraver* 2/220 < Far. *berâber* “beraber”, *belvağ* 1/13 < *bel+bağ* “kemer, bel bağı”, *elvette* 2/42 Ar. *elbette* “elbette”, *esvab* 6/43 < Ar. *esbâb* “alet”, *hever* 5/113 < Ar. *haber* “haber”, *mavu* 3/172 < *mana bu* “bu, işte bu”, *avu* 2/105 < *ana u* “o, işte o”, *bova* 1/96 < ET *baba* “baba”

Alıntı kelimelerde sonda yer alan /b/ ünsüzü ek alarak iç ses durumuna geçince de aynı değişiklik görülür: *tertivini* 3/129 < Ar.+YU. *tertib+i+ni* “tertibini”, *levliri* 4/72 < Ar.+YU. *leb +ler+i* “dudakları”, *hitavi* 2/43 < Ar+YU. *hitâb+i* “hitabı”

2.3.4.4.5. /f /> /p/

Arapça ve Farsçadan giren alıntı kelimelerdeki /f/’ler YU’da /p/ sesine dönüşür. Bu ses YU’da sadece son dönemde girmiş Avrupa ve Rus kaynaklı kelimelerde korunmuştur (Öztürk 2001: 215). Bu değişimin metnimizdeki örnekleri şunlardır: *apet* 6/20 < Ar. *âfât* “afet”, *aptap* 3/18 < Far. *âftâb* “güneş”, *herp* 2/145 < Ar. *harf* “harf”, *ipade* 3/139 < Ar. *ifâde* “ifade”, *ittipaķ* 2/244 < Ar. *ittifâķ* “ittifak”, *keypiyat* 6/130 < Ar. *keyfiyyet* “keyif”, *kûlpet* 5/216 < Ar. *kûlfet* “kûlfet”

Rusça’dan giren alıntı kelimelerde /f/ seslerinin korunduğu görülmüştür. Fakat bir kaç örnekte /f/ > /p/ değişimine rastlanmıştır: *kempit* 2/171 < Rus. *konfet* “şeker”, *pertuķ* 5/113 < Rus. *Fartuk*, *şopur* 3/10 < Rus. *şofyör* “şoför”

2.3.4.4.6. k > k, ķ > ķ

ET’de kelime başı /k/ ve /ķ/ ünsüzleri korunmuştur: *kel-* 3/136 < ET *kel-* “gelmek”, *keç-* 2/30 < ET *keç-* “geçmek”, *kelin* 4/8 < ET *kelin* “gelin”, *kiyim* 3/108 < ET *kedim* “giyim”, *köz* 2/201 < ET *köz* “göz”, *ķayģu* 5/169 < ET *kadģu* “kayģı”,

kayt- 2/231 < ET *kayt-* “dönmek”, *kil-* 3/136 < ET *kıl-* “yapmak”, *kuruğ* 2/17 < ET *kuruğ* “kuru”

Nadiren de olsa başta yer alan /k/ ve /k̄/ seslerinin tonlularak /g/ ve /ğ/ olduğu görülür: *güzel* 2/86 < ET *küzel* “güzel”, *geriç* 7/7 ET *karış* “karış”

2.3.4.4.7. -k̄- > -h-

ET’de kelime ortasında bulunan bazı /k̄/’ler Metnimizde /h/ ünsüzüne döner: *tohta*-1/16 < ET *tokta-* “durmak”

2.3.4.4.8. s- > ç-

ET’de ilk hecesi /s/ ile başlayıp /ç/ ile biten kelimelerde /s/ ünsüzü metnimizde gerileyici benzeşme sonucu /ç/’ye döner: *çaç* 5/184 < ET *saç* “saç”, *çaç-* 6/106 < ET *saç-* “saçmak, serpmek”

2.3.4.4.9. t- > t-

ET’de kelime başında bulunan /t/ sesi metnimizde korunmuştur: *tağ* 2/75 < ET *tağ* “dağ”, *tam* 2/53 < ET *tam* “dam”, *taş* 2/28 < ET *taş* “dış”, *teg-* 1/39 < ET *teg-* “değmek, dokunmak”, *tik* 2/77 < ET *tik* “dik”,

Şu örnekte TT’de olduğu gibi t- > d- değişimi görülmüştür: *de-* 1/5 < ET *te-* “demek, söylemek”

2.3.4.4.10. t- > ş-

Kelime başı /t/ ünsüzü metnimizde /ş/’nin etkisiyle /ç/’ye döner. Bu hadise kök ünlüsü dar olan ve ünlüden sonra /ş/ gelen kelimelerde gerçekleşir: *çiş* 4/106 < ET *tiş* “diş”, *çüş* 3/2 < *tüş* “öğle”, *çüş-* 3/2 < ET *tüş-* “binmek”

2.3.4.4.11. -z > -s

-maz/-mez ekinin kullanıldığı örneklerde görülür: *yaramas* 6/65 < ET *yaramaz* “yaramaz”, *pütmes* 2/275 < ET *bitmez* “bitmez”

2.3.4.4.12. -ç- > -ç-

ET’de /ç/’li olan bazı kelimeler TT’de /c/’li olduğu halde metnimizde korunmuştur: *beşinçi* 5/182 < ET *büşinç* “beşinci”, *ikkinçi* 2/24 < ET *ikinçi* “ikinci”

2.3.4.5. İkizleşme

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanmaya denir (Korkmaz 2010: 127). Metnimizde bazı kelimelerde ünsüz ikizleşmesi hadisesi görülür: *ikki* 4/18 < ET *eki*, *iki* “iki”, *katık* 1/40 < ET *katıg* “sert, katı”, *aççik* 6/67 < ET *açığ* “acı”, *neççe* 2/234 < ET *neçe* “ne kadar”

2.3.4.6. Tekleşme

Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçen bazı sözlerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleşmesine denir (Korkmaz 2010: 210). Metnimizde yabancı dillerden giren bazı kelimelerde aynı cins ünsüzün tekleştiği görülmektedir: *dukan* 7/64 < Far. *dükkân* “dükkan”, *edebiyat* 2/244 < Ar. *edebiyât* “edebiyat”, *emeliyyet* 2/278 < Ar. *emeliyyet* “gerçek”, *ehmiyet* 2/259 < Ar. *ehemmiyet* “ehemmiyet, önem”, *beter* 5/208 < Far. *better* “beter”

2.3.4.7. Ünsüz düşmesi

YU’da bazı kelimelerdeki /l/, /r/, /t/ ve /h/ ünsüzlerinin düştüğü görülür. Bu ünsüzlerden /t/ ve /h/ ünsüzleri genellikle sonda bulunur (Öztürk 2010: 21). Bu ses olayının metnimizdeki örnekleri şunlardır: *kaptu* 5/237 < *kalıptu* “kalmıştı”, *boptu* 7/27 < *boluptu* “olmuştur”, *töt* 2/117 < ET *tört* “dört”, *ögen-* 1/34 < ET *öğren-* “öğrenmek”, *öget-* 2/159 < ET *öğret-* “öğretmek”, *dereh* 4/13 < Far. *diraht* “ağaç”, *artis* 5/34 < Rus. *artist* “artist, sanatçı”, *betis* 1/48 < Rus. *batist* “patiska”

2.3.4.8. Ünsüz Türemesi

Kelimenin ön, iç ve son seslerinde, kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesine denir (Korkmaz 2010: 231). Metnimizdeki örnekleri şunlardır: *har-* 3/147 < ET *ar-* “yorulmak”, *harva* 2/176 < Ar. *araba* “araba”, *here* 1/2 < Far. *erre* “testere, bıçkı”, *here* 2/112 < ET *arı* “arı”, *yigla-* 2/248 < ET *(y)igla-* “ağlamak”, *yırağ* 2/162 < ET *(y)ıraq* “ırak, uzak”

Sonu ünlü ile biten bazı kelimelere iyelik eki getirilirken bir /y/ veya /r/türemesi görülür (Öztürk 2010: 22). Metnimizde /r/ türemesinin olduğu bir örnek tespit edilememiştir: *arzuyum* 2/309 < Far+YU. *ârzû+yum* “arzum, isteğim”

Aşağıdaki kelimedede sonu ünlü ile bitmemesine rağmen /y/ türemesi söz konusudur: *gunahyimizni* 5/188 < Far+YU. *gunâh+yimizni* “günahımızı”

2.3.4.9. Göçüşme

Kelime içinde komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesine denir (Korkmaz 2010: 107). Metnimizde bazı kelimelerde ünsüzlerin yer değiştirdiği tespit edilmiştir: *işşe-* 3/210 < ET *şış-* “şişmek”, *ussa-* 3/44 < ET *susa-* “susamak”, *yamğur* 3/109 < ET *yağmur* “yağmur”, *koşna* 3/84 < ET *koñşı* “komşu”

2.3.4.10. Hece Kaynaşması

Bir kelimedede yan yana bulunan iki veya daha çok hecedeki seslerin yahut da yan yana bulunan iki kelimededen birincinin son sesi ile ikincinin ön sesinin birleşip kaynaşması ve dolayısıyla hece sayısının azalmasına denir (Korkmaz 2010: 116). Metnimizdeki örnekleri şunlardır: *bilelmeyttim* 5/188 < *bile almayttim* “bilemedim”, *ekel-* 2/147 < *èlip kel-* “getirmek”, *boptu* 3/106 < *boluptu* “olmuş”

2.3.4.11. Hece Düşmesi

Bir kelimedede ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin zamanla eriyip kaybolmasına denir. Metnimizdeki örnekleri şunlardır: *mavu* 3/172 < *mana bu* “işte bu, bu”, *aşu* 2/14 < *ana şu* “işte o”, *avu* 2/105 < *ana o* “işte o”, *muşu* 1/7 < *mana şu* “işte bu, bu”

3. ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. BASİT KELİME

Hiçbir yapım eki almamış, daha küçük parçalara bölünemeyen kelimelere kök denir. (Demir-Yılmaz 2010: 182): *aç* “aç” 2/11; *ağiz* “ağız” 1/124; *beş* “beş” 7/46; *bil-* “bilmek” 4/72; *es* “akıl” 2/102; *kiy-* “giymek” 7/1; *kağa* “karga” 2/136; *oyun* “oyun” 5/144; *öy* “ev” 3/87; *san* “sayı” 1/75; *söy-* “sevmek” 2/169

3.2. TÜREMİŞ KELİME

İsim ve fiil köklerine yapım eklerinin getirilmesiyle bağlandığı kelimeyle ilgili yeni anlamlar kazanmış kelimedir. Eklemeli bir dil olan Türkçede fiillerin büyük bir çoğunluğu bu yolla yapılmaktadır (Korkmaz 2010: 218). Türk dili eklerle genişletilme yolu ile oldukça zengin bir dildir. Türeme yoluyla isimlerden isim ve fiillerden isim yapılması oldukça yaygındır. Uygur Türkleri de bir mantık anlayışı içerisinde birçok yeni kelime türeterek yeni kavramlar meydana getirmişlerdir (Gedikli 1996: 239-244).

3.2.1. Yapım Ekleri

Yapım ekleri, kelime kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların ortaya çıkarılmasını sağlayan eklerdir (Banguoğlu 2000: 148).

3.2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler

İsimden isim yapan ekler, isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılır. Bu ekler isim köklerine isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler (Ergin 2004: 122).

+lik/+lük/+luğ

Bu ek isimlerden yer, alet, meslek isimleri ve isimlerden soyut sıfatlar yapar: *rehber+lik* “rehberlik” 2/238; *aldırañgu+luğ* “acelecilik” 2/235; *koğun+luğ* “kavunluk” 5/255; *yok+liğ* “yokluk” 6/69; *oyman+liğ* “çukurluk” 1/95; *bali+liğ* “çocukluk” 3/37; *hor+luğ* “rezalet” 2/200; *rast+liğ* “doğruluk” 4/135; *uluğ+luğ* “ululuk, yücelik” 3/234

+lik/+lük/+luğ

TT'deki *+li* ekinin fonksiyonuna sahiptir. ET'deki *+lig* ekinden gelmektedir (Ay 2007: 77). Şekil olarak yukarıdaki *+lik* ekine benzese de köken olarak da, işlev olarak da bu ek diğerinden ayrılır.

İsimlerden sıfat ve bir yere bağlılık ifade eden vasıf isimleri türetir (İlkül 2008: 60-61). Metnimizde yer alan örnekleri şunlardır: *çuruñ+luk* “gürültülü” 3/154; *muñ+luk* “hüzünlü, kederli” 3/141; *zeher+lik* “zehirli” 3/227; *yüz+lük* “yüzlü” 5/10; *Amèrika+lik* “Amerikalı” 2/207; *Yunan+lik* “Yunanlı” 2/210; *Keşmir+lik* “Kaşmirli” 2/210; *Malaya+lik* “Malayalı” 2/210; *carañ+lik* “sesli, gürültülü” 4/11; *göş+lük* “etli” 2/68

+çi

Meslek, uğraşma isimleri ve bir düşüncenin taraftarlığını gösteren isimler türeten *+çi* eki YU'da en sık ve en eski yapım eklerinden biridir (Tömür 2003: 23). Metnimizde tespit ettiğimiz örnekleri şunlardır: *adalet+çi* “adaletçi, hakim” 3/203; *hèlk+çi+lik* “halkçılık” 2/45; *millet+çi+lik* “milliyetçilik” 2/200; *sorağ+çi* “yargıç” 3/204; *koş+çi* “çiftçi” 4/49; *ov+çi* “avcı” 2/85; *sal+çi* “salıcı” 2/158; *emgek+çi* “emekçi, çalışan” 2/302; *tömür+çi* “demirci” 6/86

+siz

Eklendiği isme yokluk veya azlık anlamı verir: *behit+siz* “bahtsız” 5/236; *bekim+siz* “bakımsız” 5/192; *derman+siz* “dermansız” 5/191; *meni+siz* “manasız, anlamsız” 2/246; *hèsab+siz* “hesapsız” 2/227; *kir+siz* “kirsiz, temiz” 4/92; *orun+siz* “yersiz” 4/63; *tuyuk+siz* “aniden” 2/56; *dikket+siz+lik* “dikkatsizlik” 3/131; *köñül+siz+lik* “gönülsüzlük” 5/139

+çan

Eklendiği isimden sıfatlar türeten ek bir kişinin sahip olduğu özelliği ifade eden vasıf isimleri yapar (İlkül 2008: 39). Metnimizde yer alan örnekleri şunlardır: *hiyal+çan* “hayalci” 3/141; *iş+çan* “çalışkan” 1/21; *köyüm+çan* “çalışkan” 6/72; *küreş+çan* “mücaledeci” 2/3

+çağ

Eklendiği isimden küçültme ve sevgi bildiren kelimeler türetir: *kız+çağ* “kızcağız” 5/63

+çil

Metnimizde bir örneğine rastladığımız +çil eki eklendiği isimden düşkünlük, taraftarlık bildiren isimler türetir: *halk+çil* “halksever” 2/221

+daş

Eklendiği ismin ifade ettiği şeyde, ortaklığa, benzerliğe sahip olan kişi veya nesnelere bildiren isimler türetir: *kardeş+daş* “kardeş” 7/17; *denk+daş* “denk, benzer” 2/275; *yan+daş* “bitişik” 3/14; *yol+daş* “yoldaş” 3/14; *ziyan+daş* “asalak” 2/301

+çuk

Eklendiği isimden küçültme bildiren isimler türeten ek incelediğimiz metinde iki kere geçmiştir: *kari+çuk* “göz bebeği” 6/12; *yan+çuk* “cep” 2/50

+çe

Eklendiği isimlere küçültme anlamı veren isimler türetir. Millet ve boy isimlerine eklenerek dil isimleri yapar. Sayıların sonuna eklenerek yaklaşıklık bildirir: *Çince+çe* “Çince” 3/10; *Avrupa+çe* “Avrupa tarzı” 2/188; *on+çe* “onca” 1/95; *koşum+çe* “ek, ilave” 3/51; *tam+çe* “damla” 1/35

+ki/+kı

Yer ve zaman isimlerine gelerek aitlik bildiren isimler türetir. Diğer yapımlardan farklı olarak +ki eki çekim eki almış isim kök veya gövdelerine de eklenir: *sonuncu+ki* “sonuncu” 1/35; *beriki+ki* “beriki” 5/163; *sonraki+ki* “sonraki” 4/117; *öteki+ki* “öteki” 4/22; *hakkındaki+ki* “hakkındaki” 3/139; *şağıdaki+ki* “şağıdaki” 2/127; *yukarıki+ki* “yukarıki” 2/51; *hazırki+ki* “hazırki” 3/18; *kazandı+ki* “kazandı” 5/237

+ka

İncelediğimiz metinde sadece bir örneğine rastlanmıştır: *baş+ka* “başka” 1/28

+kine/+kine

Eklendiği isme küçültme ve sevimlilik anlamları katar: *kiçik+kine* “küçük” 3/2; *yaş+kina* “genç” 5/12; *pombulak+kina* “şişmanca” 5/10; *vicik+kine* “küçük” 4/42

+rak/+rek

Karşılaştırma bildiren sıfatlar türeten isimden isim yapma ekidir: *égiz+rek* “daha yüksek” 2/53; *kéyin+rek* “daha sonra” 4/100; *néri+rak* “daha ötede” 2/151; *uzak+rak* “uzakça” 2/63; *yaşsi+rak* “daha iyi” 3/68; *kopal+rak* “kabaca” 2/149; *köp+rek* “çokça” 2/258; *roşen+rek* “açıkça” 2/21

+lak

İsimlere eklenerek yer isimleri türetir. İncelediğimiz metinde sadece bir örneğine rastlanmıştır: *yay+lak* “yayla” 2/97

+er

Sadece bir örnekte görülen arkaik bir ektir: *bir+er* “birer, bir” 1/35

+lap/+lep

Bu ek, topluluk bildiren sayı sıfatları türetir: *yüz+lep* “yüzlerce” 6/11; *milyon+lap* “milyonlarca” 2/203; *on+lap* “onlarca” 3/177; *yil+lap* “yıllarca” 3/177

+liğan/+ligen

Çokluk bildiren tahmini sayı isimleri türetir: *yüz+ligen* “yüzlerce” 2/157; *nurğun+liğan* “çokça” 3/226

+din

Topluluk gösteren sayı sıfatları türeten işlek olmayan bir ektir: *bir bir+din* “birer birer” 3/204

+düz

Zaman zarfı türeten bir ektir. İncelediğimiz metince yalnızca bir örneğine rastlanmıştır: *kün+düz* “gündüz” 1/30

+mtul

Renk isimlerine eklenerek benzerlik ifade eden isimler türetir. İncelediğimiz metinde yalnızca bir örneğine rastlanmıştır: *ķara+mtul* “esmer” 4/17

+(i)nçi

Sayı isimlerine eklenerek sıra sayı sıfatları türetir: *beş+inçi* “beşinci” 5/182; *bir+inçi* “birinci” 1/25; *ikki+nçi* “ikinci” 2/24; *töt+inçi* “dördüncü” 5/174

+daķ/+dek

Eski Türkçeden beri sıklıkla kullanılan ek isimlere eklenerek eşitlik ve benzerlik ifade eder.: *adem+dek* “insan gibi” 3/17; *altun+dek* “altın gibi” 5/242;

bar+dek “var gibi” 2/91; *derya+dek* “deniz gibi” 1/46; *bun+dağ* “böyle” 1/44; *şun+dağ* “şöyle” 1/22; *un+dağ* “öyle” 2/51; *siz+dek* “sizin gibi” 2/178; *horaz+dek* “horoz gibi” 3/173

3.2.1.1.1. İsimden isim yapan yabancı ekler

3.2.1.1.1.1. Ön Ek Şeklinde Olanlar

bi+

bi+çare “çaresiz” 5/238; *bi+edep* “edepsiz” 3/57; *bi+hürmetlik* “saygısızlık” 6/23; *bi+mena* “manasız” 7/6; *bi+perva* “özensiz” 4/5; *bi+takat* “takatsiz” 6/49; *bi+zar* “bıkmış, usanmış” 6/5

hem+

hem+rah “yoldaş” 2/210; *hem+karlık* “işbirliği” 3/65; *hem+söhbət* “muhatap” 2/210

na+

na+heğ “haksız” 6/42; *na+melum* “belirsiz” 3/141; *na+merd* “namert” 7/55; *na+mrat* “yoksul, fakir” 5/265; *na+toğra* “yanlış” 4/95

3.2.1.1.1.2. Son Ek Şeklinde Olanlar

+dan

meme+dan “atıp tutan” 4/133

+dar

dañ+dar “meşhur, ünlü” 4/94; *emel+dar* “memur, bürokrat” 2/94; *terep+dar* “tarafdar” 2/48; *yari+dar* “yaralı” 1/128

+han

dasti+han “sofra örtüsü” 3/162; *gül+han* “ateş” 3/167; *sahib+han* “ev sahibi” 3/163

+hana

aş+hana “yemekhane” 3/44; *but+hana* “tapınak” 1/4; *ders+hana* “dershane” 5/126; *kiraet+hana* “kıraathane” 2/271; *kuş+hana* “mezbaha” 2/70; *navay+hana* “ekmek fırını” 2/144; *satıraş+hana* “berber dükkani” 7/57; *tamağ+hana* “yemekhane” 5/116

+istan

gül+istan “çiçek bahçesi” 2/274; *Hind+istan* “Hindistan” 2/202

+keş

capa+keş “cefakeş” 5/271; *geden+keş* “inatçı” 3/57; *harvi+keş* “arabacı” 3/36; *mêhnet+keş* “emekçi, çalışan” 2/205

+kâr/+ker/+ğar/+ger

perverdi+gar “rızklandırıcı, Allah” 6/14

+men

daniş+men “akıllı, bilge” 3/24

+name

tekdir+name “takdirname” 6/99

+pez

aş+pez “aşçı” 5/119

+şen

gül+şen “çiçek bahçesi” 4/86

+vaz

guruh+vaz “hizipçi” 3/223; *ķimarvaz* “kumarbaz” 2/51; *şekil+vaz* “şekilci” 2/307

+iy

ebed+iy “sonsuz” 2/13; *asker+iy* “askeri” 1/30; *husus+iy* “özel” 2/108; *hayat+iy* “hayatı” 5/111; *inķilab+iy* “inkılâba özgü” 2/237; *rehbir+iy* “rehberlik eden” 2/162

+zar

ķimen+zar “çayırılık” 2/90

3.2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler**+la-/+le-**

En işlek isimden fiil yapma ekidir Her türlü isim tabanına gelerek onları fiilleştirir: *bab+la-* “uygun hale getirmek” 4/92; *baş+la-* “başlamak” 1/74; *bêğiş+la-* “bağışlamak” 5/169; *caza+la-* “ceza vermek” 3/103; *koçu+la-* “kurcalamak” 5/155; *nişan+la-* “işaret etmek” 1/121; *oy+la-* “düşünmek” 3/220; *ov+la-* “avlamak” 2/211;

taş+la- “bırakmak” 6/116; *koğ+la-* “kovalamak” 5/206; *testik+la-* “tasdiklemek” 4/35; *ter+le-* “terlemek” 3/147; *kören+le-* “kibirlenmek” 1/39; *köz+le-* “gözlemek” 1/124; *kedem+le-* “adımlamak” 2/35

+lan-/+len-

+la-/+le- ekinin genişleyerek kalıplaşmış şeklidir. Bu ek ile türetilen fiiller, isim tabanında belirtilen şeyi üzerinde belirtilen şeyi üzerinde bulundurma, o halde olma veya kendi kendine yapma ifade eder: *aççık+lan-* “öfkelenmek, kızmak” 2/149; *aşkari+lan-* açığa çıkmak” 2/43; *ay+lan-* “dönmek” 3/174; *can+lan-* “canlanmak” 5/257; *dolğun+lan-* “dalgalanmak” 1/46; *korat+lan-* “silahlanmak” 2/56; *nur+lan-* “nurlanmak, ışıklanmak” 2/240; *tamağ+lan-* “yemek yemek” 5/124; *dövi+len-* “toplanmak” 1/106; *gül+len-* “çiçeklenmek” 2/315; *gezep+len-* “gazaplanmak” 2/198; *ikki+len-* “ikilenmek” 2/220

+laş-/+leş-

+la-/+le- ekinin genişleyerek kalıplaşmış şeklidir. Genellikle müşareket, bazen dönüşlülük ifade eden fiiller türetir: *ayağ+laş-* 3/147 “sona ermek, bitirmek”, *cay+laş-* 1/16 “yerleşmek”, *çuruğ+laş-* 4/9 “cıvıldaşmak”, *ehval+laş-* 2/168 “hal hatır sormak”, *kam+laş-* 2/233 “yakışmak, uygun olmak”, *muş+laş-* 3/30 “yumruklaşmak”, *til+laş-* 5/135 “küfür etmek”, *ep+leş-* 2/121 “ayarlamak”, *yardem+leş-* 2/215 “yardımlaşmak”, *gep+leş-* 3/6 “konuşmak”, *yekin+laş-* 1/11 “yakınlaşmak” *keskin+leş-* 4/59 “ciddileşmek”

+lat-/+let-

+la-/+le- ekinin genişleyerek kalıplaşmış şeklidir. +lan-/+len- ve +laş-/+leş- eklerine göre örnekleri daha azdır. Geçişli fiiller türetir: *calağ+lat-* 6/6 “sarsmak”, *pulañ+lat-* 1/94 “sallamak”, *sañgi+lat-* 3/159 “sallamak”, *şarak+lat-* 2/70 “şakırdatmak, ses çıkartmak”, *yaki+lat-* 5/9 “yanaştırılmak”, *erki+let-* 4/125 “şımartmak”, *iş+let-* 4/123 “işletmek, çalıştırmak”, *ör+let-* 6/69 “kaldırmak”

+a-/+e-

Genellikle tek heceli isimlerden olma veya yapma ifade eden fiiller türetir. Kullanım alanı geniştir: *at+a* 3/107 “bahsetmek”, *oy(u)n+a-* 2/69 “oynamak”, *san+a-* 1/6 “saymak”, *yaş+a-* 2/238 “yaşamak”, *ot+a-* 4/52 “ot ayıklamak”, *til+e-* 6/93 “dilemek”

+er-

Genellikle sıfatlara eklenerek fiiller türetir. İncelediğimiz metinde yalnızca bir örneğine rastlanmıştır: *kök+er-* 3/210 “morarmak”

+y-/+ay-/+ey-

Genellikle sıfatlara gelerek onlardan yer yer dönüşlü anlamlar veren fiiller türetir: *domsa+y-* 5/98 “somurtmak”, *köp+ey-* 1/75 “çoğalmak”, *mükçe+y-* 5/209 “eğilmek”, *ömçe+y-* 5/215 “eğrilmek”, *sak+ay-* 4/112 “iyileşmek”

+da-/+de-

Bu ek genellikle sonu ünsüzle biten kelimelere getirilir: *al+da-* 6/104 “aldatmak, kandırmak”, *çam+da-* 5/67 “adımlamak”, *sayi+da-* 3/5 “gölgede dinlenmek”, *sikim+da-* 6/50 “avuçlamak”, *iz+de-* 6/69 “aramak”, *mügi+de-* 6/11 “uyuklamak”, *ün+de-* 6/43 “davet etmek”

+da-, +de- isimden fiil yapma eki taklidî seslere eklenerek geçişsiz fiiller yapar: *cavil+da-* 6/72 “durmadan konuşmak”, *lağil+da-* 7/9 “tir tir titremek”, *logul+da-* 3/177 “alev alev yanmak”, *palil+da-* 2/240 “parlamak”, *viñil+de-* 1/7 “vızıldamak”

+kur-

Sonu ünsüzle biten tek heceli isimlere gelerek geçişli fiiller türetir. İncelediğimiz metinde sadece bir örneğine rastlanmıştır: *baş+kur-* “yönetmek, idare etmek” 3/129

+sin-/+sun-

Duygu niyet ver tavır ifade eden fiiller türetir. +si-, +su- ekinin dönüşlülük eki -n- ile birlikte genişleniş şekli olduğu tahmin edilmektedir. İncelediğimiz metinde yalnızca bir örneğine rastlanmıştır: *boy+sun-* “itaat etmek” 7/20

+sira-/+sire-

Fazla işlek olmayan ek, çoğunlukla getirildiği ismin ifade ettiği nesnenin çokluğunu veya azaldığını, o nesneye karşı olan ihtiyacı veya meylî anlatan fiiller türetir: *ha+sira-* “yorulmak” 2/130; *en+sire-* “endişelenmek” 2/61

+ra-/+re-

Ek taklidî kelimelere ve bazı sıfatlara gelerek, geçişsiz fiiller türetir. Fazla işlek bir ek değildir: *aldi+ra-* “acele etmek” 1/56; *koni+ra-* “eskimek” 2/129; *yañ+ra-* “yankılanmak” 3/91; *tev+re-* “çalkalanmak” 1/97

+ka-

Genellikle sonu ünsüzle biten tek heceli kelimelere getirilir: *bay+ka-* “dikkat etmek” 6/4; *kañ+ka-* “sıçramak” 2/136; *tas+ka-* “elemek” 7/40

+ırka-

İncelediğimiz metinde yalnızca Bir örneğine rastlanmıştır: *yét+ırka-* “çekinmek” 2/122

+i-: İncelediğimiz metinde yalnızca bir örneğine rastlanmıştır: *renc+i-* “gönlü kırılmak, üzölmek” 4/127

+kır-

Genellikle taklidî seslere eklenerek geçişsiz fiiller türetir: *var+kır-* “bağırarak, seslenmek” 2/207; *şa+kır-* “şakırdamak, gürölmek” 2/118; *si+kır-* “sakıramak, titremek” 7/23

+şa-

Sadece birkaç örnekte görülür: *tiñ+şa-* “dinlemek” 3/57; *ğuduñ+şa-* “aksilik yapmak” 4/55

3.2.1.3. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-ma-/-me-: Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan fiilden fiil yapma eki (Ergin 2004: 200) olan -ma- her türlü fiil kök veya gövdesine gelerek onları olumsuzlaştırır: *al-ma-* “almamak” 7/14; *añli-ma-* “duymamak, işitmek” 6/4; *ber-me-* “vermemek” 4/113; *bil-me-* “bilmemek” 5/270; *körün-me-* “görünmemek” 5/151; *yum-ma-* “yummamak” 2/22

kurut-ma- 5/229 “kurutmamak”,

3.2.1.3.1. Çatı Ekleri

-i-/-il-/-ul-/-ül- Edilgenlik (Pasiflik-Meçhullük) Eki

Fonksiyonu pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller türetmek olan (Ergin 2004: 204) ek sonu ünsüz ile biten fiillere eklendiğinde önce gelen hecenin ünlüsüne uygun yardımcı ünlü alır: *ay(i)r-il-* “ayrılmak” 2/311; *evet-il-* “gönderilmek” 1/134;

kək-il- “çakılmak” 3/172; *çaķir-il-* “çaķırılmak, davet edilmek” 6/113; *ķirk-il-* “kırılmak” 2/86; *ötküz-ül-* “geçirilmek” 2/303; *yik-il-* “yıklılmak” 1/118; *keltür-ül-* “getirilmek” 7/29; *toşķuz-ul-* “doldurulmak” 7/76; *ķur-ul-* “kurulmak” 5/277; *boğ-ul-* “boğulmak” 5/95

-n-/-in-/-un- Dönüşlülük Eki

Ekin fonksiyonu dönüşlülük olup kendi kendine yapma veya olma ifade eder: *ağri-n-* “gönlü kırılmak” 3/240; *alda-n-* “aldanmak” 5/165; *tart-in-* “çekinmek” 2/96; *yép-in-* “örtünmek, giyinmek” 7/1; *yêş-in-* “soyunmak” 7/3; *mök-ün-* “gizlenmek, saklanmak” 3/172

Ek, sonu -l- ile veya ünlü ile biten bazı fiillere eklendiğinde -l- eki gibi edilgenlik anlamı verir: *bil-in-* “bilinmek” 5/169; *böl-ün-* “bölünmek” 1/78; *çél-in-* “çalınmak” 3/153; *sél-in-* “kurulmak, dizilmek” 1/80; *til-in-* “dilinmek, kesilmek” 3/131

Metnimizde bu ek başla- fiili ile birlikte kullanıldığı zaman herhangi bir fonksiyonu olmadığı görülmüştür: Kün neyze boyi örligen çağda, eñ dehşetlik ceñ Herembağniñ ğerbiy töpilikide **başlandı**. “*Güneş bir mızrak boyu yükseldiği vakitte en dehşetli vuruşma Herembağ’ın batı tarafındaki tepelikte başladı*.” 1/83

-ş-/-iş-/-uş- İşteşlik Eki

Fiil kök veya gövdelerine gelerek oluş ve kılışın birden fazla kişi tarafından yapıldığını gösterir (Korkmaz 2010: 135). İşteşlik eki ünlü ile biten fiillere doğrudan (*de-yiş hariç*) ünsüzle biten fiillere ise ünlü uyumuna göre bir yardımcı ünlü getirilerek gelir: *dèy-iş-* “konuşmak, söyleşmek” 3/131; *kèt-iş-* “beraber gitmek” 3/165; *kör-üş-* “görüşmek” 2/243; *kül-üş-* “gülüşmek” 5/92; *muşla-ş-* “yumruklaşmak” 3/30; *tilla-ş-* “küfürleşmek” 5/135; *varkira-ş-* “bağrışmak” 1/112

-ş-/-iş-/-uş- eki bazen getirildiği fiile dönüşlülük anlamı kazandırır: *eple-ş-* “ayarlanmak” 2/121; *ķirle-ş-* “kirlenmek” 2/116; *ķatna-ş-* “katılmak” 6/128

3.2.1.3.2. Geçişlilik Ekleri

-r-/-ar-/-ur-/-ür-

Genellikle sonu ünsüzle biten tek heceli fiillerde görülür: *çık-ar-* “çıkarmak” 4/10; *kız-ar-* “kızarmak” 1/66; *aş-ur-* “geçirmek” 5/111; *keç-ür-* “geçirmek” 2/194; *uç-ur-* “uçurmak” 1/107; *çüş-ür-* “düşürmek” 5/191; *köç-ür-* “taşımak” 5/206

-dur-/-tur-

Ünsüz uyumuna uygun ve devamlı dar-yuvarlak ünlülü kullanılır: *ağ-dur-* “çevirmek, döndürmek” 4/114; *al-dur-* “aldırmak” 3/237; *kal-dur-* “bırakmak” 1/69; *dolğunlan-dur-* “dalgalandırmak” 5/65; *tuy-dur-* “duyurmak” 3/87; *bil-dür-* “belirtmek, duyurmak” 5/20; *kül-dür-* “güldürmek” 2/140; *caylaş-tur-* “yerleştirmek” 3/123; *êçiş-tur-* “acıtmak” 5/195; *talaş-tur-* “kavga ettirmek” 5/136; *kel-tür-* “getirmek” 7/58; *kêliš-tür-* “geliştirmek” 6/102; *öl-tür-* “öldürmek” 2/37; *ös-tür-* “büyütmek, geliştirmek” 6/12

-küz-/-ğuz-/-güz-

Metnimizde en sık kullanılan geçişlilik eklerindedir. Ünsüz uyumuna uygun halde ve devamlı dar-yuvarlak ünlülü kullanılır: *iç-küz-* “içirmek” 5/180; *öt-küz-* “geçirmek” 2/55; *pöt-küz-* “bağlatmak” 5/180; *yet-küz-* “ulaştırmak” 4/115; *oltur-ğuz-* “oturtmak” 2/181; *kiy-güz-* “giydirmek” 6/13; *yê-güz-* “yedirmek” 6/13; *yür-güz-* “yürütmek” 2/48

-set-

Sadece bir fiilde kullanılan bir ektir: *kör-set* “göstermek” 5/160

-t-/-üt-

İşlek geçişlilik eklerindedir. Özellikle sonu ünlü ile biten getirilir. Ünsüz ile biten fiillere getirilişi çok yaygın değildir: *acra-t-* “ayırarak” 1/16; *âgri-t-* “ağrıtmak” 6/36; *boşa-t-* “boşaltmak” 3/8; *çimilde-t-* “gözlerini kırıştırmak” 5/108; *bulğa-t-* “sallamak” 2/79; *çöç-üt-* “korkutmak, ürkütmek” 3/186; *hañra-t-* “anırtmak” 3/159; *kayna-t-* “kaynatmak” 6/80; *parkira-t-* “parıldatmak” 2/46; *özger-t-* “değiştirmek” 1/13; *renci-t-* “gönlünü kırmak” 6/14; *titre-t-* “titretmek” 7/12; *tüge-t-* “bitirmek” 3/51

3.2.1.3.3. Diğer Fiilden Fiil Yapan Ekler

-a-

az kullanılan eklerdendir. Getirildiği fiil tabanlarındaki anlamı pekiştirir: *or-a-* “sarmak” 4/35; *sil-a-* “okşamak” 4/125

-ke-

İşlek olmayan bu ek getirildiği fiile tekrarlama ve pekiştirme ifadesi katar: *sür-ke-* “sürmek, ovalamak” 4/112; *yöt-ke-* “değiştirmek” 4/83

-i-

Fazla işlek olmayan bu ek getirildiği fiil tabanlarında anlamı pekiştirir: *têt-i* “tatmak” 2/14

-ik-/-ük-

Fazla işlek bir ek değildir. Getirildiği fiilin anlamını pekiştirir, bazen de dönüşlülük anlamı verir: *çên-ik-* “sağlamlaşmak” 2/86; *kön-ük-* “alıştırmak” 2/85

-la-

Getirildiği fiil tabanının anlamını pekiştirici fonksiyonu vardır. Çok işlek değildir: *koçu-la-* “kurcalamak” 5/155; *koğ-la-* “kovalamak” 6/1

-ümsire-

Hareketin zayıflığı, tam yapılmadığını gösteren ek incelediğimiz metinde bir örnekte bulunmuştur: *kül-ümsire-* “gülümsemek” 1/23

3.2.1.4. Fiilden İsim Yapan Ekler

Fiilden fiil yapan ekler fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler (Ergin 2004: 184).

-mağ/-mek

Bütün fiil tabanlarına gelerek o fiillerin isimlerini yapan bir mastar ekidir: *aç-mağ* “açmak” 1/85; *ber-mek* “vermek” 2/102; *caylaş-mağ* “yerleşmek” 1/16; *çik-mağ* “çikmak” 3/121; *çömül-mek* “batmak” 2/203; *destile-mek* “yığmak, toplamak” 6/50; heydemek “itmek, sürmek” 4/56; *iç-mek* “içmek” 3/44; *yügür-mek* “koşmak” 6/31; *yumşa-mağ* “yumuşamak” 3/105; *tonu-mağ* “tanımak” 3/21

Bu ek ile yapılmış kalıcı isimler de vardır: *demek* “demek” 3/51; *yemek* “yemek” 3/129; *çakmağ* “çakmak” 5/77

-ş/-iş/-uş/-üş

Her türlü fiile gelerek hareket isimleri yapar. Geniş bir kullanım alanı vardır: *bér-iş* “varma, varış” 1/36; *bil-iş* “bilme, biliş” 2/300; *çaķir-iş* “çaķırma, davet etme” 5/66; *çüşin-iş* “düşünme” 6/21; *éç-iş* “açma, açış” 5/126; *él-iş* “alış” 2/74; *muşliş-iş* “yumruklaşma” 3/208; *ok-uş* “okuyuş, okuma” 3/133; *tokun-uş* “dokunuş” 6/80; *keltür-üş* “getiriş” 2/10; *ötküz-üş* “geçirme” 3/92

Bu ekle yapılmış kalıcı isimler de vardır: *tonuş* “tanıdık, bildik” 2/198; *urus* “savaş, dövüş” 1/29; *körünüş* “görünüş” 5/256; *külüş* “gülüş” 2/142

-ma

Fiil tabanlarına gelerek onlardan kalıcı isimler türetir. Metnimizde sadece bir örneğine rastlanmıştır: *yasi-ma* “yapma, yapay” 2/163

-ç

Dönüşlü fiil gövdelerinden isim türeten bir ektir. Metnimizde sadece bir örneğine rastlanmıştır: *korķun-ç* “korkunç” 3/219

-çe

Çok işlek değildir. Metnimizde sadece bir örneğine rastlanmıştır: *çüşen-çe* “düşünce, fikir” 5/111

-çak

Fiilin ifade ettiği harekete uygun özellik bildiren sıfatlar türetir. İşlek bir ek değildir. Sadece bir örneğine rastlanmıştır: *tartin-çak* “çekingen, utangaç” 5/13

-çuk

-çak ekinin bir varyantıdır. Çok işlek değildir: *ķari-çuk* “göz bebeği” 6/12

-eçek

Sadece bir örnekte görülür: *kél-eçek* “gelecek” 2/134

-ke/-ğa

İşlekliliği kaybolmuş bir fiilden isim yapma ekidir. Fiilin belirttiği hareketi yapan isimler türetir: *kül-ke* “gülme, kahkaha” 1/42; *burğa* “bur-gu” 3/235

-ķak

Bazı fiil kök ve gövdelerine gelerek, fiillerin bildirdiği harekete uygun özellik taşıyan nesne isimleri türetir. İncelediğimiz metinde bir örneğine rastlanmıştır: *urus-ķak* “kavgacı, dövüşken” 3/173

-k/-k/-ak/-ek

Fiilin etkisinde kalan isimler türetir: *kayna-k* “kaynamış, sıcak” 1/136; *piç-ak* “bıçak” 3/222; *taya-k* “dayak” 3/39; *yaltira-k* “parlak” 1/3; *elge-k* “elek” 7/40; *tüne-k* “gecenin geçirileceği yer” 3/94

-kan

Aslında sıfat fiil ekidir. Daha çok birden fazla heceli kelimelerden isim ve sıfatlar türetir: *çaş-kan* “sıçan” 5/271; *tuğ-kan* “kardeş” 1/71

-gin/-ğun/-kin

Genellikle tek heceli fiillere gelir. Fiilin ifade ettiği anlamda olan, yapılan ve yaparı bildiren isim ve sıfatlar türetir: *kiz-gin* “çoşkulu, ateşli” 1/100; *uy-ğun* “uygun” 5/111; *kes-kin* “keskin” 2/220

-ğu

Sadece bir örneğine rastlanmıştır: *tuy-ğu* “duygu” 2/69

-kuçi/-küçi/-ğuçi/-güçi

Fiilde belirtilen hareketle meşgul olan kişi adı türetir: *ezil-güçi* “ezilmiş” 2/218; *işli-güçi* “çalışan, işçi” 5/75; *bak-kuçi* “çoban” 2/112; *okut-kuçi* “öğretmen” 2/73; *çal-ğuçi* “çalgıcı, müzisyen” 2/191; *kur-ğuçi* “kurucu” 3/233; *oğu-ğuçi* “öğrenci” 2/101; *yaz-ğuçi* “yazar” 2/249; *başkur-ğuçi* “yönetici, idareci” 5/93

-kür

Fiilin ifade ettiği harekete uygun özellik bildiren sıfatlar türetir. İşlek değildir. Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır: *öt-kür* “keskin” 5/77

-im/-um/-üm

Fiil tabanının ifade ettiği anlamda, genellikle yapılanı, olanı bildiren türetir: *boğ-um* “boğum” 3/113; *böl-üm* “bölüm” 2/270; *öl-üm* “ölüm” 1/98; *tüz-üm* “yapı” 5/277; *bil-im* “bilim” 5/127; *ék-im* “akım” 1/3; *kiy-im* “giyim” 3/108

-in

Genellikle fiilin ifade ettiği anlamda yapılanı, olanı bildiren isimler türetir: *kél-in* “gelin” 4/8; *yığ-in* “toplantı” 6/113

-muş/-müş

Aslında sıfat fiil eki olan bu ek ile türetilmiş isimler çok değildir: *tur-muş* “yaşam, ömür” 2/183; *öt-müş* “geçmiş” 5/140

-r/-ar/-er

Daha çok –lik eki ile birlikte kullanılır. Aslında sıfat fiil ekidir: *at-ar* “atar” 1/31; *yét-er-lik* “yeterli” 5/112

-mas/-mes

Sıfat fonksiyonunda isimler türetir: *korç-mas* “korkmaz” 2/15; *untul-mas* “unutulmaz” 2/111; *yari-mas* “yaramaz” 6/65; *köz yet-mes* “göz almaz” 4/4

3.3. BİRLEŞİK KELİME

Türkçede yeni söz yapım yollarından biri de birleştirmedir. Birleştirme yoluyla kurulan kelimeye birleşik kelime denir (Korkmaz 2009: 137). Birleşik kelime bir kavramı karşılamak için iki veya daha çok kelimenin bir araya gelip tek kelime halinde birleşmesidir (Öztürk 2010: 48).

mozayvêşi 2/301 “buzağı başı, bir böcek türü”, *etiyaz* < *erte yaz* 4/44 “ilkbahar”, *navareñ* < *nevâ-reng* 4/6 “rengârenk”, *navayhana* < *nânvâ-hâne* 2/144 “fırın”, *avu* < *ana+o* 2/105 “işte o”, *aşu* < *ana şu* 2/14 “işte şu”

3.4. İSİMLER

İsimler, evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir (Korkmaz 2009: 195). İsimler dilde ya kök veya gövde ya da yahut işletme ekleri olarak kullanılırlar. Çokluk eki, iyelik ekleri, hal ekleri ve soru eki isim işletme eklerindedir (Korkmaz 2010: 49).

3.4.1. Çokluk Eki

Metnimizde çokluk eki olarak -lar/-ler eki kullanılmıştır: *at+lar* “atlar” 4/106, *ayal+lar* “kadınlar” 4/29, *bulbul+lar* “bülbüller” 4/10, *bay+lar* “zenginler” 5/167, *adem+ler* “insanlar” 2/227, *dereh+ler* “ağaçlar” 4/8, *emgekçi+ler* “emekçiler” 5/166

Çokluk eki /a/, /e/ ile biten kelimelere eklendiğinde bu heceler açık hece konumuna geldiği için a > i veya e > i değişimi olur: *almi+lar* < *alma+lar* “elmalar” 2/107, *kali+lar* < *kala+lar* “inekler” 5/236, *bağçi+lar* < *bağçe+lar* “bahçeler” 5/24, *gunçi+lar* < *gunçe+lar* “goncalar” 5/40, *çüşençi+ler* < *çüşençe+ler* “düşünceler” 2/125, *hadisi+ler* < *hadise+ler* “hadiseler” 5/138

Çokluk eki eki üzerine iyelik eki olarak orta hece konumuna geçince ekteki ünlü daralır ve -lir şeklinde kullanılır: *beğ+lir+i* “beyleri” 3/128, *bilek+lir+i* “bilekleri” 3/18, *bina+lir+i* “binaları” 2/271, *hemşiri+lir+i+miz+mu* “hemşirelerimiz de” 1/137, *iş+lir+i+miz* “işlerimiz” 3/167, *kılık+lir+iñ+din* “kılıklarından” 6/68, *til+lir+iñ* “dillerin” 6/67

3.4.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin kime veya neye ait olduğunu gösteren eklerdir (Korkmaz 2009: 259). YU’da şahıslara göre iyelik eklerinin şahıslara göre çekimi şu şekildedir:

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	+m/+im/um/+üm	+miz/+imiz
2. Şahıs	+ñ/+iñ/+üñ/+uñ +ñiz/+iniz (nezaket)	+ñlar/+iñlar/+uñlar +liri
3. Şahıs	+i/+si	+i/+si

I. Teklik Şahıs: Ünsüzle biten kelimelere +m, ünlüyle biten kelimelere /i/, /ü/, /u/ seslerinden uygun olanını alarak +im/um/+üm şeklinde gelir: *gunah+im* “günahım” 5/188; *ét+im* “adım” 5/237; *çüş+üm* “rüyam” 7/53; *köz+üm* “gözüm” 7/36; *put+um* “bacağım” 4/18; *bala+m* “evladım” 6/83; *dada+m* “babam” 3/95

II. Teklik Şahıs: Ünsüzle biten kelimelere +ñ, ünlüyle biten kelimelere /i/, /ü/, /u/ seslerinden uygun olanını alarak +iñ/+üñ/+uñ şeklinde eklenir: *bala+ñ* “evladın” 6/59; *muşta+ñ* “tokmağın” 3/172; *dukin+iñ*; *iş+iñ* “işin” 6/116; *un+uñ* “unun” 2/147; *vucud+uñ* “vücudun” 4/2

II. teklik şahıs çekiminde saygı ifade etmek için +ñiz/+iñiz eki kullanılır: *canab+iñiz* “cenabınız” 7/58; *gül+iñiz* “çiçeğiniz” 4/30; *bali+ñiz* “evladınız” 2/166

III. Teklik Şahıs: Ünsüzle biten kelimelere +i, ünsüzle biten kelimelere +si şeklinde eklenir: *dereh+i* “ağacı” 4/13; *arzu+si* “arzusu” 2/310; *adet+i* “adeti” 2/91; *toğru+si* “doğrusu” 2/99; *oğru+si* “öğrencisi” 6/132

YU'da III. teklik şahıs ekinin üzerine hal eki getirildiğinde zamir n'si ortaya çıkmaz: *təri+si+din* “derisinden” 1/12; *penciri+si+din* “penceresinden” 3/87; *veki+si+de* “vakasında” 2/31 *arği+si+da* “arkasında” 2/217

I. Çokluk Şahıs: Ünsüzle biten kelimelere +miz, ünlüyle biten kelimelere ünlülerinden uygun olanını alarak +imiz şeklinde eklenir: *doppi+miz* “takkemiz” 5/199; *kaygu+miz* “kaygımız” 2/314; *ölkimiz* “ülkemiz” 2/45; *ötmüş+imiz* “geşmişimiz” 5/262; *tarih+imiz* “tarihimiz” 2/312

II. Çokluk Şahıs: Ünsüzle biten kelimelere +ñlar ünlüyle biten kelimelere kelimenin son hecesindeki ünlüye göre +iñlar veya +uñlar şeklinde eklenir.

ald+iñlar “önünüz” 2/195; *boy+unlar* “boyunuz” 3/202; *hemmi+ñlar* “hepiniz” 2/108; *orun+iñlar* “yeriniz” 5/47; *yer+iñlar* “yeriniz” 5/47

III. Çokluk Şahıs: YU'da III. Teklik Şahıs ile III. Çokluk Şahıs çekimleri aynıdır. Ünsüzle biten kelimelere +i, ünsüzle biten kelimelere +si şeklinde eklenir: *bêş+i* “başı” 1/12; *gevdı+si* “gövdesi” 1/13; *iz+i* “izi” 2/2; *nam+i* “namı” 2/12; *terbiyi+si* “terbiyesi” 3/62; *ķilik+i* “huyu” 3/70; *ari+si* “arası” 3/224; *ķol+i* “eli” 4/68

3.4.3. Hal Ekleri

İsimleri çeşitli münasebetler için çeşitli hallere, durumlara sokan ekler hal ekleri denir (Ergin 2004: 226). Metnimizde yer alan hal eklerini şu şekilde gösterebiliriz:

	Ekler
Yalın hâl (Eksiz)	-
İlgi hali	+niñ
Yükleme hali	+ni
Yönelme hali	+ķa/+ke/+ġa/+ge
Bulunma hali	+da/+de
Çıkma hali	+din/+tin

Eşitlik ve Benzerlik hali	+çe, +çilik, +dek/+tek
Vasıta hali	bilen
Sınırlama hali	+kiçe/+kiçe/+giçe/+giçe

3.4.3.1. Yalın Hâl

İsmin başka bir unsura bağlı olmayan teklik, çokluk ve iyelik ekli şekildedir: *az* “az” 2/16; *çüşençem* “düşüncem” 5/188; *ependi* “efendi” 2/244; *bostanlar* “bostanlar” 3/34; *yahşilik* “iyilik” 6/21

3.4.3.2. İlgi Hali

İsmin kendisinden sonra gelen bir başka isimle ilgisi olduğu ifade eden haldir: *yaz+niñ* “yazın” 3/1; *erik+niñ* “arığın” 4/33; *déhkan+niñ* “çiftçinin” 4/92; *satıraş+niñ* “berberin” 7/34; *Tursunay+niñ* “Dursunayın” 3/35; *u+niñ* “onun” 1/41

3.4.3.3. Yükleme Hali

Geçişli fiillerin ismi doğrudan doğruya etkilediğini gösteren haldir: *Abay+ni* “Abayı” 2/265; *adem+ni* “insanı” 2/303; *barmak+ni* “parmağı” 3/222; *eglek+ni* “eleği” 5-3; *gep+ni* “sözü” 2/27; *göş+ni* “eti” 5/268; *hoyle+ni* “avluyu” 3/91; *hever+ni* “haberi” 1/108

3.4.3.4. Yönelme Hali

İsmin kendisine yaklaşma ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği haldir: *terek+ke* “direğe” 2/118; *mektep+ke* “okula” 6/45; *kepter+ge* “güvercine” 2/290; *gül+ge* “çiçeğe” 5/38; *gülzarlık+ka* “çiçek bahçesine” 4/5; *bulak+ka* “pınara” 2/74; *bağçi+ga* “bahçeye” 5/8; *Cuñgo+ga* “Çine” 2/200

3.4.3.5. Bulunma Hali

İsmin kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette olduğunu gösteren haldir: *aydiñ+da* “ay ışığında” 3/161; *bulun+da* “köşede” 3/124; *cañgal+da* “ormanda” 2/23; *çağ+da* “vakitte” 4/121; *öy+de* “evde” 6/78; *tör+de* “baş köşede”

3/128; *arılık+ta* “aralıkta” 2/271; *buyakta* “bu tarafta” 5/200; *békette* “konakta” 3/43; *kéleçek+te* “gelecekte” 2/134

3.4.3.6. Çıkma Hali

İsmin kendisinden çıkma ifade eden fiillerle münasebetini gösteren haldir. Metnimizde +din/+tin ekiyle yapılır: *alem+din* “alemden” 2/20; *arqi+din* “arkadan” 6/94; *cay+din* “yerden” 1/120; *düşmen+din* “düşmandan” 1/31; *hekim+din* “hakimden” 7/76; *bêhiş+tin* “cennetten” 6/59; *cümek+tin* “musluktan”; *işik+tin* “kapıdan” 1/19

3.4.3.7. Eşitlik ve Benzerlik Hali

İsim, fiilin kendisi gibi, kendisine benzer bir şekilde cereyan ettiğini göstermek için eşitlik halini alır. +çe eki bu hali karşılamaya devam etmekle birlikte ismin bu halinin kadarlık fonksiyonunu ekin genişlemiş şekli olan +çilik eki karşılar. Benzerlik, gibilik fonksiyonunu ise genellikle +dek/+tek “gibi” edatı karşılar. Metnimizde yer alan örnekleri şunlardır: *ellik+çe* “elli kadar” 5/109; *on+çe* “onca” 1/95; *ottuz métir+çe* “otuz metre kadar” 2/56, *kaççilik* “ne kadar” 2/162; *kil+çilik* “zerre kadar” 7/50, *bezgek+tek* “sıtma gibi” 7/23; *çirağ+tek* “kandil gibi” 2/22; *küçük+tek* “küçük gibi” 3/76; *siz+dek* “sizin gibi” 2/178 *tag+dek* “dağ gibi” 3/202; *tohu+dek* “tavuk gibi” 6/69

3.4.3.8. Vasıta Hali

Fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını göstermek için ismin aldığı haldir. Metnimizde bilen “ile” edatı ile yapılmaktadır: *ular bilen* “onlarla” 1/14; *kişiler bilen* “kişilerle” 1/28; *sözler bilen* “sözlerle” 2/25; *bu munasivet bilen* “bu münasebetle” 2/40; *nahayiti ustilik bilen* “oldukça ustalıkla” 2/50; *bir adem bilen* “bir insanla” 2/72; *bir tizim bilen* “bir dizimle” 2/119; *bar küçi bilen* “var gücüyle” 3/188; *tagdek boyuñlar* bilen “dağ gibi boyunuzla” 3/202

3.4.3.9. Sınırlama Hali

Fiilin yapılışını çeşitli bakımlardan sınırlamak için ismin aldığı haldir. Sınırlama hali eki yönelme hali eki ile eşitlik hali ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ünsüz uyumuna göre +kiçe/+kiche/+giçe/+giçe “-e kadar” eklerinden

biriyile yapılır: *kövrük+kiçe* “köprüye doğru” 2/271; *şu kün+giçe* “şu güne kadar” 2/52; *yil+giçe* “yıla kadar” 4/38; *aħiri+giçe* “sonuna kadar” 2/230; *beş yaş+kiçe* “beş yaşına kadar” 5/9

Ayrıca metnimizde bu halin +güçe şekline rastlanmıştır. *kün+güçe* “güne kadar” 2/227

3.4.4. Soru Eki

İsmi fiile soru şeklinde bağlayan ektir. Metnimizde soru eki daima +mu şeklinde kalın-dar-yuvarlak ünlüdür. Soruya tereddüt ifadesi katan +kin, +ki edatı ile -mikin şeklinde ince-düz-dar ünlülü yazılır: *emes-mu?* “değil mi?” 1/50; *çiraylık-mu?* “güzel mi?” 2/89; *kördiñizmu?* “gördünüz mü?” 4/130; *kıldimmu?* “yaptım mı?” 5/245; *bolar-mikin?* “olur mu ki?” 1/56; *kemçilik-mikin?* “eksiklik mi?” 2/138

3.4.5. Aitlik Eki

İsimden isim yapan ekler bölümünde de bahsettiğimiz +ki eki fonksiyonundaki aitlik dolayısıyla bir nevi iyelik ifade eder. (Ergin 2004: 161) Aitlik eki metnimizde tek şekillidir: *bügün+ki* “bugün ki” 1/82; *kéyin+ki* “sonraki” 4/117; *néri+ki* “öteki” 4/22; *toğrisidi+ki* “hakkındaki” 3/139; *tövenki* “aşağıdaki” 2/239; *ademdi+ki* “insandaki” 2/138; *apkur+diki* “tepsideki” 6/24; *İçki Cuñgodi+ki* “Merkezî Çindeki” 2/198; *öziniñ+kidin* “kendininkinden” 3/68; *ķiziniñ+kige* “kızıninkine” 5/149

3.4.6. İsimlerde Bildirme

Metnimizde isimlerde bildirmenin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart şekli olmak üzere dört kipi vardır. Bu dört kipten sadece şimdiki zaman çekiminden fiil kökü düşer. Bu kiplerin olumsuz şekli i- fiili ile ismin arasına *emes* “değil” kelimesinin getirilmesiyle kurulur (Öztürk 2010: 53).

3.4.6.1. Şimdiki Zaman

Zamir kökenli şahıs eklerinin isme getirilmesiyle yapılır. i- fiili bu kipte tamamen düşer.

- *Men uni acritip alaliğudek emesmen.* “Ben bu konuda kimseyi ayırabilecek değilim.” 2/252

- *Bundağ sözler **helqçilmen** dégen ademlerniñ hemmisiniñ ağızidin çikişi **mümkün**.* “Böyle sözlerin halkçıyım diyen her kişinin ağzından çıkması mümkündür.” 2/276
- *Heliki burunki **Tohtimu sen**.* “Şu eski Tohti misin.” 3/30
- *Şahinşah, satıraşni ölümge höküm kilişniñ baysi **nemidur?*** “Şahin şah, berberi ölüm cezasıyla cezalandırmanızın sebebi nedir?” 7/33
- *Bu helkniñ hekişiy rehberi, mana şu tapta bolsa **bizniñ ağınimiz**.* “Halkın gerçek rehberi olan bu adam şu anda bizim samimi bir dostumuz.” 2/95
- *Düşmen bilen erk üçün ceñ kilivatқанlir vetenniñ oğulliri bolsa, biz **vetenniñ kızliri**.* “Düşman ile bağımsızlık için savaşanlar vatanın oğullarıysa, biz vatanın kızlarıyız.” 1/59
- Şimdiki zaman kipinde bazı örneklerde şahıs eklerinin de kullanılmadığı görülmüştür.
- *Oğullar helkniñ balisi bolsa, kızlar **helkniñ balisi emesmu?*** “Erkekler milletin evladı ise, kızlar değil mi?” 1/50
- *M. Gorkiniñ “éziz kél momli” namlıq hekayisiniñ **kehrimani**.* “M. Gorki'nin “Danko'nun Yüreği” adlı hikayesinin kahramanı.” 2/23

3.4.6.2. Görülen Geçmiş Zaman

İsme i- yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekiminin getirilmesiyle yapılır.

- *Men téhi **kiçik idim**.* Ben daha küçüktüm. 3/83
- *Adem dégenmu şunçe özgirip këtidiken - de, sen u çağlarda **inçike, avaq emesmidin**.* “İnsan dediğin böyle mi değişir, sen o çağlarda ince, zayıfça değil miydin?” 3/31
- *Tohti bizniñ mehelligidiki **harvikeşniñ oğli idi**.* “Tohti bizim mahalledeki arabacının oğluydu.” 3/36
- *Bizniñ bediyy zoqimizni kanduridiğan işlar mana **şundağ hadisiler idi**.* “Bizi sevindiren, mutlu eden işler işte bu tarz hadiseler idi.” 5/138

3.4.6.3. Duyulan Geçmiş Zaman

İsme i- yardımcı fiilinin duyulan geçmiş zaman çekiminin getirilmesiyle yapılır.

- *Adem emes ikensen!* “İnsan değil misin?” 2/153
- *Ene avu terepke - çarbağ dep atilidiğan yerde tebiyy bağ bar iken.* “İşte şu tarafta Çarbağ denilen yerde doğal bağ var.” 2/105
- *Maña Raziye dep tonuşturğan nemuniçi қоşқи heliki seherde üjme derihi üstide körgen kızilgül iken.* “Benimle Raziye diye tanışan yenilikçi çiftçi önceki sabah dut ağacının üstünde gördüğüm Kızılgülmüş. 4/136”
- *He, siz bu yerde ikensiz.* “Hım, siz burada mısınız?” 2/243
- *Eslide baylarniñ zuvilisi yoğanutқан bizge oħşaş emgekçiler iken.* “Aslında zenginlerin şansını da büyüten bizim gibi fakirlermiş.” 5/166
- *Bular kızlar ikenğu.* “Bunlar kızmış.” 1/11
- *Ulargıñ kızlar ikenligini yiraқtin қараp парқ etkili болмайtti.* “Onların kız olduklarını uzaktan fark etmek mümkün değildi.” 1/10

3.4.6.4. Şart

YU’da isimlerin şart çekimi i- fiili ile değil bol- yardımcı fiiline -sa eki getirilerek yapılır.

Yalnızca kalıplaşmış bir örnekte i- (< er-) fiilinin isim şart çekiminde kullanıldığı görülmüştür. *nerse* < ne erse 1/98 “nesne, şey”

- *Қолida bolsa daka ve пахта sélingan somka pulañlap turatti.* “Elinde ise gaz bezi ve pamuk koyduğu çantası sallanıyordu.” 1/117
- *Nisaħan bolsa, azgina işlarğa heddidin taşқiri һуşal bolup yaki һаpa bolup қалatti.* “Nisahan ise küçük işlerde haddinden fazla seviniyor ya da heba olup gidiyordu.” 6/71
- *Pilimut oқliri bolsa, қеbriler üstidiki қарlarni viziditip uçuratti.* “Tüfek mermileriye mezarların üstündeki karları parçalayıp geçiyordu.” 1/108

3.5. SIFATLAR

Somut veya soyut ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden vasıflandıran, sınırlayan kelime türüdür (Korkmaz 2010: 188). Sıfatlar işlevlerine göre niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılır.

3.5.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkları durum, biçim, renk, vb. bakımdan niteleyen sıfatlardır (Korkmaz 2010: 158). Sıfatların büyük bir kısmını niteleme sıfatları oluşturur. Nesnelere ne kadar çok niteliği varsa o kadar çok niteleme sıfatı vardır (Ergin 2004: 246). Metnimizde yer alan niteleme sıfatlarından bazıları şunlardır: *kıska cuva* “kısa palto” 1/12; *mühim orun* “önemli yer” 1/15; *kurallık kısımlar* “silahlı birlikler” 1/86; *süyümlük adem* “sevimli insan”; *şereplik ölüm* “şerefli ölüm” 2/42; *kar yağğan künler* “kar yağğan günler” 2/55; *yahşi nerse* “güzel şey” 2/104; *yırtık kıyımlik* “yırtık giyimli” 2/129; *biz turğan cay* “bizim durduğumuz yer” 2/56; *çiraylık şehir* “güzel şehir”; *kızıl yağlık* “kırmızı mendil” 4/14; *usta koşçi* “usta çiftçi” 4/49; *kıska hekaye* “kısa hikaye”

3.5.1.1. Sıfatlarda Derecelendirme

Sıfatlar varlıklarının niteliklerini ya doğrudan doğruya ya da başka bir varlığa kıyaslama yoluyla bildirirler. Benzetme ve karşılaştırmaya dayanan böyle bir niteleme biçimi *ne gibi?*, *ne kadar?*, *ne derece?* sorularına cevap oluşturur; sıfattaki niteliğin miktar, ölçü ve derecesini ortaya koyar (Korkmaz 2009: 37). YU’da sıfatlarda derecelendirme ek yardımıyla ya da zarf yardımıyla olmak üzere iki şekilde olur (Öztürk 2010: 57).

3.5.1.1.1. Ek Yardımıyla Derecelendirme

+rak/+rek eki eklendiği sığata fazlalık anlamı kazandırır: *uzakrak karşışkimu* “daha uzaktan bakışa” 2/63, *nërirak çettiki* “biraz ötedeki” 5/13, *omumiyrak sözleştin* “genelce konuşma” 5/196, *kopalrak bir adem* “pek kaba bir adam” 5/149

+kına/+kine/+ğina ve +çaç ekleri eklendiği sığata azlık, küçültme anlamları kazandırır: *vicikkine ayalniñ* “küçücük kadının” 4/42, *kiçikkine bir beketke* “küçükçe

bir konağa” 3/2, *yaşkına bir ayal* “genççe bir kadın”, *pombulaqqına, aq yüzlük, bota közlük bir kız* “tombulca, ak yüzlü ceylan gözlü, küçücük bir kız” 5/9, *azgına işlarga* “küçücük işlere” 6/71, *uzunçaq kelgen zalğa* “uzunca gelen salona” 5/8,

+daş ve +mtul ekleri eklendiği sığata benzerlik anlamı kazandırır: *qaramtul üjme danliri* “esmer dut taneleri” 4/17, *ziyandaş haşaretlerni* “asalak haşeratları” 2/301

3.5.1.1.2. Zarf Yardımıyla Derecelendirme

Metnimizde *eñ* “en”, *nahayiti* “son derece, oldukça”, *ğayet* “gayet”, gibi zarflar asıl sıfatın önüne getirilerek derecelendirme yapılmıştır: *eñ şepketlik mēhriban hemşirimiz* “en şefkatlı sevecen hemşiremiz” 1/72, *eñ dehşetlik ceñ* “en dehşetli savaş” 1/81, *eñ hevplik poteyliri* “en tehlikeli mevzileri” 1/88, *eñ kayğuluk bir kün* “en kaygılı bir gün” 5/233, *nahayiti set tillar* “son derece çirkin diller” 3/69, *nahayiti addiy nerse* “son derece basit olay” 1/98, *nahayiti nurgun potey ve akopliriğa* “oldukça fazla siper ve mevzilerine” 1/15, *ğayet çoñkur* “gayet derin” 2/226

3.5.1.2. Sıfatlarda Pekiştirme

Sıfatın ilk hecesinin sonuna -p ilave edilerek sıfatın başına getirilmesiyle yapılır: *yapyēşil çimenzarlarğa* “yemyeşil çayırıklara” 2/90, *apak qarğa* “bembeyaz kara” 1/1, *kipkizil kan* “kıpkızıl kan” 1/133

3.5.2. Belirtme Sıfatları

İsimleri işaret, soru, belirsizlik ve sayı bakımından belirten sıfatlara denir. (Korkmaz 2010: 41). Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru şeklinde belirtilir veya belirsiz şekilde ifade edilir (Ergin 2004: 247).

3.5.2.1. İşaret Sıfatları

Somut veya soyut varlıklarla türlü nesne ve kavramları yer, zaman ve tasavvurda uzaklığına göre işaret ederek belirten sıfatlara denir (Korkmaz 2010: 134). Metnimizde yer alan asıl işaret sıfatları üç tanedir: *bu* “bu”, *şu* “şu” “u” o.

Bunlardan başka, yine bu sıfatların meydana getirdiği bazı birleşik şekiller de işaret sıfatı olarak kullanılır: *avu* < *ene+bu* “işte o, o”, *eşu~aşu* < *ene+şu* “işte şu, bu”, *mavu* < *mana+bu* “işte bu, bu”, *muşu* < *mana+şu* “işte şu, şu”: *bu adem* “bu insan” 2/70; *bu yerde* “bu yerde” 3/4; *bu kıliqidin* “bu tavrından” 3/70; *şu vaqıttiki* “o zamanın” 1/36; *şu çağda* “o anda” 1/121; *şu almilardin* “şu elmalardan” 2/108; *şu sevebtin* “bu yüzden” 7/39; *u kanitidiki* “o tarafındaki” 1/17; *u nişapni* “o maskeyi” 2/217; *u nahşilar* “o şarkılar” 3/146; *u balammu* “o evladım da” 5/186; *aşu eclarlarni* “işte bu ecdatları” 2/14; *aşu kişi* “o kişi” 2/53; *mavu uşşak balilar* “şu küçük çocuklar” 3/172; *mavu olturğan öyimizni* “şu oturduğumuz evimizi” 5/202; *muşu buruluştiki* “o dönemeçteki” 1/7; *muşu müzikantniñ* “bu müzisyenin” 2/194

3.5.2.2. Sayı Sıfatları

Varlıkları, miktar, sıra, üleştirme, topluluk vb. bakımlarından belirten sıfatlara denir (Korkmaz 2010: 182). Bunlar aslında ve tek başlarına sayı isimleridir. Sayı sıfatları nesnelere sayı bakımından ya yalnız adet olarak, ya dereceli olarak, ya bölük bölük ya parça halinde ya da topluluk şeklinde belirtirler. Bu fonksiyonlarına göre sayı sıfatları asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beşe ayrılırlar. (Ergin 2004: 249)

3.5.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Somut veya soyut isimlerin sayılarını gösteren sıfatlara denir (Korkmaz 2010: 26). Metnimizde yer alan örnekleri şunlardır: *bir oğ* “bir mermi” 1/8; *iki ayğa* “iki aya” 1/29; *üç tereptin* “üç taraftan” 1/120; *töt tal oği* “dört adet kurşunu”; *beş yaşliq pombulak kızniñ* “beş yaşındaki tombul kızın”; *alte muğa* “altı tarlaya” 4/116; *yette bala* “yedi çocuk” 5/172; *on kademçe* “on adım kadar” 1/120; *on beş yıldin beri* “on beş yıldan beri” 7/46; *miñ muşekkette* “bin zorlukla” 5/205; *yüz kadem* “yüz adım” 1/11

3.5.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Asıl sayılara +(i)nçi ekinin getirilmesiyle yapılır: *birinçi taşni* “birinci taş” 3/185; *ikkinçi bir şehsi* “ikinci bir şahıs”; *tötinçi balam* “dördüncü evladım”; *beşinçi kêtim* “beşinci defa” 5/182

3.5.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

+din/+tin ekinin temel sayılara getirilmesiyle oluşturulur. *birdin kalem* “birer kalem” (Öztürk 2010:60) Metnimizde örneği bulunmamaktadır.

TT’de asıl sayılara +(ş)ar/+(ş)er ekinin getirilerek yapılan üleştirme sayı sıfatı YU’da sadece *birer* “birer, bir” örneğinde görülür.

Ussigansen, cüre, ayerde oturup birer piyalidin çay içeyli. “Susamışsın, haydi, şurada oturup birer bardak çay içelim” 3/44

3.5.2.2.4. Topluluk Sayı Sıfatları

Asıl sayılara +çe ekinin getirilmesiyle yapılır: *ellikçe baliniñ* “elli kadar çocuğun” 5/109; *onçe kişi* “onlarca kişi” 1/95

+lap, ligen eki *on* “on”, *yüz* “yüz”, *miñ* “bin” rakamlarına eklenerek topluluk sayı sıfatı oluşturur: *milyonlap ademlerniñ* “milyonlarca insanın” 2/303; *yüz miñlap helk* “yüzbinlerce halk” 1/78; *yüzligen eskerniñ* “yüzlerce asker” 2/157

Yakın sayıların tekrarı ile de topluluk sayı sıfatı oluşturur.

töt - beş mudin “dört - beş tarla” 4/115

ikki-üç ceñçiğe “iki-üç askere” 1/108

3.5.2.2.5. Kesir Sayı Sıfatları

YU’da kesir sayı sıfatları +din/+tin ekinin asıl sayılara getirilmesiyle oluşturulur (Öztürk 2010: 60). *töttin üç* “dörtte üç” Metnimizde örneği bulunmamaktadır.

3.5.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Kişileri, nesnelere ve diğer kavramları karşılayan adları; sayı, miktar vb. bakımından kabataslak gösteren sıfatlara denir (Korkmaz 2010: 39). Metnimizde yer alan bazı belirsizlik sıfatı örnekleri şunlardır: *pütün etrap* “bütün etraf” 1/1; *başka kızlarğa* “başka kızlara; *bezi yerlerde* “bazı yerlerde” 4/47; *az sanlık* “az sayılı” 2/172; *bezi hemşiriler* “bazı hemşireler” 1/92; *herkandağ muşekketlerge* “her türlü zorluğa” 1/71; *pütün helkimiz* “bütün halkımız” 1/46; *her daim* “her zaman” 7/48; *tola seprayimni* “dolu sinirimi” 6/69; *köp ademler* “birçok insan” 2/232; *bir söz* “bir söz” 2/206; *barlık nersiler* “bütün şeyler” 6/3; *hemme balayi - apetlerni* “bütün

belaları, afetleri” 5/162; *birkaç ceñlerde* “bazı savaşlarda” 1/20; *birmunçe pul* “biraz para” 2/280

3.5.2.4. Soru Sıfatları

İsmin yerini, sayısını, durumunu ve zamanını soru yoluyla belirten sıfatlara denir (Korkmaz 2010: 196). Metnimizde yer alan bazı soru sıfatı örnekleri şunlardır: *ķandaķ ehvalda* “nasıl halde” 5/1; *ķandaķ kün keķüridiĝanlıkimiz* “nasıl gün geķirdiĝimiz” 5/164; *ķandaķ yol bilen* “hangi yolla” 5/270; *ķaysi tariķta* 1/59; *ķaysi dericide* “ne derecede” 3/26; *ķançe gram* “kaç gram” 2/102; *ķançe nan* “kaç ekmek” 2/146; *neme iş* “ne iş” 4/43; *neme gunahim* “ne günahım” 5/188; *neççe yüzyil* “kaç yıl” 2/234; *neççe yeridin* “kaç yerinden” 3/235; *nediki eski samanlıkķa* “neredeki eski samanlıkķa” 5/206; *ķançilik yeriñlar bar idi?* “ne kadar yeriniz vardı?” 5/197

3.6. ZAMİRLER

Zamirler kişilerin ve canlı cansız isim grubundaki varlıkların yerini tutma, onları işaret veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan isim soylu bir kelime türüdür. şahıs zamirleri, işaret zamirleri, dönüşlülük zamirleri, soru zamirleri ve belirsizlik zamirleri olmak üzere beşe ayrılır (Korkmaz 2010: 250).

3.6.1. şahıs Zamirleri

Dilbilgisinde söz söyleyen, kendisine söz söylenen ve kendisinden söz edilen kişinin yerini tutan kelimelerdir (Korkmaz 2010: 202). Metnimizde yer alan şahıs zamirlerinin tablosu şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>men</i> “ben”	<i>biz</i> “biz”
2. şahıs	<i>sen</i> “sen” <i>siz</i> “siz” (nz.)	<i>siler</i> “siz”
3. şahıs	<i>u</i> “o”	<i>ular</i> “onlar”

- **Men** yêrilip işşigan tenlerni qoyulğan közlerni, aqқан kanlarni kördüm. “Ben yarılıp şişen vücutları, oyulan gözleri, akan kanları gördüm.” 3/217
- **Sen** satıraş bolgili neççe yıl boldi? “Sen berber olalı kaç yıl oldu?” 7/43
- Eger **siz** ene, aşu Raziyege muşu babtın söz açsiñiz, uniñ ağızi eşilipla kêtidu. “Eğer siz şu Raziye’ye bu konuda söz söylemeniz, ağızı bir açıldı mı susmaz.” 4/27
- **U** yoğan katma barmaqliri bilen gëzit keğizige moðurka orap turup sözge kızgın kirişip ketti. “O büyük kaba parmakları ile gazete kâğıdına tütün sardıktan sonra söze başladı.” 4/35
- **Biz** uniñ kılıqlirıǵa qarap olturup külüşüp kettük. “Biz onun tavırlarına bakarak gülüştük.” 5/92
- **Balılar, siler** orniñlarda cim olturuñlar! “Çocuklar, siz yerlerinizde sessizce oturun!” 5/47
- **Ular** avval yuyunuş hanisiǵa kirişip tertip bilen turuşti -de, cümektin çüşüvatқан ilman suda qollirini yuyuşti. “Onlar önce lavaboya giderek hizaya girdiler ve musluktan akan ılık suda ellerini yıkadılar.” 5/115

YU’da şahıs zamirlerinin çekimi şu şekildedir:

	Teklik			Çokluk		
	I. Şahıs	II. Şahıs	III. Şahıs	I. Şahıs	II. Şahıs	III. Şahıs
Yalın	men	sen siz (nz.)	u	biz	siler	ular
İlgi	mëniñ	sëniñ sizniñ	uniñ	bizniñ	silerniñ	ularniñ
Yükleme	mëni	sëni sizni	uni uniñǵa	bizge	silerge	ularǵa
Yönelme	maña	saña sizge	uniñǵa	bizde	silerde	ularda
Bulunma	mëniñde (mende)	sëniñde (sende)	sizde	bizde	silerde	ularda

Çıkma	mèniñdin (mendin)	sèniñdin (sendin)	uniñdin (undin)	bizdin	silerdin	ulardın
Eşitlik	mèniñçe	sèniñçe	uniñçe	bizniñçe	sizniñçe	ularçe
Vasıta	men bilen mèniñ bilen	sen bilen sèniñ bilen siz bilen sizniñ bilen	uniñ bilen	biz bilen bizniñ bilen	siler bilen	ular bilen
Sınırlama	mèniñgiçe	sèniñgiçe sizgiçe	uniñgiçe	bizgiçe	silergiçe	ulargiçe

- *Ularñiñ kızlar ikenligini yıraqtın qarap park etkili bolmaytti.* “Onların kız olduklarını uzaktan bakıp fark etmek mümkün değildi.” 1/10
- *Sèniñ unuñni oğrilap alattimmu?* “Senin ununu çalacak mıyım?” 2/147
- *Sizniñ kiyimiñizni bulğap koydi.* “Sizin kıyafetinizi kirletti.” 2/170
- *Biz Eħmetcan Ķasiminiñ bu dana sözliridin uniñ Ķelbide yalguz Cuñgo ĶelĶila emes, pütün dünya ezilgüçi ĶelĶi barlıĶını çüşinivalalaymiz.* “Biz Ahmetcan Ķasımî’nin bu hikmetli sözlerinden onun kalbinde sadece Çin halkının değil, ezilen bütün dünya halklarının olduğunu düşünebiliriz.” 2/218
- *Eħmetcan Ķasimi bilen birĶetimla hemsöhbet bolğan kişi uniñ bilen eñ yèĶin muhebbetlik dost bolup Ķalatti.* “Ahmetcan Ķasımî ile bir kere muhatap olan kişi onunla cana yakın dost olarak kalıyordu.” 2/228
- *Bizniñ ĶelĶimiz uniñğa étibar Ķilmaydu.* “Bizim halkımız buna itibar etmez.” 2/297
- *Eħmetcan Ķasimi bizdin cismaniy ayrildi.* “Ahmetcan Ķasımî cismen bizden ayrıldı.” 2/311
- *Uniñ Ķepi maña soğakraĶ iştildi.* “Onun sözü bana çok soğuk geldi.” 2/65
- *Putidiki rabotĶik ötüki mèniñ ötüĶümge tégip turatti.* “Ayaklarındaki işçi çizmeleri benim çizmeme değip duruyordu.” 2/93

- *Şuniñ üçün, men uniñdin tartinip olturmidim.* “Bu yüzden ben Ahmetcan Kasımî’den çekinip oturamadım.” 2/96
- *U meniñde héli yahşi tesiratları kaldurdi.* “O bende oldukça iyi izler bıraktı.” 3/46
- *Siziñçe ayallar hoş heydelmeydiken -de?* “Size göre kadınlar çift süremez, öyle mi? 4/56
- *Burun silerniñ kaçılık yerinlar bar idi?* “Eskiden sizin ne kadar toprağınız vardı?” 5/197

3.6.2. İşaret Zamirleri

Somut veya soyut nesnelere işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan kelimelere denir (Korkmaz 2010: 134).

	bu	şu	u	mavu	munu	aşu/eşu	muşu	avu
Yalın	bu	şu	u	mavu	munu	aşu/eşu	muşu	avu
Çokluk	bular	şular	ular	mavular	munular	aşular	muşular	avular
İlgi	buniñ	şuniñ	uniñ	mavuniñ	mununiñ	aşuniñ	muşuniñ	avuniñ
Yükleme	buni	şuni	uni	mavuni	mununi	aşuni	muşuni	avuni
Yönelme	buniñğa	şuniñğa	uniñğa	mavuniñğa	mununiñğa	aşuniñğa	muşuniñğa	avuniñğa
Bulunma	buniñda	şuniñda	uniñda	mavuniñda	mununiñda	aşuniñda	muşuniñda	avuniñda
Çıkma	buniñdin	şuniñdin	uniñdin	mavuniñdin	mununiñdin	aşuniñdin	muşuniñdin	avuniñdin
Eşitlik	buniñçe (munçe)	şuniñçe (şunçe)	uniñçe (unçe)	mavuniñçe	mununiñçe	aşuniñçe	muşuniñçe	avuniñçe
Vasıta	buniñ bilen	şuniñ bilen	uniñ bilen	mavuniñ bilen	mununiñ bilen	aşuniñ bilen	muşuniñ bilen	avuniñ bilen
Sınırlama	buniñgiçe	şuniñgiçe	uniñgiçe	mavuniñgiçe	mununiñgiçe	aşuniñgiçe	muşuniñgiçe	avuniñgiçe

- *Sizmu buni bilip koyuñ!* “Siz de bunu iyi bilin!” 1/54
- *Biz buni miñ tokkuz yüz kırık yette - yili gomindañ eksiyetçiliri peyda qilgan yigirme alte fevral vekeside nahayiti roşen körüp ötümüz.* “Biz bunu bin dokuz yüz kırık yedi yılı Milliyetçi Çin Partisi unsurlarının çıkardığı Yirmi Altı Şubat vakasında çok açık bir şekilde gördük.” 2/31

- *Bu yerde hesel köp, şekeriniñ ornıǵa şuni berseñler erzan çüşidu.* “Bu yerde bal çok fazla, şekerin yerine bal verseniz daha ucuza gelir.” 2/103
- *Uniñdin başka taǵ kaptallirida nurgun alma kördüm.* “Ondan başka daǵ eteklerinde çok fazla elma gördüm.” 2/106
- *Bularni yasaşka bizniñ pulimiz barmu endim.* “Bunları yaptırmaya yetecek maddi gücümüz var mı efendim?” 2/272
- *Buniñdin yigirme neççe yıl burun men uniñ ergolu harva heydep yürgenlikini körüp yürettim.* “Bundan yirmi sene önce ben onun iki tekerlekli araba sürdüğünü görmüştüm.” 3/41
- *Şuniñdin bəri Tohtini körmigenidim.* “Ondan beri Tohti’yi görmemiştim.” 3/42
- *Mana şuniñ bilen u uruşkaç çoñlarniñ küşkürtişi bilen şu keçidiki cedelniñ sebekari bolup qaldı.* “İşte böylece kavgacı büyüklerin kışkırtması ile o gecede kavgaya sebep oldu.” 3/194
- *Yoǵsu, ömrümde padişahniñ çęcini öz dukinimda alǵinim muşu idi.* “Hayır, ömrümde padişahın saçını kendi dükkânımda kestiğim işte bu.” 7/65

3.6.3. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri veya nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlere denir (Korkmaz 2010: 40). Metnimizde geçen soru zamirleri belirsizlik zamirleri şunlardır: *barlık* “hep, bütün, her şey”, *heçkim* “hiç kimse”, *bezi* “bazı”, *heçnerse* “hiç bir şey”, *herkim* “her bir kişi” Bunların bir kısmı soru zamirlerinin *bir*, *heç*, ve *her* kelimeleriyle birleşmesiyle ortaya çıkmıştır.

- *Beziler Rizvangülge dostliri bilen saqlıqni saqlaş vaqitlik nazariti gospitalida hizmet kilişni tekliş qilganidi.* “Bazıları Rizvangül’e dostlarıyla birlikte geçici Sağlık Bakanlığı hastanesinde çalışmayı teklif etti.” 1/62
- *Ovlapku biz heç nerse tutalmiduk.* “Gerçi avladığımız bir şey yok.” 2/111
- *Biz Eħmetcan Kasiminiñ bu dana sözliridin uniñ qelbide yalguz Cuñgo helkila emes, pütün dunya ezilgüçi helki barliqini çüşinivalalaymiz.* “Biz

Ahmetcan Kasımî'nin bu hikmetli sözlerinden onun kalbinde sadece Çin halkını değil, ezilen bütün dünya halklarının olduğunu düşünebiliriz.”
2/218

- 2/219 *Ehmetcan Qasimi azadlik yolida milletçilikniñ hêç nêmege yarimaydığan osal heriket ikenlikini daim sözlidi.* “Ahmetcan Kasımî kurtuluş yolunda milliyetçiliğin hiçbir şeye yaramayan kötü bir hareket olduğu daima söyledi.”
- *Her kim öz millitiniñ azadlığını çin köñli bilen halaydığan bolsa, helkçil siyasetniñ turmuşka aşuruluşi üçün küreş elip bərişi lazim.* “Her kim öz milletinin kurtuluşunu bütün kalbiyle arzu ediyorsa halkçılık siyasetinin hayata geçirilmesi için mücadele etmesi gerekir.” 2/221
- *Mêvilik derehler bolsa yeşil etles tonlirini kiyip her kaysisi özlirige munasip kélidiğan munçaqlirini esip toyğa barıdığan kız, kelinlerdek yasinişivalğanidi.* “Meyve ağaçları ise yeşil saten giysilerini giymiş, her biri kendilerine yakışan boncukları asıp düğüne giden kızlar gelinler gibi süslenmişlerdi.” 4/8
- *Herkim özige layıq iş toğrisida gep kılmisa lavza bolup qalidu.* “Her kim üzerine vazife olmayan bir iş hakkında söz söylese tatsız olur.” 4/55
- *Mana karañ, ahiri u özi tutқан қоşni hêçkimge bermey işlep yürüp barisini saqaytti.* “İşte bakın, sonunda kendi sürdürdüğü çifti hiç kimseye vermeden çalıştı, yarasını da iyileştirdi.” 4/113

3.6.4. Soru Zamirleri

Yerini tuttuğu varlığı soru yoluyla temsil eden zamirlerdir (Korkmaz 2010: 197). Metnimizde tespit ettiğimiz soru zamirleri şunlardır: *kim* “kim, *nême* “ne”, *kaysi* “hangi”, *kañçe* “kaç, ne kadar”, *keyer* “nere”. Soru zamirlerinin bazıları iyelik, çokluk ve hal ekleriyle de kullanılabilir.

- *Mana şu ikki yolniñ kaysisini halisiñiz birini talliveliñ!* “İşte bu iki seçeneğin hangisini istiyorsanız seçin!” 2/38
- *Unniñ hosini kañçidin elivatisiz?* “Unun bir ho’sunu ne kadara alıyorsunuz?” 2/148

- *Yardem kiliş kerek, siz **kimlerni** edebiyatçilikta talantlik dep oylaysiz?* “Yardım etmek gerek, size göre edebiyatta yetenekli kişiler kimlerdir?” 2/250
- *Soraqçi bolsam **neme** kılattiñ?* “Yargıç olsam ne yapacaksın?” 3/204
- *Şahinşah, satıraşni ölümge höküm kilişniñ baisi **nemidur?*** “Şahin şah, berberi ölüm cezasıyla cezalandırmanızın sebebi nedir?” 7/33
- *Sen padişahniñ çêçini **keyerde** alğanidiñ?* “Sen padişahın saçını nerede kesmiştin?” 7/62
- *Sen bu dukiniñda **kaçidin** bəri turisen?* “Sen ne zamandan beri bu dükkânda oturuyorsun?” 7/66

3.6.5. Dönüslülük Zamiri

Söz içinde yapılan işin yapana döndüğünü anlatan ve şahıs kavramını pekiştirerek belirten zamirdir (Korkmaz 2010: 72). Metnimizde dönüslülük zamiri olarak *öz* “kendi” kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelimenin iyelik ekleri almış şekilleri dönüslülük zamiri olarak kullanılır. Dönüslülük zamiri iyelik eklerinden sonra ismin hal eklerini alır.

- *Rizvangül **öziniñ** sözide mehkem turdi.* “Rizvangül kendi sözünde ısrar etti.” 1/93
- ***Özi** këyikçilar bilen birge këyikta oturup, resimge çüşti.* “Kendisi kayıkçılar ile bir kayığa oturup poz verdi.” 2/187
- ***Öziñiz** añlap turupsizki, Kërimcan şu sözi bilen ayallarni kemsitti.* “Kendiniz de duyuyorsunuz ki, Kerimcan bu sözleri ile kadınları aşağılıyor.” 4/65
- ***Özleriniñ** boyi yetküdek kılıp qatar ësip koyğan löngilirige kollirini sürtüşüp bolup, tamaqhanığa kirişti.* “Kendilerinin boyu yetecek şekilde sıra sıra dizilmiş havlular ile ellerini silerek yemekhaneye girdiler.” 5/116
- ***Özimizniñ** muştlaşkinimiz az këlip, ularni bir - birisi bilen talaşturattuk.* “Kendimizin yumruklaştığı yetmezmiş gibi onları birbiriyle dalaştırdık.” 5/136

- *Gunah özümde bar için buniñgimu ündéyelmedim.* “Kabahat kendimde olduğu için buna da ses çıkarmadım.” 5/244
- *Emdi sen özüñnimu oylap baq.* “Şimdi sen kendini de düşün.” 6/47

3.7. FİLLER

Bir kılışı, bir oluşu, veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelimelere fiil denir (Korkmaz 2010: 91). Hareketleri nesnesiz, mücerret olarak karşılayan fiil kök ve gövdeleri manalı, fakat tek başına kullanılamayan dil birlikleridir. Bunların kullanım sahasına çıkabilmeleri için karşıladıkları hareketlerin çeşitli nesnelere bağlanması, bu bağlanmayı ifade etmek için de kendilerinin çeşitli münasebet kalıplarına dökülmeleri, hareketi nesneye bağlayan çekimli şekillere girmeleri lazımdır (Ergin 2004: 281).

3.7.1. Fiillerde Şahıs Ekleri

YU’da fiil çekiminde kullanılan ve şahsı gösteren iyelik kökenli, zamir kökenli ve emir şahıs ekleri olmak üzere üç tip şahıs eki vardır. İyelik kökenli şahıs ekleri görülen geçmiş zaman, şart ve gereklilik çekiminde kullanılır. Zamir kökenli şahıs ekleri ise öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman ve istek çekimlerinde kullanılır (Öztürk 2010: 72-73).

İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-m/-im/-um/-üm	-k/-k
2. Şahıs	-ñ/-in/-un/-ün -ñiz (nz)	-ñlar/-iñlar/ -uñlar/-üñlar
3. Şahıs		-lar/-ler, -ş-

Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-men	-miz
2. Şahıs	-sen -siz (nz)	-siler
3. Şahıs		-lar/-ler, -ş-

Emir Şahıs Ekleri

YU'da TT'den farklı olarak her bir şahıs için ayrı bir emir eki vardır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-y/-ay/-ey	-yli/-ayli/-eyli
2. Şahıs	-kın/-kin/-ğın/-gin -kıl/-kil/-ğil/-gil -ñ (nz)	-ñlar -ñ
3. Şahıs	-sun	-sun -ş-sun/-iş-sun/ -üş-sun/-uş-sun

3.7.2. Basit Kipler

Herhangi bir ek-fiil almadan yalnız esas fiiller ile kurulan ve yapısında tek bir kip eki taşıyan çekimli fiillerdir. Bildirme ve tasarlama kipleri olarak ikiye ayrılırlar (Korkmaz 2010: 38).

3.7.2.1. Bildirme Kipleri

Bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı halinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök veya gövde halindeki bütün fiilleri kapsarlar (Korkmaz 2009: 583).

3.7.2.1.1. Geniş Zaman

Metnimizde geniş zaman çekimi –r/-ar/-er ekiyle ekiyle yapılır. Bu çekimin olumsuzu -mas/-mes ile yapılır. Soru eki ise şahıs ekinden sonra getirilir. Geniş zaman çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Bu yapı geniş zaman ifadesi dışında bazen şimdiki zaman veya gelecek zaman anlamı da verir.

	Teklük	Çokluk
1. Şahıs	körermen körmesmen	körermiz körmesmen
2. Şahıs	körersen kormessen	körersiler kormessiler
3. Şahıs	körer körmes	körer ~ körüşer körmes ~ körüşmes

- *Ceñde silerge kıyin **bolarmikin** deymen.* Savaş sizin için zor olur diyorum. 1/56
- *Hep, cuvaynimek, kolumğa **çüşersen.*** “Hay, geberesi, elime düşersin.” 6/6
- *Özi setmu emes, ottura çiray, cuğı küçükrek, şuniñ üçün muşu vicikkine ayalniñ kolidin nēmemu **kēler** deyişetti.* “Kendisi çirkin değil, orta hal, minyon tipli, onun için bu zayıf kadının elinden ne gelir ki diyorlardı.” 4/42
- *Hazan kıldim gülistanim gēmiñde kül **uzarmi?*** “Hazan eyledim gülistanım, derdinde gülizarımı?” 3/135
- Bir örnekte -ar yerine -ur şeklinin kullanıldığı görülmüştür.

- *Eceb bir hikmetniñ siri aşkara **bolur idi**.* “Şaşırtıcı bir hikmetin sırrı ortaya çıkacaktır.” 7/69
- Metnimizde geniş zamanın olumsuz çekimi yer almamaktadır. Fakat sıfat fiil eki olan –mas/-mes eki kullanılmıştır.
- *Bağ nahayiti keñ bolup ayığı birneççe kilométir sozulup ketken **köz yetmes yaş ormanlıkka tutişip kêtetti**.* Bağ oldukça geniş, aşağısı birkaç kilometre uzayıp gidiyor ve uçsuz bucaksız yeni ormanla birleşiyordu. 4/4

3.7.2.1.2. Şimdiki Zaman

Metnimizde şimdiki zaman çekimi iki şekilde yapılmaktadır. Birinci şekil fiil tabanına -vati eki eklenmesiyle yapılır. İkinci şekil ise fiil tabanına -maқта/-mekte ekinin eklenmesiyle yapılır. Şimdiki zaman çekiminin olumsuzu her iki şekilde de fiil tabanına olumsuzluk ekinin eklenmesiyle yapılır. -maқта/-mekte ekiyle yapılan şimdiki zaman çekimi daha sınırlı bir zamandır, yapılmakta olduğu anı belirtir.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	êçivatimen açmaқtimen	êçivatimiz açmaқtimiz
2. Şahıs	êçivatisen açmaқtisen	êçivatisiler açmaқtisiler
3. Şahıs	êçivatidu açmaқта	êçivatidu ~ êçişivatidu açmaқта ~ êçişmaқта

- *Pütün helkimiz kozgılıp koça - koçıda deryadek dolğunlinip **êçivatidu**.* “Bütün halkımız ayaklanıp cadde cadde, sokak sokak derya deniz gibi dalgalanmış akıyor.” 1/46
- *Pütün akop, bilindaz poteylerdin tinmisiz **ot açmaқта**.* “Bütün siper ve mevzilerden durmadan ateş açıyordu.” 1/85

- *Unniñ hosini kaçıdın élivatisiz?* “Unun bir ho’sunu ne kadara alıyorsunuz?” 2/148
- *Kaşimen toğra, lékin bizde kózge kórünüşge başığanlar bar, men hatirilevatimen.* “Kısmen doğru, fakat artık bizde de göze çarpan yeni yetenekler var. Ben kaydediyorum.” 2/254
- *Siler folklorniñ ignugirapiyilik kısmığa ehmiyet bermeyvatisiler.* “Sizler folklorun ikonografı kısmına gereken önemi vermiyorsunuz.” 2/259
- *Biz ösmür çağlırimızda bérıp muşlışıp yüridiğan şeher sépilliri ornıda yeñi - yeñi aliy binalar ked kótürmekte.* “Çocukluk zamanlarımızda yumruklaşıp kavga ettiğimiz şehir kalelerinin yerinde yeni yeni büyük binalar yükselmekte.” 3/33
- *Çöllerde yeñi şeher ve bostanlar peyda bolmaқта.* “Çöllerde yeni şehir ve bostanlar ortaya çıkmakta.” 3/34
- *Cañgallıkta bolsa, keçküzniñ soğuk şamalıda uniñ méhriban anisi titrep yürüp otun ve tézeklerni termekte.* “Ormanlıkta ise güz sonunun soğuk rüzgârında onun sevecen anası titreyerek yürüyor, odun ve tezekleri topluyor.” 5/252

3.7.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Metnimizde görülen geçmiş zaman çekimi, fiil tabanına -di/-du/-dü ekinin getirilmesiyle yapılır. Bu çekimde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Soru eki şahıs ekinden sonra, olumsuzluk eki fiil tabanından sonra getirilir. Yaygın olmamakla birlikte görülen geçmiş zamanı ifade eden bir şekil daha vardır. Bu şekil -ęan/-gen/-қан/-ken ekine iyelik eklerinin ilavesinden sonra *bar* “var”, *yok* “yok” kelimelerinin getirilmesiyle yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	kıldım kılgınım yok	kılduқ kılgınımız yok

2. Şahıs	kıldiñ kılginiñ yok	kıldiñlar kılginiñlar yok
3. Şahıs	kıldı kılgini yok	kıldı ~ kılişti kılgini yok ~ kılişkini yok

- *Mana bu bizniñ kısımniñ şepket hemşirisi Rizvangül bolıdu. Kırx künden bəri biz bilen birqañce ceñlerde **boldı**.* “Kırx gündür bizimle beraber savaşlara katıldı.” 1/20
- *Biz tügmenniñ cenubidiki dönge kelgende Leñşeñ buthanisi etrapğa ornaşkan gomındañniñ poteyliri aşkara **körüñdi**.* “Biz değirmenin güney tarafındaki tepeye geldiğimizde, Leñşeñ tapınağının etrafında bulunan Milliyetçi Çin Partisinin mevzileri açıkça görünüyordu.” 1/4
- *Biz sizdek yoksullarnı at ornığa kėtıp koyğan harviğa olturuşka **cüret kılalmiduq**.* “Biz sizin gibi yoksulların at yerine sürdüğü arabaya binmeye cüret edemedik.” 2/178
- *Buniñ üçün dadammu mēni **cazalimidi**.* “Bundan dolayı babam da bana ceza vermedi.” 3/103
- ***Kördiñizmu, uniñ tirkişivatkanlıkını!*** “Gördünüz mü, onun nasıl çabaladığını!” 4/110
- *Biz iş üstide sözlişivatkanlıkımız üçün tenkid emes, uniñğa çüşençe **berduq**.* “Biz işle ilgili konuştuğumuz için tenkit etmedik, ona fikir verdik.” 4/96
- *Şundaq işni oñumda turmaq çüşümdimu **kılip körginim yok**.* “Böyle işi gerçekte değil, düşümde bile görmüş değilim.” 7/53

3.7.2.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman

Metnimizde duyulan geçmiş zaman çekimi iki şekildedir. Birinci şekilde fiil tabanına -ğan/-gen/-қан/-ken eki getirilerek, ikinci şekil fiil tabanına -p/-ip/-up/-üp eki getirilerek yapılır. Zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuz şekli fiil

tabanından sonra olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılır. Birinci şekilde yapılan çekim bazen görülen geçmiş zaman anlamı da verebilmektedir.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	körgendimen körüptümen	körgendimiz körüptümüz
2. Şahıs	körgensen körüpsen	körgensiler körüpsiler
3. Şahıs	körgen(du) körüptü	körgen(du) ~ körüşken körüptü ~ körüşüptü

- *Düşmenler yolniñ u kãnitidiki imeretlerniñ ögzilirige potey yasap, istanukluk pilimutlerni ornitivatğan.* “Düşmanlar yolun o tarafındaki binaların çatılarına asker göndererek makineli tüfekleri yerleştiriyorlardı.” 1/17
- *Ussiğansen, cüre, ayerde oturup birer piyalidin çay içeyli.* “Susamışsındır, haydi, şurada oturup birer bardak çay içelim.” 3/44
- *Menmu biçare anamni şundak rencitkendimenmu.* “Ben de zavallı annemi böyle kızdırmış mıydım acaba, kızdırmış olmalıyım.” 6/14
- *Turmuşka çikқан.* “Evlendi.” 4/41
- *Tėgini sürüştürsiñiz dēhқанçilikni biz ayallar başlap bergen.* “Başlangıcını soruşturacak olsanız çiftçiliği biz kadınlar başlatmışızdır.” 4/73
- *Sėpil topiside leglek talişip muşlaşkanlirimizni untup kapsen.* “Kale üzerinde uçurtma yüzünden yumruklaştığımızı unutmuşsun.” 3/30
- *Men özümni uniñ kazan bėşida kalğan tēnige taşlap huşumdin kėtiptimen.* “Ben kendimi onun kazanın başında kalan tenine atıp bilincimi kaybetmişim.” 5/239

- *Bir kazan kaynaqsuni kaynitiş için altundek bir oğlimizni **kurban kıptimen**.* “Bir kazan su kaynatmak için altın gibi evladımı kurban etmişim.” 5/242
- *Buni tarihta **okuğan** biz.* “Biz bunları tarihte okuduk.” 4/74

3.7.2.1.5. Gelecek Zaman

Metnimizde gelecek zaman çekimi iki şekildedir. Birincisi fiil tabanına ünlüyle bitiyorsa -y, ünsüzle bitiyorsa -i getirilerek, ikincisi fiil tabanına -mağçi/-mekçi getirilerek yapılır. Ancak fiil tabanına -i/-y getirilerek oluşturulan yapılar bazen şimdi zaman veya geniş zaman anlamı da ifade etmektedir, olumsuz fiil tabanından sonra -ma/-me eki getirilerek yapılır. -mağçi/mekçi ekinin getirilmesiyle oluşturulan gelecek zaman çekimi de bir niyet ve maksat da ifade eder. Birinci şekilde kurulan çekimler bazen şimdiki zaman, bazen de geniş zaman ifadesi bildirir.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	èlimen almağçimen	èlimiz almağçimiz
2. Şahıs	èlisen almağçisen	èlisiler almağçisiler
3. Şahıs	èlidu almağçi	èlidu ~ èlišidu almağçi ~ èlišmekçi

- *Hey tañey kim **bilidu**?* “Belki de, kim bilir?” 3/242
- *Padişahimizniñ çêçini kaçandin bəri **alisen**?* “Padişahımızın saçını ne zamandır kesiyorsun? 7/45”
- *Kèrim, men sizge şuni èytip koyay, yernimu siler bilen bille **ağdurimiz**, aşliq bilen otyaşnimu siler bilen bille **tèriymiz**.* “Kerim, ben size şunu söyleyeyim, yeri de sizlerle birlikte süreceğiz, ürünleri de, otları da sizlerle birlikte toplayacağız.” 4/60

- *Men rehberlirimizniñ biri - Eħmetcan asimi toğruluğ yazmaçımen.*
“Ben önderlerimizden biri olan Ahmetcan Kasımî hakkında yazacağım.”
2/15
- *Eger aňlaşni ħalisaňlar Guňşè ezasi Beħtiħanniñ hayati toėrisida körgenlirim ve maňa sözlep bergenlirini silerge èytip bermekçımen.*
“Eğer sizler de dinlemek istiyorseniz kolhoz üyesi Bahtıhan’ın hayatı hakkında gördüklerimi ve bana anlatılanları sizlerle paylaşacağım..” 5/3
- *Zer almaymen, an alimen an!* “Altın almayacağım, kan alacağım kan!”
7/14

3.7.2.2. Tasarlama/Dilek Kipleri

Fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, şart gereklilik veya emir kavramları içinde veren kiplere denir (Korkmaz 2010: 208).

3.7.2.2.1. Şart Kipi

Metnimizde şart çekimi fiil tabanına -sa/-se eki şart eki getirilmesiyle yapılır. Bu çekimde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Olumsuzluk eki ünlü değişmelerine bağlı olarak -mi şeklinde gelir.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	ilsam	ilsaq
2. Şahıs	ilsaň	ilsaňlar
3. Şahıs	ilsa	ilsa ~ ilişsa

- *Buni toğra èytisiz, Sayram etrapida ve Kök Salada sanatoriye ursaq bolidu.* “Bu konuda doğru söylüyorsunuz, Sayram çevresinde ve Kök Salada sanatoryum kursak iyi olur.” 2/99
- *Bu yerde hesel köp, şekeriniñ ornığa şuni berseňler erzan çüşidu.* “Bu yerde bal çok fazla, şekerin yerine bal verseniz daha ucuza gelir.” 2/103

- *U kepterge oħşaş “berseñ yeymen, ursañ ölimen” dep boynini égip turmaydu, çelişidu, emgekçi kuş.* “O güvercin gibi “verirsen yerim, vurursan ölürüm” diyerek boynunu bükmez, çalışır, emekçidir.” 2/302
- *Tohtiniñ dadisi maķul dedigu, yarmaķ berdigu, menmu kirsem neme bolidu?* “Tohti’nin babası izin verdi ama. Para da verdi, ben de girsem ne olur?” 3/97
- *Herkim özige layıķ iş toğrisida gep kilmisa lavza bolup kalidu.* “Her kim üzerine vazife olmayan bir iş hakkında söz söylese tatsız olur.” 4/55
- *Ėuddi şuniñdek tuzni tapsam çay yok, göşni tapsam may yok.* “Aynı bunun gibi tuz bulsam çay yok, et bulsam yağ yok.” 5/268

3.7.2.2.2. Emir Kipi

YU’da her bir şahıs için ayrı bir emir eki vardır (Öztürk 2010: 89). Fiillerde şahıs ekleri bölümünde bu eklerin bir tablosu yer almaktadır. Emir kipinin bütün şahıslarda çekimi metnimizde yer almamaktadır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	yazmay	yazmayli (-yluķ), (-ili)
2. Şahıs	yazma (-ğil, ġin)	yazmañlar
3. Şahıs	yazmisun	yazmisun ~ yëzişmisun

- *Çapini bargā muş atsam, cuvisi bargā tor ketti, dëgendek men gomindañga karşı muş atay dësem sizge tor kettimu -nëme ?!* “Ceket giyene tekme atsam, kürk giyenin gücüne gider derler ya, benim Milliyetçi Çin Partisine karşı savaşmam sizin zorunuza gitti herhalde!” 1/41
- *Öre mañma, siñlim!* “Ayağa kalkarak yürüme kardeşim! 1/112
- *Hemmige roşen ve melum bolğayki, öy bazaridiki satıraş eleyhöleyin şu saette keltürülüp darğa ësilsun ve pütün tēhi parçe - parçe kılıp çëçilsun!*

“Hepiniz açık ve net olarak bilsin ki, ev pazarındaki berber derhal şu saatte getirilecek, darağacına asılacak ve bütün vücudu parça parça edilip saçılacak!” 7/29

- *Bizmu êtizda ağçiaylam oynayli demiduk.* “Biz de tarlada oyun oynayalım demedik.” 4/79
- *Saklañlar küreşçan vesiyitimi* “Saklayın mücadele vasiyetimi.” 2/3
- *Nurğunrak apirip kaç sêlivêlišsun.* “Çokça götürüp elma kurusu yapsınlar.” 2/109

3.7.2.2.3. Gereklilik Kipi

Metnimizde iki tür gereklilik kipi çekimi vardır. Bu çekimlerin her ikisinde de *kêrek* “gerek” kelimesi kullanılır. Birincisi şart çekiminden sonra *kêrek* kelimesinin getirilmesiyle, ikincisi ise +ş ekiyle oluşmuş ve iyelik eki almış isim-fiillerden sonra *kêrek* kelimesinin getirilmesiyle yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	baksam kêrek bêkişim kêrek	baksağ kêrek bêkişimiz kêrek
2. Şahıs	baksañ kêrek bêkişin kêrek	baksañlar kêrek bêkişinlar kêrek
3. Şahıs	baksa kêrek bêkişi kêrek	baksa kêrek ~ bêkişsa kêrek bêkişi kêrek ~ bêkişliri kêrek

- *Yak, kızlarmu ceñge atlinişi kêrek!* “Hayır, kızların da savaşa katılması gerekir.” 1/53
- *Ceñçilirimiz arisidin orun têpişimiz kêrek.* “Askerlerimizin arasında yer almamız gerek.” 1/91
- *Sêzişimçe biz têhi yêni zaman edebiyatiniñ kol bilen sanigudek kadirliki ve eserlirige kembeğel bolsağ kêrek.* “Benim fikrime göre bizim çağdaş

edebiyatımızda eser üreten şair ve yazarlar bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar, bu konuda fakiriz.” 2/253

- *Buniña qariganda u héli yekin tonuş bolsa kerek.* “Buna bakılırsa o beni epey yakından tanıyor olmalı.” 3/25

3.7.2.2.4. İstek Kipi

İstek kipi fiil tabanına -qay/-key/-ğay/-gey eklerinin eklenmesiyle yapılır. Zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Bunun dışında -ğu/-gü/-qu/-kü sıfat fiil ekinin iyelik eki almış şekillerine *kel-* “gelmek” fiilinin çekimlenmiş halinin getirilmesiyle de istek çekimi yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	qılğaymen	qılğaymiz
2. Şahıs	qılğaysen	qılğaysiler
3. Şahıs	qılğay	qılğay ~ qılışqaylar

- *Qeni, hekmitiñizni körsetkeysiz, lëkin soralgan vaqtidin ötüp ketse, sizniñmu beşiñiz ölümde.* “Hadi, hikmetinizi gösterin, fakat verilen süreyi aşarsanız, sizin de başınız gider.” 7/70
- *Tova hıdayim gunahyimizni keçürgeysen.* “Tövbe rabbim, günahımızı affet.” 5/188
- *Men Raziyeñiñ kandaq qilip hazirkidek dañdar qoşçi bolivalğanliqini biliveliş üçün uniñ deslepki iş başlaş vaqtidiki meclisiniñ ahiri kandaq bolğanliqini sürüştürgüm keldi.* “Raziyenin nasıl şimdiki gibi meşhur bir sabancı olduğunu öğrenmek için onun işe başlama hakkındaki toplantısının nasıl sonuçlandığını araştırmak istedim.” 4/94

3.7.3. Birleşik Kipler

Birleşik kipler bildirme ve tasarlama kiplerinin 3. şahıs teklik çekimi üzerine *i-* fiilinin hikâye, rivayet ve şart kiplerinin eklenmesiyle yapılır (Korkmaz 2010: 48).

YU'da şart çekiminde ise *i-* yardımcı fiilinin yerine *bol-* yardımcı fiili kullanılır (Öztürk 2010: 91).

3.7.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi

3.7.3.1.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Metnimizde duyulan geçmiş zamanın hikâyesi çekimi iki şekilde yapılır. Birinci şekil *-ğan/-ken/-ğan/-gen* eki üzerine görülen geçmiş zaman çekiminin getirilmesiyle, ikinci şekil ise *-p/-ip/-up/-üp* ekinin üzerine görülen geçmiş zaman çekiminin getirilmesiyle yapılır. Bu ikinci şekilde iki ünlü arasında kalan */p/* ünsüzü */v/* ünsüzüne dönüşür.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	barğan idim bêrivedim	barğan iduğ bêrividuğ
2. Şahıs	barğan idiñ bêrividiñ	barğan idiñlar bêrividiñlar
3. Şahıs	barğan idi bêrividi	barğan idi / idiler bêrividi/ bêrişividi

- *Sizgu bu yerge bir kaççe kêtim çıkkan idiñiz.* “Siz bu yere birkaç defa gelmişsiniz.” 1/24
- *Rizvangül beş atar miltik, qol pilimut ve giranat etişni miltiklarni çuvup, tüzeşni öz - özidin öginivalgandi.* “Rizvangül otomatik tüfeği, hafif makineli tüfekleri, el bombası atmayı, silahları söküp takmayı kendi kendine öğrenmişti.” 1/34
- *İkki yüz mêtirçe yürgen iduğ.* “İki yüz metre kadar yürümüşük” 2/129
- *“İttipak” jurniliniñ edebiyat kısmi toğrisida Seypidin ependi bilen meslihet kiliş üçün kelgenidim.* “İttifak” dergisinin edebiyat bölümü ile ilgili olarak Seyfettin Efendi ile istişare etmeye gelmişim.” 2/244

- *Can - ciger perzentimniñ şundağ boluşini oylıganmidim.* “Can ciğer evladımın böyle olmasını ister miydim ?”5/246
- *Boldi - boldi, tola seprayimni örletmisila, -dep Nisağan kuruk tohudek hürpiyişke başlıvèdi.* “Tamam, tamam, tepemi attırmayın.” diyerek Nisağan kuluçkaya yatan tavuk gibi kabarmaya başladı.” 6/69
- *On beş yıldın bəri padişah bilen hezil çakçak kilişkanmidiñ?* “On beş yıldan beri padişah ile şakalaşır mısın?” 7/47
- *Mundin burun padişahim şu dukanga barganmidi?* “Bundan önce padişahım bu dükkâna gelmiş miydi?” 7/64

3.7.3.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	körginim yok idi	körginimiz yok idi
2. Şahıs	körginiñ yok idi	körginiñlar yok idi
3. Şahıs	körgini yok idi	körgini yok idi / körüşkini yok idi

қан/-ken/-ğan/-gen ekinin üzerine iyelik ekleri ile *bar/yok* kelimelerinden birinin getirilmesiyle oluşturulan görülen geçmiş zaman çekiminin üzerine *i-* fiilinin görülen geçmiş zaman 3. teklik kişi çekimi *-di* getirilerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

3.7.3.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi

Geniş zamanın hikâyesi çekimi iki şekilde yapılır. Birinci şekil *-r/-ar/-er* geniş zaman ekinin üstüne görülen geçmiş zaman çekiminin getirilmesiyle, ikinci şekil fiilin üstüne birinci şeklin fonetik değişikliklere uğmamış hali olan *-tti/-atti/-etti* getirilerek yapılır.

	Teklük	Çokluk
1. Şahıs	ķilar idim ķilattim	ķilar iduķ ķilattuķ
2. Şahıs	ķilar idiñ ķilattiñ	ķilar idiñlar ķilattiñlar
3. Şahıs	ķilar idi ķilatti	ķilar / ķilişar idi ķilatti / ķilişatti

- *Tügmeniñ nosi üstide señgilişip turğan çokamızlar adettiki eķimini özgertip etrapğa mervayittek yaltıraķ tamçilirini **sêpip turatti.*** “Değirmendeki su borusunun üstünde biriken buz parçaları değirmenin normal akışını değiştirerek etrafa inci gibi parlak buz damlalarını saçıyordu.” 1/3
- *Ularınñ kızlar ikenligini yiraķtin qarap park etkili **bolmaytti.*** “Onların kız olduklarını uzaktan bakıp fark etmek mümkün değildi.” 1/10
- *U özige sepdeş boluvatķan, uyğur kızliri içide têtiklik, pikiriniñ ötkürlik bilen alahide ayrilip turatti, başka kızlarğa qaraganda özige yaraşķan temkin yeķimliķ kıyapette kişiler bilen erkin **sözlişetti.*** “O keskin fikirleriyle, çevikliğiyle silah arkadaşı olan Uygur kızları içinde fark ediliyordu, başka kızların aksine kendisine yakışan sevimli, cana yakın tavırla kişilerle özgürce konuşuyordu.” 1/28
- *Düşmenlerdin tartivelingan қorallarniñ sani ҳeli köpeygen bolsimu, pidayi bolup, sepke kirivatķanlirğa têhi қoral toluk **yêtişmes idi.*** “Düşmanlardan ganimet olarak ele geçirilen silahların sayısı epey çoğalmış olsa da gönüllü olarak savaşa katılanlara hala silah yetişmiyordu.” 1/75
- *Têhi şahaciniñ beğidin töpilikke çıķmağan ceñçiler sêpi arisida bizmu front hemşiriliri bilen bille **turattuķ.*** “Artık biz de Şahaci’nin bağından

tepeye çıkmayan askerlerin safında cephe hemşireleri ile duruyorduk.”

1/87

- *Lékin merd Rizvangül oqlarniñ özige keltürivatқан ölüm heverliri bilen hêsablaşmaytti.* “Fakat mert Rizvangül kurşunların kendisini ölüme çağırdığı umursamıyordu.” 1/123
- *Padişahniñ kara terge çömgen bedini bezgektek titrep, sîkîrar idi.* “Padişahın ter içinde kalan bedeni sıtmalı hastalar gibi titriyor, sızlıyordu.” 7/23

3.7.3.1.4. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Şimdiki zamanın hikâyesi çekimi iki şekilde yapılır. Birinci şekil -vati şimdiki zaman çekimiyle -di görülen geçmiş zaman ekinin birleşmesi sonucu kalıplaşmış -ivatatti/-uvatatti/-üvatatti ekinin fiile eklenmesiyle, ikinci şekil -maқта/-mekte ekiyle yapılan şimdiki zaman çekiminin üstüne -di görülen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	kêlîvatattim kelmekte idim	kêlîvatattuq kelmekte iduq
2. Şahıs	kêlîvatattiñ kelmekte idiñ	kêlîvatattiñlar kelmekte idiñlar
3. Şahıs	kêlîvatatti kelmekte idi	kêlîvatatti / kêlişivatati kelmekte idi / kêlişmekte idi

- *Kün sanap partizan şeklidin intizamlıq eskeriy kısımlarğa aylinivatқан ceñçilirimiz kêçe - kündüz tinmay meşq kılıp, herbiy kaide ve koral işlitiş yollirini üstün heves bilen ögenmekte idi.* “Gün geçtikçe gerillacılıktan düzenli askeri birliklere geçen savaşçılarımız gece gündüz durmadan

heyecanla harp kurallarını ve silah kullanmayı müthiş bir istekle öğrenmekteydiler.” 1/30

- *Men bu çağda yette vilayettin Ğulciğa kęcip ۆtken yaşlar ۆcün keñ sayda teşkil kilingan mektepte oğutkuçi bolup işlevatattim.* “O zamanlar ben yedi vilayetten Gulca’ya kaçıp gelen gençler için geniş vadide kurulmuş olan mektepte öğretmen olarak çalışıyordum.” 2/73
- *Ėriķ boyida olturup ikki kiķik bala layda nēminidur birnēmilerni yasap oynavatatti.* “Arık kenarında iki küçük çocuk oturmuş, çamurdan bir şeyler yapıp oynuyorlardı.” 3/67
- *Ularınñ aldida ēgizrek bir yigit uzun bir ĥadiĥa kiygüzüp yandurulĥan yaĥliķ kapaķni kōtürüp kelmekte idi.* “Onların önünde uzun boylu bir genç, uzun bir sırıĥa geçirilip yakılan yaĥ kabaĥını kaldırmış geliyordu.” 3/176

3.7.3.1.5. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Gelecek zamanın hikâyesi çekimi -maķçi/-mekçi gelecek zaman çekiminin üzerine -di görülen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle yapılır. İncelediğimiz metinde bir örneğine rastlanmıştır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	bolmaķçi idim	bolmaķçi iduķ
2. Şahıs	bolmaķçi idiñ	bolmaķçi idiñlar
3. Şahıs	bolmaķçi idi	bolmaķçi idi / boluřmaķçi idi

- *Ustam mēniñ mēhmanim bar idi, nan yaķturmaķçi idim.* “Ustam, benim misafirim var, ekmeķ pişirtecektim.” 2/145

3.7.3.1.6. İstek Çekiminin Hikâyesi

İstek çekiminin üstüne -di görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklük	Çokluk
1. Şahıs	ķilgay idim	ķilgay iduk
2. Şahıs	ķilgay idiñ	ķilgay idiñlar
3. Şahıs	ķilgay idi	ķilgay idi / ķilişķay idi

3.7.3.1.7. Şart Çekiminin Hikâyesi

Şart çekiminin üstüne -di görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklük	Çokluk
1. Şahıs	körsem idim	körsek idi
2. Şahıs	körseñ idi	körseñler idi
3. Şahıs	körse idi	körse idi / körüşsey idi

3.7.3.1.8. Gereklilik Çekiminin Hikâyesi

Gereklilik çekiminin üstüne -di görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklük	Çokluk
1. Şahıs	ķilsam kerek idi	ķilsaķ kerek idi
2. Şahıs	ķilsañ kerek idi	ķilsañlar kerek idi
3. Şahıs	ķilsa kerek idi	ķilsa kerek idi / ķilişsa kerek idi

Şahıs eki almamış fiil isimli şekillerde de tasarlanan hareketin gerekliliği, o harekete olan talep ifade edilir. Fakat bunlarda şahıs eki olmadığı için bütün şahıslara izafe edilebilecek umumî bir şahıs ifadesi vardır. (Öztürk 2010: 89) Metnimizde bu yapının bir örneğine rastlanmıştır.

- *Uniñ üçün ana balisini urup tillaveremestin, saş nersini naka kılışniñ hata ikenlikini, bu hatalıknıñ ziyini neme ikenlikini çüşendürüş kerek idi.*
“Bu yüzden annesi evladına vurmadan, laf söylemeden, sağlam şeyleri bozmanın yanlış olduğunu, bunun zararının ne olduğunu anlatmalıydı.”
6/110

3.7.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi

3.7.3.2.1. Duyulan Geçmiş Zamanın Rivayeti

Duyulan geçmiş zamanın rivayeti iki şekilde yapılır. Birinci şekil -ğan/-ken/-ğan/-gen ekiyle yapılan basit çekimin üzerine duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek, ikinci şekil -(i)pti ekiyle yapılan basit çekimin üzerine -ken eklenerek yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	yazğan ikenmen yèziptikenmen	yazğan ikenmiz yèziptikenmiz
2. Şahıs	yazğan ikensen yèziptikensen	yazğan ikensiler yèziptikensiler
3. Şahıs	yazğan iken yèziptiken	yazğan iken / yèzişken iken yèziptiken / yèzişiptiken

- *Demek, helpitim “dunyada tağ özgiriduki, adem balisiniñ micezi özgermeydu” dëgen hedisniñ kuyrukiğa mehkem èsilivalğaniken.* Demek

ki öğretmenimin “Dünyada dağ değişir, insanoğlunun huyu değişmez.” şeklindeki hadise takılıp kalmış.” 3/58

- *U ehtimalim uluğ ayem keçisi kişilerge azar bəriş yahşi emes, dep oyliğandur, özimu kırık reket namaz oğup tilek tileş üçün taharet elip ceynimaz üstige **barğan iken.*** “O herhalde mübarek şaban gecesi insanları azarlamak iyi değildir diye düşünmüştür, kendi de kırk rekat namaz kılıp dua etmek için abdest aldı ve namaza durdu. 3/104
- *Ular bizge oğşaş kembegellerniñ bəşini ayladurup, poməşçik, baylarga put - kolimizni çüşep bəriş üçünla “karamet” **körsetkeniken.*** “Onlar bizim gibi fakirlerin beynini yıkayarak elimizi kolumuzu bağlayıp toprak ağası zenginlere vermek için “keramet” gösterirlermiş.” 5/160
- *Şuniñ bilen ötmüşte balilirim aç - yalıñaçlıқта bəkimisiz kəlip ömür **sürelmeptiken.*** “Onun için geçmişte çocuklarım aç ve yarı çıplak kalmış, ömür sürememişler. 5/192

3.7.3.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti

İki şekilde yapılır. Birincisi -vati/-ivati/-üvati/-uvati ile kurulan şimdiki zaman çekimi üzerine duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek, ikincisi -maқта/mekte ile kurulan şimdiki zaman çekimi üzerine duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek yapılır (Öztürk 2010: 96). Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	bilivatidikenmen bilmekte ikenmen	bilivatidikenmiz bilmekte ikenmiz
2. Şahıs	bilivatidikensen bilmekte ikensen	bilivatidikensiler bilmekte ikensiler
3. Şahıs	bilivatidiken bilmekte iken	bilivatidiken / bilişivatidiken bilmekte iken / bilişmekte iken

3.7.3.2.3. Geniş Zamanın Rivayeti

Geniş zaman bildiren -r/-ar/-er ve -mas/-mes ile çekimlenmiş fiilin üstüne duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek yapılır (Öztürk 2010: 97). Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

1. Şahıs	ķilar ikenmiz	ķilmas ikenmiz
2. Şahıs	ķilar ikensiz	ķilmas ikensiler
3. Şahıs	ķilar iken	ķilmas iken / ķilişmas iken

3.7.3.2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti

Gelecek zamanı karşılayan -i/-u/-ü/-y eki ile çekimlenmiş fiilin üzerine duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	köridikenmen	köridikenmiz
2. Şahıs	köridikensen	köridikensiler
3. Şahıs	köridiken	köridiken / körüşidiken

- *Mesilen, ķandaķ ķilip men sevebkar **bolidikenmen**?* “Mesela, ne yapmışım da, ben sebep olmuşum?” 6/40
- *U, hazır birneççe oğul - kızlarğa ata bolup, ularniñ yahşi terbiyisi üçün alahide **köñül bölidiken**.* “O şimdi birkaç kız ve erkeğe babalık yapıp, onların iyi yetişmeleri için özen gösteriyormuş.” 3/62

3.7.3.2.4. Şart Çekiminin Rivayeti

Şart çekimini karşılayan -sa/-se eki ile çekimlenmiş fiilin üzerine duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	bilsem iken	bilsek iken
2. Şahıs	bilseñ iken	bilsenler iken
3. Şahıs	bilse iken	bilse iken / bilişse iken

3.7.3.2.5. İstek Çekiminin Rivayeti

İstek çekimini karşılayan -ğay/-key/-ğay/-gey eki ile çekimlenmiş fiilin üzerine duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	bolğay ikenmen	bolğay ikenmiz
2. Şahıs	bolğay ikensen	bolğay ikensiler
3. Şahıs	bolğay iken	bolğay iken / boluşğay iken

3.7.3.2.6. Gereklilik Çekiminin Rivayeti

Gereklilik ifade eden şekillere duyulan geçmiş zaman bildiren -ken eklenerek yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	ķılsam kerek iken	ķılsaķ kerek iken
2. Şahıs	ķılsañ kerek iken	ķılsañlar kerek iken
3. Şahıs	ķılsa kerek iken	ķılsa kerek iken / ķılışsa kerek iken

3.7.3.3. Şart Birleşik Çekimi

YU'da şart birleşik çekimi *i-* fiili yerine *bol-* yardımcı fiilinin basit şart çekimi ile yapılır.

3.7.3.3.1. Duyulan Geçmiş Zamanın şartı

Duyulan geçmiş zamanı karşılayan *-қан/-ken/-ған/-gen* ekiyle çekimlenmiş fiilin üzerine *bol-* yardımcı fiilin basit çekimi getirilmesiyle yapılır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	kelgen bolsam	kelgen bolsaķ
2. Şahıs	kelgen bolsañ	kelgen bolsañlar
3. Şahıs	kelgen bolsa	kelgen bolsa / kelişken bolsa

- *Eskiriy formida, erençe tikilgen cuva ularniñ gevdisige ançe layıķ kelmey, çakķanlıkini yoşurup turğan bolsimu, tasma belvağ bilen bēlini mehkem bağlap, piyminiñ ķoncini ķayrip ēlip, yūriş – turuşķa hēli ķoluşup ēlişķandi.* “Asker üniforması olarak erkekçe dikilmiş paltolar kızlara tam gelmemiş, çevikliğini azaltmış olsa da, bellerine kemer bağlayıp çizmelerinin koncunu kıvrarak hareket etmeye alışmış görünüyorlardı.”

- *U teklipke beziliri **uniğan bolsimu**, bezi hemşiriler unımay kaldı.* “Bu teklife kimileri sıcak bakarken bazı hemşireler ise bu teklifi kabul etmedi.” 1/92
- ***Oğuğan bolsiñiz** u kitab, kitabta nèmeler dèyilmeydu?* “Okuduysanız bir kitabı okumuşsunuz, kitapta neler denilmiyor?” 4/75

3.7.3.3.2. Geniş Zamanın Şartı

Geniş zamanı karşılayan -r/-ar/-er ve -mas/-mes ekiyle çekimlenmiş fiilin üzerine *bol-* yardımcı fiilin basit çekimi getirilmesiyle yapılır. Metnimizde bir örneğine rastlanmıştır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	ķılar bolsam	ķılmas bolsaķ
2. Şahıs	ķılar bolsañ	ķılmas bolsañlar
3. Şahıs	ķılar bolsa	ķılmas bolsa / ķilişmas bolsa

- *Musibet dastanidin meger **depter açar bolsam**, -dep bèrilivatķan muķam ğezelliri ve satar öziniñ hal tili bilen ħelķniñ çuñķur ķayğu - hesretliri toğrisidiki serğüzeştirini, derd ve arzu - armanlırini ipade ķilatti.* “3/139 “Musibet dastanından eğer defter açacak olsam.” diye söylenen makam gazelleri ve sitarın telinden dökülen nağmeler halkın derin kaygı ve hasretlerini, başından geçenleri, dertlerini, arzularını ve gayelerini ifade ediyordu.” 3/139

3.7.3.3.3. Gelecek Zamanın Şartı

İki şekilde yapılır. Birincisi gelecek zamanı karşılayan -maķçı/-mekçi ekiyle çekimlenmiş fiilin üzerine *bol-* yardımcı fiilin basit çekimi getirilmesiyle, ikincisi gelecek zamanı karşılayana -idığan / -ydığan ile çekimlenmiş fiilin üzerine *bol-*

yardımcı fiilin basit çekimi getirilmesiyle yapılır. Metnimizde bu yapının örneğine rastlanmamıştır.

	Teklük	Çokluk
1. Şahıs	almağçı bolsam	almağçı bolsak
2. Şahıs	almağçı bolsañ	almağçı bolsañlar
3. Şahıs	almağçı bolsa	almağçı bolsa / elişmekçi bolsa

3.7.4. Fiilimsiler

Fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen; ancak, şahıs ekleri alarak çekime girmediği için yargı bildirmeyen bitmemiş fiillere denir. (Korkmaz 2010: 59) Fiilimsiler, isim fiiller, sıfat fiiller ve zarf fiiller olmak üzere üç başlık altında incelenebilir.

3.7.4.1. İsim Fiil

Fiilin kök ve gövdelerine getirilen belirli eklerle isim gibi kullanılan fiillere isim fiil denir (Korkmaz 2010: 9).

-ş/-iş/-uş/-üş: Fiil tabanına -ş/-iş/-uş/-üş getirilerek yapılır. Bu ekle yapılan isim fiillerin hal ekleriyle de kullanışı yaygındır.

- *Eskiriy formida, erençe tikilgen cuva ularniñ gevdisiğe ançe layık kelmey, çaqqanlığını yoşurup turğan bolsimu, tasma belvağ bilen bêlini mehkem bağlap, piyminiñ koncini kayrip êlip, yürüş – turuşka hêli koluşup elişkandı.* “Asker üniforması olarak erkekçe dikilmiş paltolar kızlara tam gelmemiş, çevikliğini azaltmış olsa da, bellerine kemer bağlayıp çizmelerinin koncunu kıvrarak hareket etmeye alışmış görünüyorlardı.”
1/13
- *Ulargâ azadlık üçün küreş kilişniñ lazımlığını öğetti.* “Onlara kurtuluş için mücadele etmenin önemini öğretti.” 2/159

- *Biz aşhaniniñ aldiğa kélip söhbetlişistün burun Tohtiniñ henzu şopurğa özlükidin yardım bergini hemmimizge melum. “Bizim yemekhanenin önüne gelip sohbet etmemizden önce Tohti’nin Çinli şoföre kendiliğinden yardım ettiği hepimizce malum.”* 3/64

-mağ/-mek: Fiil tabanına -mağ/-mek getirilerek yapılır. -ş/-iş/uş/üş eki ile yapılan isim fiiller kadar yaygın değildir.

- *Paşşap bēgi oturuşniñ omumiy tertivini, köl bēgi bolsa yēmek - içmek işlirini başkuratti. “Bekçi başı oturuşun genel düzenini, aşçı ise yeme içme işlerini idare ediyordu.”* 3/129

3.7.4.2. Sıfat Fiil

Nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekillerine sıfat fiil denir. Bu vasıfları dolayısıyla da isim cinsinden kelimeler grubuna girerler. (Ergin 2004: 333).

+kañ/+ken/+ğan/+gen: En sık kullanılan sıfat fiil ekidir. Hal ekleriyle de kullanılır.

- *Tügmenniñ nosi üstide señgilişip turğan çokamuzlar adettiki eķimini özgertip etrapğa mervayittek yaltıraķ tamçilirini sepip turatti. “Değirmendeki su borusunun üstünde biriken buz parçaları değirmenin normal akışını değiştirerek etrafa inci gibi parlak buz damlalarını saçıyordu.”* 1/3
- *Qazançidin bizniñ mehellige kelgen yigitler bolsa hemme tamaşisini teyyarlap kēçe seyliside bizdin ötüp kēiptu. “Kazancıdan bizim mahalleye gelen yiğitler ise bütün eğlencelerini hazırlayıp gece şenliğinde bizleri geçmişlerdi.”* 3/168
- *Mana bu ehvalni körgendin kēyin Tohti kilivatkañ pariñini üzüp koydi - de, balilarni acritip koyuş üçün ketti. “Bu durumu gören Tohti sohbeti yarıda bıraktı ve onları ayırmak için yanlarına gitti.”* 3/71
- *İkki meñzi kızirip ketken pombulak kızçaķ zaldiki şadliķ sadasığa çömüp porek atkañ kızilgüldek telpünüp turatti. “Yanakları kızaran tombul*

kızcağız salondaki sevinçli alkışlar arasında gonca açan kızılgül gibi bakıyordu.” 5/63

+ar/+er, +mas/+mes: Geniş zaman sıfat fiillerini teşkil ederler. Bu sıfat fiil ekleri +lık/+lik ekleri ile birleşerek kalıcı isimler de meydana getirirler.

- *Rizvangül beş **atar** miltik, kol pilimut ve giranat etişni miltiklarni çuvup, tüzeşni öz - özidin öginivalgandi.* “Rizvangül otomatik tüfeği, hafif makineli tüfekleri, el bombası atmayı, silahları söküp takmayı kendi kendine öğrenmişti.” 1/34
- *Muşu **köz yetmes** küzgi buğdaylık yerlerni Raziye heydigen, bu kizniñ kolliri kızılgül.* “Şu uçsuz bucaksız buğday tarlalarını Raziye sürdürdü, bu kızın elleri Kızılgül.” 4/131
- *Bu nerse uniñ pacielik kurban bolğan heviri añlanğandin keyin heyran **kalarlık** dericide ipadilendi.* “Bu olay onun feci şekilde kurban olduğu haberinin duyulmasından sonra gayet derin ifade edildi.” 2/225

+(y)diğan, +(a)diğan: Gelecek zaman çekiminde de kullanılan bu ek YU’da genellikle sıfat fiil olarak kullanılır.

- *U, Rizvangülniñ telipini hel **kilalmaydiğanlığını** eytip kızlarni şitap başlikiğa evetti.* “Delikanlı, Rizvangül’ün talebini kabul edemeyeceğini söyleyip, kızları karargah komutanına yönlendirdi.” 1/57
- *Biz özidin daim **ensirep yuridiğan** bu kişiniñ sözi bilen artuq kimirlaştin ehtiyat kilişka başliduk.* “Biz kendisinden bile endişelenen bu kişinin sözüyle daha fazla kımıldamaya dikkat ettik.” 2/61

+ğu/+ku: İstek kipinde de kullanılan bu ek *dek* edatı birleşerek “-acak kadar” anlamı verir.

- *Demekte bizniñ teriydiğan yerimiz buyakta tursun, doppimizni **koyğudek** yerimizmu yok idi.* “Demek istediğim, bizim ekecek toprağımız şu tarafta dursun, doppamızı koyacak yerimiz yoktu.” 5/200
- *Çoñ bezme Ğerip - Senem ahañliri bilen ayaklišip, kulakniñ perdilirini **yirtkudek** küçlük avazda tovlanğan koça nahşiliri başlinip ketti.* “Büyük

nağme Garip - Senem nağmeleri ile sona ererken, kulakların zarını yırtarcasına yüksek seste söylenen sokak şarkıları söylenmeye başladı.”
3/145

3.7.4.3. Zarf Fiil

Fiillerin hareket hali ifade eden şekline zarf fiil denir. Zarf fiiller, bağlandığı fiilin hal ve durumunu belirtirler (Ergin 2004: 338).

+p/+ip/+up/+üp: YU’da en sık kullanılan zarf fiil eklerindedir. Asıl fiildeki hareketten hemen önce veya aynı zamanda yapılmış hareketi bildirir.

- *Padişah **yêşinip** kursida olturğandin këyin satıraş edeb bilen **kêlip** uniñ çêçini aldı.* “Padişah üstünü çıkarıp kürsüye oturduktan sonra berber saygılı bir şekilde gelerek, saçını kesti.” 7/3
- *Bu kıanatta bolsa, düşmenler tereptin **köydürüp** veyrane kıilingan imaretlerniñ tamliri ve anda-sanda oqtin panah kılip tizilğan késeker bizniñ pozitsiyimizniñ çeki idi.* “Bu tarafta ise, düşmanlar tarafından yakılıp tahrip edilen binaların damları ve ara sıra kurşundan korunmak için dizilen tuğlalar bizim mevzimizin sınırı idi.” 1/18

-ğili/-kili: Bu zarf fiil, asıl fiilin meydana geliş sebebini gösterir.

- *Ularınñ kızlar ikenligini yiraqtin **karap park etkili** bolmaytti.* “Onların kız olduklarını uzaktan fark etmek mümkün değildi.” 1/10
- *Uruş **başlangili** ikki ayğa yêkin bolup kıaldi.* “Savaş başlayalı neredeyse iki ay oluyordu.” 1/29

-a: Tekrar gruplarında olumsuz karşıışı olan -may zarf fiili ile birlikte asıl zarf fiilin zamanını bildirir.

- *Men miltikni kıariğa **ala - almastinla** étivettim.* “Ben tüfekte nişan alır almaz ateşledim.” 2/126

-may, -mey: “TT’deki “-madan” zarf fiilinin verdiği anlamı verir.

- *Kün sanap partizan şeklidin intizamlık eskeriy kıisimlarğa aylinivatқан ceñçilirimiz kéçe - kündüz **tınmay** meşkı kılip, herbiy kıaide ve kıoral işlitiş*

yollirini üstün heves bilen ögenmekte idi. “Gün geçtikçe gerillacılıktan düzenli askeri birliklere geçen savaşçılarımız gece gündüz durmadan heyecanla harp kurallarını ve silah kullanmayı müthiş bir istekle öğrenmekteydiler.” 1/30

- *Birnerse **dëyelmey** hëli turup kaldim. “Bir süre hiçbir şey söyleyemeden öylece kalakaldım. 2/251*

-ğaçqa: Asıl fiildeki hareketin sebebini bildirir.

- *Mëniñ şu küнки meşrep oynaşka bolğan kızıkışım dadamniñ cazaliridin üstün **bolğaçqa**, arzuyum üstide kattıq turuvaldim. “Bugün benim sıra gecesine katılmaya olan isteğim babamın cezalarından ağır bastığı için, isteğim üzerinde ısrar ettim.” 3/102*

-ğiče/-küçe: Asıl fiildeki hareketin zamanını bildirir.

- *Men maşininiñ kötergen çëni **bësilğiče** keñ upukça qarap kaldim. “Ben arabanın kaldırdığı toz dağılana kadar ufuğa doğru bakakaldım.” 3/248*
- *Soka tutuşni **ügengiče** hëli capa tartti. “Sabanı tutmayı öğrenene kadar çok cefa çekti.” 4/101*
- *Keçküz künliriniñ biride dadisi étizdin **ķaytkiče** çay ķaynitip ķoyuş üçün oçaķķa ot yaktim. “Güzün son zamanlarının birinde babası tarladan dönünceye kadar çay demlemek için ocağı yaktım.” 5/234*
- *Nahşa tügeş bilen terbiyiçi anılar bilen menmu ķoşulup alıķanlirim **ķizirip ķetküçe** çavak urdum. “Şarkı biter bitmez eğitimci anneler ile birlikte ben de avuçlarım kızarıncaya kadar alkışladım.” 5/62*

-mastin/-mestin: Yaygın bir kullanışı olan bu zarf fiil eki zaman bildirir.

- *Nëmişķa uniñ étini Tursunay dep ķoyduñlar? -dëdi Behtihan, u u soalni ķoyup uluķ - kiçik bir tindi - de mendin cavab **ķütmeştinla** sözini davam ķildi, -men yette bala ķördüm. “Ne diye onun adını Dursunay koyduk?” diye sordu Bahtihan. O soruyu sorar sormaz benden cevap beklemeden sözüne devam etti: “Ben yedi çocuk gördüm.” 5/172*

- *Hazir bizniñ gimlir undağ avare bolup yürüşni **halimastin**, yukiriki addiy usul bilenle beñgi, oğri, kımarvaz depla tutup kêtidiğan bolup kaldı. “Şimdi bizim Himmler fazla zahmete girmeden bahsedilen basit yöntemlerle insanları madde bağımlısı, hırsız, kumarbaz tutukluyor.”* 2/51

-gençe: TT’deki “-dığınca” zarf fiilinin verdiği anlamı verir.

- *Bu peyliñdin yan, halisañ şuni kılay, saña hezinemniñ işikini eçip koyay, dünya depnemni **tiligençe** al. “Bu hareketinden vazgeç, istersen şunu yaparım, sana hazinemin kapısını açarım, dünya definemden dilediğince al.”* 7/10

-ğanda: Asıl fiildeki hareketin zamanını bildirir.

- *Biz tügmenniñ cenubidiki döñge **kelgende** Leñşeñ buthanisi etrapğa ornaşkan gomindañniñ poteyliri aşkara körüñdi. “Biz değirmenin güney tarafındaki tepeye geldiğimizde, Leñşeñ tapınağının etrafında bulunan Milliyetçi Çin Partisinin mevzileri açıkça görünüyordu..”* 1/4
- *Bahar tozdek kanat - kuyruqini yeyip, rasa hösinge **toşkanda**, tebiet acayip cezibilik bolup kêtidu. “Baharın tavus gibi kanadını kuyruğunu yayarak en güzel olduğu zaman, tabiat acayip cazibeli bir hal alır.”* 4/1
- *Şuniñ üçün satıraş küptin neri **ketkende** öziniñ şah bilen oynaşkanlığını bilmesliki eceb emes, bu hékmet baisidin **kariğanda** satıraşniñ gunahidin kêçip, kişilerni edeb, ehlaq ve insabtin çiqiridiğan mana şu altunni dölet gezinisige élip puqralar üçün serp kıliş lazım. “Bu yüzden berberin küpten biraz öteye gidince, kendisinin padişah ile oynadığını bilmemesi şaşkırtıcı değil. Bu hikmetin sebebine bakınca berberin cezasını bağışlayarak, kişileri edep, ahlak ve insaftan çıkaran işte şu altını devlet hazinesine alarak fukaralar için kullanmak lazım.”* 7/82

-ğansèri: TT’deki “-dıkça” zarf fiilinin anlamını verir.

- *Helk yeñidin – yeñi utuqlarğa – şereplerge **erişkensèri** ve ular yaratқан күreş mevilirini **tètiğansèri**, aşu ecdadlarni tēhimu süyümlük hēs kılidu.*

“Halk yeni yeni başarılarına eriştikçe, onların elde ettiği mücadelenin meyvelerini tattıkça, bu ecdatlarını daha da sevecektir.” 2/14

- “*Eciba, bu üjme yağıcığa kızılgül ulap koyğanmu neme?..*” –*dep oylidim, yêkinlaşkansêri yaq u gül emes, bêşiğa kızıl yağlık sêlivalğan bir ayal ikenlikini kördüm.* “Acaba bu dut ağacına kızılgül bağlanmış mı ne?” diye düşündüm, yakınlaştıkça onun çiçek olmadığını başına kızıl bir eşarp bağlamış bir kadın olduğunu gördüm.” 4/14
- *Raziyeniñ közlidiridiki ciddiylik uniñ bargansêri keni kızivatkanlığını körsitip turatti.* “Raziyenin gözlerindeki ciddilik gittikçe onun kanının kaynamakta olduğunu gösteriyordu. Bu yüzden onun da sözleri keskinleşti.” 4/58
- *U ötken künliriniñ ne katarlık eğir ikenlikini esligensêri hazırkı azade, hatircem ötüvatkan yeñi hayatniñ kedir – kimmetige şunçe yetidiğanlığını söz arilirida éytip turatti.* “O geçmiş günlerinin ne kadar ağır olduğunu hatırladıkça şimdiki ferah ve rahat geçen yeni hayatının kadrini, kıymetini daha da iyi anladığını söz aralarında söyleyip duruyordu.” 5/231

3.7.5. Tasvir Fiilleri

Zarf fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasından oluşan birleşik fiillere denir (Korkmaz 2010: 208).

3.7.5.1. Yeterlilik

Metnimizde yeterlilik ifadesi asıl fiile *al-* yardımcı fiilinin eklenmesiyle yapılır. Ünlü ile biten fiillere *-le/-la-*, *-yala/-yale-* şeklinde, ünsüz ile biten fiillere – *ala/-ele-* şeklinde getirilir. Olumsuzluk eki *-ma* eklendiğinde ek *-al/-el-* şekline döner.

- *Biraq, uni körüşke köz kerek, hemmila köz birdek körelmeydu.* “Ama onu görmeye göz gerek, her göz de aynı şeyi göremez.” 2/201
- *Biz ötken vakıtlarda ölkizimde Ehmecan Kasimidek puhta bilimlik, her tereplime yetişken, ictimaitlaşkan bir ademniñ rehber bolup kötürülginini*

hatiriliyelmeyimiz. “Biz eskiden ölkemizde Ahmetcan Kasımî gibi titiz, bilim sahibi, çok yönlü yetişmiş, toplum içine karışan bir kimsenin lider olup yükseldiğini hatırlamıyoruz.” 2/236

3.7.5.2. Tezlik

YU’da tezlik ifadesi *ber-* yardımcı fiilinin *-a/-e* zarf fiil ekiyle kaynaşması sonucu ortaya çıkan *-iver/-ver-* ifadesiyle karşılaşılır. (Ay 2007: 274)

- *Bu togruluk heçkimge hal éytmastin beşidiki yağliki bilen putini mehkem tēñivélip yene hoş heydevèriptu.* “Bunu kimseye anlatmadan başındaki mendili bacağına sıkıca bağlayıp çift sürüveriyordu.” 4/111
- *Ularñiñ eşip kalğan kona, yırtık kıyımırını keyivélip koçılarnıñ topisini pukurutup, yamğurdin keyin bolsa yigilip kalğan tohtam sularni kēçip oynap yürüvèrettim.* “Onların eskiyen yırtık giysilerini giyer, caddelerin tozunu toprağını kaldırır, yağmurdan sonra biriken suların içinde oynardım.” 3/109

3.7.5.3. Süreklilik

YU’da süreklilik ifadesi *-yat* yardımcı fiilinin *-a/-e* zarf fiil ekiyle kaynaşması sonucu ortaya çıkan *-vat/-ivat/-üvat/-uvat* eki ile yapılır. (Ay 2007: 275) Bu şeklin dışında *tur-*, *yür-*, *yat-*, *ko-*, *oltur-* yardımcı fiilleri de *-p* zarf fiil eki almış fiillere eklenerek süreklilik ifade ederler.

- *Bizniñ içimizdiki bezi yaşlar gülhan yēnida kir yuyuvatқан, yupurmak ğaziñi bilen yastuқ yasavatқан, otun sunduruvatқанidi.* “Bizim içimizdeki bazı gençler kirli çamaşırlarını yıkıyor, bazıları kuru yapraklardan yastık yapıyor, bazıları da odun kırıyordu.” 2/58
- *U üsteñ kiridiki uşşak taşlarni oçumiğa élip suğa étip oynavétidu.* “O derenin içindeki taşları avucuna biriktirmiş, suya atıp oynuyordu.” 2/67
- *Tügmeniñ nosi üstide señgilişip turğan çokamuzlar adettiki êkimini özgerтип etrapğa mervayittek yaltirak tamçilirini sēpip turatti.* “Değirmendeki su borusunun üstünde biriken buz parçaları değirmenin

normal akışını değiştirerek etrafa inci gibi parlak buz damlalarını saçıyordu.” 1/3

- *Bularniñ bu kiliqidin aile terbiyisiniñ yahşi emesliki sèzilip turatti.* “Bunların bu tavrından iyi bir aile terbiyesi almadıkları anlaşılıyordu.” 3/70
- *Mana bugünki ceñ künidimu Herembağ ve Leñşeñ etrapida san-sanaksız halk çuқан sèlip yüretti.* “İşte bugünkü savaş gününde Herembağ ve Leñşeñ çevresinde sayısız halk haykırdı.” 1/82
- *Sen neme üçün koliñğa kelem èlip kegezni boyap yürisen?* “Sen ne için eline kalemi alıp, kâğıdı karalıyorsun?” 2/17
- *Rizvangül közini mehkem yumup, çişlirini kiriştürüp yatatti.* “Rizvangül gözlerini sıkıca yummuş, dişlerini sıkmış bir halde yatıyordu.” 1/132
- *Ularınñ bezisi şekil üçün emgek kılıp koyatti.* “Onların bazısı gösteriş olsun diye çalışıyordu.” 2/306
- Şuñlaşkimu arilap, arilap, öz – özümün silkinip, közlimni yoğan ècip öy içige, yigitlerge qarap koyattım... “Bu yüzden ara ara kendi kendime silkinip, gözlerimi büyük açıp evin içindeki yiğitlere bakıyordum... 3/142
- Tügmeniñ üstini boyida ikki kişi kolyağlık yuyuşup olturatti. “Değirmenin kanalının kenarında iki kişi oturmuş, mendil yıkıyorlardı.” 1/9

3.8. ZARFLAR

Zarflar fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön, vasıta, miktar, şart gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelimelerdir (Korkmaz 2010: 250).

3.8.1. Yer Zarfları

Yer zarfları fiilin gösterdiği oluş veya kılışın mekan içinde, yerini ve yönünü belirtir (Korkmaz 2010: 243). Metnimizde tespit ettiğimiz yer zarfları şunlardır: *yukiri* “yukarı”, *töven* “aşağı”, *içkiri* “içeri”, *taşkiri* “fazla”, *bèri* “beri”, *nèri* “öte”, *yèkin* “yakın”, *ilgiri* “ileri”

- *Yukiri* orundiki başlıklarınıñ helk bilen emgekke qatnaşkanlarını men héli körgen. “Üst düzey yöneticilerin halkla beraber çalıştıklarını çok kez gördüm.” 2/305
- *Emdi tövenge* qarap yügürüş kerek, -dédi yënimda këlivatkan yoldışim. “Şimdi aşağıya doğru koşmalıyız.” dedi yanımda gelen yoldaşım.” 1/5
- *İkki yüz mëtirçe yürgen iduk, sayniñ içkirisidin* koniriğan yırtık kiyimlik bir kazak kempir özidin çoñ bolğan kaqşal otunni bağlap öşnisige artip, mükçeygen halda nahayiti asta yürüp këlivatatti. “İki yüz metre kadar yürümüşük, vadinin içerisinde eskimiş yırtık giyimli yaşlı bir kazak kadın kendisinden büyük odunları bağlayıp sırtına yüklemiş, eğilmiş bir halde yavaş yavaş yürüyerek geliyordu.” 2/129
- Ependim İçki Cuñgodiki zavot işçiliri bilen uçrişip, ularniñ hayati bilen tonuşti, kapitalistler hem çet al cahangirlikiniñ cuñgo işçilerini heddidin **taşkiri** ezgenlikini öz közi bilen körüp gezeplendi ve ularniñ ehvalidin birmunçe hatiriler yëzivaldi. “Efendim İç Çin’deki fabrika işçileriyle tanışıp onların hayatlarını öğrendi, kapitalistlerin de, bunun yanında yabancı emperyalistlerin Çinli işçileri haddinden fazla ezdiğini gözleriyle gördü ve öfkeleni, onların yaşamlarından bazı hatıralar kaleme aldı.” 2/198
- *Mana bu bizniñ kisimniñ şepket hemşirisi Rizvangül bolidu. Kırık kündin bëri* biz bilen birqañce ceñlerde boldi. “İşte bu bizim birliğimizin şefkat hemşiresi Rizvangül. Kırık gündür bizimle beraber savaşlara katıldı.” 1/20
- *Komandir düşmenniñ pilimut oқи üç tereptin kayça ötüşüp turadiğan heterlik caydin on kademçe nërida* turğan eski tamğa yetivelişka yügürgende oқ tegkendi. “Komutan düşmanın makineli tüfeğinin mermisinin üç taraftan yağmur gibi yağdığı tehlikeli yerden on adım kadar ötede duran eski duvara doğru koşarken kurşun yemişti.” 1/120
- *U maña nahayiti yëkin* olтурғанidi. “O bana oldukça yakın oturuyordu.” 2/92
- *Ceñçiler düşmenniñ dehşetlik qarşiliğini sundurup ilgiri* këtıp baratti. “Askerler düşmanın şiddetli direnişini kırıp ilerliyorlardı.” 1/126

3.8.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları fiilin cümlede karşıladığı oluş ve kılışı zaman bakımından belirgin duruma getirir ve sınırlandırır (Korkmaz 2010: 249). Metnimizde kullanılan bazı zaman zarfları şunlardır: *bügün* “bugün”, *ete* “ertesi gün, yarın”, *deslep* “ilk önce”, *avval* “evvel, önce”, *burun* “önce, çok önce”, *kéyin* “sonra”, *seher* “seher, sabah”, *kéçe-kündüz* “gece gündüz”, *keçkurun* “akşamüstü”, *kéçe* “gece”, *haman* “hemen”, *emdi* “şimdi”, *hazir* “şimdi”, *ahir* “sonra”, *meñgü* “ebediyen, sonsuza kadar”, *daim* “daima”, *herkaçan* “her zaman”

- *Mana **bügünki** ceñ künidimu Herembağ ve Leñşeñ etrapida san-sanaksiz halk çıkan sêlip yüretti.* “İşte bugünkü savaş gününde Herembag ve Leñşeñ çevresinde sayısız halk haykırdı.” 1/82
- *U, şu künniñ **etisidin** başlap avval bir çişlik soķini, kéyinrek ikki çişlik soķini heydeşke çüşti.* “O, ertesi günden başlayarak önce bir dişli sabanı, sonra da iki dişli sabanı sürmeye başladı.” 4/100
- ***Deslepki** koş heydevatķan vaķitlirida uniñ yêniğa birneççe kün bêrip yürdüim.* “İlk çift sürmeye başladığı zamanlarda birkaç gün onun yanına gittim.” 4/103
- *Bu toğruluk eñ **avval** Roziahun ustam hêli küç çıkardı.* “Bu konuda Roziahun ustam epey güç sarf etti.” 6/123
- ***Burunķi** nan têpip bêrivatķan êri Sayim aka emdi men hotunni bakķuçi ve panahi dep yoğançilik ķilip Behtihanni urup, tillimaydu.* “Önceden eve ekmek getiren eşi Sayim Aka şimdi eşine “Ben sana bakıyorum ve seni koruyorum.” diyerek büyöklenip Bahtihan’ı dövüyor, küfür etmiyor.” 5/276
- ***Kéyin** uniñ otunini yüdüp, avuliğa yêķin cayğa apirip berdi.* “Daha sonra onun odununu taşıyıp köyüne yakın bir yere kadar götürüverdi.” 2/133
- *Bolupmu muşu pesilde **seher** turup, bağ yaki ormanga kirseñ pütün vucuduñ bilen yêķimlik bir tuyğu deñiziğa çömüsen.* “Bilhassa işte bu vakitte sabah kalkıp da bağlara ya da ormana girdiğin zaman bütün vücudun ile sevimli bir duygu denizine girersin.” 4/2

- *Kün sanap partizan şeklidin intizamliq eskeriy kısımlarğa aylinivatқан ceñçilirimiz kèçe - kündüz tinmay meşq kılıp, herbiy kaide ve koral işlitiş yollirini üstün heves bilen ögenmekte idi. “Gün geçtikçe gerillacılıktan düzenli askeri birliklere geçen savaşçılarımız gece gündüz durmadan heyecanla harp kurallarını ve silah kullanmayı müthiş bir istekle öğrenmekteydiler.”* 1/30
- *Ete yer heydeşni başlaymız dëgen küni keçkurun meclis açtuq. “Yarın toprak sürmeye başlıyoruz dediğimiz günün akşamı toplantı yaptık.”* 4/46
- *Men uniña şunçe mëhriban, yüzlep kèçe soğuk böşükni kucaqlap, mügidep oturup emittim. “Ben ona böyle sevecen, yüzlerce gece soğuk beşiğini kucaklayıp, uyutup, emzirdim.”* 6/11
- *Düşmenniñ bilindazliriğa yëkin bërip kalğan ikki-üç ceñçiğe oq tegdi, - dëgen hevernı añlığan haman, Rizvangül alğa qarap uçkandek yügürdü. “Düşman mevzilerine yaklaşan iki üç askere kurşun isabet ettiği haberini alan Rizvangül hemen öndeki mevzilere doğru uçarcasına ilerledi.”* 1/108
- *Emdi u, lëssorniñ sunğan parçisini boşitip çikiriş için maşininiñ astida yalguz heriket kılatti. “O şimdi yayın kırılan parçasını gevşetip çıkarmak için arabanın altında tek başına hareket ediyordu.”* 3/8
- *Çünkü, fëodallıq aile başlıklık tüzümi ağdurulup ketken bu öydimu hazir teñ, dostane, inaq, hatircem yëni hayat kurulğanidi. “Çünkü feodallık, aile reisliği düzeni değiştirilmiş, bu evde de artık eşit, dost, rahat yeni hayat kurulmuştu.”* 5/277
- *Ahır mehelle camaetliriniñ ariğa kirişi bilen uruş - talaşlar teslikte ayaklaştı. “Sonunda mahalle büyüklerinin araya girmesiyle kavga ancak bitti.”* 3/216
- *Bizniñ helkimiz erkinlik beht - saadetni kolğa keltürüş yolida kurban bolğan öz rehberlirini meñgü esidin çıkarmaydu. “Halkımız özgürlük, mutluluk ve saadetini elde etmek yolunda şehit olan öz liderlerini ebediyen hafızalarından çıkarmayacaktır.”* 2/13

- *U şoş ve aldırañgülikidin bezi vaqıtta oylimayla şundağ hata işlarni kılıp koyup, anisidin daim til işitip yüretti.* “O haylazlığı ve aceleciliğinden bunun gibi yanlış işleri yapıp, annesinden sürekli laf işitir dururdu.” 6/105
- *Eger, herkaçan maña boysunidigan padişah bolsañ keçimen.* “Eğer, her zaman bana itaat eden bir padişah olursan affederim.” 7/20

3.8.3. Tarz Zarfları

Tarz zarfları fiilin meydana geliş biçimini, sıfat ve zarfların niteliklerini belirtir (Korkmaz 2010: 159). Bazı isimlerin +çe ve +lap eklerini almış şekilleri de tarz zarfı olarak kullanılır. Metnimizde kullanılan tarz zarfları şunlardır: *yaşsi* “iyi”, *undağ* “öyle”, *mundağ* “şöyle, böyle”, *huşal* “memnun”, *çoğum* “kesin, muhakkak”, *kesten* “zorla”, *aran* “zorla”, *çapsan* “çabuk”, *téz* “tez”, *asta* “yavaş”, *tuyuksiz* “aniden”, *bikar* “boşuna”

- *U ceñlerde eñ hevplik yerlerge nahayiti kızgın ve kehrimanlarçe yügürüp baratti.* “O, savaşlarda en tehlikeli yerlere son derece coşkun ve kahramanca koşuyordu.” 1/100
- *Bu onlap yillap yağka toyunğan kapak meşi’el etrapni yorutup, loğuldap yénip turatti.* “Onlarca yıl yağa doymuş bu kabak meşale alev alev yanıyor, etrafı aydınlatıyordu.” 3/177
- *Men seni yaşsi tonuymen, - dedi külümsirep.* “Ben seni iyi tanıyorum.” dedi gülümseyerek.” 3/22
- *Undağ emes.* “Öyle değil.” 2/213
- *Miñ tokkuz yüz kırık alte - yili içki ölkilerge Eħmetcan Ķasimi bilen birge barğanlarniñ biri maña mundağ dēgenidi.* Bin dokuz yüz kırık altı yılı Ahmetcan Kasımî ile birlikte iç ülkelere gidenlerden birisi bana aynen şöyle demişti. 2/173
- *Huddi menmu şundağ kıldim.* “Ben de aynen öyle yaptım.” 5/2
- *Uniñga dat - ehval éytip kelgen kişi kanaetlinip rahatlinip huşal kaytatti.* “Ona derdini durumunu anlatmaya gelen kişi rahatlamış bir şekilde geri dönerdi.” 2/231

- *U gomindañ eksiyetçiliriniñ **çokum** meğlup boluşini aldın köreligen, şuniñ üçün u daim işençlik halda “ ölkimizde helkçilik siyaset cezmen emelge aşidu” dep sözleytti. “O Milliyetçi Çin Partisi güçlerinin kesin mağlubiyete uğrayacaklarını önceden sezmiş, bu yüzden de daima samimi duygularıyla “ülkümüzde halkçılık siyaseti muhakkak gerçekleşecektir.” demişti.” 2/45*
- *Tova! Mana қарисила мен **кестен** şundaқ қıldимму? “Tövbe! İşte bakın, kasten mi böyle yaptım?” 5/245*
- *Helkçe işenmeydiğan, uniñdin kęcip yüridiğan Şeñ Şisey toluk қurallangan yüzliген eskerniñ yardimi bilen **aran** еriқniñ yеniға kеleliген bolsa, Eҳmetcan Қасими ҳалиған yеrige helk bilen yaki özi yalguz baralaytti. “Halkına inanmayan, ondan kaçan Şen Şisey tam anlamıyla silahlandırılmış yüzlerce askerin yardımıyla kanalın yanına gelebiliyor, Ahmetcan Kasımı ister halkla birlikte isterse yalnız başına gidebiliyordu.” 2/157*
- *Rizvangül ceñ meydanliridiki herқandaқ muşekketlerge **çapsan** könüp, yerdiki kişiler bilen bir tuğkandek bolup ketti. “Rizvangül savaş meydanlarındaki her türlü zorluğa çabuk alışarak, oradaki kişilerle kardeş gibi oldu.” 1/71*
- *Uniñ aғzidin sözler çakmaq çakқandek **téz** ve ötkür çıkatti. “Onun ağızından sözler çakmak çakar gibi tez ve keskin çıkıyordu.” 5/77*
- *İkki yüz mётirçe yürген iduқ, sayniñ içkirisidin koniriğan yirtik kiyimlik bir қazaқ kempir özidin çoñ bolған қақşal otunni bağlap оşnisige artip, мүкçeygen halda nahayiti **asta** yürүp kелиvatatti. “İki yüz metre kadar yürümüşük, vadinin içerisinden eskimiş yırtık giyimli yaşlı bir kazak kadın kendisinden büyük odunları bağlayıp sırtına yüklemiş, eğilmiş bir halde yavaş yavaş yürüyerek geliyordu.” 2/129*
- ***Tuyuqsiz** peyda bolған bu sürlük körünüştin hemminiñ herikiti tohtap қaldi. “Ansızın ortaya çıkan bu heybetli manzaradan korkan insanların hareketleri bir anda kesildi.” 2/60*
- *Uniñ arzusi **bikar** ketmidi. “Onun arzusu boşuna gitmedi.” 5/258*

3.8.4. Miktar Zarfları

Bir sıfatta, bir zarfta, bir oluş veya kılıfta azlık çokluk gösteren, bunları azlık çokluk bakımından pekiştiren ve *ne kadar? ne derece?* gibi soruları cevaplayan zarflardır (Korkmaz 2010: 29). Metnimizde tespit ettiğimiz miktar zarfları şunlardır: *az* “az”, *biraz* “biraz”, *eñ* “en”, *hêli* “epey”, *kem* “az”, *têhi* “daha”, *sel* “biraz”, *bek* “pek”, *têhi* “daha”, *köp* “çok”, *ğayet* “gayet”, *nurgun* “çok, fazla”, *nahayiti* “son derece”, *ciğ* “çok”

- *Şu muhebbet vecidin Eħmetcan K̇asimi toğrisida az bilsemu, k̇orgen - bilgenlirim toğrisida k̇olumğa kelem aldim deymen.* “Bu sevgi dolayısıyla Ahmetcan Kasımî hakkında az da olsa, gördüklerimi, bildiklerimi yazmak için elime kalemi aldım” diyeceğim.” 2/18
- *Men biraz hicil bolup rastini eyttim.* “Ben biraz utanarak doğrusunu söyledim.” 2/115
- *Gahi çağlarda düşmenniñ eñ dehşetlik ot toçkiliriğa ömülüşip baratti.* “Kimi zaman düşmanın en dehşetli ateş noktalarına emekleyerek gidiyorlardı.” 1/81
- *Buniñ üstide hêli pikirler boldi.* “Bunun üzerinde bir çok fikir ortaya çıktı.” 2/283
- *Kerimcan dēgen usta koşçi yigit “Bu tuzi kem gepni hazirçe koyup turuñlar, biz ağıçiyaylam oynimaymiz, koş heydeymiz.” dep ularniñ pikirige karşı çıktı.* “Kerimcan adlı usta sabancı yiğit: “Bu boş lafları şimdi bırakınız, biz oyun oynamıyoruz, saban sürüyoruz” diye onların fikrine karşı çıktı.” 4/49
- *Uniñ têhi helk için kilidiğan hizmeti, sözleydiğan sözliri nahayiti ciğ idi.* “Onun daha halk için yapacağı hizmetleri ve söyleyeceği birçok sözleri çoktu.” 2/241
- *Men uniñ şundak bēşini sol terepke sel siñayan kilip kişige nezer salidiğan adeti bardak sezdim.* “Onun kafasını sol tarafına hafif bir şekilde çevirerek insanları süzen bir adeti varmış gibi geliyordu bana.” 2/91

- *Artisler **bekmu** hoş bolup, ömrinde mundağ ademni körmigenlikini éytişip tazim kılişti ve rehmet éytip kaytişti.* “Sanatçılar buna çok sevinerek, ömürlerinde böyle bir insan görmediklerini söyleyip saygıyla selamladılar ve teşekkür edip gittiler.” 2/197
- *Ġeyret béridiğan şeirlar kaççe **köp** bolsimu orun bérimiz.* “Gayret gösterilmiş şiirlere ise ne kadar çok olsa da yer veririz.” 2/247
- *Ĥelķ uniñ vapatiga **ğayet** çoñkur éçindi.* “Halk onun vefatına çok üzöldü.” 2/226
- *Uniñdin başķa tağ kıaptallirida **nurğun** alma kördüm.* “Ondan başķa dağ eteklerinde çok fazla elma gördüm. 2/106
- *Muhebbet ölümni yeñidu, değendek öz vetenige ĥalkige bolğan muhebbeti aldida Rizvangölge ölüm **nahayiti** addiy nerse körünetti.* “Aşk ölümü yener dedikleri gibi, öz vatanına, halkına olan aşķı karşısında ölüm Rizvangöl’e son derece basit bir olay olarak görünüyordu.” 1/98
- *Balilarğa mundağ kıoşaklarni ögitişte **ciķ** emgek siñdürgen yaş ayal bolsa, kılğan emgekiniñ yahşi neticisini körgende ĥoşalliki içige siğmay kêtetti ve beş yaşliķ pombulaķ kızniñ maharitige hemmidin köprek kıziķatti.* “Çocuklara böyle şarkıları öğretmek için çok emek sarf eden genç kadın ise, emeğinin güzel neticelerini görünce sevinci içine siğmıyor ve beş yaşındaki tombul kızın maharetine herkesten fazla dikkat ediyordu.” 5/45

3.8.5. Soru Zarfları

Fiillerin yer, yön, zaman, neden, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden yararlanılarak kurulan zarflardır (Korkmaz 2010: 197). Metnimizde kullanılan başlıca soru zarfları şunlardır: *kaçan* “ne zaman”, *kandaķ* “nasıl”, *nemişķa* “niçin, ne diye”, *nemançe* “nasıl, ne kadar, ne biçim”

- *Padişahimizniñ çéçini **kaçandin** béri alisen?* “Padişahımızın saçını ne zamandır kesiyorsun?” 7/45
- *Siler yézilivatķan şeirlarga **kandaķ** kıaraysiler?* “Sizler yazılmakta olan şiirleri nasıl buluyorsunuz?” 2/245

- *Hi, hi mana kizik, nemişka tartinisiz?* “Hı, hı ilginçsiniz, niye çekiniyorsunuz?” 2/124
- *Boldi, koy emdi, sen nemançe kökemilik kilisen, -dep uni tinçlandurmaççi boldi.* “Tamam, bırak artık. Sen ne kadar inatçılık ediyorsun.” diyerek onu sakinleştirmeye çalıştı.” 3/75

3.9. EDATLAR

Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelimeye edat denir. Edatlar eklendiği kelime ile birlikte edat grubu oluştururlar (Korkmaz 2010: 79).

3.9.1. Son Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yapan edatlardır. Bağlı buldukları isimlerle birlikte edat gurupları teşkil ederler (Öztürk 2010: 117). İsimlere bağlanışına göre bu edatlar üçe ayrılırlar.

3.9.1.1. İsimlerin Yalın Hali, Zamirlerin İlgi Hali İle Birleşen Edatlar

Bu edatlardan başlıcaları şunlardır: *bilen* “ile”, *üçün* “için”, *arkilik* “ile, vasıtasıyla”, *dek ~ tek* “gibi”, *toğruluk* “hakkında”, *arilap* “arasından”. Bu edatlardan *bilen*, *üçün* ve *dek ~ tek* edatları bazen zamirlerin yalın haline de getirilir.

- *Düşmen bilen erk üçün ceñ kilivatkanlır vetenniñ oğulliri bolsa, biz vetenniñ kızlırı.* “Düşman ile özgürlük için savaşanlar vatanın oğullarıysa, biz vatanın kızlarıyız.” 1/59
- *Bu elvette biz üçün şereplik ölüm bolıdu, - dedi.* “Bu elbette bizim için şerefli bir ölüm olur” dedi.” 2/42
- *Terbiyiçiler ularğa türlük resim, oyunçuk, nersiler ve eğiz arkilik bilim bėrip turıdu.* “Eğitmenler onlara türlü resim, oyuncaklar veriyor, sözlü olarak bilimsel konular anlatıyorlardı.” 5/127
- *U helkimiz içidin karañguda palıldap körüngen çakmaktek nurlinip öçti.* “O halkımızın içinde karanlıkta pırıl pırıl görünen çakmak gibi parlayıp söndü.” 2/240

- *Bu **toğruluk** eñ avval Roziahun ustam hêli küç çikardi.* “Bu konuda Roziahun ustam epey güç sarf etti.” 6/123
- *Men nahayiti uzun sozulğan üzüm barañlirini **arilap** ötüp birdinla gülzarlikka çikip kaldim.* “Ben uzayıp giden üzüm bağlarının arasından geçerken birden çiçek bahçesine çıktım.” 4/5

3.9.1.2. İsimlerin Yönelme Hali İle Birleşen Edatlar

Bu edatlardan başlıcaları şunlardır: *karşi* “karşı”, *karap* “doğru”, *köre* “göre”, *oşşas* “benzer, gibi”.

- *Ular düşmenge **karşi** turmasliki kerekmu?!* “Onların da düşmana karşı durması gerekmez mi?” 1/52
- *Biz tövenge **karap** yügürdük.* “Biz aşağıya doğru koştuk.” 1/8
- *Ölsek uniñdin artuq payda, çünki bu munasivet bilen helk kozgilip, bu bitimdin **köre** artukrak yeni toluk azadlikini kolğa keltüridu.* “Ölmemiz yaşamamızdan daha da yararlı, çünkü böylece halk ayaklanıp bu anlaşmaya göre daha fazla yani tam anlamıyla bağımsızlığın mücadelesini verecek.” 2/40
- *U kepterge **oşşas** “berseñ yeymen, ursañ ölimen” dep boynini egip turmaydu, çelişidu, emgeççi kuş.* “O güvercin gibi “verirsen yerim, vurursan ölürüm” diyerek boynunu bükmez, çalışır, emekçidir.” 2/302

3.9.1.3. İsimlerin Çıkma Hali İle Birleşen Edatlar

Bu edatlardan başlıcaları şunlardır: *bëri* “beri”, *başka* “başka”, *tartip* “itibaren”, *nëri* “öte”, *këyin* “sonra”, *taşkiri* “fazla, aşırı”, *burun* “önce”.

- *Mana bu bizniñ kisimniñ şepket hemşirisi Rizvangül bolidu. Kıriq kündin **bëri** biz bilen birkançe ceñlerde boldi.* “İşte bu bizim birliğimizin şefkat hemşiresi Rizvangül. Kırk gündür bizimle beraber savaşlara katıldı. 1/20
- *Uniñdin **başka** tağ kaptallirida nurgun alma kördüm.* “Ondan başka dağ eteklerinde çok fazla elma gördüm.” 2/106
- *Ular bizni öltüridu, bugün Ürümqide, etidin **tartip** pütün ölkide kan tükülidu.* “Onlar bizi öldürecekler, bugün Urumçi’de, yarından itibaren bütün ülkede kan dökülecek.” 2/37

- *Men orunduḡni ėlip bu tartinçaḡ pombulaḡtin nĕriraḡ çettiki balilarniñ ḡatarıḡa bĕrip olturdum.* “Ben sandalyeyi alarak bu utangaç tombul kızdandan biraz ötedeki çocukların sırasına giderek oturdum.” 5/13
- *Oḡli yene bir yıldın kĕyin hedisi Tursunay yaşavatḡan baḡçıḡa kĕtidu.* “Oḡlu da bir yıl sonra ablası Dursunay’ın gittiḡi anaokuluna gidecek.” 5/275
- *Nisaḡan bolsa, azḡına işlarḡa heddidin taşḡiri ḡuşal bolup yaki ḡapa bolup ḡalatti.* “Nisahan ise küçücük işler için haddinden fazla seviniyor ya da sinirleniyordu.” 6/71
- *Mundin burun padişahim şu dukanḡa barḡanmidi?* “Bundan önce padişahım bu dükkâna gelmiş miydi?” 7/64

3.9.2. Pekiştirme Edatları

Bunlar kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki unsura bağlayan edatlardır. Getirildiḡi unsura bağlama ve pekiştirmenin yanı sıra; soru (-gu), tereddüt-şüphe (-çu, kin), taaccüp (-de), rica (-çu, -a/-e), site (-ze) ve olumsuzluk (emes) gibi çeşitli anlamlar bakımından da etkilerler (Öztürk 2010: 119).

-mu: Genellikle pekiştirme bildirir. Cümledeki her türlü unsurun sonuna gelerek, onları önceki veya sonraki unsura bağlar ve belirtir. Türkiye Türkçesi’ndeki da, de edatına benzer.

- *Yaḡ, ḡızlarmu ceñge atlinişi kĕrek!* “Hayır, kızların da savaşa katılması gerekir.” 1/53
- *Teḡsilerge toḡralḡan apaḡ nanlarmu tizildi.* “Tabaklara doḡranan bembeyaz ekmekler de dizildi.” 5/120
- *Sĕniñ unuñni oḡrilap alattimmu?* “Senin ununu çalacak mıyım?” 2/147

-ḡu, -ḡu: Vurgu, pekiştirme ve kuvvetlendirme görevlerinde kullanılan bu edat genellikle TT’deki “ya” edatının anlamını karşılar. Bunların yanında emin olma, güven duyma, duruma göre kendini ikna etme gibi ifadeler de taşıdığı görülür (Doḡan 2012: 895)

- *Körmeyvatamsen **başlavatimengu**, -dédi Roziahun hotuniniñ naheķ bahasiķa eķingān ķiyapette, -depter - ķelem, kitablrini vaķtida elip bērivatimen.* “Görmüyor musun, yetiştiriyorum işte.” dedi Roziahun eķinin haksız yakıķtırmasına üzülmüş gibi: “Defter, kalem, kitaplarını zamanında alıyorum.” 6/42
- ***Mengu** sēni körgenla kiķilerdin sorap yürimen.* “Ben seni gördüğüm kiķilere sordum ama sen bizi unutmuşsun.” 3/239
- *Him, mana muķundaķla sürsem, canablriniñ iş tamam **bolidiķu**, -dédi.* “Hım, işte şöyle bir sürsem, cenaplarının işi tamam olur.” dedi.” 7/5
- *Çüşenmeydiķan nēmisi bar, bu olturup köktat otaş **emesķu**, bu koķ heydeķ!- dēdi.* “Anlamayacak nesi var, bu iş oturduķun yerden sebze çapalama işi deķil ki, bu çift sürmek!” dedi.” 4/52

-çu: Esas itibariyle eklendiķi kelimelere soru anlamı katar (Doğan 2012: 891). Bazen de pekiştirme anlamı verir. Emir ve şart çekiminden sonra geldiķi zaman rica, istek bildirir.

- *Sen nērirāķ **ketseñçu**, -dēgen iduķ, u artuķ kajliķ ķilmayla negidu ķetip közdin ğayıp boldi.* “Sen biraz öteye gitsen ya.” dedik. O daha fazla inat etmeden bir yere gidip gözden kayboldu.” 3/79
- *Vay **ķoyayliķu**, burunķi ehvalni eslise ademniñ yürekliri eķip ķetidu.* “Öf, bırakalım bunları, eskiyi hatırlayınca insanın kalbi sızlıyor.” 5/193

-la: Cümledeki bütün unsurlardan sonra kullanılabilen pekiştirme edatıdır.

- *Men miltiķni ķariķa ala - **almastinla** etivettim.* “Ben tüfekle nişan alır almaz ateşledim.” 2/126
- *Men nahayiti uzun sozulģan üzüm barañlrini arilap ötüp **birdinla** ğulzarliķķa çikiķ ķaldim.* “Ben uzayıp giden üzüm bağlarının arasından geçerken birden çiçek bahçesine çıktım.” 4/5

-de/-te: Sonuna geldiķi cümleyi pekiştirerek “bundan sonra ve” anlamı ile bir başka cümleye bağlar:

- *He, siz bu yerde ikensiz, -dep kirip **keldi -de**, ķolumni siķip köriķti.* “Hım, siz burada mısınız” diyerek geldi ve tokalaştık.” 2/243

- *Siziñçe ayallar hoş heydelmeydiken -de?* “Size göre kadınlar çift süremez, öyle mi? 4/56

emes: Olumsuzluk ifade eden bağlama ve kuvvetlendirme edatıdır.

Kaşılaştırılan iki unsurdan, sonuna geldiği unsuru redderek ikinci unsura bağlar:

- *Ehmetcan Kasimi yalguz şıncañdiki yerlik az sanlık milletlernila emes, u vetinimizdiki henzu helkini ve başka helklernimu oħşaşla yahşi köretti ve ularniñ haliğa hal, muñiğa muñ bolatti.* “Ahmetcan Kasimî sadece Şıncan’daki yerli azınlıkları değil, ülkemizdeki Çinlileri ve başka milletleri de seviyor ve onların sıkıntılarına, dertlerine derman oluyordu.” 2/172

bolsa: Sonuna geldiği unsuru belirterek bir başka unsura bağlar. Bu bağlama ve belirtmede bir karşılaştırma ifadesi vardır. “ise” anlamında kullanılır.

- *Oğullar helkniñ balisi bolsa, kızlar helkniñ balisi emesmu?* “Erkekler milletin evladı ise, kızlar değil mi?” 1/50
- *Höpüpni bolsa, yaman körüşidu.* “Çavuş kuşunu ise kötü kuş olarak biliyor” 2/298

-kin: Soru cümlelerinin sonuna gelerek soru anlamına şüphe, tereddüt ifadesi katar.

- *Rehber orundiki, helk aldida çoñ abroyğa ige bolğan bilimlik bir kişiniñ bundağ kattıq külüşü bu ademdiki kemçilikmikin dep oylidim.* “Lider konumundaki, halkın gözünde büyük bir itibara sahip olan bilim sahibi bir kişinin böylesine yüksek sesle gülmesini eksiklik mi diye düşündüm.” 2/138

-a (<mu+he):

- *Vay kuvurgamey, “çirakpayda çay içken <çiçen>ni kördüm” dëgendek, emdi kitablardin kusur tapkili turdiñma?* “Tepemi attırma, “lambayla çay içen akıllıyı gördüm” derler, şimdi kitaplardan kusur bulmaya mı başladın?” 4/76

3.10. BAĞLAÇLAR

Bağlaçlar söz içinde birden çok kelimeyi, kelime grubunu veya cümleyi birbirine bağlayarak aralarında çeşitli yönlerden ilgiler kurmakla görevli kelimelerdir (Korkmaz 2010: 32). İncelediğimiz metinde bağlaçları sıralama bağlaçları, denkleştirme bağlaçları, karşılaştırma bağlaçları, cümle başı bağlaçları olarak dört başlık altında değerlendirdik:

3.10.1. Sıralama Bağlaçları

Metnimizde kullanılan sıralama bağlaçlarından bazıları şunlardır: *hem* “ve, ile”, *ve* “ve”, *yene* “yine”.

- *Şuniñ üçün, bezide anisiniñ söziğe kirmesliki hem takallışğan kiliķimu rast.* “Bu yüzden, bazen annesinin sözünü dinlemediği ve onunla dalaştığı da doğrudur.” 6/79
- *Balilar üçün ayrim yataķ ve karivatlar, dersşana, köñül eçiş öyliri bar.* “Çocuklar için özel yatak ve karyolalar, dersaneler, eğlence evleri var.” 5/126
- *Hevplik cayda yine bir ceñçi yaridar boldi.* “Tehlikeli bölgede yine bir asker yaralandı.” 1/127

3.10.2. Denkleştirme Bağlaçları

Metnimizde tespit ettiğimiz ve denkleştirme bağlacı olarak kullanılan bir bağlaç vardır: *yaki* “ya da”

- *U “mëniñ atlırim osal, oruķ” deytti, yaki “soķam yaman” dep seveb tapatti.* “O “Benim atlarım kötü ve zayıf, ya da sabanım kötü.” diye bahane ürettiyordu.” 4/119

3.10.3. Karşılaştırma Bağlaçları

Metnimizde yer alan karşılaştırma bağlaçları şunlardır: *hem... hem...* “hem... hem...”, *...mu ...mu* “...da ...da”

- *Mana bu tünək keçisidiki meşrep mende **hem** yahşi **hem** yaman tesirat qaldurğanidi.* “İşte bu sıra gecesindeki eğlence bende hem iyi hem de kötü etkiler bırakmıştı.” 3/127
- *Kerim, men sizge şuni eytip koyay, **yernimu** siler bilen bille ağdurimiz, aşliq bilen **otyaşnimu** siler bilen bille teryimiz.* “Kerim, ben size şunu söyleyeyim, yeri de sizlerle birlikte süreceğiz, ürünleri de, otları da sizlerle birlikte toplayacağız.” 4/60

3.10.4. Cümle Başı Bağlaçları

Başında bulunduğu cümleyi kendisinden önce gelen veya kendisinden sonra gelen cümleye veya cümlelere çeşitli görevlere bağlayan (Korkmaz 2010: 54) bağlaçlardır. İncelediğimiz metinde cümle başı bağlaçları, fonksiyonları bakımından fakat anlamı verenler, eğer anlamı verenler, çünkü anlamı verenler ve netice izah bildirenler, benzerlik anlamı verenler olmak üzere beş başlık altında inceledik.

3.10.4.1. Fakat anlamı verenler

Metnimizde yer alan ve fakat anlamı veren bağlaçlar şunlardır: *peket* “sadece, yalnız”, *yalğuz* “yalnız, sadece”, *lekin* “fakat”, *emma* “ama”, *birak* “ama”

- *Rizvangülniñ kulığığa kişilerniñ ve oqlarniñ avazimu añlanmaytti, uniñ kulıkida **peket** “ceñçige oq tegdi” degen birle kayğuluk avaz şivirleytti.* “Rizvangül’ün kulağına insanların da mermilerin de sesi gelmiyor, onun kulağında sadece “askere kurşun değdi” diye kaygılı bir ses fisıldanıyordu.” 1/113
- *Ehmetcan Kasimi **yalğuz** şincañdiki yerlik az sanliq milletlernila emes, u vetinimizdiki henzu helkini ve başqa helklernimu oşşaşla yahşi köretti ve ularniñ halığa hal, muñığa muñ bolatti.* “Ahmetcan Kasımî sadece Şincan’daki yerli azınlıkları değil, ülkemizdeki Çinlileri ve başka milletleri de seviyor ve onların sıkıntılarına, dertlerine derman oluyordu.” 2/172
- *Men uni issinduruş ve toyunduruş üçün moridin dayim tütün çikirişni oyliğanidim, **lekin** ötmüşte uni saklap qalalmidim.* Ben onun karnı

doysun, ısınsın diye bacada sürekli duman çıkmasını istemiştım, fakat geçmişte onu koruyamadım. 5/249

- *Bizniñ helkmiz kepterni mulayim, yavaş, yahşi kuş dep himaye kilişidu, birak, mulayim bolgini tüzük, emma tolimu yavaş bolup kетиşniñ ançe paydisi yok.* Bizim halkımız güvercini mülayim, uysal, iyi kuş diye sever. Mülayim olması iyi ama aşırı uysal olmasının bir faydası da yok. 2/294
- *Ovlapku biz hęc nerse tutalmiduk, biraқ şu söyümlük rehberimizniñ birkançe hisliti mende untulmas hatire bolup қalğanidi.* “Gerçi avladığımız bir şey yok, ama bu sevimli liderimizin bazı vasıfları beni etkilemiş, hafızamda yer edinmişti.” 2/111

3.10.4.2. Eğer Anlamı Verenler

Metnimizde kullanılan ve metnimizde tespit ettiğimiz eğer anlamı veren bir bağlaç vardır. *eger* “eğer”

- *Eğer añlaşni halisañlar Guñşе ezasi Behtihanniñ hayati toğrisida körgenlirim ve maña sözlep bergenlirini silerge ёytip bermekçimen.* “Eğer sizler de dinlemek istiyorseniz kolhoz üyesi Bahtıhan’ın hayatı hakkında gördüklerimi ve bana anlatılanları sizlerle paylaşacağım.” 5/3

3.10.4.3. Çünkü Anlamı Verenler

Metnimizde tespit ettiğimiz çünkü anlamı veren bir bağlaç vardır: *çünkü* “çünkü”

- *Çünkü men akilirimğa ohşaş kiyim talliyalmayttım.* “Çünkü ben ağabeylerim gibi kıyafet seçmezdim.” 3/108

3.10.4.4. Netice ve İzah Bildirenler

Metnimizde yer alan, netice ve izah bildiren bağlaçlar şunlardır: *belki* “belki”, *belkim* “belki”, *hetta* “hatta”, *bolmisa* “yoksa, öyleyse”, *demek* “demekki, böylece”, *hususen* “bilhassa, özellikle”, *bolupmu* “özellikle”

- *“Кehrimanlık - ademlik taşқи körünüştiki söliti, özini көrsитip турған heyvetide, uniñ sirtқи көрünüşide bolmastın, belki uniñ içide rohiy*

baylıkıdan ibarettur.” Dégendek uniñ kehrimanlıķı nahayiti kımmetke tohtaydıǵan eñ küçlük rohiy meniviy baylıķı bilen tolǵandur. “Kahramanlık ve insanlık dış görünüşteki büyüklükte, kendini gösteren heybette, yani dış görünüşte deǵıl, aksine insanın içindeki ruh güzelliğindedir.” Gerçekten onun kahramanlığı büyük kıymete sahip güçlü ruhi ve manevi zenginlikle doludur.” 2/28

- *Buni belkim beziler “uışsak - çüışsek sözlerge çüışüp ketti.” deyişi mümkün, lėkin men undaķ çüışençilerini kuvvetlimeymen.* “Belki bazıları “ufak-tefek sözler ediyor” diye düşünebilir, fakat ben bu gibi düşünceleri onaylamıyorum.” 2/161
- *Hetta meniñ bu yazǵınım nahayiti az ve yetersiz.* “Hatta benim yazdıklarım çok az ve yetersiz.” 2/16
- *Kerimcan, yer toñ emes, sizniñ idiyiñiz toñ, bolmisa, siziñmu, biziñmu soķilirimiz bir etizda yürüvatidiǵu?* “O zaman da Raziye “Kerimcan toprak donmuş deǵıl, senin aklın donmuş, yoksa sizin de, bizim de sabanlarımız aynı tarlada yürütölmüyor mu?” 4/121
- *Demek, Nisaħanmu oǵliniñ mekteptiki ehvalini bildi.* “Böylece, Nisaħan da evladının okuldaki durumunu öğrendi.” 6/114
- *Özimniñ hissiyatım boyıçe taǵniñ güzelliğini hususen yukiri eǵirda Sayram köli ve uniñ etrapıda yaylaqliri barlıķı, her ceħettin kelişken Telke tėginiñ dem elişka eplik orun ikenliki toǵrisida gep kıldim.* “Düşüncelerime göre daǵın güzelliğini, özellikle yukarı tarafta Sayram Gölü ve onun etrafında yaylaların olduǵunu her bakımdan güzel olan Telke Daǵı’nın dinlenmek için rahat, uygun bir yer olduǵunu anlattım.” 2/97
- *Bolupmu maña “heyyar taz” degen çöçek tesir kılǵanıdı.* “Bilhassa “kurnaz” adlı masal beni çok etkilemişti.” 3/156

3.10.4.5. Benzerlik Anlamı Verenler

Metnimizde tespit ettiğimiz, benzerlik anlamı veren bir tane baǵlaç vardır.

ħuddi “aynen”

- *Huddi menmu şundağ kildim.* “Ben de aynen öyle yaptım.” 5/2

3.11. ÜNLEMLER

Ünlemler konuşanın korku, sevinç, acıma, şaşkınlık gibi her türlü duygu ve heyecanını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya, seslenmeye, çağırmaya yarayan ve kısmen bağımlı kelimeler sınıfına giren kelimelerdir (Korkmaz 2010: 224). Metnimizde yer alan ünlemleri kendi içinde duygu ünlemleri, seslenme ünlemleri, gösterme ünlemleri, sorma ünlemleri ve cevap ünlemleri olmak üzere beş gruba ayırdık.

3.11.1. Duygu Ünlemleri

Metnimizde tespit ettiğimiz duygu ünlemleri şunlardır: *ist* “acıma”, *ah* “ah”, *pah* “hayret”, *he-he* “gülme”, *hi-hi* “gülme”, *me* “al”, *vay* “vay”, *hep* “dışlama”, *him* “hım”

- *Hey, ist hey! -dédi -de, Behtihan tükürükini yutup, hoşumisini türgen halda sözliyelmey cim bolup kaldı.* “Hey gidi günler hey” dedi Bahtihan yutkunarak, kaşlarını çatmış halde bir kelime daha edemeden sessizleşti.” 5/213
- *Ah Rizvangül! -yügürgendi dostliridin biri, yürekin fontandek étilip çıkkan bu avaz şepket hemşiriler etrapidiki kişileri çöçütivetti.* “Dostlarından biri “Ah Rizvangül” diyerek ona doğru koştu, yürekte fişkırırcasına çıkan bu çığlık Şefkat hemşirelerinin etrafındaki kişileri ürküttü.” 1/130
- *Pah, sen kıltis adaletçi sorakçikensengu? -dédi hoşumişik yigit hörpiyip.* “Hah, sen çok adil bir yargışmışsın yahu?” dedi tek kaşlı yiğit kabarak.” 3/203
- *He - he, mana tamakini köp çekkeniñ paydisi şu,-dep çaççaç kildi.* “Hı, hı işte sigarayı çok içmenin faydası bu.” diye güldü.” 2/83
- *Hi, hi mana kızık, nemişka tartinisiz?, -u “hi herpini gelite kışka, yénikrek kılip éytti.* ““Hı, hı ilginçsiniz, niye çekiniyorsunuz?” diye garip bir şekilde hafifçe gülümsedi.” 2/124

- *Me, sen kiçik bolğandin këyin yigirme tiyin berseñ bolidu, -dep yarmaqlarni kolumğa berdi.* “Al, sen küçük olduğun için yirmi kuruş verirsin.” diyerek paraları avucuma koydu.” 3/114
- *Vay balla - balla, bizniñ mehellige Kazançiniñ baliliri keptu, -deyişi bilenla ottuz oğul kaynavatқан kazanğa soğuk su koyğandek külkidin çippide tohtap kelişti.* “Vay gençler, bizim mahalleye Kazancının çocukları gelmişler.” demesiyle birlikte otuz oğul kaynar suya soğuk su dökülmüş gibi birden durup sessizleştiler.” 3/164
- *Hep, cuvaynimek, kolumğa çüşersen, -dédi -de Nisahan işikni calaklitip yépip öyige kirip ketti.* “Hay, geberesi, elime düşersin.” diyerek kapıyı çarpan Nisahan evine girip gitti.” 6/6
- *Him, mana muşundaqla sürsem, canablriniñ iş tamam bolidiğı, -dédi.* “Hım, işte şöyle bir sürsem, cenaplarının işi tamam olur.” dedi.” 7/5

3.11.2. Seslenme Ünlemleri

Metnimizde tespit ettiğimiz seslenme ünlemleri şunlardır: *hey* “hey”, *ukamuy* “kardeşim”, *hodayim* “Allahım”, *koy* “bırak”

- *Hey, beğerez nemikensena, muşu buruluştiki dön hevplik; düşmenge mana men dep körünip tursen -de, - deyişi arilikida “tan”, “tan” kılğan avaz añlinip, viñildep bir oğ ötüp ketti.* “Sen ne gamsız birisin? O dönemeçteki tepe tehlikeli; düşmana ben buradayım dercesine kendini gösterirsin, hedef olursun.” der demez bir kurşun “tan” “tan” diye vızıldayarak kulağımızın dibinden geçip gitti.” 1/7
- *Hey siñlim, uruş dēgen korçaq oyini yaki ağıçaylam oyini emes, bilip koyuñ, bu çak! -dédi.* “Hey kardeşim, savaş kukla oynamaya ya da saklambaç oyununa benzemez. Bunu aklından çıkarma” dedi.” 1/38
- *Hey kaj bala! Yüre men seni başlap ekirip koyay, -dédi -de, dadam kolumdin yétilep elip öydin çıktı.* “Hay aksi çocuk! Yürü, ben seni götürüp, bırakırım.” dedi ve elimden tutup evden çıktı.” 3/118
- **Ukamuy!** Uruş dēgen can bilen oynışidu. “Hey kardeşim! Savaş canla ilgilidir.” 1/43

- *Hudayim maña bala emes balayi - apetni bëriptiken!* “Allah’ım bana çocuk değil bela, afet vermiş!” 6/19
- *Ƙoy, undaƙ gepni ƙılma! -dep Roziahun coza aldiğa këlöp olturdi. -hoş, saña balayi - apet bolğudek nème iş ƙildi u?* ““Bırak, öyle sözler söyleme!” dedi Roziahun masaya gelip oturarak. “Hoş, sana bela, afet olacak ne iş yaptı ki o?” 6/20

3.11.3. Gösterme Ünlemleri

Metnimizde tespit ettiğimiz gösterme ünlemleri şunlardır: *mana* “işte”, *ene* “işte”, *ta* “daha”

- *Mana tuzi kem, lavza gep dëgen muşu! -dep küliüvetti Raziye.* “İşte boş laf, tatsız söz dedikleri tam da bu!” diye güldü Raziye.” 4/70
- *Ene avu terepke - çarbağ dep atilidiğan yerde tebiyy bağ bar iken.* “İşte şu tarafta Has Bahçe denilen yerde doğal bağ var.” 2/105
- *Beziler uni ta miñ tokkuz yüz ellik - yilğiçe köziğe ilmay yürüştü.* “Bazıları onu daha bin dokuz elli yılına kadar dikkate almazlardı.” 4/38

3.11.4. Sorma Ünlemleri

Metnimizde tespit edilen bir sorma ünlemi vardır: *ƙëni* “hani”

- *Raziye ahirida: “ƙëni ayallar ƙoş heydiyelemdu? yoƙmu, buni biz iş üstide sinap köreyli” dep ƙeti telep ƙildi.* “Raziye sonunda: “Haydi kadınlar çift sürebilir mi, süremez mi, biz bunu iş üstünde deneyip görelim.” diye ciddi bir teklif sundu.” 4/98

3.11.5. Cevap Ünlemleri

Metnimizde tespit ettiğimiz cevap ünlemleri şunlardır: *yak* “yok”, *he* “evet”, *hëçkaçan* “hiçbir zaman”, *yoğsu* “yok, hayır”

- *Yak, ëtip bakmiğan.* “Yok, kullanmamıştım.” 2/116
- *He, hazir bizniñ dadüy boyiçe ƙoş tutuvatƙan üç ayal bar, -dëdi Düycañ.* “Evet, şu anda bizim kolhozun tamamında çift süren üç kadın var.” dedi Muhtar.” 4/25

- **Hèçkaçan!** -devettim men èçinişlik tesir bilen, -ana muhebbeti küçlük muhebbet, ölüm aldida ana özi kurban bolsa boliduki, balisini saklap kèlişka ümtülide, -dep koşup koydum. “Hiçbir zaman!” deyiverdim ben de olayın acıklı etkisi ile. “Ana sevgisi, güçlü sevgi. Ölüm önünde ananın kendisi kurban olur, evladını korumaya çalışır.” diyerek bağladım.” 5/247
- **Yoğsu edebtin kılçilik çıkmıdim.** “Hayır, edepten zerre kadar çıkmadım.” 7/50

İKİNCİ BÖLÜM – METİN

1. ŞEPKET HEMŞİRİSİ

1

1/1 Yanvar künliri. Pütün etrap apak qarğa kömülgen. 1/2 Soğuk ademni heridek çekip turidu. 1/3 Tügmeniñ nosi üstide señgilişip turğan çokamuzlar adettiki ekimini özgertip etrapğa mervayittek yaltırağ tamçilirini sèpip turatti.

1/4 Biz tügmenniñ cenubidiki döñge kelgende Leñşeñ buthanisi etrapğa ornaşkan gomindañniñ poteyliri aşkara köründi.

1/5 -Emdi tövenge qarap yügürüş kerek, -dèdi yènimda kèlivatkan yoldişim.

1/6 -Tohta, sanap bakayli, kaççe poteý èkin, dègenidim.

1/7 -Hey, begerez nèmikensena, muşu buruluştiki döñ hevplik; düşmenge mana men dep körünüp tursen -de, -dèyişi arilikida “tan”, “tan” kılğan avaz añlinip, viñildep bir oğ ötüp ketti. 1/8 Biz tövenge qarap yügürdük.

1/9 Tügmeniñ üstini boyida ikki kişi kolyağlık yuyuşup olturatti. 1/10 Ularniñ kızlar ikenlikini yirağtin qarap perğ etkili bolmaytti. 1/11 Nahayiti yüz kedem yèkinlaşkan çağdila avaziniñ zillikidin “he, bular kızlar ikengu” dèdük. 1/12 Ularniñ bèsida koy tèrisidin tikilgen ağ kulağça, uçisida kayrim yakilik kışka cuva, putida piyma bar idi. 1/13 Eskiriy formida, erençe tikilgen cuva ularniñ gevdisige ançe layik kelmey, çağkanlıkini yoşurup turğan bolsimu, tasma belvağ bilen belini mehkem bağlap, piyminiñ koncini kayrip èlip, yürüş – turuşka hèli koluşup èlişkandi.

1/14 Biz ular bilen salamlışip, oymandiki sazlıkniñ şimaliğa ornaşkan şitapka kirip kettük. 1/15 Bu şitap pozitsiyimizniñ şerkiy cenubida eñ çette turğan cay bolup, düşmeniñ Leñşeñ ègizlikidiki nahayiti nurgun poteý ve akopliriğa karşı mühim orun idi. 1/16 İkkinçidin, bu şitap caylaşkan kişimlirimizniñ pozitsiyisini “yèñi hayat” mehelliginiñ otturisdin kèsip ötken yollar gèrbtiki düşmen pozitsiyisidin aciritip turatti. 1/17 Düşmenler yolniñ u kənitidiki imeretlerniñ ögzilirige poteý yasap, istanukluk pilimutlerni ornitvatğan. 1/18 Bu kənatda bolsa, düşmenler tereptin

köydürüp veyrane kılingan imaretlerniñ tamliri ve anda-sanda oqtin panah kılip tizilgan kèsekler bizniñ pozitsiyimizniñ çeki idi. 1/19 Biz şıtap başlıki bilen körüşüp biraz söhbet kılgandin keyin, su boyida uçratkan kızlardin biri işiktin roşset sorap kirip keldi.

1/20 -Mana bu bizniñ kısımniñ şepket hemşirisi Rizvangül bolidu. Kıriğ kündin bəri biz bilen birkançe ceñlerde boldi. 1/21 Yüreklik işçan kızimiz, -dep tonuşturdi şıtap başlıki.

1/22 -şundak, biz tonuşku, dèdi meniñ yoldişim. 1/23 Rizvan külümsirep:

1/24 -Sizgu bu yerge bir kançe kètim çıkkan idiñiz. 1/25 Bu kişiniñ birinçi kètim kelişgu deymen, -dèdi.

1/26 -Tuğra, dèdim men.

1/27 Rizvangül - koy közlük, karakaş, kañşa burun, buğday öñ, ottura boyluk, on toqkuz yaştiki kız idi. 1/28 U özige sepdeş boluvatkan, uyğur kızliri içide tètiklikli, pikiriniñ ötkürlikli bilen alahide ayrilip turatti, başka kızlarğa karağanda özige yaraşkan temkin yekimlik kıyapette kişiler bilen erkin sözleşetti. 1/29 Uruş başlangili ikki ayğa yekın bolup qaldi. 1/30 Kün sanap partizan şeklidin intizamlik eskeriy kısimlarğa aylinivatkan ceñçilirimiz keçe - kündüz tinmay meşq kılip, herbiy kaide ve koral işlitiş yollirini üstün heves bilen ögenmekte idi. 1/31 Ene, biz boluñda beş atar miltikni buzup, tüzep öginivatkan bir yigitniñ yeniğa kelip düşmendin olca alğan kurallarniñ turliri ve uni işlitiş yolliri toğrisida söhbet kıliştuk. 1/32 Hemmimiz tikilip qarap turğanlikimiz üçünmu yigit miltikniñ çakmiğini ornığa sèlişta temtirep qaldi, Rizvangül miltikni koliğa elipla, heçkandak temtirep turmastin çakmakni ornığa selip koydi. 1/33 Yigit iza tartkinidin kızirip ketti.

1/34 Rizvangül beş atar miltik, kol pilimut ve giranat etişni miltiklarni çuvup, tüzeşni öz - özidin öginivalğandi. 1/35 Çünki u kayta ceñlerde boluşni, eger birer egir veziyet içide qalsa düşmen bilen ahirki tamçe keni qalguçe kurallik kürişişni oylaytti.

1/36 Şuniñ üçün, Rizvangül inqilabniñ 6 künila birneççe dostliri bilen şu vaqittiki baş şıtapka kelip pidayi bolup aldinki sepke bərişni telep kıldi. 1/37 Pidayilerni tizimlavatkan karakaş yigit hakavurluk bilen:

1/38 -Hey siñlim, uruş dègen qorçaq oyini yaki ağıçaylam oyini emes, bilip koyuñ, bu ceñ! -dèdi.

1/39 Yigitniñ köreñlep qılğan sözleri Rizvangülniñ izzet nepsige tegdi. 1/40 Şuniñ üçün u bu yigitke qattıq tægip:

1/41 -Çapini barğa muş atsam, cuvisi barğa tor ketti, dègendek men gomındañğa qarşı muş atay dèsem sizge tor kettimu -nème?! -dep üstelge alqinini koyup uniñ tizimlavatqan deptirige qaridi. 1/42 Zalda pidayiliqqa tizimlitişqa növet kütüp turğuçılar arisida külke kötürüldi.

1/43 -Ukamuy! Uruş dègen can bilen oynışidu. 1/44 Bundaq işqa belni çıñ baqlığan oğul bala kèrek. 1/45 Men silerni kız dep ayap gep qılsam qaynap kettiñizgu! – dèdi yigit hicalet bolup.

1/46 -Pütün helkimiz qozgılıp koça - koçıda deryadek dolqunlinip eqivatidu. 1/47 Biz öyimizde şük olturalamduk? 1/48 Halk erkinlik üçün “hurra” qıçqırıp ceñge kirivatsa, biz tamaşa körüp tursaq, muşu bestimiz bilen qorçaq oynisaq, uyat emesmu? 1/49 Biz mundaq nomusni kötürelmeymiz! 1/50 Oğullar helkniñ balisi bolsa, kızlar helkniñ balisi emesmu? 1/52 Ular düşmenge qarşı turmasliki kèrekmu?! 1/53 Yağ, kızlarmu ceñge atlınişi kèrek! 1/54 Sizmu buni bilip koyuñ! 1/55 Qeni yèziñ bizni! -dep uniñga tikildi.

1/56 -Ceñde silerge qiyin bolarmikin deymen -de, -dèdi yigit, etimelim sözide heli aldirap qalğan bolsa kèrek, ikki kulikini keynige qayrip baqlivalğan kulakçisini beşidin aldı, uniñ peşaniliride ter tamçiliri körünetti. 1/57 U, Rizvangülniñ telipini hel qılalmaydığanlıkını eytip kızlarnı şıtap başlıqığa evetti, başlıqmu unimiganidi. 1/58 Rizvangül:

1/59 -Düşmen bilen erk üçün ceñ qılivatqanlar vetenniñ oğulları bolsa, biz vetenniñ kızları. Kızlar “koral tutalmaydu” dep qaysi tarihta körsitiptu. 1/60 Bizge koral bérilsun! 1/61 Hèçkandaq tohtalgusız aldınki liniyige barımız... -dep muraciet kildi.

1/62 Beziler Rizvangülge dostları bilen saqlıqni saqlaş vaqıtlıq nazariti gospitalida hizmet qılışni teklip qılğanıdı.

1/63 Rizvangül:

1/64 -Biz düşmengenä karşı hekişketen gezepge keldük, yolimizni tosumañlar!
1/65 Frontka qorallıq bərişni ketiy telep kilimiz.! -dédi. 1/66 Uniñ yüzleri pokandek
kızarğan, gezep bilen közleridin yaş tamçiliri egip turatti. 1/67 U şu halda düşmengenä
karşı yerilişke teyyar turğan bomba idi.

1/68 Başkiliri Rizvangülniñ acayip casaretlik küçlüklükini, uniñda vetenge,
helkke, azadlıkke bolğan muhebbitiniñ küçlüklükini kördi. 1/69 Uni arka septe
kalduralmaydığanlıkini sezdi. 1/70 Şuniñ üçün ceñ meydanlırıǵa şepket hemşirisi
kılıp evetkendi. 1/71 Rizvangül ceñ meydanlıridiki herkandaq muşekketlerge çapsan
könüp, u yerdiki kişiler bilen bir tuǵkandek bolup ketti.

1/72 Köyümçanlıki ve heç nersidin erinmigenliki üçün ceñçiler uni eñ
şepketlik, mehriban hemşirimiz dep hörmət kılatti.

2

1/73 1945 - yıl on üç yanvar. 1/74 Tañ bilen bizniñ kısımlirimiz düşmen
pozitsiyiliriǵe hucum başlıdı.

1/75 Düşmenlerdin tartivelingan qorallarniñ sani héli köpeygen bolsimu,
pidayi bolup, sepke kirivatqanlırǵa tēhi qoral toluq yetişmes idi. 1/76 Şuniñ üçün,
pidayiler tömürçilerge neyze yasıtıp çenzilerniñ uçıǵa kadivelişkan, miñlap- miñlap
neyzilirini künde yaltiritip, koçılardin ötkende ularǵa egeşken hıǵk topi koçılarda
denizdek dolqunlinip aqatti. 1/77 Pütün hıǵk adettiki şeşsiy tirikçilikini unutqan,
hemminiñ pikri - hıyali düşmengenä zerbe bəriştin ibaret idi. 1/78 Ceñ küni
meydanlarda kısım-kısımǵa bölüngen qurallıq ceñçilirimiz etrapida neyze kötergen
pidayiler ve kaltek, çomaq kötürüp çıqqan yüz miñlap hıǵk dolquni aqatti. 1/79
Qurallıq kısımlirimiz herbiy qaide boyıçe heriketlinetti. 1/80 Pidayi neyziçilermu
tertiple selingän, lēkin kaltek kötürüp yürgen hıǵk bolsa, öz ihtiyariçe heriketlinip
yüretti. 1/81 Gahi çağlarda düşmenniñ eñ dehşetlik ot toçkiliriǵa ömülişip baratti.
1/82 Mana bügünki ceñ künidimu Herembaǵ ve Leñşeñ etrapida san-sanaksız hıǵk
çuqan selip yüretti.

1/83 Kün neyze boyi örligen çağda, eñ dehşetlik ceñ Herembağniñ gerbiy töpilikide başlandı. 1/84 Düşmen barlık küçini heriketke keltürüp qarşılık kılmakta. 1/85 Pütün akop, bilindaz poteylerdin tinmisiz ot açmakta. 1/86 Bizniñ qurallık kısımlirimiz Herembağ tereptiki zeretkerlikta qarğa kömülüp alğa silcimakta. 1/87 Têhi şahaciniñ bėğidin töpilikke çıqmağan ceñçiler sêpi arisida bizmu front hemşiriliri bilen bille turattuk.

1/88 - Kısımlirimiz aldinki sêpi düşmenniñ eñ hevplik poteyliri caylaşkan terepke silcip ketti, -dėgenidi biri.

1/89 Rizvangül ormidin çağrap turup:

1/90 -Bizniñ emdi bu yerde turğınimizniñ hêç paydisi yok. 1/91 Ceñçilirimiz arisidin orun tēpişimiz kerek, -dėdi. 1/92 U teklikpe beziliri unığan bolsimu, bezi hemşiriler unımay qaldı. 1/93 Rizvangül öziniñ sözide mehkem turdı. 1/94 Somkisini pulañlitip bağdin töpiliktiki zeretkerlikka çıkip ketti. 1/95 2 hemşire bilen zeretkerlikniñ otturısidiki onçe kişi patkudek oymanlıkka bėrip caylaştı. 1/96 Unin veten ve halk üçün yangan yaş yürüki qehriman ata -bovilirimizniñ pediside tēpetti. 1/97 U tevrep ketken halkniñ üstün rohini, erkinlik üçün puruqlap qaynavatқан ceñni körüp meğrurlinatti. 1/98 Muhebbet ölümni yēñidu, dėgendek öz vetenige halkige bolğan muhebbeti aldida Rizvangülge ölüm nahayiti addiy nerse körünetti. 1/99 Ölüm uniñ yadıgımu kelmeytti. 1/100 U ceñlerde eñ hevplik yerlerge nahayiti kızgın ve qehrimanlarçe yūğürüp baratti. 1/101 Qelbide muhebbet bilen nepret qaynap taşatti. 1/102 Muhebbeti elge, vetenge, nepreti düşmenge idi. 1/103 Muşu küç uni alğa ittiretti, başlaytti. 1/104 Ceñ nahayiti dehşetlik tūs aldı. 1/105 Her ikki tereptin etilivatқан ittik-pilimut oqliriniñ ve giranatlıriniñ avazlıri qulaq, mēñini yep turatti. 1/106 Her bir qebriniñ dövilingen topiliri ceñçilirimizge oqtin saqlınışqa panah bolmakta. 1/107 Pilimut oqliri bolsa, qebriler üstidiki qarlarıni vizilditip uçuratti.

1/108 -Düşmenniñ bilindazlıriğa yēqin bėrip qalğan ikki-üç ceñçige oq tegdi, -dėgen hevverni añlığan haman, Rizvangül alğa qarap uçkandek yūğürdü. 1/109 Uni körgen herbir ceñçi:

1/110 -Tohtañ!!

1/111 -Tohtañ Rizvan!

1/112 -Öre mañma, siñlim! – dep varkıraştı.

1/113 Rizvangülniñ kılığığa kişilerniñ ve oqlarniñ avazimu añlanmaytti, uniñ kılığıda peket “ceñçige oq tegdi” degen birle qayğuluk avaz şivirleytti. 1/114 Mana şuniñğa yardım kiliş kerek. 1/115 U, möldürdek yegivatқан oq astıda küçiniñ bəriçe öre yügürüp kètip baratti. 1/116 Çiñ bağığan tasma belvèğığa yogan qaça kısturuvalğan. 1/117 Kólida bolsa daka ve pahta sèlingan somka pulañlap turatti.

1/118 U yaridar bolğan ikki ceñçiniñ yarisini tèñip, arqa sepke evetkendin keyinla vizvud komandiri eñ hevplik yerde bèşidin yariliniپ yikildi. 1/119 Rizvangül uni kördi - de şu terepke yügürüp ketti. 1/120 Komandir düşmenniñ pilimut oқи üç tereptin qayça ötüşüp turadiğan heterlik caydin on kedemçe neriда турған eski tamğa yetivelişka yügürgende oq tegkendi. 1/121 Şu çağda Rizvangül yügürüp yetip keldi - de, uni özi nişanlığan çolak tamğa söridi. 1/122 Uşkitip uçuvatқан oqlar Rizvangül bilen yaridarniñ etrapidiki qarlarını uçritip turatti. 1/123 Lèkin merd Rizvangül oqlarniñ özige keltürivatқан ölüm heverliri bilen hèsablaşmaytti. 1/124 U közligen on kedemdiki çolak tamğa yaridarni yetküzüp bèşini tañdi ve ağızi - burnini sürtüp hoşığa keltürdi.

1/125 Komandir ölüm ağızidin kıutuldi.

1/126 Ceñçiler düşmenniñ dehşetlik qarşılığını sundurup ilgiri kètip baratti. 1/127 Hevplik cayda yene bir ceñçi yaridar boldi. 1/128 Rizvangül emdi arkiğa qarap yaridar ceñçige yügürgendi. 1/129 Düşmenniñ oқи kèlip uniñ bèşige tegdi.

1/130 -Ah Rizvangül! -yügürgendi dostliridin biri, yürekin fontandek ètilip çikқан bu avaz şepket hemşiriler etrapidiki kişilerni çöçütivetti. 1/131 Hemmimiz uniñ etrapığa toplastuq. 1/132 Rizvangül közini mehkem yumup, çişlirini kiriştürüp yatatti. 1/133 Uniñ yüzidin egip èkip çüşuvatқан kıpkızıl kan ve tal-tal bolup yüzige çèçilğan kara çaçliri uniñğa acayip bir sür peyda kılgandı. 1/134 Uniñ bèşi daka bilen mehkem tènilip gospitalğa evetildi. 1/135 Uzitip kalğuçılar bolsa, èçinişlik çoñkur hesret içide öre turup kıaldi.

1/136 Şu küni azadlıq üçün bolğan qaynaq ceñlerde şepket hemşiriliriniñ yene biri - Raziye mu eğir yaridar boldi.

1/137 Şepket hemşirilirimiz mu halkniñ erki üçün düşmenge qarşı küreş meydanida şehit bolğan vetenniñ qehriman eziz perzentliri qataridin orun aldı.

1/138 Min tokkuz yüz kırık sekkiz - yıl, Noyabir

2. EHMETCAN QASIMI

(hatire)

2/1 "... Dostlar atañlar şanlıq gelibige

2/2 Ularniñ nurluq izidin meñip...

2/3 Saqlañlar küreşcan vesiyitimi

2/4 Yürekke teğip!

2/5 Yürekke teğip!

2/6 Ularniñ rohiğa şerep yağidu,

2/7 Kişilik düşminini

2/8 Çıksaq biz yeñip."

2/9 - Cüriti

2/10 Helkimizge beht keltürüş sepri üstide birneçe rehberlirimizniñ biryoli heterlik hadisige uçrap qurban bolğan çuñqur qayguluq hevirini añliduk. 2/11 Bu hadise esirler boyi zulum - horluqtin iñriğan helkniñ yeñi zaman tarihiğa matemniñ qara siziki oralğan aççıq hatire beti bolup kiridu.

2/12 Her qandaq millet öziniñ milliy azadlıqi ve beht - saaditi üçün küreşken öz menpeetini halk menpeeti üçün qurğan qılğan qehriman perzentlirini, ularniñ şanlıq namini qelbide ebediy saqlaydu. 2/13 Bizniñ helkimiz erkinlik beht - saadetni qolğa keltürüş yolida qurban bolğan öz rehberlirini meñgü esidin çıqarmaydu. 2/14 Helk yeñidin - yeñi utuqlarğa - şereplerge erişkenseri ve ular yaratқан küreş mevilirini tetiğanseri, aşu ecdadlarni teğimu süyümlük hês qilidu.

2/15 Men rehberlirimizniñ biri - Eħmetcan asimi toğruluk yazmaqçimen, birağ, meniñ bu korkmas ve çiver adem toğruluk omumlaşkan melumatni bėrelmeyiganlıķım nahayiti niđ. 2/16 Hetta meniñ bu yazđınım nahayiti az ve yetersiz. 2/17 Eger maña: sen neme uęun oliñđa elem elip eđezni boyap yurisen? - dēgen soal oyulidiđan bolsa men: bu sũyumlũk ademiñ ımmetlik atirisi esirler boyi içtimaiy palaketlikler destidin zarlangan elķimiz içide uruđ hõrmet bilen emes, mēhir - muhebbet bilen yadlanmaqta, mana menmu Őuniñ biri bolup buniñđa kõnlũmdin orun alđan issiğ muhebbet bilen arayman. 2/18 Şu muhebbet vecidin Eħmetcan asimi toğrisida az bilsemu, kõrgen - bilgenlirim toğrisida olumđa elem aldım deymen.

2/19 Mēniñ yazđanlirim - uniñ bilen kõp yũrũp sõhbetleŐken kiŐilirimiz ve keçe - kũndũz birge bolup iŐligen dostliri teripidin urulidiđan atire binasiğa bir kesek bolup, binaniñ kem yerlirini tolduruş matēriyali bolar dēgen ũmidtimen.

X X

2/20 Eħmetcan asimi alemdin õtti.

2/21 U bizdin cuda bolđandin kēyin, insanperverlik, adaletperverlik bilen yugurulđan ğeyur simasi tēhimu roŐenrek bolup kõrũndi.

2/22 Heķiķetge kõz yummaydiğan kişiler uniñda yaĥŐi pezilet, yaĥŐi ĥisletleriñ barlıķi, bolđandimu tutuğ emes, nahayiti oęuđ, ĥuddi aranguda yēnip turđan irađtek yoruğ ikenlikini ēytiŐti. 2/23 Heķiķeten, esirler boyi cahalet arañđulukida gañgirap ketken ĥalđ içide uniñ yũriki ahriman, merd Danko'niñ¹ yũrikidek yoruğ bolup yēnip turatti.

2/24 Eħmetcan asiminiñ obrazini yēziŐ asan emes ve uni ikkinçi bir Őeĥsi bilen sēliŐturup kõrũŐ tēhimu tes. 2/25 Bu ademiñ bizniñ tarihizimde õzige ĥas uluđluķi bar. 2/26 Uniñ obrazini yaltırağ sõzler bilen bēzeŐke bolmaydu. 2/27 Bu obrazni ēcip bēriŐ uęun, ğepni uniñ addiy - saddiliķi, bu addiliķniñ tebiiliki ve uniñ rohiy gũzelligidin başlaş kerek.

¹ M. Gorkiniñ “ēziz kēl momli” namliğ heķayisiniñ ehrimani. U arañđu cañgalda ēzip alđan ĥelđ uęun yũrikini yandurup yol baŐlıđan.

2/28 “Kehrimanlık - ademlik taşkı körünüştiki söliti, özini körsitip turğan heyvetide, uniñ sirtkı körünüşide bolmastin, belki uniñ içide rohiy baylıkıdan ibarettur.” Dégendek uniñ kehrimanlığı nahayiti kımmetke tohtaydıgan eñ küçlük rohiy meniviy baylığı bilen tolgandır.

2/29 Eħmetcan Kasiminiñ kehrimanlık iş izliri ezilgen elkniñ beħt - saadetige mehkem bağlangan. 2/30 U elkniñ beħti uęun eziniñ şehsiy beħtidin keğeleydiğan, orni kelse bu yolda z hayatini urban kilalaydiğan merdane pezilet igisi idi.

2/31 Biz buni miñ tokkuz yz kırık yette - yili gomindañ eksiyetçiliri peyda kilėan yigirme alte fevral veķeside nahayiti roşen krup tmiz. 2/32 şu kni gomindañ eksiyetçiliri heddidin aşkan uyatsızlık bilen puķraęe kiyivalėan esker ve casuslarni teyyarlap rmçide bizniñ elk vekillirimiz turėan yni orivelip hucum başlığandi. 2/33 Ular bizniñ vekillirimizni tehlike astida tutup turup, elkniñ olėa keltrėan az - tola erkinlikini tartivelip yine dozaħka ittiriş meķsitide tiz ktrřni oylidi. 2/34 Lkin buni sezgen danişmen Eħmetcan Kasimi gomindañ eksiyetçiliriniñ başlıkliridin birige: sizge hazir ikki yol bar. 2/35 Bir, eķip eskerliriñizge “arığa burul, keğemlep marş!” deysiz, ular ikip ktidu. 2/36 Biz ikip Nenguendiki elkni tinçlandurup tarķitivtimiz, tinçlık bolidu, ikkinçisi mana şu işikni eķip, eskerliriñizni oyup beriniz. 2/37 Ular bizni ltridu, bğun rmçide, etidin tartip ptn lkide an tklidu. 2/38 Mana şu ikki yolniñ aysisini alisisiñiz birini talliveliñ! 2/39 Biz lmdin esla orķmaymiz, uni allıķaęan stimizge alėan ademlerimiz. Hazir biz hayat alsakmu, elkķe payda... nki on bir bitim boyıçe elkniñ erkinlikini temin ilimiz. 2/40 lsek uniñdin artuķ payda, nki bu munasivet bilen elk ozėilip, bu bitimdin kre artuķraķ yeni toluķ azadlığini olėa keltridu. 2/41 Bizniñ knimiz elkķe azadlık keltrp beridu. 2/42 Bu elvette biz uęun şereplik lm bolidu, - dedi.

2/43 Eħmetcanniñ bu merdane ĥitavi bilen, dřmenlerniñ resvasi ikip saħta kiyapiti aşkarilandi.

2/44 Eħmetcan Kasimi elkniñ udretlik kğiğe nahayiti niķ işengen uniñga guman bilen arařtin ĥali adem idi. 2/45 U gomindañ eksiyetçiliriniñ oķum meğlup boluşini aldin kreligen, řuniñ uęun u daim işençlik halda “ lkimizde elkçilik

siyaset cezmen emelge aşidu” dep sözleytti. 2/46 U düşmenni acayip maharet bilen kalteklileyeytti, addiy, lëkin mezmuni tiren sözler bilen düşmenniñ közini parkiritip turup uniñ süritini helkke sizip körsiteleytti.

2/47 U birküni gomindañ saqçi emeldarlariniñ rezillikini paš kılıp mundaq dëgenidi:

2/48 -Dunyada helkniñ eşeddi düşmeni bolğan faşizm kōli yetkenla caylarda kanlık kirginçilik yürgüzüp adalet erkinlik terepdari bolğan ademlerni yokitiş çarisige kirişkendi. 2/49 Biraq gimlir biravniñ öyige oşuq yaki neşe taşlap qoymasidi. 2/50 U gistapodin nahayiti ustilik bilen işlengen her hil hüccetlerni teyyarlap, şu hüccetlerni faşistlarğa karşı bolğuçılarniñ yançuq yaki sanduqliriğa sëlip qoyup şuniñ bilen tutatti. 2/51 Hazir bizniñ gimlir undaq avare bolup yürüşni halimastin, yukiriki addiy usul bilenla beñgi, oğri, kimarvaz depla tutup këtidiğan bolup qaldi.

2/52 Men şu küngiçe bizniñ helk içinde düşmen bilen yüzmu yüz turup, düşmenniñ epti - beşirisini dadillik bilen paš kılıp körsiteligen mundaq kehriman şehsni uçratmığanlıkimni hës kılımen.

2/53 “Rehber” dep nam çıkargan yukiri nemseptiki bir kaçne şehslerni körgenidim; men ularni töven bir cayda turup egizrek bir orunda yaki tam töpisige çikip, yiraqtin qarap heşemetlik bir guruh içinde “ene u”, “aşu kişi” dëgen sözler kulukumğa kirip turğan halda körettim. 2/54 Miñ tokkuz yüz ottuz yette yili Ürumçide okuş için bargan, lëkin heçkandak okuş cayıga orunlaşturulmay igidarsiz kalğan bir kaçne yaşlar içinde men bar idim. 2/55 Biz qar yaqqan künlerdimu Ürumçi helk istirahat begida yol adaşkan sayahatçilerdek gülhan sëlip uniñ çöriside kün ötküzettük. 2/56 Birküni tuyuksiz birneçe maşına bilen yaşsi kurallangan yüzdin artuq eskerniñ muhapizitide Şeñ Duben bağka kirip biz turğan caydin ottuz metirçe yiraqliкта - su boyıga çüşti. 2/57 Muhapizetçiler uni keñ dairede orap ikki-üç orunğa pilimut kurup koydi. 2/58 Bizniñ içimizdiki bezi yaşlar gülhan yenida kir yuyuvatқан, yupurmaq gaziñi bilen yastuq yasavatқан, otun sunduruvatқанidi. 2/59 Biri bolsa dutar çelip nahşa eytivatқанidi. 2/60 Tuyuksiz peyda bolğan bu sürlük körünüştin hemminiñ herikiti tohtap qaldi. 2/61 Biz özidin daim ensirep yuridiğan bu kişiniñ sözi bilen artuq kimirlaştin ehtiyat kilişka başliduq. 2/62 Şu vaqitniñ özide

bizniñ adettiki yürüş - turuş erkinlikimiz dimiğ içinde tuncuqkandek sèziletti. 2/63 Hetta biz uniñ olturğan teripige uzakraq karşımu pètinalmayduq. 2/64 Arkamda “bizge qaridi” dep biri piçirlidi. 2/65 Uniñ gèpi maña soğakraq iştildi. 2/66 Şeñ Şisey terepke qaraganidim. 2/67 U üsteñ kiridiki uşşak taşlarni oçumiga èlip suğa ètip oynavèiptu. 2/68 Uniñ göşlük yaliñaç oñ qolida birneççe tal uşşak taş, aq peleylik, sol qolida bolsa, yene bir pay aq peley uçumdalğanidi. 2/69 Şıncañ helkiniñ “dahisi” dep èlan qilingan bu meğrur gevdielik ademniñ zuñziyip taş oynap olturuşi könlümde sirlig bir tuygu hasil qildi. 2/70 Men uniñ taş oynap olturuşini addiy heriket yeni tebietni söyüş herkiti dep emes, şu künlerde ölke helkini miñlap - miñlap zindanlarğa, kuşhanilarğa heydep kirişke başligan bu adem ölke helkiniñ teğdirini qolidiki uşşak taşlari şaraklitip suğa çöktürüp oynavatqandek hès qilduratti. 2/71 Mana şundaq helkke işenmeydiğan, köpçilikke ihtiyari yekinlaşmaydiğan “dahi”ni ömrümde birinci kètim ottuz mètirçe yiraqliқта körgenidim.

2/72 Men şundin on yil ötkendin kèyin, ölke helkiğe rehber bolup kötürülgen bir adem bilen yene Eħmetcan Qasimi bilen Telke Tègi üstide uçaştım. 2/73 Men bu çağda yette vilayettin Ğulciğa keçip ötken yaşlar üçün keñ sayda teşkil qilingan mektepte oqutquçi bolup işlevatattım. 2/74 Eħmetcan Qasiminiñ kèyin bulaqqa dem èliş üçün çiqқанliқini añlap, bir dem èliş küni etigenliki uniñ bilen körüşüp keliş üçün mektep mudiri Ğaziyap bilen birge atliқ Kèyin Bulaqqa kelduқ. 2/75 Uniñ ègiz bir tağ üstide ikenlikini uқup, şu tağka örlep mañduq. 2/76 On beş - yigirme metirçe örligendin kèyin yoğan bir taş yènida bir çelekte qarikat, bir yaqliқта üzüm bilen bir toğaçni körüp, u Eħmetcan Qasiminiñ nersiliri ikenlikini, emdi uniñ bar yèrige kelgenlikimizni hès qilduқ. 2/77 Biraқ uni bu aridin uçritalmay yene ègizlep, buralmiliқ tik yar taş yèniğa kelgende yol tapalmay qalduқ. 2/78 Biraz arqiğa yènip yene örlişimizge tağniñ yukiri qismida turğan Eħmetcan Qasimini kördük. 2/79 U qolini bulgitip çaqirdi.

2/80 Biz huşalliqimizdin bar küçimiz bilen yukiriğa qarap yamişip, tağ üstide Eħmetcan bilen qerindaşlarçe tinç - amanliқ soraştuқ. 2/81 Lèkin bizde hasıraş besilimiğanidi. 2/82 U külümsirep:

2/83 - he - he, mana tamakini köp çekkeniň paydisi şu,-dep çakçak kildi. 2/84 Ehmecanniň yelkisinde beş atar miltik, kolida “fët” markilik futu aparat saňgilap turatti. 2/85 Sipta kiyimi ve ëlip yürgen cabdukliri bilen bu adem tağniň muşekketlirige köniküp tebiet bilen çelişip yürgen ovçi, yaki bir addiy ceňçidek körünetti. 2/86 Uniň çeniňkan muskulluk orta boyi, keň pëşanilik, kışka kırkılkan tum kara burutluk, külümsirep turğan yüzi tağniň sap havasi ve güzel menzirisi içide nahayiti yëkimlik, taza ve cezibilik bolup turatti.

2/87 Ehmecan Kasimi bizni süretke çüşürdü. 2/88 Andin biz bilen yanmu yan olturup:

2/89 -Kandaq, bizniň tağlar çiraylikmu? -dëdi. 2/90 U beşini sel siňayan kılıp etrapniki karıgay, derehlerge ve pestiki edir kaptalliridiki yapyşil çimenzarlarğa zoq bilen qarap köksi kanguçe nepes ëlip bizge karidi. 2/91 Men uniň şundak beşini sol terepke sel siňayan kılıp kişige nezer salidiğan adeti bardek sezdim. 2/92 U maña nahayiti yëkin olturğanidi. 2/93 Putidiki rabotçik ötüki meniň ötükmüğe tëgip turatti. 2/94 Yëkimlik külüp turidiğan mulayim kiyapetlik, çin insani muamilidiki bu adem maña tövende turup munber üstide körüp yürgen emeldardek tuyulmidi. 2/95 Bu helkniň hekişiy rehberi, mana şu tapta bolsa bizniň ağınimiz. 2/96 Şuniň üçün, men uniňdin tartinip olturmidim. 2/97 Özimniň hissiyatim boyiçe tağniň güzelligini hususen yukiri egirda Sayram köli ve uniň etrapida yaylakliri barliki, her cehettin kelişken Telke tëginiň dem elişka eplik orun ikenliki toğrisida gep kildim. 2/98 U pütün vucudi bilen berilip aňlap:

2/99 -buni toğra èytisiz, Sayram etrapida ve Kök Salada sanatoriye kursak bolidu, -dep testiklidi. 2/100 Këyin oquguçilarniň ehvalini sürüştürüp këlip:

2/101 - Oquguçilarğa kaçne gramdin şeker berivatsiler? -dep soridi.

2/102 Kaçne gram degini esimde yok, mudir cavab berdi.

2/103 -Bu yerde hesel köp, şekerniň orniga şuni berseñler erzan çüşidu. 2/104 Hem hesel dorilik yahşi nerse. 2/105 Ene avu terepke - çarbağ dep atilidiğan yerde tebiy bağ bar iken. 2/106 Uniňdin başka tağ kaptallirida nurgun alma kördüm. 2/107 Almilar pişip yerge tazimu tükülptü. 2/108 U bir kişiniň hususiy begi emes,

köpçilikiniñ bēgi, oқuғuçılarǵa ēytiñ, merhemet alma yep kētişsun, birküni hemmiñler kēlip şu almılardıñ ēlip kētiñler, öziǵu yava tağ almisi, şundaқ bolsimu etigenlik çayda balılarǵa berseñler, paydilik. 2/109 Nurgunraq apirip қақ sēlivēlişsun.

2/110 Şu küni Eǵmetcan Qasimi bilen bille taǵmu - tağ yürüp ov ovliduk. 2/111 Ovlapқu biz hēç nerse tutalmiduk, biraқ şu sōyümlük rehberimizniñ birқаnçe ħisliti mende untulmas ħatire bolup қalǵanıdi. 2/112 Mektep mudiri atlarni ēlip çikiş üçün peske çüşüp ketken vaқtıda men Eǵmetcan Qasimi bilen hesel here baққuçiniñ öyiniñ yēnida olturǵanıdim. 2/113 Bu birdinla:

2/114 -Miltiқ atalamsız? -dep soridi. 2/115 Men biraz ħicil bolup rastini ēyttim:

2/116 -Yaқ, ētip baқmıǵan.

2/117 -Qēni ētip bēkiñ, içide tōt tal oқи bar, -dēdi. 2/118 U maña қariǵa қandaқ ēlişni çüşündürgendin kēyin, beş atarni maña sunup, taǵdin şaqirap çüşüvatқан su boyidiki tērekke қonup turǵan bir sēgiz ħanni körsetti. 2/119 Miltiқni қolumǵa ēlip bir tizim bilen tizlinip, қorulǵa aldim. 2/120 Lēkin epleşmigendek bolup ornumdin turdum.

2/121 - Ētiñ, he epleşmidimu, қoliñizni mēniñ müremge қoyuñ, -dep aldimǵa kēlip turdi. 2/122 Men yētirқаp:

2/123 -Yaқ, ependim, öre turup atimen, -dep ikki üç қedem nēri çekinip kettim, uyalǵinimdin қizirip ketsem kērek.

2/124 -Hi, hi mana қizik, nēmişқа tartinisiz?, -u “hi herpini gelite қiska, yēnikrek қilip ēytti. 2/125 Uniñ bu ahiñida birқаnçe çüşençiler ipadilengendek tuyulatti.

2/126 Men miltiқni қariǵa ala - almastinla ētivettim.

2/127 Ependim tövendiki say terepke mañdi. 2/128 Men miltiқni dolamǵa sēlip arқisidin egeştim. 2/129 İkki yüz mētirçe yürgen iduқ, sayniñ içkirisidin koniriǵan yirtik kiyimlik bir қazaқ kempir özidin çoñ bolǵan қақşal otunni baǵlap

öşnisige artip, mükçeygen halda nahayiti asta yürüp kélivatatti. 2/130 U bizge yêkin kelgende tizlinip otunğa yölngen halda hasrap oturup ǵaldi.

2/131 -Êsensizma kempir, he, dem éliñ, dem éliñ oturup turuñ, -dédi, Eǵmetcan apparatini raslap uni sûretke çüşürüvaldi. 2/132 Nahayiti méhribanlık bilen uniñ tirikçilik ve ailisi toǵrisida, öyiniñ nedilikini sürüştürdi. 2/133 Kéyin uniñ otunini yüdüp, avuliğa yêkin cayğa apirip berdi. 2/134 Kempirniñ şunçe yaşka kirgendimu şundaǵ éǵir otunni kötürüp kelgen ğeyritini maǵtidi ve yêkin kéleçekte mundaǵ éǵir külpetlerdin ǵutulidiǵanlıkimizni uniñğa addiy sözler bilen çüşendürdi.

2/135 Şu küni taǵ aylinip yürüp Eǵmetcan Ǵasimi yiraǵta çokçiyip turǵan çokǵida ǵonup olturǵan bir toñ ǵagini körüp kélip, uni atǵanidi. 2/136 Oǵ ǵaginiñ dessep turǵan yérige tégip bir parçe taş bilen birge ǵaǵa ǵañkip ǵalaymıǵan bolup ketti. 2/137 Men uniñ bu menzirige ǵarap balilirçe muzurlinip ǵaǵaǵlap külüşini körüp, heyran boldum. 2/138 Rehber orundiki, helǵ aldida çoñ abroyǵa ige bolǵan bilimlik bir kişiniñ bundaǵ ǵattıǵ külüşü bu ademdiki kemçilikmikim dep oylidim. 2/139 Lékin derrulam. 2/140 Gorkiniñ “men héçǵaǵan v. Éliiçge oǵsaş başǵılarnimu küdürüvetidiǵan külke bilen küleleydiǵan kişini uçratmidim. 2/141 Mundaǵ dunya boyiçe uluǵ ademniñ közidin yaş çikǵuçe balılar külkisi bilen külgen kişini hetta körüşniñ özila hecepke ǵalduratti. 2/142 Mundaǵ külüş üçün çoñ ǵuvvetlik, köñüllük salametlikke ige boluş kerek” dégen sözlirini eslep: bu micez dunya boyiçe şunçe uluǵ kişige yétişsizlik bolmay. 2/143 Belki, köñül azade, pak, hoş péil dep teriplengende Eǵmetcan Ǵasimidiki mundaǵ balılarçe huzurlinip külüş uniñ kirsiz saǵlam tebiitidiki köñül azadiliki bolsa kerek dégenni oyliǵanidim.

2/144 Men uni birküni navayǵana aldida kördüm.

2/145 -Ustam meniñ méhmanim bar idi, nan yaǵturmaǵçı idim. 2/146 Bir, ho unda ǵançe nan bolidu?

2/147 -Séniñ unuñni oǵrilap alattimmu? Ekilip bermemsen, yêkip bermeymizmu? - dédi navay.

2/148 -Unniñ hosini ǵançidin élivatisiz? - dep soridi Eǵmetcan Ǵasimi.

2/149 Navay ǵopalraǵ adem iken, aççiklinip:

2/150 -Girge b rip yu en idin sora! -d di.

2/151 -He, he, bolidu, bolidu, -d di, E metcan  asimi ve n rirak b rip alma ve samsilarni  ner ini sora turup ketti. 2/152 Uni  igiliri h rmet bilen salam b ri genidi, navaylarni  biri endimni tonup  ilip:

2/153 - m E metcan endimken emesmu, sen  unda   opallik  ildi a! Adem emes ikensen! -d genidi! -h liki navay:

2/154 -U maptimen, -d di -de, ha -ta  k tip  aldi. 2/155 Birne e yolda liri uni eyiple ti.

2/156  unda   ilip,  el ni  bu cesur perzenti ve dosti hem  el ni  he ikiy rehberi, men mi  tok uz y z ottuz yette - yili ottuz m tir yira lıkta bir etim k rgen  inca   el ini  yal an dahisi  e   iseyge o  imaydigan s y ml k bir adem bolup  ikti. 2/157  el ke i enmeydigan, uni din  e ip y ridigan  e   isey toluk  urallangan y zligen eskerni  yardimi bilen aran  ri ni  yeni a keleligen bolsa, E metcan  asimi  aligan y rige  el k bilen yaki  zi yal uz baralaytti. 2/158 Y zilar a  ikip d hkanlar arisida, ha  ve kar anilar a b rip i iler arisida, deryadiki k mi i ve sal ilar arisida bolup ularni  m hniti bilen orta li ip, hayatini  gendi ve ularni  n me telep - arzularini  barli ini bildi. 2/159 Ular a azadlık  c n k re  kili ni  lazimli ini  getti.

X X

2/160 Men E metcan  asimi he kide ba  ilardin a ligan bezi ehvallarnimu  ytip  t  ni layik k rd m. 2/161 Buni belkim beziler “u  ak -    ek s zlerge    p ketti.” d yi i m mkin, l kin men unda     en ilerni  uvvetlimeymen. 2/162  unki,  el perver rehberiy ki ilerni   el  i ide n me  ilip y rgenliki, uni   el ke  an ilik y kin yaki yira  bol anli i nahayiti muhim ehmiyetge ige. 2/163 Bir rehberni  yah i yaki yamanli i uni  a zida  ilgan yasima s zidinla emes, emeliyette  ilip y rgen i liri bilen  l inidu. 2/164  u a, t vendiki birne e a ligan s zlerimni  isturup  timen:

2/165 Birk ni E metcan  asimi dalida k tip bargan iken, bir kigiz  ydin balini  yigligan  ni a liniptu. 2/166 U  yge kirip “bali iz n mi  a yiglaydu?” dep

soriganda, baliniñ anesi: “su içimen deydu, su avu yarniñ astida, men bolsam kèsel, atañ kelgüçe turup tur dèsem, yiglap unimayvatidu”. deptu. 2/167 Buni añlap Eħmetcan Ķasimi çèlekni ÷oligã èlip, héli yiraç yerdiki çuñkur saydin su epkèlip bèriptu.

2/168 Eħmetcan Ķasimi gemide, yirtik kigiz öylerde hayat keçürüvatқан aililerge bèrip ular bilen semimiy ehvallişatti. 2/169 Ularñiñ topa - çañda èginap oynap kirlişip ketken kiçik balilirini kuçikiğa èlip, bağriğa bèsip söyetti. 2/170 Baliniñ anisi “Sizniñ kiyimiñizni bulğap koydi.” dep hicalet boluvatқanda “kèriki yok, topa dègen kaқsa çikip kètidu” dep koyup, gödekler bilen sözlişetti. 2/171 Yançuqliridiki kempitlerni bèrip, ularniñ kōñliñi kōtüretti.

2/172 Eħmetcan Ķasimi yalguz Şincañdiki yerlik az sanliқ milletlernila emes, u vetinimizdiki ħenzu ħelқini ve başqa ħelқlernimu oħşaşla yaħşi kōretti ve ularniñ haligã hal, muñigã muñ bolatti.

2/173 Miñ tokқuz yüz kiriқ alte - yili içki ölkilerge Eħmetcan Ķasimi bilen birge barganlarñiñ biri maña mundaқ dègenidi:

2/174 -Biz lencuda nurgun rikşa adem söreydiğã harvani kōrdük. 2/175 Biz keyergila bèrip çüşsek, yaki işiktin şundaқla çikşak, bu rikşaçilar ikki çakliқ harvilirini sörep yügürüşüp kèlidu -de, harviğa olturuşimizni tekliр қilidu. 2/176 Şundaқ harva söriğen bir adem Eħmetcan ependimni harviğa çüşüşke tekliр қildi. 2/177 Ependim hayacanlinip:

2/178 -Biz sizdek yoksullarni at ornigã kètip koyğã harviğa olturuşқа cüret қilalmiduk. 2/179 Emme bizni қedirliginiñizge rehmet. 2/180 Bizni harviğa sèlişni ümid қilip kelgeniñiz üçün mana bu pulni èlişniñizni soraymen, - dèdi - de, birmunçe pul berdi. 2/181 Rikşiçi heyran bolup hayacanlandi, ependim rikşiçilirniñ birisini öz rikşisiğã olturguzup sörep kōrdi.

2/182 -Birküni, -deydu yene hèliқи kişi: -Ependim bilen biz Şañheyde dèñiz қirgikini kōrüşke çiktuk. 2/183 Losunku dègen ègizğã barginimizda dèñiz қirgikidiki kèyikçilarniñ turmuş ehvalini sürüştürdi. 2/184 Kèyikçilarniñ biri: mana kōrüp turupsiz, bizniñ hayatimiz mana muşu kèyik bilen, uniñ bilen yürüp bèliқ tutimiz.

2/185 Hem sizge ohşaş mehman kelip qalsa, deniz içini aylandurup, tamaşa kildurimiz, ular birer nerse berse elip rashot qilimiz, mana oyimiz, muşu, mana qazan, mana orun - körpimiz, hayatimiz muşu dedi. 2/186 Ependim keyikçilar bilen nahayiti hoşçaqçaq körüşüp birdemde ular bilen agine bolup qaldi ve şu keyiktiki hayatni körsitip bererlik qilip resimge aldi. 2/187 Özi keyikçilar bilen birge keyikta oturup, resimge çüştü.

2/188 Yene birküni endim bilen Şañhey yacé koçisidiki yavrupaçe resturanga tamaq yeyiş için kirduq, biz bu yerde piano oynap turğan bir ademni ve balét repëtitsiye qilivatқан bir hanım bilen bir yigitni kördük. 2/189 Artisler repëtitsiyidin çüşkendin keyin ular bilen pianoçı otturisida çataq çikip qaldi. 2/190 Ependim bunıñ sebebini sürüştürüp enikladi. 2/191 Piano çalğuçı artislerniñ repëtitsiyige piano çelip bergini için heq telep qilganiken, artislerniñ yeneda pul bolmigaçqa, uniñ heqqini keyin berişni eytkanda, u işinmey ularni kattiq kistiganiken. 2/192 Keyin endim ularni tamaqqa tekliq qilip ehvallaştı. 2/193 Artislerdin biri:

2/194 -Biz tiyatir hanılarda balét oynap, şuniñdin kirgen daramet bilen kün keçürimiz, bizniñ işimiz muşu muzikantniñ işi bilen belikniñ su bilen bolğan munasivitedek. 2/195 Lékin biz oyun qoyup pul tapquçe bu muzikantniñ heq telep qilip silerniñ aldiñlarda hicaletçilikke salginiğa epsuslinimiz, -dedi.

2/196 Ependim bularni kelişip iş qilişqa dalalet qildi ve birneçe künlik repëtitsiye heqqini muzikantqa tölep qoydi. 2/197 Artisler bekmu hoş bolup, ömrinde mundaq ademni körmigenlikini eytişip tazim qiliştı ve rehmet eytip qaytiştı.

2/198 Ependim İçki Cuñgodiki zavot işçiliri bilen uçrişip, ularniñ hayati bilen tonuşti, kapitalistler hem çet al cahangirlikiniñ cuñgo işçilirini heddidin taşqiri ezgenlikini öz közi bilen körüp gezeplendi ve ularniñ ehvalidin birmunçe hatiriler yezivaldi.

2/199 Men bu geplerni añlap, Ehmecan Qasiminiñ muşu sözlirini esimge aldim.

2/200 - İçki Cuñgoğa barganlarnıñ içide burun bargan birisi Şaňheyniñ çiraylıklığını mahtap şeir yazdı, lëkin u Şaňheyniñ şu vaqtidiki çiraylıklığını körgen bolsimu, uniñ içide, arqa koçilirida, buluñ-puşkaqlirida ademlerniñ kaçılık horluq körüvatkanlığını taza körelmidigu deymen. 2/201 Birak, uni körüşke köz kerek, hemmıla köz birdek körelmeydu. 2/202 Hindistanğa bërip Bombayni dunyada çiraylıq şehir iken dep mahtap kelgen kişilerni kördüm. 2/203 Lëkin u kişiler tiramvay mañgan koçılarnı, çiraylıq binalarnı, mal bilen tolğan magizirlarnı körüpla u yerniñ ademleri behtlik iken, turmuşı paravan iken dep, milyonlap ademlerniñ açlıkta ölüvatkanlığını, paħal üstide yatkanlarnı, mayğa çömülüp işlep, yerim yalıñaç hayat keçürüvatkan ademlerni körelmeydu. 2/204 Bunimu körüşke köz kerek, - dëgenidi.

2/205 U, amërika cahangirlikiniñ maliyi bolğan Cyañ Cyëşi hökümranlık kilivatkan çağdiki Şaňheyniñ, Engliye cahangirlikige mustemlike bolup qalğan Bombayniñ üstidiki yaltıraqlığı astida yoqsullar ve nahayiti nurgun mëhnetkeş helkniñ çidap bolmaydıgan ëgir ve haqaretlik hayatini körüp, cahangirlikniñ mustemlike helklerge “medeniyet epkelip bërimiz” deydiğan sahta vedisiniñ aqiviti aç - yalıñaçlık, horluqtin ibaret ikenlikini ve mustemlikçilerniñ uyatsızlığını bilgen. 2/206 U bu hekte mundaq bir söz qilganidi.

2/207 İkki - yanvar küni amërika radiosi filippinga qilğan “gemhorluğu”niñ başlanganlıqıga üç yıl toluş munasiviti bilen varkirap amërikiliklarniñ bëşini kaymuqturdi. 2/208 Lëkin amëriliklarniñ kulığıga “gemhorluq” togruluq sözlevatkan radio karniyi ağızidin filippin şairi Sanguni Batuñ Boheyneñ “yoqatkan erkinlik”, “buniñga ularniñ cinayiti bar idi”, “men kësip taşlangan başni kördüm” dëgen şeirliridiki “dat” dëgen avazi. 2/209 Koriye dëhkanliriniñ zar yigisi ve cuñgoda ëtilivatkan amërika pilimutliriniñ avazi añlinip turdi. 2/210 Englizlerniñ radiosi Seylunga, Hindistanğa, Bërmiga qilğan “gemhurlikliri” togruluq az varkirimaydu, lëkin ularniñ avazlirini Englizlerniñ Bërma hökümet başlıki Avunisen bilen uniñ töt hemrahini öltürgen Hencerniñ tavuşı, Yunanlıqlarğa, Keşmirliklerge, Malayalıqlarğa karşı ëtilivatkan zembirek avazliri bësip këtıp barmakta.

2/211 Amèrika cahangirliki nème üçün Gollandiye mustemlikiçilirige qural bèridu? 2/212 Yaki Hindunèziya helki adaletsizlik kilip Gollandiyiliklerniñ yerini tartivelişka kest kildimu?... 2/213 Undağ emes. 2/214 Nème üçün Amèrika cahangirliki “adillik tènçlik, helkçilik, helk hoquki” dep varqiraydu? 2/215 Adaetlik tinçlik helkçilik ve helk hoqukiğa tacavuz kilivatқан gollandiye cahangirlikige yardemlişidu? 2/216 Coñkurraq tekşürsek, amèrika cahangirlikiniñ çiraylik sözliri bir hil niqap iken. 2/217 U niqapni açsiniñ adillik dègen sözniñ arқisida dunya hokumranliki, tinçlik arқisida cahangirlik soquşu, helkçilik arқisida faşistlik, helk hoquki arқisida bolsa, dunya helkini kul kiliş dègen sözler yèzilganliқini kòrisiz.

2/218 Biz Eħmetcan Qasiminiñ bu dana sözliridin uniñ kelbide yalguz Cuño helkila emes, pütün dunya ezilgüçi helki barliқini çüšinivalalaymiz.

2/219 Eħmetcan Qasimi azadlik yolida milletçilikniñ heç nemege yarimaydiğan osal heriket ikenlikini daim sözlidi. 2/220 U bu hekte: “milletçilik bilen helkçilik bir cayda bolalmaydu” dep keskin èytқanidi, u yene milliy zulum yoқalğandila hemme millet baraver bolup yaşiyalaydiğanliқini, helkçilikni yolğa koygili bolidiğanliқini helkimizniñ heçқandaқ ikkilenmestin şu yolda çoқum meñişi lazimliқini èytip keldi.

2/221 “Milletlerniñ emeliyettiki heқиiy baraverlikini temin қilidiğan biryol bar, u helkçillik yolu, her kim öz millitiniñ azadliқini çin kònli bilen halaydiğan bolsa, helkçil siyasetniñ turmuşқа aşuruluşu üçün küreş elip bèrişi lazim...” dègenidi Eħmetcan Qasimi.

2/222 Umumen, Eħmetcan Qasiminiñ emeliyetimu, nezeriyesimu helkçillik bilen suğurulğanidi. 2/223 Şuniñ üçün şincañdiki her millet helki uni heқиiy danişmen dostimiz dep bildi. 2/224 Uniñğa resmiyetçilik hòrmeti bilen emes, dostluқ, kèrindaşliқniñ çoñkur ornaşқан muhebbeti bilen қaridi. 2/225 Bu nerse uniñ pacielik қurban bolğan heviri añlangandin keyin heyran қalarliқ dericide ipadilendi. 2/226 Helk uniñ vapatıǵa gayet çoñkur eçindi. 2/227 Birneççe kungüçe öylerde, koçılarda, yèza - sahra, қir - dalilarda özini tutalmay yiglap yürgen ademler hèsabsiz nurgun boldi.

2/228 Eħmetcan asimi bilen birketimla hemsöhbet bolğan kişi uniñ bilen eñ yekin muhebbetlik dost bolup alatti. 2/229 unki, u kişi houini hörmət ilgüçi, hemmini özi bilen teñ körgüçi pezilet igisi idi. 2/230 Birer kişi köñlide barini sözlep bėrvatanda, u, sözniñ airiğıçe pütün vucudi bilen bėrilip añlaytti. 2/231 Uniñğa dat - ehval ytip kelgen kişi anaetlinip rahatlinip huşal aytatti. 2/232 Köp ademler, hususen bizniñ enimizğa siñip alğan adet boyıçe togrıraini ytsam, bizniñ yüriki muculup ketken ademlerimiz rehberiy orundiki kişiğe öziniñ köñlidiki sözini ytmay alidu. 2/233 Uniñ sebebi, rehber burundinla sürlük bolup körünüp ketken, “ėgiz dėgenniñ paşnisi yok, eger birer amlaşmığan söz ağzimdın ıķıp ketse, yaki uniñğa yamaydığan sözlerni ytip oysam, balağa almaymenmu” - dep endişe iliřidu. 2/234 Bu ehval neçe yüz yıl davam ilip kelip, Eħmetcan asiminiñ külümsirep turidığan mulayim iyapeti aldida yeşilişe başlinganıdi.

2/235 U, meğrurluğ, maştanalıqtın, aldamılıqtın, aldırañėuluqtın ĥali bolğan sağlam tebietlik rehimdil adem idi.

2/236 Biz ötken vaitlarda ölkizimde Eħmetcan asimidek puhta bilimlik, her tereplime yeťiřken, ictimaitlaşkan bir ademniñ rehber bolup kötürölginini ĥatiriliyelmeymiz. 2/237 Eħmetcan asimini bizniñ hou, adalet üçün bolğan milliy azadlığ inilabiy tariħimiz yarıtıp bergen adem. 2/238 Bizge melum bolğan ölke tariħida rehber bolğan ademler köprek aqsöñekler yaki birer munasivet bilen hakimiyet üstige ıķıvalğan, lėkin ĥelktin yıra yaşap, ĥelkke neyze, iličniñ yardimi bilen “rehber”lik ilidığan ademler idi. 2/239 Eħmetcan asimi bolsa, ĥelk iidin, yeni tövenki atlam iidin iniķip ıķқан, ĥelkniñ immetlik dosti ve ĥeķiķiy rehberi idi. 2/240 U ĥelkimiz iidin arañguda palildap körünge amaķtek nurlinip öçti. 2/241 Uniñ tehi ĥelk üçün ilidığan ĥizmeti, sözleydığan sözliri nahayiti ıķ idi.

X X

2/242 Birküni Eħmetcan asimini “alėa gėziti” idariside uçrattım.

2/243 -He, siz bu yerde ikensiz, -dep kirip keldi -de, olumni siķip körüşti.

2/244 -“İttipaķ” jurniliniñ edebiyat ismi toğrisida Seypidin ependi bilen meslihet iliř üçün kelgenidim. Yok iken, -dėdim.

2/245 -Siler yézilivatқан şeirlarga қандақ қарaysiler? -dédi Eħmetcan Қasimi semimiy halda, -mèniñçe bir қанçe şeirlar tolarак yiglaydiğu, beziliri bolsa yalęan medhiye bilen tolęan. 2/246 Menisiz şeirlarga jurnaldin orun bermeslik kerek. 2/247 ğeyret beridiğan şeirlar қанçe kóp bolsimu orun berimiz.

2/248 -Şeirlarniñ kópi cenubқа қaritulivatidu, ependim, u yerde turmuş ózi yiglañęu bolęanlıętin şu yaққа atap yézilęan şeirlar řundaқ boluvatamdikin, yene ğezep nepret kóprek éytilivatidu, -dédim men.

2/249 -Yaş talantlarga yardem қiliş kerek. bizdin talantliқ yazęuçi, şairlar yétişidu. 2/250 Yardem қiliş kerek, siz kimlerni edebiyatçılıқта talantliқ dep oylaysiz?

2/251 Birnerse dèyelmey ğeli turup қaldim, kèyin:

2/252 -Men uni acritip alaligudek emesmen. 2/253 Sèzişimçe biz téhi yèñi zaman edebiyatiniñ қol bilen sanigudek kadirliki ve eserlirige kembegel bolsақ kerek, -dédim.

2/254 - Қismen toğra, lèkin bizde kózge kórünüşge başlığanlar bar, men ğatirilevatimen. 2/255 Biz edebiyat - senet işlirimizni terekkiy қilduruş үçün keñ şarait yaritip berimiz. 2/256 Aldimizda iş nurgun - he, mèniñçe şeir ğeli yézilivatidu, nesriy eserler kem. 2/257 Mana bu yèkięa kóñül boluş kerek. 2/258 Biz folklorimizni import қilip èlişқа қarap turmay, uni èkisport қilişimiz kerek. 2/259 Siler folkloriniñ ignugirapiyilik қismięa ehmiyet bermeyvatisiler. 2/260 Bunińęa biz bay. 2/261 Mana řuni kóprek, tolap yézip çikiş kerek. 2/262 Buniñ tarihiy ehmiyiti çoñ, hazirçe řuniñ bilen meşęul bolidiğan meħsus adem teyinleş kerek. 2/263 Unińęa kètidigi iqtisatni orunlap berimiz. 2/264 Yèkin kelęuside ólkiniñ pütün şeherlirigeçe, buluñ-puşқаqlirigeçe berip, folklor yigip, řuniñ bilen meşęul bolidiğan bir heyet қuruşimiz mümkün.

2/265 Dunya klassik edebiyatidin óginiş kerek, Gorkiyini, Lüşünni, Puşkinni, Tolistoyini, Abayni, Toқayni, Gytotini, Géynini, Balzakni, Şèllirni, Şekispirni ve başkilirni óginiş kerek, mana şu vaқitta bizdinmu çoñ - çoñ yazęuçilar çikiğu.

2/266 -Undağ çoñ yazguçılarnıñ uyğur tilidiki eserleridin birer - yèrimi bolmisa, yoğ ependim.

2/267 -Bügün bolmisa, ete bolidu. 2/268 Lékin “üjme piş, ağızıma çüş” dep olturuş yarimaydu. 2/269 Şundağ kitabliri barlarnıñ tilinimu öginiş kerek. 2/270 Mana bu yerni medeniy oçaqqa ayladurimiz, -U koça tereptiki dèrize yèniğa kèlip, ittipağ menediy aqartış bölümige yandaş sèlinivatқан yèni binani kòrsetti. 2/271 Şeherlik kamindat caylaşқан caydin toğra kövrükkiçe bolğan arilikta metbee, kiraethana ve başqa türlü menediy meşğulat binaliri yasaş niyiti barlıqini èytti.

2/272 Bularni yasaşqa bizniñ pulimiz barmu ependim, - dèdim.

2/273 Helkniñ ittipağı mehkem bolsa, helqçillik siyaset pütün ölkide mehkem ornaşsa, hemme nersimiz bolidu, bay bolimiz buniñdin neççe hesse cik nerse yasaymiz. 2/274 Şeherlirimizniñ koçiliri gül - gülistan bolidu.

2/275 U, helqlerniñ ittipağını teñdişi yoğ, hemmini hel qilguçi uluğ küç dep, bu küç helqçillik siyaset bilen yugurulğanda tügimes-pütmes bolidiğanlıqini daim èytip kelgen. 2/276 Bundağ sözler helqçilmen dègen ademlerniñ hemmisiniñ ağızidin çikişi mümkün. 2/277 Birağ uniñ özi emel kilişi ve uniñ höddisidin çikişi, kemterlik bilen şu yolda zèrikmey işlişi kerek. 2/278 Mana Eħmetcan Qasimi şundağ kilip uniñ höddisidin çikip helkniñ küçini bir cayğa topliyalığan, helqçillik yolini emeliyetide ülge bolup kòrsiteligen adem idi.

X X

2/279 Birküni men uniñ kuşlar toğruluk sözliginini añlidim. 2/280 U mundağ bir sevebtin kèlip çikқанidi:

2/281 Birküni “ ittipağ” jurnilığa bir burader mesel yèzip keptu. 2/282 Jurnalniñ tehrir heyiti uni kòrup çikti. 2/283 Buniñ üstide hèli pikirler boldi. 2/284 Men meselde kağığa bèrilgen hususiyet yazguçi dèmekçi bolğan micezniñ vekili bolmay, eks halda yahşilikniñ vekili bolup qalğandek turidu, dègen pikirni bergenidim.

2/285 Eħmetcan Qasimi:

2/286 -Bu toğra, қаға kişilerge ziyan yetküzgüçi қуш. 2/287 U дѣһқанларниң қоғун - tavuzlirini, тѣшивѣtidu, ашлиқini оғурlaydu. 2/288 Шuniң үчүн, униңға payda yetküzgüçiniң қiligini көчүрүш болмасмикin, -дѣdi.

2/289 - Қағиниң орниға kepterni alsimu boptiken, -дѣdi.

2/290 -Siler kepterge қандақ қарaysiler? -дѣdi Еһmetcan Қасimi.

2/291 Biz:

2/292 -Yavaş қуш ependim, - дѣduk.

2/293 U kepter bilen һöpүpni selişturup:

2/294 -Bizniң һelқmiz kepterni mulayim, yavaş, yahşı қуш dep himaye kilişidu, birақ, mulayim bolgini түзük, emma tolimu yavaş bolup ketişiniң аңе paydisi yok. 2/295 Kepter һelқ һesabiға yaşaydigan horun қуш. 2/296 U һelқniң teyyar denini yeysiñ һalaydu. 2/297 Bizniң һelқimiz uniңға etibar қilmaydu. 2/298 Höpүpni bolsa, yaman körüşidu. 2/299 Bu toğra emes. 2/300 Höpүpniң neme iş kilidiginini bilish kerek. 2/301 U, uzun tumşuki bilen ademlerge ziyan yetküzüdigän mozayvëşiға oһşaş ziyandaş һaşaretlerni yeydu. 2/302 U kepterge oһşaş “berseñ yeymen, ursañ ölimen” dep boynini egip turmaydu, çelişidu, emgekçi қуш.

2/303 Men uniñ miñ tokkuz yüz kırіқ tokқuz - yili etiyazliқи Ğulca şehriniñ şimalida һelқ istirahat beği berpa қiliş үчүн Ğulca şeher ittipақ ezaliriniñ iştiraki bilen ötküzülgen köçet tikiş күnliride her қандақ ademni heyran қaldurgudek күçlük salmaq bilen ketmen çapқanlirini eslitip ötküm kelidu.

2/304 U şu күni hemmidin köp işlidi ve hemmidin cik köçet tikti. 2/305 Yukiri orundiki başliқlarniң һelқ bilen emgekke қatnaşқanlirini men һeli körgen. 2/306 Ularniң bezisi şekil үчүн emgek қilip қoyatti. 2/307 Lëkin Еһmetcan undақ şekilvaz emes idi. 2/308 Uniñ bilen yeқin yürgen kişiler uniñ emgek bilen köp şugullinidiganliқini, keçe - күndüzlep һelқ үчүн һizmet қilidiganliқini, һelқniң gemini hemmidin köprek yep, hetta dem eliş vaқtidimu һelқniң arisiға kirip, ularniң içtimaiy hayatini oginidiganliқini, vaқitni bikar ötküzmeydiganliқini zoқ bilen sözleydu.

2/309 U birneççe kêtim: “ adalet uluğ, meniñ arzuyum şuni körüş” dëgenidi.
2/310 Şuniñ üçün öziniñ oğul - kızliriğimu şu arzusi boyıçe “adil, adalet” dep isim koyğanidi.

2/311 Eħmetcan Ķasimi bizdin cismaniy ayrıldı. 2/312 Lëkin ħelkimizniñ bu çiver rehberi azadlık üçün ëlip bërılğan şanlık küreş tariħimizdin meñgü öçmeydu.

2/313 Eħmetcan - ħelkimizniñ eħil - idraki ve evladlar ëñida ebediy yaşaydu.

2/314 Biz kayğumuzni küçke ayladurup, uniñ ħelqçil yolığa ve uluğ arzu – armanlırığa varislik ħılmağtimiz. 2/315 Cuñgo ħelkiniñ çiver dahisi Mavzëduñ rehberlik ħılğan yeñi dëmokratizm yolida, Eħmetcan Ķasimi berpa ħılmağçi bolğan güllengen beħt - saadetlik yeñi ölke ħuruş üçün alğa çamdimağtimiz.

2/316 Miñ tokkuz yüz ellik iki - yili, sekkiz - ay.

3. ESLEŞ

1

3/1 Miñ tokkuz yüz ellik tokkuz - yili yazniñ issik künliriniñ biri idi. 3/2 Biz çüşken “Zis” markilik çoñ maşına çinği çüş vaħtida kiçikkine bir bëketke këlip toħtidi. 3/3 Mundağ vaħitlarda bu bëketke yëtip kelgüçe maşinalarniñ radiatorı puruqlap kaynap këtetti. 3/4 Şuniñ üçün, bugün bu yerde dereħlerniñ sayısında birneççe maşına özlirini suvutup cim turatti. 3/5 Yoluçılar bolsa, bezisi ëriğ boyida sayıdap olturuşatti. 3/6 Beziliri aşhana aldidiki üstelde çay içişip olturup geplişetti. 3/7 Biz çüşken maşininiñ şopuri muşu aram ëliş peytidin paydiliniş maşininiñ lëssori astida sunğan bir parçe polatni ëlip taşlap yeñisini koyuş üçün maşininiñ cazisiğa damkiratni koyup çakni kötürdi. 3/8 Emdi u, lëssorniñ sunğan parçisini boşitip çikiriş üçün maşininiñ astida yalguz heriket ħilatti. 3/9 Yëkin bir cayda ħariyağaçça yölinip olturğan bir ħişi şopurniñ yalguz ħiynilivatħanlıħını körüp yardım ħiliş niyetide maşininiñ arħa terepige këlip zoñziyıp olturdi. 3/10 Këyin yerdiki bolħini ħoliğa ëlip şopur bilen ħenzuçe sözlişişke başlıdi. 3/11 U ceynikini ħattıq yerge tiriginiçe siñayan ëñişip lëssorniñ ħarmağ tömürige hedep uratti. 3/12 Ular ikkisi birlikte bir saetçe işlep, lëssorniñ sunğan ħismini çikirivëlip ornığa yeñisini koyup bëkitti.

3/13 Şopur huşal bolup bu halis yardım qilğan kişiniñ qolını aptolda maylaşkan qoli bilen mehkem kişip:

3/14 - Yoldaş, rehmet sizge, -dédi külüp turup.

3/15 Erzimeydu, -dédi yardım qilğan kişi kiyimliridiki topını kékivétip.

3/16 Men uniñ turkığa zeñ koyup qariganidim. 3/17 Nedidu bir yerde körgen tonuş ademdek tuyuldi. 3/18 Lëkin uniñ hazırkı bestlik boy - turkı, muskulluq bilekliri, aptapta pişip kızargan yüz - qolliri “ sen palanı emesmu” dëyişimni kiyinlaşturup turatti. 3/19 Şuniñ üçün men uniñdin:

3/20 -Sizni bir yerde körgendek qilimenğu -dep guman, bilen soridim.

3/21 -Tonumayvatamsen? 3/22 Men seni yahşi tonuymen, - dëdi külümsirep.

3/23 Men uni “ siz” dep sözlidim. 3/24 Emma u meni “ sen” dep sözlidi. 3/25 Buniñğa qariganda u hëli yëkin tonuş bolsa kerek. 3/26 Lëkin qaysi dericide tonuşluqi bar adem ikenliki maña qarañgu bolgini üçün:

3/27 - Taza ësimge çüşürelmidim, - dep yene uniñ çirayığa qarap turganidim.

3/28 - Tohti, - dëdi u.

3/29 - Tohti? - dep tekrarlidim menmu.

3/30 - Sëpil töpicide leglek talişip muşlaşkanlirimizni untup kapsen -de, dëdi Tohti, -hey, hëliki burunki Tohtimu sen. 3/31 Adem dëgenmu şunçe özgirip këtidiken - de, sen u çağlarda inçike, avaq emesmidiñ.

3/32 - Özgermeydiğan neme bar deysen, adem turmaq şerherlumu özgirip ketti, -hekiqeten Tohti ëytqandek biz oynap ösken kiñgir - siñgir patqaqlik koçılar ornida hazır tüp-tüz këneytilgen asfaltliq koçılar yasalmaқта. 3/33 Biz ösmür çağlirimizda bërip muşlişip yüridiğan şerher sëpilliri ornida yëni - yëni aliy binalar ked kötürmekte. 3/34 Çöllerde yëni şerher ve bostanlar peyda bolmaқта.

3/35 Tohtiniñ pelsepilik gëpige qariganda, u özi cismaniy tereptin özgiripla qalmastin, rohiy cehettinmu çoñ özgiriş hasil qilğanliqi melum.

3/36 Tohti bizniñ mehelligidiki harvikeşniñ oğli idi. 3/37 Men balilik çağlirimda uniñ bilen kona mektepte birge okuğan. 3/38 U nahayiti şoñ bolgini üçün balilarniñ kitabirini yirtip koyup yaki çimdivelip cidel çikiratti. 3/39 Şundağ kılıp, helpitimdin pat - patla tayağ yeyti. 3/40 Añir Tohti edeblik bolalmay ikki - üç yil oqupla mektepni taşlap ketti. 3/41 Buniñdin yigirme neççe yil burun men uniñ ergolu harva heydep yurgenlikini körüp yürettim. 3/42 Şuniñdin beri Tohtini körmigenidim. 3/43 Bütün ikkimiz tuyuksızla mana muşu bekette uçrişip kalduğ.

3/44 -Ussiğansen, cüre, ayerde oturup birer piyalidin çay içeyli, -dèdi Tohti ve mendin cavab kütmeyli aşhana aldığa qarap mañdi. 3/45 Biz birer saettin oşuğ vaqit çay içip oturup ehvallaştuğ. 3/46 U meniñde héli yahşi tesiratlarni qaldurdi.

3/47 Tohti hazir eğir besik, sadda micez adem bolup qaptu. 3/48 U meniñ soallirimğa aldirimay salmaqliğ cavab beretti. 3/49 Gèpige qariganda, u hazirki sotsiyalistik özgiriş devrige kelgiçe öz beşidin nurgun sergüzeştlerni ötküzüptü. 3/50 Balilik vaqitliridiki kepsizlik ve uruşkaqliğ kiliqlirini miñ tokkuz yüz kırık beş - yili üç vilayet milliy armiyeye sepige kirgiçe sörep keptu.

3/51 - Dèmek, eskerlik seniñ tenteklikiniñni tügitiptu -de -dep uniñ gèpige qoşumçe kildim men.

3/52 - Toğra deysen, -dep beşini liñşitip qoyup, u yene gèpini davam kildi:

3/53 - U, gödeklik, salpa, - sayakliklar kızgin ceñlerde köyüp tügep ketti. 3/54 Bolupmu helk azadlik armiyeye sepige ötkendin keyin lükçeklik insan balisi üçün ne katarlik osal adet ikenlikini çüşendüğ. 3/55 Kim dost, kim düşmen, kimlerge gemhorluğ kiliş kerek, kimlerge oçmenlik kiliş kereklikini acritivalduğ...

3/56 Tohti kişilerniñ yahşi peziletleri toğrisida ve sinipiy añ toğrisida birmunçe çüşençilirni eytti. 3/57 Men uniñ gèpini tiñşap oturup, biz kiçik çağda okuğan helpitimniñ Tohtiğa oñşaş buyrukiğa itaet qilmaydiğan şoñ balilirni: “bu biedep gedenkeşler dunyada peket adem bolalmaydu” degen sözlirini eslidim. 3/58 Dèmek, helpitim “dunyada tağ özgiriduki, adem balisiniñ micezi özgermeydu” degen hedisniñ quyrukiğa mehkem esilivalğaniken. 3/59 Mana, körüp turuptimizki, Tohtiniñ micezi pütünley özgirip, yahşi pezilet igisi bolup qalğan.

3/60 U yahşi hulukluk adem boluş bilen birge birneççe hil tēhnikinimu igilivalğan. 3/61 Tohti herbiydin kesip almaşturgandin keyin hazir nefit kanliriniñ biride - borivayda işleydiken, keyin arilap tiraktorist bolupmu işleptu. 3/62 U, hazir birneççe oğul - kızlarğa ata bolup, ularniñ yahşi terbiyisi üçün alahide köñül bölidiken. 3/63 Men uniñ yahşi peziletini eğizdiki sözliridila emes, emeliyitidimu barlıkını kördüm.

3/64 Biz aşhaniniñ aldığa kēlip söhbetlişştin burun Tohtiniñ ħenzu şopurğa özlükidin yardım bergini hemmimizge melum. 3/65 Uniñ mundağ kilişi milliy dostluk ve ķerindaşlarķe hemkarlıķniñ alğa sürülüşiniñ ipadisi idi.

3/66 Yene kiçikkine bir vaķe bolup ötti. 3/67 Ėriķ boyida oturup ikki kiçik bala layda nēminidur birnēmilerni yasap oynavatatti. 3/68 Ular lay talaştımu yaki birisiniñ yasavatķan oyunçıkini ikkinçisi öziniñkidin yahşirak yasıģanlıķıģa ķitıģirliķ kılıp buzup taşlıdimu, unimisi bizge namelum, her halda ular uruşup ķaldi. 3/69 Bir birini nahayiti set tillar bilen tillaytti ve taş - çalma, laylarni bir birige atatti. 3/70 Bularniñ bu kiliķidin aile terbiyisiniñ yahşi emesliki sēzilip turatti.

3/71 Mana bu ehvalni körgendin keyin Tohti kiliwatķan pariñini üzüp koydi - de, balılarni acritip koyuş üçün ketti. 3/72 Ularñ vicikrek kelgen birsi kökemirek idi. 3/73 U tinmay taş étip, tillap hem varķirap yiğlap turatti. 3/74 Tohti bērip, öziniñ tom - tom barmaqliri bilen uniñ ikki bilikidin tutup silkip oçumidiki taş ve ķattıķ lay parçilirini yerge çüşürüvetti.

3/75 - Boldi, koy emdi, sen nēmançe kökemilik kilişen, -dep uni tinçlandurmaķçi boldi. 3/76 Lēkin u tersaliķ kılıp, yene uruşuş üçün piste küçüktek étilip turatti. 3/77 Tohti uni ķoltuķıģa ķisip aşhana aldığa ēlip keldi. 3/78 Yene birsi ħēli ğerez oķudıģanrak bala iken.

3/79 - Sen nērirak ketseñçu, -dēgen iduķ, u artuķ kajlıķ ķilmayla negidu kētip közdin ğayıp boldi. 3/80 Şundağ kılıp cidel cimip ķaldi. 3/81 Tohti kökeme baliniñ lay kollirini yuyup yolģa saldi. 3/82 Men Tohtiniñ balılarģa atılarķe ğemħorluk kılıp inak bolup yürüşniñ yahşiliķi toĝrisida kılıģan ğep - sözlirini añlap oturup, balilik çağlırimizdiki bir veķeni eslep kettim.

2

3/83 Men tēhi kiçik idim. 3/84 Nahayiti toqquz yaşliq vaqitlirim bolsa kerek, udul qoşnimizniñ hoylisidin çikivatқан küçlük naḥşa sadasini añlap qaldim. 3/85 Maña oḥşaş naḥşığa qizikip qalğan üç - töt teñtüşlirim bilen qoşnimizniñ dervazisi astidin ömilep silcip hoyliğa kirduq. 3/86 Hoyla içi qapqarañgu idi. 3/87 Biz öy igilirige tuydurmay tam yaqilap kelip naḥşa - saz añlinip turğan öyniñ penciresidin marap turduq. 3/88 Öyniñ içi yigitler bilen liq tolğanidi. 3/89 Bir qañçisi sazendiler etrapığa toplinip oturup naḥşa éytivatatti, ularniñ beziliri oñ alqinini qulikığa qoyup, pütün vucudi bilen varqiraytti. 3/90 Köpçiliki zedival tartılğan tamğa yölinip, beziliri bolsa beşini töven qilip cim olturuşatti. 3/91 Naḥşa öyni, hoylini ve pütün mehellini lertzige keltürgüdek küçlük ve cezibilik bolup yañraytti.

3/92 Bu barat ayem éyiniñ on töt - keçisini ötküzüş üçün tüneşke toplanğan mehelligimizniñ yaş yigitliri idi. 3/93 Ottuz ogulniñ oyun - tamaşiliri bizni nahayiti qizikturğanidi. 3/94 Men dadamniñ aldığa berip tünek baravitige qoşuluş üçün yol beşişini soridim.

3/95 Dadam:

3/96 - Sen tēhi kiçik, meşrep oynaşqa vaqtiñ bar, -dep meniñ tünekke kirişimni tosti.

3/97 - Toḥtiniñ dadisi maqul dedıǵu, yarmaq berdıǵu, menmu kirsem neme bolıdu? -dep çin turuvaldim.

3/98 - Hey, şu Toḥtiniñ dadisi, -dedi -de, dadam qoşumisini türdi. 3/99 Toḥti meniñ dostum idi. 3/100 Dadisi uni neme qilimen dese qoyup berip erke bala qilip qoyǵan. 3/101 Dadam menimu uniñdin ulge elip eke bolup qalmisun dep Toḥti bilen bille oynap şohluk qilğanlikim üçün birneçe ketim varqirap qulaqlirimni sozǵanıdi. 3/102 Meniñ şu künki meşrep oynaşqa bolğan qiziqişim dadamniñ cazaliridin üstün bolǵaçqa, arzuyum üstide qattiq turuvaldim. 3/103 Buniñ üçün dadammu meni cazalimidi. 3/104 U éhtimalim uluǵ ayem keçisi kişilerge azar beşiş yaḥşi emes, dep oyliǵandur, özimu qirik reket namaz oqup tilek tileş üçün taharet elip ceynimaz

üstige bargan iken. 3/105 Elvette mundağ gunahlardin pak boluş aldida uniñ köñli yumşap mulayim bolup qalatti.

3/106 -Hey aşık, boptu bar, -dédi dadam yumşaq avazda. 3/107 Ailimizdikiler bezide meni şundağ dep ataytti. 3/108 Çünkü men akilirimğa oħşaş kiyim talliyalmayttim. 3/109 Ularniñ eşip qalğan kona, yırtık kiyimlerini keyivêlip koçilarniñ topisini puqurutup, yamğurdin këyin bolsa yigilip qalğan tohtam sularni kêçip oynap yürüvêrettim.

3/110 - Yarmağ bermemsen? -dep soridim.

3/111 - Kañçidin yığış kilişiptu.

3/112 - Allik tiyin, kırık tiyindin.

3/113 Dadam sanduğtin şoyniğa ötküzülgen bir som tuğ yamağni êlip uniñ baş teripidin bir boğumni bölüp şoynini kêsip çigdi -de:

3/114 - Me, sen kiçik bolğandin këyin yigirme tiyin berseñ bolidu, -dep yarmağlarni qolumğa berdi.

3/115 - Yağ, kırık tiyin bêrisen, -dep turuvaldim men.

3/116 - Yügü, sen epçikip bağ, unişidu.

3/117 - Yağ - yağ, nême dep êlip çikimen, bu az.

3/118 - Hey kaj bala! Yüre men seni başlap ekirip qoyay, -dédi -de, dadam qolumdin yetilep êlip öydin çikti.

3/119 Biz kirgende ottuz oğul hemmisi ornidin turup edeb bilen dadamğa salam bêrişti.

3/120 - Ve eleykum esselam yigitler, meniñ balam yoğan başliğ kılıp özi kiçik bolsimu ottuz oğulniñ biri bolup silerniñ arañlarğa tünêk kêçisige қоşulimen dep kirdi, -dédi dadam köksige alqinini qoyup.

3/121 - Vay nahayiti obdan boptu, -dédi buruti het tartқан vicikrek bir yigit, bu ottuz oğulniñ yigit bêşi idi, -kelsun këni törge çik, ezimet yigit.

3/122 -Buniñ törge çikidigan waqti bar tehi. 3/123 Mana meyerde oltursun, - dep dadam meni pega tereptiki bir buluñga caylasturup koyup çikip ketti.

3/124 Men dunyaga kelip birinçi ketim meşrepke katnaşkanlikim için dadamga minnetdarlik bildürüp buluñda yükünüp cim olturattim. 3/125 Tartinişim asta - asta suslišip öy içidikilerge köz yügüritişke başlidim. 3/126 Tohti mendin helila yukiri cayda ottuz ogulniñ bir gulidek megrur olturatti, qatardiki yigitler ozlirini şundaq dep atışidu 3/127 Mana bu tunek keçisidiki meşrep mende hem yahşi hem yaman tesirat kaldurğanidi.

3/128 Meşrepniñ resim kaidisi boyiçe yigit beşi eñ törde, qazi köpçilikniñ otturisirraq, paşşapbēgi ve köl begliri tövenrek caylarda olturuşatti. 3/129 Paşşap bēgi olturuşniñ omumiy tertivini, köl bēgi bolsa yemek - içmek işlirini başquratti. 3/130 Sazendiler endi çoñ bezmige çüşti. 3/131 Paşşap yenidiki bir uçi ikki tilingan tayakni (buni gül tayak deyişidiken, urganda kişige kattik tegmisun için şundaq yasalğan) koliğa elip diqqetsizlik kilivatqanlarni tertipke çakirdi. 3/132 Ottuz ogul paşşapniñ: “hep şük”, “cüp - tiz” dep berivatqan buyrukiğa itaet kilip tiptinç yükünüp olturup saz tiñşaşka başlidi. 3/133 Bezmige kiriş aldidin peşkedem bir sazçi satar çelip muqam oquşka başlidi. 3/134 Uniñ:

3/135 Hazan kıldim gülistanım gēmiñde kül uzarmi,

3/136 Kel i dilber tamaşa kil hazan bolğan baharimni

3/137 Yene bir yeride:

3/138 Satarım tariğa can rişisidin tar eşip salsam,

3/139 Musibet dastanidin meger depter açar bolsam, -dep berilivatqan muqam gezelliri ve satar öziniñ hal tili bilen helkniñ çuñkur kaygu - hesretliri togrisidiki sergüzeştirini, derd ve arzu - armanlirini ipade kilatti. 3/140 Bu acayip muñ zarlık ahañni tiñşap olturğuçılar özini nelergidur nursiz, tüvsiz çuñkurluqlarğa atқан hıyal tumani içige çömüp ketti. 3/141 Başqılarniñ bu egir sükut içidiki hıyalçan körünüşimu yaki sazniñ muñluk sadasimu eytavur özümge namelum bolğan bir hil salmaq menimu yelkemdın besip, her hil üzük - üzük emma aldi tuyuk hıyal koçisiğa sörevatqandek kilatti. 3/142 Şuñlaşkimu arilap, arilap, öz - özümdin silkinip,

közlimni yoğan eçip öy içige, yigitlerge qarap koyattim... 3/143 Ottuz oğul başlirini töven salğan halda kimirlimay tiptinç olturuşatti. 3/144 Bezibir piğani örlep ketken yigitler “heķ, heķ açar bolsam!..” dep tovlap koyatti. 3/145 Çoñ bezme Ğerip - Senem ahañliri bilen ayaklışıp, kulaķniñ perdilirini yirtküdek küçlük avazda tovlanğan koça naħşiliri başlinip ketti. 3/146 U naħşilar biriniñ keynidin biri baĝlinip keliپ heli vaķitķiçe davam ķildi. 3/147 Aħir naħşıçi sazendiler ķizirip, terlep - pişip harganda bezme ayaĝlaştı. 3/148 Yigitler içidin:

3/149 - Ölme! Ölme!

3/150 - Rehmet silerge!

3/151 - Koluñlarĝa derd bermisun! -degen avazlar kötürölüp ketti.

3/152 Mana emdi bir birige beyit eytip çay tutuş, alma tutuş, gül çay, yurt saylaş, “tam teşip tēriķ aptu, muz teşip bēlik aptu” degen sözler bilen başlinidiğan “dad padişahim”larĝa oħşaş oyun - tamaşilar başlinip ketti. 3/153 Keyin ussul pedilirige çelingan saz ve işki muhebbet koşakliri eytilip, ussulĝa çüşüş ķizip ketti.

3/154 Öy içidiki varañ - çuruñluk oyunlar biraz besilgandin keyin kopçilikniñ telipi bilen mehelligimizniñ noçi yigitliridin biri Memteli Kara külkilik çöçeklerni eytişķa kirişti. 3/155 Men bu çöçeklerni nahayiti berilip tiñşidim. 3/156 Bolupmu maña “heyar taz” degen çöcek tesir ķilganidi. 3/157 Uniñ ķehrimaniniñ aķli - huşi muĝember ve tapķurluķi bilen padişahni ĝicalette ķaldurup, uniñ namerdlikini paş ķilişliri meni heyran ķaldurģanidi. 3/158 Memteli Kara:

3/159 -U, uyaķķa ketti eşikini hañritip, men bu yerge keldim, put - ķolumni sañgilitip, -dep çöçikini ayaklaşturdi ve tumiķini almay olturģan bir yigitni kositip, -yaķ, ene umu keptu. 3/160 “Ğaz kelse yazĝa teve, tumak gedenge çüşse tazĝa teve dep olturuptu” degen temsil bilen çakçakni başlivetti.

3/161 - Hey, aydiñda sayiĝa baş atidiğan mazĝa teve, -dedi tumiķi bar yaş yigit.

3/162 Kollar çayķilip dastiħan selinip, tamaķlar yeyilivatķan vaķitlardimu çakçaklar öyni titiretküdek külkiler bilen davam ķilivatatti.

3/163 Sahibhan yigit kirip:

3/164 - Vay balla - balla, bizniñ mehellige Qazançiniñ baliliri keptu, -dëyişi bilenle ottuz oğul qaynavatқан qazanğa soğuқ su qoyğandek külkidin çippide tohtap qelişti. 3/165 Yevatқан aqlirini çala taşlişip ala - topilañ bolup talağa yügürep çikişip ketişti. 3/166 Ularniñ bundaқ aldirişip çikişip ketişiniñ sebebini uқalmay menmu egişip talağa çikti.

3/167 Tehi bizniñ talağa çikişip gülhan selip ot atlas, yağliқ қаpaқni köydürüp keçe seylisi oynaş üçün hayvanlarniñ süritide yasiniş işlirimiz teyyarlanmıganidi. 3/168 Qazançidin bizniñ mehellige kelgen yigitler bolsa hemme tamaşisini teyyarlap keçe seyliside bizdin ötüp ketiptu. 3/169 Bizniñ ottuz oğul içide gülgula kötürüldi. 3/170 Qazançidin kelgenlerni uruşқа teyyarlınıştı.

3/171 Yigit beşi buyruқ bərişke başlıdi.

3/172 - Haşim, sen tömür muştuñni elip çik, -dëdi, u sipayilik bilen yene bir palköz yigitke qarap, -cuğı, sen heliki miқ kekilgan çomuқuñni elip kel, çoñlar tam yaqiliriga mökünüp turuñlar, mavu uşşaq balilar avval berip taş atsun, Hamut sen bularniñ arkisidin marap bar!

3/173 Yürüñler, balilar, -dëdi Hamut uruşқақ horazdek hürpiyip, cedel kozğaş üçün birneççe kiçik balini aldiga elip ilgirilep ketti.

3/174 Biz qollirimizğa taş elip tar koçiniñ doқmuşidin aylinip kiçikkine bir meydanğa çikkanıduk. 3/175 Qazançiniñ bir top yaqliriga uçaştuқ. 3/176 Ularniñ aldida egizrek bir yigit uzun bir hadiga kiygüzüp yandurulğan yağliқ қаpaқni kötürüp kelmekte idi. 3/177 Bu onlap yillap yağқа toyunğan қаpaқ meşi'el etrapni yorutup, loğuldap yenip turatti. 3/178 Buni egişip kelivatқан yigitler ceniniñ bariçe varqirap "veşşemi" oқuvatatti. 3/179 Keyin "barat keldi, tuyduñlarmu, bizge qoymaq kuyduñlarmu" dep kiçkirişatti. 3/180 Ularniñ arisida ikki yigit cuvilarni tetür örüp kiyip töge süritide boluvaptu. 3/181 Birsı uni miniptu. 3/182 Yene birsi eyiқ süritide bolup uni yetileptu. 3/183 Men bularğa kizikişip ağızimni eçip qarap qaptimen.

3/184 -Ate, ate, taşni atimiz! -dep Tohti yenimdin tartti -de, ularğa qaritip taş etişқа başlıdi.

3/185 Menmu qolumdiki birinçi taşni attim. 3/186 Taş bërrip tēgiş bilen u tereptin kötürülgen varañ - çuruñlar mēni çöçütüp koydi. 3/187 İkkinçi taşni etişka cüret kılalmay mehkem siqimdiğan boyiçe qarap turattim. 3/188 Tohti bolsa bar küçi bilen tirişip taş atatti ve mēnimu etişka kıstaytti. 3/189 Bir kaçnce taş loğuldap köyüvatқан yağlıқ қаpaқ, төge, ёyıqlarға tegkendirin keyin Qazançiniñ yaşliri bizni koğlidi ve Tohtini tutuvēlip bir kaçat urdi.

3/190 Tohti ağızini yaman kılip tillidi. 3/191 Yene bir kaçat urğanidi. 3/192 Varqirap yiglidi. 3/193 Lēkin ağızi bēsilmay tillap turatti. 3/194 Mana şuniñ bilen u uruşkaқ çoñlarniñ küşkürtişi bilen şu kēçidiki cēdelniñ sebebkari bolup қaldi. 3/195 Bolmisa bu yerde cēdel kılişka hēçkandaқ asas yoқ idi. 3/196 Tohtiniñ şu çağdiki haliti mana kiçikkine uruşkaқ çuce horazniñ kıyapitini eslitetti. 3/197 U, kök üçeylik bilen kökemilik kılip varqirap tillap, yiglap turup yerdiki taş ve çalmilarni tērip ēlip tinmay etiş turatti. 3/198 Hamut möküp turğan yeridin hēç nimini bilmigen halis kişi kıyapitide kēlip:

3/199 - Bu kiçik balini nēmişka bozek etisen -uniña boluşti.

3/200 - Bu bikardin - bikar nēmişka taş atidu? - dep topniñ aldiğa goñluқ, қоşumiқaş bir yigit çikti. 3/201 Bu ularniñ yigit bēşi idi.

3/202 - Tağdek boyuñlar bilen muşu kiçikkine şumtekler teñ bolduñlarmu?

3/203 - Pah, sen қaltis adaletçi soraqçikensengu? -dēdi қоşumiқaş yigit hōrpiyip.

3/204 - Soraqçi bolsam nēme қilattiñ? - Aridiki gep talişşni bahane kılip biz terepniñ yaşliri bir - birdin toplandi. 3/205 Yağşi gepler şuniñ bilen tūgidi. 3/206 Emdi zeherdeк aççik tillaşlar başlinip kētip her ikki terepniñ oğisini қaynitivetti.

3/207 Qazançi bilen şeher içi yaşliriniñ ikki guruhi seksen neper yaş otturisida uruş - talaş bolup ketti.

3/208 Yērim saetçe davam қilğan dehşetlik muşlişiş cēñide Qazançi yaşliridin birsi öz - közi қanға boyulup çala ölük halda yikildi. 3/209 Üç - tōti ēgir yaridar bolup septin çikti. 3/210 Şeher içi yaşliridinmu birneççisiniñ ağızi - burni қan bolup, başliri yerilip қаpaqliri kökürüp işşidi.

3/211 -Ur, çeyle!

3/212 -Meydisige deslivet!

3/213 -Ur, baş bilen!.. Ur, kan çikmaydigan yerige!

3/214 -Sen uruşni bilmeydikensen! Mana köre he! Mana... -

3/215 Dêgendek gezeplik gepler, buyruklar, tillaşlar aňlinip turatti. 3/216 Aħir mehelle camaetliriniň ariğa kirişi bilen uruş - talaşlar teslikte ayaklaştı.

3/217 Men yêrilip işşigan tenlerni qoyulğan közlerni, aqkan qanlarni kördüm. 3/218 Zarlinip ênriğan êçinişlik avazlari aňlidim. 3/219 Bu kanlik pacie meniň balilik yürükümni titritip közlerimni parkiritip dehşetlik korkunç içige atkanidi. 3/220 Men ularniň bir birige bolğan munçe kattik oçmenlikiniň sebebini hêç oylap yêtelmesidim. 3/221 Emdi bu vekeniň neme bilen tugişini bilmey heyran bolup titirep turğan vaqitimda dadam meni qolumdin yêtilep êlip ketti.

3/222 Yaşlar uruşkanda muş, baş ve peşvalar bilen zerbe bəriştin taşkiri kaltek, çomak, tømür muş (tõt barmakni ötküzüp sikimdap tutuvalidigan emçeklik tømür), taş, ötkür piçak ve hencerlerni işka salatti. 3/223 Bu oçmenlik guruhvazliklar, tunek kêçisi, panus kötürüp Ramizan êytkan kêçiliri, toy kêçisi ve seyle künliride bolup turatti. 3/224 Mundaq guruhlarniň terepbazlik toqunuşliri yaşlarniň içidila bolup qalmastin, çoñlarniň arisidimu bolup, dehşetlik pacieler bolup turatti. 3/225 Neticide bezi kişiler ölüp yaki ömürlük mëyip bolup êgir aqivetlerge griptar bolup qalatti. 3/226 Tügimes - pütmes hun devaliri başlinip kêtip nurgunligan pul ve mal - mülüklerdin ayrilip haniveyran bolup kêtetti.

3

3/227 Bu kanlik pacie ve êçinişlik vekeler ötmüşteki istibdat devrniň zeherlik mehsulati idi. 3/228 Bu mehellivezlik, oçmenlikler tarihimizniň aççik hatirilirila bolup qaldi. 3/229 Emdi undaq zeherlik oçmenlikler hazirki devrimizge yat. 3/230 Hazirki zamanimizniň kişiliri özgerdi. 3/231 Hemme çoñ geyrette. 3/232 Ötmüşniň yirginişlik kanlik dağlirini yuyup yêni hayat kurmakta. 3/233 Mana şu yêni hayat kurguçilarniň biri yêni adem bolup tuğulğan tohti idi. 3/234 Şuniň üçün u hazirki turmuştin razi bolup heklik revişte zamanimizniň uluglikini mahtidi. 3/235 Ötmüşte

neççe yëridin ulangan eski arkan çulvurni tutup kötek harva heydep yürgen Tohtiniñ kolliridimu bugün tirakyürniñ rolliri, borivayniñ burgiliri işlimeskte.

3/236 Şundaq kılıp, biz Tohti bilen hazirki uluğ işlar boluvatқан nurluq yëni devrimiz toğrisida geplişip olturup ötmüşteki qarañguluq devrde ötküzgen eçinişliq baliliq hayatimizdin silerge yukirida tonuşturuq ötken kiçikkine bir vekeni eslitip öttük.

3/237 Tohti çüşken maşininiñ şopuru mēñişka teyyarlinip, maşiniğa ot aldurdi. 3/238 Tohti maşiniğa çüşüş için ornidin turdi -de, men bilen hoşlişivetip:

3/239 -Menğu seni körgenla kişilerdin sorap yürimen. 3/240 Sen bizni untup kaldıñ -de, dedi ağırgan kıyapette.

3/241 -Yağ, menmu ançe munçe sorap qoyumen, -dedim men, uniñ köñlini yasap.

3/242 -Hey tañey kim bilidu? 3/243 Her halda izdişip yüreyli heyr, hoş. 3/244 İşkilip aman bol! -dep Tohti maşina terepke yürüp ketti.

3/245 U tuğulup ösken şherdiki uruq-tuğqanliri bilen körüşüp keliş için ketip baratti. 3/246 Şuniñ içinmu Tohtiniñ vaqti çağ, köñli hoşallıq bilen lipmu - lip tolup taşqanidi. 3/247 Uniñ çüşken maşinisi gürkirep alğa qarap ketti. 3/248 Men maşininiñ kötergen çëni besilgiçe keñ upuqqa qarap qaldim.

3/249 Miñ tokkuz yüz ellik tokkuz - yil

4. KIZILGÜL

4/1 Bahar tozdek qanat - qyruqini yeyip, rasa hösinge toşqanda, tebiet acayip cezibilik bolup ketidu. 4/2 Bolupmu muşu pesilde seher turup, bağ yaki ormanga kirseñ pütün vucuduñ bilen yekimlik bir tuygu deñiziga çömüsen.

4/3 Men bu yil huddi şundaq bir seherde melum bir orman dadüyiniñ mevilik beğiğa kirip qaldim. 4/4 Bağ nahayiti keñ bolup ayiği birneççe kilometir sozulup ketken köz yetmes yaş ormanliqqa tutişip ketetti.

4/5 Men nahayiti uzun sozulğan üzüm barañlirini arilap ötüp birdinla gülzarliqqa çikip qaldim. 4/6 Aq, kızil, hal, navareñ bolup eçilğan kızilgüller bağ

içiğe etirdek hıspurak çëçip turatti. 4/7 Nèriki çönektiki kènik kıpkızıl bolup èçilğan leylikazaklar telpünüp cilve kılattı.

4/8 Mèvilik derehler bolsa yèşil etles tonlirini kiyip her kıaysisi özlirige munasip kèlidigan munçaqlirini èsip toyğa baridigan kıız, kèlinlerdek yasinişivalğanidi. 4/9 Kıuşlar çuruklışıp bezme kılattı. 4/10 Ataklık nahşıçi bulbullar bolsa bu bezmini evcige çikirip pütün etrapni yañritatti. 4/11 Tebietniñ bu peyzige toyungan tañ şamili bolsa bu carañlık nahşini uzak yerlergiçe èlip kètetti.

4/12 Mana karañlar, tebietniñ hekişiy anisi emgek bolgini üçün u şunçe güzel ve sap şèiriyetlik bolup tuğulğan, elvette anisi mèhri - muhebbet bilen tucüpilep östürmigen bolsa idi, bunçe çiraylık hösniğe tolup taşmigan bolatti.

4/13 Men muşundak tuyğularğa bèrilip kètip bèrip üjme derişi üstide èçilip turğan heyvetlik bir kıızilgülni körüp kıaldım. 4/14 “Eciba, bu üjme yağıçiğa kıızilgül ulap kıoyğanmu nème?..” -dep oylidim, yèkinlaşkanseri yak u gül emes, beşiğa kıızil yağlık sèlivalğan bir ayal ikenlikini kördüm. 4/15 U şah üstige çikivèlip he dep üjme yevattı. 4/16 Menmu üjme yemekçi bolup yopurmaqlarniñ arisiğa köz yüğürttüm. 4/17 Kolum yetmeydigan bir şahta birmunçe kıaramtul üjme danliri pişip yaltırap turatti. 4/18 Putumniñ uçıda dessep kıolumni sozdum, bir - ikki kètim sekrepmu kördüm. 4/19 Lèkin şahniñ uçini tutalmidim, mèniñ bu herikitimni üjme üstidiki “kıızilgül” körüp kıalğan bolsa kèrek, men közligen şahқа ötüp puti bilen dessep tövenge igivetkenidi, üjmige bir toydum. 4/20 U mèniñ boyalğan kalpuklirimni körüp külümsirep kıoydı. 4/21 Menmu uniñ barmaq ve levliriniñ üjme şirnisı bilen kıarigül reñgide boyulup ketkenlikini körüp külüp kıoydum.

X

4/22 Çüştin kèyin men Düycañ bilen ètiz arisidiki çègir yolda kètivetip dèñizdek çaykılip turğan küzgi buğdaylıkniñ nèriki çètide birneçe kışiniñ kıoş heydevetқанlığını kördüm. 4/23 Kıızniñ beşida kıızil yağlık yelpünüp turatti.

4/24 Kıoşçılarniñ arisida ayallarmu barmu nème? -dep soridim.

4/25 -He, hazir bizniñ dadüy boyiçe kıoş tutuvatқан üç ayal bar, -dèdi Düycañ.

4/26 -Uların yer ağduruşi erlerniñkidin kem emestu?

4/27 -Eger siz ene, aşu Raziyege muşu babtın söz açsıñız, uniñ ağzi eçilipla kêtidu.

4/28 -Erler bilen musabıke kiliş toğrisida dêmekçimusız?

4/29 -Gepniñ ayıǵı şu yerge barıdu -de eger u ayallar qoş tutalmaydu dengen sözni añlısa gezeptin közliri çanıkidin çıqıp kêtidu.

4/30 -Pah, acayip aççıki yamanken -de bu Raziye güliñizniñ! -dêdim men çekişip. 4/31 Kêyin, - ayallarnı kemsitidiğanlarmu barǵa oñşaydu bu yerde, -dep qoşup qoydum.

4/32 -Undaqlarmu yoq emes, -dep Düycañ maña burulup tohtıdı. 4/33 Biz tamaka çekiş üçün gol êrikiñ kiridiki işek çimi üstide olturduq. 4/34 Men uniñ aldıǵa tamaka qaçamni eçip qoydum. 4/35 U yoǵan qatma barmaklıri bilen gezit keğizige moñurka orap turup sözge kızgın kirişip ketti.

4/36 -Eslide Raziyeñ aççıki çus emes, emma “gepke kelgende atañdin qaytma” dengendek hêli - hêlisige gep bermeydu. 4/37 Uni kemsitimen dengen adem ehmek. 4/38 Beziler uni ta miñ toqkuz yüz ellik - yılǵıçe közige ilmay yürüşti.

4/39 -Set depmu? -dengenidim, Düycañ “ közge ilmay” dengen sözni başkıçirek çüşenginim üçün izah berdi:

4/40 -U hazır yigirme töt yaşqa kirdi. 4/41 Turmuşqa çıqqan. 4/42 Özi setmu emes, ottura çiray, cuǵı kiçikrek, şuniñ üçün muşu vicikkine ayalñiñ qolidin nêmemu keler dëyişetti. 4/43 Emma üç yıldın bəri Raziye qolidin nême iş kelidiganlıqini körsetti, men dengen yigitlerni yerge qarıtıp qoydı. 4/44 Miñ toqkuz yüz ellik toqkuz - yılı etiyaz êtizlar rasa öpkidek êsilip tavlınıvatqan künler idi. 4/45 Hazirliqlarmu tügep. 4/46 Ete yer heydeşni başlaymız dengen küni keçkurun meclis açtuq. 4/47 Bezi yerlerde qar emdila êrip tügigenlikini üçün toñ yaki patqak boluş êhtimal dep, ete yer aǵduruşqa çikidiğanlarnı, usta qoşılardıñ saylıduq. 4/48 Raziye ve yene uniñ teşebbuskarlıqini bilen qoş tutuşni telep qilip yürgen ikki ayal bu kêtım erler bilen bille qoş heydeşke çikidiğanlıqini otturiǵa qoyuşqanıdı. 4/49 Kêrimcan dengen usta qoşçı yigit “Bu tuzi kem gepni hazırçe qoyup turuñlar, biz aǵıçıaylam oynımaymız, qoş

heydeymiz.” dep ularniñ pikirige karşı çıktı, mana şu vaqıtta Raziyeñiñ keni kaynaşka başlıdı.

4/50 -Yoldaşlar! -dep ornidin des turdi Raziye, -Kerimcan neme demekçi boluvatidikin biz çüšenmiduk!

4/51 Kerimcan bendiñde tamğa yölenginiçe biperva oturup:

4/52 Çüşenmeydiğan nemişi bar, bu oturup köktat otaş emesku, bu koş heydeş!- dedi.

4/53 -Bizmu koş heydeymiz devatimizgu! 4/54 Bu tuzi kemlik bolamdiken?

4/55 -Herkim öziğe layık iş toğrisida gep kılmisa lavza bolup kalıdu, -dep ğudunşidi Kerimcan.

4/56 -Sizniñçe ayallar koş heydelmeydiken -de?

4/57 -Şundaq! Siler sevri kılip turuñla, biz yerni ağıdurup bolğandin keyin otyaş teryisiler.

4/58 Raziyeñiñ közlidiridiki ciddiylik uniñ barganseri keni kızivatқанlığını körsitip turatti. 4/59 Şuniñ üçün uniñ sözlirimu keskinleşti.

4/60 -Kerim, men sizge şuni eytip koyay, yernimu siler bilen bille ağıdurimiz, aşıq bilen otyaşnimu siler bilen bille teryimiz.

4/61 -Ayallarniñ qolidin koş heydeş kelmeydu! -dedi Kerim.

4/62 Söz şu yerge kelgende Düycañ birdinla külüvetip, öçüp qalay degen tamakisini şoridi.

4/63 -Mana qarañ, siz Raziye ğüliñizniñ aççıki yaman iken dediñiz, -dep sözini davam kıldi Düycañ, -U heçqaçan orunsiz aççıqlanğan emes, uniñ ağızidin sözler ğuddi pilimut oqidek etilip çıksimu nahayiti orunluq çıkidu. 4/64 Şu qetim Kerimcanniñ gepige taza aççıki keldi, lëkin orunsiz yaman gep kılmidi. 4/65 Öziñiz añlap turupsizki, Kerimcan şu sözi bilen ayallarni kemsitti.

4/66 -Raziyeñiñ qandaq cavab bergenliki eşiñizde bardu? -dep sorıganidim.

4/67 - Êsimde, êsimde bolmay, - dep tekitlidi Düycan, Raziye uniña tiklinip turup:

4/68 -Emise ayallarniñ qolidin neme kélidu, -dep oylaysen?! -dep özige soal bergenidi, Kêrimcan:

4/69 -Otyaş otaş, -dédi.

4/70 -Mana tuzi kem, lavza gep dëgen muşu! -dep külüvetti Raziye. 4/71 Lêkin bu külkide gezep uçkunliri bar idi. 4/72 Şuniñ üçün uniñ levliri kızıp titrep ketti, bilemsiz, biz mundaq: “ayallar erler bilen teñ bolalmaydu, ular öy içidiki uşşaq - çüşşek işnila kılsa bolidu” deydiğan kona cemiiyettiki bimene sözlerge yol qoyalmaymiz. 4/73 Tëgini sürüşürsiñiz dëhqañçilikni biz ayallar başlap bergen. 4/74 Buni tarihta oquğan biz.

4/75 -Oquğan bolsiñiz u kitab, kitabta nëmeler dëyilmeydu?

4/76 -Vay kuvurgamey, “çiraqpayda çay içken <çiçen>ni kördüm” dëgendek, emdi kitablardin qusur tapqili turdiñma? 4/77 Oqup qoy Kêrim, u dëgen pen! -dédi Raziye.

4/78 -Bu yerde kitabniñ varikiğa emes, ikki bilekniñ küçige tayinip yer aqdurudiğan iş.

4/79 -Bizmu êtizda aqçiyaylam oynayli demiduk, soqa tutup yer heydeymiz. 4/80 Erler qilğan işni bizmu qilimiz devatimiz. 4/81 Küçni işlitiş üçün penmu kerek, penmu kerek, rohmu - küçmu kerek.

4/82 Şimal tereptin yëkimlik naşsa ahañi añlinişka başlıdi. 4/83 Düycañ ornidin turup, şu terepke qarap, sözni yötkep ketti.

4/84 -Mana añlavatamsiz? Bu naşşini Raziye êytivatidu. 4/85 U özi êytqandek rohluq ayal.

4/86 Êtizlikta gülşende

4/87 Huşal ötidu çağla

4/88 Azad zaman...

4/89 Ecep çiraylık nahşsa. 4/90 Koş heydep yürüp nahşsa éytiş asan emes. 4/91 Uniñ üçün atlarmu, soqımu tekşi heriket kılişi kerek, bolsimu “taş - taş, içkiri, tap yaqılap” dep varkırap égiz - pes dessep mu durup yürüp nahşsa eytkili bolamdu. 4/92 Raziye atlarni rasa bablap қоşni dегendek teñşivalğan usta қоşçi bolğini üçün, ene şundaқ hatircemlik bilen yerni ağıdurup taşlavatidu -de, zuñziyip olturup maña sözlep bérivatқан bu dеhқanniñ kirsiz kоñül қаçisi muşu turқida zoққа tolğanidi.

4/93 Men bu ademniñ kоñlide neme bolivatқанlıқini uniñ yoğan eçilip yaltirap ketken kоzlıridin kоrüp turattım. 4/94 Men Raziyeñiñ қандақ қилип hazırkıdek dañdar қоşçi bolivalğanlıқini biliveliş üçün uniñ deslepki iş başlaş vaқtidiki meclisiniñ aқiri қандақ bolğanlıқini sürüştürgüm keldi.

4/95 -Demek héliki mecliste Kérimcanniñ natoğra pikirini tenқid қildiñlarmu? -dep soridim.

4/96 -Biz iş üstide sözlişivatқанlıқimiz üçün tenқid emes, uniñga çüşençe berduқ. 4/97 Raziye bolsa biraz zañlıқ arılaş buniñdin kèyin ayallarni kemsitidigan mundaқ feodallıқ kоz қaraştiki kona çüşençiliriñni eski mazarlarğa apirip taşlıvet, -dep külke қildi. 4/98 Raziye aқirida: “kèni ayallar қоş heydiyelemdu? yokmu, buni biz iş üstide sinap kоreyli” dep қeti telep қildi. 4/99 Bizmu uniñ telipige қоşulduқ. 4/100 U, şu künniñ etisidin başlap avval bir çişlik soқini, kèyinrek ikki çişlik soқini heydeşke çüşti. 4/101 Soқа tutuşni ügengiçe héli capa tartti. 4/102 Men uniñga қоşni қандақ tutuşni, soқini қандақ teñşeşni, at, cabduқlarni қоşuş ve asraşni nahayiti bir - ikki қetim kоrsitip berdim.

4/103 Deslepki қоş heydevatқан vaқitlirida uniñ yeniga birneççe күn bèrip yürdüм. 4/104 Raziye bezide aldiğa ötüp kètetti. 4/105 Bezide қardin çikip kètetti. 4/106 Rеçakni basalmay soқiniñ çіşi yiltizlarğa urulup, kötürölüp ketse yaki üze èlip atlar tèz yügürüp ketse dañgallarğa putlışıp yikilip çüşetti. 4/107 Mundaқ vaқitlarda Kérimcan içi tarlıқ bilen kületti. 4/108 Raziyeñiñ düglek yüzi iza tartқinidin girde nandek kоyüp қizirip kètetti, lèkin hеç neme demestin çіşini - çіşiğa bèsip tеhimu geyret bilen işқа kirіşip kètetti. 4/109 Birküni atlar èlip kèçip, soқiniñ yenidiki tоmür Raziyeñiñ paқalçek gоşini tilivèiptu. 4/110 Kördiñizmu, uniñ tirkişivatқанlıқini! 4/111 Bu toğruluқ hеçkimge hal èymastin bеşidiki yağlıki bilen putini mehkem

têñivêlip yene қоş heydevêriptu, kèyin biz uniñ aқsap yürgenlikini körüp қарap baқsaқ puti işşip kèiptu, birmunçe nesihet қilip yürüp aran dohturğa қarattuқ. 4/112 Yarañ saқayğıçe davalinip yatқin dèsek, bir қizil dora bar iken, şuni sürkivêlip yene ètizğa çiqip keptu. 4/113 Mana қarañ, aқiri u özi tutқан қоşni hеқkimge bermey işlep yürüp yarisini saқaytti.

4/114 U deslep қоş heydigen қағlirida күnige ikki mu yer aғduratti. 4/115 Kèyin üç muğa yetküzdü. 4/116 Erler bilen musabıqığa çüşüp töt - beş mudin, hetta bezi қағlarda at yeñgüşlep alte muğa yetküzüp yer heydigen күnliri boldi

4/117 Raziye kèyinki vaқitlarda Kèrimcan bilen musabıқаға çüşüp Kèrimcanni hêli arқida қaldurdi. 4/118 Kèrimcan yer heydeş davamida Raziyedin yeñilgenlik elimini soқа ve atlardin alatti. 4/119 U “mèniñ atlirim osal, oruқ” deytti, yaki “soқam yaman” dep seveb tapatti.

4/120 Ötken etiyaz soқiniñ қanitini sundurup қoyup: “ yer toñ dèsem unaşmay mana, soқam sundi” dep işқа çiqmay yetivaldi. 4/121 Şu қағda Raziye uniñğa: “Kèrimcan, yer toñ emes, sizniñ idiyiñiz toñ, bolmisa, siziñmu, biziñmu soқilirimiz bir ètizda yürüvatidiğı?” dep rasa қizartғанidi.

4/122 “Yaşsi dèhқан ulaқni baқidu, yaman dèhқан қamçisini қақidu.” dègen temsil bar, bizniñ Raziye bolsa naşsi dèhқан boldi, қоş vaқitlirida atlirini özi baқidu. 4/123 Nahayiti baplap işlitidu. 4/124 Şuniñ üçün uniñ atliri sèmiz, қоşni canlıқ tartidu. 4/125 Raziye her күni tañ seher turup atliriğa yem bèridu, ularni silap - silap һuddi kiçik balini erkiletkendek “omaқlirim”, “èsil canivarlirim” dep popüçeklirini tarap ketse adem ihtiyarsiz күlüvètidu. 4/126 Beziler bolsa işlevatқан ulaқliriğa gemһorluқ қilmaydu. 4/127 Ular hèrip қalsa: “bizge yaşsi at bermidiñ” dep renciydu.

4/128 Düycañ ornidin turup poқaқ bolup yelpünüp turған күzgi buғdaylarğa heves bilen қaridi. 4/129 Қolini sozup turup:

4/130 -Mana kördiñizmu? 4/131 Muşu köz yetmes күzgi buғdaylıқ yerlerni Raziye heydigen, bu kizniñ қolliri қizilgül. 4/132 Toғrisi, қelbi қizil, çiver ayal dègen mana şu!

4/133 Şunimu dep koyay, şherlerdiki bikar telep lağaylap yüridiğan “memedan” oğullardin yüzige bir Raziyeni tēgişmeymiz cumuñ, -dep çakçak arilaş külüp koydi.

4/134 Düycañ dañdar қоşçi Raziyeni heққaniy revişte teriplidi. 4/135 Mana körüp turuptimizki, çigtimaқtek қaramtul, yeşil bolup ösken buğdaylarmu başlırini liñşitip uniñ söziniñ rastlıқini testiklap guvahlıқ bērişetti, çünki bularmu Raziyeniñ emgiki bilen tuğulğanidi.

4/136 Biz қоş heydevatқanlarniñ yenida kelduқ. 4/137 Maña Raziye dep tonuşturğan nemuniçi қоşçi hēliki seherde üjme derihi üstide körgen қızilgül iken. 4/138 Mana u emdi aқtamiliқta eçilidu.

4/139 Miñ tokkuz yüz ellik tokkuz – yıl.

5. BEHTIĖANNIŃ HAYATI

5/1 Kimniñ қандақ ehvalda yaşavatқanlıқini bilişni ҳaliğan kişi elvette uni sürüşte қilip köridu hem özi bilen ehvallişidu. 5/2 Һuddi menmu şundaқ қildim. 5/3 Eger añlaşni ҳalisañlar Guñşe ezasi Behtihanniñ hayati toғrisida körgenlirim ve maña sözlep bergenlirini silerge eytip bermekçimen.

5-1 Balilar naқşisi

5/4 Men yeқinda Ėulca şher rayonidiki melum bir yeزيدiki balilar baғçisiğa bardim. 5/5 Dervazisidin kirişim bilenle balilarniñ carañlıқ naқşisi añlandı. 5/6 Bu naқşa hoylidiki baғçiniñ қоça teripige sēlingan öylerniñ deriziliridin uçup keletti. 5/7 Men şu terepke қарap mañdim. 5/8 Pēşayvan arқilik binaniñ baғçiğa çikidiğan işikini eçip uzunçaқ kelgen zalğa kirdim. 5/9 Zalniñ ikki terepide tam yaқilitip қoyulğan bendiñlerde üç yaştin - beş yaşқиçe bolğan bir қанçe oғul - қızlar қатар olturuşatti. 5/10 Otturisida bolsa, pombulaққina aқ yüzlük, bota közlük kiçikkine bir қız naқşa eytivatatti. 5/11 Mēniñ kirişim bilenle u naқşidin toқtap, çişiniñ eқini çikirip bēşini siñayan қilip turuvaldi. 5/12 Bularni başқurup otturida mēnip yürgen yaşқina bir ayal balilarniñ pakar bir orunduқini eлип çikip, mēni olturuşқа teklip қildi. 5/13 Men orunduқni eлип bu tartinçaқ pombulaқtin nērirақ çettiki balilarniñ қatariga bērip olturdum.

5/14 -He, Tursunay èytive, he kèni, - dèdi terbiyici ayal pombulaq kızğa tiklinip qarap. 5/15 Lêkin pètirkap maña bir qarap koyup terbiyiciniñ közige menilik tiklinip turatti. 5/16 Mèniñ yènimda olturğan oğul bala tuyuksızla:

5/17 -Men, men - men èytimen, -dep ornidin turup qolini kötürdi. 5/18 Alte yaşlarğa kirgen bu sadda megrur baliniñ buğday oñ çiraydin özini maña bir körsitivelişniñ ipadisi körünüp turatti. 5/19 Terbiyeçi uniñ tètiklikige mestliki kelgende bolup maña bir qarap koydi. 5/20 Yene bir tereptin “vay aldırañguyey” dègen menini bildüridiğan yumşaq külke bilen uniña qarap:

5/21 -Rèhimcan, sen kiçikkine olturup tur. 5/22 Kèni Tursunay başlañ. 5/23 Mundaq kilsiniz sizni baqçiniñ kızi demeydu, -dèdi.

5/24 Tursunay kiçikkine alıkanlırini bir - birsige çaplap tügdi -de, qeddini ruslap “bağçılar” dègen naşını èytişqa başlıdi:

5/25 Tiligimiz hel boldi

5/26 Bağçılarğa yetişip.

5/27 Kızilgüldek èçildük

5/28 Terbiyige yetişip.

5/29 Bağçılarda karivatlar

5/30 Qatar - qatar tizilğan.

5/31 Apak - apak çayşaplar,

5/32 Matraslar yèpilğan.

5/33 Tursunayniñ tartinçaklıq kıyapiti emdi tamamen özgirip ketti. 5/34 U huddi sehnilerde çèniqkan çoñ artislerdeq zoq - şoşqa tolup naşsa ètivatatti. 5/35 U “r” herpini bezide toluq èytmay: “teybiye”, matrasni “matyas” dègen bolsimu, umumen sözler toluq oqulup turatti. 5/36 Uniñ avazi huddi qurguyğa èsip qoyulğan kümüş qoñguraqniñ avazidek, carañlıq idi:

5/37 Bağçılar ey bağçılar,

5/38 Gülge tolğan bağçılar.

5/39 Mavcuşiniñ devride,

5/40 Yaşniğan biz ğunçılar.

5/41 Tursunay naħşisini çoñ utuķ bilen ayağlaşturdi. 5/42 Balilar nahayiti ğuşal bolup kėtişti. 5/43 Şuniñ üçün ular ĳin - ĳiniğa patmay beziliri ornidin turup, beziliri bolsa olturğan cayida putlirini pulañlitip çavak çeliştatti. 5/44 Çeçiğa aķ kirip ĳalğan yene bir terbiyiçi ana çelivatķan dutarini ĳuçaķlivélip, balilar bilen oğşaşla zoķķa tolğan halda çavak çalatti: uniñ közlidiridiki ğoşallıķ uçķunliri ve alıķinidin çıķivatķan avaz anilik ĳelbide ériğen issik mēhri - muhebbetini bu beğtlik balilarniñ üstige çeçivatķandek tuyulatti.

5/45 Balilarğa mundaķ ĳoşaklarni ógitişte cik emğek siñdürğen yaş ayal bolsa, ĳilğan emğekiniñ yağşı neticisini körgende ğoşallıķi içige siğmay kėtetti ve beş yaşlıķ pombulaķ ĳizniñ maharitige hemmidin köprek ĳizikatti. 5/46 Şuña u otturiğa çıķip:

5/47 -Balilar, siler orniñlarda cim olturuñlar! 5/48 Tursunay emdi “anilar” dēğen naħşini éytip bēridu, -he, omaķ ĳizim, ĳēni? -dēdi ve bēşini liñşitip, kēyin dutar çelişķa kirişip ketti.

5/49 Tursunay emdi hēçķandaķ tartinmayla “anilar” dēğen naħşisini başlivetti:

5/50 Mēhri issik şērin söz,

5/51 Bağda pakiz balilar.

5/52 Can köydürüp asraydu,

5/53 Terbiyiçi anilar.

5/54 Yēzimizda işleydu,

5/55 Köñli toķ bop anilar,

5/56 Oçak bēşi işlardin,

5/57 Azad boldi anilar.

5/58 Mana bu behtlik hayatni ularga ulug parti ve Mavcuşi yaritip berdi. 5/59 Şuniñ üçün balilarmu қоşақlirida partiye ve Mavcuşiға minnetdarlıқ bildürüp küleydu. 5/60 Balilar tēhi mektep қоynıға kirmey turupla, bu çüşençilerni terbiyiçi anilardin almaқта, ular yaş balilarni köyümчанlıқ bilen her tereplime terbiyileydu. 5/61 Şuniñ üçün balilar terbiyiçi aniliri toğrisida қоşақ ёytişkimu amraq.

5/62 Naşsa tügeş bilen terbiyiçi anilar bilen menmu қоşulup alıқанlirim kızirip ketküçe çavak urdum. 5/63 İkki meñzi kızirip ketken pombulaқ kızçaқ zaldiki şadlıқ sadasıға çömüp porek atқан kızilgüldek telpünüp turatti. 5/64 Anilar bolsa uniñdin pehirlinip maña külümsirep qarap қоyuşatti.

5/65 Tursunayniñ gelibisi Rēhimcanni tēhimu dolқunlanduruvetkenliktin, u olturalmay қaldi. 5/66 U özini çақirişni taқetsizlik bilen күtüp turғanda ёlançi:

5/67 - Emdi, Rēhimcan “biz yēziniñ baliliri” dēgen naşsini ёtip bēridu, -dep uni otturiға çikişқа teklip қilguçe Rēhimcan қeddini çin tutup, tiz - tiz çamdap otturiға kēlipla naşsisini başlivetti:

5/68 Biz yēziniñ baliliri,

5/69 Behtlik biz ebetke.

5/70 Yēzimizniñ қоynida,

5/71 Şad yaşimiz rahette.

5/72 Partiyimiz bolғаçaқа,

5/73 Keñ ёçildi yolimiz.

5/74 Kēliçekte helқ üçün,

5/75 İşligüçi bolimiz.

5/76 Rēhimcanniñmu avazi zil, carañlıқ idi. 5/77 Uniñ ağızidin sözler çакmaq çакқandek tēz ve ötkür çiqatti. 5/78 Қapқara közliri bolsa, bu ötkür sözler bilen teñ yaltirap kētetti. 5/79 Rēhimcannimu köpçilik alқışқа kömüvetti. 5/80 Lēkin u naşsisi

ayağlışış bilen telep ve élan kılişka qarimay nahşisiniñ ahirini tövendigiçe deklamatsiyige aylanduruvetti:

5/81 Zavottiki işçiniñ

5/82 Biri mana men bolimen

5/83 Yèzidiki dehkanniñ,

5/84 Biri mana men bolimen.

5/85 Herbir işta dostlarni,

5/86 Daim alğa başlaymen.

5/87 Kommünizm quruşta,

5/88 Dadil kedem taşlaymen.

5/89 U, men degen söz ağızidin çikiş bilen teñ oñ kolini meydisige urup qoyatti.

5/90 U köpçilik aldida senettiki ustiliğini körsitip Tursunaydin ötüp ketiş üçün tirişatti. 5/91 Barlıq küci bilen çinķilip heriket kılganlıqtin özimu héli aldirap qaldı. 5/92 Biz uniñ kiliqliriğa qarap oturup külüşüp kettük.

5/93 Başqurğuçi Rêhimcanniñ kèşiğa kèlip mürisini tutup turup:

5/94 -He, emdi hemmiñlar qoşulup “yèzimiz” degen nahşini èytmamsiler, - dep umumiy balılarga muraciet kıldı ve Tursunayğa qarap beşini liñşitip “siz başlañ” degen işariti kılividi, Rêhimcan aldirap kètip dutari teñkeş kılguçe nahşini başlivetti. 5/95 Lêkin u nahşini biraqla çin başlivetkeçke avazi boğulup çikirap ketti. 5/96 Başta balılar uniñğa egişelmey qaldı. 5/97 Özimu birinçi qurdila tohtap kèlip iza tartkınidin kızirip ketti. 5/98 U muvepekyetsizlik uniñğa elem kılganlıqtin héli yiglivètidigandek domsuyup turatti.

5/99 Başqurğuçi Rêhimcanni hicil kılmaslıq üçün uniñ beşini silap qoyup mulayimlik bilen:

5/100 - Hapa bolmañ, hêç vekesi yok. 5/101 Bezide şundağ bolup qalidu, keni başlañ, -dep teklip kıldı.

5/102 Tursunay dutarğa egişip, yêkimlik avazda:

5/103 Partiyige egeşkenler yañratti havani

5/104 Yêzimizda işligenler kiyidu tavani.

5/105 Dêgen misralar bilen naşşını başlivetkenidi, umumiy balilar bir avazda uniña qoşulup ketti:

5/106 Soqa, siyalka aldimda atlar kêşimda,

5/107 Halal emgek temi içken êşimda.

5/108 ...

...

5/109 Ellikçe baliniñ avazi zalğa tolup taştı. 5/110 Ularniñ içige patmiğan huşallıqlirimu yüz - közidin yêgip turatti.

5/111 Gerçe bu qoşaklar muşu yaş balilarğa has, ularniñ balilik çüsençe hasil kiliş kabiliyetige taza uygun kelmisimu, öziniñ hayatıy küçi bilen bir tereptin balilarniñ bediıy zoqını aşurğan bolsa, yene bir tereptin yêni devrniñ evzelligi heqqide melum çüşençilerni bêretti.

5/112 Men bu kışka hêkayemni yêzivêtip del muşu yerge kelgende biz yazğuçi - şairlerniñ kelgüsi iz basar evladlar - balilar heqqide yeterlik köñül bölmey keliwatqanlıkimizni, balilarğa intayin mesuliyetsiz qaravatqanlıkimizni çoñqur hês kıldım.

5/113 Men balilarğa zoqlinip turğınimda aq pertuq tartqan ayal kirip tamaq teyyar bolğanlığını hever kıldı. 5/114 Balilar emdi oyun külkisini tohtitip çüşlük tamaq yêyişke mañdi. 5/115 Ular avval yuyunuş hanisiğa kirişip tertip bilen turuştı - de, cümeğin çüşuvatqan ilman suda qollirini yuyuştı.

5/116 Özliriniň boyi yetküdek kılıp katar esip koygan löngilirige kollirini sürtüşüp bolup, tamaqhanıga kırısti. 5/117 Balılarga has kılıp yasalgan pakar üstel etrapidiki kıkık orunduklarda ular katar tizilip olturuşti.

5/118 Cedvel boyıçe bögünki tamaq kordak iken. 5/119 Aşpez ayallar tamaqni çoñ cavurlarda kütürüp kélip, üstellere tizip koydi ve herbir baliniñ aldidiki kıkık cavurlarga usup berdi. 5/120 Tehsilerge toğralgan apak nanlarmu tizildi. 5/121 Balılar koşuqlar bilen göş ve yañyularni ağızıga selişka başlidi. 5/122 Maylık kordakniñ yekimlik hidi bir demdila aşhanini kaplap ketti.

5/123 Balılar bağçisiniñ öziğe layık tertivi boyıçe her küni etigen saet altidin yettiğe turup, yüz - kollirini yuyuşidi ve gimnestika oynaydu.

5/124 Yettidin yette yerimgiçe naştisiğa bir piyalidin süt bir çakmaktin kent ve nan bilen tamaqlinidu. 5/125 Ular her küni üç vaq her hil temlik tamaqlar bilen ozuklinip, yekşenbe künidin başka künliri hemme vaqıt bağçida gem - gussisiz rahette ömür keçüridu. 5/126 Balılar üçün ayrim yatak ve karivatlar, dershana, köñül eciş öyliri bar. 5/127 Terbiyiciler ularğa türlük resim, oyunçuk, nersiler ve egiz arkilik bilim berip turidu. 5/128 Balılar özliriniñ cismaniy küçige layık emgek kılıdu. 5/129 Ziyandaşlarni yokitişka kızgın katnişidu. 5/130 Melum vaqıtlarda sirtka seylike çikişidu. 5/131 Şundak kılıp bağçılarda birneçe hil milletlerniñ baliliri bir ailiniñ baliliridek inak bolup terbiyilini, sotsiyalistik cemiymizniñ saglam kişiliri bolup yetişişke başlaydu.

5/132 Men yeza baliliriniñ hayatini körgendin keyin, ötmüşteki balilik hayatimizniñ ne keder eçinişlik ikenlikini eslidim.

5/133 Biz koçılarda hayvanlardek topa - çañlarga eginap, epti - beşirimizge karigusiz bolup yürettük. 5/134 Bir birimizniñ yüz - közlimizni tatilap, urup yara kilattuk. 5/135 Cismaniy tereptin zehmilinişke kanaet kilmay, yaman tillar bilen tillişip, yaman tesiratlarni körüp rohiy tereptinmu özimizni zehmilendürettuk, bir parçe kuruq nanni koçılarda kütürüp yürüp kotur küçükler bilen ortaklışıp yeyttuk. 5/136 Özimizniñ muştlaşkinimiz az kélip, ularni bir - birisi bilen talaşturattuk. 5/137 Uruşkak çöce horazlarni kütürüp yürüp, ularni baş - közi kıkızil kanga milengüçe

soquşturattuk. 5/138 Bizniñ bediyy zokimizni qanduridigan işlar mana şundak hadisiler idi.

5/139 Demek, biz ahanet, renciş ve köñülsizlik bilen yiglap yürüp kün ötküzüp ösettuk, şuniñ bilen her hil illetlerni yoqturup alattuk.

5/140 Mana körüp turuptimizki, yēni cemiiyitimizdiki bu inaq, huşal balilirniñ hayati bizniñ ötmüşimizge tüptin oşşamaydu.

5-2 Hatircem Bolğan Aile

5/141 Balilar bağçisidiki kiçikkine pombulaq naşşiçi Tursunayni körgendin keyin, men muşundak omaq, çiçen kız tuğulğan ailini körgüm kelip, Tursunayniñ anisi iştin kaytқан vaqitni tepip öyige bardim. 5/142 Behtihan meni oçuk çiray bilen qarşı aldı ve yukiri olturuşqa tekliپ kildi. 5/143 Men derizige tizilğan qaça güllerniñ yēnidiki orunduqqa berip olturdum.

5/144 Behtihanniñ köz qarışida bu yerge neme üçün kelgenlikimge heyran bolğanliқ ipadisini körüp:

5/145 -“Neme üçün kelgen ademdu bu?” dep oylap qaldilimikin, - deyişimgila:

5/146 -He, yaqey, -cavab berdi Behtihan aldirap, lēkin uniñ maña mulayim külümsirep qarap turuşida “köñlümdikini taptiñgu” devatқанliқi sezilip turatti.

5/147 Men uniñga ançe - munçe nemilerni yezişqa heveskar ikenlikimni, balilar bağçisiğa berip, kizi Tursunayni körgenlikimni, uniñ çecenliki ve köñüllük turmuşı toğrisida sözlidim. 5/148 Qizçaqqa amraqliқim kelgenliki üçün, uniñ ailisini ziyaret qilip ötey dep kirgenlikimni eyttim. 5/149 Behtihan hoşal bolup qiziniñkige oşşigan bota közliri oynap ketti. 5/150 Ellik yaşlar çamisiidiki bu behtlik ana qizini nahayiti yahşi körgenlikidin uni mahtiganliқim üçün rohi kötürölüp öz özidin sözlep ketti.

5/151 -Menğu til tegidu, köz tegidu degen sözlerge emdi işenmeydigan bolup qaldim, emma Tursunay üç yaşqa kirgüçe heçkimge körünmeydigan qilip, boyniğa til tumar esip qoyganidim. 5/152 Bu işimgimu hazir içimdin külimen.

5/153 -Emdi til tumarğa nemişka işenmeydiğan bolup qaldila?

5/154 -Sile hemmini bilidiligu, bilip turup mendin soravatidila, -Behtihan zañliq arilaş külüp, beşini silkip qoydi.

5/155 U, meni bilip turup, mugemberlik qilip gep koçulavatidu, -dep oyliğan bolsa kerek. 5/156 Şuña men:

5/157 -Biz yezilarda turup siler bilen bille işlimigenликтin, kimniñ çuşençisi qañçilik kötürülgenlikini bilmeymiz -de dedim.

5/158 Emdi u ciddi qiyapet elip sözge kirişti:

5/159 -Eytavur burun mazayi - maşayıklar, işan, dağan, baqşılarniñ bizlerni qañçilik ehmeq qilganliqini eytip kelsek söz tola. 5/160 Ular bizge oqşaş kembegellerniñ beşini aylandurup, pomeshçik, baylarğa put - qolimizni çuşep beriş üçünla “karamet” körsetkeniken. 5/161 Biz “ dunyada neme qattiq dese, yoqsizçilik qattiq” deydiğanni bilettuk. 5/162 Lekin u, teqdirmiñ işi dep beşimizğa çuşken hemme balayi - apetlerni şu teqdirdin körettuk. 5/163 Partiyiniñ rehberlikide on yildin beriki özgirişler ve alğan terbiyilirimiz bizniñ közimizni yoğan açti. 5/164 Emdi qarap baksaq, bizniñ qandaq kün keçüridiğanlikimiz peşanimizge yezip qoyulğanliqi yalğan iken. 5/165 Biz burun baylarniñ zuvilisi yoğan üzülgen, kembegellerniñ bolsa, kiçik degen vez - nesihetlerge aldinattuk. 5/166 Eslide baylarniñ zuvilisi yoğanutқан bizge oqşaş emgekçiler iken. 5/167 Mana qarañ, emdi biz baylar üçün emes, qañçe köp emgek qilsaq zuvilimiz özimiz üçün şunçe yoğunaydiğan zamanğa eriştuk.

5/168 U, közlerini çimilditip, biraz tohtap qaldi. 5/169 Men sinçilap qarap uniñ oyığa birnerse kelgenlikini sezdim, lekin uniñ oyığa çuşken nerse kişige hoşalliq beğışlamdu, qaygumu mana bu uniñ çirayidin bilinmeytti.

5/170 -Sile Tursunayni mahtidila. 5/171 Heqiqeten qizim ekillik, men uni nahayiti yahşi körimen. 5/172 Nemişka uniñ etini Tursunay dep qoyduñlar? -dedi Behtihan, u u soalni qoyup uluq - kiçik bir tindi - de mendin cavab kütmestinla sözini davam qildi, -men yette bala kördüm. 5/173 Üç balam bovaq vaqtidila ölüp ketip “balisi turmaz hotun degen namni aldim. 5/174 Tötinçi balam oğul idi. 5/175 Uni

emdi turup alsun dep etini Turdi oydum. 5/176 mrini tilep mazarlara ira yaqtim. 5/177 Kiyimige kzmunak tikip, boynia til tumar sipmu oydum. 5/178 Bu tumar bizge erzan ukini yok. 5/179 Bir yaz yian tuhumni mollua brip, aran til tumar ptkuzuvdim. 5/180 ekli ptkuzup, demide ildurup ikuzdum. 5/181 Mana arisila bularnin heaysisi medet ilmay, air u balammu lup aldi. 5/182 Beini ketim yine oul tudum. 5/183 Bu balamni ulu mazar ucama apirip etini Niyaz oydu. 5/184 Oul bolsimu ekisidin kiikkine bir orum a oyup oydum. 5/185 Mazar ocamnimu bizge rehmi kelmidi. 5/186 U balammu lup ketti. 5/187 Ah urup, yilap yurek - barilirim zilip ketti. 5/188 Tova udayim gunahimizni keurgeysen, tova dep seherlerde turup nale ilimen, lekini neme gunahim barliini, balilirimnin mur surelmey lup ktiinin sebeblirini bilelmeyttim, hetta azadlitin tt yil keyin tuulan muu izimnin etini yine u kona uenem boyie turup alsun dep Tursunay oydum. 5/189 U yilie yine kona til tumarni sip oydum. 5/190 Mana bularni birnee yildin buyani oginiler, terbiyeler arkisida asta - asta uinike balidu. 5/191 Gunahkarlar biz emes, yette bali yalmavuza oa biznin an - terimizni orap derfmansiz hala uurup oyan ocayinlar iken. 5/192 unin bilen tmute balilirim a - yalialita beimsiz elip mur surelmeptiken. 5/193 Vay oyayliu, buruni ehvalni eslise ademnin yurekliri kip ktidu.

5/194 Betiannin irayi uddi ai birnerse yutuvatan kiinin irayidek turulup ketti. 5/195 zi ytkandek tmuteki turmunin ai ayu - hesretliri sige uup yurikini eiturganliini enik idi. 5/196 unin uun, u tken hayati torisida omumiya szletin neri tmeydiandek korunetti, emma men:

5/197 -Burun silernin anilik yerilar bar idi? -dep soal brip oyuvdim. 5/198 Betian ihtiyarsizla yine tmuteki hayati torisida heaye ilip ketti:

5/199 -Beimizdin doppimiz use bailarnin zeminie usetti. 5/200 Demekte biznin triydian yerimiz buyata tursun, doppimizni oygudek yerimizmu yok idi. 5/201 Balilarnin dadisi yer igisi ocayin bilen otakilik ilsa, ularnin olturuka bergen bir iz yi uun men yil boyi acayinlarnin nenini yeip, kirini yuyattim. 5/202 y desem yine sile mavu olturan yimizni kz aldilirua kelturmisile. 5/203 U yler mozay solaydian kiikkine il idi. 5/204 Munda eski

tamlarniň içi kapkaraňgu zey ve sêsikçilik bolatti. 5/205 Bularni miň muşekketde adem turgidek kılivalattuk. 5/206 Öy siniğa kirgende hocayınlar uniňdin koğlap nediki eski samanlıkka köçürüvettetti. 5/207 “Öyi yokniň ceni yok” dëgen mana şu -de. 5/208 Biz çatırap yürüp uniňdinmu better karaňgu bir görge kirip qalattuk -de, zey yerde birer parçe eski kigizniň üstide yatattuk. 5/209 Şu yerde tamaq kılıp, şu yerde mükçiyip oturup ozuklinattuk. 5/210 Şu yerde tugup, şu yerde bala baqattım. 5/211 Kazanmu, maymak boşükmü, dasmu, ozuk - tölükmu hemmisi mana şu kara kazan etrapida bolatti. 5/212 Desleptiki üç balam şundaq öylerde yëşiğa yetmeyle öpkisige soguk tëgip ölüp ketti. 5/213 Men u çağlarda balilirimniň şundaq apetke yolukkanlikini bilmestin “cin uruptu” dëgen sözlerge aldınip, dağanlarğa okutup tapkan - terginimniň qaldi - qattisi şu aldamçılarğa bërivetettim... hey, ist hey! -dëdi -de, Behtihan tükürükini yutup, qoşumisini türgen halda sözliyelmey cim bolup qaldi. 5/214 Uniň çirayığa zeñ qoyup qariganidim, yeñi hayat nurliri çaknap turğan kara közlidiride yaş egip qalğanlikini kördüm. 5/215 Uniň ömçüyüp turğan levliri etrapida men bayatin bëri körmigen inçike qoruqlarni kördüm. 5/216 Bu hazirki behtlik aniniň ötmüşte tartkan külpetlirige guvahlik bërıp turidiğan hatire sizikliri idi. 5/217 Men uniň aççik hatirilirini qozgap qoyuşqa sevebçi bolginim üçün hicalet bolup:

5/218 -He, emdi u künler untulup ketti, -dëdim.

5/229 -“Körge küniñni unutma, şir çuruğni qurutma” deptiken, -dëdi Behtihan eçilip. 5/230 Şu turkıda uniň köñli yumşap yüzide mulayim kıyapet orun alğanidi. 5/231 U ötken künliriniñ ne qatarlik egir ikenlikini esligenseri hazirki azade, hatircem ötüvatkan yeñi hayatniñ qedir - kımmetige şunçe yetidiğanlikini söz arilirida eytip turatti.

5/232 -Toğra, meniñ yiglaydiğan künlirim ötüp ketti. 5/233 Lëkin silige sözlep bërimen dep, ötkenki eñ qayguluk bir kün esimge çüşüp köñlüm biraz buzuldi, -dëdi -de, u töven ahañ bilen yene sözini davam kıldi, -tötinçi oğlum ikki yaşlarğa kirip qalğanidi. 5/234 Keçküz künliriniñ biride dadisi etizdin kaytkiçe çay kaynitip qoyuş üçün oçakka ot yaqtım. 5/235 Barlik tëzekni oçakka tikip qoyup balamniñ uñlap qalğan vaqtidin paydilinip biraz tëzek tërip keliş üçün daliğa çikip kettim. 5/236 “Behitsiz kız tëzek tergili çiksa, kalilar suğa tëzekleptu.” dëgendek

men yékin aridin quruq t zek tapalmay  ydin h li uzaq yerlerge k tip qaptimen. 5/237 Bir hazadin k yin bir taldin yulup baqlivalgan bir qoltuq qoray ve  tikimde birneçe tal t zek k t r p h rip -  cip  yge kelsem, ya Alla, qaysi k z m bilen k rey, balam qazandiki qaynaq suqa   p  l p qaptu. 5/238 Biare balam tuvaqni ittergen bolsa k rek, ikki qoli ve b shi bilen d m   p ili p yatatti. 5/239 Men  z mni uni n qazan b  ida qalğan t nige ta lap hu umdin k tiptimen. 5/240 H lidin k yin dadisi k lip m ni ve oqlimizni k t rivaptu.

5/241 Mana k rdilimu? 5/242 Bir qazan qaynaqsuni qayniti   c n altundek bir oqlimizni qurban qiptimen. 5/243  une qaygu - elem içide y rek - baqlrim zide bolup tursa, uni n  stige dadisi urup ba  - k z mni yerivetti. 5/244 Gunah  z mde bar  c n buni nigimu  nd yelmedim. 5/245 Tova! Mana qarisiyla men qesten  undaq kildimmi? 5/246 Can - ciger perzentimni n  undaq bolu ini oyliqanmidim.

5/247 -H qaan! -devettim men  cini liq tesir bilen, -ana muhebbeti k l k muhebbet,  l m aldida ana  zi qurban bolsa boliduki, balisini saqlap k li qa  mt lidu, -dep qo up qoydum.

5/248 -Nahayiti toqlra, anammu m ni n behtlik bolu umni oyliqan, l kin men  tm  te behtsiz bolup qaldim, menmu balamni n dunyada uzaq  m r s r  ini oylap  tini Turdi qoygan. 5/249 Men uni issinduru  ve toyunduru   c n moridin dayim t t n ikiri ni oyliqanidim, l kin  tm  te uni saqlap qalalmidim.

5/250 Behtihanni n s zlep b rivatqan vekesi  u yerge kelgende, m ni n k z aldindin t vendiki menziriler  t p ketti.

5/251 T zekni n aik t t ni purap turqan qara gu zey  ydiki qazanda Behtihanni n biçare oqlini n b shi qaynimaqta. 5/252 Ca galliqta bolsa, kek zni n soquq  amalida uni n m hriban anisi titrep y r p otun ve t zeklerini termekte. 5/253 Kek zni n    iki del - derehlerini yopurmaqlirini sargaytqan, ularni soquq  amal sella titritip koysa, keyni-keynidin piqiri p yerge   p turatti. 5/254  undaq qilip, ular birneçe aylıq hayati bilen ebidiy ho li atti. 5/255 Va an bolgan koqunluq bari ni etrapidiki g llermu yaz bilen ho li ip boyunliri qisilgan miskin halda mu ga   p

turuşatti. 5/256 Tebietniñ şundaq muñluq peslidiki körünüş kişide ötmüşteki eçinişlik karañgu hayatini eslitetti.

5/257 -He, sile dègendek ularniñ hemmisi ötüp ketti, -dèdi Behtihàn canlinip, -anammu meniñ behtlik boluşumni arzu qilip etimni Behtihàn qoyğanidi. 5/258 Uniñ arzusi bikar ketmidi. 5/259 Mana emdi men gemhürçimiz partiyiniñ devrige kèlip öz behtimni taptim, azadlıqtin kèyin tuğulğan, turup qalsun, uzun ömür körsün dep arzu qilğan kızim Tursunaymu sile körgendek beht bağçisida huşal ömür sürmekte. 5/260 Bir yaşka kirgen oğlum bolsa, yeslide terbiyiliniyatidu. 5/261 Mèniñ hazir köpçilikniñ qatarida yahşi emgek qilip yahşi ünüm eliştin başka heçkandaq gemim yok, burun ailiniñ gemini yep oçaq beşi, tonur beşini aylinip yürüp külde - kömeç bolup kètettim. 5/262 Mana mavu қоşакни аһlap бақсила бизниñ ötmüşimizni tèhimu yahşi çüşinidila.

5/263 U, külüp turup tövendiki қоşакни оқуди. 5/264 Heqiketle bu қоşак ötmüşteki kembeğel aile hayatini nahayiti ihçam qilip tesvirlep bèretti.

5/265 Men özüm namrat idim,

5/266 Balilarimniñ eñli yok.

5/267 Anda - sanda un tèpip.

5-3 Eglekni Tapsam Teñli Yok

5/268 Huddi şuniñdek tuzni tapsam çay yok, göşni tapsam may yok. 5/269 Bir қolumda bir çimdim laza bilen kiçikkine sirke, bir қolumda bir baş çamğur, қолтуқумға bir bağlam қорayni қисip, қатrap yürettim, emdi bolsa undaq nersilerniñ gemidinmu tamam қutuldu.

5/270 Hapa tartқан kişilerniñ hemmisi beht - saadetlik toқ ve hatircem turmuşqa yetişni arzu qilip kelgen, lèkin bu arzulariğa қандақ yol bilen eşişini bilmeytti.

5/271 Mana bu yeñiliklarniñ peket birila Behtihànğa oħşaş milyon - milyon capakeş ayallarni ötmüştikidek eski tamlarniñ içige қамilip, çaşқанlardek kitirlap yürüp күn ötküzidiğan beқindilik ornidin meñgü azad қildi.

5/272 Hâtircem bolğan ailiniñ teñ hoquqluq ezasi Behtihanniñ oğli emdi ussuzluq içimen dep bėrip kazarğa çüşüp kanyimaydu. 5/273 Hazirki oğli, hedisi Tursunay “bağçida tatlık sũtni içidu”. 5/274 Kızı bolsa, terbiyicileriñ aldida kũlũp oynavatidu. 5/275 Oğli yene bir yildin kėyin hedisi Tursunay yaşavatkan bağçiga kėtidu. 5/276 Burunki nan tėpip bėriyatkan ėri Sayim aka emdi men ĥotunni baqqũçi ve panahi dep yoğañçilik kılıp Behtihanni urup, tillimaydu. 5/277 Çũnki, fėodallik aile başlıklık tũzũmi ağdurulup ketken bu öydimu hazir teñ, dostane, inağ, ĥatircem yėni hayat kũrũlğanidi.

5/278 Miñ tokkuz yũz atmiş – yıl.

6. REĤMET

6/1 Reĥmetni anisi urup talađa kođlap çikti. 6/2 Ana gezep otida yėnip titireytti. 6/3 Uniñđa kőz aldidiki barlık nersiler is ve tuman içide turğandek ĥuva kőrutetti. 6/4 řuniñ uęũn u, őzige karap turğan kiřilerni toluk baykimay ve ularni “boldi koysila, kiçik bala emesmu!” degen sőzlerini aňlimastin ođlini yaman sőzler bilen tillap kađaytti. 6/5 Reĥmetmu anisidin bizar bolup yiglap őydin yirađliřip ketti.

6/6 -Ĥep, cuvaynimek, kolumđa çüşersen, -deği -de Nisaĥan işikni calaklitip yėpip öyige kirip ketti.

6/7 Nisaĥan kalğan çėyini içmekçi bolup, coza yėnida olturğanidi, lėkin gełiđa birnerse tikilğandek bolup, iřtihasi tutuldi. 6/8 Koliđa alğan apkurni yene cayiđa koyup asta nėrirak ittirivetti. 6/9 Hől bolup ketken dastihanda Reĥmetniñ őrũvetken çinisi ve sũtlũk çayđa çilangān, kőpũp kalğan nan burdiliri çėçilip turatti. 6/10 Ana ceynikini coziđa tirep alkini bilen ėnikini tutkan halda oyđa çőmũp ketti: “bala degen yũrekni yerip çikidu. 6/11 Men uniñđa řunçe meĥriban, yũzlep keçe sođuk bőřũkni kuçaklap, mũgidep olturup ėmittim. 6/12 Kőz karıçũkũmdek asrap pepilep őstũrdũm. 6/13 Yėgũzdũm, kiygũzdũm, řunçe kőyũnũp capa bilen çoň kilsam, nėmiřka mėniñ kedrimni bilmeydiğandu. 6/14 Menmu biçare anamni řundađ rencitkendimenmu, rencitken bolsam kėrek, řuniñ uęũn perverdigarim anamđa kiliğan etkinimni balamdan yandurup kőrsitivatidu. 6/15 Tova kildim, tova!”. 6/16

Nisaħanniñ köñli ezilip, közlidiridin çıqqan issiķ yaş tamçiliri meñzini köydürüp ekip çüşetti.

6/17 Ana kattıķ oyğa bërilib ketkenliki üçün Roziահun akiniñ öyge kirgenlikinimu sezmeı ıaldı.

6/18 -Hey, yene neme bolduñlar! -dedi Roziահun хотuniğa 2/5 eçingän kııapette ıarap turup.

6/19 - Һудayim maña bala emes balayı - apetni bërıptiken!

6/20 -Қoy, undaķ gepni ıılma! -dep Roziահun coza aldıģa kèlip olturdi. -hoş, saña balayı - apet bolğudek neme iş ııldı u? 6/21 Ana öz perzentini şundaķ dep çüşiniş yaħşilik emes.

6/22 Nisaħan dastıħanni tazılap èrige çay bərişke kirişti. 6/23 U, balisiniñ gèpige kirmigenlikini, şundaķ meħriban aniģa biħürmetlik ıilip yanganlıķini atisi çüşenmey, yene aniģa eyip kıoyuvatќanlıķiģa zerdisi kıaynıdi. 6/24 Şuniñ üçün, uniñ kıolidiki Roziահunniñ aldıģa kıoymaķçı bolğan apќurdiki sütlük çay davalğup turattı.

6/25 Emise bala aniniñ söziģe kırmeslik, uniñģa yenış, takallışış yaħşilik iken -de' dedi Nisaħan çayni coziģa kıoyup.

6/26 -Yaķ, umu yaħşilik emes.

6/27 -Emise Reħmetniñ meniñ sözümgè kırmigenlikini, maña yanganlıķini neççe kıetim kördiligu?

6/28 -He e, kördüm.

6/29 -Mana kıarisıla! -dep kıolini şiltip sözini davam kıildi Nisaħan, -vay balamniñ kıorsıķi eçip ıalğandu, dep mekteptin kèlişige çay teyyarlap uniñ aldıģa kıoydum. 6/30 Dastıħanda nan az iken. 6/31 Yügür, aşħanidin nan èlip çıķ dèsem, gèpimge kırmey yene dumsuyup olturuvaldi. 6/32 Hoy şum, özüñniñ kıorsıķiģa yeydiģan teyyar nanni epçikişķa unumamsen dep kıayıp kıoyşam, çeyini ittirip örüvetti.

6/33 -Andin këyin taza saldım, deñla!

6/34 -Anisiğa yanğan balini urmamdu emise?!

6/35 -Hey, saña nême dep ukturuş lazimkin tañ, -dédi Roziahun bęşini liñşitip, -u tēhi balıǵu, sen birneççe balıǵa ana bolǵan ğotun kıldin kıyık ketse, çidimaslıķ kılıp valaķlaşķa başlaysen. 6/36 Emdi kiçik balidin ķandaķ kōñül aǵritķili bola. 6/37 Uniñ tēhi yaĥşı - yamanlıķni ayrivalidiǵan, ata - aniniñ ķedrine bilidiǵan vaķti emesķu?

6/38 -Ecep sile işķa buyrusila yūǵureydu, men işķa buyrusam boyun tolgaydikina! 6/39 Baliniñ maña boyun sunmiǵanlıķıǵa silimu sebebkar.

6/40 -Mesilen, ķandaķ kılıp men sebebkar bolidikenmen?

6/41 -Oǵul bala dēgenni ata başlaş ķerek.

6/42 -Kōrmeyvatamsen başlavatimengū, -dédi Roziahun ğotuniniñ naheķ bahasıǵa eçingān kıyapette, -depter - ķelem, kitablırini vaķtida ēlip bērivatimen. 6/43 Mektepniñ tapşuruqlirini işleşķe ūndevatimen, ōzige layıķ emgekke ūndeş ūçün uşşaq esvablarni yasap berdim. 6/44 Anañni ķaĥşatma, dep nesihet kılivatimen. 6/45 Mektepke bērip oķuǵuçılarniñ ata - aniliri bilen bolǵan yiginlarga men ħēli ķatnaştım. 6/46 Sen bolsañ birķētimmu bērip, Reĥmetniñ mekteptiki ehvalini bilmidiñ. 6/47 Emdi sen ōzūñnimu oylap baķ.

6/48 Roziahunniñ sōzi tēhi tūgimigenidi. 6/49 Nisahan ğepniñ ōzige kūç kelgenlikige bitaķat boldi. 6/50 U çinilerni silkip, caķilditip destilep, çokılarni sikimdap coziǵa urup:

6/51 -Vay ĥudayimey! -dep zarlandi, -he, Reĥmetniñ kıyıklıķıǵa men eyiblik. 6/52 Silide ħeç eyib yok.

6/53 -Mana yene tetūrlūk kılivatisen!

6/54 -Nesihet - nesihetler deydu. 6/55 Kūruk nesihetniñ nême paydisi bar, -dep ornidin des turup ketti Nisaĥan. 6/56 U boynini aldiǵa sozup ğep kılattı. 6/57 -Bala dēgenni tatlıķi kelgende erkilitip siylap - sipaş ķerek. 6/58 Aççıķi kelgende anañniñ ğepini nême ūçün añlimaysen eĥmek dep, taza sēliş ķerek. 6/59 “Bēhiştin çıķķan kōk tayaķ, yūǵūritidu yalañ ayaĝ”. 6/60 Mana ū vaķtida ğep añlaydu.

6/61 -Mana şunisi bolmaydu. 6/62 Sen oylap baq, -dep Roziahun üzölüp qalğan sözini davam qıldı, -muellimler balini gepke kirgüzüş üçün urup - tillaş durus emes deyişti. 6/63 Heqikette bu yaman adet ikenlikini sen nemişka sezmeysen. 6/64 Mana kara, Rehmet nemişka saña yanidu. 6/65 He, şuni çüşendinki, sen uni özüñ eytkandek tatlikiñ kelse erkilitip, yarimas işlarni qılsa yol qoyup bėrisen. 6/66 Açıkiñ kėlip qalğanda huddi şu qamlaşmıgan işliri üçün yaman sözler bilen uni tillaysen, urusen, şuniñ üçün u bėriñlişip, sözüñni añlimaydu. 6/67 Açıq tilliriñ uniñ yurikini ecişturidu -de, çidimay saña yanidu. 6/68 Sėniñ qilikliriñdin ũlge ėlip, umu ağızi yaman, uruşkaq bolup kėlivatidu.

6/69 -Boldi - boldi, tola seprayimni ėrletmisile, -dep Nisağan kuruk tohudek hürpiyişke başlıvedi, Roziahun ustam emdi artuk gep qilişniñ lazimi yoqlıkiñi sezip, kũlũmsirigen boyıçe Rehmetni izdep tėpip kėliş üçün asta talağa çikiş ketti.

6/70 Kėrup turuptimizki, Roziahun ėgir - bėsiq, kėñli keñ, kem sız adem. 6/71 Nisağan bolsa, azğina işlarğa heddidin taşqiri huşal bolup yaki hapa bolup qalatti. 6/72 Her ikki halda ağızi - ağığa tegmey, cavildap sızleydiğan yėnik tebietlik, lėkin kėñlide yamanlıq saqlımaydiğan nahayiti kėyũmçan hotun idi. 6/73 Ailidiki bir qançe hata munasivetler uniñ ağıziniñ ittiklikidin, yene sirkisi su kėtũrmeydiğan micezidin bolup turatti. 6/74 Mesilen, uniñ oğli Rehmet bilen bolğan munasivetliri toğrisida bezi mesililerni eslep ėteyli:

6/75 Rehmet emdi toqkuz yaşka kirip, ikkinçi sinipta oquvatidu. 6/76 U oqutquçılarniñ kũç çikişip telim-terbiye bėrişi neticiside bu yıl pionėr bolup, qızil galistuk taqıganidi. 6/77 Buniñdin kėrũnũp turiduki, u elvette derste ve mektepniñ tertip - qaidiliride yaqşı. 6/78 Emma uniñ ŗyde ėtkũzũp qoyidiğan bezi kemçilikliri tėhi tũgimidi. 6/79 Şuniñ üçün, bezide anisiniñ sızıge kirmesliki hem takallışidiğan qilikimu rast. 6/80 Dadisi bilen bolsa, undaq emes, mana bu ehval Nisağanniñ oğisini qaynitip, pat - patla toqunuşka ėlip kėlidu. 6/81 Nemişka şundaq bolidu?

6/82 Rehmet şu yėşiğa kelgũçe dadisidin qattıq silkiş, yaman til işitmidi yaki qattıq tayaq yėmidi. 6/83 Eger balılıq qilip qamlaşmıgan bir iş qilip qoyğan vaqitlirida “balam, mundaq qılsañ bolamdu? 6/84 Yaq - yaq bolmaydu, mana bu, mundaq yaman bolup qalidu” dep hatalıkiñi tũzetkenlikini kėrdi. 6/85 Rehmetniñ

toğra arzularini orunlap berdi. 6/86 Dadisi tömürçi bolğanliki üçün uniñğa kiçik ketmen, bolqılarğa oğşaş esvablarni yasap bergen. 6/87 U esvablarni u mektepke kirgüçe balilik zoq - şoqi bilen oynap yüretti. 6/88 Biraq, çişiga tégip koygini üçün anisi bu esvablarni Rehmetniñ qolidin tartivelip negidu yüttürüvetti. 6/89 Buniñğa addiy bir hadise sebeb bolğanidi.

6/90 Rehmet alte yaş vaqtida, birküni anisi süpürüp koyğan yerni kiçik ketmini bilen çepip oynavatatti. 6/91 Anisi körüp kélip:

6/92 -Hey cuvaynimek şum! 6/93 Aran süpürgen yerni nemişka tilgidiñ? dedi -de, qolidin ketmenni tartivaldi. 6/94 U talişip yigliganidi, beşiğa oyuncaq ketmininiñ sepi arqa - arqidin tégişke başlidi. 6/95 Şuniñ bilen Rehmet til hem tayaq yep, hem ketminidin ayrilip qalğanidi. 6/96 Kéyin sekkiz yaşka kirgende bolkisidin ayrildi. 6/97 Buniñğa sebeb bolğan hadise Rehmetniñ qamlaşmıgan bir heriketidin kélip çıktı.

6/98 Sinip terbiyicisi oququçılarğa kardin çıkkan eski tömür tseklerni yigip kelişni tapşurdi. 6/99 Bu herikette birinçi bolğanlarğa teqdirname berilidiganlığını éytқанidi.

6/100 Rehmet bu heriketke nahayiti qiziq berilip ketti. 6/101 U, buluñ - puşkaqlarni timisikilap ahturup yürüp, birqançe parçe eski tömür - tseklerni toplidi, bu herikette başqılardın ötüp ketiş üçün toplıgan nersisiniñ az bolup qalğanlığını oylap, yene birneççe parçe eski tömür izleşke çüşti, çay kutisini élip çikip, uniñ astıga miñ kékıp birneççe yerini teşip kardin çıkardi. 6/102 Mana şu vaqtida anisi körüp kélip, uni bolqisi bilen keliştürüp urğanidi. 6/103 Mana şu hatalıki bilen bolkisidin ayrildi.

6/104 Rehmetniñ birinçi boluşnila közde tutup saq nersini buzup iştin çikirişi hem uni özi buzulğan nerse kılıp aldimaqçi bolğanliki hatalıq. 6/105 U şoq ve aldirañgulikidin bezi vaqıtta oylimayla şundaq hata işlarni kılıp koyup, anisidin daim til işitip yüretti. 6/106 Yene alte yaş vaqtida birketim mevilik derehniñ golini palta bilen çepip koyup tayaq yigen bolsa, birketim töt yaş vaqtida, tergen - tikken

nemilerni yolup qoyup olgüdek tayaq yigen. 6/107 Lëkin bu këtımķi balilik hatalıķı yüzisidin eñ muhim ikki hil terbiyiçiğe tövendiki sözlerni èytip ötüşimiz kerek.

6/108 Oqutķuçi, toplıgan nersiniñ sani köp boluşnila etibargä elip qalmastin, bu heriketniñ ehmiytini, qandaq nersilerni toplash lazimlikini yaş oquguçılarga obdan çüşendürgen bolsa, yukiridek hatalıķniñ bolmasliķi mümkün idi. 6/109 Eslide Rehmet bu heriketke nahayiti kızgınlıķ bilen qatnaşmaqçi bolup, yahşi iş kilivëtip, bir hatalıķ ötküzüp qoydı. 6/110 Uniñ üçün ana balisini urup tillaveremestin, saq nersini naka kilişniñ hata ikenlikini, bu hatalıķniñ ziyini neme ikenlikini çüşendürüş kerek idi. 6/111 Çünki, Rehmet kilivatķan heriketide sannila qoglap këtip, kilivatķan işniñ payda - ziyinini acritivalalmay.

X X X

6/112 Këyinki künlerde Rehmetniñ sinip terbiyiçisi uniñ ailisi bilen munasivet baqlap, Rehmetniñ ailisidiki ehvalni bildi. 6/113 Uniñ anisimu mektep teripidin çakirilgan ata - anilar yiginiğa katnişidigan boldi. 6/114 Dëmek, Nisaħanmu ogliniñ mekteptiki ehvalini bildi. 6/115 Neticide Nisaħan ogli Rehmet bilen emdi ançe uruşmas bolup qaldı. 6/116 “Cuvaynimek ketkür, ya ölmidi bu şum” deydiğan burunķi qağışliri ornığa “ayıķi yënik, tëtik oglum, he mavu işiñ yahşi, mavu işiñni taşla. 6/117 Bu ziyanlıq, undaq kilma, obdan balam, ömrüñ uzun bolsun” dëgendek yahşi söz èytip, yahşi tilek tileydiğan bolup qaldı.

6/118 Rehmetmu bir yaşqa kirip tötinçi sinipta yahşi oquvatıdu. 6/119 U emdi payda - ziyanni hëli bilip qaldı. 6/120 Anisiniñ geplerige burunķidek boyun tolgimastin kulak salidigan boldi.

6/121 Ata - ana ve balilar arisidiki uruş - talaşlarnıñ pesiyip ailide hatircemlik boluşı bu elvette yahşi ve köñüllük ehval.

6/122 Ana - baliniñ munasiviti qandaq yahşilinişqa başlıdı?

6/123 Bu togruluk eñ avval Roziħun ustam hëli küç çikardı. 6/124 Nisaħanniñ kemçilikini yënişte sevrçanlıq bilen çüşendürüp, uni mekteptiki oquguçılarnıñ ata - aniliri bilen bolidigan meclislerge qatnaşturuşqa muveppeķ boldi. 6/125 Nisaħan mekteptiki ata - anilar komitetiniñ yiginliri ve oqutķuçılar bilen

bolğan söhbetler arķilik nurgun oķuķuķilarniñ mekteptiki hayatini ve öyde ötküzidigan turmuş, ata - aniliri bilen bolğan munasivetlerini uķti. 6/126 Reķmetniñ öydiki ehvalini uķup, oķutķuķilar uniñ ailidiki terbiyisi toĝrisida nurgun meslihetlerni berdi. 6/127 Şundaķ ķilip, Nisaķan hoşı tutķanda, oĝlini boluşıĝa ķoyup bėrip, erke - taytañ ķilivėtiş, ķeyin uni yıĝivalalmay urup - tillaşniñ toĝra emeslikini ķüşinişke başlıdi.

6/128 Şuni ěytip ötüş ķerekki, yėrim yillik oķuş neticilirini pütün ata - anılar ķatnaşķan mecliste ělan ķilĝanda, Reķmetniñ ela dericide imtihan bergenlikini añlap Nisaķan nahayiti hoşal bolĝanidi. 6/129 Etiyazdiki bir mecliste Reķmetke oĝut toplaş herikitide ve tazilik işlirida üĝilik iş ķörsetkenliki üçün teķdirname tapşurganda ķattik tesirlinip, anilik ĝururi örlep ketti. 6/130 U meclistin ķaytķanlarniñ arisida kökrikini ķėrip hoşal keypiyatta “Kördüñlarmu, meniñ oĝlum ķandaķ işķan iken. 6/131 Mana men yėñi cemiiyitimizge şundaķ üĝilik iş ķilip bėridigan oĝul östürĝen ana bolimen” dėĝen menini bildürüp turidigan ķiyapette ķėtip baratti. 6/132 Uniñ yėnida bolsa, mektepniñ ela dericilik oķuķuķisi pėonėr Reķmet ķolini sėlip ķėtip baridu. 6/133 Uniñ kökrikide ķizil ĝalistukniñ ķanatlıri utuķlardin dėrek bėrip yelpünüp turatti.

6/134 Miñ toķķuz yüz ellik sekkiz - yıl.

7. ALTUNNIÑ TESİRİDE

7/1 Bėşıĝa ķimmetlik zerler bilen zinnetlenĝen tac kiyĝen, üstige zerlik kimķap ton yėpingan halda padişah aldıraşlıķ bilen satıraşķanıĝa kirip keldi.

7/2 Satıraş deslepte tuyuksiz kirip kelĝen padişahniñ hėķ nersini teñsitmesliki bilen meĝrur sölitidin eymendi.

7/3 Padişah yėşinip kursida olturgandin ķeyin satıraş edeb bilen ķėlip uniñ ķėçini aldı. 7/4 Saķal, burutini yasavėtip, birdinla ĝelite bir tesirat bilen başķa veziyetke ötti, padişahniñ saķilini ĝuddi öçķiniñ saķilini tutķandek kap ķilip tutti -de, karniyıĝa ustirini tiklivėlip:

7/5 -Him, mana muşundaķla sürsem, canabliriniñ işi tamam bolidiĝu, -dėdi.

7/6 -Hey -hey, undaķ bimena ĝepni ķilma! -dėdi padişah aliyip.

7/7 Satıraş padişahniñ saķilini tēhimu yukiriga tartip karniyini bir gēriç sozup, ustirini bogiziniñ üstige taķidi:

7/8 -Mana muşundaķ ķilip birla tartimen, iş tamam -vesselam.

7/9 Padişahniñ put - ķolliri tutķaķliķ kēseldē lağildap titrep, közliri çaniķidin çikip ketti:

7/10 -Bu peyliñdin yan, ģalisañ şuni ķilay, saña ģezinemniñ işikini eçip koyay, dunya depnemni tiligençe al.

7/11 -Ĥoş teķsir, “cahanni lerzige keltürimen” dep maĥtinip, elni korķatķanliri şumidi; 7/12 Cahanni seltenetliri aldida titrekten canabliri, ecep mēniñ usturam aldida titrep kettiliģu, ahval şumidi?

7/13 -Cēnim, burader altun bērey - altun zer al!

7/14 -Zer almaymen, ķan alimen ķan!... 7/15 Zer mana mēniñ ķolumdiki ustura. 7/16 Bu sēni muşu vaķitniñ özide u alemge uzitidu.

7/17 -Sadiģañ kētey ķerindaş, zer bērey - zer! 7/18 Bir ķoşuķ ķēnimdin keç!

7/19 -Men zer üçün sēniñ ķēniñdin keçmeymen. 7/20 Eger, herķaçan maña boysunidiģan padişah bolsañ keçimen.

7/21 -Boyun sunay, ezbirayi ģuda boyun sunay!

7/22 Satıraş padişahni koyup berdi. 7/23 Padişahniñ kara terge çömgen bedini bezgektek titrep, siķirar idi. 7/24 U özini bir yıl kēsel tartķan ademdek sēzetti. 7/25 Padişah ordisiģa bērip teĥtige çikķandin kēyin, derģezep bolup “callat!” dep varķiridi. 7/26 Callat ķuyundēk uçup teĥt aldiģa kēlip:

7/27 -Kimge ecel yar boptu, kimniñ ömri aĥriģa yētiptu, ey uluģ şahinşah, buyriģaysiz, şu saette bēşini tēnidin cuda ķilģaymiz, -dēdi. 7/28 Padişah erkan dōletke ķarap:

7/29 -Hemmige roşen ve melum bolģayki, öy bazaridiki satıraş eleyhōleyin şu saette keltürölüp darģa ēsilsun ve pütün tēni parçe - parçe ķilip çēçilsun! dep emir ķildi.

7/30 Nökerler satıraşni çemberçaş kılip bağlap, dar terepke élip méñiştı. 7/31 Ornida pem - parasette akıl, danalıki bilen şöhet çıkarğan hekim bar idi. 7/32 U, padişahniñ aldığa kélip tazim kıldı -de:

7/33 -Şahınşah, satıraşni ölümge höküm kılişniñ baisi némidur? -dep sorıdı.

7/34 Padişah satıraşniñ qorqutqanlıqini sözlep, şuniñ üçün kısas almaqçı bolğanlıqini oqturğanıdı. 7/35 Hekim buni soraq kılip oydan tekşürüp, öz gunahığa ikrar bolğandin këyin caza bərişniñ lazımlıqini éytti.

7/36 -Bu vekeni men öz közüm bilen körsem ve öz bəşimdın keçürsem, uni neme dep tekşürüş lazim! -dédi padişah.

7/37 -Şundaq bolsimu edli tarazisi uniñ gunahiniñ qandaq ikenlikini tartip körüşni telep kılidu, -dédi hekim.

7/38 -Mėniñ edli tarazam satıraşniñ gunahiniñ heddi-həsabsız égirlikini öz zəmisside kötürüp körüp, uni ölüm bilen ölçıdı. 7/39 Şu sebebtin buni adalet dep biliş kerek.

7/40 -Canabliriniñ edli tarazisida ölçengen adaletni pėkirniñ hėkmet elgikide taskap körüşke icazet kılisiñiz.

7/41 -Ruşset, lėkin padişahniñ emri vacip boluş şerti bilen bolıdu, -dédi şah.
7/42 Hekim satıraşni soraq kıldı.

7/43 -Sen satıraş bolğili neççe yil boldı?

7/44 -Ottuz yil, -dédi satıraş.

7/45 -Padişahimizniñ çėçini qaçandin bėri alisen?

7/46 -On beş yildin bėri.

7/47 -On beş yildin bėri padişah bilen hezil qaçqaq kılişkanmıdıñ?

7/48 -Yok, her daim edeb bilen iş kıldım.

7/49 -Bu kėtim neme üçün edeb saqlımıdıñ?

7/50 -Yoğsu edebtin kılcilik çıkmıdım.

7/51 -Padişahni ustura bilen boğuzlaymen dep qorqutuşuñ edeblik ikenlikiñge guvahliq berelemdu?

7/52 -Yogsu, pekir puqraliri undaq baturluqtin mehrum. 7/53 Şundaq işni oñumda turmaq çüşümdimu qilip körginim yok.

7/54 Soraq bu cayga kelgende padişah taqet qilalmay sözge arilaşti:

7/55 -Kazzap. . . namerd ikensen, leniti qorqqaq, ölüm aldida titrep yalğan sözlevatisenğu?!

7/56 -Ömrümde yalğan sözlimgenidim teqsir, buni canabliridin uqup, hayran bop turimen.

7/57 Padişah bu sözni tene dep çüşinip öziniñ satiraşhanida qorqup titrep ketkenlirini ve bergen vedilirini hiyaliga keltürdi -de, dergezep bolup:

7/58 -Callat! Permani cayiga keltür! -dep varqiridi.

7/59 -Azgina tohtañ, men bu hadisiniñ hekmitini sezgendek boluvatimen, - dedi hekim hiyaliga çömgen beşini kötürüp.

7/60 - Hoş neme gep? -dedi padişah.

7/61 -Hazir, teqsir, -dedi hekim ve satiraştin:

7/62 -Sen padişahniñ çëçini qeyerde alğanidiñ? -dep soridi.

7/63 -Öz dukinimda.

7/64 -Mundin burun padişahim şu dukanga barganmidi?

7/65 -Yogsu, ömrümde padişahniñ çëçini öz dukinimda alginim muşu idi.

7/66 -Sen bu dukiniñda qañidin beri turisen?

7/67 -Tëhi keçe köçüp kelgenidim.

7/68 -Mesile roşenleşmekte, -dedi hekim, padişahqa tezim qilip, -canabliri birer saet sevr qilip, pekirga birneççe nöker qoşup bersile idi. 7/69 Eceb bir hikmetniñ siri aşkara bolur idi.

7/70 -Kèni, hékmitiñizni körsetkeysiz, lèkin soralğan vaqıtidin ötüp ketse, sizniñmu bèşiñiz ölümde.

7/71 -Höp.

7/72 Hekim, gunahkarni zencir, kişenlerdin boşutivèlip, növkerler bilen satıraşhaniğa kèlişti ve satıraştin soridi:

7/73 -Sen padişahniñ çèçini qeyerde turup alğanidiñ?

7/74 -Mana teksir, padişah bu yerde kursida olturdi, pèkir bolsam mana bu yerde turup aldim.

7/75 Hekim satıraş dessep turğan yerni kolaşka buyrudi, növkerler yerni bir gez koliğanidi, ademniñ kuçiki yetmeydiğan, ağızi békertilgen bir küp çikti. 7/76 Bu küpni nahayiti muşekqette ordiğa èlip kèlişip padişahniñ aldida uniñ ağızini açkanıdi, küpniñ içi ağızi bilen toşkuzulğan altun iken, padişah nahayiti huşal bolup hekimdin buniñ sirini soridi.

7/77 Hekim èytti:

7/78 -Mana bu küptiki altun, canabiñizniñ çèçini alğan vaqtida satıraş dessep turğan yerdin çikti. 7/79 Buniñ hikmiti şudurki: mundaq addiy satıraş sizdek bir şahniñ seltenetini közge ilmay, gezepiñizdin qorqmay ustura bilen boğuzlimaqçi boluşi, uniñ vucudidiki qorqumsiz hislet bolup qalmastin, dessep turğan cayniñ astidiki hezininiñ yeni altunniñ hislitidur. 7/80 Canabliri altun tac ve altun kemerlerdin acrilip olturğan ehvalda, yerge yoşurunup turğan mana şu küptiki altun, üstidiki tupraqni dessep turğan satıraşka tesir qilğan. 7/81 Satıraşniñ şu çağdiki tesevvurida öziniñ aldida turğini şah emes, addiygine bir öçke idi. 7/82 Şuniñ üçün satıraş küptin neri ketkende öziniñ şah bilen oynaşkanliqini bilmesliki eceb emes, bu hékmet baisidin qariganda satıraşniñ gunahidin kècip, kişilerni edeb, ehlaq ve insabtin çikiridiğan mana şu altunni dölet gezinisige èlip puqralar üçün serp kiliş lazim. 7/83 Hekimge bèrilgen bir saet vaqıt ötüp kètip, umu ölümge layiқ bolğanidi. 7/84 Lèkin padişah nurgun altunğa ige bolğan huşalliqidin her ikkisiniñ gunahini keçürdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – AKTARMA

1. ŞEFKAT HEMŞİRESİ

1

1/1 Ocak ayı. Bütün etraf bembeyaz kara gömülmüş. Soğuk insanı bıçak gibi kesiyordu. Değirmendeki su borusunun üstünde biriken buz parçaları değirmenin normal akışını değiştirerek etrafa inci gibi parlak buz damlalarını saçıyordu.

1/4 Biz değirmenin güney tarafındaki tepeye geldiğimizde, Leñşeñ tapınağının etrafında bulunan Milliyetçi Çin Partisinin mevzileri açıkça görünüyordu.

1/5 “Şimdi aşağıya doğru koşmalıyız.” dedi yanımda gelen yoldaşım.

1/6 “Dur biraz, kaç mevzi var sayalım.” demiştim.

1/7 “Sen ne gamsız birisin? O dönemeçteki tepe tehlikeli; düşmana ben buradayım dercesine kendini gösterirsin, hedef olursun.” der demez bir kurşun “tan” “tan” diye vızıldayarak kulağımızın dibinden geçip gitti. Biz aşağıya doğru koştuk.

1/9 Değirmenin kanalının kenarında iki kişi oturmuş, mendil yıkıyorlardı. Onların kız olduklarını uzaktan bakıp fark etmek mümkün değildi. Yüz adım kadar yaklaşınca seslerinin tonundan “bunlar kızmış” dedik. Onların başında koyun derisinden yapılmış beyaz börk, üstlerinde kıvrık yakalı kısa paltolar, ayaklarında da keçe çizme vardı. Asker üniforması olarak erkekçe dikilmiş paltolar kızlara tam gelmemiş, çevikliğini azaltmış olsa da, bellerine kemer bağlayıp çizmelerinin koncunu kıvrarak hareket etmeye alışmış görünüyorlardı.

1/14 Kızlarla selamlaştıktan sonra, oadaki sazlığın kuzeyinde bulunan karargaha geldik. Bu karargah bulunduğumuz mevkinin güney doğusunda, en kenarında olup, düşmanın Leñşeñ tepesindeki bir çok mevzi ve siperlere karşı önemli bir yerdi. İkincisi, bu karargahın bulunduğuyerdeki kısımların konumunu “yeni hayat” mahallesinin ortasından kesip geçen yollar batı taraftaki düşman mevzisinden ayırıyordu. Düşmanlar yolun o tarafındaki binaların çatılarına asker göndererek makineli tüfekleri yerleştiriyorlardı. Bu tarafta ise, düşmanlar tarafından yakılıp

tahrip edilen binaların damları ve ara sıra kurşundan korunmak için dizilen tuğlalar bizim mevzimizin sınırı idi. Biz, karargah komutanıyla görüşüp biraz sohbet ettikten sonra dere boyunda karşılaştığımız kızlardan biri izin isteyerek kapıdan içeri girdi.

1/20 “İşte bu bizim birliğimizin şefkat hemşiresi Rizvangül. Kırk gündür bizimle beraber savaflara katıldı. Yürekli, çalışkan kızımız.” diye tanıştırdı karargah lideri.

1/22 “Biz daha önce tanışmıştık” - dedi arkadaşım. Rizvan gülümseyerek:

1/24 “Siz bu yere birkaç defa gelmişsiniz. Bu arkadaşınızın ise birinci gelişi.” dedi.

1/26 “Doğru” dedim.

1/27 Rizvangül kara gözlü, karakaşlı, yüksek burunlu, buğday tenli, orta boylu, on dokuz yaşında bir kız idi. O keskin fikirleriyle, çevikliğiyle silah arkadaşı olan Uygur kızları içinde fark ediliyordu, başka kızların aksine kendisine yakışan sevimli, cana yakın tavrıyla kişilerle özgürce konuşuyordu. Savaş başlayalı neredeyse iki ay oluyordu. Gün geçtikçe gerillacılıktan düzenli askeri birliklere geçen savaşılarımız gece gündüz durmadan heyecanla harp kurallarını ve silah kullanmayı müthiş bir istekle öğrenmekteydiler. İşte, biz birlikte otomatik tüfeği söküp takmayı öğrenmekte olan bir yiğidin yanına gidip düşmandan ganimet olarak ele geçirilen silahların türleri ve onların nasıl kullanılacağı hakkında sohbet ettik. Hepimiz dikkatle izlediğimiz için olmalı, yiğit tüfeğin çakmağını yerine koyarken bir anda sersemledi, Rizvangül tüfeği eline alıp hiç titremeden tetiği yerine taktı. Yiğit utancından kızardı.

1/34 Rizvangül otomatik tüfeği, hafif makineli tüfekleri, el bombası atmayı, silahları söküp takmayı kendi kendine öğrenmişti. Çünkü o püskürtme savaflarda yer almayı, ağır bir vaziyet içinde kalsa dahi kanının son damlasına kadar düşmanla savaşmayı düşünüyordu.

1/36 Bu yüzden Rizvangül inkılâbın altıncı günü kimi dostları ile o zamanın baş karargahına gelerek gönüllü olarak ön saflarda savaşmak istediğini söyledi. Gönüllüleri kaydetmekte olan karakaşlı delikanlı kendini beğenmiş bir tavır ile:

1/38 “Hey kardeşim, savaş kukla oynamaya ya da saklambaç oyununa benzemez. Bunu aklından çıkarma” dedi.

1/39 Yiğidin kibir dolu sözleri Rizvangül’ün gururuna dokundu. Bu yüzden o sert bir ifade takınarak:

1/41 “Ceket giyene tekme atsam, kürk giyenin gücüne gider derler ya, benim Milliyetçi Çin Partisine karşı savaşmam sizin zorunuza gitti herhalde!” diyerek masaya elini koyup delikanlının gönüllüleri kaydettiği deftere baktı. Salonda gönüllü olarak askerliğe kaydolmak için sıra bekleyenler arasında kahkaha yükseldi.

1/43 “Hey kardeşim! Savaş canla ilgilidir. Böylesine bir iş için güçlü, kuvvetli genç erkekler gerek. Ben sizleri kız diye alttan alırken, siz celalleniyorsunuz yahu!” - dedi delikanlı sinirlenerek.

1/46 “Bütün halkımız ayaklanıp cadde cadde, sokak sokak derya deniz gibi dalgalanmış akıyor. Biz evlerimizde sessizce oturabilir miyiz? Halk bağımsızlık için “hurra” diye savaşa katılırken biz şu halimizle ile oyuncak oynarsak, bu utanç değil mi? Biz böylesine bir utancı kaldıramayız. Erkekler milletin evladı ise, kızlar değil mi? Onların da düşmana karşı durması gerekmez mi? Hayır, kızların da savaşa katılması gerekir. Siz de bunu iyi bilin! Hadi, şimdi bizi de yazın!” dedi ona dikilip.

1/56 “Savaş sizin için zor olur diyorum.” dedi delikanlı, telaşlanmış olmalığı iki kulağını arkasına bağladığı borkünü başından aldı, alnından boncuk boncuk ter aktığı görünüyordu. Delikanlı, Rizvangül’ün talebini kabul edemeyeceğini söyleyip, kızları karargah komutanına yönlendirdi. Karargah komutanı da kabul etmiyordu. Rizvangül:

1/59 “Düşman ile özgürlük için savaşanlar vatanın oğullarıysa, biz vatanın kızlarıyız. Kızların eli silah tutmaz diye hangi tarihte yazılmıştır. Bize silah verilsin! Hiç beklemeden ön hatlara gideceğiz - diyerek müracaat etti.

1/62 Bazıları Rizvangül’e dostlarıyla birlikte geçici Sağlık Bakanlığı hastanesinde çalışmayı teklif etti.

1/63 Rizvangül:

1/64 “Biz gerçekten düşmana karşı gazaba için geldik. Yolumuzu kapatmayın. Silahlı olarak ön cepheye gitmeyi talep ediyoruz! - dedi. Rizvangül’ün yüzü tavuk kursağı gibi kızarmış, sinirden gözlerinden yaşlar dökülmeye başlamıştı. O şu halde neredeyse düşmana atılmaya hazır bir bomba gibiydi.

1/68 Diğerleri Rizvangül’ün müthiş cesaretini, gücünü, vatana, halka, kurtuluşa olan muhabbetini, inancını gördü. Onu arka saflarda bırakamayacaklarını anladılar. Bu yüzden savaş meydanlarına “Şefkat Hemşiresi” olarak göndermişlerdi. verildi. Rizvangül savaş meydanlarındaki her türlü zorluğa çabuk alışarak, oradaki kişilerle kardeş gibi oldu.

1/72 Şefkati ve hiçbir şeyden üşenmemesinden dolayı askerler ona en şefkatli, sevecen hemşerimiz diyerek hürmet gösterdiler.

2

1/73 Bin dokuz yüz kırk beşinci yıl - Ocak ayının on üçü. Günün ağarmasıyla birliklerimiz düşman mevzilerine hücum etti.

1/75 Düşmanlardan ganimet olarak ele geçirilen silahların sayısı epey çoğalmış olsa da gönüllü olarak savaşa katılanlara hala silah yetişmiyordu. Bu yüzden gönüllüler demircilere yaptırdıkları mızrakları sopaların ucuna takarak on binlerce mızrağı her gün parlatarak caddelerden geçerken onların peşinden gelen halk yığını caddelerde deniz gibi dalgalanıp akıyordu. Bütün halk günlük hayattaki yaşam mücadelesini unutmuş, akli fikri düşmana darbe vurmak olmuştü. Savaş günü meydanlarda kısımlara ayrılan silahlı savaşçılarımızın yanında mızrak taşıyan fedailer, sopa çomak ne bulduysa alıp çıkan yüz binlerce halk akıyordu. Silahlı birliklerimiz askerî kurallara göre hareket ediyordu. Gönüllü mızrakçılar da düzene sokulmuştu, fakat sopayla çomakla savaşa katılan halk ise isteğine göre hareket ediyordu. Kimi zaman düşmanın en dehşetli ateş noktalarına emekleyerek gidiyorlardı. İşte bugünkü savaş gününde Herembag ve Leñşeñ çevresinde sayısız halk haykırdı.

1/83 Güneş bir mızrak boyu yükseldiği vakitte en dehşetli vuruşma Herembag’ın batı tarafındaki tepede başladı. Düşman bütün gücünü kullanarak

direnmekteydi. Bütün siper ve mevzilerden durmadan ateş açıyordu. Bizim silahlı birliklerimiz Herembag tarafındaki mezarlıkta kara yatarak ilerlemekteydi. Artık biz de Şahaci'nin bağından tepeye çıkmayan askerlerin safında cephe hemşireleri ile duruyorduk.

1/88 “Birliklerimizin hücumcu kolu düşmanın en tehlikeli mevzilerinin bulunduğu tarafa doğru ilerliyor” - dedi birisi.

1/89 Rizvangül yerinden sıçrayarak:

1/90 “Şu anda bizim burada durmamızın hiçbir faydası yok. Askerlerimizin arasında yer almamız gerek” dedi. Bu teklife kimileri sıcak bakarken bazı hemşireler ise bu teklifi kabul etmedi. Rizvangül kendi sözünde ısrar etti. Çantasını sallayarak bağdan tepedeki mezarlığa doğru gitti. İki hemşire ile mezarlığın ortasındaki onlarca kişi sığacak çukura gidip yerleşti. Onun vatan ve halk için yanıp tutuşan kalbi kahraman ata – babalarımızinki gibi çarpıyordu. O, harekete geçen halkın üstün ruhunu, özgürlük için kaynayıp kızışan savaşı, mücadeleyi görüp gururlanıyordu. Aşk ölümü yener dedikleri gibi, öz vatanına, halkına olan aşkı karşısında ölüm Rizvangül'e son derece basit bir olay olarak görünüyordu. Ölüm onun aklının ucundan bile geçmiyordu. O, savaşlarda en tehlikeli yerlere son derece coşkun ve kahramanca koşuyordu. Kalbinde aşk ile nefret kaynıyor, taşıyordu. Aşkı vatanına, toprağına, nefreti düşmana idi. İşte bu güç onu öne itiyordu. Savaş çok şiddetlendi. İki taraftan da ateşlenen otomatik silahların, el bombalarının sesleri insanın kulağını, beynini tırmalıyordu. Her bir mezarın üstüne yığılan toprak savaşçılarımıza mermilerden korunmaları için doğal bir siper oluyordu. Tüfek mermileriye mezarların üstündeki karları parçalayıp geçiyordu.

1/108 Düşman mevzilerine yaklaşan iki üç askere kurşun isabet ettiği haberini alan Rizvangül hemen öndeki mevzilere doğru uçarcasına ilerledi. Onu gören her bir asker:

1/110 “Dur!!”

1/111”Dur Rizvan!”

1/112 “Ayağa kalkarak yürüme kardeşim!” diye bağıırıyordu.

1/113 Rizvangül'ün kulağına insanların da mermilerin de sesi gelmiyor, onun kulağında sadece “askere kurşun değdi” diye kaygılı bir ses fısıldanıyordu. İşte ona yardım etmek gerek. O, dolu gibi yağmakta olan kurşunların altında var gücüyle, ayakta koşarak ilerledi. Sıkıca bağladığı kemerine büyük bir kâse sıkıştırmıştı. Elinde ise gaz bezi ve pamuk koyduğu çantası sallanıyordu.

1/118 O yaralanan iki askerin yarasını sarıp cepheye geri gönderdikten sonra bölük komutanı en tehlikeli yerde başından yaralanıp yere yıkıldı. Rizvangül onu gördü ve oraya doğru koştu. Komutan düşmanın makineli tüfeğinin mermisinin üç taraftan yağmur gibi yağdığı tehlikeli yerden on adım kadar ötede duran eski duvara doğru koşarken kurşun yemişti. O anda Rizvangül yetişti ve onu kendisinin belirlediği yıkık duvarın dibine götürdü. Yağmur gibi yağın kurşunlar Rizvangül ile yaralı komutanın çevresindeki karları etrafa savuruyordu. Fakat mert Rizvangül kurşunların kendisini ölüme çağırdığı umursamıyordu. Rizvangül yaralıyı on adım ötedeki çolak dama getirdi, başını sardı, ağzını burnunu sürtüp ayılmasını sağladı.

1/125 Komutan ölümün eşiğinden döndü.

1/126 Askerler düşmanın şiddetli direnişini kırıp ilerliyorlardı. Tehlikeli bölgede yine bir asker yaralandı. Rizvangül hemen arkaya dönüp yaralı askerin yanına koşmaya başlamıştı. Tam bu sırada düşmanın mermisi Rizvangül'ün başına isabet etti.

1/130 Dostlarından biri “Ah Rizvangül” diyerek ona doğru koştu, yürekten fişkırırcasına çıkan bu çığlık Şefkat hemşirelerinin etrafındaki kişileri ürküttü. Hepimiz Rizvangül'ün etrafında topladık. Rizvangül gözlerini sıkıca yummuş, dişlerini sıkmış bir halde yatıyordu. Başından damlayan kıpkızıl kan ve dal dal yüzüne düşen kapkara saçları Rizvangül'e farklı bir görünüş kazandırmıştı. Başını gazlı bezle sıkıca sarılıp hastaneye götürüldü. Rizvangül'ü hastaneye uğurlayanlar ise acı ve derin hasret içinde kalakaldılar.

1/136 O gün kurtuluş için yapılan çetin savaşta şefkat hemşirelerinden biri, Raziye de ağır bir şekilde yaralandı.

1/137 Şefkat hemşirelerimiz de halkın özgürlüğü için düşmana karşı savaş meydanında şehit olan vatanın kahraman, aziz evlatları katarında yerini aldılar.

1/138 Bin dokuz yüz kırk sekizinci yıl - Kasım

2. AHMETCAN KASIMİ

(hatıra)

2/1 "...Onların nurlu yolundan giderek

Şanlı galibiyete ilerleyin dostlar...

Mücadele vasiyetimi

Yüreğinizde koruyun!

Yüreğinizde koruyun!

Biz insanlığın düşmanını yenersek,

Onların ruhuna şeref yağacak.”

- cüreti

2/10 Halkımıza mutluluk getirmek için yapılan yolculukta birkaç liderimizin bir kazaya uğrayıp şehit olduğuyla ilgili acılı haberi duyduk. Bu hadise asırlar boyu zulüm görmekten, hor görülmekten inleyen halkın yakın tarihine matemini kara yazısı yazılmış bir hatıra olarak kalacak.

2/12 Her millet kendi vatanının bağımsızlığı, bahtı ve saadeti için savaşan, milletin çıkarları uğruna kendi çıkarlarını feda eden kahraman vatan evlatlarını, onların şanlı isimlerini kalplerinde ebediyete kadar saklar. Halkımız özgürlük, mutluluk ve saadetini elde etmek yolunda şehit olan öz liderlerini ebediyen hafızalarından çıkarmayacaktır. Halk yeni yeni başarılarla eriştikçe, onların elde ettiği mücadelenin meyvelerini tattıkça, bu ecdatlarını daha da sevecektir.

2/15 Ben önderlerimizden biri olan Ahmetcan Kasımî hakkında yazacağım, fakat benim korkusuz ve çevik olan bu kişi hakkında herkesin bildiği şeyleri anlatamayacağım çok açık. Hatta benim yazdıklarım çok az ve yetersiz. Eğer bana: “Sen ne için eline kalemi alıp, kâğıdı karalyorsun?” diye sorulduğunda ben: “Bu

sevimli adamın kıymetli hatırası asırlar boyu toplumsal facialar yüzünden zorluk çeken halkımızın gönlünde kuru bir hürmet ile değil, sevgiyle hatırlanmakta, işte ben de onu sevgiyle hatırlayan insanlardan biri olarak, ona yüreğimdeki sıcak sevgiyle bakıyorum. Bu sevgi dolayısıyla Ahmetcan Kasımî hakkında az da olsa, gördüklerimi, bildiklerimi yazmak için elime kalemi aldım” diyeceğim.

2/19 Benim yazacaklarım onunla birlikte vakit harcayan, gece gündüz onun yanında olan dostlarının inşa ettiği hatıra binasına bir parça olacak, binanın eksik yerlerini dolduracaktır. - diye umuyorum.

XX

2/20 Ahmetcan Kasımî aramızdan ayrıldı.

2/21 O aramızdan ayrıldıktan sonra, insaniyet ve adaletle yoğrulmuş cesur siması daha da net olarak ortaya çıktı.

2/22 Hakikati görmezlikten gelmeyen kişiler onda iyi fazilet, erdem, iyi vasıfların olduğunu, bunların karanlıkta yanıp sönen kandil gibi parlak olduğunu söylediler. Gerçekten de asırlar boyu cehalet içinde kıvranan halkın gözünde onun yüreği kahraman, mert Danko², nun yüreği gibi ışık saçarak yanıyordu.

2/24 Ahmetcan Kasımî'nin hayatını yazmak kolay iş değil, onu ikinci bir kişiyle mukayese etmek hiç mümkün değil. Bu kişinin bizim tarihimizde kendine has bir yüceliği var. Onun hayatını parlak sözlerle süslemek doğru olmaz. Onun hayatını anlatmak için söze onun mütevazılığından, bu mütevazılığın doğallığından ve onun ruh güzelliğinden başlamak gerekir.

2/28 “Kahramanlık ve insanlık dış görünüşteki büyüklükte, kendini gösteren heybette, yani dış görünüşte değil, aksine insanın içindeki ruh güzelliğindedir.” Gerçekten onun kahramanlığı büyük kıymete sahip güçlü ruhi ve manevi zenginlikle doludur.

2/29 Ahmetcan Kasımî'nin kahramanlık faaliyetleri izleri ezilmiş halkın mutluluğu ve saadetine sıkı sıkıya bağlıdır. O halkın mutluluğu için kendi

² M. Gorki'nin “Danko'nun Yüreği” adlı hikayesinin kahramanı. O karanlık ormanda ezilen halkı uğruna önderlik etmiştir.

mutluluğundan vazgeçmiş, yeri geldiğinde bu yolda kendi hayatından vazgeçebilecek kadar mert ve fazilet sahibi idi.

2/31 Biz bunu bin dokuz yüz kırk yedi yılı Milliyetçi Çin Partisi unsurlarının çıkardığı Yirmi Altı Şubat vakasında çok açık bir şekilde gördük. O gün Milliyetçi Çin Partisi güçleri son derece utanmaz bir biçimde sivil giyinen asker ve casuslar hazırlayıp, Urumçi’de bizim milletvekillerimizin toplandığı binayı kuşatarak hücumla başladı. Onlar halkımızın vekillerini tehlike altında tutarak, halkımızın az da olsa elde ettiği özgürlüğü zorla geri almak ve yeniden cehennem azabı yaşatmak maksadını güdüyorlardı. Fakat bunu sezen Ahmetcan Kasımî Milliyetçi Çin Partisi güçlerinin amirlerinden birisine: “Size iki yol sunuyoruz. Birincisi, askerlerinize “geriye dön, marş, marş! diyeceksiniz ve onlar arkasına bakmadan yürüyecekler. Biz Nenguen’deki halkı teskin edip dağıtacağız, ortalık sakinleşecek. İkincisi ise işte şu kapıyı açıp askerlerinizi salıverin. Onlar bizi öldürecekler, bugün Urumçi’de, yarından itibaren bütün ülkede kan dökülecek. İşte bu iki seçeneğin hangisini istiyorsanız seçin! Biz ölümden kesinlikle korkmuyoruz, çoktan ölümü kabullenmiş insanlarız. Şimdi, biz yaşasak halkımız için yararlı... Çünkü on bir karar uyarınca halkın bağımsızlığını elde ediyoruz. Ölmemiz yaşamamızdan daha da yararlı, çünkü böylece halk ayaklanıp bu anlaşmaya göre daha fazla yani tam anlamıyla bağımsızlığın mücadelesini verecek. Bizim kanımız halka bağımsızlık getirecek. Bu elbette bizim için şerefli bir ölüm olur” dedi.

2/43 Ahmetcan’ın bu yiğitlik dolu sözleriyle birlikte rezil, rüsva olan düşmanın gerçek niyeti de gün yüzüne çıkmış oldu.

2/44 Ahmetcan Kasımî halkın kudretine, gücüne bütün samimiyetiyle inanan, halkına karşı şüphe duymayan bir insandı. O Milliyetçi Çin Partisi güçlerinin kesin mağlubiyete uğrayacaklarını önceden sezmiş, bu yüzden de daima samimi duygularıyla “ülkemizde halkçılık siyaseti muhakkak gerçekleşecektir.” demişti. O düşmanı becerisiyle dövüyordu, basit fakat güçlü sözler ile düşmanın gözünü şaşırtarak onun gerçek yüzünü, gerçek niyetini halkın anlamasını sağlıyordu.

2/47 O bir gün Milliyetçi Çin Partisi’nin polis şeflerinin rezilliğini ifşa ederek şöyle demişti:

2/48 “Dünyada insanların birinci düşmanı olan faşizm elinin uzandığı yerlerde kanlı katliamlar yaparak, adalet, özgürlük taraftarı olan insanları yok etme maksadını gütmüştür. Fakat Himmler kimsenin evine aşık kemiği ya da esrar koymazdı. O Gestapodan ustaca işlenmiş her türlü belgeleri hazırlayarak, o belgeleri faşistlere karşı olanların ceplerine ya da sandıklarına koydu. Şimdi bizim Himmler fazla zahmete girmeden bahsedilen basit yöntemlerle insanları madde bağımlısı, hırsız, kumarbaz tutukluyor.

2/52 Ben bu güne kadar bizim halkımızın içinde düşman ile karşı karşıya gelerek düşmanın gerçek yüzünü cesaretle ifşa eden böyle bir kahramanı tanıdığımı hatırlamıyorum.

2/53 “Lider” diye ün yapmış yüksek makam sahibi bir kaç kişiyi görmüştüm; Ben onları alçak bir yerde durup, yüksekçe bir yerde ya da duvarın üzerine çıkmış, uzaktan gösterişli bir topluluk içinde “işte o”, “şu kişi” sesleri arasında görüyordum. Bin dokuz yüz otuz yedi yılı okumak için Urumçi’ye gelen fakat hiçbir zaman okulun yolunu öğrenemeyen sahipsiz gençler içinde ben de vardım. Kar yağdığı zaman Urumçi Halk Bahçesi’nde yolunu şaşırmış turistler gibi ateş yakıp onun çevresine oturup vaktimizi geçirdik. Bir gün aniden birkaç arabayla ve silahla donanmış yüzden fazla askerin himayesinde Şeñ Duben bahçeye girerek bizim durduğumuz yerin otuz metre ötesindeki su kenarına geldi. Muhafızlar onun çevresini geniş bir daireyle sardılar ve belli başlı iki üç yere makineli tüfek koydular. Bizim içimizdeki bazı gençler kirli çamaşırlarını yıkıyor, bazıları kuru yapraklardan yastık yapıyor, bazıları da odun kırıyordu. Biriye dutar çalıp şarkı söylüyordu. Ansızın ortaya çıkan bu heybetli manzaradan korkan insanların hareketleri bir anda kesildi. Biz kendisinden bile endişelenen bu kişinin sözüyle daha fazla kımıldamaya dikkat ettik. O anda bizim hareket özgürlüğümüz de kısıtlandı, nefes alamaz hale geldik. Biz onun oturduğu tarafa uzaktan bakmaya da cesaret edemedik. Birisi “bize bakıyor” diye arkamdan fısıldadı. Onun sözü bana çok soğuk geldi. Şeñ Şişeyin bulunduğu tarafa bakıyordum. O derenin içindeki taşları avucuna biriktirmiş, suya atıp oynuyordu. Onun iri, çıplak sağ elinde birkaç tane ufak taş, beyaz eldivenli sol elinde ise yine bir tane beyaz eldiven sallanıyordu. Şincañ halkının dâhisi denilen bu

mağrur koca adamın dizlerini büküp taş oynamasını görmek yüreğimde garip bir duygunun oluşmasına sebep oldu. Ben onun oturup taş oynamasını basit bir hareket olarak görmüyordum, şu günlerde zindanlara mezbahalara sürdüğü ülke halkının kaderini elindeki ufak taşları suya atıp şakırdatmasına benzetiyordum. İşte böyle halka inanmayan isteyerek yakınlaşmayan dâhiyi ömrümde ilk defa bu kadar yakından görüyordum.

2/72 Bu olaydan on yıl geçtikten sonra, halkın lideri olarak ünlenen bir adam ile, yine Ahmetcan Kasımi ile Telke Dağı'nda karşılaştım. O zamanlar ben yedi vilayetten Gulca'ya kaçıp gelen gençler için geniş vadide kurulmuş olan mektepte öğretmen olarak çalışıyordum. Ahmetcan Kasımî'nin Kayın Pınarı'na istirahat etmek için geldiğini duyup, onunla görüşmek için mektep müdürü Gaziyap ile birlikte atlı olarak Kayın Pınarı'na geldik. Onun yüksek bir dağda olduğunu öğrenip, o dağa doğru tırmanmaya başladık. On beş - yirmi metre kadar yürüdüktan sonra büyük bir taşın yanında bir kovada böğürtlen, bir mendil üzerinde üzüm ile bir tane çöreği görüp, bunların Ahmetcan Kasımi'ye ait olduğunu ve şimdi onun durduğu yere geldiğimizi anladık. Fakat onunla bu arada karşılaşmadan yine yüksekçe, kayalı bir taşın yanına geldiğimizde yolumuzu kaybettik. Biraz arkaya dönüp tekrar dağa tırmanmaya başladığımızda yukarılarda duran Ahmetcan Kasımi'yi gördük. O eliyle bizi yukarı çağırdı.

2/80 Biz sevincimizden var gücümüzle yukarıya doğru sürünerek çıkıp Ahmetcan ile kardeşler gibi sarıldık, selamlaştık. Fakat üstümüze yorgunluk çökmüştü. O gülümseyerek:

2/83 “Hı, hı işte sigarayı çok içmenin faydası bu.” diye güldü. Ahmetcan'ın omzunda otomatik tüfek, elinde ise “fet” marka fotoğraf makinesi sallanıyordu. Düzgün giyimi ve elindeki eşyaları ile bu adam dağın tüm zorluklarına alışmış, tabiat ile mücadele eden avcı ya da sıradan bir savaşçı gibi görünüyordu. Onun kaslı vücudu, orta boyu, geniş alnı, kısa kesilmiş kapkara bıyıkları, gülümsemesi hiç eksik olmayan yüzü dağın saf havası ve güzel manzarası içinde daha da sevimli, temiz ve çekici olmuştu.

2/87 Ahmetcan Kasımî bizim resmimizi çekti. Sonra da bizim ile yan yana oturarak:

2/89 “Nasıl, bizim dağlar, güzelmiş mi?” dedi. O başını hafifçe yana çevirerek etraftaki çamlara, ağaçlara ve aşağıdaki tepelere, yamaçlara, çayırıklara hayranlıklara bakarak derince bir nefes aldı. Onun kafasını sol tarafına hafif bir şekilde çevirerek insanları süzen bir adeti varmış gibi geliyordu bana. O bana oldukça yakın oturuyordu. Ayaklarındaki işçi çizmesi benim çizmeme değip duruyordu. Cana yakın, mülayim görünüşlü gerçek insanî hassasiyetlere sahip bu adam aşağıda durup minber üstünde gördüğüm yöneticilere benzemiyordu. Halkın gerçek lideri olan bu adam şu anda bizim samimi bir dostumuzdu. Bu yüzden ben Ahmetcan Kasımî’den çekinip oturamadım. Düşüncelerime göre dağın güzelliğini, özellikle yukarı tarafta Sayram Gölü ve onun etrafında yaylaların olduğunu her bakımdan güzel olan Telke Dağı’nın dinlenmek için rahat, uygun bir yer olduğunu anlattım. O benim sözlerimi dikkatle dinledikten sonra:

2/99 “Bu konuda doğru söylüyorsunuz, Sayram çevresinde ve Kök Salada sanatoryum kursak iyi olur.” diyerek benim sözümü tasdikledi. Sonra öğrencilerin halini sorarak:

2/101 “Öğrencilere kaç gram şeker veriyorsunuz?” diye sordu. Kaç gram verdiğimiz hatırlamıyorum. - diye cevap verdi müdür.

2/103 “Bu yerde bal çok fazla, şekerin yerine bal verseniz daha ucuza gelir. Ayrıca bal ilaç gibi faydalı bir şey. İşte şu tarafta Has Bahçe denilen yerde doğal bağ var. Ondan başka dağ eteklerinde çok fazla elma gördüm. Elmalar olgunlaşıp, yere dökülmüş. O bağ kimseye ait değil, herkesin bağı, öğrencilere söyleyin elma yemeye gelsinler, bir gün hep beraber gelip, şu elmalardan toplayıp götürün, yaban elması ie de yüzden sabah çayında çocuklara verirsiniz, yararlı olur. Çokça götürüp elma kurusu yapsınlar.”

2/110 O gün Ahmetcan Kasımî ile birlikte dağlar arasında avlandık. Gerçi avladığımız bir şey yok, ama bu sevimli liderimizin bazı vasıfları beni etkilemiş,

hafızamda yer edinmişti. Okul müdürü atları alıp çıkmak için aşağı indiği zaman ben Ahmetcan Kasımi ile arı çobanının evinin yanında oturuyorduk. O birden bire:

2/114 “Tüfek kullanabiliyor musunuz?” diye sordu. Ben biraz utanarak doğrusunu söyledim:

2/116 “Yok, kullanmamıştım.”

2/117 “Hadi, atmayı deneyin, içinde dört adet kurşunu var, - dedi. O bana nasıl nişan alındığını anlattıktan sonra beşli tüfeği bana uzatarak dağdan şırıldayan su boyundaki bir sakız hanını gösterdi. Tüfeği elime aldıktan sonra diz çökerek nişan aldım. Fakat hedefe isabet ettiremeyip yerimden sarsıldım.

2/121 “Ateşleyin, hadi, olmadı mı? Şimdi yaklaşarak elinizi omzuma koyun” diyerek önümde durdu. Ben çekinerek:

2/123 “Yok efendim, ben ayakta atarım” diyerek iki üç adım geri çekildim, utandım, yüzüm kızardı.

2/124 “Hı, hı ilginçsiniz, niye çekiniyorsunuz?” diye garip bir şekilde hafifçe gülümsedi. Onun bu gülüşünde bazı düşünceleri beliriyor gibiydi.

2/126 Ben tüfekle nişan alır almaz ateşledim.

2/127 Efendim aşağıdaki vadiye doğru yürüdü. Ben tüfeğimi omzuma asıp arkasına takıldım. İki yüz metre kadar yürümüştük, vadinin içerisinden eskimiş yırtık giyimli yaşlı bir kazak kadın kendisinden büyük odunları bağlayıp sırtına yüklemiş, eğilmiş bir halde yavaş yavaş yürüyerek geliyordu. İhtiyar kadın bize yaklaşmak üzereyken diz çöküp sırtındaki odunlara dayanmış, nefes nefese kalmıştı.

2/131 “İyi misiniz ihtiyar, dinlenin biraz, istirahat edin, oturun.” Ahmetcan Kasımi makinesini hazırlayıp ihtiyarın fotoğrafını çekti. Oldukça cana yakın bir tavırla onun yaşamını nasıl sürdürdüğü, ailesi ve evinin nerede olduğu hakkında sorular sordu. Daha sonra onun odununu taşıyıp köyüne yakın bir yere kadar götürüverdi. İhtiyarın ileri yaşına rağmen böylesine ağır bir yükü taşımasını takdir etti ve yakın bir zamanda böyle ağır külfetlerden kurtulacağımızı ona basit sözler ile anlattı.

2/135 O gün dağları dolaşıp yürüyen Ahmetcan Kasımı uzakta dimdik duran dağ zirvesine konan bir kargayı görüp onu vurmuştu. Mermi karganın ayaklarının bastığı yere değdi, karga bir parça taş ile birlikte yerinden sıçrayıp sersemledi. Ben onun bu manzara karşısında çocuklar gibi kakhahalarla gülüşünü görüp hayran kaldım. Lider konumundaki, halkın gözünde büyük bir itibara sahip olan bilim sahibi bir kişinin böylesine yüksek sesle gülmesini eksiklik mi diye düşündüm. Ama derhal Gorki'nin “ben hiçbir zaman V. Eliç’ gibi başkalarını da güldüren kakhahalarla gülebilen birisini görmedim. Dünyada böylesine itibarlı, ulu bir kişinin gözünden yaş akarcasına çocuklar gibi gülmesi de beni ayrıca hayretler içinde bıraktı. Böylesine gülen bir insanın sağlığı yerinde, gücü kuvveti yerinde olması lazım.” diyen sözlerini hatırlayıp: böylesine bir mizac dünyadaki o kadar ulu kişiler için eksiklik değil, aksine neşeli, temiz, hoşgörülü sayılır diye tarif edilirse Ahmetcan Kasımî'deki bu neşe onun sağlam karakterindeki gönül rahatlığı olmalı diye düşündüm.

2/144 Onu bir gün ekmek fırınının önünde gördüm.

2/145 “Ustam, benim misafirim var, ekmek pişirtecektim. Bir ho³ undan kaç tane ekmek çıkar?”

2/147 “Senin ununu çalacak mıyım? Getirip verirsen, ben de ekmeğini yapar veririm” dedi fırıncı.

2/148 “Unun bir ho'sunu ne kadara alıyorsunuz?” diye sordu Ahmetcan Kasımî.

2/149 Usta pek kaba bir insandı, sinirlenerek:

2/150 “Tartıya koy da kasiyere sor!” dedi.

2/151 “Peki, tamam” dedi Ahmetcan Kasımî ve biraz ileriye gidip elma ve böreklerin fiyatını sordu. Oranın sahipleri saygıyla selam verdiler, ustalardan biri onu tanıyarak:

2/153 “Evet evet, Ahmetcan efendim değil mi, sen nasıl kabalık yaptın öyle. İnsan değil misin?” demişti deminki fırıncı:

---

³ 64 kg ağırlığındaki ölçü birimi

2/154 “Bilmiyordum” dedi şaşırılmış bir şekilde. Kimi arkadaşlarını onun bu hareketini ayıpladı.

2/156 Böylece halkın cesur evladı, dostu ve de halkın gerçek lideri olan Ahmetcan Kasımî bin dokuz yüz otuz yedi yılında otuz metre kadar uzaktan gördüğüm Şincan’ın sahte dâhisi Şên Şisey’e hiç benzemeyen sevimli birisi oldu. Halkına inanmayan, ondan kaçan Şên Şisey tam anlamıyla silahlandırılmış yüzlerce askerin yardımıyla kanalın yanına gelebiliyor, Ahmetcan Kasımı ister halkla birlikte isterse yalnız başına gidebiliyordu. Köylere gidip çiftçiler arasında, maden ocaklarına ve fabrikalara gidip işçiler arasında, nehirlerdeki gemiciler ve salcılar arasında karışıp onların yükünü paylaşıp, hayatlarını öğrendi ve onların arzu ve isteklerini öğrendi. Onlara kurtuluş için mücadele etmenin önemini öğretti.

X X

2/160 Ben Ahmetcan Kasımî hakkında başkalarından duyduğum bazı durumları söylemeyi uygun gördüm. Belki bazıları “ufak-tefek sözler ediyor” diye düşünebilir, fakat ben bu gibi düşünceleri onaylamıyorum. Çünkü halkçı lider kişilerin halk içinde neler yaptığı, onların halkına ne kadar yakın ya da uzak olduğu çok önemli. Bir liderin iyi ya da kötü olması onun ağzındaki sözlerle değil, gerçekte yaptığı işleriyle ölçülür. Buna aşağıda duyduğum birkaç sözleri de ekleyeceğim:

2/165 Bir gün Ahmetcan Kasımı kırdaki gidiyormuş, bir keçe evden, çocuğun ağladığı duyulmuş. Çocuğun ağladığı eve girip “evladınız niye ağlıyor?” diye sorunca, çocuğun annesi: “Su içeceğim diyor, su işte o uçurumun altında, ben hastayım, baban gelene kadar bekle desem de anlamıyor, ağlıyor.” dedi. Bunu duyan Ahmetcan Kasımî kovayı eline alıp epey uzakta olan vadiden su doldurup getirmiş.

2/168 Ahmetcan Kasımî toprak evlerde, bakımsız keçe evlerde hayatlarını sürdüren aileleri ziyaret ederek onların halini hatırını sordu. Onların toz - toprak içinde ağnayıp oynayan, kirlenen çocuklarını kucağına alıp bağrına basıp seviyordu. Çocuğun anası “sizin kıyafetinizi kirletti.” diye utandığında “önemli değil, çamur dediğin yıkanınca geçer gider.” diyerek küçük çocuklar ile ilgileniyordu. Ceplerindeki şekerleri çocuklara verip onların gönlünü alıyordu.

2/172 Ahmetcan Kasımî sadece Şıncan'daki yerli azınlıkları değil, ülkemizdeki Çinlileri ve başka milletleri de seviyor ve onların sıkıntılarına, dertlerine derman oluyordu.

2/173 Bin dokuz yüz kırk altı yılı Ahmetcan Kasımî ile birlikte iç ülkelere gidenlerden birisi bana aynen şöyle demişti:

2/174 Lencu'da çok fazla rikşa⁴ gördük. Biz ne tarafa gitsek ya da kapıdan öylece çıksak, rikşacılar⁵ rikşalarını yanımıza sürerek geliyorlardı ve bizi gideceğimiz yere götürmeyi teklif ediyorlardı. Yine böyle araba süren bir adam Ahmetcan efendime arabaya binmeyi teklif etti. Efendim heyecanlanarak:

2/178 “Biz sizin gibi yoksulların at yerine sürdüğü arabaya binmeye cüret edemedik. Ama bize verdiğiniz değer için teşekkür ederiz. Bizi arabanıza almayı umarak geldiğiniz için şu parayı alır mısınız?” diyerek bir miktar para verdi. Rikşacı hayran kalıp heyecanlandı, efendim arabacıların birini kendi arabasına oturtarak sürmeyi denedi.

2/182 “Bir gün” dedi yine o kişi: “Biz efendim ile Şangay'da deniz kenarına doğru gittik. Losunku denilen yere vardığımızda deniz kenarındaki kayıkçıların hayat şartlarını, durumlarını sorduk. Kayıkçılardan biri: işte görüyorsunuz, bizim hayatımız şu kayık ile balık tutmakla geçiyor. Bir de sizin gibi misafir gelirse denizde tura çıkarıp gezdiriyoruz, onlar birkaç kuruş verirse masraflarımızı karşılıyor, işte evimiz, işte şu da tenceremiz, şurası da yatağımız, hayatımız bu dedi. Efendim kayıkçılar ile hoşça muhabbet edip onlarla samimi dostluklar kurdu ve o kayıklardaki hayatı gösteren fotoğraflar çekti. Kendisi kayıkçılar ile bir kayığa oturup poz verdi.

2/188 Yine bir gün efendim ile yemek yemek için Şangay'da Yace caddesinde yer alan Avrupa tarzı bir restoranta girdik, mekâna girdiğimizde piyano çalan bir adam ve bale provası yapan bir hanım ile beyefendiyi gördük. Sanatçılar provayı bitirdikten sonra piyanist ile aralarında bir tartışma çıktı. Efendim tartışmanın sebebini araştırıp ortaya çıkardı. Piyanist sanatçıların provasında piyano çaldığı için para talep etmiş, sanatçılar sonra vereceğini söyleyince o da onlara

⁴ İnsan tarafından çekilen iki tekerlekli araba.

⁵ İki tekerlekli arabayı kullanan, çeken insan.

güvenmeyip ikisini iyice sıkıştırmış. Daha sonra efendim onları yemeğe çağırdı ve sohbet ettiler. Sanatçılardan biri:

2/194 “Biz tiyatro salonlarında bale yaparak, oradan kazandığımız para ile günümüzü geçiriyoruz, balığın su ile olan münasebeti ne ise bizim de şu müzisyen ile olan münasebetimiz aynı. Fakat biz oyunumuzu sahneleyip para alana kadar bu müzisyenin para isteyip sizlerin önünde bizleri sıkıntıya sokmasından mahcubuz” dedi.

2/196 Efendim onları uzlaştırdı ve birkaç günlük gösteri ücretini müzisyene peşin verdi. Sanatçılar buna çok sevinerek, ömürlerinde böyle bir insan görmediklerini söyleyip saygıyla selamladılar ve teşekkür edip gittiler.

2/198 Efendim İç Çin’deki fabrika işçileriyle tanışıp onların hayatlarını öğrendi, kapitalistlerin de, bunun yanında yabancı emperyalistlerin Çinli işçileri haddinden fazla ezdiğini gözleriyle gördü ve öfkeleni, onların yaşamlarından bazı hatıralar kaleme aldı.

2/199 Ben de bunları duyunca Ahmetcan Kasımi’den duyduğum sözleri hatırladım.

2/200 “İç Çin’e önceden gidenlerden birisi Şangay’ın güzelliğini överek şiir yazdı. Fakat o Şangay’ın o zamanki güzelliğini görmüş ise de, insanların şehrin arka sokaklarında, köşe - bucaklarında ne kadar eziyet çektiğini iyi görememiş. Ama onu görmeye göz gerek, her göz de aynı şeyi göremez. Hindistan’a gidip Bombay’ı güzel şehir diye öven kişileri gördüm. Fakat o kişiler tramvay geçen caddeleri, güzel binaları, eşya ile dolu mağazaları görerek oranın insanların bahtlı ve bolluk içinde yaşadığını söylediler, milyonlarca insanın açlıktan öldüğünü, yağa gömülerek çalıştığını, yarı çıplak bir vaziyette hayatlarını sürdürdüklerini göremediler. Bunu da görmek için göz lazım” demişti.

2/205 O, Amerikan Emperyalizminin hizmetkârı Cyañ Cyêşi’nin hükümlerlik ettiği zamandaki Şangay’ın, İngiliz Emperyalizmi’ne sömürge olan Bombay şehrinin üstündeki parlaklığı, altındaki yoksulları ve bir sürü emekçi halkın dayanılmaz ağır hayatını görmüş, emperyalizmin sömürge halklara “medeniyet

getireceğiz” şeklindeki sahte vaatlerinin sonucunu, aç - çıplak, hor görülmekten ibaret olduğunu ve sömürgecilerin de utanmaz olduğunu da biliyordu. O bu konuda böyle bir söz söylemişti.

2/207 İki Ocak günü Amerikan radyosu Filipin’e yapılan yardımın başlamasının üçüncü yıl dönümü münasebetiyle propoganda yaparak Amerikalıların zihnini karıştırdı. Fakat Amerikalıların kulağına yardımdan bahseden radyo hoparlöründen Filipinli şair Sanguni Batuñ Bohey’in “kaybolan özgürlük”, “Burada onların cinayeti var”, “kesip atılan başı gördüm” adlı şiirlerindeki “imdat” diyen feryadı. Koreli çiftçilerin inleyerek ağlamaları ve Çin’de sıkılan mermilerin sesleri duyuluyordu. İngilizlerin radyosu Seylun’a, Hindistan’a, Burma’ya yönelik yardımlar hakkında az bağırmıyordu, fakat onların avazlarını İngilizlerin Berma hükümeti reisi Avunisen ile dört yoldaşını öldüren Hencer’in sesi, Yunanlılara, Kaşmirliyle, Malayalılara karşı atılan top sesleri basıyordu.

2/211 Amerikan emperyalizmi neden Hollanda’nın sömürgecilerine silah veriyordu? Ya da Endonezya halkı adaletsizlik yaparak Hollandalıların yerini almayı mı düşündü?.. Öyle değil. Neden Amerikan emperyalizmi adillik, huzur, halkçılık, halk hukuku diye bağıyorlardı? Adalet, huzur, halkçılık ve halk hukukuna tecavüz eden Hollanda’ya yardım ediyor. Derinden araştırdığımızda Amerikan emperyalizminin güzel sözlerinin aslında bir maske olduğunu görürüz. O maskeyi açarsanız adillik sözünün arkasında dünya hükümranlığı, barış sözünün arkasında emperyalizm, halkçılık sözünün arkasında faşizm, halk hukukunun arkasında ise insanlığı kendi emellerine kul etmeyi planladıklarını göreceksiniz.

2/218 Biz Ahmetcan Kasımî’nin bu hikmetli sözlerinden onun kalbinde sadece Çin halkının değil, ezilen bütün dünya halklarının olduğunu düşünebiliriz.

2/219 Ahmetcan Kasımî kurtuluş yolunda milliyetçiliğin hiçbir şeye yaramayan kötü bir hareket olduğu daima söyledi. O bu konuda: “Milliyetçilik ile halkçılık aynı safta yer alamaz” diye keskin konuşurdu, o yine milli zulmün kaybolmasıyla beraber milletlerin beraberce yaşayabildiğini, halkçılığın gerçekleşebileceğini, halkımızın hiçbir zaman tereddüte düşmeden bu yolda kararlı adımlarla ilerlemesi gerektiğini söylerdi.

2/221 Milletlerin gerçekte hakiki birliğini sağlayacak bir yol var, o yol halkçılık yolu, her kim öz milletinin kurtuluşunu bütün kalbiyle arzu ediyorsa halkçılık siyasetinin hayata geçirilmesi için mücadele etmesi gerekir...” diyordu Ahmetcan Kasımî.

2/222 Genellikle Ahmetcan Kasımî'nin pratiği de, nazariyesi de halkçılık ile kaynaşmıştı. Bu yüzden Şincan'daki her millet halkı onu hakiki bilge dostumuz diye kabul ediyorlardı. Ona göstermelik bir saygı ile değil, dostluğun kardeşliğin derin muhabbeti ile bakıyorlardı. Bu olay onun feci şekilde kurban olduğu haberinin duyulmasından sonra gayet derin ifade edildi. Halk onun vefatına çok üzüldü. Sayısız insan günler boyu evlerde, sokaklarda, sahralarda, köylerde, kırlarda, bozkırlarda kendilerini tutamayıp ağladılar.

2/228 Ahmetcan Kasımî ile bir kere muhatap olan kişi onunla cana yakın dost olarak kalıyordu. Çünkü o insan haklarına saygı gösteren, herkesi kendisiyle denk gören fazilet sahibi bir insandı. Bir kimse Ahmetcan Kasımî'ye gönlünden geçenlerin hepsini anlattığı zaman, kişinin sözü bitene kadar bütün benliğiyle dinliyordu. Ona derdini durumunu anlatmaya gelen kişi rahatlamış bir şekilde geri dönerdi. Doğrusunu söyleyecek olursam, genellikle bir çok insan bizim kanımıza işlemiş alışkanlık yüzünden bizim yüreği ezilip giden insanlarımız lider konumundaki kişiye gönlünden geçen şeyleri söyleyemiyordu. Bunun sebebi, önceden liderlerin asık suratlı kişiler olmaları, “ağzın ökçesi yok, eğer yakışık almayan bir söz ağzımdan çıksa ya da hoşuna gitmeyen sözleri söyleyiversem, başıma bir bela gelmez mi?” diye endişe etmeleriydi. Kaç yüzyıl boyu devam edip gelen bu durum Ahmetcan Kasımî'nin güler yüzlü görünüşüyle, sevecen görünüşüyle değişmeye başlamıştı.

2/235 O mağrurluğu sevmeyen, övülmekten aldatmaktan hoşlanmayan aceleciliği sevmeyen sağlam huylu, merhametli bir insandı.

2/236 Biz eskiden ülkemizde Ahmetcan Kasımî gibi titiz, bilim sahibi, çok yönlü yetişmiş, toplum içine karışan bir kimsenin lider olup yükseldiğini hatırlamıyoruz. Ahmetcan Kasımî'yi bizim hukuk ve adalet için verdiğimiz milli milli kurtuluş tarihimiz yaratmıştır. Bizim bildiğimiz ülke tarihi boyunca halkımıza liderlik eden kişiler genellikle soylu, asilzade kişiler ya da bir vesileyle hakimiyeti

ele geçiren fakat halktan uzak yaşayan ve mızrak, kılıç yardımıyla rehberlik yapan kişiler idi. Ahmetcan Kasımî ise halkın içinde yani aşağı tabakadan çıkmış, halkın kıymetli dostu ve gerçek lideri idi. O halkımızın içinde karanlıkta pırıl pırıl görünen çakmak gibi parlayıp söndü. Onun daha halk için yapacağı hizmetleri ve söyleyeceği birçok sözleri çoktu.

X X

2/242 Bir gün Ahmetcan Kasımî ile “İleri Gazetesi” idaresinde karşılaştık.

2/243 “Hım, siz burada mısınız” diyerek geldi ve tokalaştık.

2/244 “İttifak” dergisinin edebiyat bölümü ile ilgili olarak Seyfettin Efendi ile istişare etmeye gelmişim, yokmuş” dedim.

2/245 Ahmetcan Kasımî samimi bir şekilde: Sizler yazılmakta olan şiirleri nasıl buluyorsunuz? dedi. “Bence bazı şiirler biraz fazla acıklı, bazıları ise yalan methiyeler ile dolu. Manasız şiirlere dergide yer vermemek lazım. Gayret gösterilmiş şiirlere ise ne kadar çok olsa da yer veririz.”

2/248 “Şiirlerinin çoğunluğu güneye yöneliktir, Orada yaşamın kendisi acıklı olduğu için oraya yönelik yazılan şiirler de öyle olsa gerek, ayrıca gazap ve nefret dolu şiirler söyleniyor” dedim.

2/249 “Genç yeteneklere yardım etmek gerek. Bizden yetenekli yazarlar ve şairler yetişiyor. Yardım etmek gerek, size göre edebiyatta yetenekli kişiler kimlerdir?”

2/251 Bir süre hiçbir şey söyleyemeden öylece kalakaldım.

2/252 “Ben bu konuda kimseyi ayırabilecek değilim. Benim fikrime göre bizim çağdaş edebiyatımızda eser üreten şair ve yazarlar bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar, bu konuda fakiriz.” dedim.

2/254 “Kısmen doğru, fakat artık bizde de göze çarpan yeni yetenekler var. Ben kaydediyorum. Biz edebiyat ve sanat işlerimizi geliştirmek için geniş imkanlar sunuyoruz. Önümüzde yapılacak iş çok, bana kalırsa da fazlasıyla şiir yazılmakta ama aksine düz yazı türünde eserler çok az. İşte bu konunun üstüne düşmek gerekiyor.

Biz folklorumuzu ithal etmeye değil tam aksine ihraç etmeye çalışmalıyız. Sizler folklorun ikonografi kısmına gereken önemi vermiyorsunuz. Bu konuda çok zenginiz. İşte bunları çokça toplayıp yazıya dökmek gerek. Bunun tarihi önemi çok, şimdilik bu konuyla ilgilenecek birini görevlendirmeliyiz. Ona gereken maddi kaynağı da temin ederiz. Yakın bir zamanda ülkenin bütün şehirlerine, köşe bucaklarına kadar gönderip folklor ürünlerini derleyip bununla ilgilenen bir heyet kurmamız da mümkün.”

2/265 Dünya klasik edebiyatını da tanımak gerekiyor, Gorki’yi, Luşun’u, Puşkin’i, Tolstoy’u, Abay’ı, Tokay’ı, Göte’yi, Heine’yi, Balzak’ı, Şiller’i, Şekpsir’i ve başka başka edebiyatçıları öğrenmek gerekiyor. İşte o zaman bizden de büyük büyük yazarlar çıkacaktır.

2/266 “Öyle büyük yazarların Uygur dilindeki eserlerinden bir ikisi dışında, yoktur efendim.”

2/267 “Bugün olmazsa, yarın olur. Fakat “armut piş, ağzıma düş” diyerek de oturmak olmaz. O kitapların dilini de öğrenmek gerek. İşte o zaman burasını medeniyet ocağına çeviririz, - dedi. Cadde tarafındaki pencerenin yanına gelip Medeni Aydınlanma Bölümü’nün bitişiğinde yapılmakta olan binayı gösterdi. Şehir karargâhının yerleştiği yerden köprüye doğru olan aralıkta matbaa, kiraathane ve diğer kültürel mekânları yapma gibi niyetlerinin olduğunu anlattı.

2/272 “Bunları yaptırmaya yetecek maddi gücümüz var mı efendim?” dedim.

2/273 Halk sağlam birlik kurarsa, halkçı politikalar bütün ülkede sağlam bir şekilde yerleşirse her şeyimiz olur, zengin oluruz, bunlardan başka bir sürü şey yaparız. Şehirlerimizin caddeleri güllük gülistanlık olur.

2/275 O, halkların birlik olmasını eşi benzeri olmayan, sorunları çözen kuvvetli bir güç ve halkçı politikalarla birleştiğinde bitmez tükenmez bir şey olduğunu daima söylemiştir. Böyle sözlerin halkçıyım diyen her kişinin ağzından çıkması mümkündür. Fakat kendisinin buna uyması ve alçak gönüllülikle buğurda bıkmadan çalışması gerekir. İşte Ahmetcan Kasımî bu şekilde vazifesini yerine

getirebilen, halkın gücünü bir yerde toplayabilen halkçılık yolunu gerçekten örnek olarak gösterebilen bir insandı.

X X

2/279 Bir gün Ahmetcan Kasımı'nın kuşlar ile ilgili bir sohbetini dinledim. Sohbet şöyle bir sebepten açılmıştı:

2/281 Bir gün bir dostumuz, "ittifak" dergisinde yayınlanması için bir masal yazmıştı. Derginin yazı işleri komisyonu bu masalı gördüler. Bunun üzerinde bir çok fikir ortaya çıktı. Ben masalda kargaya verilen karakterin yazarın anlatmak istediği karakteri temsil etmediğini, aksine iyiliğin temsilcisi olduğunu söyledim.

2/285 Ahmetcan Kasımî:

2/286 "Bu doğru, karga insanlara zarar veren bir kuş, çiftçilerin kavun - karpuzlarını didikliyor, deşiyor. Bu yüzden ona olumlu bir kılığa sokmak doğru olmaz" dedi.

2/289 "Karganın yerine güvercin olsa olmaz mı? dedi.

2/290 "Sizce güvercin nasıl olur?" dedi Ahmetcan Kasımî.

2/291 Biz:

2/292 "Uysal kuş efendim" dedik.

2/293 O güvercin ile çavuş kuşunu mukayese ederek:

2/294 "Bizim halkımız güvercini mülayim, uysal, iyi kuş diye sever. Mülayim olması iyi ama aşırı uysal olmasının bir faydası da yok. Güvercin halkın emeğiyle geçinen tembel bir kuş, o halkın hazırdaki tohumlarını yemeyi ister. Bizim halkımız buna itibar etmez. Çavuş kuşunu ise kötü kuş olarak biliyor, bu doğru değil. Onun neler yapabildiğini bilmek gerek. Çavuş kuşu uzun burunu ile insanlara zarar veren buzağı başına benzeyen zararlı haşeratları yer. O güvercin gibi "verirsen yerim, vurursan ölürüm" diyerek boynunu bükmez, çalışır, emekçidir."

2/303 Onun 1949 yılı ilkbaharında Gulca şehrinin kuzeyinde halk dilenme evi kurmak için Gulca şehir birliği üyelerinin katılımıyla gerçekleştirilen fidan dikme günlerinde her göreni hayran bırakırcasına var gücüyle çapa sallamasını hatırlarım.

2/304 O gün Ahmetcan Kasımî hepsinden fazla çalıştı ve hepsinden fazla fidan dikti. Üst düzey yöneticilerin halkla beraber çalıştıklarını çok kez gördüm. Onların bazısı gösteriş olsun diye çalışıyordu. Fakat Ahmetcan Kasımî onlar gibi gösterişi seven birisi değildi. Yakın dostları onun hep çalışmakla meşgul olduğunu, gece gündüz demeden halka hizmet ettiğini, halkın derdini sıkıntısını herkesten fazla çektiğini hatta istirahat edeceği vakitlerde bile halkın arasına karışarak, onların günlük hayatını öğrendiğini, vaktinin her anını boş geçirmediğini memnuniyet ile söylerler.

2/309 O birkaç kere: “Adalet yücedir, onu görmek benim arzum” demişti. Bu yüzden kendi oğluna ve kızına “adil, adalet” isimlerini koymuştu.

2/311 Ahmetcan Kasımî cismen bizden ayrıldı. Fakat halkımızın bu cesur lideri, kurtuluş için verilen şanlı mücadele tarihimizde ebediyen yerini alacaktır.

2/313 Ahmetcan Kasımî halkımızın yüreğinde aklında ve gelecek nesillerin kalbinde yaşayacaktır.

2/314 Biz kaygılarımızı güce çevirerek onun halk sever yoluna ve yüce arzularına, hedeflerine varislik etmekteyiz. Çin halkının usta dâhisi Mao Tsedung’un rehberlik etmeye başladığı yeni demokrasi yolunda, Ahmetcan Kasımî’nin kurmak istediği gelişen baht ve saadet dolu yeni eyalet yolunda ileriye doğru adım atıyoruz.

2/316 Bin dokuz yüz elli iki, sekizinci ay.

3. HATIRA

1

3/1 Bin dokuz yüz elli dokuz yılı, yaz mevsiminin sıcak günlerinden biriydi. Bizim bindiğimiz “zis” model büyük araba tam öğle vaktinde küçük bir durağa gelip durdu. Böyle zamanlarda bu durağa gelinceye kadar arabaların radyatörü ısınıp kaynıyordu. Bu yüzden, bugün burada ağaçların gölgesinde birkaç araba soğumaları

için sessizce duruyordu. Yolcuların kimisi de, arığın kenarında gölgede oturuyorlardı. Bazıları yemekhane önündeki masada çay içiyor, oturup sohbet ediyorlardı. Bizim bindiğimiz arabanın şoförü bu moladan yararlanarak arabanın süspansiyonunun altında kırılan bir parça çeliği atıp, yenisini takmak için arabanın altına krikoyu koyup lastiği kaldırdı. O şimdi yayın kırılan parçasını gevşetip çıkarmak için arabanın altında tek başına hareket ediyordu. Yakın bir yerde karaağaca dayanmış oturan bir kişi şoförün yalnız başına zorlandığını görüp yardım etme niyetiyle arabanın arka tarafına gelerek çömelip oturdu. Sonra yerdeki çekici eline alıp şoför ile Çince konuşmaya başladı. O dirseğini yere sağlamca dayamış, eğilerek süspansiyon yayının olta demirine aralıksız vuruyordu. İki birlikte bir saat kadar çalışıp yayın kırılan parçasını çıkarıp yerine yenisini koyup bağladılar.

3/13 Şoför memnun olup yardım eden bu samimi kişinin elini makine yağıyla kirlenen eli ile sıkıca tutarak:

3/14 “Size teşekkür ederim yoldaş.” dedi gülerek.

3/15 “Önemli değil.” dedi yardım eden kişi kıyafetindeki tozları silkeleyerek.

3/16 Ben onun simasına dikkatle baktım. Bir yerde gördüğüm tanıdık birisi gibi geldi. Fakat onun şimdiki iri yarı vücudu, kaslı bilekleri, güneşte yanmış yüzü, elleri “sen şu değil misin?” dememi zorlaştırıyordu. Bu yüzden ben ona:

3/20 “Sizi bir yerde görmüşüm gibi geliyor.” diye şüpheyile sordum.

3/21 “Tanımıyor musun? Ben seni iyi tanıyorum.” dedi gülümseyerek.

3/23 Ben ona “siz” diye hitap ettim. Ama o bana sen diyordu. Buna bakılırsa o beni epey yakından tanıyor olmalı. Fakat ne derecede tanışıklığımız olan birisi olduğu belirsiz olduğu için:

3/27 “Tam hatırlayamadım.” diyerek yine onun yüzüne baktım.

3/28 “Tohti.” dedi.

3/29 “Tohti?” diye tekrarladım ben de.

3/30 “Kale üzerinde uçurtma yüzünden yumruklaştığımızı unutmuşsun.” dedi Tohti. “Hey sen şu Tohti misin? İnsan dediğin bu kadar mı değişir, sen o çağlarda ince, zayıfça değil miydin?”

3/32 “Değişmeyen ne var ki, değil insanlar şehirler bile değişti gitti.” dedi. Gerçekten de Tohti’nin dediği gibi bizim çocukken oynadığımız, büyüdüğümüz eğri büğrü çamurlu sokakların yerinde şimdi dümdüz genişletilmiş asfalt caddeler yapılmakta. Çocukluk zamanlarımızda yumruklaşıp kavga ettiğimiz şehir kalelerinin yerinde yeni yeni büyük binalar yükselmekte. Çöllerde yeni şehir ve bostanlar ortaya çıkmakta.

3/35 Tohti’nin manalı sözlerine baktığımda, sadece fiziki olarak değişmediğini, onda fikri olarak da büyük bir değişikliğin meydana geldiğini gördüm.

3/36 Tohti bizim mahalledeki arabacının oğluydu. Çocukken eski mektepte onunla birlikte okumuştum. O, çok şımarık bir çocuk olduğu için, diğer çocukların kitaplarını yırtar onlara cimdik atar, kavga çıkarırdı. Bu yüzden öğretmenimden sık sık dayak yedi. Sonunda Tohti yaramazlıktan vazgeçemeyince iki üç sene okuduktan sonra okulu bırakıp gitti. Bundan yirmi sene önce ben onun iki tekerlekli araba sürdüğünü görmüştüm. Ondan beri Tohti’yi görmemiştim. Bugün ikimiz birden bu durakta karşılaştık.

3/44 “Susamışsındır, haydi, şurada oturup birer bardak çay içelim.” dedi Tohti ve benden cevap beklemeden yemekhane önüne doğru yürüdü. Biz bir saatten fazla oturduk, çay içip muhabbet ettik. O bende oldukça iyi izler bıraktı.

3/47 Tohti şimdi ağır başlı, sade bir adam olmuştu. Benim sorularıma acele etmeden ağır cevap veriyordu. Sözlerine bakılırsa, o şimdiki sosyalist değişim devrine gelene kadar kendi başından birçok olay geçirmişti. Çocukluğundaki söz dinlemez ve kavgacı tavırlarını bin dokuz yüz kırk beş yılı üç vilayet millî ordu safına girene kadar sürdürmüştü.

3/51 “Demek askerlik senin haylazlığını bitirdi.” diye ekledim.

3/52 “Doğru diyorsun.” dedi başını sallayarak ve sözüne devam etti:

3/53 “O küçüklük, gevşeklik ve serserilikler coşkun savaş meydanlarında tükendi gitti. Bilhassa halk kurtuluş ordusu safına geçtikten sonra terbiyesizliğin insan evladı için ne kadar kötü adet olduğunu anladık. Kim dost, kim düşman, kimler için kaygılanmak gerek, kimlere düşmanlık etmek gerek anladık...”

3/56 Tohti insanların güzel faziletleri hakkında ve sınıf bilinci hakkında bir takım fikirlerini söyledi. Ben onun bu sözlerini dinlerken, küçüklüğümüzde bizi okutan öğretmenimim Tohti gibi itaat etmeyen haylaz çocuklara: “Bu edepsiz inatçılar hayatta insan olamazlar.” dediğini hatırladım. Demek ki öğretmenimin “Dünyada dağ değişir, insanoğlunun huyu değişmez.” şeklindeki hadise takılıp kalmış. İşte burada da görüyoruz ki, Tohti’nin huyu tamamıyla değişerek, iyi fazilet sahibi bir insan olup çıkmış.

3/60 O, iyi bir karaktere sahip olmasının yanında bazı teknik bilgilere de sahip olmuş. Tohti askerde meslek değiştirdikten sonra şimdi petrol yataklarının birinde, boru hatlarında çalışıyormuş. Sonra ara sıra traktör şoförü da olarak çalışmış. O şimdi birkaç kız ve erkeğe babalık yapıp, onların iyi yetişmeleri için özen gösteriyormuş. Ben onun faziletini ağzından çıkan sözlerde değil, gerçekte de gördüm.

3/64 Bizim yemekhanenin önüne gelip sohbet etmemizden önce Tohti’nin Çinli şoföre kendiliğinden yardım ettiği hepimizce malum. Onun bu yaptığı milli dostluk ve kardeşçe yardımlaşmanın geliştirilmesi için bir gösterge idi.

3/66 Yine küçük bir hadise daha olmuştu. Arık kenarında iki küçük çocuk oturmuş, çamurdan bir şeyler yapıp oynuyorlardı. Onlar çamur savaşı mı yaptı yoksa birisinin yaptığı çamur oyuncak diğerinden güzel oldu diye kıskançlık edip bozup attı mı, bilemeyiz ama her halde kavga ettiler. Bir birine son derece çirkin sözlerle küfür ediyorlar ve taş, kerpiç ve çamur parçalarını bir birlerine atıyorlardı. Bunların bu tavrından iyi bir aile terbiyesi almadıkları anlaşılıyordu

3/71 Bu durumu gören Tohti sohbeti yarıda bıraktı ve onları ayırmak için yanlarına gitti. Çocuklardan daha kısa olanı biraz daha inatçı idi. Durmadan taş

atıyor, küfür ediyor, bağıyor ve ağlıyordu. Tohti gidip kalın parmakları ile çocuğun iki bileğinden tutup salladı ve avucundaki taş ve sert çamur parçalarını yere düşürdü.

3/75 “Tamam, bırak artık. Sen ne kadar inatçılık ediyorsun.” diyerek onu sakinleştirmeye çalıştı. Fakat o dik başlılık yaparak dövüşmek için enik gibi atılıyordu. Tohti onu koltuğuna sıkıştırıp yemekhane önüne getirdi. Diğer epey anlayışlı bir çocuktü.

3/79 “Sen biraz öteye gitsen ya.” dedik. O daha fazla inat etmeden bir yere gidip gözden kayboldu. Böylece kavga da bitti. Tohti inatçı çocuğun çamurlu kollarını yıkadıktan sonra gönderdi. Ben Tohti’nin çocuklara baba gibi davranmanın onlarla iyi geçinmenin iyiliği söylediği sözleri duyup, çocukluğumuzdaki bir hadiseyi hatırladım.

2

3/83 Ben daha küçüktüm. En fazla dokuz yaşındaki zamanlarım olsa gerek, bizim karşı komşumuzun avlusundan gelen yüksek sesli şarkıyı duydum. Benim gibi şarkıya dikkat kesilen üç dört dostum ile komşumuzun kapısının altından emekleyerek avluya girdik. Avlunun içi kapkaranlıktı. Biz ev sahiplerine fark ettirmeden duvar boyunca gelip şarkı söylenip saz çalınan evin penceresinden gizlice baktık. Evin için delikanlılar ile doluydu. Birkaçı çalgıcıların etrafına toplanmış şarkı söylüyorlardı. Onlardan bazıları sağ kulağına elini dayayıp olanca gücüyle bağıyorlardı. Çoğunluğu halının asıldığı duvara yaslanmış, bazıları ise başını eğmiş sessizce oturuyorlardı. Şarkı evi, avluyu ve bütün mahalleyi sarsarcasına güçlü ve celbedici şekilde yankılanıyordu.

3/92 Bugün Berat kandili. Şaban ayının on dördüncü gecesini kutlamak amacıyla sıra gecesi için toplanan mahallemizin genç delikanlılarıydı. Otuz oğlun oyunlarına çok meraklıydık. Ben babamın karşısına gidip sıra gecesine katılmam için izin verip vermeyeceğini sordum.

3/95 Babam:

3/96 “Sen daha küçüksün. Sıra gecesine katılmak için vaktin var.” diyerek benim sıra gecesine gitmeme izin vermedi.

3/97 “Tohti’nin babası izin verdi ama. Para da verdi, ben de girsem ne olur?” diye ısrar ettim.

3/98 “Ah şu Tohti’nin babası.” diyerek kaşlarını çattı babam. Tohti benim dostumdu. Tohti ne yapmak istese babası izin vererek onu şımartmış. Babam benim de ondan örnek alıp şımarmanın diye Tohti ile birlikte oynayıp haylazlık ettiğim için birkaç kere bağırılmış, kulaklarımı çekmişti. Bugün benim sıra gecesine katılmaya olan isteğim babamın cezalarından ağır bastığı için, isteğim üzerinde ısrar ettim. Bundan dolayı babam da bana ceza vermedi. O herhalde mübarek şaban gecesini insanları azarlamak iyi değildir diye düşünmüştür, kendisi de kırk rekat namaz kılıp dua etmek için abdest aldı ve seccadeye oturdu. Elbette, böyle günahlardan arınmak üzereyken onun gönlü yumuşar, mülayim olurdu.

3/106 “Hey aşık, tamam git.” dedi babam yumuşak bir sesle. Ailemizdekiler bazen bana böyle seslenirlerdi. Çünkü ben ağabeylerim gibi kıyafet seçmezdim. Onların eskiyen yırtık giysilerini giyer, caddelerin tozunu toprağını kaldırır, yağmurdan sonra biriken suların içinde oynardım.

3/110 “Para vermeyecek misin?” diye sordum.

3/111 “Ne kadar topluyorlarmış.”

3/112 “Elli kuruş, kırk kuruş”.

3/113 Babam sandıktan pamuk ipliğine geçirilmiş gümüş parayı alıp onun baş tarafından bir boğumu ayırarak, ipi kesti:

3/114 “Al, sen küçük olduğun için yirmi kuruş verirsin.” diyerek paraları avucuma koydu.

3/115 “Yok, kırk kuruş vereceksin.” diye ısrar ettim.

3/116 “Haydi, git, onlar kabul ederler.”

3/117 “Yok yok, nasıl alıp çıkayım bunu ben, az bu.”

3/118 “Hay aksi çocuk! Yürü, ben seni götürüp, bırakırım.” dedi ve elimden tutup evden çıktı.

3/119 Biz geldiğimizde otuz oğulun hepsi yerinden kalkıp saygıyla babama selam verdiler.

3/120 “Ve aleyküm selam yiğitler, benim evladım büyüklük taslayıp kendi küçük olsa da otuz oğulun biri olarak sizlerin aranızda sıra gecesine katılacağım deyip durdu.” dedi babam elini göğsüne koyarak.

3/121 - Vay, çok iyi olmuş. - dedi bıyıkları yeni terleyen zayıf bir yiğit. O otuz oğulun yiğit başı idi. Gelsin, hadi baş köşeye, yiğit.

3/123 “Bunun baş köşeye oturmak için daha vakti var İşte şurada otursun.” diyerek babam beni kapı eşiğinin tarafındaki bir köşeye yerleştirdi ve çıkıp gitti.

3/124 Dünyaya geldiğimden beri ilk defa sıra gecesine katıldığım için babama minnettarlığımı bildirip köşede diz üstü sessizce oturdum. Çekingenliğim yavaş yavaş azalmış, evin içindekilere göz atmaya başlamıştım. Tohti benden epey yukarı tarafta otuz oğulun bir gülü gibi mağrur oturuyordu. Sıradaki yiğitler kendilerini böyle adlandırıyorlardı. İşte bu sıra gecesindeki eğlence bende hem iyi hem de kötü etkiler bırakmıştı.

3/128 Sıra gecesinin kuralına göre yiğit başı başköşede, kadı çoğunluğun ortasında, bekçi başı ve baş aşçı, alt taraflarda oturuyorlardı. Bekçi başı oturşun genel düzenini, aşçı ise yeme içme işlerini idare ediyordu. Çalgıcılar şimdi müziğe başladılar. Bekçi yanındaki bir ucu ikiye bölünmüş değneği (Buna gül değnek derlerdi, vurunca kişiye sert değmesin diye böyle yapılmış.) eline alıp dikkatsizlik edenleri tertipli olmaları için uyarıyordu. Otuz oğul bekçinin “sessiz olun”, “otur” diye verdiği emirlere itaat ederek sessizce diz üstü oturup müzik dinlemeye başladılar. Eğlenceye katılmadan muhterem bir çalgıcı sitar çalıp makam okumaya başladı.

3/135 Hazan eyledim gülistanım, derdinde gülizarımı

3/136 Gel ey dilber, temaşa et hazan olan baharımı

3/137 Yine bir yerinde:

3/138 Sitarımın teline can ipinden tel yapıp taksam,

3/139 “Musibet destanından eğer defter açacak olsam.” diye söylenen makam gazelleri ve sitarın telinden dökülen nağmeler halkın derin kaygı ve hasretlerini, başından geçenleri, dertlerini, arzularını ve gayelerini ifade ediyordu. Bu acayip kederli, dertli ezgileri dinleyenler ışıksız, dipsiz derinliklere atan hayal dumanı içine dalıyorlardı. Başkalarının bu ağır sessizlik içindeki hülyalı görüntüsü ya da efkarlı sedasından olsa gerek, anlayamadığım bir tür ağırlık sanki omzumdan beni bastırıp parça parça, ama çıkmaz bir hayal sokağına götürdüğünü hissettim. Bu yüzden ara ara kendi kendime silkinip, gözlerimi büyük açıp evin içindeki yiğitlere bakıyordum... Otuz oğul başlarını aşağı eğmiş şekilde kımıldamadan sessizce oturuyorlardı. Bazen efkarlanan gençler “hak, hak fakir olsam” diyerek haykırıyorlardı. Büyük nağme Garip - Senem nağmeleri ile sona ererken, kulakların zarını yırtarcasına yüksek seste söylenen sokak şarkıları söylenmeye başladı. Birinin ardından diğeri başlanıp geç vakitlere kadar devam etti. Yiğitlerin içinde:

3/149 “Ölme! Ölme!”

3/150 “Teşekkür ederim sizlere!”

3/151 “Elleriniz dert görmesin!” şeklindeki avazlar yükseldi.

3/152 İşte şimdi birbirlerine beyit söyleyerek, çay ikram etme, elma ikram etme, gül, çay, yurt seçme, “duvarı deşip darı almış, buzu deşip balık almış.” şeklindeki sözler ile başlayan “imdat padişahım” benzeri oyun ve eğlenceler başladı. Sonra oyun havalarıyla çalınan saz ve aşk dolu muhabbet şarkılarıyla devam etti.

3/154 Evin içindeki gürültülü bağırılı oyunlar durulduktan sonra çoğunluğun isteği üzerine mahallemizin yiğitlerinden Mehmet Ali Kara gülünç masalları anlatmaya başladı. Ben bu hikâyeleri içtenlikle dinledim. Bilhassa “kurnaz” adlı masal beni çok etkilemişti. Masalın kahramanının akli, bilinci, kurnazlığı ve hazır cevaplığı ile padişahı utandırması, onun namertliğini ortaya çıkarması beni hayran bırakmıştı. Mehmet Ali Kara:

3/159 “O, o tarafa gitti eşeğini anırtarak, ben buraya geldim bacağımı sallayarak.” diye masalını tamamladı ve kalpağını almadan oturan bir yiğidi

göstererek: “Kaz gelirse yaz olur, kalpak enseye düşerse kel olur diye oturmuş” şeklindeki bilmeceyle şakalaşmayı başlattı.

3/161 “Hey, aydınlık gecede gölgeye kafa atan züppe olur.” dedi başı kalpaklı olan bir yiğit.

3/162 Ellerin yıkanıp sofraların hazırlandığı, yemeklerin yenildiği vakitlerde de şakalaşmalar evi titretircesine kahkahalar ile devam ediyordu.

3/163 Ev sahibi yiğit girdi:

3/164 “Vay gençler, bizim mahalleye Kazancının çocukları gelmişler.” demesiyle birlikte otuz oğul kaynar suya soğuk su dökülmüş gibi birden durup sessizleştiler. Yedikleri yemekleri yarım bırakıp apar topar koşarak dışarı çıktılar. Onların bu şekilde acele bir şekilde dışarı çıkışlarının sebebini anlayamadan ben de peşlerine takılıp dışarı çıktım.

3/167 Daha bizim dışarı çıkıp ateş yakıp üzerinden atlama, yağ kabağını yakıp gece şenliği yapmak için hayvanların kılığına bürünme gibi hazırlıklarımız tamamlanmamıştı. Kazancıdan bizim mahalleye gelen yiğitler ise bütün eğlencelerini hazırlayıp gece şenliğinde bizleri geçmişlerdi. Bizim otuz oğul arasında tartışmalar oldu. Kazancıdan gelenlerle kavgaya hazırlandılar.

3/171 Yiğit başı emirler vermeye başladı:

3/172 “Haşim, sen demiş muştanı alıp çık.” dedi. O yine kibar bir şekilde patlak gözlü bir yiğide bakarak: “Haydi, sen çivili çomağını alıp gel, büyükler duvar kenarlarına saklanıp dursunlar, şu küçük çocuklar önden gidip taş atsınlar, Hamut sen onların arkasından gizlice gözetle!

3/173 “Yürüyün çocuklar.” dedi Hamut dövüşcü horoz gibi kabararak, kavga etmek için birkaç küçük çocuğu önüne takıp ileri doğru gitti.

3/174 Biz ellerimize taş almış, dar sokağın köşesinden dönüp küçük bir meydana çıkmıştık. Kazancı'nın bir grup gençleriyle karşılaştık. Onların önünde uzun boylu bir genç, uzun bir sırığa geçirilip yakılan yağ kabağını kaldırmış geliyordu. Onlarca yıl yağa doymuş bu kabak meşale alev alev yanıyor, etrafı

aydınlatıyordu. Onu takip edip gelen gençler avazı çıktığı kadar bağırarak “veşsemi”⁶ okuyorlardı. Sonra “Berat geldi, duydunuz mu, bize pişi koydunuz mu?” diye bağışıyorlardı. Onlardan ikisi paltolarını ters çevirerek giymişler, deve kılığına girmişlerdi. Diğer birisi de ona biniyordu. Yine birisi de ayı kılığına girmiş veyedeğe alınmıştı. Ben bunlara ağızım açık baka kalmışım.

3/184 “At, at, taş atıyoruz!” diyerek Tohti elbisemin kolundan çekti ve onlara doğru taş atmaya devam etti.

3/185 Ben de elimdeki ilk taşı attım. Taşın gidip isabet etmesiyle birlikte o taraftan yükselen gürültü patırtılar beni ürküttü. İkinci taşı atmaya cesaret edemedim sıkıca tutmuş bir şekilde bakakaldım. Tohti ise var gücüyle taş atıyordu ve beni de taş atmaya zorluyordu. Birkaç taş alevlenmiş yanmakta olan yağ kabağı, deve ve aylara değdikten sonra Kazancı’nın gençleri bizi kovaladı ve Tohti’yi yakalayıp bir tokat attılar.

3/190 Tohti ağızını bozarak küfür etti. Ve bir tokat daha yedi. Bağırarak ağladı. Fakat dili durmuyor, durmadan küfür ediyordu. İşte böylece kavgacı büyüklerin kışkırtması ile o gecedeki kavgaya sebep oldu. Oysa bu yerde kavga etmek için hiç sebep yoktu. Tohti’nin o andaki vaziyeti tam da küçücük dövüşçü civciv horozun görünüşünü hatırlattı. O, inatçılık ediyor, bağılıyor, küfür ediyor, ağlıyor, yerdeki taş ve kerpiçleri toplayıp durmadan atıyordu. Hamut saklandığı yerinden hiçbir şeyden habersizmiş gibi gelerek:

3/199 “Bu küçük çocuğu niye eziyorsun?” diye onlara karıştı.

3/200 “Bu durduk yere ne diye taş atıyor?” diyerek geniş omuzlu tek kaşlı bir yiğit grubun önüne çıktı. Bu onların yiğit başıydı.

3/202 “Dağ gibi boyunuzla şu küçücük haylazlar mı uğraşıyorsunuz?”

3/203 “Hah, sen çok adil bir yargışmışsın yahu?” dedi tek kaşlı yiğit kabarak.

---

⁶ Sıra gecesi yağ kızdırılırken söylenen şarkı.

3/204 “Yargıç olsam ne yapacaksın?” Aradaki laf dalaşımı bahane eden bizim tarafın gençleri birer birer toplandı. Böylece güzel sözler bitti. Şimdi söylenen zehir gibi acı sözler, her iki tarafın öfkesini kaynatıyordu.

3/207 Kazancı gençleriyle şehirli gençlerinden olmak üzere iki taraftan seksen genci arasında kavga çıktı.

3/208 Yarım saate yakın devam eden dehşet verici yumruklaşmada Kazancı mahallesinin gençlerinden birisinin yüzü gözü kana bulanıp yarı ölü halde yıkıldı. Üçü dördü ağır yaralanıp saftan ayrıldı. Şehirli gençlerden de bir kaçının ağzı burnu kan olup, başları yarıldı ve göz kapakları morardı.

3/211 “Vur, çiğne!”

3/212 “Midesine vur!”

3/213 “Vur, kafa at, Vur, kanamayan yerlerine!”

3/214 “Sen dövüşmeyi bilmiyorsun! İşte gör bak! İşte...” şeklindeki öfke dolu sözler, emirler, küfürler duyuluyordu. Sonunda mahalle büyüklerinin araya girmesiyle kavga ancak bitti.

3/217 Ben yarılıp şişen vücutları, oyulan gözleri, akan kanları gördüm. Sızlayan, inleyen acı dolu iniltileri duydum. Bu kanlı facia benim çocuk yüreğimi sızlatmış, gözlerimi fal taşı gibi açmış, beni korkunç bir duruma atmıştı. Ben onların bir birlerine karşı böylesine katı kindarlığının sebebini hiç düşünmemiştim. Şimdi bu olayın nasıl sona ereceğini bilemeyip şaşırıp dururken, babam beni elimden tutup götürdü.

3/222 Gençler kavga ederken yumruk, kafa ve tekmelerle darbe vurmanın yanında sopa, çomak, demir yumruk (dört parmağı geçirip sınıksız tutulan dişli demir), taş, keskin bıçak ve hançerleri kullanırlardı. Bu kinci gruplar sıra gecesi, Ramazan geceleri, düğün geceleri ve şenlik günlerinde meydana geliyordu. Bu tür çatışmalar yalnız gençlerin arasında değil, büyüklerin arasında da oluyor ve dehşetli facialar meydana geliyordu. Sonuçta bazı kişiler ölüyor ya da ömür boyu sakat kalarak ağır sonuçlarla karşı karşıya kalıyorlardı. Bitmez tükenmez kan davaları başlıyor, çok sayıda para mal ve mülkler kaybediliyor, viran oluyordu.

3

3/227 Bu kanlı facia ve acıklı olaylar geçmişteki baskı devrinin zehirli bir ürünüydü. Bu mahallecilik, kindarlık tarihimizin acı hatıraları arasında kaldı. Günümüzde böylesi zehirli kindarlıklar yok. Günümüzün insanları değişti. Herkes gayret gösteriyor. Geçmişin iğrenç kanlı lekelerini yıkayarak yeni hayat kuruyorlar. İşte bu yeni hayatı inşa edenlerden, biri yeni bir insan olarak değişen Tohti idi. Bu yüzden o haklı olarak bugünkü halden memnun olduğunu anlatıyor, övüyordu. Geçmişte kaç yerinden eklenmiş ip ve dizgini tutarak at arabası süren Tohti'nin ellerinde bugün traktörün direksiyonu, boruların burguları çalışmakta.

3/236 Böylece biz yukarıda Tohti ile bugünkü büyük işlerin yapıldığı aydınlık devrimiz hakkında sohbet ederken, geçmişteki karanlık devirde yaşadığımız acıklı çocukluk hayatımızdaki demin anlattığım küçücük bir olayı hatırlattık.

3/237 Tohti'nin bindiği arabanın şoförü hareket etmeye hazırlanarak kontağı çevirdi. Tohti arabaya binmek için yerinden kalktı ve benimle vedalaşarak:

3/239 “Ben seni gördüğüm kişilere sordum ama sen bizi unutmuşsun.” dedi üzgün bir tavırla.

3/241 “Yok, ben de soruyorum seni.” dedim Tohti'nin gönlünü almak için.

3/242 “Belki de, kim bilir? Neyse,bundan sonra birbirimizi arayalım. Sağlıcakla kal!” diyerek sırtımı sıvazladı, arabaya doğru ilerledi.

3/245 O doğduğu şehirdeki hısımlarını akrabaları ile görüşmek için gidiyordu. Bu yüzden de Tohti'nin keyfi yerinde, sevinçliydi. Onun bindiği araba ileriye doğru gürüldeyerek gitti. Ben arabanın kaldırdığı toz dağılana kadar ufuğa doğru bakakaldım.

3/249 Bin dokuz yüz elli dokuz yılı

4. KIZILGÜL

4/1 Baharın tavus gibi kanadını kuyruğunu yayarak en güzel olduğu zaman, tabiat acayip cazibeli bir hal alır. Bilhassa işte bu vakitte sabah kalkıp da bağlara ya da ormana girdiğin zaman bütün vücudun ile sevimli bir duygu denizine girersin.

4/3 Ben bu yıl öyle bir sabah zamanı orman kolhozunun meyveli bağına girdim. Bağ oldukça geniş, aşağısı birkaç kilometre uzayıp gidiyor ve uçsuz bucaksız yeni ormanla birleşiyordu.

4/5 Ben uzayıp giden üzüm bağlarının arasından geçerken birden çiçek bahçesine çıktım. Ak, kıvıl, pembe, navarenk⁷ olup açılmış kıvılgüller bağ içinde ıtır gibi hoş bir koku yayıyordu. Öte sıradaki koyu kıvıl açmış haşhaş çiçekleri çırpınıyor, cilve yapıyorlardı.

4/8 Meyve ağaçları ise yeşil saten giysilerini giymiş, her biri kendilerine yakışan boncukları asıp düğüne giden kıvırlar gelinler gibi süslenmişlerdi. Kuşlar cıvıldaşarak şölen yapıyorlardı. Ünlü şarkıcı bülbüller bütün etrafı çınlatıyorlar, bu şöleni doruğa çıkarıyorlardı. Tabiatın bu keyfine doyan sabah rüzgârı da bu sesli şarkıyı uzak yerlere kadar alıp götürüyordu.

4/12 İşte bakınız, tabiatın hakiki anası emek olduğu için, o bu kadar güzel, saf ve şiirsel yaratılmıştır. Elbette anası dostlukla, muhabbetle büyütmemiş olsaydı, bu kadar güzellikle letafetle dolup taşmamış olurdu.

4/13 Ben işte böylesi duygulara kapılıp giderken dut ağacı üstünde açmış duran heybetli bir kıvılgül çiçeğini gördüm. “Acaba bu dut ağacına kıvılgül bağlanmış mı ne?” diye düşündüm, yakınlaştıkça onun çiçek olmadığını başına kıvıl bir eşarp bağlamış bir kadın olduğunu gördüm. O dal üstüne çıkmış dut yiyordu. Ben de dut yemek için yaprakların arasında göz gezdirdim. Elimin yetişmediği bir dalda birçok esmer dut tanesi olgunlaşmış bir şekilde parlayıp duruyordu. Ayağımın ucuna basıp elimi uzattım, bir iki kere sıçradım. Fakat dalın ucunu tutamadım, benim bu hareketimi dut ağacının üstündeki Kıvılgül görmüş olacak ki, benim gözlediğim dala geçerek ayağıyla dalı aşağı eğdi. Ben de duta doydum. O benim duttan boyanmış dudaklarıma bakarak gülümsedi. Ben de onun parmak ve dudaklarının dut nektarı ile karagül rengine boyandığını görerek gülümsedim.

X

---

⁷ Akide şekerı rengi

4/22 Öğleden sonra ben muhtarla ile tarla arasındaki patika yolda giderken deniz gibi dalgalanıp duran güzlük buğdayın öteki tarafında birkaç kişinin çift sürmekte olduğunu gördüm. Kızın başında kızıl eşarp sallanıp duruyordu.

4/24 “Sabancıların arasında kadınlar da mı var?” diye sordum.

4/25 “Evet, şu anda bizim kolhozun tamamında çift süren üç kadın var.” dedi Muhtar.

4/26 “Onların yer sürmesi erkeklerinki gibi değildir herhalde?”

4/27 “Eğer siz şu Raziye’ye bu konuda söz söylemeniz, ağzı bir açıldı mı susmaz.”

4/28 “Erlere yarışma hakkında mı demek istiyorsunuz?”

4/29 “Lafın kısası, eğer sizin kadınlar çift süremez dediğinizi duyarsa sinirden gözleri yuvasından fırlar.”

4/30 “Hım, Raziye gülünüz çok sinirli demekki.” dedim şakayla karışık. Sonra: “Kadınları hor görenler de var burada herhalde.” diye sözü bağladım.

4/32 “Öyleleri de yok değil.” diyerek bana doğru döndü Muhtar. Biz sigara içmek için kanalın kenarındaki eşek çimi üstüne oturduk. Ben onun önüne tütün kutusunu açıp koydum. O büyük kaba parmakları ile gazete kâğıdına tütün sardıktan sonra söze başladı.

4/36 “Aslında Raziye sinirli biri değil, ama “Lafta babandan geri kalma.” derler ya, çok kimseye laf söyletmez. Onu küçümseyen insan ahmaktır. Bazıları onu daha bin dokuz elli yılına kadar dikkate almazlardı.”

4/39 “Çirkin diye mi?” dedim. Muhtar dikkate almamaktan ne kastettiğini ayrıca anlamam için bana izah etti:

4/40 “O şimdi yirmi dört yaşına girdi. Evlendi. Kendisi çirkin değil, orta hal, minyon tipli, onun için bu zayıf kadının elinden ne gelir ki diyorlardı. Fakat üç yıldır Raziye elinden ne işlerin gelebileceğini gösterdi, ben diyen yiğitleri mahcup etti. Bin dokuz yüz elli dokuz yılı ilkbaharı, tarlaların ciğer gibi gevşediği günlerdi. Hazırlıklar da bitmişti. Yarın toprak sürmeye başlıyoruz dediğimiz günün akşamı

toplantı yaptık. Bazı yerlerde kar anca eridiği için don ya da çamur olması ihtimali var diye yer sürmeye gidecekleri usta sabancılardan seçtik. Raziye ve yine onun teşebbüsleriyle çift sürmeyi talep eden iki kadın bu defa erkekler ile birlikte çift sürmeye çıkacaklarını söylediler. Kerimcan adlı usta sabancı yiğit: “Bu boş lafları şimdi bırakınız, biz oyun oynamıyoruz, saban sürüyoruz” diye onların fikrine karşı çıktı. İşte o zaman Raziyenin kanı kaynamaya başladı.”

4/50 “Yoldaşlar!” diyerek yerinden ayağa kalktı. “Kerimcan ne demek istediğini biz anlamadık!”

4/51 Kerimcan oturduğu sandalyede duvara sırtını dayamış pervasız bir şekilde:

4/52 “Anlamayacak nesi var, bu iş oturduğun yerden sebze çapalama işi değil ki, bu çift sürmek!” dedi.

4/53 “Biz de çift süreceğiz diyoruz! Bu boş konuşmak mı oluyor?”

4/55 “Her kim üzerine vazife olmayan bir iş hakkında söz söylese tatsız olur.” diye söylendi Kerimcan.

4/56 “Size göre kadınlar çift süremez, öyle mi?” dedi.

4/57 “Evet, sizler sabredin, bekleyin. Bizler yeri sürdükten sonra otları toplarsınız.”

4/58 Raziyenin gözlerindeki ciddilik gittikçe onun kanının kaynamakta olduğunu gösteriyordu. Bu yüzden onun da sözleri keskinleşti.

4/60 “Kerim, ben size şunu söyleyeyim, yeri de sizlerle birlikte süreceğiz, ürünleri de, otları da sizlerle birlikte toplayacağız.”

4/61 “Kadınların elinden çift sürme işi gelmez.” dedi Kerimcan.

4/62 Söz buraya geldiğinde muhtar birden gülerek sönmek üzere olan sigarasını çekti.

4/63 “Bana bakın, siz Raziye gülünüz çok sinirliymiş dediniz.” diyerek sözünü devam ettirdi muhtar: “Hiçbir zaman yersiz sinirlenmez, onun ağzından

sözler aynı tüfek mermisi gibi çıksa da yerli yerinde konuşur. Bu defa Kerimcan'ın sözlerine hemen öfkeleni, ama yersiz bir laf etmedi. Kendiniz de duyuyorsunuz ki, Kerimcan bu sözleri ile kadınları aşığılıyor.”

4/66 “Raziyenin nasıl cevap verdiği aklınızda mı?” diye sordum.

4/67 “Aklımda, elbette aklımda.” diye vurguladı muhtar.” Raziye ona diklenerek:

4/68 “Öyleyse kadınların elinden ne iş gelir.” diye kendisine soru sordu. Kerimcan:

4/69 “Ot yolmak.” dedi.

4/70 “İşte boş laf, tatsız söz dedikleri tam da bu!” diye güldü Raziye. Fakat bu gülüşte öfkesinin izleri vardı, bu yüzden onun dudakları kızardı titredi. Bilir misiniz biz bunun gibi “kadınlar erkeklerle denk değildir, onlar evin içindeki ufak tefek işlerle meşgul olsunlar.” şeklindeki eski toplumdaki manasız sözlere izin veremeyiz. Başlangıcını soruşturacak olsanız çiftçiliği biz kadınlar başlatmışızdır. Biz bunları tarihte okuduk.”

4/75”Okuduysanız bir kitabı okumuşsunuz, kitapta neler denilmiyor?”

4/76 “Tepemi attırma, “İambayla çay içen akıllıyı gördüm” derler, şimdi kitaplardan kusur bulmaya mı başladın? Bir oku Kerim, o dediğın fendir.” dedi Raziye.

4/78 “Burada kitabın sayfalarıyla değil iki bileğın gücüyle yer sürülüyor.”

4/79 “Biz de tarlada oyun oynayalım demedik. Sabanı tutup yer süreceğiz. Erkeklerin yaptığı işi biz de yaparız. Gücü kullanmak için fen de gerek, fen de lazım. Ruh da, güç de gerek.”

4/82 Kuzeyden sevimli bir şarkı duyulmaya başlamıştı. Muhtar yerinden kalkıp o tarafa bakarak sözü açtı.

4/84 “İşte duyuyor musunuz? Bu şarkıyı Raziye söylüyor. O kendisinin de dediği gibicesaretli bir kadın.”

4/86 Ekinlikte, gülşende⁸

4/87 Güzel geçer vakitler

4/88 Azad zaman...

4/86 Acayip güzel şarkı. Çift sürüp bir yandan şarkı söylemek kolay iş değil. Onun için atların da kara sabanın da aynı tempoda hareket etmesi lazım, yoksa “dışarı dışarı, içeri içeri, kenar boyunca” diye bağırıp sağa sola basarak sürçülüp şarkı söylemek mümkün mü? Raziye atları doğru bir hale getirip, çifti istenildiği gibi bağlayan usta sabancı olduğu için işte böyle rahatlıkla yeri sürüp bırakıyordu, çömeldiği yerden bana sözler söyleyen bu sabancının temiz gönül kâsesi şimdi sevinçle dolmuştu.

4/93 Ben bu insanın gönlünden neler geçtiğini onun büyük açılıp parlayan gözlerinde görüyordum. Raziyenin nasıl şimdiki gibi meşhur bir sabancı olduğunu öğrenmek için onun işe başlama hakkındaki toplantısının nasıl sonuçlandığını araştırmak istedim.

4/95 “O toplantıda Kerimcan’ın yanlış fikrini tenkit ettiniz mi?” diye sordum.

4/96 “Biz işle ilgili konuştuğumuz için tenkit etmedik, ona fikir verdik. Raziye ise biraz ukalalıkla karışık bundan sonra kadınları hor gören böyle feodal eski fikirleri mezarlara götürüp göm.” diyerek alay etti. Raziye sonunda: “Haydi kadınlar çift sürebilir mi, süremez mi, biz bunu iş üstünde deneyip görelim.” diye ciddi bir teklif sundu. Biz de onun teklifine katıldık. O, ertesi günden başlayarak önce bir dişli sabanı, sonra da iki dişli sabanı sürmeye başladı. Sabanı tutmayı öğrenene kadar çok cefa çekti. Ben ona çifti nasıl tutacağını, sabanı nasıl denk getireceğini, at aletlerini kullanmayı ve korumayı sadece bir iki defa gösterdim.

4/103 İlk çift sürmeye başladığı zamanlarda birkaç gün onun yanına gittim. Raziye bazen öne geçip giderdi. Bazen de hedeften sapardı. Sabanın tutağını basamayıp sabanın demiri köklere takılıp yerden çıkınca ya da atlar hızlı koşunca çamur parçalarına ayağı takılıp düşerdi. Böyle olduğu zaman da Kerimcan içinden hasetlik ile gülerdi. Raziyenin yuvarlak yüzü utancından tandır ekmeği gibi kızarıp

---

⁸ Gülşen: Çiçek bahçesi

giderdi. Fakat bir söz etmeden dişini sıkıp, daha fazla gayretle işe girişirdi. Bir gün atların kaçmasıyla sabanın yanındaki demir Raziyenin bacağına kesivermiş. Gördünüz mü, onun nasıl çabaladığını! Bunu kimseye anlatmadan başındaki eşarbiyle bacağına sıkıca bağlayıp çift sürmeye devam ediyordu, sonra biz onun aksayarak yürüdüğünü ve bacağının şiştiğini gördük. Bir sürü nasihat ettikten sonra ancak doktora götürdük. Yaran iyileşinceye kadar yat dinlen dedik. Bir kırmızı ilaç varmış, onu yarasına sürüp yine tarlaya gitmiş. İşte bakın, sonunda kendi sürdüğü çifti hiç kimseye vermeden çalıştı, yarasını da iyileştirdi.

4/114 O, ilk başladığı zamanlarda günde iki dönüm sürüyordu. Sonra üç dönüme çıktı. Erkekler ile yarışmaya girip dört, beş dönüm, hatta kimi zaman at değiştirip altı dönüme kadar yer sürdüğü oldu.

4/117 Raziye sonraları Kerimcan ile yarışıp onu epey geride bıraktı. Kerimcan Raziye'ye yenilmesinin hincını saban ve atlardan alıyordu. O “Benim atlarım kötü ve zayıf, ya da sabanım kötü.” diye bahane üretiyordu.

4/120 Geçen ilkbahar sabanının kanadını kırarak: “Yer buzlu diyorum, kabul etmiyorsunuz, işte sabanım kırıldı.” diyerek çalışmaya gitmedi. O zaman da Raziye “Kerimcan toprak donmuş değil, senin aklın donmuş, yoksa sizin de, bizim de sabanlarımız aynı tarlada yürütülmüyor mu?” diyerek onu iyice utandırmıştı.

4/122 “İyi çiftçi hayvana bakar, kötü çiftçi kamçısını sallar.” diye bir atasözü var. Bizim Raziye de şarkıcı çiftçi oldu. Çift sürme zamanlarında atlarına kendisi bakar. Çok iyi kullanır. Bu yüzden onun atları semizdir, çifti iyi sürer. Raziye her gün sabahın seher vaktinde kalkıp atlarına yem verir, onları okşar. Aynı küçük çocukları şımartırcasına “şirinlerim”, “güzel hayvanlarım” diyerek yelelerini taradığını görse insan istemeden güler. Kimileri ise çalıştırdığı hayvanlarına ilgi göstermezler. Onlar yorulunca da: “Bize iyi at vermediniz.” diye kızarlar.

4/128 Muhtar yerinden kalkıp kabararak dalgalanıp duran güzlük buğdaylara hevesle baktı. Elini uzatarak:

4/130 “İşte gördünüz mü? Şu uçsuz bucaksız buğday tarlalarını Raziye sürdü, bu kızın elleri Kızılgül. Doğrusu kalbi kızıl, usta kadın dedikleri de işte bu.”

4/133 “Şunu da söyleyeyim, şehirlerde faydasız, boş gezenin boş kalfası, atıp tutan çocukların yüz tanesini bir Raziye’ye değiştirmeyiz.” diyerek şakayla karışık güldü.

4/134 Muhtar meşhur sabancı Raziye’yi gerçekçi bir şekilde anlattı. İşte görüyoruz ki, çayır otu gibi kara, yeşil olup büyüyen buğdaylar da başlarını sallayarak adeta onun sözlerinin doğruluğunu onaylayıp şahitlik ettiler, çünkü onlar da Raziyenin emeği ile boy vermişlerdi.

4/136 Biz çift sürenlerin yanına geldik. Bana Raziye diye tanıştırılan örnek çiftçi o sabah dut ağacının üstünde gördüğüm Kızılgülmüş. Şimdi o ekin tarlasında açacak.

4/139 Bin dokuz yüz elli dokuz yılı

5. BAHTIHAN’IN HAYATI

5/1 Kimin nasıl yaşadığını öğrenmek isteyen kişi, elbette o kişinin hayatını araştırmalı ve kendisi bizzat ilgilenmelidir. Ben de aynen öyle yaptım. Eğer sizler de dinlemek istiyorseniz kolhoz üyesi Bahtihan’ın hayatı hakkında gördüklerimi ve bana anlatılanları sizlerle paylaşacağım.

5-1 Çocuklar Şarkısı

Ben yakın zamanda Gulca şehir bölgesindeki malum bir köydeki anaokuluna gittim. Kapıdan girer girmez çocukların yüksek sesli şarkısı duyuldu. Bu şarkı avludaki bahçenin, cadde tarafına yapılan evlerin pencerelerinden yayılıp geliyordu. Ben o tarafa doğru yürüdüm. Balkon üzerinden binanın bahçeye çıkan kapısını açarak uzunca gelen salona girdim. Salonun iki tarafında duvara dayanmış koltuklarda üçle beş yaş arasında olan birkaç kız erkek ve çocuk oturuyorlardı. Ortalarında ise tombulca, ak yüzlü, güzel gözlü, küçücük bir kız şarkı söylüyordu. Benim salona girmem ile birlikte o da şarkısını keserek dişlerini göstererek başını salladı. Bu çocukları yöneten genççe bir kadın çocukların sandalyesini getirip beni oturmaya davet etti. Ben sandalyeyi alarak bu utangaç tombul kızdan biraz ötedeki çocukların sırasına giderek oturdum.

5/14 “Hadi Dursunay söyle hadi.” dedi eğitimci kadın tombul kıza diklenerek. Fakat kız bana bir kere baktıktan sonra eğitimcinin gözüne manalı bir şekilde bakarak diklendi. Benim yanımda oturan erkek çocuk birden:

5/17 “Ben, ben söylerim.” diyerek oturduğu yerden kalkarak el kaldırdı. Beş altı yaşlarında olan bu sade, mağrur, buğday tenli çocuğun kendini bana göstermeye çalıştığına ifadesi yüzünden anlaşılıyordu. Eğitimci onun çevikliğinden etkilenmiş gibi bana baktı. Diğer taraftan da “vay aceleci seni” dercesine sırtarak ona bakıp:

5/21 “Rahimcan, sen biraz daha otur. Hadi Dursunay başla. Böyle yaparsanız size anaokulu kıızı demezler.” dedi.

5/24 Dursunay küçücük avuçlarını birbirine yapıştırarak bağladı ve üstüne çeki düzen vererek “anaokulları” isimli şarkısını söylemeye başladı:

5/25 Dileğimiz gerçek oldu

5/26 Anaokullarında yetişip

5/27 Kızılgül gibi açıldık

5/28 Terbiyeli yetişip

5/29 Okullarda yataklar

5/30 Sıra sıra dizilmiş

5/31 Apak olmuş çarşaflar

5/32 Döşekler serilmiş

5/33 Dursunay’ın utangaç tavrı şimdi tamamen değişti. O tıpkı sahnelerde yetişmiş büyük sanatçılar gibi zevkle şarkı söylüyordu. O bazen “r” harfini tam söyleyemiyor: “teybiye” çarşaf kelimesine “çayşaf” dese de, genellikle kelimeleri doğru okuyordu. Onun sesi tıpkı ala doğana asılmış gümüş zilin sesi gibiydi:

5/37 Okullar ey okullar

5/38 Gülle dolmuş okullar

5/39 Başkan Mao'nun devrinde

5/40 Çiçeklenen biz goncalar.

5/41 Dursunay şarkısını başarı ile sona erdirdi. Çocuklar çok sevinmişlerdi. Bu yüzden çocukların içi içine sığmıyor, kimileri yerinden kalkıyor, kimileri ise oturduğu yerden ayaklarını sallayarak Dursunay'ı alkışlıyorlardı. Saçlarına ak düşmüş başka bir öğretmen ana, çaldığı dutarı kucaklayarak, aynı çocuklar gibi sevinmiş gibi alkış yapıyordu. Onun gözlerindeki sevincin kıvılcımları ve alkışından çıkan ses analık kalbinde eriyen sıcak sevgiyi, muhabbetini bu bahtlı çocukların üstüne saçıyormuş gibi duyuluyordu.

5/45 Çocuklara böyle şarkıları öğretmek için çok emek sarf eden genç kadın ise, emeğinin güzel neticelerini görünce sevinci içine sığmıyor ve beş yaşındaki tumbul kızın maharetine herkesten fazla dikkat ediyordu. O yüzden ortaya çıkarak:

5/47 “Çocuklar, siz yerlerinizde sessizce oturun! Dursunay şimdi “analar” isimli şarkısını söyleyecek. Evet şirin kızım hadi.” dedi başını sallayarak ve sonra dutarını çalmaya başladı.

5/48 Dursunay bu sefer hiç çekinmeden “analar” isimli şarkısına başladı:

5/50 Şefkatli, sıcak şirin sözlü

5/51 Okulda temiz çocuklar

5/52 Can gibi korurlar,

5/53 Eğitimci analar

5/54 Köyümüzde çalışırlar

5/55 Neşe dolu analar

5/56 Mutfak işlerinden

5/57 Kurtuldu analar.

5/58 İşte bu bahtlı hayatı onlara yüce parti ve Başkan Mao sağlamıştı. Bu yüzden de şarkılarında partiye ve Başkan Mao'ya minnettarlıklarını bildiriyorlardı.

Çocuklar daha mektebin kucağına girmeden bu fikirleri eğitmen analarından alıyorlar, eğitmen analar genç çocukları şefkat ile her anlamda yetiştiriyorlardı. Bu yüzden de çocuklar eğitmen anaları hakkında severek şarkı söylüyorlar.

5/62 Şarkı biter bitmez eğitmen anneler ile birlikte ben de avuçlarım kızarıncaya kadar alkışladım. Yanakları kızaran tombul kızcağız salondaki sevinçli alkışlar arasında gonca açan kızılıgül gibi bakıyordu. Analar ise çocuklarının başarısıyla övünüyorlar ve bana gülümseyerek bakıyorlardı.

5/65 Dursunay'ın başarısı Rahimcan'ı dahi coşturarak ayağa kaldırdı. O kendisini çağırmaalarını sabırsızlıkla beklerken sunucu:

5/67 “Şimdi Rahimcan “biz köyün çocukları” isimli şarkısını okuyacak.” diyerek onu ortaya davet edince Rahimcan omuzlarını kaldırıp, tez adımlarla ortaya gelerek şarkısına başladı:

5/68 Biz köyün çocukları,

5/69 Sonsuza kadar bahtlıyız.

5/70 Köyümüzün kucağında,

5/71 Neşeli yaşıyoruz huzurla.

5/72 Partimiz olduğu için

5/73 Geniş açıldı yolumuz

5/74 Gelecekte halk için

5/75 Çalışan olacağız.

5/76 Rahimcan'ın sesi de etkileyici ve gürdü. Onun ağzından sözler çakmak çakar gibi tez ve keskin çıkıyordu. Kapkara gözleri ise bu keskin sözler ile birlikte parlıyordu. Kalabalık Rahimcan'ı da alkış yağmuruna tuttu. Fakat o şarkısını bitirir bitirmez taleplere ve sunucuya bakmadan şarkısının sonunu aşağıdaki gibi bitirdi:

5/81 Fabrikadaki işçinin

5/82 Biri işte ben olacağım

5/83 Köydeki çiftçinin

5/84 Biri işte ben olacağım

5/85 Her bir işte dostlara

5/86 Daima öncü olacağım

5/87 Komünizmi kurmada

5/88 Cesur adım atacağım.

5/89 O, ben kelimesini söylerken sağ elini göğsüne vuruyordu.

5/90 O kalabalığın önünde sanattaki ustalığını göstererek Dursunay'ı geçmek için çabalıyordu. Bütün gücüyle kendini zorlayıp hareket ettiği için biraz şaşırıldı. Biz onun tavırlarına bakarak gülüştük.

5/93 Şef, Rahimcan'ın yanına gelerek omzunu tutup:

5/94 “Evet, şimdi hep birlikte “köyümüz” isimli şarkıyı söyler misiniz?” diye çocukların tamamına sordu ve Dursunay'a doğru başını sallayarak “siz başlayın.” dercesine işaret etti. Rahimcan aceleyle dutarın akort edilmesini beklemeden şarkıya başladı. Fakat o şarkıya yüksek tondan başlayınca sesi kısıldı gitti. Çocuklar onun hızına yetişemediler. Kendisi de ilk dizede durarak utancından yüzü kızardı. Bu başarısızlık ona ağır geldiği için ağlamaklı bir şekilde somurtup duruyordu.

5/99 Şef, Rahimcan'ı utandırmamak için onun başını okşayarak sevecen bir tavırla:

5/100 “Üzülme, hiç önemli değil. Bazen öyle olur, hadi başla, - diye teklif etti.

5/102 Dursunay dutara sevimli bir sesle eşlik ederek:

5/103 “Partiyi takip edenler çınlattı ortalığı

5/104 Köyümüzde çalışanlar giyer ipek kumaşı”

5/105 Şeklindeki mısralar ile şarkıyı başlattı, çocukların çoğunluğu bir ağızdan ona katıldılar:

5/106 “Saban, makina önümde, atlar yanımda,

5/107 Helal emeğin tadı yediğim aşımda”

...

...

5/109 Elli kadar çocuğun sesi salonu coşturdu. Onların içlerine sığmayan sevinçleri yüzlerinden gözlerinden okunuyordu.

5/111 Gerçi bu şarkılar o yaştaki çocukların düşünce yapılarına çok uygun olmasa da, bir yandan kendi hayatî güçleri ile çocukların edebî zevkini arttırırken, bir yandan da yeni devrin avantajları ile ilgili belli fikirleri aşılyordu.

5/112 Ben bu hikâyemin yazarken tam bu yere geldiğimde, biz yazar ve şairlerin geleceğimizin yetişen çocuklarına evlatlarına yeteri kadar özen göstermediğimizi, çocuklara oldukça sorumsuz baktığımızı çok iyi anladım.

5/113 Ben çocuklara sevinirken beyaz önlük takmış bir kadın gelerek yemeğin hazır olduğunu söyledi. Çocuklar şimdi oyunu, eğlenceyi bırakarak öğle yemeği yemeye gittiler. Onlar önce lavaboya giderek hizaya girdiler ve musluktan akan ılık suda ellerini yıkadılar.

5/116 Kendilerinin boyu yetecek şekilde sıra sıra dizilmiş havlular ile ellerini silerek yemekhaneye girdiler. Çocuklara özel yaptırılmış küçük masa etrafındaki küçük sandalyelere sıra sıra dizildiler.

5/118 Listeye göre bugünkü yemek etli patates kavurması idi. Aşçı kadınlar yemeği büyük leğenlerde getirerek masalara koydular. Tabaklara doğranan bembeyaz ekmekekler de dizildi. Çocuklar kaşıklarıyla etleri ve patatesleri boğazına götürmeye başladılar. Yağlı kavurmanın lezzetli kokusu bir anda yemekhaneyi kapladı.

5/123 Anaokulunun kendine has tertibi doğrultusunda her gün sabah saat altıdan yediye kadar kalkarak ellerini yüzlerini yıkar ver jimnastik yaparlardı.

5/124 Saat yediden yedi buçuğa kadar olan kahvaltıda bir bardak süt, bir kesme şeker ve ekmek yerlerdi. Onlar her gün üç öğün türlü lezzetli yemekler ile karınlarını doyuruyorlar, Pazar günü dışındaki diğer günlerde her vakit okulda dertsiz kasvetsiz zaman geçiriyorlardı. Çocuklar için özel yatak ve karyolalar, dersaneler, eğlence evleri var. Eğitimciler onlara türlü resim, oyuncaklar veriyor, sözlü olarak bilimsel konular anlatıyorlardı. Çocuklar fiziksel güçlerine uygun işler yapıyorlardı. Haşereleri yok etme işine zevkle katılıyorlardı. Bazı vakitlerde de dışarıya gezmeye çıkıyorlardı. Böylece okullarda farklı milletin çocukları bir ailenin evlatlarıymış gibi dost oluyorlar, sosyalist toplumumuzun sağlam kişileri olarak yetişiyorlardı.

5/132 Ben bu köy çocuklarının hayatını gördükten sonra, geçmişte çocukluğumuzun ne kadar acıklı olduğu hatırladım.

5/133 Biz sokaklarda hayvanlar gibi toza toprağa belenerek yüzümüze gözümüze bakılmayacak bir halde dolaşırdık. Birbirimizin yüzünü gözünü tırmalar, kavga ederdik. Fiziki olarak yaralandığımız yetmezmiş gibi, kötü sözler ile birbirimize küfür ederek manevi olarak da yaralanırdık. Bir parça kuru ekmeği sokaklara götürüp uyuz köpek yavrularıyla paylaşarak yiyorduk. Kendimizin yumruklaştığı yetmezmiş gibi onları birbiriyle dalaştırırdık. Dövüşçü cüce horozları başı gözü kıpkızıl kana bulanıncaya kadar dövüştürürdük. Bizi sevindiren, mutlu eden işler işte bu tarz hadiseler idi.

5/140 Demekki, biz hakaret, dargınlık ve üzüntü ile ağlayarak yaşırdık. Böylece her türlü illeti kendimize bulaştırırdık.

5-2 Rahata Kavuşan Aile

5/141 Anaokulundaki küçücük tombul şarkıcı Dursunay'ı gördükten sonra, böylesi sevimli bir kızı dünyaya getiren aileyi tanımak isteyip, Dursunay'ın annesinin işten döndüğü vakti öğrenip evlerine gittim. Dursunay beni güler yüzle karşıladı ve köşeye oturmaya buyur etti. Ben pencereye dizilen saksı çiçeklerinin yanındaki sandalyeye oturdum.

5/144 Bahtihan'ın bakışında buraya niye geldiğimi merak ettiği belli oluyordu:

5/145 “Bu adam ne diye gelmiş ki?” diye düşünüyorsunuz değil mi dememle birlikte:

5/146 - Hayır, hayır.” diye aceleyle cevap verdi Bahtihan, fakat onun bana sakın gülüşünde “gönlümden geçeni nasıl da bildin” dediği seziliyordu.

5/147 Ben ona az çok hangi konuları yazmaya hevesli olduğumu, anaokuluna gittiğimi, kızı Dursunay’ı gördüğümü, onun zekiliğinden ve gönüllü hayatından bahsettim. Kızcağıza yakınlık hissettiğim için, onun ailesini de ziyaret etmek istediğimi söyledim. Bahtihan memnun olmuş, kızının gözlerine benzeyen güzel gözleri ışıltamıştı. Ellili yaşlar civarındaki bu bahtlı ana kızını çok sevdiğimden ve onu övmemden morali yükseldi ve kendi kendine konuşmaya başladı.

5/151 “Ben dile değer, nazar değer şeklindeki sözlere artık inanmıyorum. Ama Dursunay üç yaşına girene kadar hiç kimseye görünmesin diye boynuna nazarlık astım. Bu yaptığımı şimdi ise gülüyorum.”

5/153 “Peki şimdi niye nazarlığa inanmıyorsun?”

5/154 - Siz hepsini biliyorsunuz, bildiğiniz halde bana soruyorsunuz?” dedi Bahtihan biraz ukalaca gülerek.

5/155 O, beni bildiğim halde “kurnazlık ederek laf almaya çalışıyor” diye düşünüyor olmalı. Ben ona:

5/157 “Biz köylerde yaşayıp sizlerle birlikte çalışmadığımız için kim ne düşünüyor.” dedim.

5/158 Şimdi o ciddi bir tavırla söze başladı.

5/159 - Kısacası eskiden mezar şeyhleri, hoca, din adamı ve bahşılardan bizi ne kadar ahmak yerine koyduklarını anlatmaya kalkarsak söylenecek çok şey var. Onlar bizim gibi fakirlerin beynini yıkayarak elimizi kolumuzu bağlayıp toprak ağası zenginlere vermek için “keramet” gösterirlermiş. Dünyada ne zordur deseler, yokluk denildiğini biliriz. Fakat o kaderin işi diyerek başımıza gelen bütün belaları, afetleri o kaderden gördük. Partinin önderliğinde on yıldan beri değişimler ve aldığımız eğitimler bizim gözümüzü iyice açtı. Şimdi dönüp bakınca bizim nasıl gün

geçireceğimizin alınımıza yazıldığı yalanmış. Biz eskiden zenginler hamuru büyük yoğrulmuş, fakirlerin ise küçük yoğrulmuş şeklindeki vaazlara, nasihatlere aldanıyorduk. Aslında zenginlerin hamurunu büyük yoğurann bizim gibi fakirlermiş. İşte bakın, şimdi biz zenginler için değil, ne kadar emek, çaba göstersek, kendimiz için çalışan bir zamana eriştik.

5/168 O, gözlerini kırıştıtarak bir süre durdu. Ben dikkatle bakarak onun aklına bir şeyin geldiğini sezdim, fakat onun aklına gelen şey insanı sevindirir mi, üzer mi bu onun yüzünden anlaşılmıyordu.

5/170 “Sizler Dursunay’ı övüyorsunuz. Gerçekten kızım akıllı, ben onu çok seviyorum. Ne diye onun adını Dursunay koyduk?” diye sordu Bahtıhan. O soruyu sorar sormaz benden cevap beklemeden sözüne devam etti: “Ben yedi çocuk gördüm. Üç evladım daha küçücükken öldükleri için “çocuğu durmaz hatun” namını aldım. Dördüncü evladım erkek idi. Bu sefer o dursun ölmesin diye adını Durdu koydum. Uzun ömür dileyerek mezarlarda mum yaktım. Elbisesine nazar boncuğu taktım, boynuna muska astım. Bu nazarlık bize ucuza gelmedi. Bir yaz boyunca topladığımız yumurtayı mollaya vererek zar zor yazdırdım. Şekli bağlatıp, okunmuş su içirdim. İşte görüyorsunuz, bunların hiçbiri fayda etmeyip sonunda o evladım da öldü. Beşinci kez yine erkek dünyaya getirdim. Bu evladımı ulu mezar hocama götürüp adını da Niyaz koyduk. Erkek de olsa şakağından küçükçe bir saç kesip koydum. Mezar hocamın bize merhameti gelmedi. O evladım da ölüp gitti. Ah ederek, ağlayarak yürek bağrım ezildi. Tövbe rabbim, günahımızı affet, tövbe diye her sabah vakti kalkarak feryat ettim. Fakat günahımın ne olduğunu, çocuklarımın uzun ömür süremeden ölmelerinin sebebini de bilemedim. Hatta kurtuluştan dört yıl sonra dünyaya gelen işte şu kızımın adını da eski anlayışa göre dursun kalsın diye Dursunay koydum. Üç yıl boyunca eski muska astım. İşte bunları birkaç yıldır öğrendiklerimiz, aldığımız eğitimler sonunda yavaş yavaş anlamaya başladık. Suçlular biz değil, yedi başlı albastı gibi bizim kanımızı terimizi emip halsiz bırakan patronlar imiş. Onun için geçmişte çocuklarım aç ve yarı çıplak kalmış, ömür sürememişler. Öf, bırakalım bunları, eskiyi hatırlayınca insanın kalbi sızlıyor.”

5/194 Bahtihan'ın yüzü tıpkı acı bir şey yutmuş insanın yüzü gibi buruştu. Kendisinin de söylediği gibi geçmişin acı dolu hatıralarının yüreğini acıttığı çok belli idi. Bu yüzden, o geçmiş hayatı hakkında genel konuşmaktan öteye geçmeyecek gibi görünüyordu, ama ben:

5/197 “Eskiden sizin ne kadar toprağınız vardı?” diye sordum. Bahtihan istemeden yine geçmiş hayatı hakkında hatıralarından anlatmaya devam etti:

5/199 “Başımızdan doppamız düşe, başkalarının toprağına düşerdi. Demek istediğim, bizim ekecek toprağımız şu tarafta dursun, doppamızı koyacak yerimiz yoktu. Çocukların babası yer sahibi patron ile ortaklık yapınca da, onların bir yıl bize oturmamız için verdiği ev karşılığında bir yıl boyunca patronların yemeğini yapıp, çamaşırını yıkardım. Ev dediysem, şu oturduğumuz evi düşünmeyin. O evler buzağı konulan küçücük ağıllardan bozma idi. Böyle eski duvarların içi kapkaranlık, rutubetli ve pis kokuyordu. Bunları bin zorlukla insan yaşayacak hale getirdik. Eve benzediği zaman patronlar oradan kovarak eski samanlığa göçürdü. “Evi olmayanın canı yok.” dedikleri tam da bu. Biz koşuşturarak ondan da beter karanlık bir mezara girdik, rutubetli bu yerde bir parça eski keçenin üstünde yattık. Orada yemek yiyip, orada oturup, karnımızı doyuruyorduk. Orada doğum yapıp, orada çocuk baktım. Kazan da, beşik de, tas da, yemek de, erzak da hepsi işte şu kara kazanın etrafında olurdu. Önceki üç evladım böyle evlerde daha yaşını doldurmadan ciğerlerini üşüterek yaşamlarını yitirdiler. Ben o zamanlarda çocuklarımın böyle afetlerle karşılaştığını bilmeden “cin çarpmıştır” şeklindeki sözlere inanıp, alın terimle kazandığımı üfürükçü denilen yalancılara verdim... “Hey gidi günler hey” dedi Bahtihan yutkunarak, kaşlarını çatmış halde bir kelime daha edemeden sessizleşti. Onun yüzüne dikkatlice baktım. Yeni hayatın nurlarının parladığı gözünden yaşlar akıyordu. Onun bükülen dudaklarının etrafında deminden beri görmediğim ince kıvrımları fark ettim. O çizikler, bugünkü şanslı ananın geçmişte çektiği külfetlerin hatıra çizikleri idi. Ben onun acı hatıralarını hatırlattığım için mahcubiyet duyarak:

5/218 “Evet, şimdi o günler unutuldu gitti.” dedim.

5/229 “Gördüğün günü unutma, çarığımı kurutma” demişler dedi Bahtihan açılarak. O anda onun gönlü yumuşayarak, yüzünde mülayim bir tavır belirmişti. O

geçmiş günlerinin ne kadar ağır olduğunu hatırladıkça şimdiki ferah ve rahat geçen yeni hayatının kadrini, kıymetini daha da iyi anladığını söz aralarında söyleyip duruyordu.

5/232 “Doğru, benim ağladığım zamanlar geride kaldı. Sizlere anlatacağım diye geçmişteki en kaygılı bir günüm aklıma gelince biraz moralm bozuldu.” dedi ve alçak sesle konuşmaya devam etti. Dördüncü oğlum iki yaşına yeni girmişti. Güzün son zamanlarının birinde babası tarladan dönünceye kadar çay demlemek için ocağı yaktım. Ne kadar tezek varsa hepsini ocağa koyup, çocuğumun uyumasını fırsat bilerek biraz tezek toplamak için dışarı çıktım. “Bahtsız kız tezek toplamaya çıksa, inekler suya tezekler.” dedikleri gibi ben yakın yerlerden kuru tezek bulamayınca evden epey uzak yerlere gitmişim. Fazla geçmeden bir söğütten koparıp aldığım bir demet odun ve eteğimdeki birkaç tane tezeği alıp eve geldim ki, Allah’ım ne göreyim, çocuğum kazandaki kaynar suya düşüp ölmüş. Çaresiz yavrum kazanın kağığını ittirmiş olmalı, iki eli ve başı ile yüzükoyun düşmüş yatıyordu. Ben kendimi onun kazanın başında kalan tenine atıp bilincimi kaybetmişim. Epey sonra babası gelerek beni ve oğlumuzu ellerine almış.

5/241 İşte gördünüz mü? Bir kazan su kaynatmak için altın gibi evladımı kurban etmişim. Böylesine kaygı ve elem içinde yüreğim, bağrım ezilirken, üstüne babası da döverek başımı, gözümü yardı. Kabahat kendimde olduğu için buna da ses çıkarmadım. Tövbe! İşte bakın, kasten mi böyle yaptım? Can ciğer evladımın böyle olmasını ister miydim?

5/247 “Hiçbir zaman!” deyiverdim ben de olayın acıklı etkisi ile. “Ana sevgisi, güçlü sevgi. Ölüm önünde ananın kendisi kurban olur, evladını korumaya çalışır.” diyerek bağladım.

5/248 “Çok doğru, anam da benim bahtlı olmamı istemiş. Fakat ben geçmişte çok bahtsızdım. Ben de evladımın dünyada uzun ömürlü olmasını dileyerek adını “Durdu” koydum. Ben onun karnı doysun, ısınsın diye bacada sürekli duman çıkmasını istemişim, fakat geçmişte onu koruyamadım.

5/250 Bahtihan'ın anlattığı hikâye buraya geldiğinde benim gözümün önünden aşağıdaki manzaralar geçti.

5/251 Tezeğin acı kokusunun koktuğu, rutubetli, karanlık evde Bahtihan'ın çaresiz oğlunun başı kaynıyor. Ormanlıkta ise güz sonunun soğuk rüzgârında onun sevecen anası titreyerek yürüyor, odun ve tezekleri topluyor. Güz sonunun soğuğu ağaçların yapraklarını tamamen sarartmış, onları soğuk rüzgâr birazcık titretince arka arkaya yere düşürüyor. Böylece onlar birkaç aylık hayatlarıyla ebediyen vedalaşıyorlardı. Bağbozumu zamanı gelen kavun bağının etrafındaki güller de yaz ile vedalaşarak boyunları kısılmış halde dertlenmiş duruyorlardı. Tabiatın böyle dertli zamanındaki görünüşü insana geçmişteki acılı karanlık hayatı hatırlatıyordu.

5/257 “Evet, sizin de dediğiniz gibi hepsi geçti.” dedi Bahtihan canlanarak.”Anam da benim bahtlı olmamı isteyerek adımı Bahtihan koymuş. Onun arzusu boşuna gitmedi. İşte şimdi ben şefkatli partinin devrine geldiğimizde kendi bahtımı buldum, kurtuluştan sonra dünyaya gelen, durup kalsın, uzun ömür görsün diye arzu ettiğim kızım Dursunay da gördüğünüz gibi baht bahçesinde şen ömür sürmekte. Bir yaşına giren oğlum ise kreşe gidiyor. Şimdi benim çoğunluğun sırasında iyi iş yaparak, verim almaktan başka derdim yok. Önceden ailemin derdini çekerek ocak başında, tandır başında dönüp küller arasında yanıyordum. İşte bu türküyü dinlerseniz bizim geçmişimizi daha da iyi anlarsınız.

5/263 O, gülümseyerek işte bu türküyü okudu. Gerçekten de bu türkü geçmişteki yoksul aile hayatını iyi bir şekilde tasvir ediyordu.

5/265 Ben kendim yoksuldum,

5/266 Çocuklarımın elbisesi yok.

5/267 Arada sırada un bularak.

5-3 Eleği Bulsam Tekne Yok.

5/268 Aynı bunun gibi tuz bulsam çay yok, et bulsam yağ yok. Bir elimde bir tutam kırmızı biber ile küçücük sirke, bir elimde bir baş turp, koltuğumda bir bağ kuru ot kıştırıp, hızla koşuşturuyordum. Şimdi ise böyle şeylerin derdinden tamamen kurtuldum.

5/270 Çile çekenlerin hepsi baht, saadetli, tok ve sakin yaşama sahip olmayı arzu etmişler fakat bu arzularına hangi yol ile erişeceklerini bilmiyorlardı.

5/271 İşte bu yeniliklerin sadece biridir, Bahtıhan gibi milyonlarca cefakar kadın geçmişteki eski damların içine hapsedilerek sıçanlar gibi tutsak olmaktan sonsuza dek kurtuldu.

5/272 Rahata kavuşan ailenin eşit haklara sahip üyesi Bahtıhan'ın oğlu şimdi susadım diyerek kazana düşüp yanmıyor. Şimdiki evladı, ablası Dursunay “bahçede tatlı sütü içiyor.” Kızı ise öğretmenlerin önünde gülüp oynuyor. Oğlu da bir yıl sonra ablası Dursunay'ın gittiği anaokuluna gidecek. Önceden eve ekmek getiren eşi Sayım Aka şimdi eşine “Ben sana bakıyorum ve seni koruyorum.” diyerek büyöklenip Bahtıhan'ı dövmüyor, küfür etmiyor. Çünkü feodallık, aile reisliği düzeni değiştirilmiş, bu evde de artık eşit, dost, rahat yeni hayat kurulmuştu.

5/278 Bin dokuz yüz atmış yılı

6. RAHMET

6/1 Annesi Rahmete vurup, dışarı kovaladı. Annesi öfkesinin ateşiyle yanıp titriyordu. Ona her şey dumanlı, silik görünüyordu. Bu yüzden o, kendisine bakan kişileri fark etmeden ve onların “bırakın, küçük çocuk değil mi?” şeklindeki sözlerini duymadan oğluna kötü sözler ile küfredip beddua ediyordu. Rahmet de annesinden bıkmış bir şekilde uzaklaşarak gitti.

6/6 “Hay, geberesi, elime düşersin.” diyerek kapıyı çarpan Nisahan evine girip gitti.

6/7 Nisahan yarım kalan çayını içmek için masanın yanına oturmuştu, fakat boğazına bir şey takılmış gibi olup iştahı kesildi. Eline aldığı kâseyi yine yerine koyarak biraz öteye ittiriverdi. Islanan masa örtüsünde Rahmetin devirdiği kâse ve sütlü çaya bandırılınca kabaran ekmek kırıntıları saçılıp duruyordu. Anne dirseğini masaya dayayarak boynunu bükmüş halde düşünceye daldı gitti: “Çocuk dediğin yüreğini yarıp çıkıyor. Ben ona böyle sevecen, yüzlerce gece soğuk beşiğini kucaklayıp, uyutup, emzirdim. Göz bebeğim gibi koruyup, ninniler okuyarak büyüttüm. Yedirdim, içirdim, o kadar şefkat gösterip cefa ile büyütsem de benim

kadrimi bilmiyor. Ben de zavallı annemi böyle kızdırmış mıydım acaba, kızdırmış olmalıyım, onun için Allahım anneme yaptıklarımı çocuğum üzerinden bana gösteriyor. Tövbe ettim, tövbe. Gönlü ezilen Nisahan'ın gözlerinden çıkan yaş damlaları yüzünden süzülüp düşüyordu.

6/17 Derin düşüncelere dalıp giden anne, Roziahun abinin eve girdiğini de sezmedi.

6/18 “Hey, ne oldu yine!” dedi Roziahun eşine acımış bir şekilde bakarak.

6/19 “Allah’ım bana çocuk değil bela, afet vermiş!”

6/20 “Bırak, öyle sözler söyleme!” dedi Roziahun masaya gelip oturarak. “Hoş, sana bela, afet olacak ne iş yaptı ki o? Annenin öz evladı hakkında böyle düşünmesi iyilik değil.”

6/22 Nisahan masa örtüsünü temizleyerek eşine çay vermek için kalktı. Evladının sözünü dinlememesini, böyle sevecen anneye hürmetsizlik ederek karşılık vermesini babası anlamıyor, yine annesini ayıplamasına hiddetleniyordu. Bu yüzden onun elindeki Roziahun’un önüne getireceği kâsedeki sütlü çay da sallanıp duruyordu.

6/25 “O zaman, evladının annesinin sözünü dinlememesi, ona karşı gelmesi, dalaşması iyi mi oluyor?” dedi Nisahan çayı masaya koyarak.

6/26 “Yok, o da iyi değil.”

6/27 “Öyle ise, Rahmetin benim sözümü dinlemediğini, bana karşılık verdiğini kaç kere gördünüz?”

6/28 “Evet, gördüm.”

6/29 “İşte bakın!” diyerek elini sallayıp devam etti Nisahan: “Eyvah, evladımın karnı acıkmıştır, diyerek okuldan gelir gelmez çay hazırlayıp onun önüne koydum. Sofrada ekmek azmış. Yürü, mutfaktan ekmek alıp gel deyince sözümü dinlemeden yine somurtarak oturdu. Hay şımarık, kendin yiyeceğin ekmeği alıp gelmeyi kabul etmiyor musun diyerek kızdım diye çayını ittirip döküverdi.”

6/33 “Ondan sonra iyice patakladım desene!”

6/34 “Annesine karşılık veren çocuğa vurulmaz mı?”

6/35 “Sana nasıl anlatmak lazım ki acaba?” dedi Roziahun başını sallayarak: O daha çocuk, sen kaç çocuk doğurmuş kadınsın, kıldan kırpıntı gitse, sabırsızlanarak gevezelik etmeye başlıyorsun. Şimdi küçük çocuğa nasıl kızılır ki? Onun iyiyi kötüyü ayırt edecek, ananın, babanın kadrini bilecek çağı değil ki?

6/38 “Hayret, siz iş buyurunca yapıyor, ben iş buyursam boyun çeviriyor! Evladımın bana boyun eğmemesinin sebeplerinden biri de sizsiniz.”

6/40 “Mesela, ne yapmışım da, ben sebep olmuşum?”

6/41 “Erkek evlat dediğini babası yetiştirir.”

6/42 “Görmüyor musun, yetiştiriyorum işte.” dedi Roziahun eşinin haksız yakıştırmalarına üzölmüş gibi: “Defter, kalem, kitaplarını zamanında alıyorum. Okulun verdiği ödevleri yapmasını söylüyorum, kendine uygun işleri yapması için küçük aletler yapıp verdim. Anneni ağlatma diye nasihat ediyorum. Okula gidip veliler ile yapılan toplantılara kaç kere katıldım. Sen ise bir gidip de Rahmetin okuldaki durumunu öğrenmedin. Şimdi sen kendini de düşün.

6/48 Roziahun’un sözü daha bitmemişti. Nisahan kendine zor gelen bu sözlerle takatsiz kaldı. O, tabakları silkip, temizleyerek toplardı ve yemek çubuklarını avuçlayarak masaya vurdu:

6/51 “Hay Allah’ım!” diye dert yandı. “Evet, Rahmetin ihmalkârlığında hatalı olan benim, sizde hiç hata yok.”

6/53 “İşte yine aksilik ediyorsun!”

6/54 “Nasihat, nasihat diyor. Kuru nasihatın ne faydası olacak.” dedi Nisahan yerinden ayağa kalkarak. O boynunu önüne eğerek konuştu: “Evlat dediğini şirinlik yaptığında şımartmalı, okşayıp sıvazlamalı. Sinirlenince de annenin sözünü niye dinlemiyorsun ahmak diyerek iyice vurmak lazım. “Cennetten çıkan gök dayak, koşturur çıplak ayak” İşte o zaman sözünü dinler.”

6/61 “İşte böyle olmaz. Düşün.” dedi Roziahun yarım kalan sözüne devam ederek. “Öğretmenler çocuğa laf dinletmek için vurup dövmenin doğru olmadığını

söylüyorlar. Gerçekten de bunun kötü bir hareket olduğunu sen niye anlamıyorsun. İşte bak, Rahmet sana niye karşılık veriyor. Evet, şunu anlamışsın ki sen onu kendi söylediğin gibi şirinlik yapınca şımartıyor, yaramazlık yapınca da hoş görüyorsun, sinirlenince de yaramaz işleri için kötü sözler ile ona küfür ediyorsun, vuruyorsun, bu yüzden o küsüp sözünü dinlemiyor. Acı lafların onun yüreğini acıtıyor da dayanamayıp sana karşılık veriyor. Senin hallerini örnek alarak, o da ağzı bozuk, kavgacı olarak yetişiyor.”

6/69 “Tamam, tamam, tepemi attırmayın.” diyerek Nisahan kuluçkaya yatan tavuk gibi kabarmaya başladı, Roziahun ustam artık konuşmanın bir anlamı olmadığını anlayıp gülümser bir halde Rahmeti arayıp bulmak için yavaşça dışarı çıktı.

6/70 Görüyoruz ki, Roziahun ağır başlı, mütevazı, gönlü geniş, az konuşan bir insan. Nisahan ise küçücük işler için haddinden fazla seviniyor ya da sinirleniyordu. Her iki durumda da ağzına hâkim olamayan, durmadan konuşan, hafif huylu fakat gönlünde kötülük barındırmayan çok şefkatli bir kadın. Aile içindeki bir takım hatalar onun sirkesi su götürmeyen⁹ karakterinden kaynaklanıyordu. Mesela onun, oğlu Rahmet ile arasında olan münasebetler hakkında bazı meseleleri hatırlayalım:

6/75 Rahmet şimdi dokuz yaşına girmiş, ikinci sınıfta okuyor. O, öğretmenlerinin gücünü kuvvetini sarf ederek, eğitmeleri neticesinde bu yıl piyoner olmuş ve kızıl kravat takmıştı. Buradan görünüyor ki, Rahmet derslerinde ve okulun kural-kaidelerine uymada gayet iyi. Ama o evde sürdürdüğü bazı yanlışlıklarını bırakmadı. Bu yüzden, bazen annesinin sözünü dinlemediği ve onunla dalaştığı da doğrudur. Babasıyla ise öyle değil, işte bu durum Nisahan’ı sinirlendiriyor ve sık sık Rahmetle dalaşıyor. Niye böyle oluyor?

6/82 Rahmet bu yaşına gelene kadar babasından ne bir laf duydu, ne de bir kere dayak yedi. Çocukluk edip, yaramazlık yaptığı zamanlarda “evladım, böyle yaparsan olur mu? Yok, yok olmaz, işte bu yaptığın kötüdür.” diyerek hatalarını düzeltti. Rahmetin doğru isteklerini yerine getirdi. Babası demirci olduğu için ona

⁹ Sirkesi su götürmeyen: Nazik, alıngan

küçük çapa, çekice benzer aletler yaptı. Rahmet okula başlayana kadar babasının yaptığı bu eşyalarla sevinçle oynadı. Fakat sinirine dokunduğu için annesi oyuncaklarını elinden alarak onları bir yere atıveriyordu. Buna basit bir hadise sebep olmuştu.

6/90 Rahmet altı yaşındayken, bir gün annesinin süpürüp bıraktığı yeri küçük çapası ile deşerek oynuyordu. Anası bunu görerek:

6/92 “Hey, geberesi uğursuz! Zor süpürdüğüm yeri niye kazdın?” dedi ve elinden çapasını aldı. O, annesinden annesinden çapasını isteyerek ağlıyordu, annesi oyuncak çapasının sapı ile arka arkaya başına vurmaya başladı. Böylece Rahmet, hem dayak yemiş, hem laf işitmiş, hem de çapasından mahrum kalmıştı. Sekiz yaşına geldiğinde çekicinden de ayrıldı. Buna sebep olan hadise Rahmetin yaptığı yakışıksız hareketti.

6/98 Sınıf öğretmeni, öğrencilere kullanılmayan eski demir hurdaları toplayıp gelmelerini istedi. Bu harekette birinci olanlara takdirname verileceğini söyledi.

6/100 Bu iş, Rahmetin oldukça ilgisini çekmişti. O, köşe bucak arayarak, birkaç eski demir hurda parçalarını topladı, bu işte başkalarını geçmek için topladığı eşyaların az olduğunu düşünerek, biraz daha eski demir aramaya çıktı, çay kutusunu eline alıp onun önüne çivi çakıp, birkaç yerini deşerek iş görmez hale getirdi. Tam bu vakitte annesi onun ne yaptığını görüp, Rahmete çekiciyle vurmuştu. İşte bu hatası yüzünden çekicinden ayrıldı.

6/104 Rahmetin birinci olmak için sağlam eşyaları bozarak iş görmez hale getirmesi de, onları kendisi bozarak insanları aldatması da hatalı. O haylazlığı ve aceleciliğinden bunun gibi yanlış işleri yapıp, annesinden sürekli laf işitir dururdu. Yine altı yaşındayken meyveli ağacın gövdesini balta ile deşip dayak yemiş, bir kere dört yaşındayken, dikilmiş şeyleri yolunca ölesiye dayak yemişti. Fakat bu defa çocukluğu yüzünden işlediği iki mühim yanlış eğitimene söyleyip geçmemiz gerek.

6/108 Öğretmen, toplanan eşyaların çok olmasını dikkate almayarak, bu hareketin ehemmiyetini, hangi eşyaların toplanması gerektiğini öğrencilere iyi anlatmış olsaydı, yukarıdaki gibi yanlışın olması mümkün değildi. Aslında Rahmet

bu işe hevesle katılmak istemiş, ancak iyi bir iş yaparken hata yapmıştı. Bu yüzden annesi evladına vurmadan, laf söylemeden, sağlam şeyleri bozmanın yanlış olduğunu, bunun zararının ne olduğunu anlatmalıydı. Çünkü Rahmet bu işte sadece eşyanın sayısının artmasını düşünmüş, yaptığı işin faydasını, zararını ayıramamıştır.

X X X

6/112 Sonraki günlerde Rahmetin sınıf öğretmeni onun ailesi ile temasa geçerek, Rahmetin aile içindeki durumunu öğrendi. Rahmetin annesi de okul tarafından çağırılan veli toplantılarına katılmaya başladı. Böylece, Nisahan da evladının okuldaki durumunu öğrendi. Sonuç olarak artık Nisahan, Rahmet ile öyle eskiden olduğu gibi kavga etmiyor. “Geberesi, ya ölmedi bu uğursuz.” gibi eskiden söylediği bedduaların yerini “sakin huylu, çevik oğlum, evet bu işin güzel, bu yaptığını bırak. Bu zararlı, böyle yapma, güzel evladım, ömrün uzun olsun.” Gibi güzel sözler söyleyip iyi dileklerde bulunur oldu.

6/118 Rahmet bir yaş daha büyümüş dördüncü sınıfta okumaya başlamıştı. O artık zararı, ziyarı çok iyi biliyor. Eskisi gibi annesinin sözlerine boyun çevirmiyor, onun sözlerini dinliyor.

6/121 Anne, baba ile çocuklarının dövüş - dalaşların azalıp, aile içinde sakinliğin olması elbette güzel ve istenilecek bir durum.

6/122 Ana ve oğlu arasındaki münasebetler nasıl iyileşmeye başladı?

6/123 Bu konuda Roziahun ustam epey güç sarf etti. Nisahan’ın eksikliklerini gidermek için sabırla anlatıp, onu okulda öğretmenlerin velilerle yaptığı toplantılara katılmasını sağladı. Nisahan okuldaki veliler komitesinin toplantıları ve öğretmenler ile olan sohbetler vesilesiyle birçok öğrencinin okuldaki durumunu ve evdekini hayatını ve anne, babalarıyla olan münasebetlerini öğrendi. Öğretmenler Rahmetin evdeki durumunu öğrendikten sonra, onun aile içindeki terbiyesi hakkındaki birçok tavsiyelerde bulundular. Böylece Nisahan memnun olunca, oğlunu kendi halinde, şımarık, başıboş bırakmanın, sonra onu ağlatıp vurmanın, laf söylemenin yanlış olduğunu anlamaya başladı.

6/128 Şunu belirtmek gerekiyor ki, bütün velilerin katıldığı toplantıda yarı yıl sınav sonuçları ilan edilirken, Rahmetin pekiyi aldığını duyan Nisahan çok memnun olmuştu. İlkbahardaki bir toplantıda, gübre toplama ve temizlik işlerinde örnek iş sergilediği için Rahmete takdirname verildiğinde çok etkilenmiş, annelik duygusuyla gururlanmış. O, toplantıdan dönenlerin arasında göğsünü gererek sevinçli bir şekilde “gördünüz mü, benim oğlum ne kadar çalışkan, işte yeni toplumumuz için böyle örnek iş sergileyen çocuğun annesi benim.” dercesine gidiyordu. Yanında ise okulun pekiyi derecesine sahip öğrencisi pioner Rahmet, onun göğsündeki kızıl kravatın kanatları başarılarını gösterircesine dalgalanıp duyuyordu.

6/134 Bin dokuz yüz elli sekiz yılı

7. ALTININ ETKİSİ

7/1 Padişah, başına kıymetli altınlar ile süslenmiş tacını takmış, üstüne işlemeli kaftanını giymiş bir halde berber dükkânına girdi.

7/2 Berber ilk önce aniden dükkâna gelen padişahın her şeyi küçük gören, büyüklük taslayan tavrından çekindi.

7/3 Padişah üstünü çıkarıp kürsüye oturduktan sonra berber saygılı bir şekilde gelerek, saçını kesti. Sakalını, bıyığını kestikten sonra, birden tuhaf bir etki ile başka bir vaziyete geçti, padişahın sakalını tıpkı keçinin sakalını tutar gibi çekip tuttu - usturayı boğazına dikerek:

7/5 “Hım, işte şöyle bir sürsem, cenaplarının işi tamam olur.” dedi.

7/6 “Hey, saçmalama!” dedi padişah berbere kötü kötü bakarak.

7/7 Berber padişahın sakalını biraz daha yukarı çekerek boğazını bir karış gerdi, usturayı üstüne dayadı.

7/8 “ İşte şöyle yapıp birden çekerim, iş tamam vesselam.”

7/9 Padişahın elleri, kolları sara hastalığına tutulmuş gibi titriyor, gözleri sanki yuvasından çıkacak gibi duruyordu.

7/10 “Bu hareketinden vazgeç, istersen şunu yaparım, sana hazinemin kapısını açarım, dünya definemden dilediğince al.”

7/11 “İyi efendim, “cihanı titretirim.” diye övünüp, halkı korkutmanız bu kadar mıdır? Cihanı saltanatları altında titreten cenapları, benim usturamın önünde neden titriyor acaba, durum bu mudur?”

7/13 “Canım kardeşim, altın vereyim, altın mücevherler al!”

7/14 “Altın almayacağım, kan alacağım kan! Benim için altın elimdeki ustura. Bu seni şu anda öbür dünyaya uğurlayabilir.”

7/17 “Kurban olayım kardeşim, altın vereyim altın! Canımı bağışla!

7/19 “Ben altın için senin canını bağışlayamam. Eğer, her zaman bana itaat eden bir padişah olursan affederim.”

7/21 “İtaat edeyim, Allah rızası için itaat edeyim!”

7/22 Berber padişahı serbest bıraktı. Padişahın ter içinde kalan bedeni sıtmalı hastalar gibi titriyor, sızlıyordu. O, kendisini sanki bir yıldır hastalık çekiyormuş gibi hissediyordu. Padişah sarayına dönüp, tahtına çıktıktan sonra, gazapla“cellât!” diye bağırdı. Cellât rüzgâr gibi uçarak tahtın önüne gelip:

7/27 “Ecel kime yar oldu, kimin ömrü sonuna geldi, ey yüce şahin şah, emredin, şu saatte başını gövdesinden ayıralım.” dedi. Padişah devlet erkânına bakarak:

7/29 “Hepiniz açık ve net olarak bilsin ki, ev pazarındaki berber derhal şu saatte getirilecek, darağacına asılacak ve bütün vücudu parça parça edilip saçılacak!” diye emir verdi.

7/30 Hizmetkârlar berberi sımsıkı bağlayarak darağacının olduğu yere doğru getirdiler. Darağacının yanında fehim-ferasette akli ve bilgeliği ile şöhret yapmış hâkim vardı. O, padişahın önüne geldi ve başını eğerek onu selamladı:

7/33 “Şahin şah, berberi ölüm cezasıyla cezalandırmanızın sebebi nedir?” diye sordu.

7/34 Padişah, berberin kendisini korkuttuğunu söyleyerek, bu yüzden ondan intikam almak istediğini söyledi. Hâkim berberi sorguya çekip, düşüncelerini inceleyip, suçunu itiraf ettikten sonra ceza vermenin gerektiğini söyledi.

7/36 “Bu olayı ben kendi gözlerim ile görmüşsem ve kendi başımdan geçmişse, neden araştırmak lazım.” dedi padişah.

7/37 “Öyle olmuş olsa da adli terazi onun suçunun ne kadar olduğunu değerlendirip görmeyi talep ediyor.” dedi hâkim.

7/38 “Benim adli terazim berberin suçunun gereğinden fazla olduğunu kendi kefesinde tartarak görmüş, onu ölümle cezalandırmıştır. Şu yüzden bunu adalet diye kabul etmek gerek.”

7/40 “Cenaplarının adli terazisinde ölçülen adaleti fakirin hikmet eleğinde eleyerek görmeye izin veriniz.

7/41 “İzin veriyorum, fakat padişahın emrinin vacip olması şartıyla olur.” dedi şah. Hâkim berberi sorguya çekti.

7/43 “Sen berber olalı kaç yıl oldu?”

7/44 “Otuz yıl.” dedi berber.

7/45 “Padişahımızın saçını ne zamandır kesiyorsun?”

7/46 “On beş yıldan beri.”

7/47 “On beş yıldan beri padişah ile şakalaşır mısın?”

7/48 “Yok, her zaman edebimle iş yaptım.”

7/49 “Bu kez niye edebini korumadın?”

7/50 “Hayır, edepten zerre kadar çıkmadım.”

7/51 “Padişahı ustura ile boğazlıyorum diyerek korkutman edepli olmana mı şahitlik ediyor?”

7/52 “Hayır, Fakir fukaralar öyle yiğitlikten yoksunlar. Böyle işi gerçekte değil, düşümde bile görmüş değilim.”

7/54 Sorgu buraya geldiğinde padişah dayanamayıp söze karıştı:

7/55 “Yalancı... Namertsin, lanet, korkak, ölümün önünde titriyor, yalan söylüyorsun?!”

7/56 “Ömrümde yalan söylemedim efendim, şimdi bunu cenaplarından duyunca şaşırđım kaldım.”

7/57 Padişah bu sözleri alay olarak anlamış, kendisinin berber dükkânında korkudan titrediğini ve berbere verdiği sözleri aklına gelince öfkelenerek:

7/58 “Cellât! Fermanı yerine getir!” diye bağırdı.

7/59 “Biraz durun, ben bu hadisenin hikmetini anlamak üzereyim.” dedi hâkim düşünceye dalan başını kaldırarak.

7/60 “Hoş, ne laf?” dedi padişah.

7/61 “Şimdi efendim.” dedi hâkim ve berbere:

7/62 “Sen padişahın saçını nerede kesmiştin?” diye sordu.

7/63 “Kendi dükkânımda.”

7/64 “Bundan önce padişahım bu dükkâna gelmiş miydi?”

7/65 “Hayır, ömrümde padişahın saçını kendi dükkânımda kestiğim işte bu.”

7/66 “Sen ne zamandan beri bu dükkânda oturuyorsun?”

7/67 “Daha gece taşınıp gelmiştim.”

7/68 “Mesele netleşiyor.” dedi hâkim, padişaha eğilerek. “Cenapları bir saat sabredin, fakirin yanına birkaç hizmetkâr versin. Şaşırtıcı bir hikmetin sırası ortaya çıkacaktır.”

7/70 “Hadi, hikmetinizi gösterin, fakat verilen süreyi aşarsanız, sizin de başınız gider.

7/71 “Olur.”

7/72 Hâkim, suçlunun pranga ve zincirlerini çözerek, hizmetkârlar ile berber dükkânına girdi ve berbere sordu:

7/73 “Sen padişahın saçını nerede durarak kesmiştin?”

7/74 “İşte efendim, padişah burada kürsüye oturdu, ben fakir ise işte burada durup saçını kestim.”

7/75 Hâkim berberin bastığı yerin incelenmesini istedi, hizmetkârlar yeri bir metre derinlikte kazdılar, insanın kucağına sığmayacak ağzı kapatılmış bir küp çıktı. Bu küpü bin bir zorlukla saraya götürerek, padişahın önünde ağzını açtılar. Küp ağzına kadar altın ile doluydu, padişah çok sevinerek hâkime bunun sırrını sordu.

7/77 Hâkim söyledi:

7/78 “İşte bu küpteki altın, sizin saçınızı keserken berberin bastığı yerden çıktı. Bunu hikmeti şudur ki: böyle basit bir berberin sizin gibi şahın saltanatına aldırış etmeden, gazabınızdan korkmadan ustura ile sizi boğazlayacak olmasının sebebi sadece onun korkusuz olması değil, bastığı yerin altındaki hazinenin, yani altının özelliğidir. Cenaplarının altın taç ve altın kemerlerini çıkardığı zaman, yerde gizlenmiş halde duran işte bu küpteki altın, toprağın üstünde duran berbere tesir etmiş. Berberin o anki tasavvurunda kendisinin önünde duran şah değil, basitçe bir geçiydi. Bu yüzden berberin küpten biraz öteye gidince, kendisinin padişah ile oynadığını bilmemesi şaşkıncı değil. Bu hikmetin sebebine bakınca berberin cezasını bağışlayarak, kişileri edep, ahlak ve insaftan çıkararak işte şu altını devlet hazinesine alarak fukaralar için kullanmak lazım. Hâkime verilen bir saat müddet geçip gitmiş, o da ölümlerle cezalandırılmıştı. Fakat padişah bir sürü altına sahip olmanın sevinciyle her ikisinin de suçunu bağışladı.

DİZİN

A			
Abay	Abay, 19. yüzyılda yaşamış Kazak halk şairi a.+ni 2/265	aççıklan-	öfkelenmek, kızmak a.ip 2/149 a.-ğan 4/63
abroy	(<Far. âb-ı rû[y], âb rû[y]) itibar, saygınlık a.+ğa 2/138	açlık	açlık a.+ta 2/203
acayip	(<Ar. ‘acâ’ib) acayip, tuhaf, şaşılacak a. 1/133, 1/68, 2/46, 3/140, 4/1, 4/30	adalet	(<Ar. ‘adâlet) adalet a. 2/237, 2/309, 2/310, 2/48, 7/39, 7/40
acral-	ayrılmak a.-ip 7/80	adaletçi	(<Ar.+YU. ‘adâlet+çi) adaletçi a. 3/203
acrat-	ayırarak a.-ip 1/16, 2/252 a.-ivalalmay 6/111 a.-ivalduğ 3/55	adaletlik	(<Ar.+YU. ‘adâlet+lik) adaletli a. 2/215
aç-	açmak a.-mağta 1/85 a.-siñiz 2/217, 4/27 a.-ar 3/139 a.-tuğ 4/46 a.-ti 5/163 a.-ğanidi 7/76 ê.-ip 2/27, 2/36, 3/142, 3/183, 4/34, 5/8, 5/237, 6/29, 7/10	adaletperverlik	(<Ar.+Far.+YU. ‘adâlet +perver+lik) adaletperverlik a. 2/21
aç	aç a. 2/205, 5/192	adaletsizlik	(<Ar.+YU. ‘adâlet+sizlik) adaletsizlik, adil olmama a. 2/212
açar	yoksul a. 3/144	adaş-	şaşırmak a.-kan 2/55
aççık	I. acı a. 2/11, 3/206, 3/228, 5/194, 5/195, 5/217, 5/251, 6/67 II. öfke, sinirlilik a.-i 4/30, 4/36 a.+i kel- “kızmak, öfkelenmek” 4/64, 6/58, 6/66	addilik	(<Ar.+YU. âdî+lik) sadelik, basitlik a+niñ 2/27
		addiy	(<Ar. âdî) basit a. 1/98, 2/27, 2/46, 2/51, 2/70, 2/85, 2/134, 6/89, 7/79 a.+gine 7/81
		adem	(<Ar. âdem) adam, kişi a. 2/15, 2/44, 2/70, 2/72, 2/85, 2/94, 2/149, 2/153, 2/156, 2/174, 2/176, 2/235, 2/237, 2/262, 2/278, 3/26, 3/31, 3/32, 3/47, 3/57,

	3/60, 3/233, 4/37, 4/125, 5/205, 6/70 a. balisi “insan evladı” 3/58 a.+dek 3/17, 7/24 a.+diki 2/138 a.+du 5/145 a.+ler 2/227, 2/232, 2/238, 2/238 a.+lerge 2/301 a.+leri 2/203 a.+lermiz 2/39 a.+lerni 2/203, 2/48 a.+lerniñ 2/200, 2/203, 2/276, a.+lirimiz 2/232 a.+ni 1/2, 2/188, 2/197, 2/303 a.+niñ 2/17, 2/141, 2/236, 2/25, 2/69, 4/93, 5/193, 7/75		
ademlik	(<Ar.+YU. âdem+lik) insanlık a. 2/28		
adet	(<Ar. âdet) I. adet, anane, töre, alışkanlık a. 2/232, 3/54, 6/63 a.+i 2/91 II. normalde, her zaman a.+tiki 1/3, 1/77, 2/62		
adil	(<Ar. ‘âdil) adil a. 2/310		
adillik	(<Ar.+YU.) ‘âdil+lik adillik a. 2/214, 2/217		
ağciaylam	bir oyun adı a. 4/79		
ağdur-	çevirmek, döndürmek, yer sürmek a.-atti 4/114 a.-imiz 4/60 a.-udiğan 4/78 a.-up 4/57, 4/92	ağduruş çevirme, döndürme, sürme a.+i 4/26 a.+ka 4/47	a.-up 5/277
		ağciaylam bk. ağciaylam a. 1/38	
		ağciaylam bk. ağciaylam a. 4/49	
		ağine arkadaş, dost a. 2/186 a.+miz 2/95	
		ağrin- gönlü kırılmak, üzülmek a.-ğan 3/240	
		ağrit- ağrıtmak a.ķili bola 6/36	
		ağiz I. ağız a.+i 1/124, 3/193, 3/210, 4/27, 6/68, 7/76 a.+i – a.+ğa tegme- 6/72 “çenesi durmamak” a.+ida 2/163 a.+idin 1/125, 2/208 2/276, 4/63, 5/77, 5/89 a.+iğa 5/121 a.+imdin 2/233 a.+imğa 2/268 a.+imni 3/183 a.+ini 3/190 a.+iniñ 6/73 II. kapak a.+ini 7/76 a.+i bēkitil- 7/75 “kapağını kapatmak”	
		ah ah a. 1/130 a. ur- “iç çekmek” 5/187	
		ahañ (<Far. âheng) ahenk, melodi, nağme a. 5/233 a.+i 4/82 a.+ida 2/125 a.+liri 3/145	
ağdurul-	çevirilmek, döndürülmek, sürülmek		

ahanet	a.+ni 3/140 (<Ar. ihânet) hakaret	aka	ê.+ini 5/11 ağabey, abi
ahval	a. 5/139 (<Ar. ahvâl) ahval, durum		a. 5/276 a.+lirimğa 3/108
aħir	a. 7/12 (<Ar. âħir) ahir, son, nihayet	akop	a.+niñ 6/17 (<Rus. okop) mevzi, siper
aħiri	a. 3/40, 3/147, 3/216, 5/181 a.ini 5/80 a.+iğa 7/27 a.+ki 1/35 (<Ar. âħirî) ahiri, nihayet, sonunda	aķartiş	a.+liriğa 1/15 kültür ve bilgi sahibi yapmak
aħtamilik	a. 4/113, 4/94 a.+da 4/98 a.+ğice 2/230 sürülüp dinlendirilen toprak	aķil	a. 2/270 (<Ar. ‘aķl) akıl
aħtur-	a.+ta 4/138 aramak	aķivet	a. 7/31 a.+i 3/157 (<Ar. âķibet) akıbet
aile	a.-up 6/101 (<Ar. ‘a’ile) aile	aķsa-	a.+lerge 3/225 a.+i 2/205 aksamak
	a. 3/70, 5/264, 5/277, 5- 2, 6/121 a.+diki 6/126, 6/73 a.+lerge 2/168 a.+mizdikiler 3/107 a.+ni 5/141 a.+niñ 5/131, 5/261, 5/272 a.+si 2/132 a.+si 6/112 a.+sidiki 6/112 a.+sini 5/148	aķsöñek	a.-p 4/111 soylu, asilzade
aķ-	a. 3/70, 5/264, 5/277, 5- 2, 6/121 a.+diki 6/126, 6/73 a.+lerge 2/168 a.+mizdikiler 3/107 a.+ni 5/141 a.+niñ 5/131, 5/261, 5/272 a.+si 2/132 a.+si 6/112 a.+sidiki 6/112 a.+sini 5/148	al-	a.+ler 2/238 I. almak, II. yardımcı fiil
	a. 3/70, 5/264, 5/277, 5- 2, 6/121 a.+diki 6/126, 6/73 a.+lerge 2/168 a.+mizdikiler 3/107 a.+ni 5/141 a.+niñ 5/131, 5/261, 5/272 a.+si 2/132 a.+si 6/112 a.+sidiki 6/112 a.+sini 5/148		a. 7/10, 7/13 a.- ğanidiñ 7/62, 7/73 a.-a a.-mastinla “alır almaz” 2/126 a.-aligudek 2/252 a.-atti 4/118 a.-attimmu 2/147 a.-attuķ 5/139 a.-di 1/56, 1/104, 1/137, 2/186, 5/142, 7/3 a.-dim 2/18, 2/199, 2/119 a.-ğan 1/31, 2/17, 2/39, 5/163, 6/8, 7/78 a.-ğanidi 5/230 a.-ğinim 7/65 a.-imen 7/14 a.-isen 7/45 a.-maķçi 7/34 a.-maķta 5/60 a.-may 3/159 a.-maymen 7/14
aķ	ak , beyaz a. 1/12, 2/68, 2/68, 4/6, 5/10, 5/44, 5/113		

	a.-simu 2/289		a.+mizda 2/256
	è.-iñ 2/131, 2/131		a.+ñlarda 2/195
	è.-ip 1/13, 2/17, 2/67, 2/85, 2/90, 2/108, 2/112, 2/119, 2/167, 2/169, 2/185, 2/221, 2/312, 3/7, 3/10, 3/77, 3/101, 3/104, 3/113, 3/117, 3/118, 3/131, 3/172, 3/172, 3/173, 3/174, 3/197, 3/221, 4/11, 4/106, 4/109, 5/12, 5/13, 5/158, 6/31, 6/42, 6/68, 6/80, 6/101, 6/108, 7/30, 7/76, 7/82	aldan-	aldanmak
	è.-ipla 1/32		a.-attuk 5/165
	è.-işkandi 1/13	aldamaççi	a.-ip 5/213
	è.-ivatisiz 2/148		aldaticımak, kandırıcı
al	hile	aldin	a. 6/104
	a. 2/198		önceden
ala – topa	apar topar	aldinçi	a. 2/45
	a. - t.lañ 3/165		öndeki, ön
alahide	(<Ar. ‘alâ-hide) ayrıca, tek başına, özel		sıradaki
	a. 1/28, 3/62	aldırañguluğ	a. 1/36, 1/61, 1/88
aldamçi	aldaticı		acelecilik
	a.+larğa 5/213	aldırañguyey	a. 2/235
aldamçilik	aldaticılık		a.+idin 6/105
	a.+tin 2/235	aldira-	aceleci
ald	ön		a. 5/20
	a.+i 3/141	aldira-	acele etmek
	a.+ida 2/138, 2/144, 2/234, 3/105, 3/176, 5/247, 5/274, 5/90, 7/12, 7/12, 7/55, 7/76, 7/81,1/98		a.-p 1/56, 5/146, 5/91, 5/94
	a.+diki 3/6, 5/119, 6/3	aldıraşlık	a.-may 3/48
	a.+din 3/133		a.-işip 3/166
	a.+ğa 3/173, 3/200, 3/44, 3/64, 3/77, 3/94, 4/104, 4/34, 6/20, 6/24, 6/29, 6/56, 7/26, 7/32	aldur-	acelecilik
	a.+liriğa 5/202		a. 7/1
	a.+mda 5/106	aldur-	aldırmak, yardımcı fiil
	a.+mdin 5/250		a.-durdi 3/237
	a.+mğa 2/121	alem	(<Ar. ‘âlem) alem, dünya
			a.+din 2/20
		alğa	a.+ge 7/16
			ileri
			a. 1/86, 2/242, 2/315, 5/86
			a. sürülüş 3/65 “öne sürmek”
			a. karap 1/108, 3/247 “ileriye doğru”
			a. ittirmek 1/103 “ileri sürüklemek
		alıkan	avuç
			a.+lirim 5/62
			a.+lirini 5/24
			a.+idin 5/44
		aliy-	sert bakmak
			a.-ip 7/6
		aliy	(<Ar. ‘âlî) yüksek

alķin	a. 3/33 boğaz a.+i 6/10 a.+ini 3/120, 3/89, 1/41	6/21, 6/35, 6/110, 6/121, 6/122, 6/131 a.+mġa 6/14 a.+mmu 5/248, 5/257
alķiř	alkış a.+ķa 5/79	a.+mni 6/14 a.+ñni 6/44
allikāçan	çoktan a. 2/39	a.+ñniñ 6/58 a.+si 2/166
alma	elma a. 2/106, 2/108, 2/151, 3/152 a.+lar 2/107 a.+lardin 2/108 2/108	a.+ġa 6/23, 6/23 a.+lar 5/48, 5/49, 5/53, 5/55, 5/57, 5/62, 5/64, 6/113, 6/125, 6/128 a.+lardin 5/60 a.+liri 5/61, 6/124, 6/125, 6/45
almaştur-	deġiřtirmek a.-ġandin 3/61	a.+niñ 5/216, 6/25, 6/37
alte	altı a. 2/173, 2/31, 4/116, 5/18, 6/106, 6/90 a.+din 5/123	a.+si 2/170, 5/141, 5/252, 6/1, 6/102, 6/88, 6/90, 6/91, 4/12, 4/12, a.+sidin 6/105, 6/5
altun	altın a. 7/13, 7/13, 7/76, 7/78, 7/80, 7/80, 7/80 a.+dek 5/242 a.+ġa 7/84 a.+ni 7/82 a.+niñ 7 a.+niñ 7/79	a.+siġa 6/34 a.+simu 6/113 a.+siniñ 6/120, 6/79
aman	(<Ar. emân) sıhhatli, saġlıklı a. 3/244	ançe o kadar a. 1/13, 2/294, 6/115 a. munçe 3/241, 5/147 “biraz, çok deġil”
amanlık	(<Ar.+YU emân+lık) esenlik, saġlık a. 2/80	anda orada a. 5/267 a.-sanda “ara sıra” 1/18
Amérika	Amerika a. 2/205, 2/207, 2/209, 2/211, 2/214, 2/216	andin ondan a. 2/88 a. kèyin “ondan sonra” 6/33
Amérikalik	Amerikalı a.+larniñ 2/207, 2/208	anilik annelik a. 5/44, 6/129
amrak	sevgi, sevmek a. 5/61	añ anlayış, fikir a. 3/56 è.+ida 2/313
amraklık	dostluk, yakınlık a.+im 5/148	añla- I. duymak, işitmek, a.-p 2/74, 2/167 3/84, 4/65, 6/128 a.-avatamsiz 4/84 a.-dim 3/218 a.-duk 2/10
ana	anne a. 5/44, 5/150, 5/247, 5/247, 6/2, 6/10, 6/17,	

	a.-ğan 1/108, 2/160, 2/164		a.+ñlarğa 3/120
	a.-mastin 6/4		a.+diki 3/204
	a.-sa 4/29		a.+din 2/77, 5/236
	II. dinlemek		a.+ğa 3/216
	a.-p 2/98, 2/199,3/82, 5/262		a.+lirida 5/231
	a.-ydu 6/60		a.+sida 1/42, 1/87, 2/158, 2/158, 2/158, 3/180, 4/24, 6/130
	a.-ytti 2/230		a.+sidiki 4/22, 6/121
	a.-dim 2/279		a.+sidimu 3/224
	a.-maydu 6/66		a.+sidin 1/91
	a.-maysen 6/58		a.+siğa 2/308, 4/16
añlan-	I. duyulmak, işitilmek	aram	dinlenme
	a.-di 5/5		a. êliş “dinlenmek” 3/7
	a.-ğandin 2/225	aran	zor, güç
	a.-maytti 1/113		a. 2/157, 4/111, 5/179, 6/93
	a.-ip 1/7, 2/209, 3/215	arilap	ara sıra
	a.-iptu 2/165		a. 3/142, 3/142, 3/61, 4/5, 4/97 4/133
añlan-	II dinlenmek	arilaş	karışık
	a.-ip 3/87		a. 5/154
	a.-işka 4/82	arilaş-	karışmak
añlaş	duyma, işitme		a.-ti 7/54
	a.+ni 5/3	ariliğ	aralık
apağ	bembeyaz		a.+ida 1/7
	a. 1/1, 5/31, 5/31,5/120	arğa	a.+ta 2/271
apet	(<Ar. âfât) afet		arka
	a. 6/20		a. 1/69, 1/118, 2/200, 3/9, 6/94
	a.+ke 5/213		a.+mda 2/64
	a.+lerni 5/162		a.+da 4/117
	a.+ni 6/19		a.+din 6/94
apar-	(<êlip bar-) götürmek		a.+ğa 1/128, 2/35, 2/78
	a.-ip 2/109, 2/133, 4/97, 5/183		a.+sida 2/217, 2/217, 2/217, 2/217, 5/190
apğur	(<Far. afkur) bir tür tepsi		a.+sidin 2/128, 3/172
	a.+diki 6/24	arğilik	üzerinden, vasıtasıyla,
	a.+ni 6/8		a. 5/127, 5/8, 6/125
apparat	(<Rus. aparat) aparat, cihaz	arğan	halat, organ
	a.-ini 2/131		a. 3/235
aptap	(<Far. âftâb) güneş	arman	gaye, istek
	a.+ta 3/18		a.+liriğa 2/314
aptol	(<Rus. avtoya) makine yağı		a.+lirini 3/139
	a.+da 3/13	armiyе	(<Rus. armiya) ordu
ara	ara		a. 3/50, 3/54

art-	yüklemek a.-ip 2/129	a.-kan 2/32 è.-ip 3/109, 3/138
artis	(<Rus. artis) artist, sanatçı a.+lerdek 5/34 a.+ler 2/189, 2/197 a.+lerdin 2/193 a.+lerniñ 2/191, 2/191	II. ulaşmak a.-idu 2/45
artuğ	fazla, çok a. 2/40, 2/56, 2/61, 3/79, 6/69 a.+rağ 2/40	aş aş, yemek a.+lirini 3/165 è.+imda 5/107
arzu	(<Far. ârzû) arzu a. 2/314, 3/139, 5/257, 5/259, 5/270, a.+liriğa 5/270 a.+lirini 6/85 a.+liriniñ 2/158 a.+si 2/310, 5/258 a.+yum 2/309, 3/102	aşık (<Ar. ‘âşik) aşık a. 3/106
as-	asmak è.-ip 4/8, 5/36, 5/116, 5/151, 5/189 è.-ipmu 5/177	aşkara (<Far. âşikâre) aşıkâr, açık seçik a. 1/4, 7/69
asan	(<Far. âsân) basit, kolay a. 2/24, 4/90,	aşkarılan- (<Far.+YU. âşikâre-ian) açığa çıkmak a.-di 2/43
asas	(<Ar. esâs) esas a. 3/195	aşlık ekin, tahıl a. 4/60 a.+ini 2/287
asfaltlık	(<Rus. asfalt) asfaltlanmış a. 3/32	aşhana (<YU.+Far. aş+hâne) yemekhane a. 3/44, 3/6, 3/77 a.+din 6/31, a.+ni 5/122 a.+niñ 3/64
asra-	korumak, gözetmek a.-p 6/12 a.-ydu 5/52	aşpez (<Far. âşpez) aşçı a. 5/119
asraş	bk. asrimağ a.+ni 4/102	aşu (<ana+şu) şu, işte şu a. 2/14, 2/53, 4/27
ast	alt a.+ida 1/115, 2/33, 2/166, 2/205, 3/7, 3/8 a.+idiki 7/79 a.+idin 3/85 a.+iğa 6/101	aşur- geçirmek a.-ğan 5/111
asta	(<Far. istâ) yavaş a. 2/129, 6/8, 6/69 a.-a. 3/125, 5/190	aşuruluş geçiriliş a.+i 2/221
aş-	I. aşmak, geçmek	at- I. atmak, fırlatmak, bırakmak, vurmak a.tim 3/185 a.-atti 3/69 a.-imiz 3/184 a.-kan 3/140 a.-kan 5/63 a.-kanidi 3/219 a.-sun 3/172 è.-iñ 2/121 è.-ip 2/67, 3/73, 3/197 II. ateş açmak, vurmak a.-alamsiz 2/114 a.-atti 3/188

	a.-ay 1/41		a.+ni 2/118
	a.-e 3/184, 3/184	atla-	atlamak
	a.-idiğan 3/161		a.-ñlar 2/1
	a.-idu 3/200	atlaş	atlama
	a.-imen 2/123		a. 3/167
	a.-қаниди 2/135	atliқ	meşhur
	a.-sam 1/41		a. 2/74
	è.-ip baқ- 2/116, 2/117	atliniş	atlamak, katılmak
	è.-ivettim 2/126		a.+i 1/53
at I	ad, isim	atmiş	altmış
	è.+imni 5/257		a. 5/278
	è.+ini 5/172, 5/175, 5/183, 5/188, 5/248	avaқ	zayıf
at II	at		a. 3/31
	a. 2/178, 4/102, 4/116, 4/127	avare	(<Far. âvâre) zahmet
	a.+lar 4/106, 4/109, 5/106		a. 2/51
	a.+lardin 4/118	avaz	(<Far. âvâz) ses, avaz
	a.+larmu 4/91		a. 1/7, 1/113, 1/130, 5/44, 3/145, 5/102, 5/105
	a.+larni 2/112, 4/92		a.+da 3/106
	a.+liri 4/124		a.+i 2/208, 2/209, 5/36, 5/76, 5/95, 5/109
	a.+liriğa 4/125		a.+idek 5/36
	a.+lirim 4/119		a.+imu 1/113
	a.+lirini 4/122		a.+iniñ 1/11
ata	ata, baba		a.+lar 3/151
	a. 3/62, 6/37, 6/41, 6/45, 6/113, 6/121, 6/124, 6/125, 6/125, 6/128		a.+lari 3/218
	a.-bovilirimizniñ 1/96 “ata-babalarımızın”	avu	(<ana+u) o, işte o
	a.-ñ 2/166		a. 2/105, 2/166
	a.-ñdin 4/36	avul	köy
	a.+larçe 3/82		a.+iğa 2/133
	a.+si 6/23	Avunisen	özel isim
ata-	I. zikretme, bahsetme		a. 2/210
	at.-ytti 3/107	avval	(<Ar. evvel) evvel, önce, ilk
	a.-işıdu 3/126		a. 3/172, 4/100, 5/115, 6/123
	a.-p 2/248	ay	ay
ataқliқ	ünlü, tanınmış		a. 2/316
	a. 4/10		a.+ğa 1/29
atal-	bahsedilmek		è.+iniñ 3/92
	a.-idiğan 2/105	aya-	acımak
atar	atar		a.-p 1/45
	a. 1/31, 1/34, 2/84	ayaқ	ayak

ayağ	a.+i 6/116 I.bk. ayak a.6/59 II. son a.+i 4/29 a.+i 4/4	ayril-	a.-validiğan (6/37) ayrılmak a.-di 2/311, 6/69, 6/103 a.-ip 1/28, 3/226, 6/95
ayağlaş-	sona ermek, bitmek a.-ti 3/147 a.-ti 3/216 a.-ip 3/145	ayrim	ayrı, özel a. 5/126
ayağlaştur-	sona erdirmek, bitirmek a.-di 5/41, 3/159	az	az a. 2/16, 2/18, 2/33, 2/78, 2/172, 2/210, 3/117, 5/136, 5/168, 5/233, 5/235, 6/30, 6/101
ayağliş	sona erdiriş, bitiriş a. 5/80	azad	a.+ğina 6/71, 7/59 (<Far. azâd) hür, serbest a. 4/88, 5/57, 5/271, (<Far. âzâde) temiz a. 2/143, 5/231
ayal	(<Ar. ıyâl) kadın a. 4/14, 4/25, 4/48, 4/85, 4/132, 5/12, 5/14, 5/45, 5/113 a.+lar 4/29, 4/56, 4/72, 4/73, 4/98, 5/119 a.+larmu 4/24 a.+larni 4/31, 4/65, 4/97, 5/271 a.+larniñ 4/61, 4/68 a.+niñ 4/42	azadilik	(<Far.+YU. âzâde+lik) temizlik a.+i 2/143 (<Far.+YU. azâd+lik) azatlık, hürriyet, bağımsızlık a. 1/136, 2/41, 2/159, 2/219, 2/237, 2/312, 3/54 a.+i 2/12 a.+ini 2/40, 2/221 a.+ke 1/68 a.+tin 5/188, 5/259
aydiñ	ay ışığı a.+da 3/161	azadliq	(<Far. âzâr) cefa, eziyet a. bəriş 3/104 “cebretmek”
ayem	(<Ar. ayyam) bayram, berat kandili a. 3/92, 3/104	azar	
ayer	(<u+yer, ul+yer) o yer a.+de 3/44		
aylandur-	döndürmek, çevirmek a.-imiz 2/270 a.-up 2/185, 2/314, 5/160 a.-uvetti 5/80		
ayliq	aylık a. 5/254	bab	(<Ar. bâb) konu, kısım, bölüm b.+tin 4/27
aylan-	I. dönmek a.-ip 3/174, 5/261 a.-ivatқан 1/30 II. gezmek, dolaşmak a.-ip 2/135	babla-	(<Ar.+YU. bâb-la) uygun hale getirmek b.-p 4/92
ayra-	ayırt etmek, farkına varmak	bağ	(<Far. bâğ) bağ b. 2/105, 4/2, 4/4, 4/6 b.+da 5/51

B

	b.+din 1/94		b.+idin 7/82
	b.+ka 2/56	bağ-	I. bakmak
	b.+i 2/108, 2/108, 2/303		b.-attim 5/210
	b.+ida 2/55		II. beslemek
	b.+idin 1/87		b.-idu 4/122, 4/122
	b.+iğa 4/3		III. bakmak yardımcı fiili
bağçe	(<Far.+YU. bâğ+çe) bahçe		b. 3/116, 6/47, 6/62
	b.+da 5/125, 5/273, 5/275		b.-ayli 1/6
	b.+ğa 5/8		b.-iñ 2/117
	b.+lar 5/24, 5/37, 5/37, 5/38		b.-miğan 2/116
	b.+larda 5/131, 5/29	bağkuçi	b.-sağ 4/111, 5/164
	b.+largâ 5/26		b.sila 5/262
	b.+niñ 5/6, 5/23		çoban
	b.+sida 5/259	bala I	b.+niñ 2/112
	b.+sidiki 5/141		çocuk, evlat, yavru
	b.+siğa 5/147, 5/4		b. 1/44, 3/67, 3/78
	b.+siniñ 5/123		3/100, 3/118, 5/16, 5/172, 5/210, 6/4, 6/10, 6/19, 6/25, 6/41, 6/57
bağlam	deste		b.+m 3/120, 5/173, 5/174, 5/212, 5/237, 5/238, 6/83, 6/117
	b. 5/269		b.+mdan 6/14
bağla-	bağlamak		b.+mmu 5/181, 5/186
	b.-p 1/13, 2/129, 6/112, 7/30		b.+mni 5/183
	b.-ğan 1/44, 1/116		b.+mniñ 5/235, 5/248, 6/29
	b.-valğan 1/56, 5/237		b.+din 6/36
bağlan-	bağlanmak		b.+ğa 6/35
	b.-ğan 2/29		b.+ğu 6/35
	b.-ip 3/146		b.+lar 2/141, 3/172, 3/173, 5/4, 5/42, 5/44, 5/47, 5/51, 5/60, 5/61, 5/96, 5/105, 5/114, 5/121, 5/123, 5/126, 5/128, 5/141, 5/147, 5/4, 5/42, 5/44, 5/47, 5/51, 5/60, 5/61, 5/96, 6/121
bağir	bağır		b.+larçe 2/143
	b.+iğa 2/169		b.+largâ 2/108, 3/82, 5/45, 5/94, 5/111, 5/112, 5/113, 5/117
	b.+lirim 5/187		b.+larimniñ 5/266
	b.+im 5/243		b.+lilarmu 5/59
bahane	(<Far. bahâne) bahane, sebeb		
	b. 3/204		
bahar	(<Far. bahâr) bahar		
	b. 4/1		
	b.+imni 3/136		
baha	(<Far. bahâ') değer		
	b.+siğa 6/42		
bağşi	hekim, otacı		
	b.+larniñ 5/159		
bais	(<Ar. bâis) sebep		
	b.+i 7/33		

	<p>b.+lilarni 3/71, 5/60 b.+larniñ 3/38, 5/5, 5/12, 5/13, 5/44, 5/111, 5/201 b.+lar 5/112, 5-1 b.+lirçe 2/137 b.+liri 3/164, 5/67 5/68, 5/131 b.+liridek 5/131 b.+lirim 5/192 b.+lirimniñ 5/188, 5/213 b.+lirini 2/169 b.+liriniñ 5/132 b.+lirni 3/57 b.+lirniñ 5/140 b.+ni 3/173, 3/199, 4/125, 6/34, 6/62 b.+niñ 2/165, 2/166, 2/170, 3/81, 5/18, 5/109, 5/119, 6/39, 6/122 b.+ñiz 2/166 b.+si 1/50, 1/51, 3/54, 5/173 b.+sini 5/247, 6/110 b.+siniñ 3/58, 6/23</p>	
bala II	(<Ar. belâ) bela	
	b.+ğa qal- “belaya tutulmak” 2/233	
balayi	Ar. belâyâ belalar	
	b.-apet 5/162, 6/19, 6/20 “kaza-bela”	
balet	(<Rus. balet) balet	
	b. 2/188, 2/194	
baliliq	I. çocukluk	
	b. 3/37, 3/50, 3/82, 3/236, 5/132	
	II. çocukluk, çocukca	
	b. 3/219, 5/111, 6/83, 6/87, 6/107	
balla	çocuklar, gençler	
	b. 3/164, 3/164	
Balzak	Balzak, Fransız yazar	
	B.+ni 2/265	
bapli-	bk. babli-	
		bar-
		b.-p4/123
		I. varmak
		b.+dim 5/141
		b.-ğan 3/104
		b.-ğnimizda 2/183
		b.-idu 4/29
		b.-ip 1/95
		II. gitmek
		b. 3/106
		b.-alaytti 2/157
		b.-atti 1/81, 3/245
		b.-dim 5/4
		b.-ğan 2/54, 2/200
		b.-ğanlarniñ 2/173, 2/200
		b.-ğanmidi 7/64
		b.-ğanseri 4/58
		b.-idiğan 4/8
		b.-imiz 1/61
		b.-ip 1/108, 2/175, 2/202, 2/264, 3/33, 3/74, 3/94, 3/172, 4/13, 4/103, 4/13, 5/13, 5/143, 5/147, 5/179, 5/272, 6/45, 6/46, 7/25
		III. varmak yardımcı fiili
		b.-atti 1/115, 1/126, 6/131
		b.-ğan 2/165
		b.-idu 6/132
		b.-maқта 2/210
		b. 3/172
		b.-atti
		1/100
		bar
		I. var
		b. 1/12, 2/25, 2/34, 2/54, 2/76, 2/80, 2/105, 2/117, 2/145, 2/208, 2/221, 2/254, 3/26, 3/32, 3/96, 3/122, 3/161, 3/188, 4/25, 4/52, 4/71, 4/112, 4/122, 5/126, 5/197, 5/244, 6/55, 7/31
		b.+dek 2/91

	b.+du 4/66		b.+lirini 3/143, 4/135
	b.+ğa 1/41, 1/41, 4/31		b.+ni 2/208
	b.+içe 3/178		b.+ida 1/12, 4/23, 5/239
	b.+ni 2/230		b.+idiki 4/111
	b.+mu 2/272, 4/24		b.+idin 1/118
	II. hepsi, tamamı, her yeri		b.+idin 1/56, 3/49
	b.+iñi 5/255		b.+iğa 1/129, 4/14, 6/94, 7/1
	b.+larniñ 2/269		b.+imdin 7/36
barañ	b.+içe 1/115		b.+imizdin 5/199
	bağ		b.+imizğa 5/162
	b.+lirini 4/5		b.+ini 1/124, 2/90, 2/91, 2/207, 3/52, 3/90, 5/11, 5/48, 5/94, 5/99, 5/154, 5/160, 5/261, 6/35, 7/27, 7/59
Barat	(<Ar. berâet) Berat, Kandil gecesi		b.+iñiz 7/70
	b. 3/92, 3/179		yoğan b+liq “büyük başlılık, kibirlilik” 3/120
baraver	(<Far. berâber) beraber		II. ön, ilk
	b. 2/220		b. 1/36
	b.+likini 2/221		b.+ta 5/96
baraverlik	(<Far.+YU.berâber+lik) beraberlik		III. demet, bağ
	b.ini 2/221		b. 5/269
baravet	eğlence, tamaşa		başka başka, diğer
	b.+ige 3/94		b. 1/28, 2/106, 2/172, 2/271, 5/125, 5/261, 7/4
barliq	hepsi, bütün		b.+lardin 2/160, 6/101
	b. 1/84, 5/91, 5/235, 6/3		b.+larnimu 2/140
	b.+liki 2/22, 2/97		b.+larniñ 3/141, 5/199
	b.+liğini 2/158, 2/218, 2/271, 3/63, 5/188		b.+liri 1/68
barmaq	parmak		b.+lirni 2/265
	b. 4/21		başkıçe başkaca, ayrıca
	b.+liri 3/74, 4/35		b.+rek 4/39
	b.+ni 3/222		başkur- yönetmek, idare etmek
bas-	basmak		b.-atti 3/129
	b.-almay 4/106		b.-rup 5/12
	b.-ip 2/169, 2/210, 3/141, 4/108		başkurğuçi yönetici, idareci, şef
	iz b-ar 5/112 “yerini alacak”		b. 5/93, 5/99
baş	I. baş		başla- başlamak
	b. 3/113, 3/161, 3/213, 3/222, 5/137, 5/243		b.-di 1/74, 3/10, 3/132, 3/133, 3/171, 3/184, 4/49, 4/82, 5/24, 5/121, 6/94, 6/122, 6/127
	b.+i 1/134, 3/121, 3/128, 3/171, 3/201, 5/56, 5/238, 5/251, 5/261		
	b.+liri 3/210		

	b.-dim 3/125	bay	zengin
	b.-duḡ 2/61, 5/190		b. 2/260, 2/273
	b.-ğan 2/23, 2/70		b.+lar 5/167
	b.-ğandı 2/32		b.+larğa 5/160
	b.-ğanlar 2/254	bayatin	b.+larniñ 5/165, 5/166
	b.-ñ 5/22, 5/94, 5/101		deminden beri
	b.-p 4/100		b. 5/215
	b.-p bergen 4/73	bayқа-	dikkat etmek
	b.-p ekirip қойay		b.-may 6/4
	3/118	bayliқ	zenginlik
	b.-ş 4/94		b.+i 2/28
	b.-ş kèrek 2/27, 6/41		b.+idan 2/28
	b.-vatimengu 6/42	bazar	(<Far. bâzâr) pazar
	b.-vèdi 6/69		b.+idiki 7/29
	b.-vetkeçe 5/95	bediyy	(<Ar. bedî) estetik,
	b.-vetkenidi 5/105		güzel
	b.-vetti 3/160, 5/49,		b. 5/111, 5/138
	5/67, 5/94	beden	(<Ar. beden) beden,
	b.-ydu 5/131		vücut
	b.-ymen 5/86		b.+i 7/23
	b.-ymiz 4/46	beğerez	(<Far+Ar. be+garaz)
	b.-ysen 6/35		amaçsız, gayesiz
	b.-ytti 1/103		b. 1/7
başlan-	başlanmak	beğ	bey
	b.-ğanidi 2/234		b.+i 3/128, 3/129, 3/129
	b.-ğanliқiğa 2/207		b.+liri 3/128
	b.-gili 1/29	beğitsiz	(<Far.+YU. baht+siz)
	b.-idiğan 3/152		b. 5/236
	b.-ip ketip 3/206, 3/226	beht	(<Far. baht) şans, talih
	b.-ip ketti 3/145, 3/152		b. 2/10, 2/12, 2/13,
	b.-ndi 1/83		2/29, 2/315, 5/259,
başliқ	I. başlı		5/270
	yette b. 5/191 “yedi		b.+i 2/30
	başlı		b.+idin 2/30
	II. yönetici, lider,	Behtihan	b.+imni 5/259
	başkan, reis		özel isim, erkek adı
	b.+i 1/21, 1/19, 2/210		B. 5/142, 5/146, 5/149,
	b.+iğa 1/57		5/154, 5/172, 5/198,
	b.+larniñ 2/305		5/213, 5/229, 5/257,
	b.+liқ 5/277		5/257
	b.+liridin 2/34		B.+ğa 5/271
	b.+mu 1/57		B.+ni 5/276
baturluқ	(<Moğ.+YU		B.+niñ 5, 5/144, 5/194,
	bagatur+luқ)		5/250, 5/251, 5/272, 5/3
	kahramanlık	behtlik	(<Far.+YU. baht+lik)
	b.+tin 7/52		şanslı

	b. 2/203, 5/44, 5/58, 5/69 5/150, 5/216, 5/248, 5/257	b.-mekçimen 5/3
behtsiz	(<Far.+YU. baht+siz) şanssız	b.-meymizmu 2/147
	b. 5/248	b.-mensen 3/110
bek	pek	b.-meslik 2/246
	b.+mu 2/197	b.-mey 4/113
bel	bel	b.-midiñ 4/127
	b.+ini 1/13	b.-se 2/185
	b.+ni 1/44	b.-señ 2/302, 3/114
belki	(<Far. belki) belki	b.-señler 2/103, 2/108
	b. 2/28, 2/143	b.-sile 7/68
belkim	bk. belki	II. vermek yardımcı fiili
	b. 2/161	b.-di 2/133, 4/39, 6/85, 5/58, 5/119, 7/22
belvağ	kemer, kuşak, bel bağı	b.-dim 6/43
	b. 1/13	b.-elemdu 7/51
	b.+iğa 1/116	b.-gen 2/237, 4/73, 6/86
bendiñ	sandalye, koltuk	b.-genliki 4/66
	b.+de 4/51	b.-genlikini 6/128
	b.+lerde 5/9	b.-genlirini 5/3
beñgi	(<Far. beng) afyon tiryakisi	b.-gini 2/191, 3/64
	b. 2/51	b.-idi 4/68
ber-	I. vermek	b.-idiğan 2/247, 6/131
	b.-di 2/102, 2/180, 3/114, 5/146, 6/126	b.-idim 2/284
	b.-diğu 3/97	b.-idu 2/41, 5/48, 5/67
	b.-dim 4/102	b.-imen 5/233
	b.-duğ 4/96	b.-imiz 2/247, 2/555, 2/263
	b.elmeyiganlıkım 2/15	b.iniz 2/36
	b.-etti 3/48, 5/111, 5/264	b.-ip 5/197, 5/216, 6/127
	b.-ey 7/13, 7/17	b.-isen 6/65
	b.-gen 5/201, 7/57	b.-iş 2/27, 3/104, 5/160
	b.-idu 2/211, 4/125	b.-işetti 4/135
	b.-ip 2/150, 2/151, 2/158, 2/168, 2/171, 3/100, 3/186, 5/127, 6/133	b.işgenidi 2/152
	b.-iptu 2/167	b.-işi 2/221
	b.-iptiken 6/19	b.-işini 3/94
	b.-isen 3/115	b.-işke 3/171
	b.-ivatқан 3/132	b.-iştı 3/119
	b.-ivatsiler 2/101	b.-ivatimen 6/42
	b.-ivetettim 5/213	b.-ivatқан 4/92, 5/250, 5/276
		b.-ivatқанда 2/230
		b.-mensen 2/147
		b.-meydu 4/36
		b.-meyvatisiler 2/259
		b.-misun 3/151

berpa	(<Far. berpâ) tesis, teşkil b. 2/303, 2/315	b.mdu 5/169
best	(<Far. best) bünye, beden , yapı b.+imiz 1/48	bêhiş cennet b.+tin 6/59
bestlik	(<Far.+YU. best+lik) yapılı, iri vücutlu b. 3/18	bêket konak, durak b.+ke 3/2, 3/3 b.+te 3/43
beş	beş b. 1/31, 1/34, 1/73, 2/76, 2/84, 2/118, 3/50, 4/116, 5/9, 5/45 7/46, 7/47	bêkimsiz bakımsız b. 5/192
beşinci	beşinci b. 5/182	bêkindilik bağımlılık b.+ 5/271
beşire	(<Ar. beşere) görünüş, dış görünüş b.+mizge 5/133 b.+sini 2/52	bêkitil- kapatılmak, bağlanmak b.-gen 7/75 b.-ti 3/12
bet	sayfa b.+i 2/11	bêlik balık b. 2/184, 3/152 b.+niñ 2/194
better	(<Far. beter) beter b. 5/208	bêrerlik kalıcı b. 2/186
beyit	(<Ar. beyt) beyit b. 3/152	bêri beri, bu yana b. 1/20, 3/42, 4/43, 5/215, 7/45, 7/46, 7/47, 7/66 b.+ki 5/163
bezgek	sıtma, malarya b.+tek 7/23	bêril- I. verilmek b.-gen 2/284, 7/83 b.-idiganliğini 6/99 b.-ilgan 2/312 b.-imiz 2/205 b.-ip 2/98, 2/230, 3/155, 4/13, 6/17, 6/100 b.-ivatқан 3/139 b.-sun 1/60
bezi	(<Ar. ba'zı) bazı b. 1/92, 2/58, 2/160, 2/58, 4/47 4/116, 6/74, 6/78, 6/105,3/225 b.+3 144 b.+de 3/107, 4/104, 4/105, 5/35, 5/101, 6/79 b.+ler 1/62, 2/161, 4/38, 4/126 b.+liri 1/92, 2/245, 3/6, 3/89, 3/90, 5/43, 5/43 b.+mizda 5/54 b.+si 2/306, 3/5	bêriñliş- darılmak 6/17 b.-ip 6/66
bezme	Far. bezm şölen, ziyafet b. 3/145, 3/147, 4/9 b.+ge 3/130, 3/133 b.+ni 4/10	bêriş I varmak, gitmek b.+ni 1/36, 1/65
bêgişla-	hediye etmek	bêriş II vermek b.+i 6/76 b.işke 6/22 b.+ni 2/191 b.+niñ 7/35 b.+tin 1/77 b.+tin 3/222
		Bërma Burma, Birmanya B.+ğa 2/210
		bêsiq mütevazi

	égir b. 3/47, 6/70 “ağır başlı”		b.-semu 2/18
bésil-	azalmak, kesilmek		II. öğrenmek
	b.-ğandin 3/154		b.-di 2/158, 6/112, 6/114, 6/119
	b.-ğiče 3/248		b.-midiñ 6/46
	b.-imiğanidi 2/81		III. tanımak
	b.-may 3/193		b.-di 2/223
bézeş	bezemek, süslemek	bildür-	belirtmek, duyurmak
	b.+ke 2/26		b.-idiğan 5/20
biçare	(<Far. bî-çâre) çaresiz, zavallı		b.-üp 3/124, 5/59, 6/131
	b. 5/238, 5/251, 6/14	bilek	bilek
biedep	(<Far.+Ar. bî-edeb) edepsiz		b.+idin 3/74
	b. 3/57		b.+niñ 4/78
bihürmetlik	(<Far.+Ar.+YU. bî-hürmet+lik) saygısızlık	bilen	b.+liri 3/18
	b. 6/23		ile
bikar	(<Far. bî-kâr) boş		b. 1/13, 1/14, 1/19, 1/20, 1/28, 1/28, 1/30, 1/35, 1/36, 1/37, 1/43, 1/48, 1/59, 1/62, 1/66, 1/71, 1/74, 1/87, 1/95, 1/101, 1/122, 1/123, 1/134, 2/17, 2/17, 2/17, 2/21, 2/19, 2/24, 2/32, 2/26, 2/28, 2/40, 2/43, 2/44, 2/46, 2/46, 2/50, 2/50, 2/52, 2/52, 2/56, 2/58, 2/61, 2/72, 2/72, 2/74, 2/74, 2/76, 2/80, 2/80, 2/85, 2/85, 2/88, 2/90, 2/98, 2/110, 2/112, 2/119, 2/132, 2/134, 2/136, 2/140, 2/141, 2/152, 2/157, 2/157, 2/158, 2/163, 2/168, 2/170, 2/173, 2/182, 2/184, 2/184, 2/186, 2/186, 2/187, 2/188, 2/188, 2/189, 2/194, 2/194, 2/194, 2/198, 2/198, 2/198, 2/203, 2/207, 2/210, 2/220, 2/221, 2/222, 2/224, 2/224, 2/228, 2/228, 2/229, 2/230, 2/238, 2/238, 2/244,
bikardin bikar	(<Far.+YU. bî-kâr+din bî-kâr) boşu boşuna, sebepsiz yere		
	b. 3/200		
bil-	I. bilmek		
	b.-elmeyttim 5/188		
	b.-emsiz 4/72		
	b.-ettuk 5/161		
	b.-gen 2/205		
	b.-genlirim 2/18		
	b.-idiğan 6/37		
	b.-idiligu 5/154		
	b.-idu 3/242		
	b.-ip 1/38, 1/54, 5/154, 5/155		
	b.-mestin 5/213		
	b.-mey 3/221		
	b.-meydiğandu 6/13		
	b.-meydikensen 3/214		
	b.-meymiz 5/157		
	b.-meytti 5/270		
	b.-migen 3/198		

	2/245, 2/253, 2/262, 2/264, 2/275, 2/277, 2/293, 2/301, 2/303, 2/303, 2/305, 2/308, 2/308, 2/308, 3/10, 3/13, 3/20, 3/37, 3/60, 3/69, 3/74, 3/85, 3/88, 3/89, 3/101, 3/119, 3/139, 3/145, 3/245, 3/152, 3/154, 3/157, 3/160, 3/162, 3/172, 3/186, 3/188, 3/194, 3/194, 3/197, 3/202, 3/205, 3/207, 3/213, 3/216, 3/221, 3/222, 3/236, 3/238, 3/246, 4/2, 4/12, 4/19, 4/21, 4/22, 4/28, 4/35, 4/48, 4/48, 4/60, 4/60, 4/60, 4/65, 4/72, 4/92, 4/107, 4/108, 4/111, 4/116, 4/117, 4/128, 4/135, 5/1, 5/20, 5/41, 5/44, 5/60, 5/62, 5/62, 5/66, 5/89, 5/91, 5/99, 5/105, 5/111, 5/115, 5/121, 5/124, 5/125, 5/135, 5/135, 5/136, 5/139, 5/139, 5/142, 5/157, 5/192, 5/201, 5/233, 5/237, 5/238, 5/247, 5/254, 5/255, 5/269, 5/270, 5/78, 5/80, 6/4, 6/10, 6/13, 6/45, 6/66, 6/74, 6/80, 6/87, 6/90, 6/95, 6/102, 6/103, 6/106, 6/109, 6/112, 6/115, 6/124, 6/124, 6/125, 6/125, 7/1, 7/1, 7/2, 7/3, 7/4, 7/31, 7/36, 7/38, 7/41, 7/47, 7/48, 7/51, 7/72, 7/76, 7/79, 7/82 b.+le 2/51, 3/164, 5/5, 5/11 5/5	
bilim	bilim, ilim	
		b. 5/127
bilimlik		okumuş, bilgili
		b. 2/138, 2/236
bilin-		bilinmek
		b.-meytti 5/169
bilindaz		(<Rus. blindaj)
		karargah
		b. 1/85
		b.+liriğa 1/108
bilış		bilme, öğrenme
		b. 2/300, 7/39
		b.-ni 5/1
		b.-ivêliş 4/94
bille		birlikte, beraber
		b. 1/87, 2/110, 3/101, 4/48, 4/60, 4/60, 5/157
bilmeslik		bilmezlik
		b.-i 7/82
bimena		(<Far.+Ar. bî-ma'nâ)
		manasız, anlamsız, saçma
		b. 4/72, 7/6
bina		(<Ar. binâ) ev, yapı
		b.+lar 3/33
		b.+larni 2/203
		b.+liri 2/271
		b.+ni 2/270
		b.+niñ 2/19, 5/8
		b.+siğa 2/19
biperva		(<Far. bî-pervâ)
		özensiz, kaygısız
		b. 4/51
bir		I. bir, sayıların ilki
		b. 5/15, 5/18, 5/19, 5/260
		b.-b.-ige “bir birine” 3/60, 3/125, 3/220
		b.-b.-ini “bir birini” 3/69
		b.-b.-imizniñ “bir birimizin” 5/134”
		b.-b.-si “bir biri” 5/136
		b.-b.-sige “bir birine” 5/24
		II. sayı sıfatı

b. 1/7, 1/31, 1/127,
 1/133, 2/19, 2/24, 2/39,
 2/53, 2/53, 2/53, 2/54,
 2/68, 2/69, 2/72, 2/74,
 2/75, 2/76, 2/76, 2/76,
 2/76, 2/85, 2/68, 2/69,
 2/72, 2/74, 2/75, 2/76,
 2/76, 2/76, 2/76, 2/85,
 2/108, 2/118, 2/119,
 2/129, 2/135, 2/136,
 2/138, 2/146, 2/156,
 2/163, 2/165, 2/176,
 2/188, 2/188, 2/188,
 2/206, 2/216, 2/220,
 2/236, 2/264, 2/278,
 2/280, 2/281, 2/68,
 2/69, 2/72, 2/74, 2/75,
 2/76, 2/76, 2/76, 2/76,
 2/85, 3/2, 3/7, 3/9, 3/9,
 3/12, 3/17, 3/20, 3/66,
 3/69, 3/69, 3/82, 3/113,
 3/113, 3/121, 3/123,
 3/126, 3/131, 3/133,
 3/137, 3/141, 3/152,
 3/159, 3/172, 3/174,
 3/175, 3/176, 3/176,
 3/189, 3/191, 3/200,
 3/204, 3/220, 3/236,
 4/2, 4/3, 4/3, 4/13, 4/14,
 4/17, 4/100, 4/112,
 4/121, 5/4, 5/10, 5/12,
 5/12, 5/24, 5/44, 5/122,
 5/124, 5/124, 5/134,
 5/135, 5/136, 5/172,
 5/179, 5/184, 5/201,
 5/208, 5/233, 5/237,
 5/237, 5/237, 5/242,
 5/242, 5/269, 5/269,
 5/269, 5/269, 5/269,
 5/275, 6/83, 6/89, 6/97,
 6/109, 6/118, 6/129,
 7/4, 7/7, 7/18, 7/24,
 7/68, 7/75, 7/75, 7/79,
 7/81, 7/83
b.+ige 2/34
b.+ide 3/61, 5/234

b.+ila 5/271
b.+rini 2/38
b.+niñ 3/146
b.+isi 2/200, 5/136
b.+isini 2/181
 III. tek, biricik
b. 4/133, 5/131
 IV. önce, ilk
b. 2/35
 V. beraber
b. 1/71, 5/105
 VI. aynı
b. 5/105
 VII. iyice, güzelce
b. 4/19

bir-birdin

birer birer, tek tek
b. b.+din 3/204

biraz

biraz
b. 1/19, 2/78, 2/115,
 3/154, 4/97, 5/168,
 5/233,

birak

fakat, ama
b. 2/15, 2/49, 2/77,
 2/111, 2/201, 2/277,
 2/294, 6/88

birav

b.+la 5/95
 birisi, bir kimse
b.+niñ 2/49

birdek

aynı
b. 2/201

birdem

YU.+Far. bir+dem
 birden, bir anda
b.+de 2/186
 5/235

birdinla

ansızın, aniden
b. 2/113, 4/5, 4/62, 7/4

birer

bir
b. 1/35, 2/185, 2/230,
 2/233, 2/238, 2/266,
 3/44, 3/45, 5/208, 7/68

birge

birlikte, beraber
b. 2/19, 2/74, 2/136,
 2/173, 2/187, 3/37,
 3/60, 5/185

bir

bir tanesi

	b.+i 1/19, 1/88, 1/130, 1/136, 2/15, 2/17, 2/59, 2/64, 2/152, 2/173, 2/184, 2/193, 3/1, 3/120, 3/146, 3/154, 3/233, 5/82, 5/84		defa
birinçi	birinci, ilk b. 1/25, 2/71, 3/124, 3/185, 5/97, 6/99, 6/104	biryoli	b. 2/221 bk. biryol
birkaç	(<bir kaç) birkaç b. 1/20, 1/24, 2/53, 2/111, 2/125, 2/245, 3/189, 6/73, 6/101	birla	b. 2/10 sadece bir
birķetim	b.+si 3/89 (bir ķetim) bir kere, bir defa b. 2/156, 6/46, 6/106, 6/106 b.+la 2/228 bir-ikki ķetim 4/18 4/102 "bir iki defa"	birle	b. 7/8 ile b. 1/113
birķüni	(<bir ķüni) bir gün b. 2/47, 2/56, 2/108, 2/165, 2/182, 2/188, 2/242, 2/279, 2/281, 4/109, 6/90	birlikte	birlikte, beraber b. 3/12
birmunçe	(<bir munçe) birçok b. 2/180, 2/198, 3/56, 4/17, 4/111	birsi	(<birisi) birisi b. 3/72, 3/78 3/181, 3/182, 3/208, b.+ge 5/24 b.+niñ 3/68
birneçe	(<bir neçe) birkaç b. 1/36, 2/10, 2/56, 2/68, 2/155, 2/164, 2/196, 2/227, 2/309, 3/4, 3/60, 3/62, 3/101, 3/173, 4/4, 4/22, 4/103, 5/131, 5/190, 5/237, 5/254 6/35, 6/101, 6/101, 7/69 b.+siniñ 3/210	bitakat	(<Far.+Ar. bî-takat) takatsiz b. 6/49
birnerse	birşey b. 2/251, 5/169, 5/194, 6/7 b.+lerni 3/67	bitim	karar, antlaşma b. 2/39 b.+din 2/40
bir tereptin	bir yandan, bir taraftan b. t. 5/20 5/111, 5/111	biz	şahış zm. biz b. 1/4, 1/8, 1/14, 1/19, 1/20, 1/22, 1/31, 1/47, 1/48, 1/49, 1/59, 1/64, 2/111, 2/8, 2/174, 2/175, 2/178, 2/182, 2/188, 2/194, 2/195, 2/31, 2/36, 2/39, 2/39, 2/42, 2/55, 2/56, 2/61, 2/63, 2/80, 2/88, 2/218, 2/236, 2/253, 2/255, 2/258, 2/260, 2/291, 2/314, 3/2, 3/7, 3/32, 3/33, 3/45, 3/57, 3/64, 3/87, 3/119, 3/174, 3/204, 3/236, 4/33, 4/49, 4/50, 4/57, 4/72, 4/73, 4/74, 4/96, 4/98, 4/111, 4/136, 5/40, 5/67, 5/68, 5/69, 5/92, 5/112, 5/133, 5/139, 5/157, 5/161, 5/165, 5/167, 5/191, 5/208 b.+de 2/81, 2/254
biryol	(<bir yol) bir kere, bir		

- b.+din** 2/21, 2/249, 2/311, 3/168
b.+dinmu 2/265
b.+ge 1/60, 2/64, 2/90, 2/130, 2/238, 3/68, 3/179, 4/127, 5/160, 5/166, 5/178
b.+iñmu 4/121
b.+lerni 5/159
b.+mu 1/87, 4/53, 4/79, 4/80, 4/99
b.+ni 1/55, 2/37, 2/87, 2/179, 2/180, 3/93, 3/189, 3/240
b.+niñ 1/18, 1/20, 1/74, 1/86, 1/90, 2/13, 2/32, 2/25 2/33, 2/41, 2/51, 2/52, 2/58, 2/62, 2/89, 2/95, 2/184, 2/194, 2/232, 2/232, 2/237, 2/272, 2/294, 2/297, 3/36 3/164, 3/167, 3/168, 3/169, 4/25, 4/122, 5/138, 5/140, 5/163, 5/164, 5/191, 5/200, 5/262
bizar (<Far. bîzâr) bıkmış, usanmış
b. 6/5
boğul- boğulmak, tıkanmak
b.-up 5/95
boğum boğum
b.+ni 3/113
boğuz boğaz
b.+iniñ 7/7
boğuzla- boğazlamak
b.-ymen 7/51
b.-mağçi boluşi 7/79
bol- I. olmak, meydana gelmek
b.-ar 2/19
b.-di 2/283
b.-ğan 1/68, 1/98, 1/136, 2/194, 2/237, 3/102, 3/220, 5/9, 6/45, 6/125, 6/125
b.-ğanliğini 4/94
b.-idigan 6/124
b.-idu 2/146, 2/267, 2/273, 7/41
b.-masliki 6/108
b.-misa 2/267
b.-up 6/73
b.-uvaptu 3/180
b.-uvatқан 3/236
 II. olmak yardımcı fiili
b. 3/244
b.-a 6/36
b.-almay 3/40
b.-almaydu 3/57, 4/72
b.-amdiken 4/54
b.-amdu 4/91
b.-amdu 6/83
b.-armikin 1/56
b.-atti 2/172, 5/204
b.-atti 4/12
b.-di 1/127, 1/136, 2/227, 3/75, 3/79, 4/116, 4/122, 5/25, 5/57, 6/4, 6/49, 6/74, 6/113, 6/124
b.-dum 2/137
b.-duñlar 6/18
b.-duñlarmu 3/202
b.-ğaçқа 3/102
b.-ğan 1/118, 1/137, 2/10 2/13, 2/48, 2/48, 2/60, 2/129, 2/138, 2/205, 2/225, 2/228, 2/315, 2/235, 2/238, 2/238, 2/284, 3/136, 3/141, 5/255, 5/272, 5-2, 6/24, 6/35, 6/97, 7/84
b.-ğandin 2/21, 3/114, 4/57, 7/35
b.-ğanidi 6/89, 6/128, 7/83
b.-ğanlarға 6/99
b.-ğanliқ 5/144
b.-ğanliқи 2/162, 6/86, 6/104
b.-ğanliğini 5/113, 7/34

- b.-ğanlıqtın** 2/248
b.-ğayki 7/29
b.-ğini 2/294, 3/26, 3/38, 4/12, 4/92
b.-ğinim 5/217
b.-ğuçılarnıñ 2/50
b.-ğudek 6/20
b.-idiğan 2/262, 2/264
b.-idiğanlıqını 2/220, 2/275
b.-idiğu 7/5
b.-idikenmen 6/40
b.-idu 2/36, 2/42, 2/99, 2/274, 3/97, 4/72, 3/114, 6/81
b.-iduki 5/247
b.-imen 5/82, 5/84, 6/131
b.-imiz 2/273, 5/75
b.-maқта 1/106, 3/34
b.-mañ 5/100
b.-may 2/142, 2/284, 4/67
b.-maydığan 2/205
b.-maydu 2/26
b.-maytti 1/10
b.-sa 2/17, 2/143, 2/221, 2/273, 3/25, 3/84, 4/19, 5/111, 5/155, 5/238, 6/106, 6/108
b.-saқ 2/253
b.-sam 3/139, 3/144, 3/204, 6/14,
b.-sañ 7/20
b.-simu 1/13, 1/75, 1/92, 2/108, 2/200, 2/247, 3/120, 4/91, 5/35, 5/184, 7/37
b.-siñiz 4/75
b.-sun 6/117
b.-up 1/15, 1/29, 1/36, 1/45, 1/71, /75, 1/133, 2/11, 2/17, 2/19, 2/19, 2/21, 2/23, 2/51, 2/51, 2/72, 2/73, 2/86, 2/111, 2/115, 2/120, 2/136, 2/156, 2/158, 2/181, 2/186, 2/197, 2/205, 2/220, 2/228, 2/233, 2/236, 2/278, 2/284, 2/294, 3/13, 3/47, 3/59, 3/62, 3/66, 3/82, 3/91, 3/101, 3/105, 3/120, 3/165, 3/182, 3/194, 3/207, 3/209, 3/210, 3/221, 3/223, 3/224, 3/224, 3/224, 3/225, 3/225 3/226, 3/228, 3/233, 3/234, 4/1, 4/4, 4/6, 4/7, 4/12, 4/16, 4/55, 4/128, 4/135, 5/19, 5/42 5/101, 5/116, 5/131, 5/131, 5/133, 5/149, 5/151, 5/153, 5/213, 5/217, 5/243, 5/248, 5/261, 6/5, 6/7, 6/7, 6/9, 6/68, 6/71, 6/71, 6/76, 6/84, 6/101, 6/109, 6/115, 6/117, 7/25, 7/57, 7/76, 7/79
b.-upmu 3/61
b.-ur 7/69
b.-uşti 3/199
b.-uvatamdikin 2/248
b.-uvatidikin 4/50
b.-uvatimen 7/59
b.-uvatқан 1/28
b.-uvatқанда 2/170
 III. bulunmak, yer almak
b.-almaydu 2/220
b.-atti 5/211
b.-di 1/20
b.-ğan 2/271
b.-idu 1/20
b.-ivatқанlıqını 4/93
b.-mastin 2/28
b.-uşti 1/35
 IV. geçmek
b.-di 7/43
 V. var olmak

	b.-ğaçka 5/72	bolğa	çekiç
	b.-ğandimu 2/22		b.+largā 6/86
	b.-miğaçka 2/191		b.+ni 3/10
	VI. nitelik değiştirmek,		b.+si 6/102
	ünvan kazanmak		b.+sidin 6/103
	b.-ğili 7/43		b.+sidin 6/96
	b.-ivalğanlıkini 4/94	boluñ	köşe
	VII. uygun düşmek		b.+da 1/31
	b.-masmikin 2/288	bomba	(<Rus. bomba) bomba
	b.-maydu 6/61		b. 1/67
boldi	b.-maydu 6/84	Bombay	Bombay, Hindistan'ın
	tamam, yeter, olur		Maharaşta eyaletinin
	b. 3/75, 6/69, 6/69		başkenti
bolidu	mümkün, olur		B.+ni 2/202
	b. 2/151, 2/151		B.+niñ 2/205
bolmisa	I. bile, dâhi	bop	(<bol-up) bk. ol-
	b. 2/266		b. 5/55, 7/56
	II. yoksa		b.-tiken 2/289
	b. 3/195, 4/121		b.-tu 3/106, 3/121, 7/27
bolsa	ise	Borivay	yer adı, özel isim
	b. 1/18, 1/51, 1/59, 1/80		B.+da 3/61
	1/107, 1/117, 1/135,		B.+niñ 3/235
	2/59, 2/68, 2/95, 2/217,	bostan	(<Far. bostān) bostan
	2/157, 2/239, 2/245,		b.+lar 3/34
	2/298, 3/5, 3/790, 3/109,	boşat-	boşaltmak, gevşetmek
	3/129, 3/168, 3/188,		b.-ip 3/8
	4/8, 4/10, 4/11, 4/97,		b.-ivēlip 7/72
	4/122, 4/126, 5/10,	bota köz	güzel göz
	5/43, 5/45, 5/64, 5/78,		b. k. 5/149
	5/165, 5/247, 5/253,	bota közlük	güzel gözlü
	5/260, 5/269, 5/274,		b. k. 5/10
	6/71, 6/80, 6/132	bova	baba
	b.-m 2/166, 7/74		b.+lirimizniñ 1/69
	b.-ñ 6/46	bovak	çocuk, yavru, bebek
bolupmu	bilhassa, özellikle		b. 5/173
	b. 3/54, 3/156, 4/2	boy	I. boy
boluş	olmak, oluş		b. 3/18
	b.-uş 2/142, 2/257, 3/60,		b.+i 1/83, 2/86, 5/116
	3/105, 4/47, 7/41		b.+uñlar 3/202
	b.+i 6/121, 7/79		II. süre
	b.+iğā koyup bër-		esirler b.+i 2/11, 2/17,
	“kendi haline		2/23, 5/201
	bırakmak” 6/127		“asırlarca”
	b.+ini 2/45, 5/246		III. kenar, kıyı
	b.+nila 6/104, 6/108		b.+ida 1/9, 1/19, 3/5,
	b.+umni 5/248, 5/257		3/67,

	b.+iğa 2/56	4/92, 4/131, 5/13, 5/18,
	b.+idiki 2/118	5/44, 5/140, 5/145,
boyal-	boyanmak	5/150, 5/183, 5/216,
	b.-ğan 4/20	6/116
	b.-up 3/208, 4/21	b.+lar 1/11
boya-	boyamak, yazmak	b.+larğa 3/183
	b.-p 2/17	b.+larni 2/196, 5/12
boyıçe	I. boyunca	b.+larniñ 5/181
	b. 1/79, 2/97, 2/141,	b.+niñ 3/122
	2/142, 4/25, 5/118,	II. işaret zm. bu
	5/123,	b. 1/130, 1/15, 1/16,
	II. dayanarak, -e göre	1/18, 1/24, 1/25, 1/38,
	b. 2/39, 2/232, 2/310,	1/90, 2/11, 2/16, 2/27,
	3/128, 5/123, 5/188	2/27, 2/30, 2/40, 2/40,
	III. halde	2/42, 2/43, 2/60, 2/73,
	b. 3/187, 6/69	2/77, 2/95, 2/103,
boyluk	boylu	2/113, 2/125, 2/137,
	b. 1/27	2/142, 2/180, 2/188,
boysun-	itaat etmek	2/199, 2/206, 2/218,
	b.-idiğan 7/20	2/220, 2/225, 2/234,
boyun	boyun	2/243, 2/257, 2/270,
	b. 6/39, 7/21, 7/21	2/275, 2/286, 2/299,
	b. tolga- “boyun	3/3, 3/4, 3/70, 3/71,
	kıvırmak” 6/38, 6/120	3/117, 3/127, 3/140,
	b.+niğa 5/151, 5/177	3/141, 3/155, 3/159,
	b.+ini 2/302, 6/56	3/177, 3/195, 3/219,
	b.+liri 5/255	3/221, 3/227, 3/228,
bozek ét-	hor görmek, ezmek	4/3, 4/10, 4/11, 4/11,
	b. è.-isen 3/199	4/14, 4/19, 4/31, 4/48,
böl-	bölmek	4/49, 4/52, 4/52, 4/54,
	b.-üp 3/113	4/71, 4/78, 4/84, 4/93,
bölüm	bölüm	4/111, 5/6, 5/58, 5/60,
	b.+ige 2/270	5/78, 5/111, 5/112,
bölün-	bölünmek, ayrılmak	5/144, 5/152, 5/169,
	b.-gen 1/78	5/178, 5/264, 5/270,
böşük	beşik	5/271, 5/277, 6/63,
	b.+mü 5/211	6/76, 6/80, 6/84, 6/88,
	b.+ni 6/11	6/99, 6/100, 6/101,
bu	I. şahış zm. bu	6/107, 6/108, 6/109,
	b. 1/20, 1/40, 2/138,	6/110, 6/117, 6/121,
	2/15, 2/156, 2/17, 2/25,	6/123, 7/10, 7/16, 7/36,
	2/61, 2/69, 2/70, 2/85,	7/49, 7/54, 7/57, 7/59,
	2/94, 2/175, 2/195,	7/66, 7/74, 7/74, 7/76,
	2/312, 3/13, 3/57, 3/92,	7/78, 7/82
	3/121, 3/199, 3/200,	b.+larmu 4/135
	3/201, 3/223, bu 4/30,	

	b.+larni 2/272, 5/190, 5/205		kardeş, dost
	b.+larniñ 3/70, 3/172	buralmilik	dönüşlü
	b.+ni 1/54, 2/31, 2/34, 2/99, 2/161, 2/167, 3/131, 3/178, 4/74, 4/98, 7/35, 7/39, 7/56	burda	(<Far. burda) kırıntı
	b.+nimu 2/204	burğa	burgu
	b.+niñ 2/190, 2/262, 2/283, 3/103, 7/76, 7/79	burul-	dönmek, çevrilmek
	b.+niñdin 2/273, 3/41, 4/97, 6/77	buruluş	dönüm, dönüş
	b.+niñğa 2/17, 2/208, 2/260, 3/25, 6/89, 6/97	burun I	evvel, önce, geçen
buğday	b.+niñgimu 5/244		b. 2/200, 3/41, 3/64, 5/159, 5/165, 5/197, 5/261, 7/64
	buğday		b.+dinla 2/233
	b. 5/18		b.+қи 3/30, 5/193, 5/276, 6/116
	b. öñ 1/27 “buğday ten”	burun II	b.+қidek 6/120
	küzgi b.+larğa 4/128		burun
	“güzlük buğdaylar”		қаңша b. “yüksek burun 1/27
buğdaylik	b.+larmu 4/135		b.+i 3/210
	buğday ekini		b.+ini 1/124
	küzgi b. 4/131	burut	bıyık
	küzgi b.+niñ 4/22		b.+i het tart- bıyıkları yeni terlemek” 3/121
	“güzlük buğdak ekini”		b.+ini 7/4
bulak	kaynak, memba, pınar	burutluq	bıyıklı
	қeyin b.+қа 2/74, 2/74		b. 2/86
bulbul	(<Far. bulbul) bülbül	buthana	(<YU.+Far. buthâne)
	b.+lar 4/10		mabet, tapınak
bulğa-	kirletmek	buyaq	b.+si 1/4
	b.-p 2/170		bu yan, bu taraf
bulğat-	sallamak	buyanқи	b.+ta 5/200
	b.-ip 2/79		berideki
buluñ	köşe	buyru-	b. 5/190
	b.+da 3/124		emretmek
	b.+ğa 3/123		b.-ğaysiz 7/27
buluñ-puşkaқ	çevre köşe		b.-di 7/75
	b.-p.+lirida 2/200		b.-sam 6/38
	b.-p.+liriğice 2/264	buyruқ	b.-sila 6/38
	b.-p.+larni 6/101		buyruk, emir
bunçe	bu kadar		b. 3/171
	b. 4/12		
bundaқ	böyle		
	b. 1/44, 2/138, 2/276, 3/166		
burader	(<Far. birâder) birader,		

	b.+iğa 3/132, 3/57		c.+i 5/207
	b.+lar 3/215		c.+im 7/13
buz-	bozmak		c.+iniñ 3/178
	b. 1/31, 3/68, 6/104	canab	(<Ar. cenâb) cenap, büyüklük
buzul-	bozulmak		c.+iñizniñ 7/78
	köñlüm b.-di 5/233		c.+liri 7/12, 7/68, 7/80
	“moralim bozuldu”		c.+liridin 7/56
	b.-ğan 6/104		c.+liriniñ 7/5, 7/40
bütün	bugün	canivar	(<Far. cîn-âver) hayvan
	b. 2/37, 2/267, 3/4, 3/43, 3/235		c.+lirim 4/125
	b.+ki 1/82, 5/118	canlık	(<Far.+YU. cîn+lık) canlı, güçlü
			c. 4/124
	C	canlan-	canlanmak
cabduķ	alet		c.-ip 5/257
	c.+larni 4/102	cañgal	orman
	c.+liri 2/85		c.+da 2/23
cahalet	(<Ar. cehâlet) cahillik	cañganllık	ormanlık
	c. 2/23		c.+ta 5/252
cahan	(<Far. cihân) dünya, alem	capa	(<Ar. cefâ) cefa, eziyet
	c.+ni 7/11, 7/12		c. 4/101, 6/13
cahangirlik	(<Far.+YU. cihân- gîr+lik) cihangirlik, emperyalizm	capakeş	(<Ar.+Far. cefâ+keş) cefakeş, cevir ve ceza çeken
	c. 2/217		c. 5/271
	c.+i 2/211, 2/214	carañlik	sesli, gürültülü
	c.+ige 2/205, 2/215		c. 4/11, 5/5, 5/36, 5/76
	c.+iniñ 2/198, 2/205, 2/216	casaretlik	(<Ar.+YU. cesâret+lik) cesaretli
	c.+niñ 2/205		c. 1/68
caķildat-	çak çak ettirmek	casus	(<Ar. cîsûs) casus, ajan
	c.-ditip 6/50		c.+larni 2/32
calaķlat-	sarsmak	cavab	(<Ar. cevâb) cevap
	c.-ip 6/6		c. 3/48, 5/172
callat	(<Ar. cellâd) cellat		c. ber- “cevap vermek” 2/102, 4/66, 5/146
	c. 7/25, 7/26, 7/58		c. küt- “cevap beklemek” 3/44, 5/172
camaet	(<Ar. cemâat) toplum, cemaat	cavilda-	durmadan konuşmak
	c.+liriniñ 3/216		c.-p 6/72
can	(<Far. cîn) can,	cavur	tekne, leğen
	c. 1/43, 3/138, 5/246		c.+larda 5/119
	c.-ciger perzentim		c.+largâ 5/119
	“can ciğer evladım”	cay	(<Far. cây) yer, mekan, bölge
	5/52		

	c. 1/15		
	c.+da 1/127, 2/53, 2/220, 3/9, 3/126		
	c.+din 1/120, 2/56, 2/271		
	c.+ğa 2/133, 2/278, 7/54		
	c.+ida 5/43		
	c.+iğa 2/54, 6/8, c.+iğa keltür- “yerine getirmek” 7/58		
	c.+larda 2/48, 3/128		
	c.+niñ 7/79		
caylaş-	(Far.+YU. cây+laş) yerleşmek		
	c.-қан 1/16, 1/88, 2/271		
	c.-ti 1/95		
caylaştur-	(<Far.+YU. cây+laştur) yerleştirmek		
	c.-up 3/123		
caza I	raf		
	c.+siğa 3/7		
caza II	(<Ar. cezâ’) ceza		
	c. 7/35		
	c.+liridin 3/102		
cazala-	(<Ar.+YU. cezâ’+la) ceza vermek		
	c.-midi 3/103		
cedvel	(<Ar. cevdel) liste		
	c. 5/118		
cehet	(<Ar. cihet) cihet, taraf		
	her c.+tin “her taraftan” 2/97		
	rohiy c.+tinmu “ruhsal olarak” 3/35		
cemiyyet	(<Ar. cem’iyyet) toplum, cemiyet		
	c.+tiki 4/72		
	c.+imizdiki 5/140		
	c.+imizge 6/131		
	c.+mizniñ 5/131		
cenub	(<Ar. cenûb) güney		
	c.+idiki 1/4		
	c.+қа 2/248		
ceñ	(<Far. ceng) savaş, vuruşma		
	c. 1/38, 1/59, 1/70, 1/71, 1/78, 1/82, 1/83, 1/104		
	c.+de 1/56		
	c.+ge 1/48, 1/53		
	c.+ni 1/97		
ceñçi	(<Far+YU. ceng+çi) asker, savaşçı		
	c. 1/109, 1/127		
	c.+dek 2/85		
	c.+ge 1/108, 1/113, 1/128		
	ceñçiler 1/72, 1/87, 1/126		
	c.+lirimiz 1/30, 1/78, 1/91		
	c.+lirimizge 1/106		
	c.+niñ 1/118		
	c.+ide 3/208		
	c.+lerde 1/20, 1/35, 1/100, 1/136, 3/53		
cesur	(<Ar. cesûr) cesur, yürekli		
	c. 2/156		
ceynek	dirsek		
	c.+ini 3/11, 6/10		
ceynimaz	(Far. câynamâz) seccade		
	c. 3/104		
cezibilik	(<Ar.+YU. câzibe+lik) cezbedici		
	c. 2/86, 3/91, 4/1		
cezmen	(<Ar. cezmen) mutlaka		
	cezmen 2/45		
çedel	(<Ar. cidâl) kavga		
	c. 3/173, 3/195		
	c.+niñ 3/194		
ciddiy	(<Ar. ciddî) ciddi		
	c. 5/158		
ciddiylik	(<Ar.+YU. ciddî+lik)		
	c. 4/58		
cidel	bk. çedel		
	c. çikir- “kavga çıkarmak” 3/38		

ciger	c. cimip al- “kavga sona ermek” 3/80 (<Far. ciger) ciğer c. 5/246	C.+ęa 2/200 İki C.+diki “Orta indeki ” 2/198 kürk, kışlık palto c. 1/12, 1/13 c.+larni 3/180 c.+si 1/41
ciğ	çok c. 2/241, 2/304, 2/273, 3/172, 5/45,6/31	cuvaynimek geberesi c. 6/6, 6/92, 6/116
cilve	(<Ar. cilve) parıldı c. 4/7	cümek musluk c.+tin 5/115
cim	sakin sessiz c. 3/124, 5/47 c. bolup al- “sessizleşmek” 5/213 c. tur- “sessiz durmak” 3/4 c. otur- “sessiz oturmak” 3/90	cüp-tiz diz üstü oturmak c.-t. 3/132 cüre- yürümeğ c. “haydi” 3/44 cüret (<Ar. cür'et) cüret c. 3/187 c.+i 2/9 c. il- “cesaret etmek” 2/178
cim-	sessizleşmek, sakinleşmek c.ip 3/80	Cyañ Cyęşi özel isim C. 2/205
cin	(<Ar. cin) cin c. 5/213	
cinayet	(<Ar. cinâyet) cinayet c.+i 2/208	
cismaniy	(<Ar. cîsmâni) cismani, fiziki c. 2/311, 3/35, 5/128, 5/135	
coñur-	yönetmek c.+raq 2/216	
coza	(<. ....) masa c. 6/7, 6/20 c.+ęa 6/10, 6/25, 6/50	
cuda	(<Far. cüdâ) ayrı c. 2/21, 7/27	
cuğ	vücut c.+i 4/42	
cuğu-	toplanmak c. 3/172	
cumu	olur mu? c.-ñ 4/133	
Cuñgo	(<.) in C. 2/218, C. elki “in halkı” 2/315 C.+da 2/209	
		
		a- samak, serpmek .-ip 4/6, 6/106 .-ivatandek 5/44
		a sa . 5/184 .+liri 1/133 .+iğa 5/44 .+ini 7/3, 7/45, 7/62, 7/65, 7/73, 7/78
		ara- sıramak .-p 1/89
		ağ I memnun . 3/246 .+la 4/87
		ağ II zaman, vakit .+da 1/83, 1/121, 2/73, 3/57, 4/121 .+diki 2/205, 3/196, 7/81 .+dila 1/11

	ç.+larda 1/81, 3/31, 4/116, 5/213		çavak ç.-atti “alkışlıyordu” 5/44
	ç.+lirida 4/114		II. çalgı çalmak
	ç.+lirimda 3/37		ç.-ip 2/59, 2/191, 3/133
	ç.+lirimizda 3/33		ç.-atti 5/43
	ç.+lirimizdiki 3/82		ç.-ivatқан 5/44
çaқ-	çakmak, parlamak	çala	yarım yamalak, tam değil
	ç.-қандек 5/77		ç. 3/165
	ç.-ip 1/2		ç. ölüк “yarı ölü” 3/208
çак	hudut, sınır	çalғуçi	çalgıcı, müzisyen
	ç.+ti 1/18		ç. 2/191
çaқ	(<Far. çerh) tekerlek	çalма	kurumuş çamur parçası
	ç.+ni 3/7		ç. 3/69
çaқçaқ	I. şaka		ç.+larni 3/197
	ç. 7/47	çama	varsayım, tahmin
	ç. қildi “şaka yaptı” 2/83		ç.-sidiki 5/150
	ç. arılaş “şakayla karışık” 4/133	çamда-	adımlamak
	ç.+lar 3/162		ç.-p 5/67
	II. bilmece	çamғур	ç.-dimақtimiz 2/315
	ç.+ni 3/160		turp
çaқир-	çağırmak, davet etmek	çанақ	ç. 5/269
	ç.-di 2/79, 3/131		kabuk
çaқирил-	çağırılmak, davet edilmek		közliri ç.+idin çikip
	ç.-ған 6/113	çañ	kétidi “gözleri yerinden fırlamak” 4/29, 7/9
çaқиріш	çağıрма, davet etme		toz
	ç.+ni 5/66		topa-ç.+da “toz-toprakta” 2/169
çaққанлік	çabukluk, çeviklik		topa-ç.+largа 5/133
	ç.+ini 1/13	çap-	ç.+i 3/248
çaқлік	(<Far.+YU. +lık) tekerlekli		çapalamak
	ç. 2/175		ç.-ip 6/90
çaқмақ I	şimşek, yıldırım	çapan	ç.kan 2/303
	ç. қаққандек “şimşek çakarcasına” 5/77		ceket, cüppe, palto
	ç.+tek 2/240	çapла-	ç.+i 1/41
çaқмақ II	horoz, tüfeğin parçası		yapıştırmak
	ç.+ni 1/32	çapsan	ç.-p 5/24
	ç.+ini 1/32		çabuk, hızlı
çaқмақ III	kare, dikdörtgen	çarбағ	ç. 1/71
	ç.+tin 5/124		(<Far. ....) has bahçe
çaқна-	parlamak	çаре	ç. 2/105
	ç.-p 5/214		(<çâre) tedbir
çal-	I. alkışlamak	çaşқан	ç.+sige 2/48
			sıçan, fare
			ç.+lardek 5/271

çatak	aksilik ç. çıkip çal- “aksilik çıkmak” 2/189	çêçil-	saçılmak ç.-ğan 1/133 ç.-ip 6/9 ç.-sun 7/29
çavak	alkış ç. çêl- “alkışlamak” 5/43 ç. 5/44 ç. ur- “alkışlamak 5/62	çêgir	sınır, hudut ç. 4/22
çay	çay ç. 3/6, 3/44, 3/45, 3/152, 3/152, 4/76, 5/234, 5/268, 6/22, 6/24, 6/29, 6/101 ç+ni 6/25 ç.+ini 6/7, 6/32 etigenlik ç.+da “kahvaltı” 2/108 sütlük ç.+ğa “sütlü çay” 6/9	çêkin-	çekilmek ç.-ip 2/123
çayçal-	I. sallanmak ç.-ip 3/162 II. çalkalanmak ç.-ip 4/22	çêke	şakak ç.+sidin 5/184
çayşaf	(<Far. çâr-şeb) çarşaf ç.+lar 5/31	çêkiş	sigara içmek ç. 4/33
çek-	I. sigara içmek ç.-kenniñ 2/83 II. geri çekmek ç.-ip 2/35	çêkiş-	şaka yapmak, şakalaşmak ç.-ip 4/30
çemberças	(<Far. çenber....) sımsıkı ç. 7/30	çêlek	kova ç.+ni 2/167 ç.+te 2/76
çenze	(Ç. ....) kullanmak için kesilmiş ince çam ağaçları ç.+lerniñ 1/76	çêlin-	çalınmak ç.-ğan 3/153
çet	I. bir yandan ç. 2/198 II. kıyı, kenar ç.+te 1/15 ç.+tiki 5/13 ç.+ide 4/22	çêliş-	çalışmak ç.-idu 2/302 ç.-ip 2/85
çeyle-	çiğnemek ç. 3/211	çêliş	çalgi çalma ç.+ka 5/48
çêçenlik	zekilik, akıllılık ç.+i 5/147	çênik-	dayanıklı olmak, sağlamlaşmak ç.-kan 2/86, 5/34
		çiçen	akıllı, zeki ç. 5/141 ç.+ni 4/76
		çida-	dayanmak, tahammül etmek ç.-p bolmaydiğan “dayanılmaz” 2/205 ç.-may 6/67
		çidimaslık	sabırsızlık ç.- kilip “sabırsızlık ederek” 6/35
		çig-	bağlamak, düğümlemek ç.-di 3/113
		çiğtimak	çayır otu ç.+tek 4/135
		çiç-	I. çıkmak ç. 3/121 ç.-idiğan 3/122, 5/8

<p>ç.-ip 1/94, 2/35, 2/36, 2/43, 2/53, 2/158, 2/170, 2/233, 3/123, 3/165, 3/166, 3/167, 7/9 ç.-işidu 5/130 ç.-ivatkan 3/84, 5/44 ç.-ivêlip 4/15 ç.-kan 1/24, 1/78, 6/16, 6/59 ç.-kandin 7/25 ç.-kaniduk 3/174 ç.-kanlıkini 2/74 ç.-kuçe 2/141 ç.-mağan 1/87 ç.-may 4/120 ç.-maydıgan 3/213 ç.-midim 7/50 ç.-sa 5/236 ç.-sağ 2/175 ç.-simu 4/63 ç.-ti 3/118, 3/200, 3/209, 7/75, 7/78 ç.-tim 3/166 ç.-tuğ 2/182 II. çıkmak yardımcı fiili ç.-atti 5/77 ç.-idiğan 5/8 ç.-idiğanlarni 4/47 ç.-idiğanlıkini 4/48 ç.-idu 2/265, 4/63, 6/10, ç.-imen 3/117 ç.-ip 2/189, 2/278, 4/5, 4/29, 4/105, 4/112, 5/12, 5/46, 5/235, 6/69, 6/101, ç.-ivalğan 2/238 ç.-kan 1/130, 2/239, 4/41, 6/98 ç.-kanidi 2/280 ç.-sağ 2/8 ç.-ti 2/156, 2/282, 4/49, 6/1, 6/97 çıkarmak ç.-ip 4/10, 5/11, 6/76 ç.-ap 5/95 ç.-atti 3/38</p>	<p>ç.-di 6/101, 6/123 ç.-ğan 2/53, 7/31 ç.-maydu 2/13 ç.-idiğan 7/82 ç.-ivêlip 3/12 çıkarmak ç. 3/8 ç.+i 6/104 ç.+ni 5/249 çıkış, çıkma ç. 2/112, 2/261, 5/89 ç.+i 2/276, 2/277 ç.+ka 5/67 çılan- ıslanmak ç.-ğan 6/9 ç.-işip 5/238 çimdim üç parmak ucuyla tutulmuş miktar ç. 5/269 çimdi- çimdiklemek ç.-vêlip 3/38 (<Far. çimen-zâr) çayırılık ç.larğa 2/90 çim ç.+i 4/33 çimildet- gözlerini kırıştırmak ç.-ip 5/168 çin gerçek, doğru ç. 2/94, 2/221 çine (<Far. çine) porselen bardak ç.+lerni 6/50 ç.+si 6/9 çinik- sağlamlaşmak ç.-ip 2/239 çin sağlam, sıkı ç. bağliğan “sıkı bağlayan” 1/44, 1/116, ç. turuvaldim “sözümden caymadım” 3/97 ç. tutup “sıkı tutarak” 5/67 çinği tam öğle zamanı ç. çüş 3/2</p>
--	---

çinçal-	zorlamak	ç.+da 2/135
çippide	ç.-ip 5/91	kesin, kesinlikle
çirag	aniden, birden	ç. 2/45, 2/220
çirakpay	ç. 3/164	çolak
çiray	(<Far çirâğ) kandil	ç. 1/121, 1/124
çiraylık	ç. 5/176	çomak
çiş	ç.+tek 2/22	ç. 1/78, 3/222
çişlik	(<Far çirâğ-pâ)	ç.+uñni 3/172
çiver	kandillik	çoñ
çoka	ç.+da 4/76	büyük
çokamuz	yüz, sima	ç. 2/129, 2/138, 2/142,
çokça-	ç. 4/42,	2/2622/266, 3/2, 3/35,
çokka	ç.+din 5/18	3/130, 3/145, 3/231,
	ç.+i 5/194	5/34, 5/41, 5/119
	ç.+idek 5/194	ç.+lar 3/172
	ç.+idin 5/169	ç.+larniñ 3/194, 3/224
	ç.+iğa 3/27, 5/214	ç. kılsam “büyütsem”
	oçuk ç. “güler	6/13
	yüz”5/142	ç. – ç. “büyük büyük”
	güzel	2/265
	ç. 2/202, 2/203, 2/216,	çoñkur
	4/12, 4/88	derin
	ç.+liğini 2/200, 2/200	ç. 1/135, 2/224, 2/226,
	ç.+mu 2/89	5/112
	diş	çöce
	ç.+i 4/106	(<Far. cûce) civciv
	ç.+iğa 4/108, 6/88	ç. 5/137
	ç.+ini 4/108	hikaye
	ç.+iniñ 5/11	çöçek
	ç.+lirini 1/132	ç. 3/156
	dişli	ç.+lerni 3/154
	bir ç. soğa “bir dişli	ç.+lerni 3/155
	saban” 4/100	ç.+ini 3/159
	iki ç. soka “iki dişli	çöçüt-
	saban	ürkütme, korkutmak
	ç. 4/100	ç.-ivetti 1/130
	usta, becerikli	ç.-üp 3/186
	ç. 2/15, 2/312, 2/315,	çöktür-
	4/132	çöktürmek, batırmak
	yemek çubuğu	ç.-üp 2/70
	ç.+larni 6/50	çöktürme
	buz parçası	ç.-ni 2/33
	ç.+lar 1/3	çöl
	dimdik durmak	ç.+lerde 3/34
	ç.-yip 2/135	I. batmak
	tepe	ç.-gen 7/23
		II. dalmak
		ç.-gen 7/59
		ç.-üp 3/140, 5/63, 6/10
		ç.-üsen 4/2
		batmak
		çömül-
		ç.-üp 2/203

çönek	evlek, sıra ç.+tiki 4/7	ç.-se 3/160
çöre	çevre ç.+side 2/55	ç.-idu 2/103
çuğan	bağırıtı, gürültü ç. sal- “bağırılmak” 1/82	ç.-kini 5/178
çulvur	dizgin ç.+ni 3/235	ç.-se 5/199
çuñkur	bk. çoñkur ç. 2/10, 2/167, 3/139	ç.-üp 5/237, 5/238, 5/253, 5/255, 5/272
çuñkurluğ	derinlik ç.+larğa 3/140	ç.-üvatқан 1/133
çuruğ	çarık ç.+uñni 5/229	IV. girmek ç.-üp 4/116, 4/117
çuruğlaş-	cıvıldaşmak ç.-ip 4/9	V. gelmek ç.-ken 5/162, 5/169
çuruñ	patırtı varañ-ç.+lar “gürültü- patırtı” 3/186	ç.-üp 5/195, 5/233
çuruñluğ	patırtılı varañ-ç. “gürültü- patırtılı” 3/154	ç.-üvatқан 5/115
çus	fevri ç. 4/36	VI. resim çekilmek ç.-ti 2/187
çuvu-	çözmek, dağıtmak ç.-p 1/34	VII. başlamak ç.-ti 3/130, 4/100, 6/101
çüce	bk. çöce ç. 3/196	ç.-üp 2/161
çünki	(<Far. çünkü) çünkü ç. 1/35, 2/39, 2/40, 2/162, 2/229, 3/108, 4/135, 5/277, 6/111,	çüş I öğle ç. 3/2
çüş-	I. binmek ç. 2/268 ç.-ken 3/2, 3/7, 3/237, 3/247 ç.-sek 2/175 II. inmek ç.-kendin 2/189 ç.-ti 2/56 ç.-üp 2/112 ç.-üvatқан 2/118 III. düşmek ç.-ersen 6/6 ç.-etti 4/106, 5/199, 6/16	çüş II rüya, düş, hayal ç.+ümdimu 7/53
		çüşe- kösteklemek ç.-p 5/160
		çüşen- anlamak ç.-dinki 6/65 ç.-dük 3/54
		çüşençe düşünce, fikir ç. 5/111 ç. berduğ “fikir verdik” 4/96 ç.+m 5/188 ç.+ler 2/125 ç.+lerni 2/161, 5/60, 5/111 ç.+lirni 3/56 ç.+liriñni 4/97 ç.+si 5/157 ç.-ginim 4/39 ç.-mey 6/23 ç.-meydiğan 4/52 ç.-miduk 4/50 ç.-idila 5/262 ç.-ip 7/57 ç.-gendin 2/118

çüşendür-	anlatmak ç.-di 2/134 ç.-gen bolsa “anlatmış olsa” 6/108 ç.-üp 6/124		gözü pek d. 5/88
çüşendürüş	anlatış, anlatma ç. kerek 6/110	dadillik	(<Far.+YU dadîl+lık) cesurluk d. 2/52
çüşiniş	düşünmek ç. 6/21 ç.+ke 5/190, 6/127	dadüy	(<Ç.) kolhoz d. 4/25
çüşlük	öğlen, öğle zamanına ait ç. 5/114	dağ	d.+iniñ 4/3 (<Far. dâg) leke d.+lirini 3/232
çüşsek	küçük, küçücük uşsak-ç. “ufak tefek” 2/161, 4/72	dağan	(<Far. dehen) otçu, üfürükçü d. 5/159 d.+largâ 5/213
çüşür-	I. düşürmek ç.-üp 5/191 ç.-üvetti 3/74 II. getirmek ç.-elmidim 3/27 III. resim çekmek ç.-dü 2/87 ç.-üvaldi 2/131	dahi	(<Ar. dâhî) dâhi d.+ni 2/71 d.+si 2/69, 2/156, 2/315
çüşüş	I. binmek ç. 3/238 ç.+ke 2/176 II. başlamak ç. 3/153	daim	(<Ar. dâim) devamlı, sürekli d. 2/45, 2/61, 2/219, 2/275, 5/86, 6/105, 7/48
	D	daire	(<Ar. dâire) daire d.+de 2/57
dad	(<Far. dâd) imdat d. 3/152	daka	(<Far.) gaz bezi d. 1/117, 1/134
dada	baba d.+m 3/95, 3/98, 3/101, 3/106, 3/113, 3/118, 3/120, 3/123, 3/221 d.+mğa 3/119, 3/124 d.+mmu 3/103 d.+mniñ 3/94, 3/102 d+si 3/97, 3/98, 3/100, 5/201, 5/234, 5/240, 5/243, 6/80, 6/86 d.+sidin 6/82	dalalet	(<Ar. dalâlet) delil, kanıt d. kıil- “teklif etmek” 2/196
dadil	(<Far. dadîl) cesur,	dala	I. bozkır, step d.+da 2/165 d.+larda 2/227 II. evin dışı, sokak d.+ğa 5/235
		damkirat	(<Rus. domkrat) kriko d.+ni 3/7
		dan	(<Far. dâñ) tane, tohum d.+liri 4/17 d.+ini 2/296
		dana	(<Far. dâñâ) akıllı, hikmetli, bilge d. 2/218
		danalık	(Far.+YU. dana+lık) akıllılık, bilgelik d.+i 7/31
		danişmen	(<Far. dâniş-mend)

	akıllı, bilge	2/131, 2/147, 2/150,
	d. 2/34, 2/223	2/151, 2/154, 2/180,
Danko	M. Gorki'nin	2/185, 2/195, 2/245,
	Danko'nun Yüreği adlı	2/288, 2/289, 2/290,
	romanının kahramanı	3/14, 3/15, 3/22, 3/28,
	D.+niñ 2/23	3/30, 3/44, 3/98, 3/106,
dañdar	(<YU.+Far. dañ+dâr)	3/118, 3/120, 3/121,
	meşhur, ünlü	3/161, 3/172, 3/173,
	d. 4/94, 4/134	3/203, 3/240, 4/25,
dañgal	tezek, kurumuş çamur	4/52, 4/61, 4/69, 4/77,
	parçası	5/14, 5/23, 5/48, 5/172,
	d.+largâ 4/106	5/213, 5/229, 5/233,
dar	dar ağacı, idam sehpası	5/257, 6/6, 6/18, 6/25,
	d. 7/30	6/35, 6/42, 6/93, 7/5,
	d.+ğâ 7/29	7/6, 7/27, 7/36, 7/37,
daramet	(<Far. der-âmed) gelir	7/41, 7/44, 7/59, 7/60,
	d. 2/194	7/61, 7/68
das	(<Far.)leğen, tas	d.-diğu 3/97
	d.+mu 5/211	d.-dim 1/26, 2/244,
dastan	(<Far. dâstân) destan	2/248, 2/253, 2/272,
	d.+idin 3/139	3/241, 4/30, 5/157,
dastihan	(<Far. destâr-hân) masa	5/218
	örtüsü, sofrâ örtüsü	d.-diñiz 4/63
	d. 3/162	d.-duğ 1/11, 2/292
	d.+da 6/9, 6/30	d.-gen 1/38, 1/43,
	d.+ni 6/22	1/108, 1/113, 2/17,
dat	(<Far. dâd) imdat	2/19, 2/53, 2/142,
	d. 2/208, 2/236	2/170, 2/183, 2/208,
davalğa-	çalkalanmak	2/208, 2/217, 2/217,
	d.-p 6/24	2/276, 2/284, 3/57,
davalan-	(<Ar.+YU.deva'+lan)	3/58, 3/79, 3/151,
	tedavi olmak	3/152, 3/156, 3/160,
	d.-ip 4/112	4/29, 4/37, 4/39, 4/43,
davam	(<Ar. devâm) devam	4/46, 4/49, 4/62, 4/70,
	d. kıil- "devam etmek	4/77, 4/122, 4/132,
	2/234, 3/52, 3/146,	5/20, 5/24, 5/35, 5/48,
	3/162, 3/208, 4/63,	5/49, 5/67, 5/89, 5/94,
	5/172, 5/233, 6/29, 6/62	5/94, 5/105, 5/151,
	d.+ida 4/118	5/165, 5/173, 5/207,
dayim	(<Ar. dâim) sürekli,	5/213, 6/4, 6/10, 6/131
	devamlı	d.-gendek 1/41, 1/98,
	d. 5/249	2/28, 3/215, 4/36, 4/76,
de-	demek, söylemek	4/92, 5/236, 5/257,
	d.-di 1/5, 1/22, 1/25,	6/117
	1/38, 1/45, 1/56, 1/65,	
	1/91, 2/42, 2/89, 2/117,	

d.-genidi 1/88, 2/47,
 2/153, 2/173, 2/204,
 2/221, 2/309
d.-genidim 1/6, 4/39
d.-genmu 3/31
d.-genni 2/143, 6/41,
 6/57
d.-genniñ 2/233
d.-gini 2/102
d.-ekçimusiz 4/28
d.-mekçi bol- “diyecek
 olmak” 4/50
d.-meydu 5/23
d.-mestin 4/108
d.-miduk 4/79
d.-ñla 6/33
d.-se 3/100, 5/161
d.-sek 4/112
d.-sem 1/41, 2/166,
 4/120, 5/202, 6/31
d.-yelmey 2/251
d.-yişetti 4/42
d.-yişti 6/62
d.-p 1/7, 1/21, 1/41,
 1/45, 1/55, 1/59, 1/61,
 1/72, 1/112, 2/45, 2/53,
 2/53, 2/64, 2/69, 2/70,
 2/83, 2/99, 2/101,
 2/105, 2/114, 2/121,
 2/123, 2/138, 2/143,
 2/148, 2/166, 2/170,
 2/170, 2/202, 2/203,
 2/214, 2/220, 2/223,
 2/223, 2/243, 2/250,
 2/268, 2/275, 2/294,
 2/302, 2/310, 3/20,
 3/23, 3/24, 3/27, 3/29,
 3/51, 3/52, 3/75, 3/96,
 3/97, 3/101, 3/104,
 3/107, 3/110, 3/114,
 3/123, 3/126, 3/132,
 3/139, 3/144, 3/159,
 3/160, 3/179, 3/184,
 3/200, 3/244, 4/14,
 4/15, 4/24, 4/31, 4/32,
 4/47, 4/49, 4/50, 4/55,

4/55, 4/63, 4/66, 4/67,
 4/68, 4/70, 4/91, 4/95,
 4/97, 4/98, 4/119,
 4/120, 4/121, 4/125,
 4/127, 4/133, 4/133,
 4/137, 5/17, 5/67, 5/94,
 5/101, 5/145, 5/148,
 5/155, 5/162, 5/172,
 5/175, 5/188, 5/188,
 5/197, 5/233, 5/259,
 5/272, 5/276, 6/20,
 6/21, 6/29, 6/29, 6/32,
 6/35, 6/44, 6/51, 6/55,
 6/58, 6/62, 6/69, 7/11,
 7/25, 7/29, 7/33, 7/36,
 7/39, 7/51, 7/57, 7/58,
 7/62
d.-pla 2/51
d.-pmu 4/39, 2/166
d.-ptiken 5/229
d.-vatimiz 4/80
d.-vatimizğu 4/53
d.-vatkanlığı 5/146
d.-vettim 5/247
d.-ydiğan 2/205, 4/72,
 6/116
d.-ydiğanni 5/161
d.-ydu 2/166, 2/182,
 6/54
d.-ymen 1/25, 1/56,
 2/18, 2/200
d.-ysen 3/32, 3/52
d.-ysiz 2/35
d.-ytti 4/119
d.-mekçi bol- 2/284
 ve, bağ.
d. 1/119, 1/121, 2/154,
 2/175, 2/180, 2/243,
 3/71, 3/98, 3/118,
 3/184, 3/238, 4/92,
 5/24, 5/115, 5/172,
 5/208, 5/213, 5/233,
 6/6, 6/67, 6/93, 7/4,
 7/57
dehşetlik (<Ar.+YU. dehşet+lik)
 dehşetli

de

dehşetlik

	d. 1/81, 1/83, 1/104, 1/126, 3/208, 3/219, 3/224	dershana	(<Ar.+Far. ders+hâne) dershane d. 5/126
del	tam	dervaza	(<Far. dervâze) kapı d.+si 3/85
dem I	dinlenme, istirahat d. al- “dinlenmek” 2/74, 2/74, 2/97, 2/131, 2/131, 2/308	derya	(<deryâ) nehir d.+dek 1/46 d.+diki 2/158
dem II	(<Far. dem) an, lahza bir d.+dila “bir anda” 5/122	des	(<Far. dest) sıkı, sabit ornidin d. tur- “yerinden ayağa kalkmak 4/50, 6/55
depine	(<Ar. defîne) hazine d.+mni 7/10	deslep	(<Far.+YU. dest+lep) evvel, önce, ilk d. 4/114 d.+te 7/2 d.+tiki 5/212
depter	(<Ar. defter) defter d. 6/42 d.+ige 1/41 depter aç- “bahsetmek” 3/139	deslepki	(<Far.+YU. dest+lepki) evvelki, önceki d. 4/94, 4/103
dergezep	(<Far.+Ar. der+gazab) öfkeli, kızgın d. ğezep bol- “öfkelenmek” 7/25, 7/57	desle-	vurmak d.-vet 3/212
derd	(<Far. derd) dert, keder d. 3/139 kolunlarğa d. berme- “elleri dert görmemek” 3/151	desse-	çığnemek, basmak d.-p 2/136, 4/18, 4/19, 4/91, 7/75, 7/78, 7/79, 7/80
dereğ	(<Far. dirah) ağaç d.+i 4/13, 4/137 d.+ler 4/8 d.+lerge 2/90 d.+lerniñ 3/4, 5/253 d.+niñ 6/106	dest	(<Far. dest) el, kol d.+idin 2/17
derice	(<Ar. derece) derece d.+de 2/225, 3/26, 6/128 d.+lik 6/132	destile-	yığmak, toplamak d.-p 6/50
dermansiz	(<Far.+YU. dermân+siz) dermansız d. 5/191	deva	(<Ar. da'vâ) dava d.+liri 3/226
derrulam	(<) derhal d.+lam 2/139	devr	(Ar. devr) devir, dönem d.+de 3/236 d.+ide 5/39 d.+ige 3/49, 5/259 d.+imiz 3/236 d.+imizge 3/229 d.+niñ 3/227, 5/111
ders	(<Ar. ders) ders d.+te 6/77	dêhkan	(<Far. dihkân) çiftçi d. 4/122, 4/122, 4/122 d.+lar 2/158 d.+larniñ 2/287 d.+liriniñ 2/209 d.+niñ 4/92, 5/83

déhkançilik	(Far.+YU. dihkân+çilik) çiftçilik d.+ni 4/73	dola	omuz d.+mğa 2/128
déklamatsiye	(<Rus. deklamatsiya) ezberden, ahenkli şiir okuma sanatı d.+ge 5/80	dolğun	dalga d.+i 1/78
démek	demek d. 3/51, 3/58, 4/95, 5/139, 6/114 d.+te 5/200	dolğunlan-	dalgalanmak d.-ip 1/46, 1/76
démide	okunmuş su, dualı su d. 5/180	dolğunlandur-	dalgalandırmak d.-uuetkenliktin 5/65
démokratizm	(<Rus. demokratizm) demokratizm d. 2/315	domsay-	somurtmak d.-up 5/98
déñiz	deniz d. 2/182, 2/183, 2/185 d.+dek 1/76, 4/22 d.+iğa 4/2	doppa	takke d.+miz 5/199 d.+mizni 5/200
dérek	(<Far. dârák) işaret d. 6/133	dora	(<Far. dârû) ilaç d. 4/112
dérize	(<Far. terize) pencere d. 2/270	dorilik	(<Far.+YU. dârû+lik) ilaç d. 2/104
déyil-	denilmek, söylenmek d.-meydu 4/75 d.+ge 5/143 d.+liridin 5/6	dost	(<Far. dost) dost, arkadaş d. 2/228, 3/55 d.+i 2/156, 2/239 d.+imiz 2/223 d.+larni 5/85 d.+lar 2/1 d.+liri 1/36, 1/62, 2/19 d.+liridin 1/130 d.+um 3/99
déyiş-	konusmak, söyleşmek d.-idiken 3/131	dostane	(<Far. dost-âne) dostane d. 5/277
déyiş	deme, söyleme d.-i 1/7, 2/161, 3/164 d.-imgila 5/145 d.-imni 3/18	dostluğ	(<Far.+YU. dost+luğ) dostluk, arkadaşlık d. 2/224, 3/65
diğketsizlik	(Ar.+YU. dikkat+sizlik) dikkatsizlik d. 3/131	dozah	(<Far. dûzah) cehennem d.+ka 2/33
dilber	(<Far. dil-ber) dilber, güzel d. 3/136	dölet	(<Far. devlet) devlet d. 7/82 d.+ke 7/28
dimik	boğucu, bunaltıcı d. 2/62	döñ	tepe, sırt d. 1/7 d.+ge 1/4
dohtur	(<Rus. doktor) doktor d.+ğa 4/111	dövilen-	(Ç.+YU. dövi+len) toplanmak, yığılmak d.-gen 1/106
doğmuş	köşe d.+idin 3/174		

dukan	(<Far. dükkân) dükkan d.+ğa 7/64 d.+imda 7/63, 7/65 d.+iında 7/66	D. 4/22, 4/25, 4/32, 4/39, 4/62, 4/63, 4/67, 4/83, 4/128, 4/134
dumsuy-	bk. domsaymak d.-up 6/31	E
dunya	(<Ar. dünyâ) dünya d. 2/141, 2/142, 2/217, 2/217, 2/218, 2/265, 7/10 d.+da 2/48, 2/202, 3/57, 3/58, 5/161, 5/248 d.+ğa kel- “doğmak” 3/124	e evet e. 6/28 ebediy (<Ar. ebedî) sonsuz e. 2/12, 2/313 ebet (<Ar. ebed) sonsuz e.+ke 5/69 ebidiy bk. ebediy e. 5/254
dur-	durmak d.-up 4/91	ecdad (<Ar. ecdâd) atalar e.+larni 2/14
durus	(<Far. dürüst) doğru d. 6/62	eceb (<Ar. aceb) şaşırtıcı e. 7/69, 7/82
duitar	(<Far. dü-târ) bir tür çalgı d. 2/59, 5/48 d.+ğa 5/102 d.+i 5/94 d.+ini 5/44	ecel (<Ar. ecel) ecel e. 7/27 ecep bk. eceb e. 4/88, 6/38, 7/12
düglek	yuvarlak, daire d. 4/108	eciba (<Ar. ‘acabâ) acaba e. 4/14
düm	yüzükoyun d. çüş- “yüzükoyun düşmek” 5/238	edeb (<Ar. edeb) edep e. 3/119, 7/3, 7/48, 7/49, 7/82 e.+tin 7/50
düşmen	(<Far. düşmân) düşman d. 1/16, 1/35, 1/59, 1/74, , 1/84, 2/52, 3/55 d.+din 1/31 d.+ge 1/7, 1/52, 1/64, 1/67, 1/77, 1/102, 1/137 d.+i 2/48 d.+ini 2/7 d.+ler 1/17, 1/18 d.+lerdin 1/75 d.+lerniñ 2/43 d.+ni 2/46 d.+niñ 1/15, 1/81, 1/88, 1/108, 1/120, 1/126, 1/129, , 2/46, 2/52	edebiyat (<Ar. edebiyât) edebiyat e. 2/244, 2/255 e.+idin 2/265 e.+iniñ 2/253
Düycañ	özel isim, erkek adı	edebiyatçilik (Ar.+YU. edebiyât+çilik) e.+ta 2/250 edeblik (<Ar.+YU edeb+lik) e. 3/40, 7/51 edli (<Ar. adlî) adalet e. 7/37, 7/38, 7/40 eg- düşmek, akmak e.-ip 1/66, 1/133, 5/214 eger (<Far. eger) eğer e. 1/35, 2/17, 2/233, 4/27, 4/29, 5/3, 6/83, 7/20

egeş-	peşinden gitmek, arkasına takılmak e.-ken 1/76 e.-kenler 5/103 e.-tim 2/128 e.-elmey 5/96 e.-ip 3/166, 3/178, 5/102	e.+i 2/262 e.+ini 6/108
eglek	elek e.+ni 5-3	ehval (<Ar. ahvâl) ahval, durum e. 2/231, 2/234, 6/121, 6/80 e.+da 5/1, 7/80 e.+idin 2/198 e.+ini 2/100, 2/183, 6/114, 6/126, 6/46 e.+larnimu 2/160 e.+ni 3/71, 5/193, 6/112
ehlak	(<Ar. ahlâk) ahlak e. 7/82	ehvallaş- (<Ar.+YU. ahvâl+laş) hal hatır sormak e.-atti 2/168 e.-idu 5/1 e.-ti 2/192 e.-tuğ 3/45
eğmek	(<Ar. ahmak) ahmak e. 4/37, 5/159, 6/58	eke şımarık e. bol- “şımarmak” 3/101
Ehmetcan	(<Ar.+Far. ahmed+cân) özel isim, erkek adı E. 2/80, 2/110, 2/131, 2/153, 2/176, 2/307, 2/313 E.+niñ 2/43, 2/84	ekel- (<èlip kel) getirmek e.-ip 2/147
Ehmetcan Kasimi	1944’te kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti’nin ikinci devlet başkanı E. K. 2, 2/15, 2/18, 2/20, 2/34, 2/44, 2/72, 2/76, 2/87, 2/112, 2/135, 2/143, 2/148, 2/151, 2/157, 2/160, 2/165, 2/167, 2/168, 2/172, 2/173, 2/199, 2/218, 2/219, 2/221, 2/222, 2/228, 2/234, 2/239, 2/245, 2/278, 2/285, 2/290, 2/311, 2/315 E. K.+dek 2/236 E. K.+ni 2/78, 2/237, 2/242 E. K.+niñ 2/24, 2/29, 2/74, 2/76	ekir- (<èlip kirmek) götürmek e.-ip 3/118
ehmiyet	(<Ar. ehemmiyet) ehemmiyet, önem e. 2/259 e.+ge 2/162	eks (<Ar. ‘aks) aks e. halda 2/284 eksiyetçi (<Ar.+YU. ‘aksiyet+çi) gerici, anti devrimci e.+liri 2/32, 2/31 e.+liriniñ 2/45 e.+lirniñ 2/34
		eğil (<Ar. ‘akl) akıl e. 2/313
		eğillik (<Ar.+YU. ‘akl+lik) e. 5/171
		el vatan, memleket e.+ge 1/102 e.+ni 7/11
		ela (<Ar. ‘alâ) çok iyi, pekiyi e. 6/128, 6/132
		elem (<Ar. elem) elem, ıstırap, üzüntü e. 5/243

	e.+ini 4/118		e.+idimu 3/63
	e. kıil- “üzmek” 5/98		e.+imu 2/222
eleyhöleyin	apar topar, derhal		e.+te 2/163
	e. 7/29		e.+tiki 2/221
eleyküm esselam	(<Ar. aleyküm esselam)	emes	değil
	aleyküm selam		e. 1/38, 2/17, 2/22,
	ve e. esselam 3/120		2/24, 2/70, 2/108,
elgek	bk. eglek		2/153, 2/163, 2/172,
	e.+ide 7/40		2/213, 2/218, 2/224,
ellik	elli		2/299, 2/307, 3/63,
	e. 2/316, 3/1, 3/112,		3/104, 4/14, 4/32, 4/36,
	3/249, 4/38, 4/139,		4/42, 4/63, 4/78, 4/90,
	4/44, 5/150, 6/134		4/96, 4/121, 5/167,
	e.+çe 5/109		5/191, 6/19, 6/21, 6/26,
elvette	(<Ar. elbette) elbette,		6/62, 6/80, 7/81, 7/82,
	şüphesiz		e.+ķu 4/52, 6/37
	e. 2/42, 3/105, 4/12,		e.+men 2/252
	5/1, 6/77, 6/121		e.+midiñ 3/31
emçeklik	memeli		e.+mu 1/48, 1/51,
	e. 3/222		2/153, 3/18, 6/4, e.+tu
emdi	şimdi	emeslik	4/26
	e. 1/5, 1/90, 1/128,		olmazlık
	2/76, 3/8, 3/22, 3/75,		e.+i 3/70
	3/152, 3/206, 3/229,		e.+ini 6/127
	4/76, 4/138, 5/33, 5/48,	emgek	I. iş
	5/49, 5/67, 5/94, 5/114,		e. 2/306, 2/308
	5/151, 5/153, 5/158,		e. kıil- “iş yapmak”
	5/164, 5/167, 5/175,		5/128, 5/167, 5/261
	5/218, 5/259, 5/269,		e.+ke 6/43
	5/272, 5/276, 6/36,		II. emek
	6/47, 6/69, 6/75, 6/115,		e. 4/12, 5/107
	6/119		e. siñdür- “emek
	e.+la 4/47		sarfetmek” 5/45
emel	(<Ar. emel) emel, iş		e.+i 4/135
	görev, makam		e.+iniñ 5/45
	emel kıil- “yerine		e.+ke katnaş- “işe
	getirmek” 2/277		katılmak” 2/305
	emelge aş-	emgekçi	emekçi, çalışan
	“gerçekleşmek” 2/45		e. 2/302
emeldar	(Ar.+Far.emel+dâr)		e.+ler 5/166
	memur, bürokrat	emir	(<Ar. emr) emir,
	e.+dek 2/94		buyruk
	e.+liriniñ 2/47		e. kıil- “buyurmak” 7/29
emeliyet	(<Ar. emeliyyet) gerçek	emise	e.+i 7/41
	e.+ide 2/278		(<ya bolmisa) I. öyleyse
			e. 4/68, 6/25 6/27

	II. yoksa e. 6/34		
emma	(<Ar. ammâ) ama, fakat e. 2/179, 2/294, 3/24, 3/141, 4/36, 4/43, 5/151, 5/196, 6/78	epsuslan-	e. 2/97 (<Far.+YU. efsûs+lan) pişman olmak e.-imiz 2/195
endi	bk. emdi e. 3/130	ept	(<Far. aft) yapı, sima e.+i 2/52, 5/133
endişe	(<Far. endiše) endişe endişe kı- “endişelenmek” 2/233	er	erkek, koca, eş e.+ler 4/28, 4/48, 4/72, 4/80, 4/116 e.+lerniñkidin 4/26 è.+i 5/276 è.+ige 6/22
ene	işte, o e. 1/31, 2/53, 2/105, 3/159, 4/27, 4/92	erence	erkekçe e. 1/13
Engliye	İngiltere İ. 2/205	erk	hürriyet, özgürlük e. 1/59 e.+i 1/137
ensire-	endişelenmek e.-p 2/61	erkan	(<Ar. erkân) erkan e. dölet “devlet erkânı” 7/28
eñ	en e. 1/15, 1/72, 1/81, 1/83, 1/88, 1/100, 1/118, 2/28, 2/228, 3/128, 5/233, 6/107, 6/123	erke	I. şımarık e. 3/100 II. sevimli e. 6/127
eñil	ünifforma, elbise e.+i 5/266	erkilet-	şımartmak e.-kendek 4/125 e.-ip 6/57, 6/65
epçik-	(<èlip çıkmak) getirmek e.-ip 3/116	erkin	hür, serbest, özgür e. 1/28
epçikiş	bk. epçikmak e.-ka 6/32	erkinlik	özgürlük, hürriyet e. 1/48, 1/97, 2/13, 2/208, 2/48 e.+imiz 2/62 e.+ini 2/33, 2/39
ependi	efendi e. 2/244 e.+m 2/198, 2/123, 2/127, 2/177, 2/181, 2/182, 2/186, 2/188, 2/190, 2/192, 2/196, 2/248, 2/266, 2/272, 2/292 e.+mken 2/153 e.+mni 2/152, 2/176	erzan	(<Far. erzân) ucuz e. çüş- “ucuza gelmek” 2/103, 5/178
epkel	(<èlip kelmek) getirmek e.-ip 2/167, 2/205	erze-	dikkate değmek e.-meydu 3/15
epleş-	ayarlanmak e.-midimu 2/121 e.-migendek 2/120	es	akıl, hafıza è.+imde 2/102, 4/67 è.+iñizde 4/66 è.-imge al- 2/199 è.+imde bol- 4/67 è.+idin çıkar- 2/13 è.+ige çüş- 5/195,5/233
eplik	uygun		

eser	ê.+imge çüşür- 3/27 (<Ar. eser) eser e.+ler 2/256, 2/266 e.+lirige 2/253	e.-kinimni 6/14 II. etmek yardımcı fiili e.-kili 1/10
esil	(<Ar. asl) asıl e.+ide 4/36, 5/166, 6/109	ete yarın, ertesi gün e. 2/267, 4/46, 4/47 e.+din 2/37 e.+sidin 4/100
esir	(<Ar. esîr) esir e.+ler 2/11, 2/17, 2/23	etigen erken, sabah e. 5/123
esker	(<Ar. asker) asker e. 2/32 e.+liriñizge 2/35 e.+liriñizni 2/36 e.+niñ 2/56, 2/157	etigenlik sabahleyin e. 2/108 e.+i 2/74
eskeriy	(<Ar. askerî) askeri e. 1/30	etimelim bk. ihtimal e. 1/56
eskerlik	(<Ar.+YU. asker+lik) askerlik e. 3/51	etir (<Ar. itr) koku e.+dek 4/6
eski	eski, kötü e. 1/120, 3/235, 4/97, 5/271, 5/204, 5/206, 5/208, 6/101, 6/101, 6/98	etiyaz (<erte yaz) ilkbahar e. 4/44, 4/120 e.+diki 6/129
eskiriy	bk. eskeriy e. 1/13	etiyazlık bk. etiyaz e.+i 2/303
esla	(<Ar. aslâ) asla e. 2/39	etles (<Ar. atlas) saten e. 4/8
esle-	hatırlamak e.-p 2/142 e.-gensèri 5/231 e.-se 5/193 e.-dim 3/57, 5/132 e.-p öt- 6/74 e.-p ket- 3/82	etrap (<Ar. etrâf) etraf e. 1/1 e.+ğa 1/3, 1/4 e.+ida 1/78, 1/82, 2/97, 2/99, 2/211, 5/215 e.+idiki 1/122, 1/130, 5/117, 5/255 e.+iga 1/131, 3/89 e.+ni 3/177, 4/10 e.+tiki 2/90, 4/10
esleş	bk. eslemek e. 3	evet- göndermek e.-kendi 1/70 e.-kendin 1/118 e.-ti 1/57
eslet-	hatırlatmak e.-etti 3/196, 5/256 e.-ip öt- 2/303, 3/236	evetil- gönderilmek e.-di 1/134
esvab	(<Ar. esbâb) alet e.+larni 6/43, 6/86, 6/87, 6/88	evlad (<Ar. evlâd) evlat e.+lar 2/313, 5/112
eşeddi	(<Ar. eşedd) aşırı e. 2/48	evzellik (<Ar.+YU. afzal+lik) üstünlük e.+i 5/111
et-	I. etmek	ey ey (ünlem) e. 5/37, 7/27

eyib	(Ar. ayb) ayıp e. 6/52	èçiş	açma, açış è. 5/126
eyiblik	(<Ar.+YU. ayb+lik) suçlu e. 6/51	èçiştur-	acıtmak è.-ğanliğini 5/195 è.-idu 6/67
eyip	bk. eyib e. 6/23	èdir	kır, tepe è. 2/90
eyipleş-	(<Ar.+YU. ayb+laş) suçlamak e.-ti 2/155	èg-	eğmek, bükmek è.-ip 2/302
eymen-	çekinmek e.-di 7/2	ègiz	yüksek è. 2/75, è.-pes “yüksek-alçak” 4/91
eytavur	kısacası e. 3/141, 5/159		è.+rek 2/53, 3/176 è.+lep 2/77
ez-	ezmek e.-genlikini 2/198	egizlik	yükseklik è.+idiki 1/15
eza	(<Ar. a'zâ) aza, üye e.+liriniñ 2/303 e.+si 5/3, 5/272	ègil	ahır è. 5/203
ezbirayi	(<Far. ez-berây-i) için e. huda “Allah rızası için 7/21	ègina-	ağnamak è.-p 2/169, 5/133
ezimet	(<Ar. azamet) büyüklük e. 3/121	ègir	ağır è. 1/35 1/136, 2/134, 2/134, 2/205, 3/141, 3/209, 3/225, 5/231 è. bèsik “ağır başlı” 3/47, 6/70 è.+da 2/97
	È		
è-	bk. imek (yardımcı fiil) è.-diñiz 1/24 è.-kenğu 1/11 è.-kenligini 1/10	ègirlik	ağırılık è.+ini 7/38 è.-+diki 3/63
èçil-	açılmak è.-di 5/73 è.-duķ 5/27 è.-ğan 4/6, 4/7 è.-idu 4/138 è.-ip 4/13, 4/93, 5/229 è.-ipla 4/27	ègiz	I. ağız è. 2/233, 5/127 II. oda è. 5/201 III. kıyı, liman è.+ğa 2/183
èçin-	acımak, üzölmek è.-di 2/226 è.-ğan 6/18, 6/42	èhtimal	(<Ar. ihtimâl) ihtimal è. 4/47 è.+im 3/104
èçinişlik	acıklı è. 1/135, 3/218, 3/227, 3/236, 5/132, 5/247, 5/256	èhtiyat	(<Ar. ihtiyât) ihtiyat è. kil- “ihtiyat etmek 2/61
		èkin	ekin alanı, tarla è. 1/6
		èkisport	(<Rus. eksport) ihraç

èkim	è. 2/258 akış, akım	èrişiş	è.-tuğ 5/167 erişme, erişiş
èlan	è.+ini 1/3 (<Ar. i'lân) ilan è. kıil- “duyurmak” 5/80, 6/128 è. kıilin- “duyurulmak” 2/69	èesen	è.+şini 5/270 esek, selamet
èlançı	(<Ar.+YU. i'lân+çi) ilancı	èesil-	è.-sizma 2/131 asılmak
èliş	è. 5/66 alma, alış è. 2/74, 2/74, 2/308, 3/7 è.+iñizni 2/180 è.+қа 2/97, 2/258 è.+ni 2/118 è.+tin 5/261	èesil	è.-ip 4/44 è.-ivalğaniken 3/58 è.-sun 7/29 (<Ar. asîl) asil
èmit-	emzirmek	èeşek	è. 4/125 eşek
Èngliz	İngiliz	èet-	è.+ini 3/159 bk. èytmaq
èniğ	È.+lerniñ 2/210, 2/210 açık seçit, net, 5/195	èetek	è.-ivatatti 5/34 etek
èñek	çene	èetibar	è.+imde 5/237 (<Ar. i'tibâr) itibar
èniğkla-	è.-tim 6/11 belirlemek	èetek	è. 2/297 è.+ğa 6/108 etek
èñiş-	è.-ladi 2/190 eğilmek	èetil-	è.+imde 5/237 atılmak
èñri-	è.-ip 3/11 inlemek	èetiş	è.-ip 1/130, 3/76, 4/63 è.-ivatқан 1/105, 2/209, 2/210
èrgolu harva	è.-ğan 3/218 iki tekerlekli yük arabası	èetiz	atma, atış è.+қа 3/184, 3/187, 3/188 è.+şni 1/34 tarla, kır
èri-	è. h. 3/41 erimek	èetizlik	è. 4/22 è.+da 4/121, 4/79 è.+din 5/234
èriğ I	è.-gen 5/44 arık, kanal	èeyiğ	è.+ğa 4/112 è.+lar 4/44 ekinlik
èriğ II	è.-p 4/47 masum		è.+ta 4/86 ay
èrin-	è.+niñ 4/33 üşenmek	èeyt-	è. 3/182 è.+largа 3/189 söylemek, demek
èriş-	è.-migenliki 1/72 erişmek		è.-almay 2/232, 5/35 è.-ilip 3/153, 3/153 è.-ilivatidu 2/248,2/248
	è.-kenseri 2/14		è.-imen 5/17, 5/17

	è.-iñ 2/108, 2/108	fèodallik	(<Rus.+YU feodal+lik) feodallik f. 4/97, 5/277
	è.-ip 1/57, 2/160, 2/197, 2/220, 2/231, 2/233, 2/275, 3/152, 4/60, 5/3, 5/48, 5/67, 5/159, 5/231 6/107 6/117, 6/128	fèt	tüfek markası f. 2/84
	è.-isiz 2/99, 2/99	Fèvral	(<Rus. Fevral) Şubat F. 2/31
	è.-işip 2/197	Filippin	Filipin F. 2/208 F.+ğa 2/207
	è.-iştı 2/22	folklor	(<Rus. folklor) folklor f. 2/264 f.+imizni 2/258 f.+niñ 2/259
	è.-ivatatti 3/89, 5/10	fontan	(<Rus. fonten) fiskiye f.+dek 1/130
	è.-ivatidu 4/84	forma	(<Rus. form) form, biçim f.+da 1/13
	è.-ivatkanidi 2/59	front	(<Rus. front) cephe f. 1/87 f.+ka 1/65
	è.-ive 5/14	foto aparat	(<) fotoğraf makinesi f. 2/84
	è.-kan 3/223		G
	è.-kanda 2/191	gahi	(Far. gâh) bazı g. 1/81
	è.-kandek 3/32, 4/85, 5/195, 6/65	gal	boğaz g.+iğa 6/7
	è.-kanidi 2/220, 6/99	galistuk	(<Rus. galstuk) kırıvat g. 6/76 g.+niñ 6/133
	e.-kili 4/91	gañgira-	sersemlemek, aklını şaşırmaq g.-p 2/23
	è.-mamsiler 5/94	geden	(<Far. gerden) ense g.+ge 3/160
	è.-mastin 4/111	gedenkeş	(Far. gedenkeş) inatçı g.+ler 3/57
	è.-sam 2/232	geme	zeminlik, bodrum g.+de 2/168
	è.-ti 2/124, 2/271, 3/56, 7/35, 7/77	gep	(<Far. gâb) laf, söz g. 3/82, 4/70
	è.-tim 2/115, 5/148		
éytiş	söyleme, deme è. 4/90 è.+işka 3/154, 5/24 è.+kişkimu 5/61		
ézil-	ezilmek è.-gen 2/29 è.-ip 5/187, 6/16		
ézilgüçi	ezilmiş è. 2/218		
éziz	(<Ar. azîz) aziz è. 1/137, 2/23		
	F		
faşist	(<Rus. faşist) f.+larğa 2/50		
faşistlik	(<Rus.+YU. faşist+lik) faşistlik 2/217		
faşizm	(<Rus. Faşizm) f. 2/48		

	g.+i 2/65		G. 2/49, 2/51
	g.+ige 3/35, 3/49, 3/51, 4/64, 6/23	gimnestika	(<Rus. gimnastika) jimnastik
	g.+imge 6/31		g. oyna- “jimnastik yapmak” 5/123
	g.+ini 3/52, 3/57, 6/58	gir	(<Rus.) tartı, terazi
	g.+ke 4/36		g.+ge bër- “tartmak” 2/150
	g.+ler 3/205, 3/215	giranat	(<Rus. granáta) el bombası
	g.+lerige 6/120		g. 1/34
	g.+lerni 2/199		g.+liriniñ 1/105
	g.+ni 2/27, 4/49, 6/20, 7/6	girde nan	tandır ekmeği
	g.+niñ 4/29, 6/49		g. n.+dek 4/108
	gep kıil- “söz söylemek” 1/45, 2/97, 4/55, 4/64, 6/56, 6/69	giriptar	(<Far. giriftâr) karşılaşma
	g. talaş- “laf dalaşı yapmak” 3/204		g. bol- “karşılaşmak” 3/225
	g. berme- “laf ettirmemek” 4/36	Gistapo	(<Al. Gestapo) Alman Gizli Servisi
	g. koçula- “laf kurcalamak” 5/155		G.+din 2/50
	g. anla- “söz dinlemek” 6/60	Gollandiye	Hollanda
	g.+ke kirgüz- “lafa girmek” 6/62		G. 2/211, 2/215
gepleş-	(Far.+YU. gâb+laş)	Gollandiyilik	Hollandalı
	g.-etti 3/6		G.+lerniñ 2/212
	g.-ip 3/236	Gomindañ	(<Ç.)Milliyetçi Çin Partisi
gerçe	(<Far.) gerçi		G. 2/31, 2/32, 2/34, 2/45, 2/47
	g. 5/111		G.+ğa 1/41
gevde	(<Far. göğde) gövde		G.+niñ 1/4
	g.+sige 1/13	Gorki	M. Gorki, Rus yazar
gevdilik	(<Far.+YU. göğde+lik) vücutlu		G.+niñ 2/140
	g. 2/69	gospital	(<Rus. gostipal) hastane
gez	kez, an		g.+ğa 1/134
	bir g. “bir kere” 7/75		g.+ida 1/62
Gèyni	Henrich Heine, Alman şair	gödek	(<Far. gûdek) ufak, küçük
	G.+ni 2/265		g.+ler 2/170
gèzit	(<Rus. gazet) gazete	gödeklik	(<Far.+YU. gûdek+lik) ufaklık, küçüklük
	g. 4/35		g. 3/53
	g.+i 2/242	gör	(<Far. gûr) kabir, mezar
Gimlir	Heinrich Himler, Nazi Almanyasında SS lideri ve Nazi ideoloğu	göş	(<Far. gûşt) et

	g. 5/121		g. tayağ “çiçek sopa” 3/131
	g.+ini 4/109		g.-gülistan “güllük gülistanlık” 2/274
göşlük	g.+ni 5/268 (<Far. gûşt+lük) etli		g.+lermu 5/255
	g. 2/68		g.+lerniñ 5/143
gram	(<Rus. gramm) gram	gülhan	(<Far. gül-hen) ateş g. 3/167
	g. 2/102		g. sal- “ateş yapmak” 2/55, 2/58
guman	g.+din 2/101 (Far. gümân) şüphe	gülistan	(<Far. gül-istân) çiçek bahçesi
	g. 2/44, 3/20		g. 2/274
gunah	(<Far. günâh) I. günah		g.+im 3/135
	g.+im 5/188	güllen-	(<Far.+YU. gül+len) çiçeklenmek, gelişmek
	g.+ini 7/84		g.-gen 2/315
	g.+lardin 3/105	gülşen	(<Far. gül-şen) çiçek bahçesi
	g.+yimizni 5/188		g.+de 4/86
	II. suç	gülzarlık	(<Far.+YU. gül-izâr+lik) gül bahçesi
	g. 5/244		g.+ka 4/5
	g.+iğa 7/35	gürkire-	gürüldemek
	g.+idin 7/82		g.-p 3/247
	g.+iniñ 7/37, 7/38	güzel	güzel
gunahkar	(<Far. günâhkâr)		g. 2/86, 4/12
	I. günahkar	güzellik	güzellik
	g.+lar 5/191		g.+idin 2/27
	II. suçlu	Gyoti	g.+ini 2/97
	g.+ni 7/72		Goethe
Guñşè	(Ç.) kolhoz		G.+i 2/265
	G. ezasi “Kolhoz üyesi” 5/3		
guruh	(<Far. gürûh) gurup, ekip		
	g. 2/53, 3/207		
	g.+larniñ 3/224		
guruhvaz	(<Far. gürûhbâz) hizipçi		
	g.+liklar 3/223		
guvahlık	(<Far.+YU. güvâh+lik) şahitlik		
	g. ber- “şahitlik etmek” 4/135, 5/216, 7/51	ğayet	(<Ar. gayet) gayet, pek, çok
gül	(<Far. gül) çiçek		ğ. 2/226
	g. 3/135, 4/14	ğayip	(<Ar. gayb) kayıp
	g.+ge 5/38		ğ. bol- “kaybolmak” 3/79
	g.+idek 3/126	ğaz	(<Far. ğâz) kaz
	g.+iñizniñ 4/30, 4/63		ğ. 3/160
	g. çay “gül çayı” 3/152	ğazañ	(<Far. ğazân) sonbahar yapağı

Ğ

Ġaziyap	ġ.+i 2/58 özel isim, erkek adı Ġ. 2/74	ġezeblik	(<Ar.+YU.ġazap+lik) öfke dolu, hiddetli ġ. 3/215
ġelibe	(<Ar. galibe) başarı ġ.+ge 2/1 ġ.+si 5/65	ġezeplen-	(<Ar.+YU. ġazap+len) öfkelenmek ġ.-di 2/198
ġelite	(<Ar. ġalat) tuhaf ġ. 2/124, 7/4	ġezine	(<Ar. hâzine) hazine ġ.+sige 7/82
ġem	(<Ar. ġamm) gam, dert ġ.+idinmu 5/269 ġ.+im 5/261 ġ.+iñde 3/135 ġ.+ini 2/308, 5/261 ġ.-ġussisiz “gamsız- kedersiz” 5/125	ġeriç	kariş bir ġ. “bir kariş”7/7
ġemhorluk	(<Ar.+Far.+YU. ġam+ hor+luk) tasa, kaygı ġ.+iniñ 2/207 ġ.+liri 2/210 ġ.+kil- “tasalanmak” 3/55, 3/82, 4/126	Ġerip	Garip, Uygur Halk Destanı kahramanı Ġ. 3/145
ġemhorçi	(<Ar.+Far.+YU. ġam+ hor+çi) tasa eden ġ.+miz 5/259	ġoca	(<Far.) hoca ġ.+mniñmu 5/185
ġerb	(<Ar. garb) batı ġ.+tiki 1/16	ġol	ağaç gövdesi, dal ġ. 4/33 ġ.+ini 6/106
ġerbiy	(garbî) batı ġ. 1/83	ġolluk	geniş omuzlu ġ. 3/200
ġerez	(<Ar garaz) hedef, gaye ġ. 3/78	ġuca	(<Far. -----) bk. hoca ġ.+mġa 5/183
ġeyret	(<Ar.gayret) gayret ġ. 4/108 ġ.+te 3/321 ġ.+ini 2/134 ġ. ber- “gayret göstermek” 2/247	ġuduñşa-	söylenmek ġ.-di 4/55
ġeyur	(<Ar. ġâyur) cesaretli ġ. 2/21	Ġulca	Gulca, şehir adı Ġ. 2/303, 2/303, 5/4 Ġ.+ġa 2/73
ġezel	(<Ar. ġazel) türkü ġ.+liri 3/139	ġulġula	(<Far. gulgule) panik, telaş, yaygara, tartışma ġ. kötürül- “paniġe kapılmak” 3/169
ġezep	(<Ar.ġazab) gazap ġ. 1/66, 2/248, 4/71, 6/2, 7/25, 7/57 ġ.+ge 1/64 ġ.+iñizdin 7/79 ġ.+tin 4/29	ġunçe	(<Far. ġonçe) gonce ġ.+lar 5/40
		ġurur	(<Ar. gurûr) gurur anilik ġ.+i “analık gururu” 6/129
		ġussisiz	(<Ar.+YU. gussa+siz) kasvetsiz, dertsiz ġ. 5/125
		ġuva	karanlık, loş ġ. 6/3
		H	
		hadise	(<Ar. hâdise) hadise, olay

	h. 2/11, 6/89, 6/97		h. 2/176
	h.+ge 2/10		h.+ni 2/174
	h.+ler 5/138		h.+ğa 2/175, 2/176, 2/178, 2/180
	h.+niñ 7/59		h.+lirini 2/175
hakavurluq	(<Ar.+YU.+luq) kibirliklik h. 1/37	harvikeş	h. heyde- “araba sürmek” 3/235, 3/41 (<Ar.+YU. ‘araba+keş) arabacı
hakimiyet	(<Ar. hâkimiyet) hakimiyet h. 2/238	hasil	h.+niñ 3/36 (<Ar. hâsıl) hasıl, meydana gelen
haķaretlik	(<Ar.+YU. haķaret+lik) aşıģılanmıř	h. ķil-	“meydana getirdi” 2/69, 3/35, 5/111
hal I	(<Ar. hâl) hal, durum, vaziyet h. 3/139	hasira-	(<Ar. halsir+a) yorulmak
	h.+da 1/67, 2/45, 2/53, 2/129, 2/130, 2/245, 2/284, 3/68, 3/143, 3/208, 3/243, 5/44, 5/213, 5/255, 6/10, 6/72, 7/1	h.-p	2/130
	h.+ğa 5/191	hasiraş	(Ar.+YU. ģalsir+aş) yorgunluk
	h. éytmama- “durumdan bahsetmemek” 4/111	h.	2/81
	h.+iģa h. bol- “derdini paylaşmak” 2/172	haşaret	(<Ar. ģaşerât) böcek
hal II	pembe	h.+lerni	2/301
halal	(<Ar. helâl) helal h. 5/107	Haşim	(<Ar. Hâşim) özel isim, erkek adı
halet	(<Ar. ģalet) durum h.+i 3/196	H.	3/172
haman	(<Far. hemân) hemen h. 1/108	hava	(<Ar. ģavâ) hava
Hamut	özel isim, erkek adı H. 3/172, 3/173, 3/198	h.+ni	5/103
hañ-tañ	hayret h. 2/154	h.+si	2/86
hañrat-	anırtmak h.-ip 3/159	hayacanlan-	(<Ar.+YU. heyecân+lan) heyecanlanmak
har-	yorulmak h.-ğanda 3/147	h.-di	2/181
	h.-ip 4/127, 5/237	h.-ip	2/177
harva	(<Ar. ‘araba) araba	hayat	(<Ar. ģâyat) hayat
		h.	1/16
		h.+i	5, 5/3, 5/140, 5/196, 5/198, 5/254
		h.+imiz	2/184, 2/185
		h.+imizdin	3/236
		h.+imizniñ	5/132
		h.+ini	2/30, 2/158, 2/198, 2/205, 2/308, 5/132, 5/256, 5/264, 6/125
		h.+ni	2/186, 5/58

	h.+niñ 5/231		h.-hêsabsiz “hesapsız, çok” 7/38
	h. keçür- “hayatını sürdürmek” 2/203, 2/168, 3/232, 5/214		h.+din aş- “haddini aşmak” 2/32
	h. kal- “hayatta kalmak” 2/39		h.+din taşkiri “aşırı derecede” 2/198, 6/71
	h. kur- “hayat kurmak” 3/233, 5/277	hede	abla
hayatiy	(<Ar. hayâtî) hayati	hedep	h.+si 5/273, 5/275
	h. 5/111		aralıksız, durmadan
hayran	(<Ar. hayrân) hayran	hedis	h. 3/11
	h. bol- “hayran olmak” 7/56		(<Ar. hadîs) hadis
hayvan	(<Ar. hayvân) hayvan	hekim	h.+niñ 3/58
	h.+lardek 5/133		(<Ar. hâkim) hakim
	h.+larniñ 3/167		h. 7/31, 7/35, 7/37, 7/42, 7/59, 7/61, 7/68, 7/72, 7/75, 7/77
haza	(<Ar.) süre, müddet		h.+din 7/76
	h.+din 5/237		h.+ge 7/83
hazir	(<Ar. hâzır) şimdi	heķ	(<Ar. hâķķ) I. hak
	h. 2/34, 2/39, 2/51, 3/32, 3/47, 3/61, 3/62, 4/25, 4/40, 5/152, 5/261, 5/277, 7/61		h. 2/191, 2/195
	h.+çe “şimdilik” 2/262, 4/49		II. Allah
	h.+ķi 3/18, 3/49, 3/229, 3/230, 3/234, 3/236, 5/216, 5/231, 5/273		h. 3/144, 3/144
	h.+ķidek 4/94	heķķ	bk. heķ
hazirlik	(<Ar.+YU. hâzir+lik) hazırlık		h.+ide “hakkında” 2/160, 5/111, 5/112
	h.+larmu 4/45		bu h.+te “bu konuda” 2/206, 2/220
he	1. evet		h.+ini 2/191, 2/196
	h. 1/11, 2/83, 2/83, 2/121, 2/151, 2/151, 2/243, 2/256, 3/214, 4/15, 4/25, 5/48, 5/94, 5/146, 5/215, 5/257, 6/28, 6/51, 6/65, 6/116	heķiket	(<Ar. hâķîķat) hakikat, gerçek
	2. hadi		h.+ge 2/22
	h. 2/131, 5/14, 5/14		h.+te 5/264, 6/63
hecep	bk. eceb	heķiketen	(<Ar. hâķîķaten) hakikaten
	h.+ke kaldur- “şaşırtmak” 2/141		h. 1/64, 2/23, 3/32, 5/171
heddi	(<Ar. hadd) sınır, hudut	heķikiy	(<Ar. hâķîķî) hakiki, gerçek
			h. 2/95, 2/156, 2/221, 2/223, 2/239, 4/12
		heķķaniy	(<Ar. hâķķanî) haklı, adil
			h. 4/134
		heķlik	(<Ar.+YU. hâķķ+lik) haklı
			h. 3/234

hel	(<Ar. hâl) hal, çözüme h. kı̇il- “halletmek” 1/57, 2/275 h. bol- “hallolmak” 5/25	her	h.+si 1, 1/20, 1/70 (<Far. her) her h. 1/105, 1/109, 2/50, 2/97, 2/221, 2/223, 2/236, 3/141, 3/206, 5/60, 5/85, 5/119, 5/125, 5/139, 6/72, 7/84 h. bir “her bir” 1/106 h. daim “her zaman” 7/48 h. halda “herhalde” 3/68, 3/243 h. kim “her kim” 4/55 h. kaçan “her zaman” 7/20 h. kandağ “her türlü” 1/71, 2/12, 2/303 h. kaysisi “her biri” 4/8 h. “her gün” 4/125, 5/123, 5/125
hem	(<Far. hem) I. hem h. 2/104, 2/156, 2/185, 3/73, 3/127, 3/127 II. de bağlacı h. 2/198, 5/1 II. ve h. 6/79, 6/95, 6/95, 6/104	herbiy	(<Ar. ħarbî) askeri, askeriye h. 1/30, 1/79 h.+din 3/61
hemkarlık	(<Far. hem-kâr) işbirliği h.+niñ 3/65	here I	arı h. 2/112
hemme	(<Far. heme) hep, bütün h. 2/220, 2/273, 3/168, 3/321, 5/125, 5/162 h.+din “herkesden” 2/304, 2/304, 2/308, 5/45 h.+ge “herkese” 7/29 h.+la 2/201 h.+miz 1/32, 1/131 h.+mizge 3/64 h.+ni 2/229, 2/275, 5/154 h.+niñ 1/77, 2/60 h.+ñlar 2/108, 5/94 h.+si 2/211, 3/119, 5/257, 5/270 h.+siniñ 2/276	here II	(<Far. erre) testere, bıçkı h.+dek 1/2
hemrah	(<Far. hem-râhî) yoldaş h.+ini 2/210	Herembağ	(<Ar.+Far. bağ-ı irem) yer adı H. 1/82, 1/86 H.+niñ 1/83
hemsöhbət	(<Far.+Ar. hem-sohbet) muhatap h. 2/228	heriket	(<Ar. ħareket) hareket h. 2/70, 2/219 h.+ke 6/100, 6/109 h.+niñ 6/108 h.+te 6/99, 6/101 h.+i 2/60 h.+ide 6/129 h.+imni 4/19
hemşire	(<Far. hem-şîre) hemşire h. 1/95 h.+ler 1/92, 1/130 h.+liri 1/87 h.+lirimizmu 1/137 h.+liriniñ 1/136 h.+miz 1/72		h. kı̇il- “hareket etmek” 3/8, 4/91, 5/91 h.+ide 6/111 h.+idin 6/97

	h.+ke keltür- “harekete geçirmek” 1/84		h.-gen 4/114, 4/116, 4/131
herkit	bk. heriket		h.-yelemdü 4/98
	h.+i 2/70	heydeş	sürme, itme
heriketlen-	(<Ar.+YU. hareket+len) hareketlenmek		h.+ke 4/100
	h.+etti 1/79		h.+ni 4/46
	h.+ip 1/80		yer h. “yer sürme” 4/118
herp	(<Ar. ħarf) harf		koş h.+ke “çift sürme” 4/48, 4/52, 4/61
	h.+ini 2/124, 5/35	heyet	(<Ar. hey'et) heyet, kurul
hesel	(<Ar. 'asel) bal		h. 2/264
	h. 2/103, 2/104, 2/112		h.+i 2/282
hesret	(<Ar. ħasret) hasret	heyran	(<Ar. ħayrân) hayran
	h. 1/135		h. bol- “hayran olmak” 2/137, 2/181, 3/221, 5/144
	h.+liri 3/139, 5/195		h. ħal- “hayran kalmak” 2/225
hesse	(<Ar. ħişşe) kere, defa		h. ħaldur- “hayran bırakmak” 2/303, 3/157
	h. 2/273	heyvet	(<Ar. heybet) heybet
heşemetlik	(<Ar.+YU. ħaşmet+lik) muhteşem		h.+ide 2/28
	h. 2/53	heyvetlik	(<Ar.YU. heybet+lik) heybetli
hetta	(<Ar. hattâ) hatta, bile		h. 4/13
	h. 2/16, 2/63, 2/141, 2/308, 4/116, 5/188	heyyar	(<Ar. ayyâr) iki yüzlü
heves	(<Ar. heves) heves		h. 3/156
	h. 1/30, 4/128	hezil	(<Ar.) şaka, latife
heveskar	(<Ar.+Far. heves-kâr) hevesli		h. ħil- “şakalaşmak” 7/47
	h. 5/147	hêç	(<Far. hîç) hiç
hey	hey, ey		h. 1/90, 3/220, 5/100, 6/52
	h. 1/7, 1/38, 3/30, 3/98, 3/106, 3/118, 3/161, 3/242, 5/213, 5/213, 6/18, 6/35, 6/92, 7/6, 7/6		h. “hiçbir şey” 4/108
heyde-	itmek, sürmek		h. nêmege 2/219
	h.-lmeydiken 4/56		h. nerse “hiçbir şey” 2/111
	h.-p 2/70, 3/41, 3/235, 4/90		h. nersidin 1/72
	h.-vatқан 4/103		h. nersini 7/2
	h.-vatқанlarniñ 4/136		h. nimini 3/198
	h.-vériptu 4/111	hêçkim	(<Far.+YU. hîç+kim) hiç kimse
	h.-vetқанlıkını 4/22		h.+ge 4/111, 4/113, 5/151
	h.-ymiz 4/49, 4/53, 4/79		

hêçqaçan	(<Far.+YU. hîç+qaçan) hiçbir zaman h. 2/140, 4/63, 5/247	himaye	(<Ar. himâye) himaye h. kı̇il- “himaye etmek” 2/294
hêçkandağ	(Far.+YU. hîç+kandağ) hiçbir türlü h. 1/32, 1/61, 2/54, 2/220, 3/195, 5/49, 5/261	Hindistan	Hindistan H.+ğ̇a 2/202, 2/210
hêçkaysi	(<Far.+YU. hîç+kaysi) hiçbiri h.+si 5/181	Hindunéziya	Endonezya H. 2/212
hêkaye	(<Ar. hikâye) hikaye h. 5/198 h.+mni 5/112 h.+siniñ 2/23	hissiyat	(<Ar. hissiyyât) hissiyat h.+im 2/97
hêkmet	(<Ar. hikmet) hikmet h. 7/40, 7/82 h.+ini 7/59 h.+iñizni 7/70	hoğuk	(<Ar. ħuğûğ) hukuk h. 2/237 h.+i 2/214, 2/217 h.+iğ̇a 2/215 h.+ini 2/229
hêli	daha, epey h. 2/283	hoğukluğ	(<Ar.+YU. ħuğûğ+luğ) hukuklu h. 5/272
hêliki	deminki, önceki h. 2/153, 2/182, 3/30, 3/172, 3/30, 4/95, 4/137	horun	(<Ar. ħârûn) tembel h. 2/295
hês	(<Ar. his) his, duygu h. kı̇il- “hissetmek” 2/14, 2/52, 2/76, 5/112 h. kı̇ildur- “hissettirmek” 2/70	hoy	hey, ey h. 6/32
hêsab	(<Ar. ħesâb) hesap h.+iğ̇a 2/295	hoyla	(<Far.) avlu h. 3/86 h.+diki 5/6 h.+ğ̇a 3/85 h.+ni 3/91 h.+sidin 3/84
hêsablaş-	(<Ar.+YU. ħesab+laş) hesaplaşmak h.-maytti 1/123	hödde	(<Ar. üddah) sorumluluk h.+sidin çı̇ık- “yerine getirmek” 2/277, 2/278
hêsabsiz	(Ar.+YU. ħesâb+siz) hesapsız h. 2/227, 7/38	hökü̇m	(<Ar. ħükm) hüküm h. kı̇il- “emretmek” 7/33
hi	he, hi h. 2/124, 2/124, 2/124	hökü̇met	(<Ar. ħükûmet) hükümet h. 2/210
hid	koku h.+i 5/122	hökü̇mranliğ̇	(<Ar.+YU. ħükümrân+liğ̇) hükümranlığ̇ h. kı̇il- “hükümranlığ̇ etmek” 2/205 h.+i 2/217
hikmet	bk. hêkmet h.+niñ 7/69 h.+i 7/79	höl	ıslak h. bol- ıslanmak” 6/9
him	hım, evet h. 7/5	höpüp	çavuş kuşu h.+ni 2/293, 2/298

hürmet	h.+niñ 2/300 (<Ar. hürmet) hürmet h. 2/17, 2/152 h.+i 2/224 h. kı̇l- “saygı göstermek” 1/72, 2/229	hali	h.-siñiz 2/38 (<Far. hâlî) boş, serbest h. 2/44, 2/235
hürpey	tiksinmek h.-ip 3/203	halis	(<Ar. hâlis) halis, saf h. 3/13, 3/198
hösin	(<Ar. hüsñ) güzellik h.+ge 4/1 h.+ige 4/12	han	(<Far. han) han h.+ni 2/118
hucum	(<Ar. hücûm) hücüm h. 1/74, 2/32	hana	(<Far. hâne) ev, hane h.+larda 2/194 h.+siğa 5/115
hurra	hurra, hücüm manasında seslenme ünlemi h. 1/48	hanım	hanım, bayan h. 2/188
huş	(<Far. hûş) bilinç h.+i 3/157 h.+umdin kêt- “bayılmak” 5/239	haniveyran	(<Far. hâne-virân) harabe h. 3/226
huzurlan-	(<Ar.+YU. huzûr+lan) rahatlamak h.-ip 2/143	hañ	(<Ç.) maden ocağı h. 2/158
hüccet	(<Ar. hüccet) belge, vesika h.+lerni 2/50, 2/50	hapa	(<Ar. hebâ') kederli, mahzun h. bol- “kederlenmek” 5/100, 6/71 h. tart- “cefa çekmek” 5/270
hürpey	bk. hörpeymek h.-ip 3/173	has	(<Ar. haşş) has h. 2/25, 5/111, 5/117
hürpiyiş	tiksinme h.+ke 6/69	hata	(<Ar. hatâ') hata h. 6/73, 6/105, 6/110
	H	hatalık	(<Ar.+YU. hatâ'+lık) yanlışlık h. 6/104, 6/109 h.+i 6/103, 6/107 h.+ini 6/84 h.+niñ 6/108, 6/110
hacayin	(<Far hocayîn) patron h.+larniñ 5/201	hatircem	(<Ar. hatircâm) sakin, rahat h. 5-2, 5/231, 5/270, 5/272, 5/277
hada	(<Far. hadâ) sırk h.+ğa 3/176	hatircemlik	(<Ar.+YU. hatircâm +lik) sakinlik, rahatlık h. 4/92, 6/121
hala-	(<Far.+YU. hah+lâ) istemek h.-ydiğan 2/221 h.-ydu 2/296 h.-ğan 2/157, 5/1 h.-mastin 2/51 h.-sañ 7/10 h.-sañlar 5/3	hatire	(<Ar. hatirâ) hatıra, anı h. 2, 2/11, 2/19, 2/111, 5/216 h.+ler 2/198 h.+si 2/17 h.+lirila 3/228

hatirile-	h.+lirini 5/217 (<Ar.+YU. hatırâ+le) hatırlamak	2/278, 2/296, 2/308, 2/308, 3/139
hazan	h.-vatimen 2/254 h.+yelmeymiz 2/236 (<Far. hazân) sonbahar	h.+tin 2/238 (<Ar.+YU. halk+çil) halksever
helk	h. kıil- “sarartmak” 3/135 h. bol- “sararmak” 3/136 (<Ar. halk) halk h. 1/48, 1/76, 1/77, 1/78, 1/80, 1/82, 1/96, 2/12, 2/14, 2/23, 2/23, 2/32, 2/40, 2/52, 2/55, 2/138, 2/157, 2/162, 2/214, 2/215, 2/217, 2/226, 2/239, 2/241, 2/295, 2/303, 2/305, 2/308, 3/54, 5/74 h.+i 2/212, 2/218, 2/223 h.+ige 1/98, 2/72 h.+ila 2/218 h.+imiz 1/46, 2/13, 2/17, 2/240, 2/297 h.+kimizge 2/10 h.+imizniñ 2/220, 2/312, 2/313 h.+ini 2/70, 2/172, 2/217 h.+iniñ 2/69, 2/70, 2/156, 2/315 h.+ke 1/68, 2/39, 2/41, 2/46, 2/71, 2/157, 2/162, 2/238 h.+lerge 2/205 h.+lernimu 2/172 h.+lerniñ 2/275 h.+miz 2/294 h.+ni 2/36 h.+niñ 1/50, 1/51, 1/97, 1/137, 2/11, 2/29, 2/30, 2/33, 2/39, 2/44, 2/48, 2/95, 2/156, 2/156, 2/205, 2/239, 2/273,	h. 2/221, 2/314 h.+men 2/276 (<Ar.+YU. halk+çi+lik) halkçılık h. 2/45, 2/214, 2/215, 2/217, 2/220 h.+ni 2/220 (<Ar.+YU. halk+çil+ lik) halkseverlik h. 2/221, 2/222, 2/273, 2/275, 2/278 h. 2/162 (<Ar. halfa) öğretmen h.+im 3/58 h.+imdin 3/39 h.+imniñ 3/57 hencer (<hancer) hançer h.+lerni 3/222 h.+niñ 2/210 Henzu (<Ç.) Çinli H. 2/172, 3/64 Henzuçe (Ç.+YU. +çe) Çince H. 3/10 hep ne çare h. 3/132, 6/6 het (<Ar. hatt) hat, çizgi, bk. burut h. 3/121 heterlik (<Ar.+YU. hatar+lik) tehlikeli h. 1/120, 2/10 hever (<Ar. haber) haber h. kıil- “haber vermek” 5/113 h.+liri 1/123 h.+ni 1/108 h.+i 2/225 h.+ini 2/10

hevplik	(<Ar.+YU. havf+lik) tehlikeli h. 1/7, 1/88, 1/100, 1/118, 1/127	h.+i 2/111 h.+idur 7/79
heyır	(<Ar. hayr) hayır, hayırlısı h. 3/243	hitap (<Ar. hitâb) hitap h.+i 2/43
hezine	(<Ar. hazîne) hazine h.+mniñ 7/10 h.+niñ 7/79	hiyal (<Ar. hayâl) hayal h. 3/140, 3/141 h.+i 1/77 h.+iğa keltür- “aklına getirmek” 7/57 h.+iğa çöm- “hayale dalmak” 7/59
hêli	(<Far. hayli) epey, hayli h. 1/13, 1/56, 1/75, 2/167, 2/251, 2/256, 2/305, 3/25, 3/46, 3/78, 3/146, 4/101, 4/117, 5/91, 5/98, 5/236, 6/45, 6/119, 6/123 h.-h.+sige “daha fazla” 4/36 h.+din “epey sonra” 5/240 h.+la “epeyce, çokca” 3/126	hiyalçan (<Ar.+YU. hayâl+çan) hayalci h. 3/141
hicalet	(<Ar. hacâlet) utanma, sıkılma h. bol- “utanmak” 1/45, 2/170, 5/217 h.+te kaldur- “utandırmak” 3/157	hizmet (<Ar. hizmet) hizmet h. kıl- “hizmet etmek” 1/62, 2/308 h.+i 2/241
hicaletçilik	(<Ar.+YU. hacâlet+çi +lik) sıkıntı h.+ke sal- “sıkıntıya sokmak” 2/195	ho (<Ç.) 64 kilo ağırlığındaki ölçü birimi h. 2/146 h.+sini 2/148
hicil	(<Ar. hâcil) utanç h. bol- “utandırmak” 2/115 h. kıl- “utandırmak” 5/99	hocayin bk. hacayin h. 5/201 h.+lar 5/191, 5/206
hil	(<Far. hâl) tür, çeşit h. 2/50, 2/216, 3/60, 3/141, 3/141, 5/125, 5/131, 5/139, 6/107	hop (<Far. hûb) olur, tamam h. 7/71
hislet	(<Ar. haslet) vasıf, özellik h. 7/79 h.+lerniñ 2/22	horaz (<Far. horus) horoz h.+dek 3/173 h.+larni 5/137 h.+niñ 3/196
		horluğ (<Far.+YU hor+luğ) yüz karası, rezalet h. kör- “rezalet çekmek” 2/200 h.+tin 2/11, 2/205
		hoş (<Far. hoş) hoş iyi h. 2/143, 3/243, 6/20, 7/11, 7/60 h. bol- “hoş olmak” 2/197 h.+i tut- “sevinmek” 6/127 h.+iğa keltür- “kendine getirmek” 1/124

hoşal	(<Far.+Ar. hoş-hâl) memnun, sevinçli h. 6/130 h. bol- “memnun olmak” 5/149, 6/128	hususiyet	(<Ar. huşûsiyyet) özellik, ayrıcalık h. 2/284
hoşallık	(<Far.+Ar. hoş-hâl+lık) memnuniyet, sevinç h. 3/246, 5/44, 5/45, 5/169	huşal	bk. hoşal h. 2/231, 3/13, 4/86, 5/42, 5/140, 5/259, 6/71, 7/76
hoşçaççak	(<Far.+YU. hoş+ çaççak) neşeli güler yüzlü h. 2/186	huşallık	bk. hoşallık h.+idin 7/84 h.+imizdin 2/80 h.+lirimu 5/110
hoşlaş-	(<Far.+YU. hoş+laş) vedalaşmak h.-şatti 5/254 h.-ip 5/255 h.-ivétip 3/238	huşpurak	(<Far. hoş----) hoş koku h. 4/6
hotun	kadın h. 5/173, 6/35, 6/72 h.+iğa 6/18 h.+iniñ 6/42 h.+ni 5/276	ı	
huda	(<Far. hüdâ) Tanrı, Allah h. 7/21	i	ey i 3/136
huday	(<Far. hüdâ) Tanrı, Allah h.+im 5/188, 6/19 h.+imey “ey Tanrım” 6/51	i-	(<er-) yardımcı fiil, olmak i.-di 1/12, 1/15, 1/18, 1/27, 1/30, 1/67, 1/75, 1/77, 1/102, 2/44, 2/30, 2/145, 2/208, 2/229, 2/235, 2/238, 2/239, 2/241, 2/278, 2/307, 3/1, 3/36, 3/65, 3/72, 3/86, 3/92, 3/99, 3/121, 3/176, 3/195, 3/201, 3/227, 3/233, 4/12, 4/44, 4/71, 5/36, 5/76, 5/138, 5/174, 5/195, 5/197, 5/200, 5/203, 5/216, 6/72, 6/108, 6/110, 7/23, 7/31, 7/65, 7/68, 7/69, 7/81 i.-dim 2/54, 2/145, 3/83, 5/265 i.-duğ 2/129, 3/79 i.-ken 2/105, 2/149, 2/165, 2/202, 2/203, 2/203, 2/216, 2/244, 3/78, 3/104, 4/63, 4/112, 4/137, 5/118, 5/164, 5/166, 5/191, 6/130, 6/25, 6/30, 7/76
huddi	(<Far. huddi) aynı, tıpkı h. 2/22, 4/3, 4/63, 4/125, 5/2, 5/34, 5/36, 5/194, 5/268, 6/66, 7/4		
hulukluk	(<Ar.+YU. hulğ+luğ) iyi huylu h. 3/60		
hun	(<Far. hûn) kan h. 3/226		
hususen	(<Ar. huşûşen) bilhassa, özellikle h. 2/97, 2/232		
hususiy	(<Ar. huşûşî) hususi, özel h. 2/108		

	i.-kenliki 2/97, 3/26		i.+imizdiki 2/58
	i.-kenlikimni 5/147		i.+ini 2/185
	i.-kenlikiñge 7/51	içki	dahili, iç tarafta olan
	i.-kenlikini 2/22, 2/75, 2/76, 2/205, 2/219, 3/54, 4/14, 5/132, 5/231, 6/63, 6/110, 6/110, 7/37	içkiri	i. 2/198, 2/173, 2/200 içeri
	i.-kensen 2/153, 7/55	içküz-	i. 4/91 i.+sîdin 2/129
	i.-kensisiz 2/243	içtimaiy	i.-düm 5/180 (<Ar. ictimâî) toplumsal
ibaret	(<Ar. 'ibâret) ibaret		i. 2/17, 2/308
	i. 1/77, 2/205	idare	(<Ar. idâre) idare
icazet	i.-tur 2/28 (Ar. icâzet) izin	idiye	i.+side 2/242 (<Rus. ideya) fikir
ictimaiylaş-	i. kıil- "izin vermek" 7/40 (<Ar.+YU. ictimâî+laş) toplumda yer edinmek	idrak	i.+ñiz 4/121 (<Ar. idrâk) idrak
	i.-қан 2/236	ig-	i.+i 2/313 eğmek, bükmek
iç-	içmek	ige	i.-ivetkenidi 4/19 iye, sahip
	i.-eyli 3/44		i. 2/138, 2/142, 2/162, 7/84
	i.-idu 5/273		i.+liri 2/152
	i.-imen 2/166, 5/272		i.+lirige 3/87
	i.-ip 3/45		i.+si 2/30, 2/229, 3/59, 5/201
	i.-işip 3/6	igidarsız	(YU.+Far.+YU ige+dâr +sız) sahipsiz
	i.-ken 4/76, 5/107		i. 2/54
	i.-mek 3/129	igile-	sahip olmak
	i.+mekçi 6/7	ignugirapiyilik (<Rus. ikonografiya)	i.-valğan 3/60 ikonografi, resimleme
iç	iç		i. 2/259
	i.+i 3/86, 3/88, 3/207, 3/210, 4/107, 5/204, 7/76	iğcam	derli toplu
	i.+ide 1/28, 1/35, 1/135, 2/17, 2/23, 2/28, 2/52, 2/53, 2/54, 2/62, 2/86, 2/117, 2/162, 2/200, 2/200, 3/169, 5/243, 6/3	ihtiyari	i. kıil- "derlemek, toplamak" 5/264 (<Ar. ihtiyârî) istekli, gönüllü
	i.+idiki 3/141, 3/154, 4/72		i. 2/71
	i.+idikilerge 3/125	ihtiyarsız	i.+çe 1/80 (<Ar.+YU. ihtiyâr+sız) istemeyerek, zorla
	i.+idila 3/224		i. 4/125
	i.+idin 2/239, 2/239, 2/240, 3/148		i.+la 5/198
	i.+ige 3/140, 3/142, 3/219, 4/6, 5/45, 5/110, 5/271		
	i.+imdin 5/152		

ikki	iki i. 1/9, 1/29, 1/56, 1/105, 1/108, 1/118, 2/34, 2/38, 2/57, 2/123, 2/129, 2/175, 2/207, 2/316, 3/40, 3/67, 3/74, 3/131, 3/180, 3/206, 3/207, 4/18, 4/48, 4/78, 4/100, 4/102, 4/114, 5/9, 5/63, 5/233, 5/238, 6/72, 6/107 i.+miz 3/43 i.+si 3/12 i.+sinin 7/84	i. ber- “imtihan olmak” 6/128
ikkilen-	ikilenmek	inağ dost i. 5/140, 5/277
ikkinçi	ikinci i. 2/24, 3/187, 6/75 i.+din 1/16 i.+si 2/36, 3/68	i. bol- “dost olmak” 3/82, 5/131
iğrar	(<Ar. iğrar) itiraf i. bol- “itiraf etmek” 7/35	inçike ince, zarif i. 3/31, 5/215
iktisat	(<Ar. iktisâd) ekonomi i.+ni 2/263	inçilab (<Ar. inçilâb) devrim, inkılâp i.+niñ 1/36
ilgiri	ileri i. 1/126	inçilabiy (<Ar. inçilâbî) inkılâba özgü i. 2/237
ilgirile-	ilerlemek i.-p 3/173	iñri- bk. eñrimağ i.-ğan 2/11
illet	(<Ar. ‘illet) hastalık i.+lerni 5/139	insab (<Ar. inşâf) insaf i.+tin çıkar- “vicdansızlaştırmak” 7/82
ilman	ılık su i. 5/115	insan (<Ar. insân) insan, kişi i. 3/54 i.+i 2/94
il-	asmak, bk. köz i.-may 4/38, 4/39, 7/79	insanperverlik (<Ar.+Far.+YU.insân+ perver+lik) insancılık, hümanizm i. 2/21
im	hım, evet i. 2/153	intayin gayet, çok, pek i. 5/112
imaret	(<Ar. imârât) bina, mimari i.+lerniñ 1/17, 1/18	intizamlık (<Ar.+YU. intizâm+lık) intizamlı i. 1/30
import	(<Rus. import) ithalat i. kıil- “ithal etmek” 2/258	ipade (<Ar. ifâde) ifade i.+si 3/65, 5/18 i.+sini 5/144 i. kıil- “ifade etmek” 3/139
imtihan	(<Ar. imtiñân) imtihan	ipadilen- (<Ar.+YU. ifâde+len) ifade edilmek i.-di 2/225 i.-gendek 2/125
		is is i. 6/3
		isim (<Ar. ism) isim, ad i. koy- “isim vermek” 2/310

issik	ısı, sıcak i. 2/17, 3/1, 5/44, 5/50, 6/16	i. kı̇l- iş yapmak” 2/196, 2/300, 6/20, 6/109, 6/131, 7/48
issinduruş	ısıtma, ısıtış i. 5/249	kolidin i. kel- “elinden iş gelmek” 4/43
ist	yazık i. 5/213	i.+ka çık- “çalışmaya gitmek” 4/120
istanukluğ	(<Rus.+YU. stanok+luğ) makineli i. pilimut “makineli tüfek” 1/17	i.+ka buyru- “iş buyurmak” 6/38, 6/38
istibdat	(<Ar. istibdâd) baskı i. 3/227	i.+ka kiriş- “işe girişmek” 4/108
istirahat	(<Ar. istirahat) istirahat, dinlenme i. 2/303	i.+ka sal- “kullanmak” 3/222
istirahet	bk. istirahat i. 2/55	i.+tin çıkar- “bozmak” 6/104
iş	iş i. 2/29, 2/256, 4/55, 4/78, 4/94, 4/96, 4/98, 5/162, 6/83, 7/8 i.+i 2/194, 7/5 i.+imğimu 5/152 i.+imiz 2/194 i.+iñ 6/116 i.+iñni 6/116 i.+ka 1/44 i.+lar 3/236, 5/138 i.+lardin 5/56 i.+largâ 6/71 i.larni 6/65, 6/105 i.+liri 2/163, 6/66 i.+lirida 6/129 i.+lirimiz 3/167 i.+lirimizni 2/255 i.+şlirini 3/129 i.+ni 4/80, 7/53 i.+nila 4/72 i.+niñ 6/111 i.+ta 5/85 i.+tin 5/141 i. körset- “iş becermek” 6/129	işan din adamı, hoca i. 5/159
		işaret (<Ar. işâret) işaret i.+i kı̇l- “işaret etmek” 5/94
		işçan çalışkan i. 1/21, 6/130
		işçi işçi i.+ler 2/158 i.+liri 2/198 i.+lirini 2/198 i.+niñ 5/81
		işek bk. eşek i. 4/33
		işen- inanmak i.-gen 2/44 i.-meydiğan 2/71, 2/157, 5/151, 5/153
		işençlik güvenilir i. 2/45
		işik kapı i.+ini 5/8, 7/10 i.+ni 2/36, 6/6 i.+tin 1/19, 2/175
		işlet- işletmek, çalıştırmak i.-idu 4/123
		işen- inanmak, güvenmek i.-elmey 2/191
		işit- işitmek, duymak til i.-ip “laf işitmek” 6/105

işki	i.-midi 6/82 (<Ar. aşkî) aşk dolu i. 3/153	ittiklik	hızlılık, çabukluk i.+idin 6/73
işkile-	ovalamak, sırtını sıvazlamak i-p 3/244	ittipağ	(<Ar. ittifâk) ittifak i. 2/244, 2/270, 2/281, 2/303 i.+i 2/273
işle-	işlemek, çalışmak i.-p 2/203, 3/12, 4/113 i.-ptu 3/61 i.-vatattim 2/73 i.-ydiken 3/61 i.-vatқан 4/126 i.-ydu 5/54 i.-di 2/304 i.-gen 2/19 i.-genler 5/104 i.-mekte 3/235 i.-migenliktin 5/157	ittir-	i.+ini 2/275 ittirmek, itmek i.-etti 1/103 i.-ip 6/32 i.-ivetti 6/8
işlen-	işlenmek, yapılmak i.-gen 2/50	ittiriş	itme, ittirme i. 2/33
işleş	işleme, yapma i.+ke 6/43 i.+i kerek 2/277	iz	iz i.+idin 2/2 i.+liri 2/29 i. bas- “arkasından yetişmek” 5/112 (<Ar.+YU. eżâ tart) utanmak i. t.-kınidin 1/33, 4/108, 5/97
işligüçi	çalışan, işçi i. 5/75	izah	(<Ar. izâh) izah i. ber- “izah etmek” 4/39
işlitiş	işletme, çalıştırma i. 1/30, 1/31, 4/81	izde-	aramak i.-p 6/69 i.-şip 3/243
işşe-	şişmek i.-di 3/210 i.-ğan 3/217 i.-p 4/111	izleş	arama, arayış i.+ke 6/101 (<Ar. ‘izzet) izzet, saygı i. nepsige teg- “horlanmak” 1/39
iştiha	(<Ar. iştihâ) iştah i.+si tutul- “iştahı kapanmak” 6/7	izzet	
iştil-	işitilmek, duyulmak i.-di 2/65	J	
iştirak	(<Ar. iştirâk) iştirak, katılma i.+i 2/303	jurnal	(<Rus. jurnal) dergi j.+din 2/246 j.+niñ 2/282 j.+iğa 2/281 j.+iniñ 2/244
itaet	(<Ar. itâat) itaat i. kıil- “itaat etmek” 3/57, 3/132	K	
ittik	hızlı, çabuk i. 1/105	kaçat	tokat
itter-	ittirmek i.-gen 5/238		

kadirlik	k. ur- “tokat atmak” 3/189, 3/191 (<Rus.+YU. kadr+lik) memurluk k.+i 2/253	keç-	I. geçmek k.-eleydiğan 2/30 k.-ip 3/109 II. bağışlamak k. 7/18 k.-meymen 7/19 k.-imen 7/20 k.-ip 7/82
kaj	dik başlı, ters k. 3/118	keçküz	sonbaharın son zamanları k. 5/234 k.+niñ 5/252, 5/253
kajlık	dik başlılık, terslik k. 3/79	keçkurun	akşam üstü k. 4/46
kala	inek k.+lar 5/236	keçür-	I. geçirmek k.-imiz 2/194 k.-idiğanlıkimiz 5/164 k.-idu 5/125 k.-sem 7/36 k.-üvatқан 2/168, 2/203 II. bk. keçmek k.-di 7/84 k.-geysen 5/188
kalpuk	dudak k.+lirimni 4/20	kel-	I. gelmek k. 3/136, 3/172 k.-di 3/179 k.-dim 3/159 k.-duқ 2/74, 4/136 k.-eligen 2/157 k.-gen 3/168, 5/145, 5/8 k.-gende 1/4, 2/130, 2/77, 4/36, 4/62, 5/112, 5/250, 6/57, 6/58, 7/54, k.-genidim 2/244 k.-genlerni 3/170 k.-genlikimge 5/144 k.-genlikimizni 2/76 k.-mekte 3/176 k.-se 3/160 k.-sem 5/237 k.-sun 3/121 k.-idu 2/175 k.-ip 1/31, 1/36 1/129, 2/108, 2/121, 2/185, 2/234, 3/2, 3/9, 3/64,
kaltek	sopa k. 1/78, 1/80, 3/222		
kaltekle-	sopayla dövme k.-yeleytti 2/46		
kamindat	(<Rus. komendant) karargah k. 2/271		
kan	maden ocağı k.+liriniñ 3/61		
kapitalist	(<Rus. kapitalist) kapitalist k.+ler 2/198		
kar	(<Far. kâr) iş k.+din çık- “çalışmaz hale gelmek” 4/105, 6/98 k.+din çıkar- “çalışmaz hale getirmek” 6/101		
karhane	(<Far. kâr-hâne) işletme, tesis, şirket k.+largâ 2/158		
karivat	(<Rus. krovat) yatak k.+lar 5/29, 5/126		
karnay I	(<Far. kerenây) hoparlör k. 2/208		
karnay II	boğaz k.+iğa 7/4 k.+ini 7/7		
kaya-	kınamak, sitem etmek k.-p 6/32		
kazzap	(<Ar. kezzâb) yalancı k. 7/55		

	3/87, 3/124, 3/198, 5/93, 5/240, 5/259, 6/20, 7/3, 7/26, 7/32 k.-ipla 5/67 k.-ivatatti 2/129 k.-ivatkan 1/5 II. gelmek yardımcı fiili k.-di 1/19, 1/121, 2/220, 2/243, 3/77, 4/64, 4/94 7/1, 2/270 k.-duğ 1/64 k.-er 4/42 k.-etti 5/6 k.-gen 2/134, 2/202, 2/231, 2/275, 3/72, 5/270, 7/2 k.-gendek 5/19 k.-genidim 7/67 k.-geniñiz 2/180 k.-genliki 5/148 k.-genlikige 6/49 k.-genlikini 5/169 k.-giçe 3/49 k.-güçe 2/166, 3/3, 6/82 k.-mey 1/13 k.-meydu 4/61 k.-meytti 1/99 k.-midi 5/185 k.-misimu 5/111 k.-se 2/30, 6/65 k.-sek 5/159 k.-idiğan 4/8 k.-idiğanlığını 4/43 k.-idu 2/303, 4/68, 6/80 k.-ip 2/100, 2/280, 3/146, 5/97, 5/119, 5/136, 5/141, 6/66, 6/91, 6/97 ğ.-ivatidu 6/68 k.-ivatқан 3/178 k.-ivatқанlığını 5/112 kelgüsi gelecek k. 5/112 k.+de 2/264 keltür- getirmek	k. 7/58 k.-di 1/124, 7/57 k.-gen 2/33 k.-güdek 3/91 k.-idu 2/40 k.-imen 7/11 k.-misile 5/202 k.-üp 1/84, 2/41 k.-üvatқан 1/123 getirilmek k.-üp 7/29 getiriş, getirme k. 2/10, 2/13 kem (<Far. kem) az, eksik k. 2/19, 2/256, 4/26, 4/49, 4/70, 6/70 kembeğel (<Far. kambağal) fakir, yoksul k. 2/253, 5/264 k.+lerniñ 5/160, 5/165 (<Far.+YU. kem+çilik) kusur, eksiklik k.+ini 6/124 k.+liri 6/78 k.+mikin 2/138 kemlik (<Far.+YU. kem+lik) eksiklik k. 4/54 kemer (<Far. kemer) kemer k.+lerdin 7/80 kempir (<Far. kam-pîr) yaşlı kadın k. 2/129, 2/131 k.+niñ 2/134 kempit (<Rus. konfet) şeker k.+lerni 2/171 (<Far.+YU. kem+sit) aşağılamak, hor görmek k.-idiğan 4/97 k.-idiğanlarmu 4/31 k.-imen 4/37 k.-ti 4/65 kemterlik (<Far.+YU. +lik) alçak gönüllülük, mütevazilik k. 2/277
--	--	---

keñ	geniş k. 2/57, 2/73, 2/86, 2/255, 3/248, 4/4, 5/73, 6/70	k.-küçe 5/62 k.-se 2/233, 4/106, 4/106, 4/125, 7/70 k.-sem 2/123
kepsizlik	söz dinlememezlik k. 3/50	k.-ti 1/7, 1/33, 1/71, 1/88, 1/94, 1/119, 2/136, 2/151, 2/161, 3/32, 3/40, 3/53, 3/123, 3/140, 3/145, 3/151, 3/152, 3/153, 3/173, 3/207, 3/221, 3/244, 4/35, 4/72, 4/83, 5/33, 5/48, 5/95, 5/97, 5/105, 5/122, 5/149, 5/150, 5/186, 5/187, 5/194, 5/198, 5/212, 5/218, 5/232, 5/250, 5/257, 6/6, 6/10, 6/55, 6/69, 6/100, 6/129, 7/9
kepter	(<Far. kebûter) güvercin k. 2/293, 2/295 k.+ge 2/290, 2/302 k.+ni 2/289, 2/294	
keptu	(<kétiptu) bk. ketmek k. 2/281, 3/50, 3/159, 3/164, 4/112	
kes-	kesmek k.-ip 1/16, 2/208, 3/113, 3/61	
keskin	ciddi k. 2/220	
keskinleş-	ciddileşmek k.-ti 4/59	k.-tiliğu 7/12 k.-tim 2/123, 3/82, 5/235
Keşmirlik	Kaşmirli K.+lerge 2/210	k.-tiñizgu 1/45
ket-	I. gitmek k.-kende 7/82 k.-midi 5/258 k.-se 6/35 k.-señçu 3/79 k.-ti 1/41, 3/71, 3/159, 3/247, 6/5 k.-timu 1/41 k.-ey 7/17 k.-idiğan 2/263 k.-ip 1/115, 1/126, 2/154, 2/165, 3/79, 5/236, 6/131 k.-iptimen 5/239 k.-ivétip 4/22 II. gitmek yardımcı fiili k.-ken 1/97, 2/23, 2/112, 2/169, 2/232, 2/233, 3/144, 4/4, 4/93, 5/63, 5/277, 6/9 k.-kenliki 6/17 k.-kenlikini 4/21 k.-kenlirini 7/57	k.-tuğ 1/14, 5/92 k.-etti 3/3, 3/226, 4/4, 4/11, 4/104, 4/105, 4/108, 4/108, 5/45, 5/78 k.-ettim 5/261 k.-idiğan 2/51 k.-idiken 3/31 k.-idu 2/35, 2/170, 4/1, 4/27, 4/29, 5/193, 5/275 k.-iñler 2/108 k.-ip 2/210, 3/206, 3/226, 3/245, 4/13, 5/94, 5/173, 6/111, 6/132, 7/83 k.-iptu 3/168, 4/111
		ketkür uğursuz k. 6/116
		ketmen çapa k. 2/303, 6/86 k.+ni 6/93 k.+i 6/90 k.+idin 6/95 k.+iniñ 6/94

key-	giymek k.-ivêlip 3/109	kêmiçi	gemici k. 2/158
keyin	arka k.+i k.+idin “arka arkaya” 5/253 k.+idin 3/146 k.+ige 1/56	ķêneytil-	genişletilmek k.-gen 3/32
keypiyat	(<Ar. keyfiyyet) keyif k.+ta 6/130	ķer-	germek k.-ip 6/130
kêçe	gece k. 3/167, 3/168, 6/11, 7/67 k. kûndüz 1/30, 2/19 k. - kûndüzlep “gece gündüz durmadan” 2/308 k.+diki 3/194 k.+liri 3/223 k.+si 3/104, 3/223, 3/223 k.+sidiki 3/127 k.+sige 3/120 k.-sini 3/92	ķerek	gerek, lazım k. 1/5, 1/44, 1/53, 1/56, 1/91, 1/114, 2/27, 2/123, 2/142, 2/143, 2/201, 2/204, 2/246, 2/249, 2/250, 2/253, 2/257, 2/258, 2/261, 2/262, 2/265, 2/265, 2/269, 2/277, 2/300, 3/25, 3/55, 3/84, 4/19, 4/81, 4/81, 4/81, 4/91, 5/155, 5/238, 6/14, 6/41, 6/57, 6/58, 6/107, 7/39 k. idi “gerekdi”6/110 k.+ki 6/128 k.+likini 3/55 k.+mu 1/52 k.+i yok “gereği yok” 2/170
kêl	----- k. 2/23	ķêrim	özel isim, erkek adı K. 4/60, 4/61, 4/77
kêleçek	gelecek k.+te 2/134	ķêrimcan	özel isim, erkek adı K. 4/50, 4/51, 4/107, 4/117, 4/118, 4/121, 4/49, 4/55, 4/65, 4/68 K.+ni 4/117 K.+niñ 4/64, 4/95
kêliçek	bk. kêleçek k.+te 5/74	ķêsek	parça, ham tuğla k. 2/19 k.+ler 1/18
kêlin	gelin k.+lerdek 4/8	ķêsel	hasta k. 2/166 k. tart- “hastalanmak” 7/24 k.+dek 7/9
kêliš-	I. gelişmek k.-ken 2/97 II. beraber gelmek k.-ip 2/196, 7/76 k.-ti 7/72	ķêtiş-	beraber gitmek k.-ti 3/165, 5/42 k.-sun 2/108
kêliš	I. geliş, gelmek, II. yardımcı fiil k. 2/74, 3/245, 5/235, 6/69 k.+ġu 1/25 k.+ige 6/29 k.+ni 6/98	ķêtiş	I. gidiş, gitme, II.
kêlištür-	yakıştırmak, geliştirmek k.-üp 6/102		

	yardımcı fiil k. 5/90, 6/101 k.+iniñ 3/166, 5/188 k.+niñ 2/294		k.+lerge 3/55, 3/55 k.+lerni 2/250 k.+niñ 5/1, 5/157, 7/27 (<Far. kimhâb) simli
kéyin	sonra k. 1/19, 2/21, 2/72, 2/76, 2/100, 2/118, 2/133, 2/189, 2/191, 2/192, 2/225, 2/251, 3/10, 3/54, 3/61, 3/61, 3/71, 3/109, 3/114, 3/153, 3/154, 3/179, 3/189, 4/22, 4/31, 4/57, 4/97, 4/111, 4/115, 5/48, 5/132, 5/141, 5/188, 5/237, 5/240, 5/259, 5/275, 6/33, 6/96, 6/127, 7/3, 7/25, 7/35 k.+ki 4/117, 6/112 k.+la 1/118 k.+rek 4/100	kimhâp	kumaş k. 7/1 I. girmek k.-di 3/120, 4/40 k.-dim 5/8 k.-duq 2/188, 3/85 k.-gen 2/194 k.-gende 3/119, 5/206 k.-genlikimni 5/148 k.-genlikinimu 6/17 k.-idu 2/11 k.-ip 1/19, 2/53, 2/56, 2/166, 2/243, 3/163, 4/3, 5/113, 5/208, 6/6, 6/75, 7/1, 7/2 k.-mey 5/60, 6/31 k.-migenlikini 6/23, 6/27 k.-sem 3/97 k.-señ 4/2 k.-meslik 6/25 k.-mesliki 6/79 II. erişmek k.-gen 5/18, 5/260 k.-gende 6/96 k.-gendimu 2/134 k.-güçe 5/151 k.-ip 5/233, 6/118 IV. katılmak k.-giçe 3/50 k.-ip 1/14, 2/308 k.-ivatqanlirğa 1/75 k.-ivatsa 1/48 V. başlamak k.-güçe 6/87 VI. bulaşmak k.-ip 5/44
kiçik	küçük k. 2/169, 3/57, 3/67, 3/83, 3/96, 3/173, 3/199, 4/125, 5/117, 5/119, 5/165, 5/172, 6/4, 6/36, 6/86, 6/90 k.+rek 4/42 k. bol- “küçük olmak” 3/114, 3/120	kir-	kir k. 2/58 k.+ini 5/201 I. girişmek k.-ip 4/35, 4/108, 5/48
kiçikkine	küçücük k. 3/2, 3/66, 3/174, 3/196, 3/202, 3/236, 5/10, 5/21, 5/24, 5/141, 5/184, 5/203, 5/269		
kigiz	keçe k. 2/165, 2/168 k.+niñ 5/208		
kilométir	(<Rus. kilometr) kilometre k. 4/4	kir	
kim	kim k. 2/221, 3/242, 3/55, 3/55 k.+ge 7/27	kiriş-	

	k.-kendi 2/48		k. 2/7
	k.-ti 3/154, 5/158, 6/22	kitab	(<Ar. kitâb) kitap
	II. beraber girmek		k. 4/75
	k.-ip 5/115		k.+lardin 4/76
kiriş	k.-ti 5/116		k.+liri 2/269
	I. giriş, girmek		k.+lirini 3/38, 6/42
	k.+i 3/216		k.+niñ 4/78
	k.+im 5/5, 5/11	kitirila-	k.+ta 4/75
	II. başlamak		kıtır kıtır etmek
	k. 3/133		k.-p 5/271
	III. katılmak	kiy-	giymek
	k.+imni 3/96		k.-gen 7/1
	k.-ke 2/70		k.-idu 5/104
kirgüzüş	girmek, başlamak		k.-ip 3/180, 4/8
	k. 6/62	kiygüz-	k.-ivalğan 2/32
kiriştür-	gıcırdatmak		giydirmek
	k.-üp 1/132		k.-düm 6/13
kirleş-	kirlenmek		k.-üp 3/176
	k.-ip 2/169	kiyim	giyim-kuşam
kirsiz	kirsiz, temiz		k. 3/108
	k. 2/143, 4/92		k.+i 2/85
kişen	zincir, pranga		k.+ige 5/177
	k.+lerdin 7/72		k.+iñizni 2/170
kişi	kişi, adam		k.+liridiki 3/15
	k. 1/9, 1/95, 2/53,	kiyimlik	k.+lirini 3/109
	2/182, 2/228, 2/229,		giyimli, elbiseli
	2/230, 2/231, 3/9, 3/15,		k. 2/129
	3/198, 5/1	klassik	(<Rus. klassik) klasik
	k.+de 5/256		k. 2/265
	k.+ge 2/91, 2/142,	koça	(<Far. kûçe) cadde,
	2/232, 3/131 5/169		sokak
	k.+ler 1/28, 1/71, 2/22,		k. 2/270, 3/145, 5/6
	2/203, 2/308, 3/225		k. 3/32, 3/32
	k.+lerdin 3/239		k.+larda 1/76, 2/227,
	k.+lerge 2/286, 3/104		5/133, 5/135
	k.+lerni 1/130, 2/202,		k.+lardin 1/76
	6/4, 7/82		k.+larni 2/203
	k.+lerniñ 1/113, 2/162,		k.+larniñ 3/109
	3/56, 5/270		k.+liri 2/274
	k.+liri 3/230, 5/131		k.+lirida 2/200
	k.+lirimiz 2/19		k.+niñ 3/174
	k.+ni 2/140, 2/141		k.+sidiki 2/188
	k.+niñ 1/25, 2/61,		k.+siğa 3/141
	2/108, 2/138, 3/13,		k. - k.+da 1/46
	4/22, 5/194	koçula-	kurcalamak
kişilik	kişilik, insanlık		k.-vatidu 5/155

kola-	kurcalamak, kazmak k.-ğanidi 7/75	köktaş	k.+ge 3/120 ot
kolaş	kurcalama, kazma k.+қа 7/75	köker-	k. ota- “ot ayıklama” 4/52
komandır	(<Rus. komandır) komutan k. 1/120, 1/125 k.+i 1/118	köl	morarmak k.-üp 3/210 göl k.+i 2/97
komitët	(<Rus. komitët) komite k.+iniñ 6/125	köl bëgi	Uygur eğlencelerinde yeme içme işlerini yöneten kişi k. b.+liri 3/128 k. b.+i 3/129
kommunizm	(<Rus. kommunizm) kominizm k. 5/87	kömeç	tandır ekmeği k. 5/261
kona	(<Far. kohen) eski k. 3/37, 3/109, 4/72, 4/97, 5/188, 5/189	köm-	gömmek k.-üvetti 5/79
konira-	(<Far.+YU.kohen +ra) eskimek k.-ğan 2/129	kömül-	gömülmek k.-gen 1/1 k.-üp 1/86
Koriye	Kore K. 2/209	kön-	alışmak k.-üp 1/71
köçet	fidan k. tik- “fidan dikmek” 2/303, 2/304	könük-	alıştırmak k.-üp 2/85
köç-	taşınmak k.-üp 7/67	köñül	gönül k. 2/143, 2/143, 2/257, 3/62, 5/112, 5/126 k.+i 3/246
köçür-	taşındırmak k.-üvetti 5/206		k.+ide 2/230, 4/93, 6/72 k.+idiki 2/232 k.+ini 3/241 k.+ümde 2/69 k.+ümdikini 5/146 k.+ümdin 2/17 ç. k.+i “samimi” 2/221 k. ağırit- “gönül kırmak” 6/36 k. böl- “dikkat etmek” 3/62, 5/112 k.+üm buzul- “bozulmak” 5/233 k.+i ezil- “üzülmek” 6/16 k.+i kēñ “geniş gönüllü” 6/70
köçürüş	geçiriş, geçirme k. 2/288		
kök I	mavi k. 2/99, 6/59		
kök II	kök k. 3/197		
kök sala	yer adı k. s. 2/99		
kökeme	inatçı, aksi k. 3/81 k.+rek 3/72		
kökemilik	inatçılık, aksilik k. 3/75, 3/197		
kökrek	göğüs k.+ide 6/133 k.+ini 6/130		
köksü	(<kökse) bk. kökrek k. 2/90		

	k.+iñi kötür- “neşelendirmek” 2/171	k.-elmeydu 2/201, 2/203
	k. kaçisi “gönül kasesi” 4/92	k.-elmidüğü 2/200
	k.+i toğ “memnun” 5/55	k.-ettim 2/53
	k.+i yumşa- “gönlü yumuşamak” 3/105, 5/230	k.-ey 5/237
könüllük	gönüllü, istekli k. 2/142, 5/147, 6/121	k.-gen 1/109, 2/18, 2/156, 2/200, 2/305, 3/17, 4/137
könülsizlik	gönülsüzlük, isteksizlik k. 5/139	k.-gendek 3/20, 5/259
köp-	kabarmak, şişmek k.-üp 6/9	k.-gendin 3/71, 5/132, 5/141
köp	çok k. 2/19, 2/83, 2/103, 2/232, 2/247, 2/304, 2/308, 5/167, 6/108	k.-genidim 2/53, 2/71
	k.+i 2/248	k.-genla 3/239
	k.+rek 2/238, 2/248, 2/261, 2/308, 5/45	k.-genlikimni 5/147
köpçilik	çoğunluk k. 5/79, 5/90	k.-genlirim 5/3
	k.+i 3/90	k.-güm 5/141
	k.+iniñ 2/108	k.-isiz 2/217
	k.+ke 2/71	k.-meyvatamsen 6/42
	k.+niñ 3/128, 3/154, 5/261	k.-migen 5/215
köpey-	çoğalmak, artmak k.-gen 1/75	k.-migenidim 3/42
kör-	I. görmek k.-di 1/68, 1/119, 6/84	k.-migenlikini 2/197
	k.-diligu 6/27	k.-üp 1/97, 2/31, 2/76, 2/135, 2/137, 2/184, 2/198, 2/205, 3/9, 3/41, 3/59, 4/13, 4/19, 4/20, 4/21, 4/111, 4/135, 5/140, 6/70, 6/91, 6/102
	k.-dilimu 5/241	k.-üpla 2/203
	k.-diñizmu 4/110, 4/130	II. görmek yardımcı fiili
	k.-dük 2/78, 2/174, 2/188	k.-di 2/181
	k.-düm 2/106, 2/144, 2/202, 2/208, 3/63, 3/217, 4/14, 4/18, 4/22, 4/76, 5/172, 5/214, 5/215, 6/28	k.-düm 2/160
	k.-düñlarmu 6/130	k.-etti 2/172
	k.-eligen 2/45	k.-genlikidin 5/150
		k.-ginim 7/53
		k.-imen 5/171
		k.-üp 1/48
		k.-üvatқанlikini 2/200
		III. bulmak
		k.-ettuk 5/162
		IV. bakmak
		k.-eyli 4/98
		k.-güçi 2/229
		k.-üp 2/94, 2/282, 7/38
		V. yaşamak
		k.-gen 5/229
		k.-sem 7/36

	k.-sün 5/259		k.+ke 2/182, 2/201, 2/204, 7/40
	k.-üp 5/135		k.+ni 7/37
	VI. anlamak, sezmek		k.+niñ 2/141
	k.-gende 5/45	köset-	(<körsetmek)
	k.-idu 5/1		göstermek
köre	k.-üp 4/93, 5/144		k.-ip 3/159
	göre	kötek	ağacın kökü
köreñle-	k. 2/40, 3/214		k. 3/235
	kibirlenmek	köter-	I. kaldırmak
körpe	k.-p 1/39		k.-gen 1/78, 3/248
	pamuklu döşek		k.-di 3/7, 5/17
körset-	k.+miz 2/185		k.-etti 2/171
	göstermek		k.-mekte 3/33
	k.-keniken 5/160		k.-üp 1/78, 1/80, 2/134, 3/176, 3/223, 7/38, 7/59
	k.-kenliki 6/129		II. götürmek
	k.-keysiz 7/70		k.-ivaptu 5/240
	k.-ti 2/118, 2/270, 4/43		k.-meydiğan 6/73
	k.-eleytti 2/46		k.-üp 5/119, 5/135, 5/137, 5/237
	k.-eligen 2/52, 2/278		III. kabullenmek
	k.-ip 2/28, 2/186, 4/58, 4/102, 5/90		k.-elmeymiz 1/49
	k.-iptu 1/59	kötürül-	yükselmek
	k.-ivatidu 6/14		k.-di 1/42, 3/169
körün-	k.-ivelişniñ 5/18		k.-gen 2/72, 3/186
	görünmek		k.-ginini 2/236
	k.-di 1/4, 2/21		k.-üp 3/151, 4/106
	k.-etti 1/56, 1/98, 2/85, 5/196, 6/3		k.-genlikini 5/157
	k.-gen 2/240	kövrük	köprü
	k.-meydiğan 5/151		k.+kiçe 2/271
	k.-üp 1/7, 2/233, 5/18, 6/77	köy-	yanmak
körünüş	görünüş		k.-üp 3/53, 4/108
	k. 5/256		k.-üvatқан 3/189
	k.+ge 2/254	köydür-	yakmak, ateşe vermek
	k.+ide 2/28		k.-üp 1/18, 3/167, 5/52, 6/16
	k.+imu 3/141	köyümçan	şefkatli, özenli
	k.+tiki 2/28		k. 6/72
	k.+tin 2/60	köyümçanlık	şefkatlilik, özen
körüş-	görüşmek		k. 5/60
	k.-idu 2/298		k.+i 1/72
	k.-ti 2/243	köyün-	şefkat göstermek
	k.-üp 1/19, 2/74, 2/186, 3/245		k.-üp 6/13
körüş	görme, görüş	köz	göz
	k. 2/24, 2/309		

- k.** 2/201, 2/201, 5/144, 5/202, 5/250, 6/3, 6/12
k. karşı “görüş, fikir” 4/97
k. teg- “nazar değmek” 5/151
k. yetmes “inanılmaz” 4/4, 4/131
k. yum- “göz yummak” 2/22
k. yügürt- “göz atmak” 3/125, 4/16
k.+de tut- “dikkate almak” 6/104
k.+din gayip bol- “gözden kaybolmak” 3/79
k.+ge körün- “tanınmak” 2/254
k.+ge ilma- “küçümsemek” 4/39, 7/79
k.+i 2/198, 3/208, 5/137
k.+idin 2/141, 5/110
k.+ige ilma- “küçümsemek” 4/38
k.+ige 5/15
k.+imizni yoğan aç- “gözünü açmak” 5/163
k.+ini 1/132
k.+ini parkirat- “gözünü kamaştırmak” 2/46
k.+lerni 3/217
k.+liri çanıkidin çık- “gözleri yuvasından fırlamak” 4/29, 7/9
k.+liri oyna- “gözlerinin içi gülmek” 5/149
k.+liri 5/78
k.+liride 5/214
k.+liridiki 4/58, 5/44
k.+liridin 1/66, 4/93, 6/16
k.+lirimizni 5/134
k.+lirimni 3/142, 3/219
k.+lirini çimildet- “gözlerini kırıştırmak” 5/168
k.+üm 5/237, 7/36
k.+ümni 5/243
közle- gözlemek, göz dikmek
k.-gen 1/124, 4/19
közlük gözlü
k. 1/27, 5/10
közmünçağ nazar boncuğu
k. 5/177
kursi (<Ar. kürsî) kürsü
k.+da 7/3, 7/74
küç güç
k. 1/103, 2/275
uluğ k. “büyük güç” 2/275
k. kel- “gücüne gitmek” 6/49
k. çıkar- gücünü seferber etmek” 6/76, 6/123
bar k.+i bilen “bütün gücüyle” 3/188
barlık k.+i bilen “olanca gücüyle” 5/91
hayatiy k.+i “yaşam gücü” 5/111
k.+ige 2/44, 4/78
cismaniy k.+ige “fiziksel güç” 5/128
k.+imiz 2/80
k.+ini 1/84, 2/278
k.+iniñ 1/115
k.+ke 2/314
k.+mu 4/81
k.+ni 4/81
küçlük güçlü
k. 2/28, 2/303, 3/84, 3/91, 3/145, 5/247
küçlülük güçlülük
k.+ini 1/68, 1/68
küçük köpek yavrusu, enik
k.+ler 5/135
k.+tek 3/76

kül-	gülmek k.-eleydiğan 2/140 k.-etti 4/107 k.-gen 2/141 k.-imen 5/152 k.-üp 5/154, 5/274 k.-üp tur- 2/94, 3/14, 5/263 k.-üp koy- 4/21, 4/133 k.-üvêtidu 4/125 k.-üvêtip 4/62 k.-üvetti 4/70	k. sanap “günden güne” 1/30 k. ötküz- “gün geçirmek” 2/55, 5/139, 5/271 k. keçür- “gün geçirmek” 2/194, 5/164 k.+de “her gün” 1/76 k.+din 1/20 k.+gıçe 2/52 k.+güçe 2/227 k.+i 1/78, 1/136, 2/32, 2/74, 2/110, 2/135, 2/207, 2/304, 4/46, 4/125, 5/123, 5/125 k.+idimu 1/82 k.+idin 5/125 k.+ige 4/114 k.+ila 1/36 k.+iñni 5/229 k.+ki 3/102 k.+ler 4/44, 5/218 k.+lerde 2/70, 6/112 k.+lerdimu 2/55 k.+liri 1/1 k.+liri 4/116, 5/125 k.+liride 2/303, 3/223 k.+lirim 5/232 k.+liriniñ 3/1, 5/231, 5/234 k.+niñ 4/100
kül	kül k.+de 5/261	kündüz gündüz kêçe-k. 1/30, 2/19 kêçe-k.+lep “gece gündüz durmadan” 2/308
küldür-	güldürmek k.-üvêtidigan 2/140	künlük günlük k. 2/196
külke	gülme, kahkaka k. 1/42, 2/140, 5/20 k. kıil- “alay etmek” 4/97 k.+de 4/71 k.+din 3/164 k.+ler 3/162 k.+si 2/141 k.+sini 5/114	küp küp k. 7/75 k.+ni 7/76 k.+niñ 7/76 k.+tiki 7/78, 7/80 k.+tin 7/82
külkilik	gülünç, komik k. 3/154	küreş- savaşmak k.-ken 2/12
külpet	(<Ar. külfet) külfet k.+lerdin 2/134 k.+lirige 5/216	
külümsire-	gülümsemek k.-p 1/23, 2/82, 3/22, 5/64, 5/146 k.-p tur- 2/86, 2/234 k.-p koy- 4/20 k.-gen 6/69	
külüş-	gülüşmek k.-üp ket- 5/92	
külüş	gülüş, gülme k. 2/142, 2/143 k.+i 2/138 k.+ini 2/137	
kümüş	gümüş k. 5/36	
kün	gün k. 1/83, 4/103, 5/233	

küreş	mücadele, savaş k. 1/137, 2/14, 2/312 k. kıil- “savaşmak” 2/159 k. êlip ber- mücadele etmek” 2/221	kağış	beddua ķ.+liri 6/116
küreşčan	mücadeleci k. 2/3	ķahriman	(<Far. ķahraman) kahraman ķ. 2/23
kürişiş	savaşma, mücadele etme k.+ni 1/35	ķahşat-	ezmek, perişan etmek ķ.-ma 6/44
küşkürtiş	kışkırtma k.+i 3/194	ķaide	(<Ar. ķa’ide) kaide, kural ķ. 1/30, 1/79 ķ.+liride 6/77 ķ.+si 3/128
küt-	beklemek k.-mestinla 5/172 k.-meyli 3/44 k.-üp 1/42, 5/66	ķaķ-	I. vurmak ķ.-idu 4/122 ķ.-sa 2/170 ķ.-ivêtip 3/15 II. çakmak ķ.-ip 6/101
küyle-	şarkı söylemek k.-ydu 5/59	ķaķ	tam ķ. 2/109
küzgi	güzlük k. 4/22, 4/128, 4/131	ķaķaķla-	kahkaka atmak ķ.-p 2/137
Ķ		ķaķşal	yaşlanmış, dermansız ķ. 2/129
ķabiliyet	(<Ar. ķabiliyyet) kabiliyet ķ.+ige 5/111	ķal-	I. kalmak ķ.-di 3/228 ķ.-ġan 2/54, 5/239, 6/7 ķ.-ġuçe 1/35 ķ.-mastin 3/35 ķ.-sa 1/35 ķ.-saķmu 2/39 ķ.-ip 2/135, 5/192, 6/102 ķ.-iştı 3/164 ķ.-ivatķan II. kalmak yardımcı fiili ķ.-ay 4/62 ķ.-almidim 5/249 ķ.-arlık 2/225 ķ.-atti 2/228, 3/105, 3/225, 6/71 ķ.-attuķ 5/208 ķ.-di 1/29, 1/32, 1/92, 1/135, 2/51, 2/60, 2/130, 2/154, 2/186, 2/189, 3/68, 3/80,
ķaç-	kaçmak ķ.-ip 2/73, 2/157, 4/109		
ķaçā	I. kase ķ.+si 4/92 II. kutu ķ. 1/116, 5/143 ķ.+mni 4/34		
ķaçan	ne zaman ķ.+din 7/45		
ķada-	takılmak, sokulmak ķ.-vêlišķan 1/76		
ķāģa	karga ķ. 2/136, 2/286 ķ.+ģā 2/284 ķ.+ni 2/135 ķ.+niñ 2/136, 2/289		
ķāģa-	beddua etmek, lanetlemek ķ.-ytti 6/4		

	3/194, 5/65, 5/91, 5/96, 5/168, 5/181, 6/17, 6/115, 6/117, 6/119 ķ.-dila 5/153 ķ.-dilimikin 5/145 ķ.-dim 3/84, 4/3, 4/5, 4/13, 5/151, 5/248 k.-diñ 3/240 ķ.-duķ 2/77, 3/43 ķ.-ġan 1/56, 1/108, 2/23, 2/205, 2/232, 3/59, 3/85, 3/109, 3/109, 4/19, 5/44, 5/235, 6/9, 6/62 ķ.-ġanda 6/66 ķ.-ġandek 2/284 ķ.-ġandu 6/29 ķ.-ġanidi 2/111, 5/233, 6/95 ķ.-ġanliķini 5/214, 6/101 ķ.-ġuķilar 1/135 ķ.-idu 2/232, 4/55, 5/101, 6/84 ķ.-mastin 3/224, 6/108, 7/79 ķ.-misun 3/101 ķ.-sa 2/185, 4/127 ķ.-sun 5/175, 5/188, 5/259 ķ.-psen (<ķalipsen) 3/30 ķ.-ptimen (<ķaliptimen) 3/183, 5/236 ķ.-ptu (<ķaliptu) 3/47, 5/237 III. tutulmak, bk. bala II ķ.-maymenmu 2/233	
ķalaymiķan	karıřık, dűsensiz	
ķaldi - ķatti	ķ. bol- "karışmak" 2/136 olan-biten, var olan	
ķaldur-	ķ. - ķ.+si 5/213 bırakmak	
	ķ.-almaydiġanliķini 1/69 ķ.-atti 2/141 ķ.-di 3/46, 4/117 ķ.-ġanidi 3/127, 3/157 ķ.-ġudek 2/303 ķ.-up 3/157 saġlam ķ. 3/203	ķaltis
	hapsedilmek	ķamal-
	ķ.-ip 5/271	ķamķi
	kamķı	
	ķ.+sini 4/122	ķamlař-
	yakışmak, uygun olmak	
	ķ.-miġan 2/233, 6/66, 6/83, 6/97	ķan-
	doymak, kanmak	
	ķ.-ġuķe 2/90	ķan
	kan	
	ķ. 1/133, 3/210, 3/213	
	ķ. tűkűl- "kan dűkűlmek" 2/37	
	ķ.-ter "kan ter" 5/191	
	ķ. al- "öldűrmek" 7/14, 7/14	
	ķ.+ġa 3/208	
	ķ.+ġa milen- "kana belenmek 5/137	
	ķ.+larni 3/217	
	ķ.+i 1/35, 4/49, 4/58	
	ķ.+imdin 7/18	
	ķ.+imiz 2/41	
	ķ.+imizġa 2/232	
	ķ.+iñdin 7/19	
	(<Ar. ķanâ'at) kanaat	ķanaet
	ķ. ķil- "kanaat etmek" 5/135	
	(<Ar.+YU.ķanâ'at+lən) kanaatlenmek	ķanaetlen-
	ķ.-ip 2/231	
	I. kanat	ķanat
	ķ.-ķuyruķini "kanat- kuyruk" 4/1	
	ķ.+liri 6/133	
	ķ.+ini 4/120	
	II. yan, taraf	

	ķ.+ta 1/18		ķ.-p 5/122
	ķ.+idiki 1/17	ķaptal	yamaç, etek
ķançe	I. kaç		ķ.+lirida 2/106
	ķ. 1/6, 2/101, 2/102, 2/146	ķar	ķ.+liridiki 2/90
	bir ķ. 1/24, 2/53, 2/54, 2/245, 3/189, 5/9, 6/73		kar
	bir ķ.+si 3/89		ķ. 4/47
	II. ne kadar		ķ. yaķ- “kar yaķmak” 2/55
	ķ. 2/247, 5/167		ķ.+ġa 1/1, 1/86
	ķ.+din 2/148, 3/111, 7/66	ķara-	ķ.+larni 1/107, 1/122
ķançilik	ne kadar		bakmak
	ķ. 2/162, 2/200, 5/157, 5/159, 5/197		ķ. 6/64
ķandaķ	nasıl		ķ.-ġanda 1/28
	ķ. 2/89, 2/118, 2/245, 2/290, 4/66, 4/94, 4/94, 4/102, 4/102, 5/1, 5/164, 5/270, 6/36, 6/40, 6/108, 6/122, 6/130, 7/37		ķ.-ġanidim 2/66
	her ķ. “her türlü” 2/12, 2/303		ķ.-ñ 4/63, 4/113, 5/167
ķandur-	doyurmak, tatmin etmek		ķ.-ñlar 4/12
	ķ.-idiġan 5/138		ķ.-p 1/10, 1/32, 2/53, 2/90, 2/137, 2/258, 3/27, 3/142, 3/172, 3/183, 3/187, 3/248, 4/111, 5/14, 5/15, 5/19, 5/20, 5/64, 5/92, 5/94, 5/146, 5/164, 5/169, 6/4, 6/18, 7/28
ķanlıķ	kanlı		ķ.-vatķanlıķimizni 5/112
	ķ. 2/48, 3/219, 3/227, 3/232		ķ.-yman 2/17
ķaņķa-	sıçramak		ķ.-ysiler 2/245, 2/290
	ķ.-p 2/136		ķ.-di 1/41, 2/64, 2/90, 2/224, 4/128
ķaņķa	yüksek burunlu		ķ.-ġanda 3/25, 3/35, 3/49, 7/82
	ķ. 1/27		ķ.-ġanidim 3/16, 5/214
ķap	tam		ķ.-may 5/80
	k. 7/4		ķ.-sila 5/181, 5/245, 6/29
ķapak I	kabak	ķara I	kara, siyah
	ķ. 3/177, 3/189		ķ. 1/133, 2/11, 2/86, 3/154, 3/158, 5/211, 5/214, 7/23
	ķ.+ni 3/167, 3/176	ķara II	hedef
ķapak II	göz kapaġı		ķ.+ġa 2/118, 2/126
	ķ.liri 3/210	ķaraķaş	kara kaşlı
ķapķara	kapķara, simsiyah		ķ. 1/27, 1/37
	ķ. 5/78	ķaramet	(<Ar. kerâmet) keramet
ķapķaraņġu	kapķaranlık		
	ķ. 3/86, 5/204		
ķapla-	kaplamak		

	k. körset- “keramet göstermek” 5/160		ķ. çık- “karşı çıkmak” 4/49
ķaramtul	esmer		ķ. al- “karşılama” 5/142
	ķ. 4/17, 4/135	ķarşılık	karşılık
ķarañgu	karanlık		ķ. ķil- “karşı koymak” 1/84
	ķ. 2/23, 3/26, 5/208, 5/251, 5/256		ķ.+ini 1/126
	ķ.+da 2/22, 2/240	ķaş	yan
ķarañguluķ	karanlık		ķ.+iĝa 5/93
	ķ. 3/236		ķ.+imda 5/106
	ķ.+ida 2/23	ķat-	koymak
ķarap	bakarak, bir yere doğru		ķ.-ip 2/178
	ķ. 1/5, 1/8, 1/108, 1/128, 2/80, 3/44, 3/247, 4/83, 5/7	ķatar	sıra, dizi
ķaraş	bakış, bakma		ķ. 5/9, 5/116, 5/117
	ķ.+ķimu 2/63		ķ. – ķ. “sıra - sıra” 5/30
	ķ.+tiki 4/97		ķ.+diki 3/126
	ķ.+tin 2/44		ķ.+ida 5/261
	ķ.-ida 5/144		ķ.+idin 1/137
ķarat-	döndürmek, çevirmek	ķatarlık	gibi
	ķ.-tuķ 4/111		ķ. 3/54, 5/231
	ķ.-ip 3/184, 4/43	ķatira-	koşmak, hızlı yürümek
ķariçuk	göz bebeĝi		ķ.-p 5/208
	ķ.+umdek 6/12	ķatlam	tabaka
ķariĝay	çam ağacı		ķ. 2/239
	ķ. 2/90	ķatma	keskin
ķariĝusiz	dikkate almadan		ķ. 4/35
	ķ. 5/133	ķatnaş-	katılmak
ķariĝül	kara gül		ķ.-naşķan 6/128
	ķ. 4/21		ķ.-ķanlıkim 3/124
ķariķat	siyah Frenk üzümü		ķ.-ķanlirini 2/305
	ķ. 2/76		ķ.-maķçi bol- 6/109
ķaritul-	yönünü doĝrultmak		ķ.-tim 6/45
	ķ.-ivatidu 2/248		ķ.-idiĝan 6/113
ķariyaĝaç	kara ağaç		ķ.-idu 5/129
	ķ.+ķa 3/9	ķatnaşturuş	katıldırma
ķarmaķ	çengel, iĝne		ķ.+ķa 6/124
	ķ. 3/11	ķatra-	bk. ķatıramak
ķarşı	karşı		ķ.-p 5/269
	ķ. 1/15, 1/41, 1/64, 1/67, 1/137, 2/210	ķattik	I. sert, katı
	ķ. tur- “karşı durmak” 1/52		ķ. 1/40, 3/11, 3/74, 3/131, 6/82, 6/82
	ķ. bol- “karşı olmak” 2/50		II. çok, fazla
			ķ. 2/138, 2/191, 3/220, 6/129

	III. ciddi ğ. 3/102, 6/17 IV. zor ğ. 5/161, 5/161	ğayta	yine, tekrar ğ. 1/35
ğayça	makas ğ. 1/120	ğayt-	dönmek ğ.-atti 2/231 ğ.-iştı 2/197 ğ.-ğan 5/141 ğ.-ğanlarnıñ 6/130 ğ.-ğıçe 5/234
ğayğı	kayğı ğ. - hesretliri “kayğı hasret” 3/139, 5/195 ğ. - elem “kayğı - elem” 5/243 ğ.+ mizni 2/314 ğ.+ mu 5/169	ğazak	II. caymak ğ.- ma 4/36 Kazak (bir Türk boyunun adı) ğ. 2/129
ğayğıluğ	kaygılı, üzüntülü ğ. 1/113, 2/10, 5/233	ğazan	kazan ğ. 2/185, 2/211, 5/239, 5/242 ğ.+ da 5/251 ğ.+ diki 5/237 ğ.+ ğa 3/164, 5/272 ğ.+ mu 5/211
ğaymuğtur-	zihnini karıştırmak ğ.- di 2/207	ğazançi	kazancı, yer adı ğ. 3/207, 3/208 ğ.+ din 3/168, 3/170 ğ.+ niñ 3/164, 3/175, 3/189
ğayna-	I. kaynamak ğ.- p 1/101, 3/3 ğ.- vatğan 3/164 zerdisi ğ.-di “hiddetlendi” 6/23 ğ.- mağta 5/251 ğ.- maydu 5/272 II. coşmak ğ.- p 1/45 ğ.- vatğan 1/97	ğazi	(<Ar. ğadî) kadı, hakim ğ. 3/128
ğaynağ	kaynamış, sıcak ğ. 1/136, 5/237	ğebri	(<Ar. ğabr) kabir, mezar ğ.+ ler 1/107 ğ.+ niñ 1/106
ğaynağsu	kaynar su ğ.+ ni 5/242	ğed	(<Ar. ğadd) boy, duruş ğ. kötür- “yükselmek” 3/33
ğaynağ	kaynama ğ.+ ğa 4/49	ğedd	bk. ğed ğ.+ ini 5/24, 5/67
ğaynat-	kaynatmak ğ.- ip 5/234, 6/80 ğ.- ivetti 3/206	ğedem	(<Ar. ğadem) adım ğ. 1/11, 2/123, 5/88 ğ.+ çe 1/120 ğ.+ diki 1/124
ğaynitiğ	kaynatmak, ısıtmak ğ. 5/242	ğedemle-	(<Ar+YU. ğadem+le) adımlamak ğ.- p 2/35
ğayrim	devrik ğ. 1/12	ğeder	(<Ar. ğadar) kadar ne ğ. “ne kadar” 5/132
ğayir-	çevirmek, döndürmek ğ.- p 1/13, 1/56	ğedir	(<Ar. ğadr) kadir, değer
ğaysi	hangi ğ. 1/59, 3/26, 5/237 her ğ.+si “her bir” 4/8 ğ.+ sini 2/38		

	ķ. - ķimmetige “kadir - kıymet” 5/231	ķeliş	kalma, kalış
	ķ.+imni 6/13	ķeni	ķ.+ķa 5/247 hadi, haydi
ķedirle-	ķ.+ini 6/37 (<Ar.+YU. ķadr+le) değer vermek		ķ. 1/55, 2/117, 3/121, 4/98, 5/14, 5/22, 5/48, 5/101, 7/70
	ķ.-giniņizge 2/179	ķeniķ	koyu
ķeęez	kağıt		ķ. 4/7
	ķ.+ni 2/17	ķerindaş	kardeş
	ķ.+ige 4/35		ķ. 7/17
ķehriman	(<Ar. ķahramân) kahraman	ķerindaşlık	ķ.+laręe 2/80, 3/65 kardeşlik
	ķ. 1/96, 1/137, 2/12, 2/52	ķetim	ķ.+niņ 2/224 defa, kere
	ķ.+i 2/23		ķ. 1/24, 1/25, 2/71, 2/309, 3/101, 3/124, 4/18, 4/48, 4/64, 4/102, 5/182, 6/27, 7/49
	ķ.+iniņ 3/157		ķ.+ķi 6/107
ķehrimanlık	(<Ar.+YU. ķahramân+ lık) kahramanlık		ķ.+la 2/228
	ķ. 2/28, 2/29	ķeyiķ	kayık
	ķ.+i 2/28		ķ. 2/184
ķelb	(<Ar. ķalb) kalp, yrek		ķ.+ta 2/187
	ķ.+i 4/132		ķ.+tiki 2/186
	ķ.+ide 1/101, 2/12, 2/218, 5/44	ķeyiķçi	kayıkçı
ķelem	(<Ar. ķalem) kalem		ķ.+lar 2/186, 2/187
	ķ. 6/42		ķ.+larniņ 2/183, 2/184
	ķoliņęa ķ. al- “yazmak” 2/17, 2/18	ķeyin	kayın, kayın ağacı
ķent	(<Far. ķand) Şeker		ķ. 2/74
	ķ. 5/124	ķiķķir-	seslenmek, çağırarak
ķest	(<Ar. ķasd) kasıt		ķ.-ip 1/48
	ķ. ķil- “kastetmek” 2/212	ķil-	ķ.-işatti 3/179
ķesten	(<Ar. ķasden) kasten, kasıtılı olarak		I. kılmak, etmek, yapmak, II. kılmak yardımcı fiili
	ķ. 5/245		ķ. 3/136
ķeti	(<Ar. ķat’î) kesin		ķ.-alaydığan 2/30
	ķ. 4/98		ķ.-almay 3/187, 7/54
ķetiy	bk. ķeti		ķ.-almaydıęanlıķini 1/57
	ķ. 1/65		ķ.-almiduķ 2/178
ķeyer	nere, neresi		ķ.-atti 1/72, 3/8, 3/139, 3/141, 4/7, 4/9, 6/56
	ķ.+de 7/62, 7/73		ķ.-attiņ 3/204
	ķ.+gila 2/175		ķ.-attuķ 5/134
ķeķil-	çakılmak		ķ.-ay 7/10
	ķ.-ęan 3/172		

- k.-di** 1/36, 1/61, 2/69,
2/83, 2/176, 2/196,
3/52, 3/146, 4/63, 4/97,
4/98, 5/12, 5/94, 5/101,
5/113, 5/142, 5/172,
5/233, 5/271, 6/20,
6/29, 6/62, 7/29, 7/32,
7/42
- қ.-dim** 2/97, 3/51,
3/135, 5/2, 5/112, 6/15,
7/48
- қ.-dimmu** 5/245
- қ.-dimu** 2/212
- қ.-dın** 6/35
- қ.-diñlarmu** 4/95
- қ.-diña** 2/153
- қ.-duқ** 2/76
- қ.-gan** 1/7, 1/39, 2/12,
2/31, 2/163, 2/207,
2/210, 2/315, 3/13,
3/15, 3/82, 3/208, 4/80,
5/45, 5/259, 6/14, 7/80
- қ.-ğanda** 6/128
- қ.-ğandin** 1/19
- қ.-ğanidi** 1/62, 1/133,
2/206, 3/156
- қ.-ғанiken** 2/191
- қ.-ғанliқi** 3/35
- қ.-ғанliқim** 3/101
- қ.-ғанliқini** 5/159
- қ.-ғанliқtin** 5/91, 5/98
- қ.-ğaymiz** 7/27
- қ.-ğuçe** 5/67, 5/94
- қ.-ğuçi** 2/229, 2/275
- қ.-idiған** 2/221, 2/238,
2/241
- қ.-idiғанliқini** 2/308
- қ.-idiğininini** 2/300
- қ.-idu** 2/14, 2/175,
5/128, 7/37
- қ.-imen** 2/52, 3/100,
5/188
- қ.-imenğu** 3/20
- k.-imiz** 1/65, 2/39,
2/185, 4/80
- қ.-ip** 1/18, 1/30, 1/70,
2/47, 2/52, 2/90, 2/91,
2/124, 2/152, 2/156,
2/162, 2/163, 2/180,
2/186, 2/192, 2/195,
2/212, 2/234, 2/258,
2/278, 2/306, 3/39,
3/68, 3/76, 3/80, 3/82,
3/90, 3/100, 3/120,
3/132, 3/190, 3/197,
3/204, 3/236, 4/48,
4/57, 4/94, 4/111, 5/1,
5/11, 5/116, 5/117,
5/131, 5/148, 5/151,
5/155, 5/198, 5/209,
5/254, 5/257, 5/261,
5/264, 5/270, 5/276,
6/23, 6/35, 6/40, 6/83,
6/83, 6/104, 6/105,
6/127, 6/131, 7/4, 7/8,
7/29, 7/30, 7/35, 7/53,
7/68, 7/68
- қ.-isen** 3/75
- қ.-isiñiz** 7/40
- қ.-ivalattuқ** 5/205
- қ.-ivatatti** 3/162
- қ.-ivatimen** 6/44
- қ.-ivatisen** 6/53
- қ.-ivatқан** 2/188,
2/205, 2/215, 3/71,
6/111
- қ.-ivatқанlarni** 3/131
- қ.-ivatқанlar** 1/59
- қ.-ivètip** 6/109
- қ.-ividi** 5/94
- қ.-ma** 6/20, 6/117, 7/6
- қ.-maқçi** 2/315
- қ.-maқта** 1/84
- қ.-maқtimiz** 2/314
- қ.-masliқ** 5/99
- қ.-may** 5/135, 5/181
- қ.-maydiған** 3/57
- қ.-maydu** 2/297, 4/126
- қ.-mayla** 3/79
- қ.-midi** 4/64
- қ.-misa** 4/55

	ķ.-sa 4/72, 5/201, 6/65		ķ.+niñ 2/159, 6/69, 6/110, 7/33
	ķ.-saķ 5/167		(<Far. ķumârâbz)
	ķ.-sam 1/45, 6/13	ķimarvaz	kumarbaz
	ķ.-sañ 6/83		ķ. 2/51
	ķ.-siñiz 5/23	ķimirla-	kımıldamak
	ķiptimen (<ķiliptimen) 5/242	ķimirlaş-	ķ.-may 3/143
ķilçilik	zerre kadar		ķ.-tin 2/61
	ķ. 7/50	ķimmet	(<Ar kıymet) kıymet
ķildur-	yaptırmak, ettirmek		ķ.+ige 5/231
	ķ.-atti 2/70		ķ.+ke 2/28
	ķ.-imiz 2/185	ķimmetlik	(<Ar+YU. kıymet+lik)
ķilduruş	yaptırma, ettirme		kıymetli, değerli
	ķ. 2/255		ķ. 2/17, 2/239, 7/1
ķiliç	kılıç	ķin	kın, kılıf
	ķ.+niñ 2/238		ķ. - ķ.+iġa patma- “çok sevinmek” 5/43
ķilik	kılık	ķiñġir-siñġir	eġri, bğrű, çarpık
	ķ.+(ġ)ini 2/288		ķ. – siñġir “eġri bğrű” 3/32
	ķ.+liriġa 5/92	ķipķizil	kıpķızıl
	II. huy, tavır		ķ. 1/133, 4/7, 5/137
	ķ.+idin 3/70	ķir	kır, bozkır
	ķ.+imu 6/79		ķ. 2/227
	ķ.+liriñdin 6/68		II. sınır, hudut
	ķ.+lirini 3/50	ķiraethana	ķ.+idiki 2/67, 4/33
ķilivetiş	yapıverme, ediverme		(<Ar+Far. ķırâat+hâne)
	ķ. 6/127		kıraathane
ķilin-	işlenmek, yapılmak		ķ. 2/271
	ķ.-ġan 1/18, 2/69, 2/73	ķirġak	kenar, kıyı
ķiliş-	beraber yapmak		ķ.+idiki 2/183
	ķ.-idu 2/233, 2/294		ķ.+ini 2/182
	ķ.-imuz 2/258	ķirġinçilik	katliam
	ķ.-iptu 3/111		ķ. 2/48
	ķ.-ķanmidiñ 7/47	ķiriķ	kırık
	ķ.-ti 2/197		ķ. 1/20, 1/73, 1/138, 2/31, 2/173, 2/303, 3/50, 3/104, 3/112, 3/115
	ķ.-tuk 1/31	ķirķil-	kırılmak, kesilmek
ķiliş	yapma, etme		ķ.-ķan 2/86
	ķ. 1/114, 2/217, 2/244, 2/249, 2/250, 2/303, 3/9, 3/55, 3/55, 4/28, 5/111, 7/82	ķis-	I. kısmak
	ķ.+i 2/277, 3/65, 4/91		ķ.-ip 3/77, 5/269
	ķ.+ķa 2/61, 2/196, 3/195, 5/80		II. sıkmak
	ķ.+liri 3/157		ķ.-ip 3/13
	ķ.+ni 1/62		

ķisas	(<Ar. ķisas) ķisas ķ. al- “ķisas almak” 7/34	ķiyin	zor ķ. 1/56
ķisil-	ķisılmak, bükılmek ķ.-ġan 5/255	ķiyinlařtur-	zorlaştırmak ķ.-up 3/18
ķisim	(<Ar. ķisım) ķisım ķ.-ķ.+ġa 1/78 ķ.+larġa 1/30 ķ.+lirimiz 1/74, 1/79, 1/86, 1/88 ķ.+lirimizniñ 1/16 ķ.+niñ 1/20	ķiyinal-	zorlanmak ķ.-ivatķanlıkini 3/9
ķisķa	ķisa ķ. 1/12, 2/86, 2/124, 5/112	ķiz-	ısınmak, ateşlenmek ķ.-ip 3/153, 4/72 ķ.-ivatķanlıkini 4/58
ķisimen	(<Ar. ķisimen) ķisimen ķ. 2/254	ķiz	kız ķ. 1/27, 1/45, 4/8, 5/10, 5/141, 5/236 ķ.+ġa 5/14 ķ.+i 5/23, 5/147, 5/274 ķ.+im 5/48, 5/171, 5/259 ķ.+imiz 1/21 ķ.+imniñ 5/188 ķ.+ini 5/150 ķ.+iniñkige 5/149 ķ.+lar 1/10, 1/11, 1/51, 1/59, 5/9 ķ.+lardin 1/19 ķ.+larġa 1/28, 3/62 ķ.+larmu 1/53 ķ.+larni 1/57 ķ.+liri 1/28, 1/59 ķ.+liriġimu 2/310 k.+niñ 4/131, 4/23, 5/45
ķisim	bk. ķisim ķ.+i 2/244 ķ.+ida 2/78 ķ.+iġa 2/259 ķ.+ini 3/12	ķizar-	kızarmak ķ.-ġan 1/66, 3/18 ķ.-ip 2/1231/33, 3/147, 4/108, 5/62, 5/63, 5/97
ķista-	sıkıştırmak, zorlamak ķ.-ytti 3/188 ķ.-ġaniken 2/191	ķizart-	kızartmak, utandırmak ķ.-ġanidi 4/121
ķistur-	sıkıştırmak, araya sokmak ķ.-up 2/164 ķ.-uvalġan 1/116	ķizķaķ	küçük kız, kızcaġız ķ. 5/63 ķ.+ķa 5/148
ķitiġirlik	ķiskanķlık ķ. 3/68	ķizġin	coşkulu, ateşli ķ. 1/100, 3/53, 4/35, 5/129
ķiyapet	(<Ar. ķiyâfet) görünüm ķ. 5/158, 5/230 ķ.+i 2/234 ķ.+te 1/28, 3/240, 6/18, 6/42, 6/131 ķ.+i 2/43, 5/33 ķ.+ide 3/198 ķ.+ini 3/196	ķizġinlik	coşkunluk, ateşlilik ķ. 6/109
ķiyapetlik	(<Ar.+YU. ķiyâfet+lik) görünümlü ķ. 2/94	ķizik-	dikkat etmek, ilgilenmek
ķiyik	kırkıntı ķ. 6/35		
ķiyiklik	kabalık ķ.+iġa 6/51		

	ķ.-atti 5/45		ķ.+ini 2/79, 3/13, 4/129, 5/17, 5/89, 6/29, 6/132
ķizik	ķ.-ip 3/85, 3/183 zevklı, ilgi çekici		ķ.+iñizni 2/121
	ķ. 2/124, 6/100		ķ.+lar 3/162
ķizikış	ilgilenme, dikkat etme		yüz – ķ.+liri “elleri- yüzleri” 3/18
	ķ.+im 3/102		ķ.+liri 4/131, 7/9
ķiziktur-	ilgisini uyandırmak		ķ.+liridimu 3/235
	ķ.-ğanidi 3/93		ķ.+lirimizğa 3/174
ķizil	kızıl, kırmızı		ķ.+lirini 3/81, 5/115, 5/116, 5/123
	ķ. 4/6, 4/14, 4/23, 4/112, 4/132, 6/76, 6/133		ķ.+um 4/17
ķizilgül	kızıl gül (çiçek türü)		ķ.+umda 5/269, 5/269
	ķ. 4, 4/14, 4/19, 4/131, 4/137		ķ.+umdiki 3/185, 7/15
	ķ.+dek 5/27, 5/63		ķ.+umdin 3/118, 3/221
	ķ.+ler 4/6		ķ.+umğa 2/18, 2/119, 3/114, 6/6
	ķ.+ni 4/13		ķ.+umni 2/243, 3/159, 4/18
ķoğla-	kovalamak		ķ.+uñlarğa 3/151
	ķ.-p 5/206, 6/1, 6/111	ķolaş-	becermek
	ķ.-di 3/189		ķ.-up 1/13
ķoğun	kavun	ķoltaķ	koltaķ
	ķ. 2/287		ķ. 5/237
ķoğunluk	kavunluk		ķ.+iğa 3/77
	ķ. 5/255		ķ.+umğa 5/269
ķol	el	ķolyağlık	mendil
	ķ. 1/34, 2/253		ķ. 1/9
	ķ.+ğa keltür- “ele geçirmek” 2/13, 2/33, 2/40	ķonca	çizme koncu
	ķ.+i 3/13, 5/238		ķ.+ni 1/13
	ķ.+i yet- “eli ulaşmak” 2/48	ķon-	konmak
	ķ.+ida 1/117, 2/68, 2/68, 2/84	ķoñğuraķ	ķ.-up 2/118, 2/135
	ķ.+idiki 2/70, 6/24		zil
	ķ.+idin 6/88, 6/93	ķopal	ķ.+niñ 5/36
	ķ.+idin kel- “elinden gelmek, yapabilmek” 4/42, 4/43, 4/61, 4/68		kaba
	ķ.+iğa 1/32, 2/167, 3/10, 3/131, 6/8	ķopallik	ķ.+raķ 2/149
	put – ķ.+imizni “elimizi-kolumuzu” 5/160		kabalık
	ķ.+iñğa 2/17	ķoral	ķ. 2/153
			silah
		ķorallan-	ķ. 1/30, 1/59, 1/60, 1/75, 2/211
			ķ.+larniñ 1/75
		ķorallik	silahlanmak
			ķ.-ğan 2/56, 2/157
			silahlı

koray	ķ. 1/65, 1/78, 1/79, 1/86 kurumuş bitki ķ. 5/237 ķ.+ni 5/269		4/98, 4/103, 4/111, 4/114, 4/136 ķ. tut- “saban tutmak” 4/25, 4/29, 4/48
korçaķ	kukla ķ. 1/38 ķ. oyna- “kukla oyynamak” 1/48	koşaq	koşuk, şarkı ķ. 5/264 ķ. ayt- “şarkı söylemek” 5/61 ķ.+lar 5/111 ķ.+larni 5/45 ķ.+liri 3/153 ķ.+lirida 5/59 ķ.+ni 5/262, 5/263
kordaq	türlü yemeği ķ. 5/118 ķ.+niñ 5/122		koşçi sabancı ķ. 4/49, 4/92, 4/94, 4/134, 4/137 ķ.+lardin 4/47 ķ.+larniñ 4/24
korķak	korkak ķ. 7/55		koşna komşu ķ.+mizniñ 3/84, 3/85
korķ-	korkmak ķ.-may 7/79 ķ.-maymiz 2/39 ķ.-up 7/57		koşuķ kaşık ķ. 7/18 ķ.+lar 5/121
korķat-	korkutmak ķ.-ķanliri 7/11	koşul-	katılmak ķ.-duķ 4/99 ķ.-imen 3/120 ķ.-up 5/62, 5/94, 5/105
korķumsiz	korkusuz ķ. 7/79		koşuluş katılma, katılış ķ. 3/94
korķmas	korkmaz, korkusuz ķ. 2/15		koşumçe ilave ek ķ. ķil- 3/51
korķunç	korkunç ķ. 3/219		koşumiķaş çatma kaş ķ. 3/200, 3/203
korķut-	bk. korķatmak ķ.-ķanlıķini 7/34		koşuma kaş ķ.+sini tür- “kaşını çatmak” 3/98, 5/213
korķutuş	korkutma, korkutuş ķ.+uñ 7/51		koşuş koşma, bağlama ķ. 4/102
korķsaķ	kursak, karın ķ.+i 6/29 ķ.+iğa 6/32	koşur	uyuz, zayıf ķ. 5/135
koruķ	kıvrım ķ.+larni 5/215	ķoy	koyun ķ. 1/12, 1/27
korul	nişan, hedef ķ.+ğa al- “nişan almak” 2/119	ķoy-	İ. koymak, yerleştirmek ķ.-dum 6/29
koş-	eklemek, katmak ķ.-up 7/68 ķ.-up ķoy- 4/31, 5/247		
koş	çift, saban ķ. 4/122 ķ. heyde- “çift sürmek” 4/22, 4/48, 4/49, 4/52, 4/53, 4/56, 4/61, 4/90,		

ķ.-ġandek 3/164	ķ.-umen 3/241
ķ.-ġudek 5/200	ķ.-uñ 1/38, 1/54
ķ.-maġċi bol- 6/24	ķ.-yup 2/50, 2/170,
ķ.-uñ 2/121	2/195, 3/16, 3/38, 3/52,
ķ.-up 1/41, 3/7, 3/12,	3/123, 4/120, 5/15,
3/89, 3/120, 5/184, 6/8,	5/99, 5/172, 5/214,
6/25	5/235, 6/65, 6/105,
II. bırakmak,	6/106, 6/106, 6/127
vazgeçmek	ķ.-uşatti 5/64
ķ. 3/75, 6/20	ķ.-uřķanidi 4/48
ķ.-ayliçu 5/193	ķ.-uvatķanliķiġa 6/23
ķ.-sila 6/4	ķ.-uvėdim 5/197
ķ.-up 4/49	gözleme, bir tür yemek
III. salmak, serbest	ķ. 3/179
bırakmak	ķoymak
ķ.-up 2/36, 3/100, 7/22	ķoyul- I
IV. yardımcı fiil	koyulaşmak
ķ. 4/77	ķ.-ġan 3/217
ķ.-almaymiz 4/72	koyulmak, bırakılmak
ķ.-atti 2/306, 3/144,	ķ.-ġan 5/9, 5/36
5/89	ķ.-ġanliķi 5/164
ķ.-attim 3/142	ķ.-idiġan 2/17
ķ.-ay 3/118, 4/60,	kucak
4/133, 7/10	ķ.(u)+ida 5/70
ķ.-di 1/32, 2/57, 2/170,	ķ.(u)+iġa 5/60
2/196, 3/71, 3/186,	koyma, yerleştirme
4/20, 4/43, 4/133, 5/19,	ķ. 3/7, 3/71, 5/234
5/119, 5/154, 6/109	ķ.+ķa 5/217
ķ.-duķ 5/183	hareket ettirmek,
ķ.-dum 4/21, 4/31,	kımıldatmak
4/34, 5/175, 5/177,	ķ.-p 5/217
5/184, 5/188, 5/189,	hareketlenmek,
5/247	kımıldamak
ķ.-duñlar 5/172	ķ.-ip 1/46, 2/40
ķ.-ġan 2/178, 3/100,	hareket ettirme,
5/116, 5/191, 5/248,	kımıldatma
6/83, 6/90	ķ. 3/173
ķ.-ġanidi 2/310, 5/257	ķuçak
ķ.-ġanidim 5/151	kucak
ķ.-ġanmu 4/14	ķ.+i 7/75
ķ.-ġili 2/220	ķ.+iġa 2/169
ķ.-ġini 6/88	kucaklamak
ķ.-idiġan 6/78	ķ.-p 6/11
ķ.-masidi 2/49	ķ.-vėlip 5/44
ķ.-sa 5/253	(<Ar.+YU. ķudret+lik)
ķ.-sam 2/233, 6/32	kudretli
	ķ. 2/44
	ķul
	kul, köle

	ķ. ķil- “kul etmek” 2/217		ķ.+imiz 2/264
ķulak	kulak	ķurut-	ķ.+ta 5/87 kurutmak
	ķ. 1/105		ķ.-ma 5/229
	ķ. sal- “dinlemek” 6/120	ķusur	(<Ar. ķusûr) kusur
	ķ.+lirimni soz- “kulağını çekmek” 3/101		ķ. tap- “kusur bulmak” 4/76
	ķ.+niñ 3/145	ķuş	ķuş
	ķ.+ida 1/113		ķ. 2/286, 2/292, 2/294, 2/295, 2/302
	ķ.+iğa 1/113, 2/208, 3/89	ķuşhana	ķ.+lar 2/279, 4/9 (<YU.+Ar. ķuş+hâne) mezbaha
	ķ.+ini 1/56		ķ.+largâ 2/70
ķulaķça	ķürklü ķişlık börk	ķuta	ķutu
	ķ. 1/12	ķutul-	ķ.+sini 6/101 kurtulmak
	ķ.+sini 1/56		ķ.-di 1/125
ķural	bk. ķoral		ķ.-dum 5/269
	k.+larniñ 1/31	ķuvurgamey	ķ.- idiđanliķimizni 2/134 tepemi attırma
ķurallıķ	bk. ķorallıķ		ķ. 4/76
	ķ. 1/35	ķuvvetlik	(<Ar.+YU. ķuvvet+lik) ķuvvetli
ķurban	(<Ar. ķurbân) ķurban		ķ. 2/142
	ķ. bol- “ķurban olmak” 2/10, 2/13, 2/225, 5/247	ķuvvetle-	(<AR.+YU. ķuvvet+le) desteklemek
	ķ. ķil- “ķurban etmek” 2/30, 5/242		ķ.-meymen 2/161
ķur-	ķurmak, tesis etmek	ķuy-	dökmek, boşaltmak
	ķ.-đan 2/12		ķ.-duñlarmu 3/179
	ķ.-maķta 3/232	ķuyruķ	ķuyruk
	ķ.-saķ 2/99		ķ.+iğa 3/58
	ķ.-up 2/57		ķ.+ini 4/1
ķur	dize, satır	ķuyun	ķasırđa
	ķ.+dila 5/97		ķ.+dek 7/26
ķurđuçi	ķurucu		
	ķ.+larniñ 3/233		
ķurđuy	aladoğan		
	ķ.+đa 5/36		
ķuruķ	ķuru		
	ķ. 2/17, 5/135, 5/236, 6/55, 6/69	lağayla-	boş gezmek
	ķurul-		l.-p 4/133
	ķurulmak, tesis edilmek	lağilda-	tir tir titremek
	ķ.-đanidi 5/277		l.-p 7/9
	ķ.-idiğan 2/19	lavza	(<Ç.) tatsız
ķuruş	ķurma, tesis etme		l. 4/55, 4/70
	ķ. 2/315	lay	(<Far. lây) çamur

L

	l. 3/68, 3/74, 3/81 l.+da 3/67 l.+larni 3/69 (<Ar. lâyık) layık, uygun l. 4/55, 5/123, 5/128, 6/43 l. kel- “uygun olmak” 1/13 l. kör- “uygun görmek” 2/160 l. bol- “layık olmak” 7/83	2/210, 2/238, 2/254, 2/268, 2/307, 2/312, 3/18, 3/26, 3/76, 3/193, 4/19, 4/64, 4/71, 4/108, 5/15, 5/80, 5/95, 5/146, 5/162, 5/169, 5/188, 5/233, 5/248, 5/249, 5/270, 6/7, 6/72, 6/107, 7/41, 7/70, 7/84
layık		lëssor (<Rus. rëssor) yay, süspansiyon yayı l.+i 3/7 l.+niñ 3/8, 3/11, 3/12 dolu
laza	(<Ç.) kırmızı biber l. 5/269	liķ
lazim	(<Ar. lâzım) lazım, gerekli l. 2/221, 7/36, 7/82 l.+i 6/69 l.+kin 6/35	liniye (<Rus. liniya) hat l.+ge 1/61
lazimliķ	(<Ar.+YU. lâzım+liķ) gerekli, ihtiyaç l.+ini 2/159, 2/220, 6/108, 7/35	liñsit- sallamak, oynatmak l.-ip 3/52, 4/135, 5/48, 5/94, 6/35
leglek	uçurtma l. 3/30	lipmu - lip dolu, ağzına kadar l.- l. 3/246
Lencu	(<Ç.) yer adı L.+da 2/174	loğulda- alev alev yanmak l.-p 3/177, 3/189
lenet	(<Ar. lâ'net) lanet l.+i 7/55	Losunku yer adı L. 2/183
Leñşeñ	(<Ç.)yer adı L. 1/4, 1/15, 1/82	lönge havlu l.+lirige 5/116
lerze	(<Far. lerze) titreme l.+ge keltür- “titretmek” 3/91, 7/11	lükçeklik terbiyesizlik l. 3/54
leb	(<Ar. leb) dudak l.+liri 4/72, 5/215 l.+liriniñ 4/21	Lüşün Luşün, Çinli yazar L.+ni 2/265
leyliķazaq	bitki adı, çiçek adı l.+lar 4/7	M
lëkin	(<Ar. lâkin) lakin, fakat, ama l. 1/123, 1/80, 2/34, 2/46, 2/54, 2/81, 2/120, 2/139, 2/161, 2/195, 2/200, 2/203, 2/208,	M. Gorki Maksim Gorki M. G.+niñ 2/23 (<Rus. magazin) mağaza, büyük dükkan m.+larni 2/203
		magizin
		maharet (<Ar. mahâret) maharet, beceriklilik m. 2/46 m.+ige 5/45
		mahta- övmek, takdir etmek

	m.-p 2/200, 2/202		m.-di 2/127, 3/44, 5/114
	m.-di 2/134, 3/234		m.-dim 5/7
	m.-dila 5/170		m.-duk 2/75
mahtan-	m.-ğanliķim 5/150		m.-ğan 2/203
	övülmek, takdir edilmek		m.-ma 1/112
	m.-ip 7/11		m.-ip 2/2, 5/12
mahtançaklık	övüngeñlik, övünme hali	mara-	gizlice bakmak, gizlice takip etmek
	m.+tin 2/235		m.-p 3/87, 3/172
maķul	(<Ar. ma'ķûl) makul, iyi	markilik	(<Rus.+YU. marka+lık) markalı
	m. 3/97		m. 2/84, 3/2
mal	mal, eşya	marş	marş komutu
	m. 2/203		m. 2/35
	m. - mülük "mal - mülk" 3/226	maşayik	dini alim
Malayalik	Malayalı	m.+lar 5/159	
	M.+larğa 2/210	maşina	(<Rus. maşina) araba
malay	hizmetkar, uşak		m. 2/56, 3/2, 3/4, 3/244
	m.+i 2/205		m.+larniñ 3/3
mana	işte		m.+ğa 3/237, 3/238
	m. 1/7, 1/20, 1/82, 1/114, 2/17, 2/36, 2/38, 2/71, 2/83, 2/95, 2/124, 2/180, 2/184, 2/184, 2/185, 2/185, 2/185, 2/211, 2/257, 2/261, 2/265, 2/270, 2/278, 3/43, 3/59, 3/71, 3/123, 3/127, 3/152, 3/194, 3/196, 3/214, 3/214, 3/233, 4/12, 4/49, 4/63, 4/70, 4/84, 4/113, 4/120, 4/130, 4/132, 4/135, 4/138, 5/138, 5/58, 5/82, 5/84, 5/140, 5/167, 5/169, 5/181, 5/190, 5/207, 5/241, 5/245, 5/259, 5/262, 5/271, 6/29, 6/53, 6/60, 6/61, 6/64, 6/80, 6/84, 6/102, 6/103, 6/131, 7/5, 7/8, 7/15, 7/74, 7/74, 7/78, 7/80, 7/82	matem	(<Ar. mâtem) matem, yas
	mañ-		m.+niñ 2/11
	yürümek, hareket etmek	matèriyal	(<Rus. material) materyal, malzeme
			m.+i 2/19
		matras	bir tür döşek
			m.+lar 5/32
			m.+ni 5/35
		matyas	bk. matras
			m. 5/35
		Mavcuşi	özel isim, Başkan Mao
			M. 5/58
			M.+ğa 5/59
			M.+niñ 5/39
		mavu	(<mana bu)bu, işte bu
			m. 3/172, 5/202, 5/262, 6/116, 6/116
		Mavzèduñ	Mao Tsedong
			M. 2/315
		may	yağ

	m. 5/268		
maylaş-	m.+ğa 2/203	meğrurlan-	(<Ar.+YU. mağrûr+lan) gururlanmak
	yağlanmak		m.-atti 1/97
maylık	m.-kan 3/13	meğrurluğ	(<Ar.+YU.mağrûr+luk) mağrurluk
	yağlı		m. 2/235
maymağ	m. 5/122	mehelle	(<Ar. maħalle) mahalle
	eğri bacaklı		m. 3/216
maz	m. 2/211		m.+diki 3/36
	pamuk		m.+ge 3/164, 3/168
mazar	m.+ğa 3/161		m.+mizniñ 3/92, 3/154
	(<Far. mezâr) mezar		m.+ni 3/91
	m. 5/183, 5/185		m.+siniñ 1/16
mazayi	m.+larğa 4/97, 5/176	mehellivezlik	(<Ar.+Far.+YU. maħalle+bâz+lik) mahallecilik
	mezar şeyhi		m. 3/228
me	m. 5/159	mehkem	(<Ar. muhkem) sağlam, dayanıklı
	al!		m. 1/13, 1/93, 1/132, 1/134, 2/29, 2/273, 2/273, 3/13, 3/58, 3/187, 4/111
meclis	m. 3/114	mehrum	(<Ar. mahrûm) mahrum, yoksun
	(<Ar. meclis) meclis, toplantı		m. 7/52
	m. 4/46	mehsulat	(<Ar. mahsûlât) ürün
	m.+iniñ 4/94		m.+i 3/227
	m.+lerge 6/124	meħsus	(<Ar. maħsûs) mahsus, özel
	m.+te 4/95, 6/128, 6/129		m. 2/262
medeniy	m.+tin 6/130	mektep	(<Ar. mekteb) mektep, okul
	(<Ar. medeni) medeni, çağdaş		m. 2/74, 2/112, 5/60, 6/113
medeniyet	m. 2/270		m.+ke 6/45, 6/87
	(<Ar. medeniyyet) medeniyet		m.+ni 3/40
medet	m. 2/205		m.+niñ 6/43, 6/77, 6/132
	(<Ar. meded) yardım		m.+te 2/73, 3/37
	m. kıl- “yardım etmek” 5/181		m.+tiki 6/46, 6/114, 6/124, 6/125, 6/125
medhiye	(<Ar. medhiyye) medhiye, övgü		m.+tin 6/29
	m. 2/245	meķset	(<Ar. maķşad) maksat, amaç
meger	(<Far. meger) eğer		
	m. 3/139		
meğlup	(<Ar. mağlûb) mağlup		
	m. bol- “yenilmek” 2/45		
meğrur	(<Ar. mağrûr) mağrur, gururlu		
	m. 2/69, 3/126, 5/18, 7/2		

melum	m.+ide 2/33 (<Ar. ma'lûm) malum, belli m. 3/35, 3/64, 4/3, 5/4, 5/111, 5/130 m. bol- “belli olmak” 2/238, 7/29	6/45, 6/51, 6/131, 7/19, 7/36, 7/59 m.+a (maña) 2/17, 2/65, 2/92, 2/94, 2/118, 2/118, 2/173, 3/26, 3/85, 3/156, 4/32, 4/92, 4/137, 5/3, 5/15, 5/18, 5/19, 5/64, 5/146, 6/19, 6/27, 6/39, 7/20 m.+de 2/111, 3/127 m.+din 3/44, 3/126, 5/154, 5/172 m.+mu 2/17, 3/29, 3/97, 3/166, 3/185, 3/241, 4/16, 4/21, 5/2, 5/62, 5/248, 6/14 m.+i 3/24, 3/103, 3/107, 3/123, 3/157, 3/186, 3/221, 5/12, 5/142, 5/155, 5/240 m.+imu 3/101, 3/141, 3/188 m.+iñ 1/22, 2/15, 2/16, 2/19, 2/93, 2/121, 2/145, 2/309, 3/48, 3/96, 3/99, 3/102, 3/120, 3/219, 4/19, 4/20, 4/119, 5/11, 5/16, 5/232, 5/248, 5/250, 5/257, 5/261, 6/13, 6/27, 6/130, 7/12, 7/15, 7/38 m.+iñçe 2/245, 2/256 m.+iñde 3/46 m.+ğu 3/239, 5/151
melumat	(<Ar. ma'lûmât) bilgi m.+ni 2/15	
memedan	(<Far.) atıp tutan m. 4/133	
Memteli	Mehmet Ali, özel isim, erkek adı M. 3/154, 3/158	
men	ben, kişi zamiri m. 1/7, 1/26, 1/41, 1/45, 2/15, 2/17, 2/52, 2/53, 2/54, 2/70, 2/72, 2/73, 2/91, 2/96, 2/112, 2/115, 2/122, 2/126, 2/128, 2/137, 2/140, 2/144, 2/156, 2/160, 2/161, 2/166, 2/199, 2/208, 2/248, 2/252, 2/254, 2/279, 2/284, 2/303, 2/305, 3/16, 3/19, 3/22, 3/23, 3/37, 3/41, 3/51, 3/57, 3/63, 3/82, 3/83, 3/94, 3/108, 3/115, 3/118, 3/124, 3/155, 3/159, 3/183, 3/217, 3/220, 3/238, 3/241, 3/248, 4/5, 4/43, 4/60, 4/93, 4/94, 4/102, 5/4, 5/7, 5/13, 5/17, 5/17, 5/17, 5/82, 5/84, 5/89, 5/112, 5/113, 5/132, 5/141, 5/143, 5/147, 5/156, 5/169, 5/171, 5/172, 5/196, 5/201, 5/213, 5/215, 5/217, 5/236, 5/239, 5/245, 5/247, 5/248, 5/249, 5/259, 5/265, 5/276, 6/11, 6/38, 6/40,	menediy (<Ar. medenî) medeni m. 2/270, 2/271 mene (<Ar. ma'nâ) mana, anlam m.+ni 5/20, 6/131 menilik (<Ar.+YU. ma'nâ+lik) manalı, anlamlı m. 5/15 menisiz (<Ar.+YU. ma'nâ+siz) manasız, anlamsız m. 2/246

meniviy	(<Ar. ma'nevî) manevi m. 2/28	meşğul	(<Ar. meşğul) meşgul m. bol- "ilgilenmek" 2/262, 2/264
menpeet	(<Ar. menfa'at) menfaat m.+i 2/12 m.+ini 2/12	meşğulat	(<Ar. meşğulat) iş, güç, meşgale m. 2/271
menzire	(<Ar. manzara) manzara m.+ge 2/137 m.+ler 5/250 m.+si 2/86	meşi'el	(<Ar. maş'al) fener, aydınlatici m. 3/177
meñgü	ebedi, sonsuz m. 2/13, 2/312, 5/271	meşk	(<Ar. meşk) alıştırma, idman m. kıil- "alıştırma yapmak" 1/30
meñiz	beniz, yüz, çehre, sima m.+i 5/63 m.+ini 6/16	meşrep	(<Ar. meşreb) ziyafet, şölen m. 3/96, 3/102, 3/127 m.+ke 3/124 m.+niñ 3/128
mêne	beyin m.+ni 1/105	metbee	(<Ar. matba'a) matbaa m. 2/271
merd	(<Far. merd) mert, yiğit m. 1/123, 2/23	meydan	(<Ar. meydân) meydan, alan m.+ğa 3/174 m.+ida 1/137 m.+larda 1/78 m.+liridiki 1/71 m.+liriğa 1/70
merdane	mertçe, merdane m. 2/30, 2/43	meyde	(<Ar. mi'de) mide m.+sige 3/212, 5/89
merhemet	(<Ar. merhamet) merhamet m. 2/108	meyer	bu taraf, bu yer m.+de 3/123
mervayit	(<Ar. mervârîd) inci m.+tek 1/3	mezmun	(<Ar. mazmûn) konu, anlam m.+i 2/46
mesel	(<Ar. misâl) hikaye m. 2/281 m.+de 2/284	mêhir	(<Far. mihr) sevgi m. 2/17 m.+i 4/12, 5/44, 5/50
mesile	(<Ar. mes'ele) mesele m. 7/68 m.+lerni 6/74	mêhman	(<Far. mehmân) misafir m. 2/185 m.+im 2/145
mesilen	(<Ar. meselen) mesela, misal olarak m. 6/40, 6/74	mêhnet	(<Ar. miñnet)emek, iş m.+i 2/158
mesuliyetsiz	(<Ar.+YU.mes'uliyet+ siz) sorumsuz m. 5/112	mêhnetkeş	(<Ar.+YU. miñnet+keş) emekçi, çalışan m. 2/205
meslihet	(<Ar. maşlahat) danışma, tavsiye m. 2/244 m.+lerni 6/126	mêhriban	(<Far. mihr-bân)
mestlik	(<Far.+YU. mesd+lik) sarhoşluk m.+i 5/19		

	sevecen m. 1/72, 5/252, 6/11, 6/23		m.+larni 1/34 m.+ni 1/31, 1/32, 2/119, 2/126, 2/128 m.+niñ 1/32
méhribanlık	(<Far. mihr-bân+lık) sevecenlik m. 2/132	milyon	(<Rus. million) milyon m. 5/271, 5/271 m.+lap 2/203
méniş	yürüyüş, hareket etme m.+i 2/220 m.+қа 3/237	min-	binmek m.-iptu 3/181
métir	(<Rus. metr) metre m. 2/156 m.+çe 2/56, 2/71, 2/76, 2/129	minnetdarlık	(<Ar.+Far.+YU. minnet +dâr+lık) minnetdarlık m. 3/124, 5/59
mévi	(<Far. mîve) meyve m.+lirini 2/14	miñ	bin m. 1/73, 1/138, 2/54, 2/31, 2/156, 2/173, 2/303, 2/316, 3/1, 3/50, 3/249, 4/38, 4/44, 4/139, 5/205, 5/278, 6/134
mévilik	(<Far.+YU. mîve+lik) meyveli m. 4/3, 4/8, 6/106	miñlap	binlerce m. 1/76, 1/76, 1/78, 2/70, 2/70
méyip	sakat m. 3/225	miskin	(<Ar. miskîn) miskin m. 5/255
micez	(<Ar.) karakter, huy m. 2/142, 3/47 m.+i 3/58, 3/59 m.+idin 6/73 m.+niñ 2/284	misra	(<Ar. mîsrâ') mısra m.+lar 5/105
miğ	çivi m. 6/101	moğurka	(<Rus.) tütün m. ora- "tütün sarmak" 4/35
miğ	bk. miğ m. 3/172	molla	(<Far. molla) molla m.+ğa 5/179
milen-	bulanmak m.-güçe 5/137	momli	yaşlı kadın m. 2/23
millet	(<Ar. millet) millet, ulus m. 2/12, 2/220, 2/223 m.+lernila 2/172 m.+lerniñ 2/221, 5/131 m.+iniñ 2/221	mora	baca, botu m.+din 5/249
milletçilik	(<Ar.+YU. millet+çilik) milliyetçilik m. 2/220 m.+niñ 2/219	mozay	buzağı m. 5/203
milliy	(<Ar. milliî) milli m. 2/12, 2/220, 2/237, 3/50, 3/65	mozayvêşi	buzağı başı, böcek türü m.+ğa 2/301
miltiğ	silah m. 1/34, 2/84, 2/114	mök-	gizlenmek, saklanmak m.-üp 3/198
		mökün-	gizlenmek, saklanmak m.-üp 3/172
		möldür	dolu m.+dek yağ- "dolu gibi yağmak" 1/115

mu I	da, de, bile “bağlama edati m. 4/91	m. 1/98, 1/101, 2/17, 2/17, 2/18, 3/153, 4/125/247
mu II	bu, işaret sıfatı m.+nçe 3/220, 3/241, 5/147 m.+ndağ 1/49, 2/47, 2/52, 2/134, 2/141, 2/142, 2/143, 2/173, 2/197, 2/206, 2/280, 3/3, 3/65, 3/105, 3/224, 4/72, 4/97, 4/107, 5/23, 5/45, 5/204, 6/83, 6/84, 7/79 m.+ndin 7/64 m.+nu 2/199	m.+i 1/98, 1/102, 2/224, 5/247 m.+ini 5/44 m.+iniñ 1/68
mu III	(<Ç.) tarla ölçü birimi m. 4/114 m.+din 4/116 m.+ğa 4/115, 4/116	muhebbetlik (<Ar. muḥabbet+lik) sevimli, sevecen m. 2/228
muamile	(<Ar. mu`âmele) davranış m.+diki 2/94	muhim (<Ar. mühimm) mühim, önemli m. 2/162, 6/107
mucul-	ezilmek m.-up 2/232	muşam (<Ar. maşam) makam, motif, melodi m. 3/133, 3/139
mudir	(<Ar. müdir) müdür m. 2/102 m.+i 2/74, 2/112	mulayim (<Ar. mülâyim) mülâyim, yumuşak m. 2/94, 2/234, 2/294, 2/294, 3/105, 5/146, 5/230
muellim	(<Ar. mu`allim) öğretmen m.+ler 6/62	mulayimlik (<Ar.+YU. mülâyim+lik) mülâyimlik m. 5/99
muğember	(<Ar. muğambir) kurnaz, sinsi m. 3/157	munasip (<Ar. münâsib) uygun, münasip m. kel- “uymak, yakışmak” 4/8
muğemberlik	(<Ar.+YU. muğambir+lik) kurnazlık, sinsilik 5/155	munasivet (<Ar. münâsebet) münasebet, alaka, ilişki m. 2/40, 2/238, 6/112 m.+i 2/207, 6/122 m.+idek 2/194 m.+ler 6/73 m.+liri 6/74 m.+lirini 6/125
muhapizet	(<Ar. muḥâfazat) muhafaza, koruma m.+ide 2/56	munber (<Ar. minber) minber m. 2/94
muhapizetçi	(<Ar. muḥâfazat+çi) muhafız m.+ler 2/57	munçağ boncuk, gerdanlık m.+lirini 4/8
muhebbet	(<Ar. muḥabbet) muhabbet, sevgi	muñ keder, elem, sıkıntı m.+ığa m. bol- “dardını paylaşmak” 2/172 m. 3/140 m.+ğa 5/255
		muñluğ hüznü, kederli

muraciet	m. 3/141, 5/256 (<Ar. mürâcaât) müracat m. kıil- “başvurmak” 1/61, 5/94	2/194, 3/7, 3/43, 3/202, 4/2, 4/27, 4/42, 4/70, 4/92, 4/131, 5/111, 5/112, 5/188, 7/16, 7/65
musabiķe	(<Ar. müsâbaka) müsabaka m. kıil- “yarışmak” 4/28 m.+ġa çüş- “yarışmak” 4/116, 4/117	m.+ndaķ 4/13, 5/141, 7/8 m.+ndaķla 7/5
musibet	(<Ar. muşîbet) felaket, bela m. 3/139	muvepeķyetsizlik (<Ar.+YU. muvaffakıyyât +sizlik) başarısızlık m. 5/98
muskulluķ	kaslı, yapılı m. 2/86, 3/18	muveppeķ (<Ar. muvaffak) başarılı m. bol- “başarmak” 6/124
mustemlike	(<Ar. müstemleke) müstemleke, sömürge m. 2/205, 2/205	muz buz m. 3/152
mustemliķiçi	(<Ar. müstemleke+çi) müstemlekeci, sömürgeci m.+lerniñ 2/205 m.+lirige 2/211	muzikant (<Rus. muzikant) çalgıcı, müzisyen m.+ķa 2/196 m.+niñ 2/194, 2/195
muş	(<Far. müşt) yumruk m. at- “yumruk atmak” 1/41, 1/41 m. 3/222, 3/222	muzurlan- (<Ar.+YU. muzırr+lan) yaramazlık yapmak m.-ip 2/137
muşekķet	(<Ar. meşakķat) meşakkat, zorluk m.+lerge 1/71 m.+lirige 2/85 m.+te 5/205, 7/76	mügide- uyuklamak m.-p 6/11
muşlaş-	(<Far.+YU. müşt+laş) yumruklaşmak m.-ķanlirimizni 3/30 m.-ip 3/33	mühim (<Ar. mühimm) önemli m. 1/15
muşlişiş	(<Far.+YU. müşt+lişiş) yumruklaşma m. 3/208	mükçey- I. eğilmek m.-ip 5/209 II. kamburlaşmak m.-gen 2/129
muşta	(<Far. muşta) tokmak m.+ñni 3/172	mülük (<Ar. mülk) mülk, mal m.+lerdin 3/226
muştaş-	bk. muşlaşmak m.-ķinimiz 5/136	mümkın (<Ar. mümkin) mümkün m. 2/161, 2/264, 2/276, 6/108
muşu	(<mana şu) işte bu, bu m. 1/7, 1/48, 1/103, 2/184, 2/185, 2/185,	müre omuz m.+mge 2/121 m.+sini 5/93
		N
		nahayiti (<Ar. nihâyet) I. nihayet, en sonunda

	n. 1/11, 1/104 II. pek, çok, son derece n. 1/15, 1/98, 1/100, 2/15, 2/16, 2/22, 2/28, 2/31, 2/44, 2/50, 2/86, 2/92, 2/129, 2/132, 2/162, 2/186, 2/205, 2/241, 3/38, 3/69, 3/93, 3/121, 3/155, 4/4, 4/5, 4/63, 4/123, 5/42, 5/150, 5/171, 5/248, 5/264, 6/72, 6/100, 6/109, 6/128, 7/76, 7/76 III. en fazla n. 3/84, 4/102 naheķ (<Far+Ar. nâ+ ĥakk) haksız n. 6/42 naĥŝa şarkı n. 3/84, 3/87, 3/91, 4/82, 4/88, 5/6, 5/62 n. ayt- şarkı söylemek” 2/59, 3/89, 4/90, 4/91, 5/10, 5/34 n.+din 5/11 n.+ĝa 3/85 n.+lar 3/146 n.+liri 3/145 n.+ni 4/11, 4/84, 5/24, 5/48, 5/94, 5/94, 5/955/105 n.+ni 5-1, 5/5, 5/67, 5/80 n.+sini 5/41, 5/49, 5/67 n.+siniñ 5/80 naĥŝi (<yahşi+naĥŝa) n. 4/122 naĥŝiçi şarkıcı n. 3/147, 4/10, 5/141 naka (<Far.) sakat n. ķil- “bozmak” 6/110 nale (<Far. nâle) feryat, çĝlık n. ķil- “feryat etmek” 5/188 nam (<Far. nâm) nam, ün	n. çiķar- “ünlü olmak” 2/53 n.+ini 2/12 n.+ni 5/173 namaz (<Far. nemâz) namaz n. oķu- “namaz kılmak” 3/104 namelum (<Far+Ar. nâ+ ma'lûm) belirsiz n. 3/141, 3/68 namerd (<Far. nâmerd) namerd n. 7/55 namerdlik (<Far.+YU. nâmerd+ lik) namertlik n.+ini 3/157 namliķ (<Far.+YU. nâm+liķ) namlı n. 2/23 namrat (<Far.+Ar. nâ+murâd) yoksul, fakir n. 5/265 nan (<Far. nân) ekmek n. 2/146, 5/124, 5/276, 6/9, 6/30, 6/31 n. yaķtur- “ekmek piŝirtmek” 2/145 n.+larmu 5/120 n.+ni 5/135, 6/32 n.+ini 5/201 naşta (<Far. naŝtâ) kahvaltı n.+siĝa 5/124 natoĝra (<Far+YU. nâ+toĝra) yanlış n. 4/95 navareñ (<Far. nevâ-reng) rengarenk n. 4/6 navay (<Far. nânvâ) fırıncı n. 2/147, 2/149, 2/153 n.+larniñ 2/152 navayĥana (<Far. nânvâ-hâne) fırın n. 2/144 nazaret (<Ar. nezâret) nezaret, gözlem n.+i 1/62 ne ne
--	--	--

	n. 3/54, 5/132, 5/231		n.+ler 6/54
	n.+idu “nerededir” 3/17		n.+lerge 5/165
	n.+diki “nerdeki” 5/206		n.+niñ 6/55
	n.+dilikini 2/132	nesriy	(<Ar. nesrî) nesire ait
	n.+gidu 3/79, 6/88		n. 2/256
	n.+lergidur 3/140	neşe	(<Ar. neş’e) esrar
neççe	kaç, ne kadar?		n. 2/49
	n. 2/234, 2/273, 3/235,	netice	(<Ar. netice) netice,
	3/41, 3/62, 5/237, 6/27,		sonuç
	6/101, 7/43		n.+de 3/225, 6/115
nemsep	(<Far. menşib) mevki		n.+lirini 6/128
	n.+tiki 2/53		n.+side 6/76
nemuneçi	(<Far. nümûne+çi)		n.+sini 5/45
	yenilikçi, yenici	neyze	(<Far. nîze) mızrak
	n. 4/137		n. 1/76, 1/78, 1/83,
Nenguen	(<Ç. Nanguan) yer adı		2/238
	N.+diki 2/36	neyziçi	(<Far.+YU. nîze+çi)
neper	(<Ar. nefer) nefer		mızrakçı
	n. 3/207		n.+lermu 1/80
nepes	(<nefes) nefes		n.+lirini 1/76
	n. 2/90	nezer	(<nażar) bakış, bakma
nepis	(<Ar. nefis) nefis		n. sal- “bakmak” 2/91
	izzet n.+ige teg-	nezeriye	(<nażariyye) kuram
	“gururuna dokunmak”		n.+simu 2/222
	1/39	nêfit	(<Rus. Neft) petrol
nepret	(<Ar. nefret) nefret,		n. 3/61
	öfke	nêmançe	(<neme ançe) neden
	n. 1/101, 2/248		böyle
	n.+i 1/102		n. 3/75
nerse	şey, nesne	nême I	ne
	n. 1/98, 2/104, 2/111,		n. 1/41, 2/17, 2/158,
	2/185, 2/225, 2/273,		2/162, 2/211, 2/214,
	5/169, 6/104		2/300, 3/32, 3/97,
	n.+din 1/72		3/100, 3/117, 3/204,
	n.+ler 5/127, 6/3		3/221, 4/14, 4/24, 4/43,
	n.+lerni 6/108		4/50, 4/68, 4/93, 4/108,
	n.+lerniñ 5/269		5/144, 5/145, 5/161,
	n.+liri 2/76		5/188, 6/18, 6/20, 6/35,
	n.+miz 2/273		6/55, 6/58, 6/110, 7/36,
	n.+ni 6/104, 6/110, 7/2		7/49, 7/60
	n.+niñ 6/108		n.+ge 2/219
	n.+siniñ 6/101		n.+ler 4/75
nesihet	(<Ar. naşihat) nasihat		n.+mu 4/42
	n. 6/54		n.+dur 7/33
	n. kıil- “nasihat etmek”		n.+kensena 1/7
	4/111, 6/44		n.+nidur 3/67

nème II	n.+si 4/52 eşya, nesne bir n.+lerni “bir şeyler” 3/67	Noyabir	(<Rus. Noyabr) Kasım N. 1/138
nemişka	n.+lerni 5/147, 6/106 neden, niye n. 2/124, 2/166, 3/199, 3/200, 5/153, 5/172, 6/13, 6/63, 6/64, 6/81, 6/93	nöker	hizmetçi, uşak n. 7/68 n.+ler 7/30
néri	öte n. 2/123, 5/196, 7/82 n.+da 1/120 n.+ki 4/22, 4/7 n.+rağ 2/151, 3/79, 5/13, 6/8	növet	(<Ar. nevbet) nöbet n. 1/42
nërki	öteki n.+ni 2/151	növker	bk. nöker n.+ler 7/72, 7/75
nişap	(<Ar. nişab) maske n. 2/216 n.+ni 2/217	nurğun	çok n. 1/15, 2/106, 2/174, 2/205, 2/227, 2/256, 3/49, 6/125, 6/126, 7/84 n.+liğan 3/226 n.+rağ 2/109
Nisağan	(<Ar.+YU. nisâ+ğan) özel isim, kadın adı N. 6/6, 6/7, 6/22, 6/25, 6/29, 6/49, 6/55, 6/69, 6/71, 6/115, 6/125, 6/127, 6/128 N.+mu 6/114 N.+niñ 6/16, 6/80, 6/124	nur	(<Ar. nûr) nur, ışık n.+liri 5/214
nişanla-	(<Far.+YU nişân+la) işaret etmek n.-ğan 1/121	nurlan-	(<Ar.+YU. nûr+lan) nurlanmak, ışıklanmak n.-ip 2/240
Niyaz	(<Ar. niyâz) Niyaz, özel isim, erkek adı N. 5/183	nurluğ	(<Ar. nûr+luğ) nurlu, ışıklı n. 2/2, 3/236
niyet	(<Ar. niyet) niyet n.+ide 3/9 n.+i 2/271	nursiz	(<Ar. nûr+siz) nursuz, ışısız n. 3/140
no	(<Far. nâb) su borusu n.+si 1/3		O
noçi	cesur, gözü pek n. 3/154	obdan	iyi o. 3/121, 6/108, 6/117
nomus	(<Ar. nâmus) namus, şeref n.+ni 1/49	obraz	(<Rus. obraz) suret, kılık o.+ini 2/24, 2/26 o.+ni 2/27
		oçağ	I. ocak o. 5/56, 5/261 o.+ğa 5/234, 5/235 II. kuruluş o.+ğa 2/270
		oçuğ	açık o. 2/22, 5/142
		oçum	avuç o.+idiki 3/74 o.+iğa 2/67
		oğa	agu, zehir

oğri	o.+sini 3/206, 6/80 hırsız o. 2/51		o.+liri 1/107 o.+liriniñ 1/105 o.+tin 1/18, 1/106
oğrila-	çalmak o.-p 2/147	oğu-	I. okumak o.-di 5/263
oğul	oğul o. 1/44, 2/310, 3/62, 3/119, 3/132, 3/143, 3/164, 3/169, 5/9, 5/16, 5/174, 5/182, 5/184, 6/41, 6/131 o.+i 3/36, 5/272, 5/273, 5/275, 6/115, 6/74 o.+imizni 5/240, 5/242 o.+ini 6/4, 6/127 o.+iniñ 5/251, 6/114 o.+um 5/233, 5/260, 6/116, 6/130 o.+lar 1/50 o.+lardin 4/133 o.+liri 1/59 o.+niñ 3/93, 3/120, 3/121, 3/126		o.-diğanraq 3/78 o.-ğan 4/74, 4/75 o.-p 3/104, 4/77 o.-vatatti 3/178 II. tahsil görmek o.-ğan 3/37, 3/57 o.-pla 3/40 o.-vatidu 6/75, 6/118
oğurla-	çalmak, aşırmaq o.-ydu 2/287	oğuğuçi	öğrenci o.+larğa 2/101, 2/108, 6/98, 6/108 o.+larniñ 2/100, 6/45, 6/124, 6/125 o.+si 6/132
oğut	gübre o. 6/129	oğul-	okunmak o.-up 5/35
oğşa-	benzemek o.-maydu 5/140 o.-ydu 4/31 o.-ğan 5/149 o.-maydiğan 2/156	oğuş	I. okuma o.+қа 3/133 II. okula gitme o. 2/54, 2/54, 6/128
oğşaş	benzer, aynı o. 2/140, 2/185, 2/301, 2/302, 3/57, 3/85, 3/108, 3/152, 5/160, 5/166, 5/191, 5/271, 6/86 o.+la 2/172, 5/44	oğutğuçi	öğretmen o. 2/73, 6/108 o.+lar 6/125, 6/126 o.+larniñ 6/76
oğ	mermi, kurşun o. 1/7, 1/108, 1/113, 1/115, 1/120, 2/136 o.+i 1/120, 1/129, 2/117 o.+idek 4/63 o.+lar 1/122 o.+larniñ 1/113, 1/123	oğut-	okutmak o.-up 5/213
		olca	ganimet o. 1/31
		oltur-	oturmak o.-alamduk 1/47 o.-almay 5/65 o.-atti 1/9, 3/126 o.-attim 3/124 o.-di 3/9, 6/20, 7/74 o.-duq 4/33 o.-dum 5/13, 5/143 o.-ğan 2/63, 2/135, 3/93, 3/159, 5/16, 5/43, 5/202, 7/80 o.-ğandin 7/3 o.-ğanidi 2/92, 6/7

	o.-idim 2/112	ora-	sarmak, çevirmek
	o.-ğuçilar 3/140	o.-p 2/57, 4/35	
	o.-midim 2/96	o.-vêlip 2/32	
	o.-sun 3/123	oral-	sarılmak, çevrilmek
	o.-uñlar 5/47	o.-ğan 2/11	
	o.-up 2/88, 2/130, 2/131, 2/187, 3/6, 3/44, 3/45, 3/57, 3/67, 3/82, 3/89, 3/132, 3/236, 4/51, 4/52, 4/92, 5/21, 5/92, 5/209, 6/11	orda	saray
	o.-uptu 3/160	o.+ğa 7/76	
	o.-uşatti 3/5, 3/90, 3/128, 3/143, 5/9, 5/117	o.+siğa 7/25	
	o.-uvaldi 6/31	orman	orman
olturğuz-	oturtmak	o. 4/3	
	o.-up 2/181	o.+ğa 4/2	
olturuş	oturuş, oturma	ormanlık	ormanlık
	o. 2/268	o.+ka 4/4	
	o.+i 2/69	orum	tutam
	o.+imizni 2/175	o. 5/184	
	o.+ini 2/70	ornaş-	yerleşmek
	o.+ka 2/178, 5/12, 5/142, 5/201	o.-kan 1/4, 1/14, 2/224	
omak	sevimli, şirin	o.-sa 2/273	
	o. 5/48, 5/141	orun	yer
	o.+lirim 4/125	o. 1/15, 1/91, 1/137, 2/17, 2/97, 2/185, 2/246, 2/247, 5/230	
omumiy	(<Ar. umûmî) umumi, genel	o.+i kelse “yeri geldiğinde” 2/30	
	o. 3/129	o.+ida 3/32, 3/33, 7/31	
	o.+rağ 5/196	o.+idin 1/89, 3/119, 3/238, 4/50, 4/83, 4/128, 5/17, 5/43, 5/271, 6/55	
omumlaş-	(<Ar.+YU. umûm+laş) genelleşmek	o.+iğa 1/32, 1/32, 2/103, 2/178, 2/289, 3/12, 6/116	
	o.-kan 2/15	o.+iñlarda 5/47	
on	on	o.+umdin 2/120	
	o. 1/27, 1/73, 1/120, 1/124, 2/39, 2/72, 2/76, 3/92, 5/163, 7/46, 7/47	o.+da 2/53	
	o.+çe 1/95	o.+diki 2/138, 2/232, 2/305	
	o.+lap 3/177	o.+ğa 2/57	
oñ I	sağ	ornat-	yerleştirmek
	o. 2/68, 3/89, 5/89	o.-ivatğan 1/17	
oñ II	gerçek, hakiki	orta	orta
	o. 5/18	o. 2/86	
	o.+umda 7/53	ortaklaş-	paylaşmak
		o.-ip 2/158, 5/135	
		oruğ	zayıf, yağsız
		o. 4/119	

orunduk	sandalye, oturak o.+ini 5/12 o.+ka 5/143 o.+larda 5/117 o.+ni 5/13	otun	odun o. 2/58, 5/252 o.+ga 2/130 o.+ini 2/133 o.+ni 2/129, 2/134
orunla-	yerine getirmek o.-p 2/263, 6/85	otyas	sebze o. 4/57, 4/69 o.+nimu 4/60
orunlasturul-	yerlestirilmek o.-may 2/54	ov	av o. 2/110
orunluk	yerinde o. 4/63	ovci	avcı o. 2/85
orunsiz	yersiz o. 4/63, 4/64	ovla-	avlamak o.-pku 2/111 o.-duk 2/110
osal	kotu o. 2/219, 3/54, 4/119	oy	I. fikir, dusunce o.+dan 7/35 o.-ga 6/10, 6/17 II. akıl o.+iga 5/169, 5/169
osuk I	fazla, cok o. 3/45	oyla-	dusunmek o.-p 3/220, 5/145, 5/248, 6/47, 6/62, 6/101 o.-ysen 4/68 o.-ysiz 2/250 o.-ytti 1/35 o.-di 2/33 o.-dim 2/138, 4/14 o.-gan 5/155, 5/248 o.-gandur 3/104 o.-ganidim 2/143, 5/249 o.-ganmidim 5/246 o.-mayla 6/105
osuk II	?????? o. 2/49	oyman	çukur, ova o.+diki 1/14
ot	ateş etmek o. 1/81, 3/167, 5/234 o. aç- “ateş etmek” 1/85 o. aldur- “çalıştırmak” 3/237 o.+ida 6/2	oymanlık	çukurluk o.+ka 1/95
otaqcılık	ortakçılık o. 5/201	oyna-	oynamak o.-p 2/69, 2/70, 2/169, 2/188, 2/194, 3/32, 3/101, 3/109, 5/149, 6/87 o.-vatatti 3/67, 6/90 o.-vatidu 5/274 o.-vatkandek 2/70
otaş	tarlayı zararlı otlardan ayıklama o. 4/52, 4/69		
ottura	orta o. 1/27, 4/42 o.+da 5/12 o.+ga 4/48, 5/46, 5/67, 5/67 o.+sida 2/189, 3/207, 5/10 o.+sidiki 1/95 o.+sedin 1/16 o.+sdirak 3/128		
ottuz	otuz o. 2/54, 2/56, 2/71, 2/156, 2/156, 3/93, 3/119, 3/120, 3/121, 3/126, 3/132, 3/143, 3/164, 3/169, 7/44		

	o.-vêtiptu 2/67		ö.-ivalğandi 1/34
	o.-ydu 5/123		ö.-ivatқан 1/31
	o.-yli 4/79	öget-	öğretmek
	o.-maymiz 4/49		ö.-ti 2/159
oynaş-	o.-saқ 1/48	öğiniş	öğreme, öğreniş
	oynaşmak, eğlenmek		ö. 2/265, 2/265, 2/269
	o.-қанлиқini 7/82		ö.+ler 5/190
oynaş	o.-idu 1/43	öğitiş	öğretme, öğretiş
	oynama, eğlenme		ö.+te 5/45
	o. 3/167	ögze	çatı
	o.+қа 3/96, 3/102		ö.+lirige 1/17
oyun	oyun	öl-	ölmek
	o. 2/195, 3/93, 3/152, 5/114		ö.-güdek 6/106
	o.+i 1/38, 1/38		ö.-imen 2/302
	o.+lar 3/154		ö.-me 3/149, 3/149
oyunçaқ	oyuncak		ö.-midi 6/116
	o. 6/94		ö.-sek 2/40
	o.+ini 3/68		ö.-üp 3/225, 5/173, 5/181, 5/186, 5/188, 5/212, 5/237
oyunçuқ	bk. oyunçaқ		ö.-üvatқанliқini 2/203
	o. 5/127	ölçe-	ölçmek
ozuқ	azık		ö.-di 7/38
	o. 5/211	ölçen-	ölçünmek
ozuқlan-	azıklanmak, yemek		ö.-gen 7/40
	yemek		ö.-idu 2/163
	o.-attuқ 5/209	ölke	ülke
	o.-ip 5/125		ö. 2/70, 2/70, 2/72, 2/238, 2/315
			ö.+de 2/37, 2/273
	Ö		ö.+lerge 2/173
öçke	keçi		ö.+mizde 2/45
	ö. 7/81		ö.+niñ 2/264
	ö.+niñ 7/4		ö.+zimde 2/236
öç-	I. silinmek	öltür-	öldürmek
	ö.-meydu 2/312		ö.-gen 2/210
	II. susmak		ö.-idu 2/37
	ö.-ti 2/240	ölük	ölü
	ö.-üp 4/62		ö. 3/208
öçmenlik	kindarlık, kincilik	ölüm	ölüm
	ö. 3/55, 3/223		ö. 1/98, 1/99, 1/123, 1/125, 2/42, 5/247, 7/38, 7/55
	ö.+iniñ 3/220		ö.+de 7/70
	ö.+ler 3/228, 3/229		ö.+din 2/39
ögen-	öğrenmek		ö.+ge 7/33, 7/83
	ö.-di 2/158		
	ö.-mekte 1/30		
	ö.-idiğanliқini 2/308		

ömçey-	ö.+ni 1/98 eğrilmek	ö.-ettuk 5/139
ömile-	ö.-üp 5/215 emeklemek	ö.-ken 3/32, 3/245 II. yetişmek, olgunlaşmak
ömüleş-	ö.-p 3/85 toplaşmak	ö.-ken 4/135 çocuk
ömür	ö.-ip 1/81 (<Ar. 'ömr) ömür	ösmür ö. 3/33
	ö. keçür- "ömür geçirmek" 5/125	östür- büyütmek, yetiştirmek
	ö. sür- "yaşamak" 5/188, 5/192, 5/248, 5/259	ö.-düm 6/12
	ö. kör- "yaşamak" 5/259	ö.-gen 6/131
	ö.+i 7/27	ö.-migen 4/12
	ö.+ide 2/197	öşne sırt
	ö.+ini 5/176	ö.+sige 2/129
	ö.+ümde 2/71, 7/56, 7/65	öt- geçmek
ömürlük	ö.+üñ 6/117 (<Ar. 'umr+lük) ömür boyu	ö.-ey 5/148
	ö. 3/225	ö.-eyli 6/74
öñ	yüz, sima	ö.-idu 4/87
	ö. 1/27	ö.-imen 2/164
öpke	akciğer	ö.-ken 1/16, 2/73, 2/236, 3/236, 4/120, 5/196, 5/231
	ö.+dek 4/44	ö.-kende 1/76
	ö.+sige 5/212	ö.-kendin 2/72, 3/54
ör-	I. devirmek	ö.-kenki 5/233
	ö.-üp 3/180	ö.-küm 2/303
	ö.-üvetti 6/32	ö.-meydiğandek 5/196
	II. sermek	ö.-ti 2/20, 3/66, 7/4
	ö.-üvetken 6/9	ö.-tüğ 3/236
öre	dik	ö.-ümüz 2/31
	ö. 1/112, 1/115	ö-üp 1/7, 3/168, 4/5, 4/19, 4/104, 5/90, 5/232, 5/250, 5/257, 6/101, 7/70, 7/83
	ö. tur- "kalkmak" 1/135, 2/123	ö.-üşüp 1/120
örle-	yükselmek	ö.-üvatқан 5/231
	ö.-p 2/75, 3/144, 6/129	ötkür keskin
	ö.-gen 1/83	ö. 3/222, 5/77, 5/78
	ö.-gandin 2/76	ötkürlük keskinlik
örlet-	kaldırmak	ö.+i 1/28
	ö.-şimizge 2/78	ötküz- geçirmek
ös-	büyümek	ö.-ettük 2/55
	ö.-misila 6/69	ö.-gen 3/236
		ö.-meydiğanlığını 2/308
		ö.-idiğan 5/271, 6/125

	ö.-üp 3/222, 5/139, 6/78, 6/109		ö.+ni 2/32, 3/91, 3/162
	ö.-üptü 3/49	öz	ö.+niñ 3/87, 3/88
ötküzül-	geçirilmek		öz, kendi
ötküzüş	ö.-gen 2/303, 3/113		ö. - ö.+idin “kendi kendine” 1/34, 5/150
	geçirme		ö. 1/80, 1/98, 2/12, 2/13, 2/30, 2/198, 2/181, 2/221, 3/49, 3/142, 3/208, 5/259, 6/21, 7/35, 7/36, 7/36, 7/38, 7/63, 7/65
ötmüş	ö. 3/92		ö.+i 1/121, 2/157, 2/187, 2/229, 2/248, 2/277, 3/35, 3/120, 4/42, 4/85, 4/113, 4/122, 5/1, 5/195, 5/247, 6/104
	geçmiş		ö.+ide 2/62, 7/16
	ö.+imizge 5/140		ö.+idin 2/61, 2/129
	ö.+imizni 5/262		ö.+ige 1/28, 1/28, 1/123, 2/25, 4/55, 4/68, 5/123, 6/4, 6/43, 6/49
	ö.+niñ 3/232		ö.+iğu 2/108
	ö.+te 3/235, 5/192, 5/216, 5/248, 5/249		ö.+ila 2/141
	ö.+tiki 3/227, 3/236, 5/132, 5/195, 5/198, 5/256, 5/264		ö.+imiz 5/167
ötük	ö.+tikidek 5/271		ö.+imizni 5/135
	çizme		ö.+imizniñ 5/136
	ö.+i 2/93		ö.+imniñ 2/97
	ö.+ümge 2/93		ö.+imu 3/104, 5/91, 5/97
ötüş	geçme, geçiş		ö.+ini 2/28, 2/227, 3/140, 5/18, 5/66, 7/24
	ö. 6/128		ö.+iniñ 1/93, 2/12, 2/30, 2/232, 2/310, 3/74, 3/139, 5/111, 7/57, 7/81, 7/82
	ö.+imiz 6/107		ö.+iniñkidin 3/68
	ö.+ni 2/160		ö.+iñiz 4/65
öy	ev		ö.+lirige 4/8
	ö. 3/87, 3/125, 3/142, 3/154, 4/72, 5/202, 5/206, 7/29		ö.+lirini 3/4, 3/126
	ö.+de 6/78, 6/125		ö.+liriniñ 5/116, 5/128
	ö.+diki 5/251, 6/126		ö.+üm 5/265
	ö.+dimu 5/277		ö.+ümde 5/244
	ö.+din 2/165, 3/118, 5/236, 6/5		ö.+ümdin 3/142
	ö.+ge 2/166, 5/237, 6/17		ö.+ümge 3/141
	ö.+i 5/201, 5/207		ö.+ümni 5/239
	ö.+ige 2/49, 5/141, 6/6		
	ö.+imiz 2/185		
	ö.+imizde 1/47		
	ö.+imizni 5/202		
	ö.+iniñ 2/112, 2/132		
	ö.+ler 5/203		
	ö.+lerde 2/168, 2/227, 5/212		
	ö.+lerniñ 5/6		
	ö.+liri 5/126		

	ö.+üñ 6/65	pahta	(<Far.) pamuk
	ö.+üñnimu 6/47	pak	p. 1/117
özlik	ö.+üñniñ 6/32		(<Far. pāk) pak, temiz
	has, özgü	pakar	p. 2/143, 3/105
	ö.+idin “kendiliğinden”		kısa
	3/64	pakiz	p. 5/12, 5/117
özger-	değişmek		(<Far. pākîz) temiz
	ö.-di 3/230	paçalçek	p. 5/51
	ö.-meydiğan 3/32		bacak
	ö.-meydu 3/58	palaketlik	p. 4/109
	ö.-iduki 3/58		(<Ar.+YU. felâket+lik)
	ö.-ip 3/31, 3/32, 3/59,		felaket dolu
	5/33	palani	p.+ler 2/17
	ö.-ipla 3/35		(<Ar. fulân) falan
özgert-	değiştirmek	palilda-	p. 3/18
	ö.-ip 1/3		parlamak
özgiriş	değişim, değişme	palköz	p.-p 2/240
	ö. 3/35, 3/49		lokma gözlü
	ö.+ler 5/163	palta	p. 3/172
			balta
	P	panah	p. 6/106
			(<Far. penâh) sığınak
pacie	(<Ar. fâci`a) facia	panus	p. 1/18, 1/106
	p. 3/219, 3/227		p.+i 5/276
	p.+ler 3/224		(<Ar. fânûs) bir tür
pacielik	(<Ar.+YU. fâci`a+lik)		fener
	acıklı	parañ	p. 3/223
	p. 2/225		konuşma, sohbet
padişah	(<Far. pādşâh) padişah	paraset	p.+ini 3/71
	p. 7/1, 7/3, 7/6, 7/20,		(<Ar. ferâset) feraset,
	7/25, 7/28, 7/3, 7/34,		anlayış
	7/36, 7/47, 7/54, 7/57,	paravan	p.+te 7/31
	7/60, 7/74, 7/76, 7/84		(<Far. firâvân) refah,
	p.+im 7/64		bolluk
	p.+imizniñ 7/45	parçe	p. 2/203
	p.+imlarğa 3/152		(<Far. pârçe) parçe
	p.+қа 7/68		p. 2/136, 3/7, 5/135,
	p.+ni 3/157, 7/22, 7/51		5/208, 6/101, 6/101,
	p.+niñ 7/2, 7/4, 7/7,		7/29, 7/29
	7/9, 7/23, 7/32, 7/41,	p.+lirini 3/74	
	7/62, 7/65, 7/73, 7/76	p.+sini 3/8	
pah	şaşıрма, küçümseme	parķirat-	parıldatmak
	bildirir		p.-ip 2/46, 3/219
	p. 3/203, 4/30	parti	bk. partiye
paħal	saman		p. 5/58
	p. 2/203	partiyе	(<Rus. partiye) parti

	p. 5/59		p. 3/123
	p.+ge 5/103	pehirlen-	(<Ar+YU. faxr+len)
	p.+miz 5/72		övünmek
partizan	p.+niñ 5/163, 5/259	peket	p.-ip 5/64
	(<Rus. partizan) çeteci		(<Ar. faqat) yalnız,
paş	p. 1/30		sadece
	(<Far. fâş) açık,	peley	p. 1/113, 3/57, 5/271
	besbelli		eldiven
	p. kıil- “ortaya	pelsepilik	p. 2/68
	çıkarmak” 2/47, 2/52,		p.+lik 2/68
	3/157		(<Ar.+YU. felsefe+lik)
paşna	ökçe		düşündürücü
	p.+si 2/233	pem	p. 3/35
paşşap	(<Far.) bir tür bekçi		(<Ar.) fehim, anlayış
	p. 3/131, 3/128, 3/129	pen	p. 7/31
	p.+niñ 3/132		(<Ar. fenn) fen, ilim
pat-	sığmak		p. 4/77
	p.-may 5/43	pencire	p.+mu 4/81, 4/81
	p.-miğan 5/110		(<Far. pencere) pencere
pat	çabuk, hızlı	pepile-	p.+sidin 3/87
	p.+kudek 1/95		ninni okuyarak
pat - patla	sık sık		uyutmak
	p. - p. “sık sık 3/39,	perde	p.-p 6/12
	6/80		(<Far. perde) perde
patkağ	balçık, çamur	perk	p.+lirini 3/145
	p. 4/47		(<farğ) fark
patkağlık	çamurlu	perman	p. et- “fark etmek” 1/10
	p. 3/32		(<Far. fermân) ferman,
pay	(<Rus. pay) adet		emir
	p. 2/68	pertuğ	p.+ni 7/58
payda	(<Ar. fâ’ide) fayda		(<Rus. fartuk) önlük
	p. 2/39, 2/40, 2/288,	perverdigar	p. 5/113
	6/111, 6/119		(<perverd-gâr)
	p.+si 1/90, 2/294, 2/83,		rızıklandırıcı, Allah
	6/55	perzent	p.+im 6/14
paydilik	(<Ar. fâ’ide+lik)		(<Far. ferzent) evlat
	faydalı	p.+i 2/156	
	p. 2/108	p.+imniñ 5/246	
paydilan-	(<Ar. fâ’ide+lan)	p.+ini 6/21	
	faydalanmak	p.+liri 1/137	
	p.-ip 3/7, 5/235	p.+lirini 2/12	
pede	bk. perde	pes	(<Far. pes) alçak, düşük
	p.+lirige 3/153		p. 4/91
	p.+side 1/96	p.+ke 2/112	
pega	(<Far.) evin kapıya	p.+tiki 2/90	
	yakın tarafı	pesil	(<Ar. faşıl) vakit

	p.+de 4/2	pianino	(<Rus. pianino) piyano
pesey-	p.+idiki 5/256 (<Far.+YU. pes+ey) azalmak	pianinoçi	p. 2/188, 2/191, 2/191 (<Rus.+YU.pianino+çi) piyanist
peşva	p.-ip 6/121 (<Far.) darbe	piçak	p. 2/189 bıçak
peyda	p.+lar 3/222 (<Far. peydâ) belli, açık	piçirla-	p. 3/222 fısıldamak
peyil	p. kıil- “ortaya çıkarmak” 1/133, 2/31	pidayi	p.-di 2/64 (<Ar. fidâ’î) fedai
peyt	p. bol- “ortaya çıkmak” 2/60, 3/34	pidayilik	p. 1/36, 1/75, 1/80 p.+ler 1/76, 1/78 p.+lerni 1/37 (<Ar+YU.fidâ’î+lik) fedailik
peyz	bk. pèil	piğan	p.+ka 1/42 (<Far. fiğân) feryat, çığlık
pezilet	p.+iñdin 7/10 (<Far.) fırsat	piğir	p.+i 3/144 (<Ar.fikr) fikir, düşünce
pezil	p.+idin 3/7 (<Ar. feyz) keyif		p.+ige 4/49 p.+ini 4/95 p.+iniñ 1/28 p.+ler 2/283 p.+ni 2/284 p.+i 1/77 dönmek
pèil	p.+ige 4/11 (<Ar. fazilet) fazilet	piğiriş-	p.-ip 5/253 (<Rus. pulemet) makinelî tüfek
pèkir	p. 2/22, 2/30, 2/229, 3/59	pilimut	p. 1/34, 1/105, 1/107, 1/120, 2/57, 4/63 p.+lerni 1/17 p.+liriniñ 2/209
pèkir	p.+ini 3/63 p.+liri 3/56 (<Ar. fi’l) davranış, huy	pionèr	bk. pèoner
pèkir	p. 2/143 (<Ar. fakîr) fakir, yoksul	piste	p. 6/76 findık
pèonèr	p. 7/52, 7/74 p.+ğa 7/68 p.+niñ 7/40 (<Rus. pioneer) öncü	piş-	p. 3/76 I. kızarmak
pèşane	p. 6/132 (<Far. pîşânî) alın	p.-ip 3/18, 3/147 II. olgunlaşmak	p. 2/268 p.-ip 2/107, 4/17 (<Far. piyâle) çay içilen kase
pèşayvan	p.+liride 1/56 p.+mizge 5/164 p.+lik 2/86 (<Far. pîş-eyvân) balkon	piyale	p.+din 3/44, 5/124
pèşkedem	p. 5/8 (<Far.+Ar. peş+ka-dem) muhterem		
pétin-	p. 3/133 cüret etmek		
pétirka	p.-almayduğ 2/63 yufka torbası		
	p. 5/15		

piyma	(<Rus. piyma) keçe çizme p. 1/12 p.+niñ 1/13	puķurut	havalandırmak p.-up 3/109
poķaķ	kabarıp çıkan p. bol- “başak vermek” 4/128	pul	(<Far. pûl) para p. 2/180, 2/191, 2/195, 3/226 p.+imiz 2/272 p.+ni 2/180
pokan	kursak p.+dek kızar- “kıpkırmızı olmak” 1/66	pulañla-	sallanmak p.-p 1/117
polat	çelik p.+ni 3/7	pulañlat-	sallamak p.-ip 1/94, 5/43
pombulaķ	tombul, şişman p. 5/14, 5/45, 5/63, 5/141 p.+ķina 5/10 p.+tın 5/13	pura-	kokmak p.-p 5/251
pomêřçik	(<Rus. pomeşçik) toprak aķası p. 5/160	puruķla-	kaynamak p.-p 1/97, 3/3
popücek	atın yelesi p.+lirini 4/125	Puşkin	Puşkin, Rus şair P.+ni 2/265
porek	gonca p. at- “tomurcuklanmak” 5/63	put	but, bacak, ayak p. 3/159, 5/160, 7/9 p.+i 4/111, 4/19 p.+ida 1/12 p.+idiki 2/93 p.+ini 4/111 p.+lirini 5/43 p.+umniñ 4/18
potey	mevzi, siper p. 1/6, 1/15, 1/17 p.+lerdin 1/85 p.+liri 1/4, 1/88	putlaş-	engel olma p.-ip 4/106
pozitsiye	(<Rus. pozitsiya) pozisyon, mevki p.+lirige 1/74 p.+mizniñ 1/15 p.+mizniñ 1/18 p.+sidin 1/16 p.+sini 1/16	püt-	bitmek tügimes – p. “bitmez tükenmez” 2/275, 3/226
pötküz-	bağlatmak p.-üp 5/180 p.-üvaldim 5/179	pütün	bütün p. 1/1, 1/46, 1/77, 1/85, 2/37, 2/98, 2/218, 2/230, 2/264, 2/273, 3/89, 3/91, 4/2, 4/10, 6/128, 7/29 p.+ley “tamamen” 3/59
puhta	(<Far. pohte) sağlam p. 2/236		R
puķra	(<Ar.) vatandaş p.+çe 2/32 p.+lar 7/82 p.+liri 7/52	r	r, Uygur alfabesinin onuncu harfi r. 5/35
		rabotçik	(<Rus. rabotnik) işçi r. 2/93
		radiator	(<Rus. radiator)radyator

radio	r.+i 3/3 (<Rus. radio) radyo r. 2/208	r. 2/53, 2/72, 2/138, 2/233, 2/236, 2/238 r.+i 2/95, 2/156, 2/239, 2/312
rahat	r.+si 2/207, 2/210 (<Ar. rāḥat) rahat r.+te 5/125, 5/71	r.+imizniñ 2/111 r.+lirimizniñ 2/10, 2/15
rahatlen-	(<Ar.+YU. rāḥat+len) rahatlamak r.-ip 2/231	r.+lirini 2/13 r.+niñ 2/163
Ramizan	(<Ar. Ramazân) Ramazan r. 3/223	rehberlik (<Far. rehber+lik) rehberlik r. 2/238, 2/315 r.+ide 5/163
rasa	gerçek, hakiki r. 4/1, 4/44, 4/92, 4/121	rehbiri (<Far. rehberî) rehberlik eden r. 2/162, 2/232
rashot	(<Rus. rashod) gider r. 2/185	rehim (<Ar. raḥm) acıma r.+si kel- “merhamet etmek” 5/185
rasla-	hazırlamak, hazır hale getirmek r.-p 2/131	rehimdil (<Ar.+Far. raḥm+dîl) merhametli r. 2/235
rast	(<Far. râst) doğru r. 6/79	rehmet (<Ar. raḥmet) teşekkür r. 2/179, 3/14, 3/150 r. ayt- “teşekkür etmek” 2/197
rastlık	(<Far.+YU. râst+lık) doğruluk r.+ini 4/135	Reḥmet özel isim, erkek adı R. 6, 6/64, 6/74, 6/75, 6/82, 6/90, 6/95, 6/100, 6/109, 6/111, 6/115, 6/132 R.+ke 6/129 R.+mu 6/5, 6/118 R.+ni 6/1, 6/69 R.+niñ 6/9, 6/27, 6/46, 6/51, 6/85, 6/88, 6/97, 6/104, 6/112, 6/112, 6/126, 6/128
rayon	(<Rus. rayon) bölge r.+idiki 5/4	reket (<Ar. rek’at) rekat r. 3/104
razi	(<Ar. râzî) razı r. bol- “razı olmak” 3/234	renci (<Far.+YU. renc+i) r.-ydu 4/127
Raziye	özel isim, kadın adı R. 4/30, 4/43, 4/48, 4/50, 4/63, 4/67, 4/70, 4/77, 4/84, 4/92, 4/97, 4/98, 4/104, 4/117, 4/121, 4/122, 4/125, 4/131, 4/137 R.+din 4/118 R.+ge 4/27 R.+mu 1/136 R.+ni 4/133, 4/134 R.+niñ 4/36, 4/49, 4/58, 4/66, 4/94, 4/108, 4/109, 4/135	renciş (<Far.+YU. renc+iş) gönlü kırılma r. 5/139
rehber	(<Far. rehber) rehber	rencit- (<Far.+YU. renc+it)

	gönlünü kırmak r.-ken 6/14 r.-kendimenmu 6/14		r.+lar 2/175 r.+lirniñ 2/181
reñg	(<Far. reng) renk r.+ide 4/21	rişte	(<Far. reşit) ip r.+sidin 3/138
resim	(<Ar. resm) I. resim r. 5/127 r.+ge al- “fotoğraf çekmek” 2/186 r.+ge çüş- “fotoğraf çekilmek” 2/187 II. adet, gelenek r. 3/128	Rizvan	özel isim, kadın adı R. 1/23
resmiyetçilik	(<Ar.+YU. resmiyyet+çilik) resmi olma r. 2/224	Rizvangül	özel isim, kadın adı R. 1/20, 1/27, 1/32, 1/34, 1/36, 1/58, 1/63, 1/71, 1/89, 1/93, 1/108, 1/119, 1/121, 1/122, 1/123, 1/128, 1/130, 1/132 R.+ge 1/62, 1/98 R.+niñ 1/39, 1/57, 1/68, 1/113
resva	(<Far. rûsvâ) rezil r.+si çık- “rezil olmak” 2/43	roh	(<Ar. rûh) ruh, moral r.+i 5/150 r.+iğa 2/6 r.+ini 1/97 r.+mu 4/81
reviş	tavır r.+te 3/234, 4/134	rohiy	(<Ar. rûhî) ruhî r. 2/27, 2/28, 2/28, 3/35, 5/135
rezillik	(<Ar.+YU. rezîl+lik) rezillik r.+ini 2/47	rohluğ	(<Ar.+YU. rûh+luğ) yüksek moralli r. 4/85
rêçak	sabanın baş kısmı r.+ni 4/106	roşset	(<Ar. ruşsat) izin r. sora- “izin istemek” 1/19
Rêhimcan	özel isim, erkek adı R. 5/21, 5/67, 5/67, 5/94 R.+ni 5/65, 5/99 R.+nimu 5/79 R.+niñ 5/93 R.+niñmu 5/76	rol	(<Rus. rul) direksiyon r.+liri 3/235
rêpêtitisiye	(<Rus. repetitsiya)prova r. 2/188, 2/196 r.+din 2/189 r.+ge 2/191	roşen	(<Far. rûşen) açık, net r. 2/31, 7/29 r.+rek 2/21
rêsturan	(<Rus. restoran) r.+ğa 2/188	roşenleş-	(<Far.+YU. rûşen+leş) açıklık kazanmak r.-mekte 7/68
rikşa	(<Rus.) insanın çektiği araba r. 2/174 r.+siğa 2/181	Roziahun	özel isim, erkek adı R. 6/17, 6/18, 6/20, 6/35, 6/42, 6/62, 6/69, 6/70, 6/123 R.+niñ 6/24, 6/48
rikşiçi	(<Rus.+YU. +çi) araba çeken r. 2/181	ruşset	bk. roşset r. 7/41
		rusla-	çeki düzen vermek

	r.-p 5/24	sağçı	polis s. 2/47
	S	sağla-	I. korumak s.-nîlar 2/3 s.-p 5/247, 5/249 s.-ydu 2/12 s.-midiñ 7/49 II. bulundurmak s.-maydıgan 6/72
saadet	(<Ar. sa'adet) saadet beht - s.+ige 2/29 beht - s.+ni 2/13 beht - s.+i 2/12	sağlaş	koruma s. 1/62
saadetlik	(<Ar.+YU. sa'adet+lik) saadetli s. 2/315, 5/270	sağlık	sağlık s.+ni 1/62
sada	(<Ar. şadâ) ses s.+siğa 5/63 s.+simu 3/141 s.+sini 3/84	sağliniş	korunma s.+ğa 1/106
sadda	(<Far. sâde) sade s. 3/47, 5/18	sal-	I. koymak s.-atti 3/222 s.-di 3/81 s.-ğiniğa 2/195 s.-sam 3/138 s.-ip 1/32, 2/50, 2/128 çukan s.-ip "bağırarak" 1/82 gülhan s.-ip "ateş yakmak" 2/55, 3/167 s.-ivelişsun 2/109 II. vurmak s.-dim 6/33 III. salmak s.-ğan 3/143 s.-idiğan 2/91 s.-idiğan 6/120 s.-ip 6/132 IV. bağlamak s.-ivalğan 4/14
saddilik	(<Far.+YU. sâde+lik) sadelik s.+i 2/27	salçı	salıcı, sal kullanan s.+lar 2/158
sadiğa	kurban s.+ñ "kurbanım olayım" 7/17	salam	(<Ar. selâm) selam s. 2/152, 3/119
saet	(<Ar. sâ'at) saat s. 5/123, 7/68, 7/83 s.+çe 3/12, 3/208 s.+te 7/27, 7/29 s.+tin 3/45	salametlik	(<Ar.+YU. selâmet+lik) esenlik, sağlık s.+ke 2/142
sağlam	sağlam s. 2/143, 2/235, 5/131	salamlaş-	(<Ar.+YU. selâm+laş) selamlaşmak s.-ip 1/14
sahibhan	(<Ar.+Far. şahib+hâne) ev sahibi s. 3/163	salmağ	ağırılık
sahra	(şahrâ) sahra s. 2/227		
sahta	(<Far. sâhte) sahte s. 2/43, 2/205		
sağ	sağlam s. 6/104, 6/110		
sağal	sakal s. 7/4 s.+ini 7/4, 7/4, 7/7		
sağay-	iyileşmek s.-ğiçe 4/112		
sağayt	iyileştirmek s.-ti 4/113		

salmaqlık	s. 2/303, 3/141 ağır s. 3/48		s. 7/2, 7/3, 7/7, 7/22, 7/29, 7/43, 7/44, 7/75, 7/78, 7/79, 7/82
salpa	gevşek s. 3/53		s.+ka 7/80 s.+ni 7/30, 7/33, 7/42 s.+niñ 7/34, 7/38, 7/81, 7/82
samanlık	samanlık s.+ka 5/206		s.+tin 7/61, 7/72
samsa	börek s.+larniñ 2/151	satıraşhana	(<Far.ser-tirâş hâne) berber dükkanı s.+da 7/57 s.+ga 7/1, 7/72
san	sayı s.+i 1/75, 6/108 s.-sanaqsız “sayısız” 1/82 s.+nila 6/111	say	nehir, dere s. 2/127 s.+da 2/73 s.+din 2/167 s.+niñ 2/129
sana-	saymak s.-p 1/6 kün s.-p “günden güne” 1/30 s.-gudek 2/253	sayahatçi	(<Ar.+YU. seyâhat+çi) seyyah s.+lerdek 2/55
sanatoriye	(<Rus. sanatoriy) sanatoryum s. 2/99	sayaklık	serserilik, avarelik s.+lar 3/53
sanda	bk. anda s. 5/267	saye	(<Far. sâye) gölge s.+ga 3/161 s.+sida 3/4
sanduk	(<Ar. şândûk) sandık s.+liriğa 2/50 s.+tin 3/113	sayida-	(<Far.+YU. sâye+da) gölgede dinlenmek s.-p 3/5
Sanguni Batuñ Bohey	Filipinli Şair S. B. B. 2/208	Sayim	özel isim, erkek adı S. 5/276
sanlık	sayılı s. 2/172	sayla-	seçmek s.-duk 4/47
sañgila-	sallanmak s.-p 2/84 s.-şip 1/3	saylaş	seçme s. 3/152
sañgilat-	sallamak s.-ip 3/159	Sayram	yer adı s. 2/97, 2/99
sap	(<Ar. şâf) saf, temiz s. 2/86, 4/12	saz	(<Far. sâz) saz s. 3/87, 3/132, 3/153 s.+niñ 3/141
sargayt-	sarartmak s.-kan 5/253	sazçi	(<Far.+YU. sâz+çi) çalgıcı s. 3/133
satar	(<Far. setar) bir tür çalgı, saz s. 3/133, 3/139 s.+im 3/138	sazende	(<Far. sâzende) çalgıcı s.+ler 3/89, 3/130, 3/147
satıraş	(<Far. ser-tirâş) berber	sazlık	sazlık

seher	s.+niñ 1/14 (<Ar. seher) seher, sabahleyin s. 4/2, 4/125 s.+de 4/3, 4/137 s.+lerde 5/188	s.+te 1/69 s.+tın 3/209 s.+i 1/87, 1/88, 6/94 s.+ige 3/50, 3/54 (<Ar.+YU. saff+deş) silah arkadaşı s. 1/28
sehne	(<Ar. şahne) sahne s.+lerde 5/34	sepedeş (<Ar. sefer) sefer s.+i 2/10
sekkiz	sekiz s. 1/138, 2/316, 6/96, 6/134	sepray (<Ar. şafrâ) öd, safra s.+imni örlet- “sinirini kaldırmak” 6/69
sekre-	sıçramak s.-pmu 4/18	sergüzeşt (<Far. ser-güzeşt) macera s.+lerni 3/49
seksen	seksen s. 3/207	s.+lirini 3/139 (<Ar. şarf) sarf, masraf s. kıil- “sarfetmek” 7/82
sel	biraz, azıcık s. 2/90, 2/91 s.+la 5/253	serp set çirkin s. 3/69, 4/39 s.+mu 4/42
seltenet	(<Ar. saltanat) saltanat s.+ini 7/79 s.+liri 7/12	seveb (<Ar. sebeb) sebep s. 4/119, 6/89, 6/97 s.+i 2/233 s.+ini 2/190, 3/166, 3/220 s.+lirini 5/188 s.+tın 2/280, 7/39
semimiy	(<Ar. şamîmî) samimi s. 2/168, 2/245	sevebçi (<Ar.+YU. sebeb+çi) sebeplan s. 5/217
sen	sen, kişi zamiri s. 2/17, 2/153, 3/18, 3/24, 3/30, 3/31, 3/75, 3/79, 3/96, 3/114, 3/116, 3/172, 3/172, 3/172, 3/203, 3/214, 3/240, 5/21, 6/35, 6/46, 6/47, 6/62, 6/63, 6/65, 7/43, 7/62, 7/66, 7/73 s.+a (saña) 6/20, 6/35, 6/64, 6/67, 7/10 s.+i 3/22, 3/118, 3/239, 7/16 s.+iñ 2/147, 3/51, 6/68, 7/19	sevebkar (<Ar.+Far. sebeb+kâr) sorumlu s. 6/39, 6/40 s.+i 3/194
Senem	Senem Garip destanının kahramanı s. 3/145	sevr (<Ar. şabr) sabır s. kıil- “sabretmek” 7/68 (<Ar.+YU. şabr+çanlık) sabırlılık s. 6/124
senet	(<Ar. san’at) sanat s. 2/255 s.+tiki 5/90	sevri bk. sevr s. 4/57
sep	(<Ar. saff) saf, cephe s.+ke 1/36, 1/75, 1/118	seyile (<Far.) I. eğlence s. 3/223 s.+si 3/167 s.+side 3/168

	II. gezme s.+ge 5/130	siğimda-	avuçlamak s.-p 3/222, 6/50
Seylun	Seylun, yer adı S.+ğa 2/210	siğira-	s.-ğan 3/187 sakıramak, titremek
Seypidin	özel isim, erkek adı S. 2/244	sila-	s.-r idi 7/23 okşamak
sez-	sezmek s.-di 1/69 s.-dim 2/91, 5/169 s.-gen 2/34 s.-gendek 7/59 s.-mey 6/17 s.-meysen 6/63 s.-etti 7/24 s.-ip 6/69	silci-	s.-p 4/125, 4/125, 5/99 yaklaşmak s.-maқта 1/86 s.-p 1/88, 3/85
ségiz	killi s. 2/118	sile	siz, sizler s. 5/154, 5/170, 5/202, 5/257, 5/259, 6/38 s.+de 6/52 s.+ge 5/233 s.+mu 6/39
sélin-	kurulmak, dizilmek s.-ğan 1/80, 1/117, 5/6 s.-ip 3/162 s.-ivatқан 2/270	siler	siz s. 2/245, 2/259, 2/290, 4/57, 4/60, 4/60, 5/47, 5/157 s.+ge 1/56, 3/150, 3/236, 5/3 s.+ni 1/45 s.+niñ 2/195, 3/120, 5/197
séliş	koymak s. 6/58 s.+қа 5/121 s.+ni 2/180 s.+ta 1/32	silki-	sallamak s.-p 3/74, 5/154, 6/50
séliştur-	karşılaştırmak s.-up 2/24, 2/293	silkin-	sallanmak s.-ip 3/142
sémiz	besili, semiz s. 4/124	silkiş	silkmek, dayak atmak s. 6/82
sép-	serpmek s.-ip 1/3	sima	(<Far. simâ) sima s.+si 2/21
sepil	kale s. 3/30 s.+liri 3/33	sin	görünüş s.+iğa 5/206
sésiççilik	pis koku s. 5/204	sina-	sınamak s.-p 4/98
sézil-	sezilmek s.-ip 3/70, 5/146 s.-etti 2/62	sinçila-	gözden geçirmek s.-p 5/169
seziş	sezme, seziş s.+imçe 2/253	sinip	(<Ar. sınıf) sınıf s. 6/98, 6/112 s.+ta 6/75, 6/118
siğ-	sığmak s.-may 5/45	sinipiy	(<Ar. sınıf) sınıfsal s. 3/56
sığ-	sıkmak s.-ip 2/243	siñ-	sinmek, işlemek s.-ip 2/232

siñayan	eğik, yan s. 2/90, 2/91, 3/11, 5/11	s.+mu 1/54
siñdür-	sindirmek emgek s.-gen “çabalamak” 5/45	s.+ni 3/20, 5/23 s.+niñ 2/170, 4/121 s.+niñmu 7/70 s.+ğu 1/24
sinil	kız kardeş s.+im 1/112, 1/38	sizik çizgi s.+i 2/11
sipaş	sıvazlama, okşama s. 6/57	s.+liri 5/216 (<Ar. suâl) soru
sipayilik	(<Far.+YU. sipâhî+lik) naziklik s. 3/172	s. koy- “soru sormak” 2/17 s. ber- “soru sormak” 4/68, 5/197
sipta	düz, dümdüz s. 2/85	s.+lirimğa 3/48 s.+ni 5/172
sir	(<Ar. sırr) sır s.+i 7/69 s.+ini 7/76	soğak bk. soğuk s.+rağ 2/65
sirke	sirke s. 5/269 s.+si su kötürmeme- “şakadan anlamamak” 6/73	soğuk soğuk s. 1/2, 3/164, 5/212, 5/252, 5/253, 6/11
sirlik	(<Ar.+YU. sırr+lik) sırlı s. 2/69	soğa karasaban s. 4/79, 4/101, 4/118, 5/106 s.+m 4/119, 4/120 s.+lirimiz 4/121
sirt	dış s.+ka 5/130 s.+ki 2/28	s.+mu 4/91 s.+ni 4/100, 4/100, 4/102
siyalka	tarlada tohum eken makine, seper s. 5/106	s.+niñ 4/106, 4/109, 4/120
siyaset	(<Ar. siyâset) siyaset s. 2/45, 2/273, 2/275 s.+niñ 2/221	soğuş savaş, kavga s.+i 2/217
siyla-	bk. silamağ s.-p 6/57	soğuştur- dövüştürmek s.-attuğ 5/137
siz-	çizmek s.-ip 2/46	sol sol s. 2/68, 2/91
siz	siz, nz. s. 2/243, 2/250, 3/23, 4/27, 4/63, 5/94 s.+dek 2/178, 7/79 s.+ge 1/41, 2/34, 2/185, 3/14, 4/60 s.+niñçe 4/56 s.+iñmu 4/121	sola- kapatmak, hapsetmek s.-ydiğan 5/203
		som para birimi s. 3/113
		somka (<Rus. sumka) çanta s.+sini 1/94, 1/117
		sora- sormak s. 2/150 s.-p 1/19, 3/239, 3/241 s.-ymen 2/180

	s.-di 2/101, 2/114, 2/148, 7/33, 7/62, 7/72, 7/76	söre-	I. sürmek s.-p 2/175, 2/181 s.-ydiğan 2/174 s.-gen 2/176
	s.-dim 3/20, 3/94, 3/110, 4/24, 4/95		II. devam etmek s.-p 3/50
	s.-ğanda 2/166		III. sürüklemek s.-vatķandek 3/141
	s.-ğanidim 4/66		s.-di 1/121
	s.-vatidila 5/154		sevmek
soraķ	sorgu s. 7/54	söy-	s.-etti 2/169
	s. ķil- “sorgulamak” 7/35, 7/42	söyümlük	sevimli s. 2/111, 2/156
soraķçı	yargıç s. 3/204	söyüş	sevme, seviş s. 2/70
	s.+kensengü 3/203	söz	söz, kelime s. 2/233, 4/62, 5/50, 5/89, 5/159, 5/231, 6/70
soral-	sorulmak s.-ğan 7/70		s. ķil- “söz etmek” 2/206
soraş-	karşışıklı sormak s.-tuk 2/80		s. aç- “laf açmak” 4/27
soraştur-	soruşturmak s.-up 2/151		s. ayt- “söz söylemek” 6/117
sotsiyalistik	(<Rus. sotsyalistiķeskiy) sosyalist s. 3/49, 5/131		s.+ge kiriş- “konuşmaya başlamak” 4/35, 5/158
soz-	I. çekmek s.-dum 4/18		s.+ge arilaş- “lafa karışmak” 7/54
	s.-ğanidi 3/101		s.+i 2/61, 4/65, 6/48
	s.-up 4/129, 7/7		s.+ide 1/56, 1/93
	II. uzatmak s.-up 6/56		s.+idinla 2/163
sozul-	uzamak, genişlemek s.-ğan 4/5		s.+ige kir- “sözünü dinlemek” 6/25, 6/79
	s.-up 4/4		s.+ini 2/232, 4/63, 5/172, 5/233, 6/29, 6/62
söhbet	(<Ar. soķbet) sohbet s. ķil- “sohbet etmek” 1/19, 1/31		s.+iniñ 4/135
	s.+ler 6/125		s.+ler 2/26, 2/46, 2/53, 2/134, 2/217, 2/276, 3/152, 4/63, 5/35, 5/77, 5/78, 6/4, 6/66
söhbetleş-	(<Ar.+YU. soķbet+leş) sohbet etmek s.-ken 2/19		s.+lerge 2/161, 4/72, 5/151, 5/213
söhbetlişiş	(<Ar.+YU. soķbet+lişiş) sohbet etme s.+tin 3/64		s.+leri 1/39
sölet	(<Ar.) kibirlilik s.+i 2/28		s.+lerimni 2/164
	s.+idin 7/2		s.+lerni 2/233, 6/107
			s.+liri 2/216, 2/241

	s.+liridila 3/63		s.-up 2/118
	s.+liridin 2/218		III. itaat etmek
	s.+lirimu 4/59		boyun s.-ay 7/21, 7/21
	s.+lirini 2/142, 2/199, 3/57, 3/82, 6/4		boyun s.-mıganlıkığa 6/39
	s.+ni 4/29, 4/39, 4/83, 7/57	sundur-	kırmak
	s.+niñ 2/217, 2/230		s.-up 1/126, 4/120
	s.+ümge 6/27	suslaş-	s.-uvatқаниди 2/58
	s.+üñni 6/66		yavaşlamak
sözle-	söylemek	suvut-	s.-ip 3/125
	s.-p 2/230, 4/92, 5/3, 5/150, 5/233, 5/250, 7/34	süküt	soğutmak
	s.-vatisengü 7/55		s.-up 3/4
	s.-vatқан 2/208		(<Ar. sükût) sükut, sessizlik
	s.-ydiğan 2/241, 6/72	süpür-	s. 3/141
	s.-ydu 2/308		süpürmek
	s.-ytti 2/45	sür-	s.-gen 6/93
	s.-di 2/219, 3/24		s.-üp 6/90
	s.-dim 3/23, 5/147	sür-	görünüş
	s.-ginini 2/279		s. 1/133
	s.-migenidim 7/56	sür-	I. sürmek, devam etmek
	s.-yelmey 5/213		s.-elmeptiken 5/192
sözleş-	söyleşmek, karşılıklı konuşmak		s.-elmey 5/188
	s.-tin 5/196		s.-mekte 5/259
	s.-etti 1/28, 2/170	süret	II. sürmek, dokunmak
	s.-ivatқанlıkımız 4/96		s.-sem 7/5
sözleşiş	konuşmak, söyleşmek		(<Ar. şûret) I. suret
	s.+ke 3/10		s.+ide 3/167, 3/180, 3/182
su	su		s.+ini 2/46
	s. 1/19, 2/56, 2/118, 2/166, 2/166, 2/167, 2/194, 3/164, 6/73	sürke-	II. fotoğraf
	s.+da 5/115		s.+ke 2/87, 2/131
	s.+ğa 2/67, 2/70, 5/236, 5/237	sürlük	sürmek, ovmak
	s.+larni 3/109		s.-vêlip 4/112
suğurul-	I. sulanmak, II. dolmak (mec.)	sürlük	heybetli, gösterişli
	s.-ğanidi 2/222		s. 2/60, 2/233
sun-	kırılmak	sürt-	silme, kurulamak
	s.-di 4/120		s.-üp 1/124
	s.-ğan 3/7, 3/8, 3/12	sürülüş	s.-üşüp 5/116
	II. uzatmak		sürülmek
		sürüş	s.+iniñ 3/65
			sürme, devam etme
		sürüşte	s.+ini 5/248
			oruşturmak
		sürüşte	s. kıil- “oruşturmak 5/1
		sürüştür-	oruşturmak, takip

	etmek s.-di 2/132, 2/183 s.-güm 4/94 s.-siñiz 4/73 s.-üp 2/100, 2/190		
süt	süt s. 5/124 s.+ni 5/273		Şaňhey Şangay, özel isim, yer adı Ş. 2/188 Ş.+de 2/182 Ş.+niñ 2/200, 2/200, 2/205
sütlük	sütlü s. 6/9, 6/24		şarait (<Ar. şerâ'it) şart, ortam ş. 2/255
süyümlük	bk. söyümlük s. 2/14, 2/17		şaraqlat- şakırdatmak, ses çıkarmak ş.-ip 2/70
	Ş		şehar (<Far. şehir) şehir ş. 2/202, 2/303, 3/33, 3/34, 3/207, 3/210, 5/4 ş.+diki 3/245 ş.+lerdiki 4/133 ş.+lermu 3/32 ş.+lirigice 2/264 ş.+lirimizniñ 2/274 ş.+iniñ 2/303
şad	neşeli, sevinçli ş. 5/71		şeharlik (<Far.+YU. şehir+lik) şehirli ş. 2/271
şadlık	neşe dolu ş. 5/63		şehs (<Ar. şahs) şahıs, kişi ş.+i 2/24 ş.+lerni 2/53 ş.+ni 2/52
şah	(<Far. şâh) şah, padişah ş. 7/41, 7/81, 7/82 ş.+niñ 7/79		şehsiy (<Ar. şahsî) şahsi ş. 1/77, 2/30
Şahaci	özel isim Ş.+niñ 1/87		şekil (<Ar. şekl) şekil, gösteriş ş. 2/306
şahinşah	(<Far. şâhîn-şâh) şahlar şahı ş. 7/27, 7/33		şekilvaz (<Ar.+Far. şekl+bâz) gösterişçi ş. 2/307
şah	(<Far. şâh) dal ş. 4/15 ş.+niñ 4/19 ş.+ta 4/17 ş.+ka 4/19		şekl (<Ar. şekl) şekil, biçim ş.+i 5/180 ş.+idin 1/30
şair	(<Ar. şâ'ir) şair ş.+i 2/208 ş.+lar 2/249 ş.+lerniñ 5/112		şepket (<Ar. şefkat) şefkat ş. 1, 1/20, 1/70, 1/130, 1/136, 1/137
şakıra-	şakırdamak, gürlüdemek ş.-p 2/118		şepketlik (<Ar.+YU. şefkat+lik) şefkatli ş. 1/72
şamal	(<Ar. şimâl) rüzgar ş. 5/253 ş.+ida 5/252 ş.+i 4/11		şerep (<Ar. şeref) şeref
şanlıq	(<Ar.+YU. şân+lik) şanlı ş. 2/1, 2/12, 2/312		

	ş. 2/6		ş. 5/229
şereplik	ş.+l erge 2/14 (<Ar.+YU. şeref+lik) şerefli	şirne	nektar
	ş. 2/42	şitap	ş.+si 4/21 karargah
şerkiy-cenub	(<Ar. şarkî-cenub) güney doğu		ş. 1/15, 1/16, 1/19, 1/21, 1/57
	ş. 1/15	şivirle-	ş.+ ka 1/14, 1/36 fisıldamak
şert	(<Ar. şart) şart		ş.- ytti 1/113
	ş.+i 7/41	şoḥ	(<Far. şûḥ) şımarık, yaramaz, muzip
şehit	(<Ar. şehid) şehit		ş. 3/38, 3/57, 6/105
	ş. 1/137	şohluk	(<Far.+YU. şûḥ+luk) yaramazlık
şeir	(<Ar. şî'r) şiir		ş. 3/101
	ş. 2/200, 2/256	şopur	(<Rus. şofyor) şoför
	ş.+ lar 2/245, 2/247, 2/248		ş. 3/10, 3/13
	ş.+ larğa 2/245, 2/246		ş.+ ğa 3/64
	ş.+ larniñ 2/248		ş.+i 3/7, 3/237
	ş.+ liridiki 2/208	şora-	ş.+ niñ 3/9 I. emmek
şeriyet	(<Ar.+YU. şî'rîyet+lik) şiir		ş.- p 5/191 II. içine çekmek
	ş. 4/12	şoyna	ş.- di 4/62 kalın keten veya pamuk ipliği
şeker	(<Far. şeker) şeker		ş.+ ğa 3/113
	ş. 2/101		ş.+ ni 3/113
	ş.+ niñ 2/103	şöhret	(<Ar. şöhret) şöhret, ün
Şekspir	Şekspir, İngiliz yazar		ş. çıkar- "ünlenmek" 7/31
	Ş.+ ni 2/265		
Şellir	Schiller, Alman yazar		
	Ş.+ ni 2/265	şu	şu, işaret zamiri
Şeñ Duben	özel isim, kişi adı		ş. 1/36, 1/67, 1/119, 1/121, 1/136, 2/18, 2/32, 2/36, 2/38, 2/50, 2/52, 2/62, 2/70, 2/75, 2/83, 2/95, 2/108, 2/110, 2/111, 2/135, 2/186, 2/200, 2/211, 2/220, 2/248, 2/265, 2/277, 2/304, 2/310, 3/98, 3/102, 3/194, 3/196, 3/233, 4/29, 4/49, 4/62, 4/64, 4/65, 4/83, 4/100, 4/121, 4/132, 5/7, 5/162,
	Ş. 2/56		
Şeñ Şisey	Çin hükümdarı		
	Ş. 2/66, 2/157		
	Ş.+ ge 2/156		
şerin	(<Far. şirîn) şirin		
	ş. 5/50		
şilte-	sallamak		
	ş.- p 6/29		
şimal	(<Ar. şimâl) kuzey		
	ş. 4/82		
	ş.+ ida 2/303		
	ş.+ iğa 1/14		
Şincañ	Şincan		
	Ş. 2/69, 2/156		
	Ş.+ diki 2/172, 2/223		
şir	sağlam		

taġet	t. 6/25 (<Ar. tâġat) takat t. ħil- “takat etmek” 7/54	tamaka	t. 3/87 tütün, sigara t. çek- “sigara içmek” 4/33
taġetsizlik	(<Ar.+YU. tâġat+sizlik) takatsizlik t. 5/66		t. 4/34 t.+sini 4/62 t.+ni 2/83
taġa-	I. takmak, iliştirmek t.-ġanidi 6/76 II. yaklaştırmak t.-di 7/7	tamaġ	yemek t. 2/188, 5/113, 5/114, 5/118, 5/209 t.+ġa 2/192 t.+lar 3/162, 5/125 t.+ni 5/119
tal I	adet t. 2/68, 2/117, 5/237 t.-t. 1/133	tamaġhana	(<YU.+Far.tamaġ+ġâne) yemekhane t.+ġa 5/116
tal II	söġüt ağacı t.+din 5/237	tamaġlan	yemek yemek t.-idu 5/124
tala	evin dışı, sokak t.+ġa 3/165, 3/166, 3/167, 6/1, 6/69	tamam	(<Ar. tamâm) tamam t. 5/269, 7/5, 7/8
talant	(<Rus. talant) yetenek t.+larġa 2/249	tamamen	(<Ar. tamâmen) tamamen t. 5/33
talantlık	(<Rus.+YU. talant+lık) yetenekli t. 2/249, 2/250	tamaşa	(<Far. temâşa) eġlence t. kör- “eġlenmek” 1/48 t. ħildur- “eġlendirmek” 2/185 t. ħil- “eġlenmek” 3/136 t.+lar 3/152 t.+liri 3/93 t.+sini 3/168
talaş-	dalaşmak, kavga etmek t.-ip 3/30, 6/94	tamġe	damla t. 1/35 t.+liri 1/56, 1/66, 6/16 t.+lirini 1/3
talaş	tartışma, dalaşma t. 3/207 t.+lar 3/216 t.+larniñ 6/121 t.+timu 3/68	tan	tan, yansıma ses t. 1/7, 1/7
talaştur-	kavga ettirmek t.-attuġ 5/136	tañ-	baġlamak t.-di 1/124 t.-ey 3/242 t.-ip 1/118 t.-ivêlip 4/111
talişiş	dalaşma, kavga etme t.+ni 3/204	tañ	tan, şafak vakti t. 1/74, 4/11, 4/125, 6/35
talla-	seġmek t.-vêliñ 2/38 t.-yalmayttim 3/108	tap-	bulmak
tam I	dam, duvar t. 2/53, 3/152, 3/172, 5/9 t.+ġa 1/120, 1/121, 1/124, 3/90, 4/51 t.+larniñ 5/204, 5/271 t.+liri 1/18		
tam II	tam		

	t.-almay 2/77, 5/236		t.-ivétimiz 2/36
	t.-atti 4/119	tarlık	kıskançlık
	t.-қан terginimniñ		t. 4/107
	5/213	tart-	I. çekmek
	t.-kili 4/76		t.-idu 4/124
	t.-kuçe 2/195		t.-imen 7/8
	t.-sam 5/268, 5-3,		t.-ip 2/37, 7/7
	5/268		t.-ivaldi 6/93
	t.-tim 5/259		t.-ivélingan 1/75
	t.-tiñgu 5/146		t.-ivélip 2/33, 6/88
	t.-ip 5/141, 5/267,		t.-ivélişka 2/212
	5/276, 6/69		t.-қан 3/121, 5/113,
	t.-etti 1/96		5/216, 5/270, 7/24
tap I	saban izin		t.-ti 3/184, 4/101
	t. 4/91		II. tartmak
tap II	zaman, an		t.-ip 7/37
	t.+ta 2/95	tartil-	çekilmek, asılmak
tapkurluq	hazır cevaplık		t.-ğan 3/90
	t.+i 3/157	tartin-	utanmak, çekinmek
tapşur-	sunmak, teslim etmek		t.-ip 2/96
	t.-di 6/98		t.-isiz 2/124
	t.-ğanda 6/129		t.-mayla 5/49
tapşuruq	ödev, vazife	tartinçaq	çekingen, utangaç
	t.+lirini 6/43		t. 5/13
tar	dar	tartinçaqlik	çekingenlik, utangaçlık
	t. 3/174		t. 5/33
tar	tel	tartiniş	çekinme, utanma
	t. 3/138		t.+im 3/125
	t.+iğa 3/138	tasqa-	elemek
tara-	taramak		t.-p 7/40
	t.-p 4/125	tasma	kemer, kayış
taraza	(<Ar. terâzi) terazi		t. 1/13, 1/116
	t.+m 7/38	taş-	taşmak
	t.+si 7/37		t.-atti 1/101
	t.+sida 7/40		t.-қаниди 3/246
tarih	(<Ar. târîh) tarih		t.-miğan 4/12
	t.+ida 2/238		t.-ti 5/109
	t.+iğa 2/11	taş I	taş
	t.+imizdin 2/312		t. 2/76, 2/68, 2/69, 2/70,
	t.+imizniñ 3/228		2/77, 2/136, 3/69, 3/73,
	t.+imiz 2/237		3/74, 3/172, 3/174,
	t.+izimde 2/25		3/184, 3/186, 3/188,
	t.+ta 1/59, 4/74		3/189, 3/197, 3/200,
tarihi	(<Ar. târîhî) tarihi		3/222, 4/91, 4/91
	t. 2/262		t.+larni 2/67
tarqat-	dağıtmak		t.+liri 2/70

	t.+ni 3/184, 3/185, 3/187	taza	(<Far. tâze) temiz t. 2/86
taş II	dış t.+ki 2/28 t.+kiri 2/198, 3/222, 6/71	taza	(<Far. tâze) çok t. 2/200, 3/27, 4/64, 5/111, 6/33, 6/58 t.+imu 2/107
taşla-	I. bırakmak t. 6/116 t.-p 2/49, 3/40, 3/7, 5/239 t.-şip 3/165 t.-vet 4/97 II. atmak t.-vatıdu 4/92 t.-ymen 5/88 t.-dimu 3/68	tazila-	(<Far.+YU. tâze+la) yenilemek t.-p 6/22
taşlan-	bırakılmak, atılmak t.-ğan 2/208	tazilik	(<Far.+YU. tâze+lik) temizlik t. 6/129
tatila-	kaşımak, tırmalamak t.-p 5/134	tazim	(<Ar. ta'zîm) saygı t. kıil- "saygıyla selamlamak" 2/197, 7/32
tatlık	tatlı t. 5/273 t.+i 6/57 t.+iñ 6/65	tebiet	(<Ar. tabi'at) tabiat, doğa t. 2/85, 4/1 t.+ni 2/70 t.+niñ 4/11, 4/12, 5/256 t.+idiki 2/143
tava	iper çin kumaşı t.+ni 5/104	tebietlik	(<Ar.+YU. tabi'at+lik) karakterli, huylu t. 2/235, 6/72
tavlan-	sağlamlaşmak t.-ivatқан 4/44	tebiilik	(<Ar.+YU. tabî'+lik) doğallık t.+i 2/27
tavuş	ses t.+i 2/210	tebiy	(<Ar. tabî') doğal t. 2/105
tavuz	karpuz t.+lirini 2/287	teg-	değmek, dokunmak t.-di 1/39, 1/108, 1/113, 1/129 t.-kendi 1/120 t.-kendin 3/189 t.-mey 6/72 t.-misun 3/131 t.-idu 5/151, 5/151 t.-ip 1/40, 2/4, 2/5, 2/93, 2/136, 5/212, 6/88
tayağ	dayak t. 3/39, 6/59, 6/82, 6/95, 6/106, 6/106 II. değnek t. 3/131 t.+ni 3/131	teg	kök, alt, taban t.+ini 4/73
tayan-	dayanmak t.-ip 4/78	tehrir	(<Ar. taħrîr) tahrir t. 2/282
taytañ	ayaklarının arasını açarak yürüyen t. 6/127	teħse	tabak t.+lerge 5/120
taz	kel, uyuz t. 3/156 t.+ğa 3/160		

teht	(<Far. taht) taht t. 7/26	tem	tat t.+i 5/107
tekitle-	(<Ar. te'kid) tekit etmek t.-di 4/67	temin	(<Ar. te'mîn) temin t. kıil- "temin etmek" 2/39, 2/221
teklip	(<Ar. teklîf) teklif t. kıil- "teklif etmek" 1/62, 2/175, 2/176, 2/192, 5/12, 5/67, 5/101, 5/142 t.+ke 1/92	temkin	(<Ar. temkîn) temkin t. 1/28
tekrarla-	(<Ar.+YU. tekrâr+la) tekrarlamak t.-dim 3/29	temlik	tatlı t. 5/125
tekşi	eşit t. 4/91	temsîl	(<Ar. temşîl) atasözü, bilmece t. 3/160, 4/122
tekşür-	incelemek t.-sek 2/216 t.-üp 7/35	temtire-	şaşırmak t.-p 1/32, 1/32
tekşürüş	inceleme t. 7/36	ten	(<Far. ten) beden, vücut t.+lerni 3/217 t.+i 7/29 t.+idin 7/27 t.+ige 5/239
teğdir	(<Ar. tağdîr) kader t.+dîn 5/162 t.+ini 2/70 t.+niñ 5/162	tene	(<Ar. ta'n) hakaret, alay t. 7/57
teğdirname	(<Ar.+Far. tağdîr+nâme) takdirname t. 6/99, 6/129	tenkid	(<Ar. tenkid) tenkit t. kıil- "tenkit etmek" 4/95 t. 4/96
teğsir	(<Ar. tağsîr) efendi, bey t. 7/11, 7/56, 7/61, 7/74	tenteklik	delilik, çılgınlık t.+iñni 3/51
telep	(<Ar. taleb) talep t. 2/158, 4/133, 5/80 t. kıil- "istemek" 1/36, 1/65, 2/191, 2/195, 4/48, 4/98, 7/37 t.+i 3/154 t.+ige 4/99 t.+ini 1/57	teñ	denk, eşit t. 2/229, 3/202, 4/72, 5/78, 5/272, 5/277, 5/89
telim	(<Ar. ta'lim) öğrenme t.-terbiye "eğitim- öğretim" 6/76	teñdaş	denk, benzer t.+i 2/275
Telke	yer adı T. 2/72, 2/97	teñkeş	akord etmek t. 5/94
telpün-	çırpınmak t.-üp 4/7, 5/63	teñli	tekne, yalak t. 5-3
		teñsit-	kendisiyle eş görmek t.-mesliki 7/2
		teñşe	eşit hale getirmek t.-valğan 4/92
		teñşeş	eşit hale getirme t.+ni 4/102
		teñtüş	eş-dost t.+lirim 3/85
		ter-	derlemek, toplamak t.-gen 6/106

	t.-gili 5/236		tarafdar
	t.-ginimniñ 5/213		t.+i 2/48
	t.-mekte 5/252	terep	(<Ar. taraf) taraf
	t.-ip 3/197, 5/235		t.+ide 5/9
	t.-iydiğan 5/200		t.+ige 3/9
	t.-iymiz 4/60		t.+ke 1/88, 1/119, 2/66,
	t.-iysiler 4/57		2/91, 2/105, 2/127,
ter	ter		3/244, 4/83, 5/7, 7/30
	t. 1/56		t.+lime 2/236, 5/60
	t.+ge 7/23		t.+niñ 3/204, 3/206
terbiye	t.+imizni 5/191		t.+tiki 1/86, 2/270,
	(<Ar. terbiye) terbiye,		3/123
	eğitim		t.+tin 1/18, 1/105,
	t. 6/76		1/120, 3/35, 3/186,
	t.+ge 5/28		4/82, 5/20, 5/111,
	t.+ler 5/190		5/111, 5/135
	t.+lirimiz 5/163		t.+tinmu 5/135
	t.+si 3/62		t.+idin 2/19, 3/113,
	t.+si 6/126		6/113
	t.+siniñ 3/70		t.+ige 2/63, 5/6
terbiyiçi	(<Ar.+YU. terbiye+çi)	teriple-	(<Ar.+YU. târif+le)
	terbiyecisi, eğitimci		tarif etmek
	t. 5/19, 5/14, 5/44, 5/53,		t.-di 4/134
	5/60, 5/61, 5/62	teriplen-	(<Ar.+YU. târif+len)
	t.+ge 6/107		tarif edilmek
	t.+ler 5/127		t.-gende 2/143
	t.+lerniñ 5/274	terle-	terlemek
	t.+niñ 5/15		t.-p 3/147
	t.+si 6/98, 6/112	tersaliğ	dik başlılık
terbiyile-	(<Ar.+YU. terbiye+le)		t. kıil- dik başlılık
	terbiye vermek,		etmek” 3/76
	eğitmek	tertip	(<Ar. tertîb) tertip
	t.-ydu 5/60		t. 5/115, 6/77
terbiyilen-	(<Ar.+YU. terbiye+len)		t.+ke 1/80, 3/131
	terbiye almak,		t.+i 5/123
	eğitilmek		t.+ini 3/129
	t.-ip 5/131	tes	zor
	t.-ivatidu 5/260		t. 2/24
terekkiy	(<Ar. terakki)	tesevvur	(<Ar. taşavvur)
	gelişme, ilerleme		tasavvur
	t. kıildur- “geliştirme”		t.+ida 7/81
	2/255	tesir	(<Ar. te’şîr) tesir, etki
terepbazlik	(<Ar.+Far+YU. taraf+		t. 5/247
	bâz+lik) taraf tutma		t. kıil- “etkilemek”
	t. 3/224		3/156, 7/80
terepdar	(<Ar.+Far. taraf+dâr)		t.+ide 7

tesirat	(<Ar. te'sîrât) tesir, etki t. 3/127, 7/4 t.+larni 3/46, 5/135	teyyarlan-	(<Far.+YU. teyyâr+lan) hazırlanmak t.-miğanidi 3/167
tesirlen-	(<Ar.+YU. te'sîr+len) duygulanmak t.-ip 6/129	tezim	bk. tazim t. 7/68
teslik	zorluk t.+te 3/216	têgiş-	değişmek t.-meymiz 4/133
testikla-	(<Ar.+YU. tasdik+la) onaylamak t.-p 4/135 t.-di 2/99	têgiş	değme, dokunma t. 3/186 t.+ke 6/94
tesvirle-	(<Ar.+YU. taşvîr+le) tasvir etmek t.-p 5/264	tehlike	(<Ar. tehlike) tehlike t. 2/33
teş-	deşmek, delmek t.-ip 3/152, 3/152, 6/101 t.-ivétidu 2/287	têhi	daha t. 1/75, 1/87, 2/241, 2/253, 3/83, 3/96, 3/122, 3/167, 5/60, 6/35, 6/37, 6/48, 6/78, 7/67 t.+mu 2/14, 2/21, 2/24, 4/108, 5/262, 5/65, 7/7
teşebbuskarlık	(<Ar.+Far.+YU. teşebbüs+kâr+lık) girişkenlik t.+i 4/48	têhnika	(<Rus. tehniçeskiy) teknik t.+nimu 3/60
teşkil	(<Ar. teşkîl) teşkil t. kılin- "kurulmak" 2/73	tênçlik	sakinlik, barış t. 2/214
tetür	ters t. 3/180	tênil-	bağlanmak t.-ip 1/134
tetürlük	terslik, aksilik t. 6/53	têpiş	bulmak, bulma t.+imiz 1/91
teve	(<Ar. tabî') tabi t. 3/160, 3/160, 3/161	têrek	direk t.+ke 2/118
tevre-	çalkalanmak t.-p 1/97	têriş	darı t. 3/152
teybiye	bk. terbiye t. 5/35	têre	deri t.+sidin 1/12
teyinleş-	(<Ar.+YU. ta'yîn+leş) atamak t. 2/262	têti-	tatmak t.-ğanseri 2/14
teyyar	(<Far. teyyâr) hazır t. 1/67, 2/296, 5/113, 6/32	têtik	dinç, çevik t. 6/116
teyyarla-	(<Far.+YU. teyyâr+la) hazırlamak t.-p 2/32, 2/50, 3/168, 6/29	têtiklik	dinçlik, çeviklik t.+i 1/28 t.+ige 5/19
		téz	tez, çabuk t. 4/106, 5/77

têzek	tezek t. 5/235, 5/236, 5/236, 5/237 t.+lerni 5/252 t.+ni 5/235 t.+niñ 5/251	t.+imiz 5/25 dileme, isteme t. 3/104
têzekle-	tezeklemek t.-ptu 5/236	tilge- dilmek t.-diñ 6/93
tik- I	dikmek t.-ip 5/235	tilin- dilinmek, kesilmek t.-ğan 3/131
tik- II	dikmek t.-ti 2/304 t.-ken 6/106	tilla- küfür etmek, hakaret etmek t.-p 3/73, 3/193, 3/197, 6/4 t.-veremestin 6/110 t.-ysen 6/66 t.-ytti 3/69 t.-di 3/190
tik	dik t. 2/77	tillaş- küfürleşmek, hakaretleşmek t.-ip 5/135
tikil- I	dikilmek t.-di 1/55 t.-ğandek 6/7 t.-ip 1/32	tillaş hakaret, küfür etme t. 6/62 t.+lar 3/206, 3/215 t.+niñ 6/127
tikil- II	dikilmek t.-gen 1/12, 1/13	timisiqila- yoklamak, aramak t.-p 6/101
tikiş	dikiş, dikme t.-ip 5/177	tin- dinmek, durmak t.-di 5/172 t.-may 1/30, 3/73, 3/197 t.-misiz 1/85
tikle-	dikleme, dik tutmak t.-vêlip 7/4	tinç sakin t.-amanliq "huzur- esen" 2/80
tiklen-	diklenmek t.-ip 4/67, 5/14, 5/15	tinçlandur- sakinleştirmek t.-maqçi 3/75 t.-up 2/36
til-	dilmek, kesmek t.-ivêiptu 4/109	tinçliq sakinlik, barış t. 2/36, 2/215, 2/217
til	dil t. 5/151, 5/179, 6/105, 6/82, 6/95 t.+i 3/139 t.+idiki 2/266 t.+liriñ 6/67 t.+lar 3/69, 5/135 t.+inimu 2/269	tiñşa- dinlemek t.-p 3/57, 3/140 t.-dim 3/155
til tumar	nazarlık t. 5/151, 5/177 t.+ni 5/153, 5/189	tiñşaş dinleme, dinleyiş t.+qa 3/132
tile-	dilemek, istemek t.-p 5/176 t.-ydiğan 6/117 t.-gençe 7/10	tiptinç sessiz, sakin t. 3/132, 3/143
tilek	dilek t. 3/104, 6/117	tiraktorist (<Rus. traktorist)

	traktör şoförü t. 3/61	tizimlitiş	kaydetme, kaydetiş t.+ka 1/42
tiraktur	(<Rus. traktor) traktör t.+niñ 3/235	tizlen-	dizlenmek, diz çökmek t.-ip 2/119, 2/130
tiramvay	(<Rus. tramvay) tramvay t. 2/203	toçka	(<Rus. toçka) nokta t.+liriğa 1/81
tire-	diremek, dayamak t.-n 2/46 t.-p 6/10 t.-giniçe 3/11	toğaç	çörek t.+ni 2/76
tirikçilik	yaşam mücadelesi t. 2/132 t.+ini 1/77	toğra	doğru t. 1/26
tiriş	çabalamak t.-atti 5/90 t.-ip 3/188	toğru	I. doğru t. 2/99, 2/254, 2/286, 2/299, 3/52, 5/232, 5/248, 6/85, 6/127 t.+raķini 2/232 t.+si 4/132
tirkiş-	çabalamak t.-ivatķanliķini 4/110		II. hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca t. 2/271
titire-	titremek t.-p 3/221 t.-ytti 6/2	toğral-	doğranmak t.-ğan 5/120
titiret-	titretmek t.-küdek 3/162	toğrisida	hakkında, üzerine t. 1/31, 2/18, 2/18, 2/97, 2/132, 2/244, 3/56, 3/56, 3/82, 3/236, 4/28, 4/55, 5/3, 5/61, 5/147, 5/196, 5/198, 6/74, 6/126
titre-	titremek t.-p 4/72, 5/252, 7/9, 7/12, 7/23, 7/55, 7/57		t.+ki 3/139
titret-	titretmek t.-ten 7/12 t.-ip 3/219, 5/253	toğruluk	hakkında, üzerine t. 2/15, 2/15, 2/208, 2/210, 2/279, 4/111, 6/123
tiyatir	(<Rus.teatr) tiyatro t. 2/194		durmak, t. 1/6
tiyin	kuruş t. 3/112, 3/114, 3/115 t.+din 3/112	tohta-	t.-ñ 1/110, 1/111, 7/59 t.-p 2/60, 3/164, 5/11, 5/97, 5/168 t.-di 3/2, 4/32 t.-ydiğan 2/28
tiz-	sıralamak, dizmek t.-ip 5/119	tohtalğusiz	durmaksızın t. 1/61
tiz	diz t. 2/33, 3/132, 5/67, 5/67 t.+im 2/119	tohtam	durgun t. 3/109
tizil-	sıralanmak, dizilmek t.-di 5/120 t.-ğan 1/18, 5/30, 5/143 t.-ip 5/117	Tohti	erkek adı, özel isim
tizimla-	kaydetmek t.-vatķan 1/37, 1/41		

	T. 3/28, 3/29, 3/30, 3/32, 3/36, 3/40, 3/44, 3/47, 3/56, 3/61, 3/71, 3/74, 3/77, 3/81, 3/99, 3/101, 3/126, 3/184, 3/188, 3/190, 3/233, 3/236, 3/237, 3/238, 3/244 T.+ğa 3/57 T.+mu 3/30 T.+ni 3/42, 3/189 T.+niñ 3/35, 3/59, 3/64, 3/82, 3/97, 3/98, 3/196, 3/235, 3/246	tolduruş dolduruş, doldurma t. 2/19
	tohtat- durdurmak t.-ip 5/114	tolğa- döndürmek, çevirmek t.-ydikina 6/38 t.-mastin 6/120
tohu	tavuk t.+dek 6/69	Tolstoy Tolstoy, Rus yazar T.+ni 2/265
toķ	tok t. 5/55, 5/270	toluķ tam, dolu t. 1/75, 2/40, 2/157, 5/35, 5/35, 6/4
Toķay	Abdullah Tukay, Tatar şair T.+ni 2/265	toluş doluş, dolma t. 2/207
toķķuz	dokuz t. 1/27, 1/73, 1/138, 2/31, 2/54, 2/156, 2/173, 2/303, 2/303, 2/316, 3/1, 3/1, 3/50, 3/84, 3/249, 3/249, 4/38, 4/44, 4/44, 4/139, 4/139, 5/278, 6/75, 6/134	tom kalın t. 3/74, 3/74
toķunuş	dokunmak t.+ķa 6/80 t.+liri 3/224	ton gocuk, elbise t. 7/1 t.+lirini 4/8
tol-	dolmak t.-ğan 2/203, 2/245, 5/38, 5/44 t.-ğandur 2/28 t.-ğanidi 3/88, 4/92 t.-up 3/246, 4/12, 5/34, 5/109	toñ I. don, buz t. 4/47, 4/120, 4/121, 4/121 II. yavru t. 2/135
tola	çok, dolu t. 2/33, 5/159, 6/69 t.+raķ 2/245 t.+mu 2/294	tonu- tanımak t.-mayvatamsen 3/21 t.-p 2/152 t.-ymen 3/22
		tonur tandır t. 5/261
		tonuş bildik, tanıdık t. 3/17, 3/25 t.+ķu 1/22
		tonuşluk tanımışlık t.+i 3/26
		tonuş- tanışmak t.-ti 2/198
		tonuştır- tanıştırmak t.-di 1/21 t.-ğan 4/137 t.-up 3/236
		top grup t. 3/175 t.+i 1/76 t.+niñ 3/200
		topa toprak t. 2/170

	t.-çañ “toz-toprak” 2/169, 5/133	töge	deve t. 3/180, 3/189
	t.+liri 1/106	töle-	ödemek
	t.+ni 3/15		t.-p 2/196
	t.+sini 3/109	tölük	eşya ozuğ - t.+mu “öte-beri” 5/211
topla-	toplamak t.-p 2/261 t.-di 6/101 t.-ğan 6/101, 6/108 t.-yaliğan 2/278	tömür	demir t. 3/172, 3/222, 3/222, 4/109, 6/101 t.+ige 3/11
toplan-	toplanmak t.-di 3/204 t.-ğan 3/92 t.-ip 3/89	tömür-tesek	hurda demir t.+lerni 6/98, 6/101
toplaş-	toplaşmak, toplanmak t.-tuğ 1/131	tömürçi	demirci t. 6/86 t.+lerge 1/76
toplaş-	toplama t. 6/108, 6/129	töpi	tepe t.+side 3/30 t.+sige 2/53
tor ket	tesir etmek t. 1/41, 1/41	töpilik	tepelı, tepe yer t.+ide 1/83 t.+ke 1/87 t.+tiki 1/94
tos-	engel olmak t.-ti 3/96 t.-umañlar 1/64	tör	evin baş köşesi t.+de 3/128 t.+ge 3/121, 3/122
toş-	dolmak t.-kanda 4/1	töt	dört t. 2/117, 2/210, 3/222, 3/85, 3/92, 4/40, 4/116, 5/188, 6/106 t.+i 3/209
toşkuzul-	doldurulmak t.-ğan 7/76	tötinçi	dördüncü t. 5/174, 5/233, 6/118
tova	(<Ar. tevbe) tövbe, pişmanlık t. 5/188, 5/188, 5/245, 6/15, 6/15	töven	aşağı t. 2/53, 3/90, 3/143, 5/233 t.+de 2/94 t.+digiče 5/80 t.+diki 2/127, 2/164, 5/250, 5/263, 6/107 t.+ge 1/5, 1/8, 4/19 t.+ki 2/239 t.+rek 3/128
tovla-	bağırmaq, seslenmek t.-p 3/144	tuç	pirinç t. 3/113
tovlan-	bağırılmak t.-ğan 3/145	tuğ-	doğurmak
toy-	doymak t.-dum 4/19		
toy	toy, düğün t. 3/223 t.+ğa 4/8		
toyun-	doyurulmak t.-ğan 3/177, 4/11		
toyunduruş	doyurmak t. 5/249		
toz	(<Ar. tâvus) tavus kuşu t.+dek 4/1		

	t.-dum 5/182	t.-dek 6/3
	t.-up 5/210	t.-ğan 3/32
tuğkan	kardeş, akraba	t.-ğidek 5/205
	t.+dek 1/71	t.-up 2/52
tuğul-	doğmak	III. kalkmak
	t.-ğan 3/233, 4/12, 5/141, 5/188, 5/259	t.-di 3/238, 4/50
	t.-ğanidi 4/135	t.-diñma 4/76
	t.-up 3/245	t.-dum 2/120
tuğum	(<Far. tuğm) yumurta	t.-up 1/135, 2/123, 3/119, 4/2, 4/83, 4/125, 4/128, 5/17, 5/43, 6/18, 5/123, 5/188, 6/55
tum	pek, aşırı	IV. turmak yardımcı fiili
	t. 2/86	t. 2/166, 5/21
tumağ	kışlık deri şapka, kalpak	t.-adiğan 1/120
	t. 3/160	t.-atti 1/3, 1/16, 1/28, 1/66, 1/105, 1/117, 1/122, 2/23, 2/84, 2/86, 2/93, 3/18, 3/70, 3/73, 3/76, 3/177, 3/193, 3/197, 3/215, 3/223, 3/224, 4/6, 4/17, 4/23, 4/58, 5/15, 5/18, 5/35, 5/63, 5/98, 5/110, 5/146, 5/231, 5/253, 6/9, 6/24, 6/73, 6/133
	t.+i 3/161	t.-attim 3/187, 4/93
	t.+ini 3/159	t.-di 2/121, 2/209
tuman	sis, duman	t.-duğ 3/87
	t. 6/3	t.-ğan 1/3, 1/13, 1/15, 2/22, 2/28, 2/53, 2/86, 2/118, 2/135, 2/136, 2/188, 3/87, 3/198, 3/221, 4/13, 4/22, 4/128, 5/214, 5/215, 5/251, 6/4, 7/75, 7/78, 7/79, 7/80, 7/80
	t.+i 3/140	t.-ğanda 5/66
tumşuğ	burun, gaga	t.-ğanidim 3/27
	t.+i 2/301	t.-ğanlikimiz 1/32
tuncuğ-	nefesi kesilmek	t.-ğnimda 5/113
	t.-kandek 2/62	t.-ğuçılar 1/42
tuprağ	toprak	t.-idiğan 2/94, 2/234, 5/216, 6/131
	t.+ni 7/80	t.-idu 1/2, 2/284, 5/127
tur-	I. durmak	
	t.-atti 3/4	
	t.-attuğ 1/87	
	t.-di 1/93	
	t.-ğan 1/67, 1/120, 3/32, 2/56, 2/78	
	t.-ğnimizniñ 1/90	
	t.-ğini 7/81	
	t.-isen 7/66	
	t.-mağ 3/32, 7/53	
	t.-up 2/53, 2/94, 2/166, 2/251, 5/157, 5/175, 5/188, 5/259, 7/73, 7/74	
	t.-uvaldi 5/11	
	t.-uvaldim 3/97, 3/102	
	t.-uşti 5/115	
	t.-masliki 1/52	
	t.-maz 5/173	
	t.-sun 5/200	
	II. kalmak	

	t.-iduki 6/77		T.+niñ 5/33, 5/65, 5/141
	t.-imen 7/56		turuş durma, duruş
	t.-uñ 2/131		t. 2/62
	t.-uñla 4/57		t.+ida 5/146
	t.-uñlar 3/172, 4/49		t.+қа 1/13
	t.-up 1/89, 2/33, 2/46, 3/14, 3/197, 4/35, 4/67, 4/129, 5/93, 5/154, 5/155, 5/263, 6/19	tut-	tutmak
	t.-upla 5/60		t.-almay 2/227
	t.-upsiz 2/184		t.-almaydu 1/59, 4/29
	t.-upsizki 4/65		tutalmidim 4/19
	t.-uptimizki 3/59, 4/135, 5/140, 6/70		t.-almiduk 2/111
	t.-uvaldim 3/115		t.-atti 2/50
	t.-mastin 1/32		t.-imiz 2/184
	t.-may 2/258		t.-қан 4/113, 6/10
	t.-maydu 2/302		t.-қанда 6/127
	t.-sa 5/243		t.-қандек 7/4
	t.-saқ 1/48		t.-ti 7/4
	t.-sen 1/7		t.-up 2/33, 2/51, 3/74, 3/235, 4/79, 5/67, 5/93, 6/104
	t.-uşatti 5/255		t.-uvalidiğan 3/2222
Turdi	özel isim, erkek adı		t.-uvatқан 4/25
	T. 5/175, 5/248	tutul-	t.-uvêlip 3/189
turқ	yüz, suret		tutulmak
	t.+i 3/18	tutuş-	t.-di 6/7
	t.+ida 4/92, 5/230		bitişmek
	t.+iğa 3/16	tutuş	t.-ip 4/4
turmuş	yaşam, ömür		tutuş, tutma
	t. 2/183, 2/248, 6/125		t. 3/152, 3/152
	t.+i 2/203, 5/147	tutқақлық	t.+ni 4/48, 4/101, 4/102
	t.+қа 2/221, 5/270		sara hastalığı
	t.+қа çık- “evlenmek” 4/41	tutuқ	t. 7/9
	t.+niñ 5/195, 3/234		kapalı
Tursunay	özel isim, kadın adı	tuvaқ	t. 2/22
	T. 5/14, 5/22, 5/24, 5/41, 5/48, 5/49, 5/102, 5/151, 5/172, 5/188, 5/273, 5/275		kapak, kazan kapağı
	T.+din 5/90	tuy-	t.+ni 5/238
	T.+ğa 5/94		duymak
	T.+mu 5/259	tuydur-	t.-duñlarmu 3/179
	T.+ni 5/141, 5/147, 5/170		duyurmak
		tuyğu	t.-may 3/87
			duygu
		tuyуқ	t. 2/69
			tuyğu 4/2
			tuyğularğa 4/13
			çıkılmaz
			t. 3/141

tuyuksiz	aniden t. 2/56, 2/60, 7/2 t.+la 3/43, 5/16	tür-	tüp-t. 3/32 çatmak t.-di 3/98
tuyul-	duyulmak t.-atti 2/125, 5/44 t.-di 3/17 t.-midi 2/94	tür	t.-gen 5/213 tür, çeşit t.+liri 1/31
tuz	tuz t.+i 4/49, 4/54, 4/70 t.+ni 5/268	türlük	türlü, çeşitli t. 2/271, 5/127
tücüpile-	bir şeyi gönülden sağlam ve zarif bir şekilde işlemek t.-p 4/12	türül-	tıkanmak t.-üp 5/194
tüg-	bağlamak t.-di 5/24	tüs	görünüm t. 1/104
tüge-	I. bitmek t.-p 4/45 t.-di 3/205 t.-genliki 4/47 t.-midi 6/78 t.-migenidi 6/48 II. tükenmek t.-p 3/53 t.-mes-pütmes “bitmez tükenmez” 2/275, 3/226	tütün	duman, ocak t. 5/249 t.+i 5/251
tügeş	bitme, bitiş t. 5/62 t.+ini 3/221	tüvsiz	dipsiz t. 3/140
tüget-	bitirmek t.-iptu 3/51	tüz-	düzeltilmek t.-ep 1/31
tügmen	değirmen t.+niñ 1/3, 1/4, 1/9	tüzeş	düzeltilme t.+ni 1/34
tükül-	dökülmek t.-idu 2/37 t.-üptü 2/107	tüzet-	düzeltilmek t.-kenlikini 6/84
tükürük	tükürük t.+ini 5/213	tüzük	doğru t. 2/294
tünek	gecenin geçirileceği yer t. 3/94, 3/120, 3/127, 3/223 t.+ke 3/96	tüzüm	yapı t.+i 5/277
tüneş	geceleme t.+ke 3/92		U
tüp	dip t.+tin 5/140	u	o, zamir u. 1/17, 1/40, 1/28, 1/35, 1/57, 1/67, 1/72, 1/92, 1/97, 1/100, 1/115, 1/118, 1/124, 2/23, 2/21, 2/30, 2/45, 2/45, 2/46, 2/47, 2/53, 2/67, 2/76, 2/79, 2/82, 2/90, 2/92, 2/98, 2/108, 2/118, 2/124, 2/130, 2/166, 2/172, 2/191, 2/200, 2/203, 2/203, 2/205, 2/206, 2/217, 2/220, 2/220, 2/221, 2/229, 2/230, 2/235, 2/240, 2/248, 2/270,

2/275, 2/280, 2/287,
 2/293, 2/296, 2/301,
 2/302, 2/304, 2/309,
 3/8, 3/11, 3/24, 3/25,
 3/28, 3/31, 3/35, 3/38,
 3/46, 3/48, 3/49, 3/52,
 3/53, 3/60, 3/62, 3/73,
 3/76, 3/79, 3/104,
 3/146, 3/159, 3/172,
 3/186, 3/194, 3/197,
 3/234, 3/245, 4/12,
 4/14, 4/15, 4/20, 4/29,
 4/35, 4/40, 4/63, 4/75,
 4/77, 4/85, 4/100,
 4/113, 4/114, 4/119,
 4/138, 5/11, 5/34, 5/35,
 5/46, 5/65, 5/66, 5/80,
 5/89, 5/90, 5/95, 5/98,
 5/155, 5/158, 5/162,
 5/168, 5/172, 5/172,
 5/181, 5/186, 5/196,
 5/203, 5/213, 5/218,
 5/231, 5/233, 5/263,
 6/4, 6/20, 6/23, 6/35,
 6/50, 6/56, 6/66, 6/76,
 6/77, 6/87, 6/87, 6/94,
 6/101, 6/105, 6/119,
 6/130, 7/16, 7/24, 7/32
u.+lar 1/14, 1/52, 2/14,
 2/33, 2/35, 2/37, 2/168,
 2/185, 2/186, 2/189,
 3/12, 3/68, 3/68, 4/72,
 4/127, 5/43, 5/60,
 5/115, 5/117, 5/125,
 5/160, 5/254
u.+largā 1/76, 2/159,
 3/184, 5/127, 5/58
u.+larni 2/53, 2/191,
 2/192, 4/125, 5/136,
 5/137, 5/253, 6/4
u.+larniñ 1/10, 1/12,
 1/13, 2/2, 2/6, 2/12,
 2/198, 2/198, 2/158,
 2/158, 2/169, 2/171,
 2/172, 2/208, 2/210,
 2/306, 2/308, 3/62,
 3/72, 3/89, 3/109,
 3/166, 3/176, 3/180,
 3/201, 3/220, 4/26,
 4/49, 5/110, 5/111,
 5/201, 5/257
u.+mu 3/159, 6/26,
 6/68, 7/83
u.+ni 1/31, 1/72, 1/69,
 1/103, 1/109, 1/119,
 1/121, 2/24, 2/39, 2/57,
 2/77, 2/131, 2/135,
 2/144, 2/155, 2/201,
 2/223, 2/252, 2/258,
 2/282, 3/23, 3/75, 3/77,
 3/100, 3/181, 3/182,
 4/37, 4/38, 5/1, 5/67,
 5/150, 5/171, 5/175,
 5/249, 5/249, 6/65,
 6/66, 6/102, 6/104,
 6/124, 6/127, 7/36, 7/38
u.+niñ 1/41, 1/56, 1/66,
 1/96, 1/99, 1/113,
 1/129, 1/131, 1/133,
 1/134, 2/19, 2/23, 2/26,
 2/27, 2/27, 2/28, 2/28,
 2/28, 2/46, 2/55, 2/63,
 2/65, 2/76, 2/68, 2/70,
 2/74, 2/75, 2/86, 2/91,
 2/97, 2/125, 2/132,
 2/133, 2/137, 2/143,
 2/152, 2/162, 2/163,
 2/184, 2/191, 2/200,
 2/210, 2/218, 2/225,
 2/226, 2/228, 2/233,
 2/241, 2/277, 2/277,
 2/278, 2/279, 2/303,
 2/308, 2/308, 2/314,
 3/16, 3/18, 3/27, 3/37,
 3/41, 3/51, 3/57, 3/63,
 3/65, 3/74, 3/105,
 3/113, 3/134, 3/157,
 3/157, 3/241, 4/21,
 4/27, 4/34, 4/48, 4/58,
 4/59, 4/63, 4/72, 4/91,
 4/93, 4/94, 4/99, 4/103,
 4/110, 4/111, 4/124,

	4/135, 5/19, 5/36, 5/44, 5/77, 5/92, 5/99, 5/146, 5/147, 5/148, 5/169, 5/169, 5/169, 5/172, 5/214, 5/215, 5/217, 5/230, 5/239, 5/243, 5/252, 5/258, 6/24, 6/29, 6/37, 6/67, 6/73, 6/74, 6/78, 6/101, 6/110, 6/112, 6/113, 6/126, 6/132, 6/133, 7/3, 7/37, 7/76, 7/79 u.+niında 1/68, 2/22 u.+niında 2/40, 2/96, 2/106, 2/157, 3/19, 3/101, 5/64, 5/206 u.+niında 5/208 u.+niında 1/55, 1/133, 2/44, 2/134, 2/224, 2/231, 2/233, 2/263, 2/288, 2/297, 3/199, 4/67, 4/96, 4/102, 4/121, 5/20, 5/96, 5/98, 5/105, 5/147, 6/3, 6/11, 6/25, 6/86	
uç-	uçmak u.-kandek 1/108 u.-up 5/6, 7/26 u.-uvatқан 1/122	
uç	uç u.+i 3/131 u.+ida 4/18 u.+iğa 1/76 u.+ini 4/19	
uça	sırt u.+sida 1/12	
uçkun	kıvılcım u.+liri 4/71, 5/44	
uçra-	uğramak, maruz kalmak u.-p 2/10	
uçraş-	karşılaşmak u.-tim 2/72 u.-tuğ 3/175 u.-ip 2/198, 3/43	
uçrat-	karşılaşmak u.-қан 1/19	
		u.-midim 2/140 u.-miğanliқimni 2/52 u.-tim 2/242 u.-almay 2/77 u.-ip 1/122 sallanmak u.-ğanidi 2/68 uçurmak u.-atti 1/107 düz, doğru, karşı u. 3/84 uyumak u.-p 5/235 kardeşim u. 1/43 I. anlamak u.-almay 3/166 u.-maptimen 2/154 II. öğrenmek u.-ti 6/125 u.-up 2/75, 6/126, 7/56 anlatmak u.-ğanidi 7/34 anlatma, anlatış u. 6/35 çalıştırılan hayvan u.+liriğa 4/126 u.+ni 4/122 bağlamak u.-p 4/14 bağlanmak u.-ğan 3/235 ulu, yüce, büyük u. 2/141, 2/142, 2/275, 2/309, 2/314, 3/104, 3/236, 5/58, 5/183, 7/27 uluğluk, büyüklük u.+ini 3/234 u.+i 2/25 bk. uluğ u. 5/172 umumen (<Ar. 'umûmen) genellikle u. 2/222, 5/35 (<Ar. 'umûmî) umumi u. 5/94, 5/105
uçumdal-		
uçur-		
udul		
uhla-		
ukamuy		
uğ-		
uğtur-		
uğturuş		
ulağ		
ula-		
ulan-		
uluğ		
uluğluk		
uluğ		
umumen		
umumiy		

un	un u. 5/267 u.+da 2/146 u.+niñ 2/148 u.+uñni 2/147	uruğ tuğkan	u.-usen 6/66 akraba u.+liri 3/245
una-	onaylamak, kabul etmek u.-ğan 1/92 u.-may 1/92 u.-mayvatidu 2/166 u.-miğanidi 1/57 u.-misi 3/68 u.-mamsen 6/32	urul-	vurulmak u.-up 4/106
unaş-	anlaşmak, kabul etmek u.-may 4/120 u.-idu 3/116	uruş-	dövüşmek, kavga etmek u.-ķanda 3/222 u.-mas 6/115 u.-up 3/68
undağ	öyle u. 2/51, 2/161, 2/213, 2/266, 2/307, 3/229, 5/269, 6/20, 6/80, 6/117, 7/6, 7/52 u.+larmu 4/32	uruş	savaş, dövüş u. 1/29, 1/38, 1/43 u.-talaş “dövüş-dalaş” 3/207, 3/216, 6/121 u.+ķa 3/170 u.+ni 3/214
untu-	unutmak u.-p 3/30, 3/240	uruşķaķ	kavgacı, dövüşken u. 3/173, 3/194, 3/196, 5/137, 6/68
untul-	unutulmak u.-mas 2/111 u.-up 5/218	uruşķaķlıķ	kavgacılık, dövüşkenlik u. 3/50
unut-	unutmak u.-ķan 1/77 u.-ma 5/229	ururuş	dövüş, kavga u. 3/76
upuķ	(<Ar. ufuk) ufuk u.+ķa 3/248	ussa-	susamak u.-ğansen 3/44
ur-	vurmak u. 3/211, 3/213, 3/213 u.-atti 3/11 u.-di 3/189 u.-dum 5/62 u.-ğanda 3/131 u.-ğanidi 3/191, 6/102 u.-mamdu 6/34 u.-sañ 2/302 u.-up 5/89, 5/134, 5/187, 5/243, 5/276, 6/1, 6/50, 6/62, 6/110, 6/127 u.-uptu 5/213	ussul	(<Ar. uşûl) dans u.+ğa 3/153
		ussuzluk	susuzluk u. 5/272
		usta	(<Far. ûstâd) usta u. 4/47, 4/49, 4/92 u.+m 2/145, 6/69, 6/123
		ustilik	(<Far. ûstâd+lık) ustalık u. 2/50 u.+ini 5/90
		ustura	(<Far. üstürre) ustura u. 7/15, 7/51, 7/79 u.+m 7/12 u.+ni 7/4, 7/7
		us-	uzatmak, vermek u.-up 5/119
		usul	(<Ar. uşûl) usûl, tarz u. 2/51
		uşķat-	vızıldamak u.-ip 1/122
		uşķaķ	ufak

	u. 2/67, 2/68, 2/70, 2/161, 3/172, 6/43 u.-çüşşek “ufak-tefek” 4/72		ü. 1/36, 1/40, 1/48, 1/59, 1/70, 1/72, 1/76, 1/96, 1/97, 1/136, 1/137, 2/12, 2/12, 2/17, 2/23, 2/27, 2/30, 2/42, 2/45, 2/54, 2/73, 2/74, 2/74, 2/96, 2/142, 2/159, 2/180, 2/188, 2/191, 2/211, 2/112, 2/214, 2/221, 2/223, 2/237, 2/241, 2/244, 2/255, 2/288, 2/303, 2/306, 2/308, 2/310, 2/312, 2/315, 3/8, 3/4, 3/7, 3/19, 3/26, 3/38, 3/54, 3/62, 3/71, 3/76, 3/92, 3/94, 3/101, 3/103, 3/104, 3/124, 3/131, 3/167, 3/173, 3/234, 3/238, 3/245, 4/12, 4/33, 4/39, 4/42, 4/47, 4/59, 4/72, 4/81, 4/91, 4/92, 4/94, 4/96, 4/124, 5/43, 5/59, 5/61, 5/74, 5/90, 5/99, 5/126, 5/144, 5/145, 5/148, 5/150, 5/167, 5/167, 5/196, 5/201, 5/217, 5/234, 5/235, 5/242, 5/244, 5/249, 6/4, 6/14, 6/17, 6/24, 6/43, 6/58, 6/62, 6/66, 6/66, 6/69, 6/79, 6/86, 6/88, 6/101, 6/110, 6/129, 7/19, 7/34, 7/49, 7/82, 7/82
utuğ	başarı u. 5/41 u.+lardin 6/133 u.+larğa 2/14		
uyaq	o taraf, o yaka u.+қа 3/159		
uyal-	utanmak u.-ğnimdin 2/123		
uyat	ayıp, utanç u. 1/48		
uyatsızlık	utanmazlık u. 2/32 u.+ini 2/205		
uyğun	uygun u. 5/111		
Uygur	Uygur U. 1/28, 2/266		
uzaq	uzak u. 4/11, 5/236, 5/248 u.+raq 2/63		
uza-	uzamak, büyümek u.-rmi 3/135		
uzat-	uzatmak, büyütme u.-idu 7/16 u.-ip 1/135		
uzun	uzun u. 2/301, 3/176, 4/5, 5/259, 6/117 u.+çaқ 5/8		
	Ü		
üç	üç ü. 1/73, 1/108, 1/120, 2/57, 2/123, 2/207, 3/40, 3/50, 3/85, 3/209, 4/25, 4/43, 4/115, 5/9, 5/125, 5/151, 5/173, 5/189, 5/212	ügen	ü.+la 5/160 ü.+mu 1/32, 3/246 öğrenmek ü.-giçe 4/101
üçeylik	barsaklı kök ü. “sinirlilik” 3/197	üjme	dut ü. 2/268, 4/13, 4/14, 4/15, 4/16, 4/17, 4/19, 4/21, 4/137 ü.+ge 4/19
üçün	için	ülge	örnek ü. 2/278, 3/101, 6/68

ülgilik	örneklik ü. 6/129, 6/131	üzük	parça ü.-ü. “parça-parça” 3/141
ümid	(<Ar. ümîd) ümit ü. kıil- “ummak” 2/180	üz-	koparmak, kesmek ü.-üp 3/71
ümidte-	(<Ar. ümîd) ümit etmek ü.-men 2/19	üzül-	kopmak, kesilmek ü.-gen 5/165 ü.-üp 6/62
ümtül-	çırpınmak ü.-idu 5/247	üzüm	üzüm ü. 2/76, 4/5
ün	ün, ses ü.+üm 5/261 ü.+i 2/165		V
ünde-	I. davet etmek ü.-vatimen 6/43 II. söylemek ü.-yelmedim 5/244	V. Êliiç	kişi adı V.+ge 2/140
ündeş	seslenme ü. 6/43	vacip	(<Ar. vâcib) vacip v. 7/41
Ürümçi	Urumçi, yer adı Ü. 2/55 Ü.+de 2/32, 2/37, 2/54	vağ	bk. vağit v. 5/125
üstel	(<Rus. stol) masa ü. 5/117 ü.+de 3/6 ü.+ge 1/41 ü.+lerge 5/119	vağit	(<Ar. vağt) vakit, zaman v. 3/45, 5/125, 7/83 v.+imda 3/221 v.+kıçe 3/146 v.+larda 2/236, 3/3, 4/107, 4/117, 5/130 v.+lardimu 3/162 v.+lirida 4/103, 4/122, 6/83 v.+liridiki 3/50 v.+lirim 3/84 v.+ni 2/308, 5/141 v.+niñ 2/62, 7/16 v.+ta 2/265, 4/49, 6/105 v.+tiki 1/36 v.+i 3/122, 3/246, 6/37 v.+ida 2/112, 3/2, 6/42, 6/60, 6/90, 6/102, 6/106, 6/106, 7/78 v.+idiki 2/200, 4/94 v.+idila 5/173 v.+idimu 2/308 v.+idin 5/235, 7/70, 3/96
üst	üst ü.+ide 1/3, 2/10, 2/72, 2/75, 2/80, 2/94, 2/203, 2/283, 3/102, 4/13, 4/33, 4/96, 4/98, 4/137, 5/208 ü.+idiki 1/107, 2/205, 4/19, 7/80 ü.+ige 2/238, 3/104, 4/15, 5/44, 5/243, 7/1, 7/7 ü.+imizge 2/39		
üsteñ	kanal, arık ü. 2/67 ü.+i 1/9	vağitliğ	(<Ar.+YU. vağt+liğ) geçici
üstün	üstün ü. 1/30, 1/97, 3/102		
üşşük	soğuk ü.+i 5/253		
üze	sathi, yüzeysel ü. 4/106		

valaklaş	vakitlik 1/62 gevezelik yapma v.+ka 6/35	2/271, 2/277, 2/304, 2/313, 2/314, 3/34, 3/44, 3/50, 3/56, 3/65,
vapat	(<Ar. vefât) vefat v.+iğa 2/226	3/69, 3/74, 3/91, 3/91, 3/120, 3/128, 3/139,
varak	(<Ar. varak) yaprak v.+iğa 4/78	3/139, 3/153, 3/157, 3/159, 3/188, 3/189,
varañ	gürültü, ses v.-çuruñ “gürültü- patırtı” 3/154, 3/186	3/197, 3/222, 3/222, 3/223, 3/226, 3/227, 4/12, 4/21, 4/48, 4/102,
varislik	(<Ar.+YU. varîs+lik) varislik v. 2/314	4/118, 5/3, 5/44, 5/45, 5/48, 5/58, 5/59, 5/77, 5/80, 5/94, 5/119,
varķira-	bağırmaq, seslenmek v.-p 2/207, 3/73, 3/101, 3/178, 3/192, 3/197, 4/91 v.-ydu 2/214 v.-ytti 3/89 v.-di 7/25, 7/58 v.-maydu 2/210	5/121, 5/123, 5/124, 5/126, 5/127, 5/139, 5/142, 5/147, 5/163, 5/204, 5/237, 5/238, 5/240, 5/249, 5/252, 5/270, 5/276, 6/3, 6/4, 6/9, 6/77, 6/105, 6/121, 6/121, 6/125, 6/125,
varķiraş-	bağırmaq v.-ti 1/112	6/129, 7/29, 7/29, 7/36, 7/57, 7/61, 7/72, 7/80, 7/82
vaşañ	güzün son meyvelerin toplanması v. 5/255	
vay	vay v. 3/121, 3/164, 4/76, 5/193, 5/20, 6/29, 6/51	vec (<Ar.) sebep v.+idin 2/18
ve	(<Ar. ve) ve v. 1/15, 1/18, 1/30, 1/31, 1/34, 1/72, 1/78, 1/82, 1/96, 1/100, 1/105, 1/113, 1/117, 1/124, 1/133, 2/12, 2/14, 2/15, 2/16, 2/19, 2/24, 2/27, 2/32, 2/85, 2/86, 2/86, 2/90, 2/97, 2/99, 2/132, 2/134, 2/151, 2/151, 2/156, 2/158, 2/158, 2/158, 2/172, 2/172, 2/186, 2/188, 2/196, 2/197, 2/198, 2/205, 2/205, 2/205, 2/209, 2/215, 2/239, 2/253, 2/265,	vedi (<Ar. va`de) vade, söz v.+lirini 7/57 v.+siniñ 2/205
		veķe (<Ar. vak`a) vaka, olay v. 3/66 v.+ler 3/227 v.+ni 3/82, 3/236, 7/36 v.+niñ 3/221 v.+si 5/100, 5/250 v.+side 2/31
		vekil (<Ar. vekîl) vekil v.+i 2/284, 2/284 v.+lirimiz 2/32 v.+lirimizni 2/33
		vesiyet (<Ar. vaşıyyet) vasiyet v.+imi 2/3
		vesselam (<Ar. vesselâm) vesselam v. 7/8
		veşsemi tünec geceleri yağ

veten	kızdırılırken okunan şarkı v. 3/178 (<Ar. vatan) vatan v. 1/96 v.+ge 1/68, 1/102 v.+ige 1/98 v.+niñ 1/59, 1/59, 1/137 v.+imizdiki 2/172	yağ-	yağmak y.-idu 2/6 y.-ip 5/110 y.-ivatқан 1/115
veyrane	(<Far. virâne) virane v. 1/18	yağ	yağ y.+қа 3/177
vez	(<Ar. va'z) vaaz v. 5/165	yağaç	ağaç y.+iğa 4/14
veziyet	(<Ar. vaz'iyet) vaziyet, durum v. 1/35 v.+ke 7/4	yağliқ	yağlı y. 3/167, 3/176, 3/189
vicik	küçük v.+kine 4/42 v.+rek 3/72, 3/121	yağliқ II	mendil y. 4/14, 4/23 y.+i 4/111 y.+ta 2/76
vilayet	(<Ar. vilâyet) vilayet, il v. 3/50 v.+tin 2/73	yağşi	iyi y. 2/56, 2/22, 2/22, 2/104, 2/163, 2/294, 3/22, 3/46, 3/56, 3/59, 3/60, 3/62, 3/63, 3/70, 3/104, 3/127, 3/205, 4/122, 4/127, 5/45, 5/150, 5/171, 5/261, 5/261, 5/262, 6/37, 6/77, 6/109, 6/116, 6/117, 6/117, 6/118, 6/121
viñilde-	vızıldamak viñildep 1/7		y. kör- "sevmek" 2/172 y.+raқ 3/68
vizildet-	vızıldatmak v.-ip 1/107	yağşilik	iyilik y. 6/21, 6/25, 6/26 y.+i 3/82 y.+niñ 2/284
vizvud	(<Rus. vzvod) takım v. 1/118	yağşiliniş	iyileşme y.+қа 6/122
vucud	(<Ar. vücûd) vücut v.+i, 2/98, 2/230, 3/89 v.+idiki 7/79 v.+uñ 4/2	yaki	(<Far. yâ ki) veya y. 1/38, 2/49, 2/50, 2/53, 2/85, 2/157, 2/162, 2/163, 2/175, 2/212, 2/233, 2/238, 3/38, 3/68, 3/141, 3/225, 4/2, 4/47, 4/106, 4/119, 6/71, 6/82
Y			
ya	ya y. 6/116	yağ- I	yağmak y.-қан 2/55
Yacè	yer adı Y. 2/188	yağ- II	beğenmek y.-maydiған 2/233
yad	(<Far. yâd) yad, hatıra y.+iğimu 1/99		
yadlan-	(<Far.+YU. yâd+lan) hatırlanmak y.-maқта 2/17		

yağ- III	yakmak, pişirmek y.-tim 5/176, 5/234 y.-ip 2/147, 5/201	yaltirat-	parlatmak y.-ip 1/76
yağ I	yok, hayır y. 1/53, 2/116, 2/123, 3/115, 3/159, 3/241, 4/14, 6/26 y.-y. 3/117, 6/84 y.+ey 5/146	yamağ	yama, kese y.+ni 3/113
yağ II	yaka, taraf y.+ka 2/248 y.+iğa 2/257	yaman	kötü y. 3/127, 3/190, 4/63, 4/64, 4/119, 4/122, 5/135, 5/135, 6/4, 6/63, 6/66, 6/68, 6/82, 6/84 y. kör- “sevmemek” 2/298 y.+ken 4/30
yağa	yaka, kenar y.+liriğa 3/172	yamanlık	kötülük y. 6/72 y.+i 2/163 y.+ni 6/37
yağıla-	kenardan gitmek y.-p 3/87, 4/91	yamğur	yağmur y.+din 3/109
yağılık	yakalı y. 1/12	yamaş-	sürüklenmek, yapışmak y.-ip 2/80
yağılat-	yanıştırılmak y.-ip 5/9	yan	yan, taraf y.+mu y. “yan yana” 2/88 y.+ida 2/58, 2/76, 2/112, 2/191, 4/136, 6/7, 6/132 y.+idiki 3/131, 4/109, 5/143 y.+iğa 1/31, 2/77, 2/157, 2/270, 4/103 y.+imda 1/5, 5/16
yağtur-	yaktırmak y.-çi idim 2/145	yan- I	yanmak y.-ğan 1/96 y.-ip 2/22, 2/23, 3/177, 6/2
ya Alla	aman Allahım y. 5/237	yan- II	I. dönmek, geri dönmek y. 7/10 II. geri cevap vermek y.-ğan 6/34 y.-ğanlığını 6/23, 6/27 y.-idu 6/64, 6/67 y.-ip 2/78
yalañ	yalın y. 6/59	yançuk	cep y. 2/50 y.+liridiki 2/171
yalğan	yalan y. 2/156, 2/245, 5/164 y. sözle- “yalan söylemek” 7/55, 7/56	yandaş	bitişik
yalğuz	yalnız y. 2/157, 2/172, 2/218, 3/8, 3/9		
yaliñaç	çıplak y. 2/68, 2/203		
yaliñaçlık	çıplaklık y. 2/205 y.+ta 5/192		
yalmavuz	albastı, dev yaratık y.+ğa 5/191		
yaltırağ	parlak y. 1/3, 2/26		
yaltira-	parlamak y.-p 4/17, 4/93, 5/78		
yaltıraklık	parlaklık y.+i 2/205		

yandur I	y. 2/270 yakmak	y. ber- “yardım etmek” 3/64
yandur- II	y.-up 2/23 geri döndürmek	yardemleş- yardımlaşmak
yandurul-	y.-up 6/14 yakılmak	y.-idu 2/215 (<YU.+Far yara+dâr)
yañra-	y.-ğan 3/176 yankılamak	yaridar yaralı
yañrat-	y.-ytti 3/91 yankılatmak	y. 1/128
Yanvar	y.-ti 5/103 y.-atti 4/10 (<Rus. Yanvar) Ocak	y. bol- “yaralanmak” 1/118, 1/127, 1/136, 3/209
yañyu	Y. 1/1, 1/73, 2/207 (<Ç.) patates	y.+ni 1/124 y.+niñ 1/122
yap-	y.+larni 5/121 kapatmak	yaralan- yaralanmak
yar-	y.-ip 6/6 yarmak	yarmağ madeni Çin parası
yar I	y.-ip 6/10 y.-ivetti 5/243 (<Far. yâr) sevgili	y. 3/97, 3/110 y.+larni 3/114
yar II	y. 7/27 uçurum	yasa- I. yapmak, onarmak
yara-	y. 2/77 y.+niñ 2/166 yaramak	y.-p 1/17, 3/67, 3/241, 6/43, 6/86
yara	y.-maydiğan 2/219 y.-maydu 2/268 y.-mas 6/65 yara	y.-vatқан 2/58, 3/68 y.-ymiz 2/273 y.-ğanlikiğa 3/68 II. tıraş etmek
yaraş-	y. kıl- “yaralamak” 5/134 y.+ñ 4/112 y.+sini 1/118, 4/113	y.-vétip 7/4 yapılmak
yarat-	y. kıl- “yaralamak” 5/134 y.+ñ 4/112 y.+sini 1/118, 4/113	y.-ğan 3/131, 5/117 y.-maқта 3/32
yardem	y. kıl- “yardım etmek” 1/114, 2/249, 2/250, 3/9, 3/13, 3/15 y.+i 2/157, 2/238	yasaş yapma y. 2/271 y.+қа 2/272
		yasima yapay, yapma y. 2/163
		yasın- süslenmek, bezenmek
		y.-işivalğanidi 4/8 süslenme, bezenme y. 3/167
		yasat- yaptırmak
		yastuğ yastık y.-ip 1/76
		yaş I yaş, damla y. 1/66, 2/141, 5/214, 6/16, 6/108
		yaş II yaş y. 6/90, 6/106, 6/106

	y.+ka 2/134, 4/40, 5/151, 5/260, 6/75, 6/96, 6/118	yavaş	yavaş y. 2/292
	y.+kiçe 5/9		y.-y. “yavaş yavaş” 2/294
	y.+kına 5/12	Yavrupaçe	Avrupa tarzı Y. 2/188
	y.+lar 5/150	yay-	yaymak
	y.+larğa 5/18, 5/233		y.-ip 4/1
	y.+tiki 1/27	yaylak	yayla y.+liri 2/97
	y.+tin 5/9	yaz-	yazmak y.-di 2/200
yaş III	y.+iğa 5/212, 6/82		y.-ğanlirim 2/19
	genç		y.-ğnim 2/16
	y. 1/96, 2/249, 3/92, 3/161, 3/207, 4/4, 5/45, 5/60, 5/111		y.-mağçimen 2/15
	y.-lar 2/54, 2/58, 2/73, 3/222		y.-iñ 1/55
	y.+larniñ 3/224		y.-ip 2/261, 2/281, 5/164
	y.+liri 3/189, 3/204		y.-ivaldi 2/198
	y.+liridin 3/208		y.-ivétip 5/112
	y.+liridinmu 3/210	yaz	yaz y. 5/179, 5/255
	y.+liriğa 3/175		y.+ğa 3/160
yaşa-	y.+liriniñ 3/207		y.+niñ 3/1
	yaşamak	yazğuçı	yazar y. 2/249, 2/284, 5/112
	y.-p 2/238		y.+lar 2/265
	y.-vatқан 5/275		y.+larniñ 2/266
	y.-vatқанliқini 5/1	ye-	yemek y.-p 1/105, 2/108, 2/308, 5/261, 6/95
	y.-ydiған 2/295		y.-vatatti 4/15
	y.-ydu 2/313		y.-vatқан 3/165
	y.-ymiz 5/71		y.-ydiған 6/32
	y.-yalaydiғанliқini 2/220		y.-ydu 2/301
yaşliқ	gençlik		y.-ymen 2/302
	y. 3/84, 5/45		y.-yti 3/39
yaşna-	çiçeklenmek, gelişmek		y.-yttuk 5/135
	y.-ğan 5/40		y.-mekçi 4/16
yat	yabancı		y.-midi 6/82
	y. 3/229	yekşenbe	y.-gen 6/106, 6/106 (<Far. yekşenbe) pazar y. 5/125
yat-	yatmak	yelke	omuz y.+mdin 3/141
	y.-atti 1/132, 5/238		y.+side 2/84
	y.-attuk 5/208		
	y.-қанlarni 2/203		
	y.-қin 4/112		
yatak	yatak, oda, yurt		
	y. 5/126		
yava	yaban		
	y. 2/108		

yelpün-	dalgalanmak y.-üp 4/23, 4/128, 6/133	y.+lerni 4/131 y.+lirini 2/19 y.+ni 2/270, 4/57, 4/92, 6/90, 6/93, 7/75, 7/75 y.+nimu 4/60 y.+niñ 2/203 y.+ide 3/137 y.+idin 3/198, 3/235 y.+ige 2/76, 2/136, 2/157, 3/213 y.+imiz 5/200 y.+imizmu 5/200 y.+ini 2/212, 6/101 y.+iñlar 5/197
yem	yem y. 4/125	yerlik yerli y. 2/172
yene	yine, daha y. 1/127, 1/136, 2/33, 2/68, 2/72, 2/77, 2/78, 2/182, 2/188, 2/220, 2/248, 3/27, 3/52, 3/66, 3/76, 3/78, 3/137, 3/172, 3/182, 3/191, 4/48, 4/111, 4/112, 5/20, 5/44, 5/111, 5/182, 5/188, 5/189, 5/198, 5/202, 5/233, 5/275, 6/8, 6/18, 6/23, 6/31, 6/53, 6/73, 6/101, 6/106	yesli (<Rus. yesli) ana okulu, kreş y.+de 5/260
yeni	(<Ar. ya'nî) yani y. 2/40, 2/70, 2/239	yet- varmak, yetişmek y.-kenla 2/48 y.-küdek 5/116 y.-mes 4/4, 4/131 y.-meydiğan 4/17, 7/75 y.-meyla 5/212 y.-elmesidim 3/220 y.-idiğanliğini 5/231 y.-ip 1/121, 3/3 y.-iptu 7/27 y.-ivaldi 4/120 y.-ivêliška 1/120
yeñ-	yenmek y.-ip 2/8	yetküz- ulaştırmak, getirmek y.-dü 4/115 y.-güçi 2/286 y.-güçiniñ 2/288 y.-üdiğan 2/301 y.-üp 1/124, 4/116
yeñgüşle-	değiştirmek, yenilemek y.-p 4/116	yette yedi y. 2/31, 2/54, 2/73, 2/156, 5/124, 5/172, 5/191 y.+din 5/124 y.-giçe 5/123
yer	yer y. 4/26, 4/46, 4/47, 4/78, 4/79, 4/114, 4/116, 4/118, 4/120, 4/121, 5/201 y.+de 1/90, 1/118, 2/103, 2/105, 2/188, 2/243, 2/248, 3/4, 3/17, 3/20, 3/195, 4/31, 4/78, 5/208, 5/209, 5/209, 5/210, 5/210, 7/74, 7/74 y.+diki 1/71, 2/167, 3/10, 3/197 y.+din 7/78 y.+ge 1/24, 2/107, 3/11, 3/74, 3/159, 4/29, 4/43, 4/62, 5/112, 5/144, 5/250, 5/253, 7/80 y.+lerde 4/47 y.+lerge 1/100, 5/236 y.+lergiçe 4/11	yêgüz- yedirmek y.-düm 6/13 yêkimlik cana yakın, sevimli

	y. 1/28, 2/86, 2/94, 4/2, 4/82, 5/102, 5/122		
yékin	yakın y. 1/29, 1/108, 2/92, 2/130, 2/133, 2/134, 2/162, 2/228, 2/264, 2/308, 3/9, 3/25, 5/236 y.+da 5/4	yèrim	y.+ke 1/67 yarım, yarı y. 2/203, 3/208, 6/128 y.+gîçe 5/124 y.+i 2/266
yékinlaş-	yakınlaşmak y.-kan 1/11 y.-kansèri 4/14 y.-maydıgan 2/71	yèşil	yeşil y. 4/8, 4/135 yapy. “yemyeşil” 2/90
yémek	yemek y. 3/129	yèşiliş	çözülme, açılma y.+ke 2/234
yènik	hafif y. 6/72, 6/116 y.+rek 2/124	yèşin-	soyunmak y.-ip 7/3
yèñ-	yenmek y.-idu 1/98	yèterlik	yeterli y. 5/112
yèñ	giysi kolu y.+imdin 3/184	yètersiz	yetersiz, eksik y. 2/16
yèñi	yeni y. 1/16, 2/11, 2/14, 2/253, 2/270, 2/315, 2/315, 3/33, 3/33, 3/34, 3/232, 3/236, 5/111, 5/140, 5/214, 5/231, 5/277, 6/131, 7/79 y.-y. 3/233 y.+din 2/14 y.+sini 3/7, 3/12	yètile-	elinden tutup götürmek y.-p 3/118, 3/221 y.-ptu 3/182
yèñil-	yenilmek y.-genlik 4/118	yètirka-	çekinmek y.-p 2/122
yèñilik	yenilik y.+larniñ 5/271	yètiş-	I. yetmek y.-idu 2/249 y.-ken 2/236 y.-mes 1/75 II. yetiştirmek, büyütme y.-ip 5/26, 5/28
yèniş I	geri cevap vermek y. 6/25	yètiş	yetme, ulaşma y.+ni 5/270
yèniş II	yenme, yeniş y.+te 6/124	yètişiş	yetiştirme, büyüme y.+ke 5/131
yèpil-	örtünmek y.-ğan 5/32	yètişsizlik	yetersizlik y. 2/142
yèpin-	örtünmek, giyinmek y.-ğan 7/1	yèyil-	(<ye-) yenilmek y.-ivatқан 3/162
yèril-	yarılmak y.-ip 3/210, 3/217	yèyiş	yemek y. 2/188 y.+ke 5/114 y.+ni 2/296
yèriliş	yarılma	yèza	köy y. 2/227, 5/132 y.+diki 5/4, 5/83 y.+larda 5/157 y.+larğa 2/158 y.+miz 5/94 y.+mizda 5/104

	y.+mizniñ 5/70	yiğla-	ağlamak
	y.+niñ 5/67, 5/68		y.-ñğu 2/248
yézil-	yazılmak		y.-p 2/166, 2/227, 3/73, 3/197, 5/139, 5/187, 6/5
	y.-ğan 2/248		y.-ydiğan 5/232
	y.-ğanlıkını 2/217		y.-ydiğu 2/245
	y.-ivatidu 2/256		y.-ydu 2/166
	y.-ivatқан 2/245		y.-di 3/192
yéziş	yazma, yazış		y.-ğan 2/165
	y. 2/24		y.-ğanidi 6/94
	y.+қа 5/147		y.-vétidiğandek 5/98
yigirme	yirmi	yiķil-	yıkılmak
	y. 2/31, 2/76, 3/41, 3/114, 4/40		y.-di 1/118, 3/208
yigit	yiğit, delikanlı		y.-ip 4/106
	y. 1/32, 1/33, 1/37, 1/45, 1/56, 3/121, 3/121, 3/121, 3/128, 3/161, 3/163, 3/171, 3/176, 3/180, 3/200, 3/201, 3/203, 4/49	yil	yıl, sene
	y.+ke 1/40, 3/172		y. 1/73, 1/138, 2/72, 2/207, 2/234, 3/40, 3/41, 3/249, 4/3, 4/139, 5/188, 5/201, 5/278, 6/76, 6/134, 7/24, 7/43, 7/44
	y.+ler 3/88, 3/120, 3/126, 3/144, 3/148, 3/168, 3/178		y.+din 4/43, 5/163, 5/190, 5/275, 7/46, 7/47
	y.+lerge 3/142		y.+ğiče 4/38, 5/189
	y.+lerni 4/43		y.+i 2/31, 2/54, 2/156, 2/173, 2/303, 2/316, 3/1, 3/50, 4/44
	y.+liri 3/92		y.+lap 3/177
	y.+liridin 3/154	yillik	yıllık
	y.+ni 2/188, 3/159		y. 6/128
	y.+niñ 1/31, 1/39	yiltiz	kök
yiğ-	toplamak		y.+largá 4/106
	y.-ip 2/264, 6/98	yirak	uzak
yiğil-	yiğilmek, toplanmak		y. 2/162, 2/167, 2/238
	y.-ip 3/109		y.+ta 2/135
	y.-қан 5/179		y.+tin 1/10, 2/53
yigin	toplantı	yiraklık	uzaklık
	y.+iğa 6/113		y.+ta 2/56, 2/71, 2/156
	y.+largá 6/45	yiraklaş	uzaklaşmak
	y.+liri 6/125		y.-ip 6/5
yigi	ağlama, ağlayış	yirginişlik	igrenç
	y.+si 2/209		y. 3/232
yigiş	toplanma	yirt-	yırtmak
	y. 3/111		y.-ip 3/38
yigival-	toplamak, bir araya getirmek	yirtik	yırtık
	y.-almay 6/127		

yoğan	y. 2/129, 2/168, 3/109 büyük y. 1/116, 2/76, 3/120, 3/142, 4/35, 4/93, 5/163, 5/165	y. koy- “yol almak” 4/72, 6/65 y.+da 2/30, 2/220, 2/277, 4/22 y.+ğa koy- “icra etmek” 2/220 y.+ğa sal- “göndermek” 3/81 y.+ida 2/13, 2/219, 2/315 y.+ığa 2/314 y.+imiz 5/73 y.+imizni 1/64 y.+ini 2/278 y.+lar 1/16 y.+liri 1/31 y.+lirini 1/30 y.+niñ 1/17 y.+niñ 2/38
yoğuna-	büyümek y.-ydiğan 5/167	
yoğunat-	büyütmek y.-қан 5/166	
yoğançilik	büyüklük y. 5/276	
yoğsu	hayır, yok y. 7/50, 7/52, 7/65	
yoқ	yok y. 1/90, 2/102, 2/170, 2/233, 2/244, 2/266, 2/275, 2/294, 3/195, 4/32, 5/100, 5/178, 5/200, 5/207, 5/261, 5/266, 5-3, 5/268, 5/268, 6/52, 7/48, 7/53 y.+mu 4/98 y.+niñ 5/207	yoldaş yoldaş y. 3/14 y.+lar 4/50 y.+liri 2/155 y.+im 1/5, 1/22
yoқal-	kaybolmak y.-ğandila 2/220	yoluçi yolcu y.+lar 3/5
yoқat-	kaybetmek, yok etmek y.-қан 2/208	yoluқ- maruz kalmak y.-қанliқini 5/213
yoқitiş	yok etmek y. 2/48 y.+қа 5/129	yopurмақ yaprak y.+larniñ 4/16 y.+lirini 5/253
yoқliқ	yokluk y.+ini 6/69	yoruқ ışık, aydınlık y. 2/22, 2/23
yoқsizçilik	yoksulluk y. 5/161	yorut- aydınlıtmak y.-up 3/177
yoқsul	yoksul y.+lar 2/205 y.+larni 2/178	yoşur- gizlemek y.-up 1/13
yoқtur-	yoklamak, aramak y.-up 5/139	yoşurun gizlenmek y.-up 7/80
yol	yol y. 2/23, 2/34, 2/77, 2/221, 5/270 y. adaş- “yolunu şaşırmak” 2/55 y. ber- “izin vermek” 3/94	yölen- dayanmak y.-gen 2/130 y.-giniçe 4/51 y.-ip 3/9, 3/90 yötke- değiştirmek y.-p 4/83 Yuçençi özel isim

yuğurul-	Y.+din 2/150 yoğurulmak y.-ğanda 2/275 y.-alğan 2/21	y.-ep 3/165 y.-eydu 6/38 y.-gende 1/120 y.-gendi 1/128, 1/130 y.-üp 1/100, 1/115, 1/119, 1/121, 4/106
yukiri	yukarı y. 2/53, 2/78, 2/97, 2/305, 3/126, 5/142 y.+da 3/236 y.+dek 6/108 y.+ğa 2/80, 7/7 y.+ki 2/51	yügürüş koşma y. 1/5
yul-	yolmak, koparmak y.-up 5/237, 6/106	yügüşür- koşuşmak y.-üp 2/175
yum-	yummak y.-maydigan 2/22 y.-up 1/132	yügürüt- koşturmak y.-idu 6/59
yumşak	yumuşak y. 3/106, 5/20	yügüritiş yürütme y.+ke 3/125
yumşa-	yumuşamak y.-p 3/105, 5/230	yügürt- yürütmek y.-tü 4/16
Yunanlık	Yunan Y.+largâ 2/210	yükün- diz çökmek, çömelme y.-üp 3/124, 3/132
yupurmak	yaprak y. 2/58	yür- I. yürümek y.-gen 2/129, 2/308 y.-ünler 3/173 y.-üp 2/19, 2/110, 2/129, 2/184, 3/244, 4/111
yurt	yurt y. 3/152	y.-üvatidiğu 4/121 II. yürümek yardımcı fiili
yut-	yutmak y.-up 5/213 y.-uvatқан 5/194	y.-düm 4/103 y.-ti 1/80, 1/82, 6/87, 6/105
yuy-	yıkamak y.-attim 5/201 y.-up 3/81, 3/232 y.-uşidi 5/123 y.-uşti 5/115 y.-uşup 1/9 y.-uvatқан 2/58	y.-e 3/118 y.-ettim 3/41, 5/269 y.-ettük 5/133 y.-eyli 3/243 y.-gen 1/80, 2/85, 2/85, 2/94, 2/163, 2/227, 3/235, 4/48, 5/12
yuyunuş	yıkanma y. 5/115	y.-genliki 2/162 y.-genlikini 3/41, 4/111 y.-idigan 2/61, 2/157, 3/33, 4/133 y.-imen 3/239 y.-isen 2/17 y.-üp 2/135, 4/90, 4/91, 4/113, 5/135, 5/137,
yüdü-	yüklemek y.-p 2/133	
yüğü-	koşmak y. 3/116	
yügür-	koşmak y. 6/31 y.-dü 1/108 y.-dük 1/8	

	5/139, 5/208, 5/252, 5/261, 5/271, 6/101 y.-üŧti 4/38 yürek yürek y. 5/187, 5/243 y.+ke 2/4, 2/5 y.+liri 5/193 y.+ni 6/10 y.+tin 1/130 y.+i 1/96, 2/23, 2/232 y.+idek 2/23 y.+ini 2/23, 5/195, 6/67 y.+ümni 3/219 y.-üvèrettim 3/109		
yüreklik	yürekli y. 1/21		
yürgüz-	yürütmek y.-üp 2/48		
yürüş	yürüyüş, yürüme y.+ni 2/51 y.+niñ 3/82		
yürüş-turuş	hareket, yer değiştirme y. 2/62 y.+ka 1/13		
yüttür-	kaybetmek y.-üvetti 6/88		
yüz I	yüz y. 1/11, 1/73, 1/78, 1/138, 2/31, 2/54, 2/129, 2/156, 2/173, 2/234, 2/303, 2/316, 3/1, 3/50, 3/249, 4/38, 4/44, 4/139, 5/278, 6/134 y.+din 2/56 y.+lep 6/11 y.+ligen 2/157		
yüz II	yüz, sima y. 2/52, 3/18, 5/110, 5/123, 5/134 y.+i 2/86, 4/108 y.+ide 5/230 y.+idin 1/133 y.+ige 1/133, 4/133 y.+isidin 6/107 y.+liri 1/66	yüzlük yüzlü y. 5/10 Z zal (<Rus. zal) salon z.+da 1/42 z.+diki 5/63 z.+ğa 5/8, 5/109 z.+niñ 5/9 zaman (<Ar. zâman) zaman z. 2/11, 2/253, 4/87 z.+ğa 5/167 z.+imizniñ 3/230, 3/234 zañliķ (<Ç.+YU. +lik) alay z. 4/97, 5/154 zar (<Far. zâr) inilti z. 2/209 zarlan- (<Far.+YU. zâr+lan) sızlanmak, dert yanmak z.-di 6/51 z.-ğan 2/17 z.-ip 3/218 zarliķ (<Far.+YU. zâr+liķ) dertli z. 3/140 zavot (<Rus. zavod) fabrika z. 2/198 z.+tiki 5/81 zedival (<Far.) duvar halısı z. 3/90 zeher (<Far. zehr) zehir z.+dek 3/206 zeherlik (<Far.+YU. zehr+lik) zehirli z. 3/227, 3/229 zeħmilendür- (<Far.+YU. +lendür) yaralamak z.+ettuk 5/135 zeħmiliniş yaralanma z.+ke 5/135 zembirek (<Far.) top z. 2/210	

zencir	(<Far. zincîr) zincir z. 7/72	ziyan	(<Far. ziyân) ziyan, zarar
zeñ	dikkat z. koy- “dikkat etmek” 3/16, 5/214	z. yetküz- “zarar vermek” 2/286, 2/301 z.+ni 6/119 z.+i 6/110 z.+ini 6/111	
zer	(<Far. zer) altın z. 7/13, 7/14, 7/15, 7/17, 7/17, 7/19 z.+ler 7/1	ziyândaş	(<Far.+YU. ziyân+daş) asalak z. 2/301 z.+larni 5/129
zerbe	(<Far. darbe) barbe z. ber- “darbe vermek” 1/77, 3/222	ziyanlık	(<Far.+YU. ziyân+lık) zararlı z. 6/117
zerde	(<Far. zerd) öd, safra z.+si kayna- “sinirlenmek” 6/23	ziyaret	(<Ar. ziyâret) ziyaret z. 5/148
zeretkerlik	(<Ar.+Far.+YU. ziyâret+gâh+lık) mezarlık z.+ka 1/94 z.+niñ 1/95 z.+ta 1/86	zoğ	(<Ar. zevk) zevk, sevinç, memnuniyet z. 2/90, 2/308 z.+imizni kandur- “memnun etmek” 5/138 z.+ini aşur- “ruhunu doyurmak” 5/111 z.+ka tol- “çok sevinmek” 4/92, 5/44 z. - şöğka tol- “sevinmek” 5/34 z. - şöki 6/87
zerlik	(<Far.+YU. zer+lik) altın dolu z. 7/1	zoğlan-	(<Ar.+YU. zevk+lan) memnun olmak, sevinmek z.-ip 5/113
zey	rutubet, nem z. 5/204, 5/208, 5/251	zoñzay-	çömelmek z.-ip 3/9
zèmin	(<Far. zemîn) yer, toprak z.+ige 5/199	zulum	(<Ar. zulm) zulüm z. 2/11, 2/220
zèmis	kefe ????? z.+side 7/38	zuñzay-	bk. zoñzaymak z.-ip 2/69, 4/92
zèrik-	usanmak, bıkmak z.-mey 2/277	zuvula	hamur, ekmek hamuru z.+miz 5/167 z.+si 5/165, 5/166
zide	(<Far. zede) zedeli z. 5/243		
zil	etkileyici z. 5/76		
zillik	ince, tiz ses z.+idin 1/11		
zindan	(<Far. zindân) z.+largâ 2/70		
zinnetlen-	(<Ar.+YU. ziyet+len) süslenmek z.-gen 7/1		
Zis	araba markası Z. 3/2		

SONUÇ

Yeni Uygur Türkçesi'ne ait ve Zunun Kadiri tarafından yazılmış “Çënişik” adlı hikâye kitabında yer alan yedi hikâye üzerinde yapmış olduğumuz çalışma neticesinde ortaya çıkan önemli hususları şu şekilde sıralayabiliriz.

Yeni Uygur Türkçesi'nde sekiz tanesi ünlü, yirmi dört tanesi ünsüz olmak üzere toplam otuz iki harf bulunmaktadır. Doğu Türkistan'da yaşayan Uygur Türklerinin kullanmakta olduğu Arap alfabesi, Yeni Uygur Türkçesinin ses özelliklerini yansıtır şekilde hazırlanmıştır. /o/, /ö/, /u/, /ü/, /è/, /i/, /ñ/ harfleri için müstakil işaretlerin bulunması okumayı kolaylaştırmaktadır. Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak /ı/ ünlüsü alfabede yoktur. Bu yüzden Eski Türkçe'de kalın ünlülü olan bazı kelimeler ve ekler ince ünlülü olarak kullanılmaktadır ve ünlü incilmesi hadisesi çok yaygındır. Kapalı /è/ ünlüsünün bulunması da dikkate çarpan bir özelliktir. Bu ses Türkiye Türkçesi'ndeki /e/ ünlüsünden daha kapalı ve dardır. Ünsüzlerde /k/, /ğ/, /ñ/, /h/ şeklinde transkripsiyonu yapılan harfler de Uygur alfabesinin bir özelliğidir.

Metnimizde bazı eklerin tek şekilli olması nedeniyle ünlü ve ünsüz uyumlarının tam olmadığı görülmüştür. Eski Türkçede ve bazı alıntı kelimelerde ilk hecede ünlü yuvarlaklaşması görülür. Eski Türkçe'deki kelime başında yer alan /k/, /k/, /t/ ünsüzleri metnimizde korunmaktadır. Fakat kök ünlüsü dar olan ve ünlüden sonra /ş/ ünsüzü gelen kelimelerde t- > ş- değişmesi görülür. Eski Türkçe'de /s/ ile başlayıp /ç/ ile kelimelerde gerileyici benzeşme sonucu s- > ç- değişmesi görülür. Arapça ve Farsça'dan geçmiş alıntı kelimelerde f > p değişmesi görülür. Özellikle alıntı kelimelerde ve bazı Türkçe kelimelerde iki ünlü arasında b > v değişmesi görülür.

Bazı alıntı kelimelerde ünsüz tekleşmesi, bazı Türkçe kelimelerde ise ünsüz ikizleşmesi görülür. Bazı kelimelerde /l/, /r/, /t/, /h/ ünsüzlerinin düştüğü görülür.

Hal eklerindeki en büyük farklılık ayrılma hal eki olarak -din/-tin ekinin kullanılmasıdır.

Şahıs ekleri iyelik kökenli, zamir kökenli ve emir şahıs ekleri olmak üzere üçe ayrılır. Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak her şahıs için ayrı bir emir eki vardır. 1. tekil ve çoğul şahıslar için de emir çekiminin olması dikkati çeken bir husustur. Şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zaman için birden fazla şekil bulunur. Fiil çekiminde dikkatimizi çeken hususlardan biri de, bütün kiplerde 3. şahıs çekiminde yüklem olan fiilin üstüne işteşlik eki getirilerek de çekimlenebilmesidir.

Eski Türkçe	Yeni Uygur Türkçesi
/a/ açuq	/o/ oçuq
/e/ temür	/ö/ tömür
b- <i>ben</i> b- <i>bit-</i> b- <i>ber-</i>	m- <i>men</i> p- <i>püt-</i> b- <i>ver-</i>
/ı/ kıız	/i/ kız
t- <i>tağ</i> t- <i>tiş</i>	t- <i>tağ</i> ç- <i>çiş</i>
s- <i>siz</i> s- <i>saç</i>	s- <i>siz</i> ç- <i>çaç</i>
---	/p/ <i>pacie</i>
---	-v- <i>hever</i>
-k- <i>tokta-</i>	-h- <i>tohta-</i>
/k/, /g/, /ñ/	/k/, /g/, /ñ/, /h/

KAYNAKÇA

- ABDURREHİM, KÉRİMCAN (1988), *Bügünki Zaman Uygur Edebiyatiniñ Lüğiti*, Keşker Uygur Neşriyatı, Keşker.
- Ahmet Vefik Paşa (2000), *Lehce-i Osmanî*, (Hz. Prof. Dr. Recep Toparlı), TDK Yayınları, Ankara.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1987), *Makaleler*, Cilt I, TKAE Yayınları, Ankara.
- AY, Özgür (2007), Abdurrahim Ötkür'ün İz Romanı (İnceleme-Metin-Aktarma-Dizin), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Dili ve Lehçeleri Bölümü, İzmir.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2000), *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.
- BARAN, Lokman (2007), “Çağdaş Uygur Edebiyatının Oluşması ve Gelişmesi”, *Bilig*, Yaz/2007, S.42: 191-209.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, London.
- COŞKUN, M. Volkan (1998a), “Yeni Uygur Türkçesinde Ünlülerin Sınıflandırılması ve Ünlü Değişmesi”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 6, Ankara: 808-818.
- _____, (1998b), “Yeni Uygur Türkçesinde Ses Uyumu ve Ses Olayları”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 6, , Ankara: 796-807.
- DEMİR, Nurettin-YILMAZ, Emine (2010), *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2004), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

- DOĞAN, Levent (2012), “Uygur Türkçesinde çu, ğu ve ze Edatları”, *Turkish Studies*, S. 7/1, Ankara: 193-220.
- DOĞAN, Levent-DURMUŞ, Oğuzhan (2002) “Yeni Uygur Türkçesi ve Edebiyatı”, “Doğu Türkistan Özerk Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, 20. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2005), *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2012), *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2004), *Türk Dilbilgisi*, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.
- GEDİKLİ, Yusuf (1996), “Azerbaycan, Uygur ve Türkmen Türkçelerinde Kelime Yapımı”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 1, , Ankara: 239-244.
- İbrahim Cûdî Efendi (2006), *Lûgat-ı Cûdî*, (Hz. Prof. Dr. İsmail Parlatır, Belgin Tezcan, Nicoli Tufer), TDK Yayınları, Ankara.
- İLKÜL, Funda (2008), Yeni Uygur Türkçesinin Yapım Morfolojisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara.
- İNAYET, Alimcan (2009), “Çağdaş Uygur Edebiyatında Bir Hikaye: Çenikiş”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: IX, S. 2, s., İzmir: 73-177.
- İSMAİL, Ablimat-İSLAM, Mahmutcan (1993) *Hazirki Zaman Uygur Edibliri*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Urumçi.
- KADİRİ, Zunun (1998), *Çenikiş*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Şıncañ.
- KANAR, Mehmet (2011), *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.

KAŞGARLI, Sultan Mahmut (1998), *Çağdaş Uygur Türklerinin Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

KOLCU, Ali İhsan (2004), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Salkım Söğüt Yayınları, Ankara.

KOMİSYON (1990), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Lüğiti*, 1. Cilt, Milletler Neşriyatı, Pekin.

KOMİSYON (1991), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Lüğiti*, 2. Cilt, Milletler Neşriyatı, Pekin.

KOMİSYON (1992), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Lüğiti*, 3. Cilt, Milletler Neşriyatı, Pekin.

KOMİSYON (1994), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Lüğiti*, 4. Cilt, Milletler Neşriyatı, Pekin.

KOMİSYON (1995), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Lüğiti*, 5. Cilt, Milletler Neşriyatı, Pekin.

KOMİSYON (1998), *Uygur Tiliniñ İzahlıq Lüğiti*, 6. Cilt, Milletler Neşriyatı, Pekin.

KORKMAZ, Zeynep (2009), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.

_____ (2010), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

Mehmed Esad Efendi (1999), *Lehçetü'l Lügat*, (Hz. Doç. Dr. H. Ahmet Kırkkılıç), TDK Yayınları, Ankara.

Mütercim Asım Efendi (2000), *Burhân-ı Katı*, (Hz. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs) TDK Yayınları, Ankara.

NECİP, Emir Necipoviç (2008), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev. Yrd. Doç. Dr. İklil Kurban), TDK Yayınları, Ankara.

ÖZTÜRK, Rıdvan (2001), “Uygur Türkçesinde Arap ve Fars Menşeli Kelimelerdeki Ünsüz Değişmeleri”, *TDAY Belleten*, I-II, Ankara: 213-222.

_____ (2010), *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.

- POLAT, Muhammet (1998), “Zunun adiri Hkayicilikiniñ Bezi Hususiyetleri”, *Zunun adiri, enikiş*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Şıncañ.
- SULTAN, Azad (1997) *Bügünki Zaman Uyğur Edebiyatı Toğrisida*, Şıncañ Helk Neşriyatı, Urumçi.
- ŞENTÜRK, A. Atilla-KARTAL, Ahmet (2005), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- TEZCAN, Semih (1984), “Uygur Edebiyatı”, *Türk Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, Ankara.
- TÖMÜR, Hamit (2003), *Modern Uyghur Grammar (Morphology)*, (Çev. Anne Lee), Yıldız Dil ve Edebiyat Dizisi: 3, İstanbul.
- TÜZGEN, Mömin Abdullah (1989), *Türkçe-Uygurçe Lüget*, Milletler Neşriyatı, Pekin.
- YAZICI ERSOY, Habibe (2007), “Yeni Uygur Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (Edi. Prof. Dr. Ahmet B. Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ümit ŞAHİN
Doğum Yeri : Merkez/MUĞLA
Doğum Yılı : 13.10.1988
Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 2002-2006 : Muğla Turgut Reis Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)
Lisans 2006-2010 : Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2011-2013 : Araştırma Görevlisi - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
2013- : Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kuzey-Doğu Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı